

KIRJATH SEPHER

A QUARTERLY BIBLIOGRAPHICAL REVIEW

OF THE

JEWISH NATIONAL AND UNIVERSITY LIBRARY

IN

JERUSALEM

FIFTH YEAR. NUMBER FOUR.

JERUSALEM, JANUARY 1929.

Annual Subscription 10 Sh.

Jerusalem, P. O. B. 36, Meah Shearim

CONTENTS.

	P.
LIBRARY NOTES AND NEWS. 	279
BIBLIOGRAPHY:	
Palestinian publications. 	286
I. Periodicals: 286; II. Yearbooks and collections: 287;	
III. Books and pamphlets: 290.	
Hebraica and Judaica. 	312
I. Periodicals: 312; II. Yearbooks and collections: 314;	
III. Bibliography (Jewish and general) and history of Judaistic	
studies: 318; IV. Biblical studies: 324; V. Apocrypha and New	
Testament: 332; VI. Talmud and Midrasch, Rabbinic literature: 334;	
VII. Jewish philosophy and religion: 338; VIII. Cabbalah and	
Hassidism: 345; IX. Liturgy, ritual, sermons: 346; X. History and	
related subjects: 347; XI. The Jews of to-day: 358; XII. Zionism	
and Palestine: 359; XIII. Art, ethnography, folklore 367;	
XIV. Philology: 368; XVI. Modern Hebrew Belles-lettres: 374;	
XVII. Yiddish Belles-lettres: 376; XVIII. Belles lettres in other	
languages with Jewish themes: 379; XIX. Juvenile literature: 380;	
XX. Education and teaching: 380; XXI. Text-books: 381;	
XXII. Hebrew and Yiddish books on non-Jewish subjects: 382;	
XXIII. Miscellanea: 383.	
STUDIES:	
H. ROSENBERG: Unpublished works of Hayyim	
Joseph David Azulai 	388
FROM THE MANUSCRIPTS OF THE LIBRARY:	
B. SCHOCHETMANN: From the correspondence	
of Ahad-Haam 	396
CORRESPONDENCE, NOTES, ETC.	399

מלואים לַהספרות היפה בעברית

סאת דיר מאיר בן אברהם הלוי

ברשימת הספרים החשובה "הספרות היפה בעברית", שהוציא לאור לפני שנתים בית-הספרים הלאומי והאוניברסיטאי, חפרים שני הספרים דלקמן, וצריכים לצין אותם מפני שגם בן-יעקב ואחרים לא ידעו מהם.
(1) לפני מספר 395 (עמוד 43):

"חזון למועד" "חברתו אני הצעיר וואלף עהרענקראנץ זכאריזער, נרפס ב' אס בדפוס של צבי הירש גאדנער, בשנת תרתי"א לפ"ק" (1858). — קבץ שירים בשמנה "מחזות"; בלי ספק זהו מראשית פרי עטו של המשורר העטמי הידוע.
(2) לפני מספר 1551 (עמוד 137):

"כרך עני" והוא ספור יפה ונחמד כתבנית ראבינואן החדש ... בשפת אשכנז ... חבר בלשון עברית ... סאת יצחק בן-משה רומש ... יצא שנית לאור ... איידטקוהנען ... תרל"ב [Bydtkuhnen 1872].
הספר השני כבר נכנס לרשותו של בית-הספרים הלאומי והאוניברסיטאי (*).
בוקרשט, כ"ב מרחשון התרפ"א.

(*) הערת המערכת: מר אברהם יערי אסף בינתים מלואים דס "הספרות היפה בעברית" (למעלה מ 250 מספרים), ואת רשימתו אנו עומדים לפרסם באחת החוברות הבאות.

הודעת המערכת

לרגלי שאלות שנשאלנו, חננו מודיעים שאנחנו מפרסמים בקורות מדעיות על ספרים, הנזכרים בעתון, אבל מחוסר מקום אין לנו האפשרות לפרסם גם תשובות מצד המחברים. עד כמה שאין התשובה נוגעת בענין ביבליוגרפי ממש.

תקין טעויות

חוברת א—ב ע' 78 שורה 9: מה שסמך מוטעת צ"ל מה שתמיד מוטעים.
" ג' ע' 139 שורה 14: ולדיהמות צ"ל ולדיהמים.
" ד' ע' 369 מספר 1273 צ"ל 1269.
" " " 373 " 1073 " 1270.

ימים אחדים התארח בעירנו עורך „ה.....“ ה'..... ברבש 15) ערך לכבודו משתה חמים. גם אני וכיאל'יק נקראנו ולא הלכנו שמה. בכלל יכול היה לחבון בעירנו, שדרכו לא יתכן בעיני רב הסופרים.

עתה נמצא פה ג'לוסקין 16). הוא נצא ביום השבת הבא לא"י יחד עם אוסישקין 17), שיבוא הנה ביום ד'.

דובנוב 18) וביתו יעזבו את עירנו ביום 15 יוני. מתי תשוב אתה?

שלך י"ח רבניצקי.

קצרות.

מערכת ה„אנציקלופדיה ישראלית“ בקשה אותנו לפרסם את הדברים הבאים:

בקשה למו"ל ולמחברים!

כדי שתנתן האפשרות לאנציקלופדיה הישראלית מיסודו של „אשכול“ להשתמש, ביחוד בחלק הביבליוגרפי של מאמריה, בספרים החדשים במקצועות השונים של היהדות, רואה לה המערכת הראשית צורך לפנות בבקשה למו"לים ולמחברים לשלוח לה את ספריהם החדשים מסוג זה תכף להופעתם.

אנציקלופדיה ישראלית.

מערכת ראשית

Berlin-Charlottenburg 2, Bismarckstr. 106

15) שמואל ברבש, בנקאי, חובב ציון וציוני ידוע באודיססה. היה ממסדי חברת ישוב איי באודיססה והקולוניאל בנק העברי. נזכר כמה פעמים ביומנו של הרצל. מת באודיססה בזמן הרעב ב1922.

16) זאב ג'לוסקין—עכשו בא"י אש חברת „גאולה“. אז גר בורשה והיה מנהל חברת „כרמל“ ועסקן ספרותי (הצופה, אחיאסף).

17) מ. מ. אוסישקין, נסע אז בתור מורשה ציוני ובתור בא כח של ועד חובבי ציון בשביל לסדר עניני הועד הפועל ביפו ואת עניני האפק שנוסד אז, וכמו כן את עניני חברת „גאולה“ (חברה לקנית קרקעות בא"י), שנוסדה באותו זמן. אוסישקין, ג'לוסקין וח. אתינגר (שג"כ השתתף במשלחת זו) יסדו בקיץ תרס"ג את ההסתדרות של יהודי איי, כעין פרוטופס של הועד הלאומי. השלה, כ' יא"א, ע' 575 השקפה עברית וגם דברי מר אוסישקין.

18) עבר אז לוילנה לישיבת קבע.

סבת כל האמונות, לפי דבריו, הם היהודים הצעירים המתערבים עם שונים, ואם יוסיפו היהודים ללכת בדרך זה, מרה תהיה אחריתם, שערי כל בתי הספר ברוסיה יסגרו לפנייהם מכל וכל, ועוד כאלה. (9) כמוכן, לא נמצא בין הצירים (גרינברג 10) שלנו, ושני עורכי דין מקישינוב: קניגשטאטץ וגולדענשטיין) אף אחד שידע מה להשיב ואיך להשיב.

ומשוררנו ביאליק נשלח לקישינוב לאסוף חומר מדויק בשביל "מגלת איכה" החדשה. (11) הוא ישמה שם כחדש ימים, ואולי גם יותר. ובקוד ימים אחדים יסע שמה גם הסטוד. גליקסמאן (12) למטרה זו. הכסף הנדרש לזה נקבץ ועוד יקבץ ע"י אחדים מאנשי.

ובעירנו ששון ושמה: שר העיר החדש (13) פבר, עפ"י בקשת הגבאים, את ביהכ"נ הגדול ואח"כ גם את ביהכ"נ לברודים (14) בבקרתו. בביהכ"נ הגדול קבלוהו בכבוד מלכות, ובלי שבעות הציגו לפניו מזה חוצאת ספרי התורה וכו'. הכל כראוי לעברי עבדים.

(9) מענה שגורה בפי כל השלימים ברוסיה הצארית. ב1910 השמיע אותן המענות, בערך, פ. א. סמולין לפני משלחת של הועידה והקומיסריה הרבנית. "היהודים היוקו הרבה לעצמם והשאירו זכוונות מעצבים. אם יחנכו היהודים את בניהם ברוח התורה והמסירה לכסא המלכות אז ישכח בקרב הימים הרושם הרע". "הד הומן" 15 מ16 מרץ 1910, No. 66 ו69. בעתונות של אותו זמן דברי פלבה אלה לא נזכרו. למשל "המסחר", שיצא בפטרבורג, הודיע על קבלת המשלחת בזה הלשון: "שליחי קישינוב נתקבלו ב11 למאי ע"י המיניסטר פלבה, שהודיע שאחוז בכל האמצעים כדי למנוע בעתיד פרעות נגד יהודים". (ווסחוד, 1903, No. 20 ע' 9).

(10) אברהם גרינברג, בעל אחוזות וסוחר גדול שגר בקישינוב ועבר לאודיסה. היה גם ממיסדי חברת ישוב א"י ובמשך 14 שנה (1892-1906), בין פינסקר ואויסישקין) היה גם ראש הועד. (11) הדבר הזה הלחם באספת סופרים ופרנסי צבור שהשתתפו בה גם אורחים מקישינוב. מסרת נסיעתו היתה "לחקור את פרטי המאורעות ולרשום את כל אשר ראה וישמע לשם הרצאה מפורטת בשביל אחינו שבמערב" (עיון דובנוב, ע' 417). ב"אונזער צייט" הקישינובי בגליון (1682 No.) מאחרון של פסח תרפ"ח, המוקדש למלאת 25 שנה מהפוגרום הקישינובי, נדפס מאמרו של י. בערמאן, מי שהיה מוזכר של ביאליק בקישינוב, בשם "ביאליק אין קעשענעוו". (12) דוד גליקסמן, משורר ציוני ברוסית. היה עוזר ב"ברסקאָא ז'יזן" ובעתונים ציונים אחרים.

(13) הגנרל ד. ג. ארסנוב שנתמנה לשר העיר אחרי הגנרל פ. פ. שובלוב שכסוף זמן שרותו היה שונא ישראל.

(14) השם הזה בא מפני שידועו המשכילים מגליציה (עפ"י רב יוצאי עיר-הגבול ברודי בשנת 1840). זה היה בית הכנסת למקהלות (כול"ל) הראשון ברוסיה. אחד מראשי המשכילים הסופר הרוסי-היהודי אוסיפ רבינוביטש הקדיש לביהכ"נ זה מאמר מלא התלהבות, שנדפס ב"אודיסקי וויסטיניק" 1847, No. 34. ראה כתבי אוסיפ רבינוביץ, אודיסה, הוצ. מרוד, 1888. כ' ג' ע' 373-380 (ברוסית). באביב 1925 חחרם ע"י השלטונות.

ב"ס"ם כבר כתבו לך ע"ד הצירוקוליארים (2) שלנו. הסמוד. מריבוש (3) הכינם באופן שאי אפשר היה לשלחם ע"י הפאסט (4), ורק אחדים מהם מסרנו לאיזו ערים ע"י חודמנות. כמה עקו. העתיק בני בכתי נקי ושלחנום, אני ודובנוב, לערים שונות (5). מאת פרוידענבערג רב-העדה בקרמנצוג (6) כבר קבלתי תשובה, וז"ל: „קבלתי היום את מכתבך החוזר, — ומעין זה אשר הצעתם כבר עשיתי בגלילי, כאשר עיניך תחזינה מהמכתב-חוזר של קהלתנו פה. האספה המוקדמת בקרמנצוג תהיה כיום ג' כ"א סיון 3 יוני ש"ז. מהערים הקרובות יבואו שלשה-שלשה או חמשה-חמשה צירים. האספה תשלח את החלטותיה כעין הצעה במכתב חוזר לכל הקהלות, ולדעתי תקרא עצרה לאספה כללית של צירי קהלות ישראל ברוסיה כדי ליסד אורגן תמידו לעניני עמנו פה ברוסיה וכו'". לפי השמועה, תהי' אספה מוקדמת כזו גם בעיר הכירה. פרטי הדברים נדע בסוף חדש זה, כשיהיה ה' סעון עורך ה„וואסחאד" בעירנו. (7)

לא אדע אם כבר חודיעוך ע"ד קבלת צירי קישינוב אצל שר הפנים. (8) השר דבר אליהם דברים רכים וקשים כאחד בסגנון אם תאכו ושמעתם וכו'.

(2) הכונה לכרוז של קבוצת סופרים עבריים באודיסה (מ 20 לאפריל 1903 ז. א. כשבושים אחרי הפרעות בקישינוב) בדבר סדור הגנה עצמית וקריאת „אספה כללית של נבחרים כל העדות הראשיות אשר בארצנו" שתטפל חוץ משאלה זו גם בשאלת סדור האמיגרציה. הכרוז, שבראשונה היה חתום ע"י אחד-העם, ביאליק, בן-עמי, דובנוב ורבניצקי, (אח"כ שגו וחתמו „אגודת הסופרים העבריים") נתחבר עפ"י הזמנתי ע"י אחד-העם ונשלח לכמה קהלות. ידיעות יותר מפורטות על הכרוז הזה וגם את הכרוז בעצמו ראה: ש. מ. דובנוב, „מגלת סתרים של אחד-העם" התקופה כ"ד, ע' 416-420. ראה גם אגרות איה כ' ג', מכתבים לרבניצקי ולקלוזנר ע' 127 ו' 115. המכתב הראשון הוא תשובה על מכתבו של י. ח. ר. הנדס כאן. בו א"ה מתרעם על שהסירו את החתימות מהכרוז; בענינים כאלה חשוב מי הם המציעים — טען הוא. דובנוב קובע בצדק את הכרוז „בתוך המעולים שבמאמרי א"ח".

(3) ישראל טריווש אח"כ עורך דין ואחד העסקנים והזיורגליסטים הציוניים באודיסה. כעת בפרנקו. עוזר של השבועון הציוני „רוסביט" (ברוסית). באותה שנה הוא ו'בוטנינסקי ארגנו את ההגנה העצמית באודיסה, שהיתה לפי דברי ו' הראשונה ברוסיה. (ו'בוטנינסקי סלובו או פולק) זיא מגילת הגדוד. פריז 1923. ע' 39.

(4) הכונה לצד הטכני של העתקת הכרוזים: כנראה כתב אותו בהקטגורף או במכונת כתיבה שסבך את המשלוח ע"י הפוסטה. ההערה הזאת היא מאת מר י"ח רובניצקי.

(5) נשלחו בכמות של 100 אכסמפלרים בערך. דובנוב, מאמרו הגיל, ע' 417.

(6) אברהם פריידנברג העורך והמויל של המאסף הציוני „סיוניסטסקי אלמנך" (ברוסית).

קייב, 1903. שקדם להאורגן הרשמי של הציונים ברוסיה „יביריסקיא ז'יון".

(7) „מפי עורך ה„וואסחוד" סעון הכינו לשמוע פרטים בדבר האספה הכללית של צירי קהלות ישראל ברוסיה, שהיתה צריכה למצוא מקום בעיר הבירה. הערת מר ריבניצקי.

(8) וו. ק. פלבה, אנטישמי וראקציונר ששמש במשרה זו בשנים 1902-1904. הריגתו

ע"י פצצה ב-15 ביולי 1904 היתה מבשרת הרבולוציה של 1905.

מגנזי בית הספרים

מארכיונו של אחד-העם

יו"ר מכ"י אשר בבית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים

ע"י ב. שוחטמן

*.V

י. ח. רבניצקי אל אחד-העם.

המכתב הנדפס למטה הוא עפ"י תכנו מעין המשך למכתבי ל"וין לאחד-העם שנדפסו ב"קריית ספר" שנה זו ח' א"ב ע' 168—175. נושאם של כל המכתבים האלה הוא ההד שמצאו להן פרעות קשיגוב בצבור העברי באודיסה. למעלה (ע' 168) העירונו שבאודיסה ההד היה חזק ביותר. המכתב ממציא לנו חמר חשוב ואותגנטי ע"ד ראשיתה של ההגנה העצמית ברוסיה; הכותב היה ידידו של א"ה והיה שותף לו בפעולה להגנה זאת.

השאלה הזאת היתה זמן רב פרישה סתומה; מקורות בכתב לא יכלו להשתמר; אי אפשר היה לכתב בעתונות על ההגנה העצמית וגם מסוכן היה לשמר איזו תעודות.

לפני חדשים אחדים פרסם הפרופ' ש. מ. דובנוב מאמר קצר אבל חשוב בשאלה זו (מגלת סתרים של א"ה, התקופה כ"ד, ברלין, שטיבל תרפ"ח, ע' 416—420). את המאמר אמנם כתב 25 שנה אחרי המעשה, אבל בו פרסם בפעם הראשונה את הטכסט המלא של הכרוז ע"ד סדור הגנה עצמית, שעליו מדובר במכתב הנ"ל.

אדעסא V. 25 (1) תרס"ג.

ידידי הנכבד וזיקר!

חפצתי לכתוב לך תיכף בצאת כתך מזה, כאשר הבטחתיך, אך לא ידעתי את כתבתך. רק אתמול נתקבל מכתבך לביתך, ששם הנך מודיע כי בקרוב תהיה ברוסטיוב, ולכן שולח אני את מכתבי לחתם.

* ראה גם ק. ס. שנה זו ע' 165—175.

⁽¹⁾ עפ"י חתאריך הרוסי שפגור מהאירופי ב"13 יום.

המחבר בקש את המערכת לפרסם את לוח המעויות שנפלו בשני החלקים
הקודמים של המאמר הזה, שנה ה', צד 142—162 ; 255—262.

צד	הערה	שורה	טעות	תקון
142		16	טזכירים	מקבילים
142	1		קאדים	קאסים
145		8	פאת רחל	פאת ראש
147	4		גפץ	ארץ
147	4		כיסם	רותם
152		11	באן חסרה שורה אחת וצריך להוסיף:	הדפים קע"ו—ר"ב מכילים פרוש על הגדה של פסח הנדפס כבר בספר שמחת חרגל לרב הידיא.
152		11	כ"ג—כ"ט	ר"ג—ר"ט
156		17	הגאון	הקונטרים
160		9	מספר 44	מספר 42
160		14	בראש הרף	בראש הרף 38
160	3		עד כ"ש	עיד כ"ש (ר"ת: על דבר כבוד שמו)
255		8	הרא"ב	הרא"ם (ר"ת: ר' אליהו מזרחי)
257		13	רף כ"ד ב'	רף כ"ד א'
259	2	29	פסירא	פס ידא
260	1	1	מהרא ג' אשר	מריא ג' אשר
261	1		הוצאת פרימן	הוצאת ליוורנו
262		12	צוארי שלו	צוארי שלל

הפנקס משליחותו הראשונה נשתמר בבית הספרים של בית המדרש לרבנים בניו יורק. ופנקס כזה משליחותו השניה נזכר בספר מעגל טוב הוצאת פרימן דף צ"ט שורה 12 וכדף ק"ד שורה 13.

- 36 שמות הגמין. נזכר בס' פתח עינים ח"ב דף י"ז א', שורה 32.
- 37 שפת היאור. נרשם בקמלוג הנ"ל במספר 36. תכנו מצוין בתאר, "סוד".
- 38 תהלה בארץ. נראה כי שהספר הזה הוא ספר "יוסף תהלות" הנדפס בליוורנו בשנת תקס"א. תדע לך שהחדושים שנדפסו בסוף ספר "חיים שאל" בסוף הקונטרס, "חדושי סופרים" בשם "מלא האמור" מקונטרס, "תהלה בארץ" נמצאים אות באות בספר "יוסף תהלות".
- החכם ר' חיים מיכל בספרו "אור החיים" דף שצ"ז שורה 28 חשב שהחדושים הנ"ל הנדפסים ביחד עם חדושים מקונטרס "ועד לחכמים" ו"טוב עין" בסוף ספר "חיים שאל" הם השמטות מהקונטרסים הנ"ל ותמה חמיה גדולה, איך הדפים המחבר השמטות קודם לספרים עצמם, שכן הספר חיים שאל נדפס בשנת תקנ"ה וקונט' ועד לחכמים עם קונט' טוב עין נדפס בשנת תקנ"ו, ודחק לתרץ כזה שהגיה את שנת הדפוס של קונטרס ועד לחכמים וטוב עין לשנת תקנ"ד. ותמה אני על החכם הנ"ל איך נעלם מעיניו הברור כי החדושים שנדפסו בסוף ספר חיים שאל נמצאים ג"כ בקונטרסים הנ"ל, ואין כאן השמטות כלל. לכן אומר אני שהחדושים שנדפסו בסוף ספר חיים שאל לא נדפסו שם בתור השמטות, כמו שחשב החכם הנזכר, רק מטעם שאמר לנו שם המחבר עצמו: כדי שלא להניח הניר חלק, ובוזה הכל מיושב. הספר חיים שאל נדפס באמת קדם לקונטרסים "ועד לחכמים" ו"טוב עין" ו"תהלה בארץ" (שהוא הוא ספר יוסף תהלות) וחדושים אלו לא נשטטו מקונטרסים הנ"ל, אלא שהמחבר הדפיס אותם מהקונטרסים הנ"ל בעודם בכתב יד, כדי שלא להניח הניר חלק בסוף ספר חיים שאל. זה נראה לי ברור.
- 39 קונטרסים תשלומים שבת וקצת על דיני ש"ע מפורטים. הקונטרס הזה נרשם בקמלוג הנ"ל במספר 14.

- 20 מקום דוד. נרשם בקמלוג-כ"י הנ"ל במספר 38 וגדפס בם' זכרון משה ח"ג, ליוורנו 1849, דפים סב ב'—עו ב'. אני מביא אותו בכאן רק משום שנעלם מעיני כל הביבליוגרפים.
- 21 מרפא לשון. נרשם בקמלוג הנ"ל במספר 33, מובא ג"כ באותו קונט' ליוורנו II ששם נמצא הקמלוג ושאת תכנו הוא מצוין: „פירוש על נ"ך. מלכר זה מצוטט החבור הזה בם' צוארי שלל דף קכ"ה ב', שורה 15.
- 22 מרפא לנפש. מובא ע"י יעקב רוקח ברשימת הספרים הנ"ל.
- 23 נפש חיים. שם.
- 24 עפרות זהב. מובא בקונט' ליוורנו צ"ה ב'. את תכנו הוא מצוין במלח: „לקומים“.
- 25 פירוש על הזוהר. כה"י הזה נמצא ביד נכד המחבר, ר' נסים זרחיה אזולאי בצפת וקרוב להדפסתו אבד יחד עם המחבר ע"י הרעש שהיה בשנת 1837 (השוה פיפרנא: קול עוגב ע"ו ב', הערה 2).
- 26 פתוחי חומים. מובא בקונט' ליוורנו II קע"ג ב', ותכנו מצוין שם ב „עניני ריח“.
- 27 פס ירא. נרשם בקמלוג הנ"ל במספר 18 ותכנו: חדושים על הרמב"ם.
- 28 קונט' אמת. נרשם בקמלוג הנזכר במספר 41.
- 29 קורא בגרון. מובא בקונט' ליוורנו II קע"ג ב', ותכנו מצוין שם: גימטריאות, רמזים ונוטריקון ר"ת המלה „גרין“. כה"י הזה היה לפנים מאוחר עם כה"י יוסף בסתר. עיין מספר XXVII.
- 30 קרן לדוד. נרשם בקמלוג הנ"ל במספר 4 בזה הלשון: קרן לדוד והגהות מהרמ"ג ודרושי אמת וקצת ממני.
- 31 ראש יוסף. מובא ע"י רוקח ברשימת הספרים הנ"ל.
- 32 רוח דוד. שם.
- 33 רוח חיים. חצי החבור הזה נדפס בם' לחם מן השמים ח"א וח"ב שיצא לאור ע"י נכדו משה אזולאי, ליוורנו 8—1845. אני מביא אותו כאן רק מפני שהדפסתו נעלמה מעיני כל הביבליוגרפים. לפי עדותו של מוספיא היו בכל החבור 19 דרשות. שמונה מהן נדפסו בחבור הנ"ל.
- 34 שאלות ותשובות. החכם מוהר"ר יצחק באדהב רשם בקונטרסו פירוש התורה והתכנה N. 110 כ"י כששים דפים שו"ת אבל לא החליט, אם הן שו"ת הנדפסות או לא.
- 35 ספרי שליוחות והם פנקסות של חשבונות ובהם רשימת הנדבות שנדכו בקהלות שעבר בהן עם כתבים מהרבנים המליצים בעד שליוחות.

- כלפון במבוא אל „אגרות הרב חיד"א", ליוורנו 1867.
- 3 אורך ימים. נזכר ע"י גירונדי בספרו תולדות גדולי ישראל, דף ק"י, שורה 27.
 - 4 ברית מנוחה. מובא ברשימת הספרים הנ"ל של ר' יעקב רוקח.
 - 5 גופי תורה. נרשם בקמלוג כ"י הנמצא בקונט' ליוורנו II במספר 34, מצוטט בקונט' ליוורנו III צ"ה ב' ובס' פתח עינים ח"א דף קל"א א' שורה 5. משני המקומות יוצא שיש לנו כאן עסק עם פי' לתהלים.
 - 6 דברי שורה. נזכר ע"י מ. גירונדי בספרו תולדות גדולי ישראל וכו', דף ק"י, שורה 27.
 - 7 דרך חיים. נזכר שם בשורה 27.
 - 8 קונט' דרך המלך. כח"י הזה רשום בקונט' „פרדס התורה והחכמה" שהוציא לאור ר' יצחק באדה"ב בירושלם, בזה הלשון: סובב הולך על ספר האגור (לשונו באמצע), מצד ימין „דרך המלך" ומצד שמאל „חמדת יוסף" ועשהו במל' ילדותו וחלקו לפרחים ועלים ובתוכו כתוב זה לשונו: „זיכני ה' ובשנת התק"ל אחר ל"ד שנים מ"מ קריתי זה והם במלים מילי דקמנותא ומכאן לכל הכתוב בקונט' זה ישתקע ולא יאמר".
 - 9 חדר זקנים. מובא בקונט' ליוורנו II קע"ג ב' ובס' מחזיק ברכה ח"א קמ"ז ב', שורה 13. משני המקומות יוצא שהוא מכיל הגהות לס' ארעא דרבנן ועפרא דארעא.
 - 10 זכות אבות. נזכר ע"י מ. גירונדי בספרו תולדות גדולי ישראל וכו', דף ק"י.
 - 11 ספר זכרונות. נזכר בקונט' חשבונו כרך א' דף י' ב', שרשם שם אויח' הוצאה בעד ניר לכתב ספר קמן זכרונות.
 - 12 חדיא דארמותא. נרשם בקמלוג כ"י הנ"ל במספר 32. את תכנו הוא מצין במלה „ענינים".
 - 13 חיק מתוק. מובא בקונט' ליוורנו II קע"ג ב' ותכנו מצוין ב„מעשי תמימים וניסי קדושים", ומלת „מתוק" היא ר"ת מזה.
 - 14 מכור הארץ. נזכר ע"י גירונדי דף ק"י, שורה 26.
 - 15 למנצח לרוד. שם.
 - 16 לקוטי תורה. נזכר ב" Catalogue of Hebrew manuscripts in the collection of Elkan Nathan Adler, Cambridge 1921, p. 68.
 - 17 מחזיק ברכה ח"ב. גירונדי, שם. הוא, כנראה, על חלקי אה"ע וח"מ.
 - 18 מעשה דוד. מצוטט בס' כסא רחמים ל"ט א', שורה 38 בתוספות.
 - 19 מצח הרצון. מובא בקונט' ליוורנו II קע"ג ב'. תכנו: „פי' על ס' חסידים".

הראשון משלשת הכרכים הנ"ל ארכו 7 ס"מ ורחבו 5 ס"מ. הוא תופס 98 דפים שלא היתה להם נומרציה כתחלה (1) ומכיל רשימות משנות תקל"ז—תק"ם. הכרך השני ארכו 10 1/2 ס"מ ורחבו 5 ס"מ. הוא תופס 57 דפים בלי נומרציה ומכיל קדם כל את המשך הרשימה של הוצאות מכים הכולל מכ' טבת (2) עד כ"א סיון תקל"ח. (דפים א'—ד' א'). אחרי זה באות הרשימות של הוצאות מכיסו משנות תקמ"א—תקמ"ו (ד' א'; ה' א'—י"ג א') ומשנות תקמ"ג—תקמ"ה (דף י"ג ב'—י"ז ב') אח"כ רשימות ההכנסה של שנות תקמ"א—תקמ"ב (דף כ"א א'—נ"ז ב'). יען כי המחבר לא עמד עוד בזמן הזה בשרותו של הכולל ע"כ מועילתו לנו הרשימות הללו רק בתור חמר ביאוגרפי הנוגע למחבר בלבד.

הכרך השלישי ארכו 10 ס"מ ורחבו 7 ס"מ. הוא תופס 139 דפים בלי נומרציה ומכיל את הרשימות של הכנסותיו והוצאותיו משנות תקנ"ה—תקס"ג. מיום שיצא משרותו של הכולל, מקור הכנסותיו הוא מחבוריו והמחבר רושם בכרך שלנו באופן קבוע את משלוח ספריו עם הוראת מחירים. מן ההוצאות בתקופה הזאת מענינות אותנו ביותר, ההוצאות שהמחבר הוציא כעד רכישת כ"י וספרים נדפסים. מלבד זה יש לי אסף של 54 אגרות בעצם כתב ידו של ר' חיד"א שכתב לבנו ר' רפאל ישעיה ולחכמים אחרים באנקונה, אבל אין אני מתעבב עליהם כאן, מפני שהוצאתי אותן עתה לאור עם מכוא והערות בחוברת ד' שנת אחת עשרה של "הצופה לחכמת ישראל" ושם בהקדמה דברתי עליהן. וגם לידידי מוהר"ר מולידאנו ר"ם במאנגלית יש לו קבץ אגרות מחכמי ארץ ישראל וביניהן יש ^לאגרות מר' חיד"א ולרב חיד"א וגם עליהן אין אני מדבר כאן מפני שהכונתי אותן לדפוס. ואדבר עליהן בע"ה בהקדמה.

ויש לי ג"כ כ"י מס' שם הגדולים אבל הוא קטן הרכה בהקפו מהנרפם. לסוף אני נותן רשימה של חבורי מחברנו וכתביו שאמנם אין לי מהם כתבי היר, אבל הם נזכרים או בכ"הי המתוארים למעלה או בחבורים הנרפסים של מחברנו ושל אחרים. אין אני בטוח שרשימה זו שלמה היא. את הקטלוגים של אוקספורד, בריטיש מוזיאום, ברלין, וינה, פרנקפורט ע"נ מיין, המבורג, לנינגרד לא ראיתי מפני שאינם בידי, ואפשר שגם בהם יש איזה כ"י. מר' חיד"א שלא נדפם.

- 1 אהל יוסף. הוא מצוטט בס' ככר לאדן דף קפ"ג ב' שורה 10 ונראה שהוא פ"י לס' תהלים.
- 2 אור הגנוז. מובא ברשימת הספרים של ר' יעקב רוקח בשם ר' אברהם

(1) מפני שיש לי צרך לצטט הקונטי תמיד. נתתי להם אני נומרציה בכתב עפרון.
(2) ביום זה הוא נמצא במסוף בראבאנט תחום המלכה ומתחיל לשלם בגולדן ההולנדי.

קדושין¹), בעד רץ כדי לשלח אותו לפיררה שלשם הגיע בנו ר' רפאל ישעיה², בעד גיר לכתב את ספר קטן וזכרונות, על שמן למאור למנוחת נפש אשתו הראשונה נ"ע וצדקה למנוחתה (השוה כך א' דף י' ב').

הקונטרסים של חשבונות שבידינו הם ממין אחר מהפנקס הנזכר בספר „מעגל טוב“ הוצאת פרימן בדף צ"ט שורה 12 ובדף ק"ד שורה 13, שגם זה הוא פנקס של חשבונות.

אמנם הפנקס הנזכר בס' מעגל טוב, הוא פנקס הנדבות מטעם הפקידות ובו אשרו ראשי ורבני הקהלות השונות את רשימות הנדבות שנכנסו בו ומליצים בכתביהם בעד השליחות, אבל לא נכנסו בו שום הוצאות (פנקסים כג"ל נשתמרו לנו משליחותו הראשונה של רב חיד"א ומשליחותו של חשד"ר זאבי, בבית הספרים של בית המדרש לרבנים בניו יורק). לא כן הם הפנקסים שיש בידינו. בהם נכנסו גם ההוצאות מכיס הכולל³ וגם ההוצאות מכיסו⁴ של המחבר ואינם מאושרים מראשי הקהלות. נראה שרב חיד"א כתב אותם לצורך עצמו, כדי לחזק זכרונו בהם. יהיו איך שיהיו, זה ברור לנו שאין הקונטרסים שבידינו מכילים כל החשבונות משליחותו השניה, וזה מכמה טעמים. תדע לך שהדרך הראשון מהקונטרסים מתחיל מיום 27 טבת תקל"ז, ושליחותו הראשונה היתה מתחילה בחשון תקל"ג⁵. ע"כ צריכים אנחנו לומר שהיה קונט' אחר או קונטרסים אחרים אחרים אשר מלאו את משך הזמן תקל"ג—תקל"ז. מלבד זאת חסרות בהם רשימות הנדבות מהול"נדה⁶ וגם רשימות ההוצאות מכיס הכולל אינן שלמות ובודאי גם הן היו נמצאות בקונטרסים שאינם עכשו בידינו. יום כזה אלו תקל"ט הוא, כנראה, היום שבו חרף להוציא הוצאות מכיס הכולל⁷.

(1) הוא נשא את אשתו השניה אחרי שובו משליחותו בו' חשון תקל"ט בפ"ה. עיין בספר מעגל טוב דפוס ליוורנו דף כ"ב ב'.

(2) השוה מעגל טוב הוצאת פרימן דף צ"ד, שורה 34.

(3) רשימות הוצאות מכיס הכולל נמצאות בדרך הראשון, לדוגמה דף ב'; מ"ד — מ"ח; ג"ז — ג"ט; ע"ד — ע"ח; בדרך השני דף א' — ד'.

(4) רשימות הוצאות מכיסו נמצאות בדרך הראשון, לדוגמה דף א'; י'; י"ב; י"ד — כ"ג; ל"ז — ל"ח; מ"ב; מ"ח — מ"ט.

(5) עיין בספר מעגל טוב הוצאת פרימן דף מ"ט שורה 10.

(6) רשימות הנדבות מאיטליה ומצרפת נמצאות, לדוגמה, בדרך הראשון דף ג' — י'; י"ב — י"ד; ל"ז — ל"ח; ע' — ע"ב; ע"ט — פ' (בעד ישיבת כנסת ישראל בחברון); צ"ה — צ"ו (רשימות נדבות בחשבון הגם).

(7) עיין בדרך ראשון דף י"ד ב' שם כתוב כלשון הזאת: „במ"ט יום הששי כ"ה תשרי תקל"ט: גמרתי להוציא כל ההוצאות מכיס, וה' יפרנסני וכו'".

תופס 142 דפים בלי נומרציה, אבל מהם כתובים רק הדפים פ"ז—קל"ד המכילים 530 הערות קצרות בעלות חשיבות ספרותית גדולה בכל מקצועות הספרות העברית. מלבד זה הותחלו על שני הדפים הראשונים רשימות הערות קצרות לש"ע ח"מ. לדרך הקטן הזה אין שער. אני כניתי בשם „קונטרס קטן“ בגלל הפורמט הקטן שלו.

XXXIV.

קונט' ענינים שונים.

החוברת הזאת היא ספר-רשימות בלי חשיבות ספרותית. (1) אולם אפשר להוציא ממנה קצת דברים שיש בהם תועלת. ארכה 18 ס"מ ורחבה 5 1/2 ס"מ ותופסת 46 דפים בלי נומרציה.

XXXV.

ג' קונטרסים של חשבוניות.

אלו הם שלשה כרכים קטנים בפורמט כ"כ קטן עד שאפשר היה לשאת אותם בכיס החוזה ובהם רשם המחבר את הכנסותיו ואת הוצאותיו. יש להם ג"כ חשיבות גדולה בשביל הביאוגרפיה של המחבר וכמו כן בשביל דבריו ימי שלוחותיו ומשלימים ג"כ באופן חשוב את הספר מעגל מוב. (2) תחת הכתבת „הכנסה“ באות רשימות הנדבות של הקהלות השונות. הרשימות האלה מפיצות אור על חקרמריסטיקה של הקהלות השונות שהמחבר נותן לנו ב„מעגל מוב“. ההוצאות נחלקות לשתי קבוצות. קדם כל באות ההוצאות „מכיס הכולל הברון“ שבשלוחותיו נסע. ההוצאות האלו הן תחת הכתבת: „הוצאה כללית“. לכאן נכנסות ההוצאות בעד המלונות, בעד עגלות (3), בעד האכל והמלבושים. כל ההוצאות האחרות באות על חשבון עצמו תחת הכתבת: „הוצאה לעצמי“ כמו, למשל, מה שהוא מוציא לצדקה ולהעתיק כ"י (השוה כ"י, כרך א' דף א' ב'), בעד טבעת

(1) שם יש למשל בקצור נמקן תכן הענינים על שו"ת בשמים ראש שהמחבר רשם אותו כנראה לצרך עצמו.

(2) הנה למשל, מעגל טוב הוצאת פרימן דף פ"ו, שורה 18 וכו': „כ"ה טבת יום ג' אחר התפלה נועדו פרנסי קוניאן ויהידים ועבדו טיף דבר סועט אך סי' קאליטאן גראס-מיאני, גביר שם וכו' התנדב נדבה גדולה“. המאמר הזה מוכן לנו יותר אחרי שאנחנו יודעים מכה"י שלנו כרך I דף ג' א' שהגביר הנ"ל לבדו נדר Zecchini & 8 Lire 15, וכל אנשי הקהל ביתר נדרו רק Zecchino & 21 Lire i. ובוה האופן הקונטרסים שלנו סאירים את כל ספר מעגל מוב.

(3) ביניהן גם סכומים גדולים. כך, למשל, הוצאת העגלה מבורדוס לפריז היא לא פחותה מ-393 פרנקים. השוה כרך א' דף נ"ט. המלון באמשטרדם 150 פלורנינים. השוה כרך שני דף ג' ב'.

מאמרים וחקירות.

חבורי רב חיד"א וכתביו שלא ראו עדיין אור הדפוס

מאת ח. רוזנברג (אנקונדה).

(המשך; את החלקים הקודמים ראה חוב' א—ב ע' 142 וחוב' ג ע' 255).

XXX.

עין זוכיר.

ארכו של כה"י הזה 16 ס"מ ורחבו 13 ס"מ. יש לו שער והשם הנ"ל כתוב בראש השער. אמנם תכן כה"י הזה אינו שזה לס' עין זוכר הנדפס. נראה שהוא מופס ראשון של ספר יעיר אוון, אבל כה"י שלנו לא נחלק עדין החמר לשני ספרים. ותכן כה"י שלנו רבו ככלו שזה לתכנו של מרבר קדמות הנדפס, אבל יש בו ג"כ ערכין שאינם נמצאים בס' מרבר קדמות. כה"י הזה תופס 78 דפים בלי נומרציה ומהם כמה דפים שנשארו חלקים.

XXXI.

קצר דברים.

כה"י הזה ארכו $10\frac{1}{2}$ ס"מ ורחבו 5 ס"מ, תופס 53 דפים בלי נומרציה. אין לו שער. השם הנתן לו בזה נמצא בראש הדף הראשון של כה"י. מכיון את תמצית עשר הדרשות שהמחבר דרש בשנות תקמ"א—תקמ"ג בליוורנו ושנדפסו כבר בס' דברים אחרים.

XXXII.

קונטרס קצור דרושים.

ארכו של כה"י הזה 14 ס"מ ורחבו 10 ס"מ. הוא תופס 48 דפים שער 12 יש להם נומרציה בספרות ערכיות. לכה"י אין שער, נתתי לו את השם „קונטרס קצור דרושים" משום תכנו, שמכיל קצור של 7 דרשות, שהמחבר דרש בליוורנו בשנות תקנ"ז—תקנ"ח ושנדפסו כבר בס' אהבת דוד. אל הכרך הזה מצורפים עוד 3 דפים מקונט' אחר, המכילים קצור דרוש לשבת הגדול שנת תקנ"ג.

XXXIII.

קונטרס קטן.

כה"י הזה הוא בפורמט קטן מאד. ארכו רק 7 ס"מ ורחבו $4\frac{1}{2}$ ס"מ, אבל כתוב באותיות ועירות כ"כ עד כי על כל עמוד ישנן 16 עד 20 שורות. כה"י

1344. **Schmidt, Wilhelm.** Rasse und Volk; eine Untersuchung zur Bestimmung ihrer Grenzen und zur Erfassung ihrer Beziehungen. München, Kösel u. Pustet, 1927. [7], 67 p. 16 : 24.

ואלה ראשי פרקיו: הגזע והגוף; הגזע והגשמה; הגזע והתרבות; הגזע הצפוני; סקירה וסך-הכלי. הספר נכתב מתוך השקפת-עולם קתולית. המחבר זהיר בהגדרותיו, מבקר קשה את השטחיות והחפזון אשר בו דגו מחברי ספרים רבים על השאלות המסבכות של הגזע. הוא מתנגד לחיי הכרך ומציין את הסכנות הכרוכות בערבוב גזעים בעיר הגדולה. גדול לפי דעתו תפקידו של הכפר מבחינת השמירה על טהר הגזע.

1345. **Woodburne, Angus Stewart.** The religious attitude; a psychological study of its differentiation. Introduction by Shailer Mathews. New York, Macmillan, 1927. VI, [8], 353 p. 13 : 19.

המחבר הוא מורה באחד מבתי-הספר הגבוהים במֶרְס שבהודו. וזה לכן הספר: השיטה הפסיכולוגית בחקירת הדת; היחס בין דת ומגיקה; היחס בין דת ומדע; היחס בין דת ואמנות; היחס בין דת ומוסר.

.

1341. **Rahlf, Alfred.** Paul de Lagardes wissenschaftliches Lebenswerk im Rahmen einer Geschichte seines Lebens dargestellt. (Berlin, Weidmann,) 1928. 97, [1] p. 17 : 25.

= Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen. Mitteilungen des Septuaginta-Unternehmens. Bd. 4, Heft. 1.

ערך הביוגרפיה הזאת הוא, שהאיש הממשיך את עבודת לגרד מודיע בפרוטרוט על עבודת לי. בתרגום השבעים. שומעים אנחנו כיצד שנה אח"כ את תכניתו הראשונה להוצאת השבעים, וגם לשונות בלתי ידועים של לי. על אדות מקורות הספר ההוא. וכן מודיע המאמר על כל יתר עבודותיו של לי. שלרבות מהן יש כידוע חשיבות יסודית למדע התנ"ך ולבלשנות העברית. — כמוכן לא היה מקום במאמר כזה, לדבר על שנאת לי. לישראל.

1342. **Революционный восток; журнал Научно-исследовательской ассоциации при Коммунистическом университете трудящихся востока имени И. В. Сталина.** № 3. Москва, Коммунистический университет трудящихся востока имени И. В. Сталина, 1928. 317, [2] стр. 14:19.

[Редакционная коллегия: Г. Шумяцкий, А. Шестаков, К. Молотов и др.].

השער ותכן הענינים גם בצרפתית. ביבליוגרפיה ע' 311-317. ע' 278-290 מאמר על המרד הסורי. ובמאמר אחר (על תולדות פרס ע' 241-278) ישנן תעודות וידיעות על מר"מ בין אנגליה ורוסיה בנוגע למסלת הברזל הבקנדית.

ראה ע' 384 בספר Schmidt, P. W. Festschrift. 1330

1343. **Schmidt, P[aul] W[ilhelm].** Der Ursprung der Gottesidee; eine historisch-kritische und positive Studie. I. Historisch-kritischer Teil. 2. stark verm. Aufl. Mit einer Karte von Südost-australien. Münster i. W., Aschendorff, 1926. XL, 832 p. 17 : 25.

ביבליוגרפיה: ע' xxxii—xv.

אחרי מספר גדול של חקירות על דתות העמים הפשוטים שם לו שמידט את המטרה לחקר חקירה היסטורית ופסיכולוגית את מקור רעיון האלהות, כלומר את "הדת הקדמונית" בכלל. פתרון השאלה שהוא יציע, יכיל רק הכרך השני של חבורו הגדול. החלק הראשון, שמונח לפנינו במהדורה השניה, אינו אלא התאור הבקרתי של כל הדעות שנאמרו עד עכשו בדבר מהות הדתות הפשוטות. החומר האתנולוגי, שעליו מבוסס התאור, מתיחס כמעט רק אל עמי אוסטרליה; אך השטות שהובעו עד עתה לא נפקד כנראה מקום אחת מהן בבקרתו. כך נוצר ספר, שעם כל עשרו במחשבות ובידענות קוראים אותו בקצת אי נעימות: מאות רבות של חוקרים העביר תחת שבט בקרתו וכל אחד נגזר דינו בסגנון חריף למדי. רק מן הכרך השני יש לקוות לתענוג ממש ולהוראה כוללת, ולו צריכים לחכות כדי להעריך את תורת הידען הזה בעצמו; כי החלק הראשון מכיל רק קטעים מן התורה הזאת.

Bücher, desgleichen aller wichtigen fremdsprachlichen Bücher seit dem Jahre 1750; zusammengestellt auf Grund der neuesten vaticanischen Ausgabe sowie mit ausführlicher Einleitung versehen von Albert Sleumer. 8. verb. und verm. Aufl. Osnabrück, Jonscher, 1928. 168 p. 13: 19.

הוצאה קטנה שבאה למלא מקום ההוצאה הרומית; גם ההוצאה הזאת היא שלמה. ממחברים יהודים מצאנו רק אחד שמענין הוא למצא את שמו: הינה הספר מכיל הקדמה ארכה, המצדיקה את עריכת האינדקס בטענות מוזרות עד מאד. אגבי, ההקדמה הזאת, שקבלה הסכמה מטעם הכנסיה, מלאת אנטישמיות.

*1335. Izoulet, Jean Bernard Joachim. ... Paris, capitale des religions; ou, La mission d'Israël ... Paris, Michel, 1926. xxiv, 306 p.

1336. Jensen, P[eter]. Das Gilgamesch-Epos in der Weltliteratur. Bd. 2. Marburg a. L., Ebel, 1928. xiv, 165, 376 p. 16: 24.

Bd. 2: Die israelitischen Gilgamesch-Sagen in den Sagen der Weltliteratur. Mit einem Ergänzungsheft, worin unter anderem vier Kapitel über die Paulus-Sage.

1337. Jewish health organization of Great Britain. Publication. No. 1—7. [London], Jewish health organization of Great Britain, (1927?) 11: 16.

No. 1: Your baby. [4 p.]. — No. 2: "Guides to good health". [4 p.]. — No. 3: דער וועג צום געזונט. [8 p.]. — No. 4: אייער קינד. [4 p.]. — No. 5: The care of the eyes. 5, [1] p. — No. 6: The training of children. 4 p. — No. 7: Jewish health sayings. 5, [1] p.

1338. Macmillan, John. Christ in the Hebrew alphabet. London, Marshall, [1928?]. 160 p. 13: 19.

המחבר משתדל להראות בצורה דרושית עד כמה שמשו כ"ב האותיות העבריות מקור של התעוררות-רוח לגוצרי ולתורותיו.

1339. Пименова, Э[милиа] К[ириловна]. Жизнь и приключения Вамбери; предисл. Д. Н. Егорова. Ленинград, Брокгауз-Ефрон, 1928. 154, [2] стр. 14: 20.

(Открытия. Путешествия. Приключения.)

1340. Porteous, Alexander. Forest folklore, mythology, and romance. London, Allen & Unwin, (1928). 319 p. 14: 22.

ואלה שמות ראשי פרקיו: יערות בימי'קדם; יערות-אגדה; יער; חרשות; תושבים אגדיים ביערות ובחרשות; עצים; פולקור; אגדות. — לספר נספח מפתח מפורט.

המחבר מנתח מצד החק הבין-לאמי את שאלת המעוטים הלאמיים. המחבר מחייב את זכויות-המעוטים במלואן.

1330. *Festschrift, publication d'hommage offerte à [Paul] W[ilhelm] Schmidt*; 76 sprachwissenschaftliche, ethnologische, religionswissenschaftliche, prähistorische und andere Studien. Recueil de 76 études de linguistique, d'ethnologie, de science religieuse, de préhistoire et autres. Herausgeber (directeur) W. Koppers ... Wien, Mechitharisten-Congregations Buchdruckerei, 1928. xxix, [1], 977 p., illus., maps, pl., port. 20 : 28.

תלמידיו וידידיו של האנטרופולוג והאתנולוג המפורסם נתכנסו כאן למען כבודו בספר-יובל זה למלאת לו 60 שנה. ספר-היובל מחולק לשלוש קבוצות: (א) חכמת הלשון. (ב) אֶת-נולוגיה וחכמת-הדת. (ג) דברי ימי קדם (פְּרֵהִיסטוריה), אנתרופולוגיה, סוציולוגיה וכו'. בראשית הספר ניתנה רשימה ביבליוגרפית של כתבי חתן-היובל. קוראי "קרית ספר" יתענינו ביחוד במאמר הראשון הכתוב בידי רוֹפֶרְט בְּלִיכְשְׁטֵינְגֶר: "הסופריים של ארצות המזרח בימי קדם לאור חקירת בני-יפת".

1331. *Frazer, James George. L'homme, Dieu et l'immortalité*; tr. de l'anglais par Pierre Sayn. Paris, Geuthner, 1928. xiv, [1] 335 p. 19 : 24.

ספר זה נאמן למקור האנגלי שיצא-לאור בשנת 1927, ושבהכורו השתתף אז גם המתרגם הנוכחי. מטרת ההוצאה המקוצרת הזאת היתה, לתאר את המסקנות הכלליות שאליהן הגיע המחבר בחקירותיו את חיי החברה והדת בין העמים הפרמיטיביים, במשך שנים רבות, מבלי להעמיס על התאור את החמר ששמש יסוד לחקירה. המפתח המפורט שבסוף הספר מקל על השמוש בספר, ובערכים *Prophètes, Purim, Juives, Hébreux, Semites* וכו' ימצא הקורא רמזים רבים לעניני יהדות.

1332. *Gargas, Siegmund. Die Minderheit; eine soziologische Studie*. Haag, Belinfante, 1926. 104 p. 16 : 25.

הפרק השני בספר זה מוקדש למעוטים גזעיים, דתיים, תרבותיים או לאמיים. מקום מיוחד בפרק זה תופסים היהודים.

1333. *Harris, Frank. Latest contemporary portraits*. New York, Macaulay co., (1928). 362 p. 15 : 22.

הספר מכיל 29 מאמרים על אישים שונים (Barbusse, Kropotkin, Bourget, Hardy, Sullivan, Flaubert, Deschanel, A. Besant, Caillaux etc. פאול אָרְלִיךְ).

1334. *Index librorum prohibitorum. Index Romanus. Verzeichnis sämtlicher auf dem römischen Index stehenden deutschen*

1319. ארלאוסקי, ס. פאפולערע היגענישע עצות פאר יונגע פרויען און מענער ... צו פערהימען פון דער אלגעמיין פערשפרעטער ווענערישער קראנקהייט, דעם טריפער. ווארשא, גאלדפארב, 1927. 32 ע' 15 : 22.

1320. גערלינג, [ריינהאלד] [Reinhold Gerling]. דער מאנספערשוין מיט וועלכער מען טאר נישט חתונה האבן. עצות און אנווייזונגען. איבערזעצט פון אליוש לאמבראזא. ווארשע, גאלדפארב, 1928. 24 ע' 16 : 24.

1321. גערלינג, ריינהאלד [Reinhold Gerling]. דאס מיידל מיט וועלכער מען טאר נישט חתונה האבן. עצות און אנווייזונגען. איבערזעצט פון אליוש לאמבראזא. ווארשע, גאלדפארב, 1928. 32 ע' 15 : 23.

1322. ווילנע. אידישער וויסנשאפטליכער אינסטיטוט. לינגוויסטישע אנקעטעס. העפט 1: מין פון סוכסמאניזם. ווילנע, (רפוס ציונסאן), 1928. 15 ע' 15 : 22.
= יידישער וויסנשאפטליכער אינסטיטוט. סעריע „ארגאניזאציע פון דער יידישער וויסנשאפט“, נומער 5.

1323. זאבלאדאווסקי, מיכל. דער פראקטישער עקעקטראטעכניקער, האנט בוך פאר עקעקטראמאטערן שילער און אליין לערער. ערשטער טייל: גלייכשטראם און עקעקטרישע אינסטאלאציעס אים אלגעמיין. ביאליסטאק, 1925. 158, [6] ע' 14 : 20.

1324. מוס, ע. קאמף פאר רעכט אויף ארבעט. [ווארשע], ביורא פאר רעכט אויף ארבעט, [1927]. 37 ע' 12 : 17.

1325. פארעל, אויגוסט [August Forel]. אנאנזם, מאדיום, מאזאכויזם... ווארשע, [גאלדפארב], 1928. 20 ע' 15 : 23.

1326. קאן, פנחס. דאס ערשטע, העברעאיש-יידישע לייגענבוך פון דער פוילישער שפראך און זיין מחבר דער ביסקאפ יאן כרוזאסטאם גינטילא. ווילנע, קלעצקי, 1928. 32 ע' 13 : 20.

ספר נספחה הקדמתו ש, גינטילו להספר הנ"ל בפולנית (3 ע'). מצויר.

כג. שרנרת.

*1327. Blackman, Philip. "Sichon Ivri: Hebrew self taught." A manual of conversation. (London, Mazin).

1328. Бобышев, И. Мелкобуржуазные влияния среди молодежи. Москва, Молодая гвардия, 1928. 137, [2] стр. 14 : 19

ע' 10-29 פרק על האנטישמיות ברוסיה.

1329. Bruns, Carl Georg. Minderheitenrecht als Völkerrecht. Breslau, Kern, 1928. [2], 50 p. 16 : 24.

= Ergänzungsheft 2 zur Zeitschrift für Völkerrecht Bd. 14.

Alleman, H. C. Beginners Hebrew grammar. ראה המספר הבא
Bentwich, J. S. English syntax for Hebrew-speaking students. 308 ע' ראה

1313. Creager, Harold L. Beginners' Hebrew grammar, by Harold L. Creager ... with the collaboration of Herbert C. Alleman... Boston, Heath, [c1927]. x, 356 p. 14 : 20.

ספר-דקדוק זה מצטיין במספר רב של תרגילים. לנגד עיני המחבר היה בעיקר הצד הלמודי, והוא משתדל להקל על התלמיד ע"י מתן דוגמאות וע"י הסברת הכללים והיוצאים מן-הכלל. בסוף הספר מלון עבריאנגלי.

1314. Lowe, James H. Tutorial preparation for Mischnoh & Gemoro or Talmud without a master; a specimen of easy Talmudic dialects. London, Hebrew compendium pub. co., 1926. 66 p. 21 : 33.

בחוברת זו מפרש המחבר את מסכת ברכות — משנה וגמרא — דף ב' עמוד א'. הוא מתרגם ומפרש את דברי התלמוד ודברי רש"י באנגלית. בראש הספר נותן המחבר רשימת מלים וניבים השגורים בתלמוד, ותרגומם באנגלית, וכן גם רשימת ראשית-תבות שגורים.

כב. ספרי מדע כלליים בעברית ויודית.

1315. אוגוסטינוס [Augustinus]. וידויי אוגוסטינוס הקדוש.

תרגום עברי עפ"י האוריינל הרומי עם מבוא קצר והערות שונות מאת המתרגם פ. לברטוב. (לונדון, שדרון פרס, 1928). 126 ע' 14 : 22.
עם שער אנגלי מיוחד. יצא בפעם הראשונה בלונדון, תרס"ח.

1316. איטונין, חיים קלמן, שמים וארץ; באור לתורת היחסות של אלקרט אינשטיין. בואינוס איירס, (דפוס קרסילובסקי ופרצובסקי), תרפ"ו, IV, 34 [3] ע', ציורים, תמונת המחבר. 14 : 21.

עם שער מיוחד בספרות והקדמה גם בספרות.

בר, מ. תולדות הסוציאליזם והמלחמות החברתיות. ראה ע' 293.

1317. גולנפול, עקיבא. המדבר בשון ערב المتكلم بالعربي חלק

א'. ראשית למודי שפת ערב ... ליודעי שפת עבר. קייראן (ליטא, בהוצאת המחבר וש. שטערן), תרפ"ח. 73, [1] ע' 15 : 21.

פרויד, ז. הפסיכולוגיה של החמון והאנליזה של האני. ראה ע' 302.

רפואה; (כשביד תלמיד-רפואה ורופאים). ראה ע' 314.

1318. דער [אידישער] יודישער ראדיא אמאטאר. ווארשא, טעכניק,

1926. 16 ע' 14 : 20.

נומ. 1: ווי אזוי מאכט מען זיך אליין א ראדיא אפאראט? מיט 9 בילדער פון ב. פ.

Csetényi, I. Adalékok a magyar zsidóság reformkor-szakbeli történetéhez. 380 מספר 1301. ראה ע'

1303. Deutscher Verband zur Förderung der Universität Jeru-salem. Bericht für die Jahre 1926 und 1927. Berlin, 1928. 15, [1] p. 15:23.

*1304. Hirschfeld, Robert. Hilfsbuch für den Unterricht in der nachbiblischen Jüdischen Geschichte. Berlin, Poppelauer, 1926.

1305. Israelitische Taubstummen - Anstalt für Deutschland, Berlin-Weissensee. Bericht über das 40.—44. Jahr 1923-1927 des Vereins „Freunde der Taubstummen Jedide Ilmim“. Berlin, (typ. Berliner Industrie-Druckerei), 1927. 24 p., illus. 14 : 22.

כא. ספרי למורד.

1306. אורמיאן, חיים. מגלות בבל עד סוף תקופת החשמונאים.

ווארשה, עבר, תרפ"ח. 34 ע' 15 : 22.

= מקורות להיסטוריא ישראלית לשמוש בבתי ספר תיכוניים, הוצרת א'.

1307. בוינסקי, ש. ארץ ישראל; ללמוד דיני ישראל ומנהגיו ומעביהם...

ניוירוק, בלדן, תרפ"ח. 144 ע', ציורים. 13 : 19.

ספר זה, שכולו מנוקד, מכון לשמש ספר-למוד למנהגיו-ישראל בבתי-הספר היהודיים באמריקה. המחבר השתדל לשלב בכל ענין גם אנדות חז"ל מהענין הנידון.

ברוך, א. אלגברה. ראה ע' 293.

1308. גולדין, ח[יים] א[ליהו]. המורה העברי; ספר להוראת הלשון

העברית ודקדוקה. — עברית-באנגלית. חלק א—ב. ניוירוק, היברו פאבלישינג

קאמפ, 1923—1924. 128 ; 159 ע' 14 : 22.

1309. גולדין, ח[יים] א[ליהו]. קריאה; למור הקריאה והכתיבה ע"פ

השיטה הקולית, עם ציורים, תפלות ושירים. עם הערות בשפת אנגלית. ניוירוק,

היברו פבלישינג קאמפ, תרפ"ח. 96 ע' 15 : 22.

מורשה, ו. ט. שעורי הסתכלות בפיסוקה. ראה ע' 301.

1310. שניידר, מ[רדכי] ב[צלאל]. תורת הדקדוק; דקדוק בשמה

החדשה, למעשי וקל. מחלקה שנית. וילנא, דפוס פרודוציר, תרפ"ח. VIII, 120 ע' 17 : 24.

1311. באומבערג, מרדכי. וזאת הברכה; ספר למור לדת פאר שולע

און חוץ. ערשטער טייל. בענדין, לעווין-אלטער, הש"ד. 50 ע' 13 : 21.

1312. זאבלודאווסקי, מרדכי. פיוקע פאר פאך-שולעס, פאך-קורסן,

מיטל-שולעס און איינגענומענע. ווארעמקויט. אין טעקסט 39 צייכענונגען. ביא-

ליסמאק, אינדיצקי, 1928. 112 ע' 15 : 23.

י"ט. ספרות הנער.

- דופטינג, ה. דולמל הרופא ומאורעותיו. ראה ע' 301.
- ספריה קטנה לילדים ולנערים. ו. ראה ע' 301.
- עפר; ספר מקרא לילדים. 51. ראה ע' 302.
- שלום עליכם לבני הנעורים. א"ד. ראה ע' 304.
1297. [דעפא, דניאל Daniel Defoe]. ראבינואן (קרווא). פון דיוטש איבערזעצט ש. און ז. ריווען. ווארשא, גימלין, (1928). 158 ע', ציורים. 15 : 21.
1298. Githens, Harry W. "Living pictures" of Bible stories. Indianapolis, Ind., Meigs pub. comp., [c 1927]. 110 p. 13 : 19.
- בספר הזה נותן המחבר הוראות לסדור מחזות דרמטיים מהתנ"ך והברית החדשה: מבחר הפסוקים השייכים למחזה, סדור הבימה, תלבושות וכו'.
1299. Isaacs, Abraham S[amuel]. School days in Hometown. Philadelphia, Jewish pub. society of America, 1928. 162 p. 13 : 20.
- בספר זה מתאר המחבר — בצורת ספור — את החיים בסוסר חנוכי יהודי באמריקה. מנהגי-הדת והמצוות המעשיות ממלאים תפקיד חשוב בחנוך זה.

כ. חנוך והוראה.

- א"י. מחלקת החנוך. שאילת בחינת הבגרות, 1928. ראה ע' 292.
- אירישע שול ארגאניזאציע. וועגען דער יידיש-וועלטלעכער שול. ראה ע' 314.
300. Arnett, Edward Aldridge. Psychology for Bible-teachers. New York, Scribner, 1925. XXII, 241 p.
- Bonser, Mrs. E. M. How the early Hebrews lived and learned. 327 ע' ראה
1301. Budapest. Országos rabbiképző-intézet. Értesítő az 1927/28. Tanévről. Megelőzi: Adalékok a magyar zsidóság reformkorszakbeli történetéhez. Irtá: Csetényi Imre. Budapest, (typ. Neustadt), 1928. 32, [1] p. 15 : 23.
- דו"ח בית המדרש לרבנים בבודפשט. קדם לו מאמר על "תולדות היהדות ההונגרית בתקופת התקונים (ריפורמה)".
1302. Budapest. Pesti izraelita hitközség alapítványi realgimnaziuma. Értesítő az 1927-1928 iskolaévről. Közzétette Goldberger Salamon, igazgató. Budapest, Az iskola igazgatósága, 1928. 71, [1] p. 14 : 22.

דו"ח הגימנסיה הראלית של קהלת פשט.
את הקודמים ראה ק.ס. שנה ג' ע' 157 ושנה ד' ע' 263.

32 ע' — דער פעררעטער. 32 ע' — צווייטע און צושפרייט. 32 ע' — קאזאקען קומען. 32 ע' — דער קאזאק הנגול. 32 ע' — דער קדוש. 30 ע' — די קראנקענשוועסטער. 32 ע' — די רבי אייזיק ר' יעקעלס שוהל אין קראקא. 32 ע' — רבקה אברבנאל. 32 ע' — דער רויבער דאבאש און רבי לייב פיסטינער. 28 ע' — דער רוסישער קאמענדאנט. 32 ע' — דער רמ"א און דער בישאף. 30 ע' — דער רעגמענטס-ארצט. 32 ע' — שבת ראפטום. 32 ע' — דאס "שטעטל מאטעלע". 32 ע' — שלומית בת דברי. 32 ע' — שמשון הגבורי. 32 ע' — דער שפיאן. 32 ע' — שפרינצה וויטאל. 32 ע' — דער שתדלן פון וויען. 32 ע' — "די תפלין". 32 ע' —

יה. ספרות יפה לועזית על נושאים יהודיים.

1289. Crane, Marcia. Called by the East. London, Stockwell, [1928?] 175 p. 13 : 20.

1290. Эльяшберг, Израиль. Раввин и проститутка; роман. 2-ое изд. (Москва), Московское товарищество писателей, 1928. 225, [1] стр. 14:21.

הוצאה א' נדפסה באותה שנה.

Фейгенберг, Р. Летопись мертвого города. 356 ע' ראח

1291. Fleg, Edmond. Iézabel; Midrash ou histoire inspirée des Ecritures. Paris, Lipschutz, 1927. 97, [2] p. 17 : 24.

1292. Hegeler, Wilhelm. Pietro der Korsar und die Jüdin Cheirinca; Roman. Stuttgart, Deutsche Verlags-Anstalt, 1925. [2] 259 p. 12 : 18.

1293. Jungmann, Max. Jochanan von Giskala; ein Schäuspiel. Berlin, Horodisch & Marx, (1928). 85, [1] p. 14 : 21.

1294. Юшкевич, Семен. Леон Дрей; роман. Ч. 1—3. Москва, „Современные проблемы“, 1928. 195; 199; 210 стр. 13:18.

בראש הספר נקרולוג קטן שנדפס לפני כן ב"פרבדה".

1295. Opatoschu J[oseph]. Der letzte Waldjude; ein Roman. (Aus dem Jiddischen von Siegfried Schmitz). Berlin, Heine-Bund, 1928. 319, [1] p. 13 : 19.

1296. Spire, André. Quelques Juifs et demi-Juifs. (T.) I. Paris, Grasset, 1928. xx, 266, [1] p. 12 : 19.

החבן : Israel Zangwill. — Otto Weininger. — James Darmesteter.

1287. קארטאגן, ע[זרא]. יידישע דיכטערנים; אנטאלאגיע. (גע-
זאמעלט, צונויפגעשטעלט אין פארעפענטליכט מיט א פארווארט, ליטעראטור-
היסטארישען אריינפיר, ביאגראפיעס, ביבליאגראפישע נאטיצן, טראנסקריבעציעס
און פאטאסטאטן פון די ווערק פון דיכטערנים אין דער אלט-יידישער [XVI—
XVIII יארה]. און אין דער נייער [1888—1927] ליטעראטור). שיקאגא, שטיין, (1928).
LXXXI, 390 ע' 17: 23.

עס פכסייליות ותמונות המחברות. מצויר.

האנתולוגיה הזאת מחולקת לחמשה חלקים, עפ"י התקופות: (א) מחברות בעברייטיש
מהמאה הטיז, הי"ז והי"ח. (ב) השירה החברותית-המגמתית שנוצרה ברוסיה בסוף המאה הי"ט
ובראשית המאה הכ'. (ג) 'תקופת המעבר' הכוללת בערך את השנים 1905—1914. (ד) שירת
הזמן הזה באמריקה ובארצות אחרות. (ה) שירת רוסיה לאחר המהפכה. — הקורא מרגיש מיד
את החלל הריק שבין מחלקה א' ומחלקה ב'. המחבר אמנם מצטדק בהקדמתו בחסר-מקום,
אולם נמוק זה בלבד בודאי שאינו מספיק בשעה שמחברים אנתולוגיה כזו המכוונת להראות
את יצירתה השירית של האשה ביוזית בכל הדורות. אולם גם מחלקה א' אינה כוללת יותר
מארבע משוררות: רויזל פישלס, טויבה פאן, געלה, חנה כ"ץ, ומהן השלישית שממנה ידוע
רק השיר האחד הנדפס כאן, ונכתב על ידה בהיותה בת י"ב. ספק 'הוא אם אפשר לכנותו בשם
שירה. למחלקה זו הוסיף המחבר צלומים פוטסטטיים יפים של המקורות. רב השירים
שבאנתולוגיה נכללו במחלקה ד' וה' מחלקות אלה עולות גם באיכותן על המחלקות הקודמות,
אם כי גם בהן הפסלת באה בצד השירה האמתית. ובכל הספר ניכר רצון המחבר להרחיב
כמות הספר על חשבון איכותו. רבים מן השירים לא נדפסו עד כה בשום מקום, ונשלחו בכ"י
אל המחבר ע"י המשוררות עצמן. בסוף הספר נותן המחבר ידיעות ביוגרפיות על המחברות
ששיריהן נכנסו לאנתולוגיה, הרבה מתמונותיהן, וגם רשימת המקורות שמהן שאבי כל השירים
נעתקו באותוגרפיה של זמנם. — הספר יצא לאור בדפוס משוכה ובסדר נאה מאד ומתוך
כלו נכרת מסירותו של המחבר לנושאו.

1288. קרעפער, י[נרה]. פשעמישל, שמחה פריינד, 1924—1927. 18: 13.

•

[ספורי-עם שונים, ע' פי רב מלוקטים מספרים עבריים:]

דער איינוואנדערונגס-קאמיטאר און זיין מוטער. 32 ע'. — אין די טעג פון דער
אינקוויזיציע. 32 ע'. — ארץ ישראל ערד. 32 ע'. — ביים בארג סיני. 32 ע'. — די בכורה.
32 ע'. — ברודער און שוועסטער. 32 ע'. — די גאלדענע קוגעל. 32 ע'. — די גאלדענע
רויזע. 32 ע'. — דער גייסעל. 32 ע'. — געוואלט ברענגען משיח. 32 ע'. — די געשענקטע
יאהרען. 32 ע'. — די גרויזאמע אינטריגע. 32 ע'. — דאן פערנאנדא. 32 ע'. — חנה די
שניידערקע. 32 ע'. — די טערקען פאר די טויערן פון וויען. 32 ע'. — יהודה. המאמין. 32
ע'. — דאס יידישע הארץ. 32 ע'. — די יידישע פאהן פון פראג. 32 ע'. — דער לולב. 32 ע'. —
דער לעגיאנער. 32 ע'. — די מסירה. 32 ע'. — 'מקימי מעפר דל'. ... 32 ע'. — משה קולון.
32 ע'. — נאפאלעאן און דער יידישער רעגדאר. 32 ע'. — דער נר צו פאהרען קיין ארץ
ישראל. 32 ע'. — על נהרות בבל. 32 ע'. — ר' נחום בריאנסקער און די גרעפין. 32 ע'. —
דער ניקאליסקי סאלדאט. 32 ע'. — דער סולטאן און דוד המלך. 32 ע'. — דער סיביריאק.
32 ע'. — סנחריב'ס סוף. 32 ע'. — דער פאלקס-זענגער. 32 ע'. — דער פאלשער משיח. 32
ע'. — די פאמיליע אריאל. 32 ע'. — פון טויט לעבעדיג. 29 ע'. — דאס פערטריבענע שטעטל.

1280. ווערן זשורל [Jules Verne]. קאלט און ווארעם; גרויסער וויר-
סענשאפטלעכער ראמאן. יידיש: מ. גרין. טייל 1—3. ווארשע, א. גומלין, [1928].
1—308, [1]; [3], 309—574, [1]; [3], 575—851 ע' 14 : 21.
1281. מייטש, [משה] מוישע. א הויף אף טשעכאָטאַרסקע. מאסקווע,
אידישע סעקציע פון אַלרוסלאַנדישער אסאציאַציע פראלעטארישע שרייבער („וואפפ“).
1926. 94 ע' 15 : 23.
1282. מייטש, משה. פאר צוואנציק יאר (1903—1923). געקליבענע
ווערק. ווילנע, קלעצקין, 1927. 296 ע' 12 : 19.
1283. לאטי, פיער [Pierre Loti]. די ליעבע פון דער מדבר; ראמאן.
ווארשע, צוקער, [1928]. 72 ע' 11 : 14.
1284. לעמאן, מאיר [M. Lehmann]. גיוואלמטע דערציילונגן פון מ.
לעהמאן. יידיש: מ. ראזנער. העפט 1. ווארשע, ישורון, (דפוס גראפא), תרפ"ח. 79 ע' 16 : 24.
כולל את הספרים: א סר-נאכט אין מאדריד; דער נסיון.
מייזל, נ. דער מענדעלע-טורעם; — מעשיות וועגען מענדעלען. ראה שני
המספרים הבאים.
1285. מענדעלע מוכר-ספרים (ש. י. אבראמאָוויץ). דער מענדעלע-
טורעם, אויפגעקליבען דורך נחמן מייזל. ווארשא, פערלאג מענדעלע, 1928. 248,
[1] ע' 14 : 21.
- = אלע ווערק פון מענדעלע מ״ס. נייע פערבעסערטע אויסגאבע. 22. כאנד.
מטרת המאסף לבחור מהחומר הרב על מנדלי המפורז בעתונים ומאספים שונים את
החשוב ביותר. במאסף נמצאים מאמרים ורשימות מאת פריץ, ברדיצ'בסקי, ש. גינצבורג, דוכנוב,
דינון, ו. ד. ברקוביץ, ספקטור, ויטל, בעל מחשבות, ניגור, גורליק, נ. פרידצקי, נדיר,
אליסלנדר, קגנבסקי, דוברושין, ח. צ'מרינסקי ונ. מילר.
1286. [מענדעלע מוכר-ספרים (ש. י. אבראמאָוויץ)]. מעשיות וועגען
מענדעלען אויפגעקליבען דורך נחמן מייזל. ווארשא, פערלאג מענדעלע, 1928. 220
ע' 14 : 21.
- = אלע ווערק פון מענדעלע מ״ס. נייע פערבעסערטע אויסגאבע. כאנד 21.
מההקדמה: בכרך הזה אספנו מעשיות, שספרו על מנדלי יידישו ומקורביו, ושנדפסו
בזמנם. בספר באו זכרונותיהם של שלום-עליכם, ציטרון, אניסקי, רבניצקי, קלזנר, ברייניץ,
שניאור, קומאי, משה כ״ץ, פיכמן.
- נאמבערג, ה. ד. מוין ריווע איבער רוסלאנד. ראה ע' 358.
- סטעמפל, מ. אויף דער שוועל פון ליכטיקן טאג. ראה ע' 307.

שאנו כולנו נולדנו בתוכה וממנה אנו נזונים — כל כך קטנה היא הדרישה והחקירה בתולדותיה ובגלויה.
קפת הספר. קכה. ראה ע' 304.

1272. רומנוב, פנתילימון [Panteleimon Romanow]. בוננו לבינה;

ספורים; תרגם מ. בךאמתי. ורשה, מדרה, תרפ"ח. 113, [1] ע' 13: 17.

ריגאי, י. שירת חומרי לשירת החיים; שירים בפרוזה. ראה ע' 304.

רימונט, וול. סט. אכרים; ספור. ראה ע' 304.

שטון, ח. ת. שאול המלך; ציור היסטורי. ראה ע' 304.

1273. [שינפלד] שיינפעלד, שלמה יצחק. ציונים בדרך החיים.

הציבים שלמה יצחק בן אהרן שיינפעלד. חלק שני. ניויורק, דפוס אריאם פרעס,

(1928). 255 ע' 14: 20.

שערים; ספריה לשעורי ערב ולבתי הספר. 2. ראה ע' 304.

יז. ספרות יפה יודית.

1274. אייזען, י. פשעמישל, שמחה פרוינד, 1925. 13: 18.

[ספורים שונים:]

דער איידים א מערדער. 48 ע' — דער נייער מלאך המות. 45 ע' — דער עקספרעס

מערדער. 46 ע' — דער פערשטעלמער דערעקטיוו-א מערדער. 46 ע' — דער קאמף מיט די

שדים. 48 ע' — דער שווארצער פארברעכער. 46 ע'.

אש, ש. דער כזבת. ראה ע' 360.

1275. „באראכאוו-יונגט“. לעמלאנד. ארבעטער לידער. ריגא, דפוס

ספעקטור, 1928. [8] ע' 14: 21.

מביל 7 שירים.

1276. בלאסקא איבאנעס [Blasco Ibanez]. פרויען-פיונט. (ראמאן).

יידיש — מ. זאמלער. (צווייטער באנד). ווארשע, גאלדפארב, 1928. 2, 161—332,

[1] ע' 14: 20.

ברך א' ראה ע' 230.

בערדיטשעווסקי, י. ל. ראה המספר הכא.

1277. גוז-ריווקין, י[חודה]. שטראלען; פאעזיע און פראזע. ניו יארק,

גלויבען, 1928. 319 ע', תמונת המחבר. 13: 20.

1278. ווילטשינסקי, ד. יידישע טיפן אין דער פוילישער ליטעראטור.

ווארשע, קולטור-ליגע, (1928). 227, [1] ע' 15: 23.

1279. ווערן, זשול [Jules Verne]. אויפן שאַנסעלָאָר; א געשיכטע פון א

טראגישער נסיעה; ראָמאן. יידיש מ. לאנדו. ווארשע, גימלין, [1928]. 251, [1] ע' 13: 19.

יפת-פרישמן' ההשכלה, עממיות – ותעיה: פרץ, הציונות והספרות העברית, הנשר הגדול – פנסקר, נשיא ישראל – הרצלי, המורה הגדול – "אחד העם", רבי קרוב, שתי אוטופיות, החווה – ביאליק, הסופר המלומד – קלוזנר. כל המאמרים האלה דנים על התופעות הספרותיות מנקודת הראות של התחדשות הרוח ועבודת יצירה לאמית שאנו קוראים לה "תחייה" מבחינה זו יש בקבץ זה משום חידוש: הבלטת הצד הצבורי בהבנת התפתחותה של הספרות, צד שהמעטן לטפל בו בספרותנו החדשה, ושהדגישו (בהצלחה) יתירה ביחס לספרות ההשכלה) הסופרים שכתבו רוסיית לעברים: ש. גינזבורג, י. צינברג ואחרים.

ואמנם, במאמרי של מר קלינמן אנו מרגישים את הפובליציסטן הער, היודע לחוש את תנועות הצבור, להאזין להם של צרכי הרבים בספרות ואפילו ליצירות שניתזו מעמדתם של חוגים ושכבות בתקופות ידועות (השוה, למשל, עמ' 20 – 21 על "היחוטפים" וראשיהקהל), ומאמרי על התופעות הספרותיות של דורו שהן, פחות או יותר, קשורות בקשר בלתי אמצעי עם שאלות החיים ותנועות הצבור, הם המוצאים ביותר. השוה למשל, מאמרו הנאה על ביאליק (החווה עמ' 279 – 319), שבו פָּדַר את שיריו של ביאליק לפי סדר הזמנים, כדי להראות – ובצדק – כי "שירת ביאליק היתה כל אותן השנים הראי לחיי העם, נקודת האספף לקויהם הבעורים, נסוחם ובטוים"; כי המשורר "ידע לתפוס את המאורעות והחזיונות בשרשיהם ולחזות בהם חזון לאמי עמוק וחודר"; או השיחה הנאה על פרישמן (עמ' 173 – 188), שאגרותיו של פרישמן, תפיסת התקופה וגוניה הצבורי, שמועות והכרה אישית, כנראה, הצטרפו לציור שלם ומענין של הסופר; והוא הדין גם בחרקטריסטיקה של סוקולוב (ע' 163 – 172). ברם, גם כאן, יש לפעמים מן הצרך לראות את "הצבוריות" יותר בהיקף ספרותי (השוה, למשל, עמ' 286; שיריו של ביאליק "בתשובתי" יש להבין רק מתוך "הערצת העירה" שהחלה אצלנו בשנות השמונים, מִנֶּה, בורס ואחרים), ולא ביחס ישיר... מאמרי על "הראשונים", שיש בהם בודאי הרבה הערות נכונות וגישה צבורית מענינת, נותנִי מקום רב להשגות, ביוחד מצד התאמת הזמנים ומצד השמוש הנכון בטרמינולוגיה הצבורית". בודאי אין, למשל, שום יסוד להאשים את "ההשכלה" בהתבוללות, ובזה צדק המחבר; אולם נכון הוא הדבר, שאידיאלי ההשכלה היו התאזרחות והתמזגות מדינית־תרבותית עם התושבים המקומיים (השוה, למשל, עמ' 70 – 71, עמ' 132 – 133), ולא תמיד היה באשפות הללו משום תקון לאמי חיובי. ובכלל, אין לדבר על "ההשכלה" כעל תנועה בעלת פרצוף צבורי קבוע ומסוים במשך כל מאות השנים שהיתה שלטת בספרות העברית. וגם בהשכלת רוסייה יש להבדיל לא רק בין ליטא לזהליניה, אלא בין דורות ההשכלה; והציורים מהתנאים הצבוריים של ההשכלה גם הם לא מתקופה אחת הם. שחרור האכרים, "התוכרים" וה"חוטפים", "תקוני" ממשלת ניקולי בחיי היהודים, המסחר עם גרמניה, וישובה של דרום רוסייה, "עבודת הצבא" ודלדול ההמונים – כל אלה העובדות השפיעו והשפיעו על ההשכלה, אבל הן היו לא בזמן אחד, השפעתן היתה שונה ואחרת – ואינני חושב, כי הקורא יקבל מושג נכון ואמתי מספרות ההשכלה מהציור הכללי של המחבר (עמ' 6 – 28), למרות שרב הדברים כשהם לעצמם נכונים הם... דבר זה הוא נכון גם ביחס ליליג, גם כאן צריך היה המחבר לסדר את יצירותיו של ילִיג בסדר כרונולוגי, כשם שעשה במאמרו על ביאליק, ולדון עליהם מתוך התבוננות בתנועות הזמן והצבור – ואז היתה אולי, מתקבלת תמונה אחרת קצת מאישיותו הספרותית של ילִיג... בכל אופן השיג המחבר, כאמור, את מטרתו: הקורא את ספרו יראה הרבה תופעות ספרותיות בהארה צבורית־ציונית וימצא במאמרי "עדים וזכרון למהפכה הגדולה שקמה בתוכנו כמשך שלשים השנה האלה", ושלמרות

מזו. ספרות יפה עברית חדשה.

- אבן-זהב, א. ימי דוד; רומן היסטורי. ראה ע' 290.
 אברם, ג. בת-פרעה; רומן היסטורי. ראה ע' 290.
 אש, ש. אמריקה; ספורים. ראה ע' 292.
 בורלא, י. נפתולי אדם; ספור. ראה ע' 292.
 בן יחזקאל, מ. ספר המעשיות. ס' ג'. ראה ע' 292.
 בנג, ה. ליד הדרך; רומן. ראה ע' 292.
 ברנר, י. ה. כל כתבי. כך שביעי. ראה ע' 293.
 ברקוביץ, י. ד. מחזות. ראה ע' 295.
 גורדון, י. ל. כתבי. ספר שני; ספורים. ראה ע' 295.
 גרינברג, א. צ. חזיון אחד הלגיונות. ראה ע' 296.
 דיקנס, צ'. דוד קרפולד. ראה ע' 296.
 המסון, ק. מסתורין; רומן. ראה ע' 296.
 זוטא, ה. א. בימים מקדם: מלחמת מצוה. חרבן בית ראשון. ראה ע' 298.
 חורגין, י. ספורים. ראה ע' 298.
 זכין, ה. במזל מאדים. ראה ע' 298.
 יפה, א. ל. בפעמי הכליון; חזיון. ראה ע' 299.
 ירושלים. אגודת התחיה. שיר ושבחה ... ראה ע' 299.
 לבנון, מ. י. שירים. ראה ע' 299.
 ספריה קטנה, מ—מ"א. ראה ע' 301.
 פלובר, ג. שלשה ספורים. ראה ע' 302.
 פרץ, י. ל. כתבי. ראה ע' 303.
 פרץ, י. ל. שמע ישראל; מנדל ברינח'ס. ראה ע' 304 מספר 1054.
 קונרד, ג'. המזל שחק לו, נעורים; ספורים. ראה ע' 303.
 קיזרלינג, ה. חזון אירופה. ראה ע' 303.

1271. [קלינמן] קליינמאן, משה. דמויות וקומות; רשימות לתולדות

והפתחות הספרות העברית החדשה. פאריש, דפוס וולטיר, 1928. 334 ע' 15: 24.

"הכרך הזה, אומר המחבר ב"התנצלותו", הוא קבץ מאמרים ומסות בעניני ספרות:— חזיונות ספרותיים, רעיונות ספרותיים, הערכת סופרים וספרים. הוא מקיף את הזמן מתחלתה של ספרותנו החדשה, מיספרות ההשכלה ועד "אחד העם" וסביבתו. הספר הוא אחד מששת הכרכים, אשר בהם אומר המחבר "לקבץ את נדחיו הפזורים על פני כתבי עת שונים". — עשרים מאמרים בכרך והם סודרו בשלש מחלקות: ראשונים (ספרות ההשכלה, שלש ארצות בהשכלה, נגוהות מן העבר — אברהם מאפו והשפעתו, האחרון במשכילים — לדמותו של ילג; אמצעיים (בין שתי תקופות, בעל השחר, הפשטן — לילנבלום, בן שלשה דורות — מנדלי מוס'); חדשים (המאספים החדשים, איש האשכולות — סוקולוב, יפיתו של

ובכפר מעלות, וגם בכמה מקומות אחרים אמרו לי — והעמדותי לי עדים לדבריהם — ששום דבר (כלומר, שום בהמה) לא תשעם מהבציל (מן *Urginea maritima*, מן החצב דילן) מלבד העזאל (הצבאים).

ורק ככה יובנו דברי רז"ל כהיותם. והדברים דרבנן על החצב כתבת נח, שהיו כאלו למכשור ולפוקה בדרך הגדרת מהות החצב, משמשים עכשו, כשהדברים הנם כפשוטם, לסמך ולסעד חשוב להגדרה זו ⁽¹⁾.

ועוד דבר אחד מחובתי לציין. את הצעיר הרב שהספר היקר הזה מדבר בשפה לא לו, ולא בשפת צמחיו, והוא זר לכל יהודי שאינו זקוק לשפה הגרמנית. ואין שום מעם יסודי לדבר שהספר העוסק במיני צמחי הספרות היהודית העתיקה לא יכתב עברית, כי הן היהודי והן כל בן עם אחר המגיע להתעניין בצמחי התלמוד והמדרשים, חזקה עליו שמבין הוא עברית. ועוד: כמה ציטטים בתרגומו בספר זה — באמנות מפליאה אמנם — תחת לתת במקורם. ובציטטורו נתן שמו של הצמח בתרגום כפי דעתו של החוקר — דעתו החשובה אמנם מאד — אבל במקרה של שגיאות מי וביין... וerrare הן humanum est. במקרה זה יש אשר יתן בפי האיש בעל כרחו שם וצמח אשר הלז לא התכון אליו כלל ולא עלה על לבו. ציטטים אחדים כאלה תמצא בעמודים 158-159 ב-Zeitlose שהזכרנו.

למותר להגיד בסוף דברי שכל ההערות שהעירונו כאן אינן מפחיתות מערכם היסודי של ספריו שהגנו מקדימם אותם ואת מחברם בברכות מאליפות וגאמנות, ומצפים בשמחה לדרך הבא אשר יגמר וישלים את עבודתו הכבירה לתועלת ולברכה לישראל ולבן עם אחר ויחדו. אפרים הראובני.

1073. فارحي، دلال. انتقاد كتاب الكنز في قواعد اللغة العربية.

הגהות פרחי על ספר המטמון. مصر، مطبعة علم الدين، 1927. 36. 14: 18.
בקרת אחרת על ספר המטמון ראה ע' 117 מספר 524.

(1) ועלי להודות שכענינו לא זכיתי עדין לראות את הצבאים (כלומר, את העזאל) אוכלים מעלי החצב או את בצלו. הבאתי להם בכל מקום שמצאתים בירושלים (אצל הקונסול הצרפתי ואצל אחרים) חצובות, עלים צעירים, עלים מבוגרים, בצלים, ואך חריה הריחו אותם ולא טעמו מהם!

הפרופ' דלמן מעיד גם הוא בספרו החדש שעלי החצב נאכלים ע"י הצבאים (Arbeit und Sitte in Palästina, p.96) והוא מעיר לזה: ohne dass diese etwas ihnen (Eigenes wäre. והנה: 1) לפי דברי הרועים ששאלתי אוכלים הצבאים לא את העלים בשלמותם כי אם אך את ראשיהם; וכן ציגו לי את הדבר גם הערבים אשר בסביבות נהלל אשר שם יש שיפגשו צבאים עדרים עדרים. 2) הדבר המיוחד הוא זה שאמרנו ששום בהמה אחרת איננה טועמת ממנו, כי בתוך עליו נמצאות חבילות מחטים וחניתות קצרות וארוכות דקר' מקרוב ומרחוק כל פה טועם אותם (למען לא ישחיתום). די לשפוף את היד בבצל או בעליו — וכאב צורב קשה לא ירפה ממנה משך שעות. ואך ה"בקראים" יודעים הדבר שהצבני וכלל לו, וגם "נח ידע הדבר". והוא שצינו רז"ל.

5-Knollen הנתונים באדמה? ועוד: לא רק הלשון קשה כאן אלא גם עצם הענין הוא אחר. כי "Knollen" אינם נאכלים אפילו על ידי העוים. כל הרועים אשר שוחחתי אתם בענין זה אשרו לי את הדבר וגם עקרתיו את ה-Knollen הללו, והרועים ואנכי יחדו שדלנו את העוים שהמעמנה מהם, ואך הריח הריחו ובפיהם גם לגעת לא חפצו. ישנם אמנם חלקים, חלקים קטנים, ב-Asph. mic. הנאכלים על ידי העוים: אלה הם אך עצם ראשי העלים הצעירים וגם — דבר נפלא בידיעת העוים לבחר את מאכלן — חלק קטן מן הקנה הגבוה של התפרחת, אותו החלק הנמצא מתחת לתפרחת. אולם על כל אלה הן לא יאמרו, לקטת למאכל בהמה. וכל עצם התיחסות העיירות ל-Asph. mic. היא מופרכת למרות כל ההוכחות שצרפן הח' לב באמנות רבה. (ואם לישב את הענין, אפשר לישבו בעליו היבשים של ה-Asph. את אלה ראיתי אמנם שהם נאכלים על ידי העוים ברצון. אבל ישנן עוד נקודות אחדות אחרות קשות לי בפרק הנ"ל על ה"עירות" של הח' לב וקצר כאן המקום להתייחס עליהן). — ענין עוד הרבה יותר קשה הוא דבר החצב בתבת נח. בשבת קכ"ח, א' ובתוספתא פ"א ובמקומות אחרים נזכרים דברי רז"ל, שהחצב הנו מאכל לצבאים, וקשה הדבר, כי ידוע שהחצב דרז"ל שתוחמים בו השרות, *Urginea maritima*, L. אינו נאכל ע"י הבהמות כלל, וכן כתב לו להח' לב הבוטנאי המפורסם הפרופ' Schweinfurth שהוא מצא תמיד את עלי החצב בלתי פגומים, ומסופק הוא אם הצבאים אוכלים את עליו. לעמית זאת מעיד הפרופ' שווינפורט שראה בעיניו צבאים ועוים ואחרים אוכלים את מיני *Bellevalia* ו-*Allium* ו-*Urginea undulata* הדומים קצת לחצב ושנקראו אולי גם כן בשם חצב. ומתוך כך, שעליהם בודאי, על הצמחים האלה, נאמר שהיו למאכל לצבאים. וכך מסכם הח' לב, הרי שהוסר בזה גם הקשי של שאלת החצב שהוא מאכל לצבאים. ותימא שלא תמה הרה"ח: "לימא מטלמלין את החצב מפני שהוא מאכל לבהמה" ולמה אמרו מפני שהוא מאכל לצבאים דוקא? (כתמיהת התוספות בשבת קכ"ח, ב', על רבנן שתנו מטלמלין בשר תפוח מפני שהוא מאכל לחיה: "תימא לימא מפני שהוא מאכל לכרבים"). ומשאר דברי רבנן שם בשבת קכ"ח, א', מוכח ופה שהחצב מיוחד לצבאים כמו שחבילי ז"ל וזאת הן מאכל מיוחד לפילים וכמו ששברו זכויות הם מיוחדים לנעמיות. ועדותו של שווינפורט שראה בעיניו שגם העוים ואחרים אכלו מן החצב האחר, מן מיני ה-*Bellevalia* ו-*Allium* והאחרים — עדות זו היא אך לדעותא, כי את החצב דרבנן יאכלו אך הצבאים ולא עוים ואחרים. תחלה חשבתי לישב גם את ענין החצב בתבת נח בעליו היבשים אשר יאכלו גם עי' בהמות ועוים כפי שראיתי בעיני, אולם דוקא ממעם זה חזרתי כי מהבאור הלזו (ואת פתרוננו הנכון יש לבקש בעליו הירוקים דוקא).

ויש להשתומם עוד שלא שאל את עצמו הרב, היתכן שהחצב שהרבנן הורו בו שמטלמלין אותו בשבת, יהי ממיני צמחים אחרים מאשר החצב המפורסם בעם, שהם מתחמים בו שדותיהם וגם התרגלו לשמע עליו מפי רבנן כמה וכמה דינים שונים — היתכן שהחצב שמותר לפלמלו בשבת יהי חצב אחר לגמרי, ולא יסמנוהו רז"ל בשם ל"ל למען ציגו ולמען הבדילו יפה מן החצב הרגיל שאסור לפלמלו בשבת. (כי העובדה שהצמח נאכל או אינו נאכל לצבאים אינו ידוע לכל בן בעמל שהדבר הזה ישמש לו לסיומן מובהק לדעת להתנהג על פיו בדיני הלל שבת, כמו שאין הדבר ידוע גם כיום לכל ערבי ופלה, כי אם לבודדים, לבקריים שבהם, וביותר לרועים בקריים). ואם רז"ל לא ציגו את החצב הזה בשום ציון שהוא להבדילו, הרי בודאי החצב דשבת הוא החצב שבשאר דברי רז"ל ולא אחר. ואמנם הבקריים שבורעים בכפר יהושפט ובדיר אבן ובחר טוב ובעזה וביתר יחוד באבירדין

אינו מיוחד אך ורק ל־*Cephalaria Syriaca*, ואנשי מקצוע בארץ, הוכיחו וקראו עליו משפחה שלמה „משׁ” השלמונים! (משׁ) *(Dipsacaceae)* ! ולפעמים באו כך מעויות גם בדיוק הכתיב של השם. כך למשל השם *Thuwai* של *Flora of Syria, Palestine*) Post (and Sinai p. 783) והשם *tuwai* של דלטן (*Dins.* 1673; — פ ב / 152) אינם כי אם *suwai* (صوي); כך מבטאים וכותבים כל הערבים השונים בכל מקום שנפגשתי אתם.

יש אשר ודעוהו בלתי מספיקות די צרכן בדיוק הכתיב של השם הערבי המזאת
הח' לב הצדה מהפתרון הנכון של שם סורי. כזה הוא השם taradan אשר דלמן וכן
הד"ר גרף Müllner וכן אהרנסון הודיעו עליו שהוא נכתב אך ב"סית". וערבים רבים
בירושלים ובסביבותיה ובינותם סוחרי תבואה משך עשרות שנים מבטאים וכותבים תרדן
ב"תיו" (ردان). עכשו בירור שהשם הסורי "תרדא" (בר בהלול N.7 2092) אינו verschrieben
מן אֵירא (αἶρα), כפי שמביא הח' לב בשם Duval (כרך א', עמ' 728) ולא ῥῥαδος
כפי שמתקן הח' לב בעצמו (שם, עמ' 729), אלא זהו התרדן הערבי. וכל התקון הוא אך
בהלול של ה"ריש" השנה ל"דלת", שבסורית אינו בצורת האות, כי אם אך ורק בהעברת
הנקודה ממעל לאות לתוכה. פליטת קולמוס אשר אינה רחוקה כל כך. והשווה לשם אאירון
(בר בהלול 25⁸) אשר בהערה שם (N. 24) יש גורסו אאירין.

לפעמים נכנסו בדרך זו שגרות בעובדות אשר לא בדקו אותן די צרכן. כך למשל (כרך ב') בעמודים 97—98) מובאה בתור הוכחה לדיוק הגדרת האזוב העובדה (אשר הביאה דִלְמָן ב־124, Pal.-Jahrb. 8) שהכהן הגדול בשומרו הגיד לִדְלָמָן 1912 שהם משתמשים בלחצות הדם באזוב הזה מפני הכח ה"סורי" שיש לאזוב שהוא מעקב את הקרשת הדם. ה"עובדה" הזאת אין לה שום כסוס ראלי. נסיתי בכמה ניסיונות מדויקים ומיקרוסקופיים את כח עקוב הקרשת הדם על ידי האזוב וראיתי ונוכחתי שאין שום סגולה כזו לאזוב ואינו מעקב את הקרשת הדם כלל. ומובן שהראיה מהכח הסורי הלזה של האזוב להוכחת דיוק הגדרת שמו פורחת באויר, ומאליה נופלת ההשואה שהח' לב מוסיף לדבריו דִלְמָן (כרך ב', עמ' 98), שבדומה לזה אמר דיאוסקורידס שחמר הגבינה שבהלב אינו מתגבן כל זמן שעליו מונח מונחים בו.

וּשׁ שֶׁכּוֹרֵךְ תַּלְמוּדוֹ חֲכָמִים מֵאֵל וַאֲמַר ה' כֵּן: „אינו יודע". אחריו דחותו את כל השרשים השונים והבאורים הלשוניים שהציעו לבאור השם אוֹזֵב הנו מוסיף (כרך ב' / 84): „Da wir auch die Etymologie zahlreicher anderer Gewächse, z. B. *hitta*, *t'ena*, nicht wissen, brauchen wir uns wohl auch hier über unser Nichtwissen nicht zu wundern." (במובן החתוף והתעבה) נמצא אֵת פֶּרוֹשׁ הָאוֹזֵב וְלֹא בִּשְׂרָשׁוֹ שְׁפוֹת זֵרוֹת בְּאוֹרֹו כִּי אִם בְּצִמָּה גּוֹפֵא, בַּעֲלֵעָלָיו: כִּיּוֹם קִיָּן לְמֹלֶה הַשֶּׁמֶשׁ יִרְאוּ בַּעֲלֵעָלָיו — בְּעִין עֵרוּמָה! — אֲגַלִּי שֶׁמֶן זַעִירִים חֲמוּדִים, זֵבִים מֵהַעֲלָה וּמִתְנוֹצֵצִים. אֲבוֹתֵינוּ בְּעִינֵיהֶם הִבְחִירוֹת רָאוּ אוֹתָם וּקְרָאוּ לְצִמָּה „אוֹזֵב" (מֵהַשֶּׁשׁ זֵב כְּחוֹסֶפֶת הָאֵל).

ולפעמים, לפעמים רחוקות אמנם, הנך פוגש בספריו דברים שהנך משתומם למצאם אצל הרה"ח לב, ביוחד כשיש לו לישוב איזה ענין ולישר הדורות. כך למשל בענין Asphodelus שהוא חשוב אותה ל"עיריות", אבל הרי על ה"עיריות" נאמר שהנה מאכל לבהמה (העיריות שלקטה למאכל בהמה", תוספתא שביעית ה',) וה" Asphodelus mic. הרי לא יאכל — הנו משיב: „In der Barayta wird es sich um Verfütterung der Knollen, nicht des Krautes handeln", והיאר לא שם לב שהמבטא „שלקטה" אינו מתאים

(בחילוף ה' והט' בומ'ף). המקום כאן אינו נותן אפשרות להביא את ההוכחות הדרושות (הן תבאנה במקום אחר). ובכלל, הבקרת המפרטת לספרו של הח' לב הוא ענין לשורת מאמרים רחבים. כאן נגיד רק מלים אחדות אלה: א) ה-Herbstzeitlose של הח' לב נפוצה יותר בהרי א"י, ביהודה ובגליל, מאשר בשרון, וכבר מהמעט הזה אין השם חבצלת השרון הולמה כלל וכ"ל; ב) מהשם הסורי חמציתא אין הוכחה. הנה דוגמאות: כל אחד יודע בא"י מהו אצלנו הנתש (נתש) הערבי, הלא הוא השיח הקוצני *Poterium spinosum*, הסירה העברית. ובמצרים מסמן השם הזה צמחים אחרים לגמרי אשר אין להם שום דמיון ל"נתש" שלנו. וכן ה"ח"ג שלנו שבא"י אינו ה"ח"ג שבדמשק. ושנויים כאלה אינם דוקא מאריך לאריך. הנה בא"י גופא ה"סלק" שברושלים אינו ה"סלק" שבראש פנה והעשבת אל גר"ח שבידיר אפן אינו אותו שבסביבות בית לחם, וה"אבו אריוש" (ابوارويس) אשר בעמק יזרעאל אינו ה"אבו אריוש" אשר בעין כרם (בעמק יזרעאל ובכמה מקומות אחרים הנו שם לשבת—*Phalaris paradoxa*, L.— ובעין כרם דקין! — *Echinops*) וה"חי עאלם" (حي العالم) המפורסם בכל הארץ *Sempervivum tectorum*, L. אינו ה"חי עאלם" אשר בכפר בית חנינא (כאן הם קוראים בשם הזה *Viscum cruciatum* Sieb.). וכן אין בטחון ואין ראיה שהחמציתא הסורית היא החבצלת העברית. ואילו לא הלך הח' לב שולל אחרי דמיון הצלצול שבשני השמות האלה היה מוצא שאין בין החמציתא והחבצלת גם קרבת לשון, כי החמציתא הסורית מורה על הצבע החמוץ¹ של ה-"Herbstzeitlose", והחבצלת העברית אינה כי אם "בצל-ת" בהרחבת ה"ח". — וכך היסוד של המאמר חבצלת, חבצלת השרון מתמוטט והבנין כלו מתפורר.

והוא הדבר גם בשושנת העמקים שלו. (כרך ב', בעמודים 170, 205, 206), כי הוא נשען על השם "שושן" של המצרים, והוא הומונים לכמה וכמה צמחים שונים. ועוד: ה"שושן" הלוז של המצרים שיהסו הח' לב לשושנת העמקים נקרא אצלנו בסביבות יפו, ובאשקלון ובעזה, ובכאן יוניס ובכאר שבע וברפיה בשם אחר לגמרי, בשם זנב (زنبع). שגיאות שונות בעניני הפלנטלור הערבי בא"י ובענינים אחרים נגדו לתוך ספרו של הח' לב ע"י אחרים מתוך הסמכו על החמר שאסף ממלומדים שונים ובהם אנשי שם. כן למשל הטעהו בכמה פרטים הגרף הר"ר von Müllinen בענין *Ceph. Syr.* דבריו של זה נדפסו תחלה ב-298, 163 *ZDPV XXXI* ומשם נכנסו לתוך ספרו של הח' לב (כרך א', עמ' 723). טעות קשה אחרת נכנסה לספרו של הח' לב (כרך ב', עמ' 193) ע"י המלומד אהרנסון ז"ל בשם הערבי "קציב אל ראעי" (قصب الراعي) שהוא מוטעה (הערבים קוראים לאותו הצמח קציב אל רי (قصب الري) ולא קציב אל ראעי). טעות זו גררה אחריה באור בלתי נכון בחומרא דרע"א, אשר יש מתקנים כן — וללא נכון! — את ה"חמשריא" אשר בשבת ק"ט, ב' (במקום אחר נתעכב על אלה). טעויות אחדות בשמות הערביים של צמחי א"י עברו אל ספרו של הח' לב גם מרשימת השמות שנתן דלמן בספרו של *Dinsmore* (Die Pflanzen Palästinas). כגון השם *Ud en-nadd* שמביא דלמן ל-*Asphodelus microcarpus*, Viv. (Dins. 1673; — לב, כרך ב', עמ' 152), שאינו, לא לפי הוראתו ולא לפי ענינו שריך לצמח הזה כי אם ל-*Urginea maritima*. לפעמים אין הירידות מספיקות כל צרכן; כגון השם *Schalamon* של דלמן (Dins. 868; — לב כרך א', עמ' 586)

¹ וכן יסמן לנו הפרה של ה-Herbstzeitlose את הגון המדויק של הצבע החמוץ ("חמוץ בגדים מבצרה") אשר הרבו להתפלפל עליו. ובן יהודה ואחרים נתנוהו לחומר ולחמר ואמר ואת ה"חמוץ" יש להשוות ל"חמוץ".

1273. Löw, Immanuel. Die Flora der Juden. Wien, Löwit, 1928. XIV, pp. [449]—807. 16 : 24.

= Veröffentlichungen der Alexander Kohut Memorial foundation, Bd. IV.

I: Kryptogamae; Acanthaceae—Graminaceae.

Hälfte 2: Convolvulaceae—Graminaceae.

את החצי הראשון של חלק זה ראה ק.ס. שנה ג' ע' 280, חלק ב' ק.ס. שנה א' ע' 109, חלק ג' ק.ס. שנה ב' ע' 34.

כפעם בפעם כאשר אנכי לוקח בירי את ארבעת כרכי "דשאת היהודים" של החכם עמנואל לב מתעורר בי אליהם יחס של כבוד וחבה, ויש באצבעותי ההרגשה שהנני מחזיק דבר שבקדושה.

ואם כל עשב ועשב יש לו מלאך המכה אותו ואומר לו גדר, הרי התלמיד החכם שלנו זכה להיות מלאך וגואל לעשבים רבים ולדשאים שונים ולשיחים ועצים יחדו. כי מי כמוהו ברוח מהי הרכבה⁽¹⁾ ומהי השלישית⁽²⁾ ואת מהות האזוב, וכן כמה וכמה צמחים אחרים, או מי ידע לפנינו מעת גלות ישראל מארצו מהו החצב⁽³⁾.

אבל — — — לצערנו אין נקי מהאבל. אולם כל מיני האבלים כאן קל-ערך הם כלפי העבודה היסודית הענקית השקועה בספר הזה. ומכיון שהשכמתו לכתב "בקרת" על ספרו של חז"ל, מחובתי ההכרחית היא לעסוק במקצת גם באבל זה.

— בודאי שחסרים לו קצת להח' לב שני דברים יסודיים: (א) הכרה ברורה של דשאת ארץ ישראל והחיים האינטואיטיביים אתם; (ב) הכרת הפלנטור הערבי בא"י (מחזק לדברים שנתפרסמו בדפוס). אבל לא על אלה נתעכב. אחד האבלים העיקריים הוא אשר במקום גדולתו שם גם מחולשתו. הוא התמסר בכל עבודתו הכבירה לדרך הבלשנות הגדולה והרחבה המבוססת הרבה על ההשוואה הלשונית, דרך אשר אחזו בה כבר קדמוניו רבי שמעון בן דקיש ורבי עקיבא ורבי ורבנן (ר"ה כ"ו, א-ב, ומגלה ר"ה, א) ואשר הלכו והולכים בה הבלשנים עד היום הזה. אבל הדרך הזאת מתפתלת לפעמים לצדדיו, לשבילים ולמסלולים המסתככים ונוטים הרחק הצדה ומולכים אחריהם שולל, ורבים קרבנותיהם. הלא המה הסינונימים וההומונימים וחצאי הסינונימים וחצאי ההומונימים ותסבכותיהם, אשר הטווה לפעמים והתעוהו, וגם בצמחים המפורסמים ביותר כגון בשושנת העמקים ובחבצלת השרון והזונין ודומיהם, והח' לב במח כ"כ בדרכו עד אשר כמה פעמים דן *irrig*, דברים אשר אינם *irrig* כלל. הנה למשל בעמוד 729, כך א/ הוא כותב: "לשן לכתא=*irrig* אורס, *Geop. II 413 tr. αἶρας* והנכון הוא ששם "אורס" הוא הומונים לצמחים שונים ולאחד מהם. *Cephalaria-Syriaca* מכון השם "לשן לכתא", על שם צורת עליו, ומאידך גיסא הומונים הוא השם "לשן לכתא" *Cynoglossum* המפורסם, וגם *Asperugo procumbens* וגם *Plantago* major L (לפי אשרטון).

והנה דוגמה עוד יותר קשה, בענין חבצלת השרון. הוא כותב בבטחון גמור ובהחלט (כרך ב' עמוד 156): „Das biblische ist die Zeitlose", וביסודו של מאמרו על החבצלת מונחת האסמכתא על השם הסורי המצליא, כי המצליא לדוידה היא חבצלת

(1) *Reseda*, עיין בספרו בכרך III, בעמ' 127—132.

(2) או השלשושית, — *Crozophora tinctoria* (L.) Ad. Jussieu, כך I, עמ' 595.

(3) *Urginea maritima* L.

בחדור יהודי רב, ביכלת לא מועטה וביודית עסיסית ביותר מספר המחבר את תולדות חייו ומציג לפנינו את הסביבה שבה נולד ונתחנך. עינו, עין הצורך המטפלת לפעמים (גם עכשו בהיותו בן 68) בגרגרים האטומיים של פיליגן ובונה מהן צורות, עין זו רואה גם את המקור אותו לכל פרטי-הפרטים ורואה גם את המגנך והמעצב שבחיי היהודים בעירות אוקרינה הנדחות. תוך כדי זה מגולל המחבר לפנינו אגב אורחא פרקי-אתנוגרפיה רבים שגם סופרים ותיקים לא העלו על הספר למרות היות הדברים האלה חשובים ביותר. מובן במעשה זה שהפרקים המטפלים ב"מעשה הטיראה" והחקירות, כתובים בערנות ונקראים בענין מיוחד. מה שהמחבר מספר מחיו מראה על שמה בחלקו ואדם שלם ותמים. חבתו לעבודה ודאי שתעורר בכל קורא חבה זו שהמחבר מפלל לה בהקדמתו.

לספר גלויים 40 דפוס-אור מעבודת האמן (בתוכם שני דפים מעבודות בנו הפסל שלמה רוחמבסקי — הפלקטות המצוינות הכתרת סימפנס והורדת עשרתו וכן תמונות הוריו — בדף אחד תמונת המחבר). בין הציורים: הטיראה, רישון, שלד זעיר בזהב עם הגלסקמא שלו (10 ס"מ ארכה, 4.4 ס"מ רחבה וגבהה!) מוזה זעירה וארון זהב לה (הארון—עם כנו, התופס את תחצית הארון, — 11 ס"מ גבהו!) ועוד ועוד עבודות זעירות בזהב כסף ופיליגן מקשה וחשוב. יש בהן בעבודות אלה להראות על כשרון זה שרק במקרה יצא לאויר העולם ואשר כל עבודתו היו מסמרים (ממש!)... — בסך הכל ספר בלי פרמנזיות מרובות המספר ארח חייו של אמן יהודי אחד מבני אותם הצורפים הגסטריוס אשר למדו את מלאכתם לא באגודות מקצועיות ולא בבתי-הספר, נין ונכד לאלה שהחתימו אמנים-נוצרים על עבודותיהם בכדי להוציאן לשוק...

חוצאת הספר מהודרת ביותר. ההקדמה הפכסימילית ודפוסי האור המצוינים משרים חן על הספר. הניר וההדפסה נבחרו בטוב טעם. לזית טעם מוסיפים השולים הרחבות של העמודים. חבל שהאורטוגרפיה לא נשמרה בשלמות.

מ. נ. ק. י. מ.

1266. **שאצקי, יעקב**. צושטיוער צו דער געשיכטע פון דעם פארגאלד-פארענישן טעאטער. ווילנע, קלעצקין, 1928. ע' [277] — 299. 14 : 20.
סעפאראט-אפדוק פון "יידיש טעאטער", בוך 3—4.

1267. **Cohen, Irma [Henriette] (Loeb)**. The intelligence of Jews as compared with non-Jews. Columbus, Ohio State University press, 1927. VII, 43 p. 17 : 25.

= Ohio State University studies. Contributions in psychology, no. 8.

1268. **Weissenberg, S[amuel]**. Beiträge zur Frauenbiologie. (Die jüdischen rituellen Sexualvorschriften.) Berlin, Marcus, 1927. 29p. 17 : 26.
= Abhandlungen aus dem Gebiete der Sexualforschung, Bd. V. Heft 2.

יד. בלשנות.

זכרונות ועד הלשון. חוברת ו. ראה ע' 288.
קלעצקין, י. אוצר המונחים הפלסופיים. ראה ע' 338.

יג. אתנוגרפיה, פולקלור, אמנות.

1261. [איסברג] איסברג, י. רפסודיה עברית לפסנתר. ברלין, יובל, (1926). 15 ע' 24 : 32.
השער גם בגרמנית.
1262. וינברג, יעקב. נגילות-עם (מחיי היהודים) לפסנתר. ברלין, יובל, (1927). 15 ע' 24 : 33.
השער גם בגרמנית.

1263. ורשה. הקהלה העברית. לוח השמות העבריים. ורשה, הקהלה העברית, תרפ"ח. VII, [1], VIII, [1], 74, XI ע' 15 : 22.
המכסם בעברית, יודית ופולנית.
- יחוראי, ש. במהובן. ראה ע' 303 מספר 1047.
ליבוביץ, נ. ש. ספר שעשועים. ראה ע' 345.

1264. וילנע. אידישער וויסנשאפטליכער אינסטיטוט. עטנאגראפישע אנקעטעס. העפט 1 : יומטובים. ווילנע, (דפוס ציונסאן), 1928. 20 ע' 15 : 22.
= יידישער וויסנשאפטליכער אינסטיטוט. סעריע „ארגאניזאציע פון דער יידישער וויסנשאפט“, נומער 4.

1265. רוחמובסקי, ישראל. מיון לעבן און מיון ארבייט. פאריז, (דפוס בערעזנואק), 1928. 300 ע' / 39 טבלאות, [3] ע' 18 : 24.

אבטוביוגרפיות של אמנים הן אצלנו דבר בלתי-שכיח כמעט ותולדות אמנים מעטות בכלל, לכן יש לקדם בכרכה את הספר היפה הזה. המחבר ישראל רוחמובסקי, בית-אב למשפחת אמנים יהודים בפריז, אמן-צורף-ומקשאי מספוס האבטורידקס שידע לחביא את אומנותו לידי אמנות, זכה להתפרסם עוד בהיותו צעיר. לפני כשלושים שנה הרעיש את כל אירופא מעשה-הפוארה של סימפרנס מלך הסקיתים, „מעשה“ שהעסיק את כל עתונות אירופא במשך חודשים רבים והיה למעין „מאורע דריוס“ בזעיר אנפין, כי רבים יחסו לענין זה חשיבות של נצחון ענין יהודי-כללי. והמעשה היה כך: סוחר עתיקות הזמין אצל רוחמובסקי, שנודע בתור אומן מהיר, כתר ברוח האמנות הסקיתית ונתן לו לשם כך ציורים רבים וחופש הקומפוזיציה. הכתר נעשה באמנות וביכלת רבה ונמכר אחר-כך ללובר בתור חפץ עתיק — הפוארה של סימפרנס — בעדות סלומון רינג ללבנות העתיקות (הוא הלוח גם את הכסף לקניה זו). הודות לקלרמון-גנו שהכיר את החפץ בתור זיוף ע"י הקמטים המלאכותיים שנעשו בכתר בכלי, הזמין האמן לפריז לשם חקירה ולאחרי שהוכיח את זהות עבודתו, שעשאה בלי כל כונה להזיק „הורד הכתר מעל ראשו של סימפרנס ומגדולתו בלובר“. ברם גם העבודות האחרות אינן נופלות מעבודה זו; מתוכן נשקפת היכלת הרבה והירד הזרויה. בכל עבודותיו שבהן הוא מבקש גם את הקוריוז והזעיר הגיע לידי אמנות מפליאה במלאכת הצורף-המקשאי וראויים הם מעשיו שיציבו להם זכרון גם בספר.

1255. **Szold, Henrietta.** A message from Henrietta Szold to the women of Hadassah; addressed to the 14th annual convention, Pittsburgh, June 27, 28, 29, 1928. n. p., 1928. [4] p. 15: 23.

Viteles, H. Expansion of the orange industry in Palestine.
ראה ע' 310

1256. **Zionist organization. Actions committee.** Beschlüsse der 11. Tagung des Aktionskomitees. Berlin, 1928. 13 l. 22: 28.

במכונת כתיבה.

1257. **Zionist organization. Actions committee.** Presse Bulletin von der Aktionskomiteesitzung, Berlin, Juli 1928. Berlin, 1928. 42 l. 22: 29.

במכונת כתיבה.

1258. **Zionist organization. Congress.** Protokoll der Verhandlungen des xv. Zionisten-Kongresses Basel, 30. August bis 11. September 1927. London, Zionistische Organisation, 1927. XXXII, 534 p. 16: 23.

את הקודם ראה ק.ס. שנה ב' ע' 38.

Zionist organization. Palestine executive. Agricultural experiment station. Agricultural Records.
ראה ע' 290 במספר 976 וע' 310 במספר 1071. Bulletin 1—8. v. i. N. i.

1259. **Der Zionisten-Spiegel;** zehn Lesestücke aus dem Schrifttum der Zionisten u. ihrer jüdischen Gegner, für vorurteilslose deutsche Volksgenossen in allen Parteilagern ausgewählt von einem parteilosen Auslandsdeutschen. Leipzig, Weicher, 1927. 31 p. 15: 23.

= Der völkische Sprechabend, 3. Jg. 1927, Heft 46.

1260. **تدهار، داود. المجرمون والجرائم** تأليف داود تدهار تعريب

نسيم ملول. مصر، المطبعة اليوسفية، ١٩٢٨. ٩٤ ص 20: 2.

את המקור העברי: דוד תדהר, "הוטאים והטאים בארץ ישראל", ראה ק.ס. שנה

א' ע' 12, את העמוד האנגלי ק.ס. שנה ב' ע' 8.

ובספר שלפנינו הוא מוסר את רשמיו מבקורו בה ובקצור גם מבקורו באיטליה ובמצרים בקשר עם נסיעתו הנה. שני התלקים הראשיים הם: "הענינים היהודיים" ו"הנצרות בא"י" ושני הצדדיים: "הנסיעה" ו"א"י תחת ממשלת אנגליה", ועוד תוספת על דעת רומא בענין האגודה "אוהבי ישראל", בין הפרקים העקריים שבהלק השני נמצאים: "פעולת הציונים בשדה החנוך", "ספרית האוניברסיטה", "אספן האוטוגרפים" (אגב: הוא מונה בשעות את הם בין המוסרים), "הישוב הציוני", "יחס היהודים לממשלת המנדט ולתושבים", "יחס הציונים לדת ולנצרות", "העבודה המסיונרית בין היהודים בארץ".

דעתו על מה שראה פה (הוא ראה רק מעט מאד מהישוב הכפרי) הוא ברוח האהדה — בתחומים מסוימים — ומשהדל הוא לשפט אוניקסיבית עד כמה שאפשר לו מתוך השקפותיו המיוחדות. גם בקרתו צודקת בכמה נקודות. אומר הוא שהציונים פעלו הרבה מאד בשנים האחרונות בשביל תחית הארץ, אבל שזהו מעט בהתחשב עם העבודה שהיהודים הם מושלי העולם בשדה הפיננסים, גם מתירא הוא מפני התהוותה של הציונות שהמרכז בא"י ישמש לה רק מכשיר כדי להגביר את כחותיו והשפעותיו הרחננים והחמריים של רב היהודים שישאר בין העמים. מרומם הוא את התלוציות אבל מרגיש את הקפה הקטן ומצוין שקשה לו לשפט אם יסתגל היהודי העירוני, שאינו נוטה לעבודה מפרכת, לתנאי הארץ ובנינה הקשה.

אבל בנגוד למשפטו על יסוד ראיות עיניו עומדים משפטיו הבנויים על האינפורמציות שקבל בארץ. פה הוא נמצא כלו תחת השפעות חוגים צוררים אותו. וקל גם להכיר מי הם החוגים האלו. כותב הוא למשל: "האפסריק הנוכחי ברלסינא מעריך כדבעי את הסכנות הנשקפות לבכניה מצד הפרוטסטנטים העשירים והציונים בעלי המרץ" (ע' 142). האפסריק "התכבא בענין זה באפן דיפלומטי שא"י אינה מספיקה אמנם בשביל היהודים, אבל היהודים יספיקו בשביל א"י" (ע' 96). "האפסריק הזה העלה את חמתם של הציונים בהתריסן במרץ ובאמץ לב נגד האתאיסמוס שלהם ושחיתת המדות שהכניסו בעזות מצח לעיר הקדושה" (ע' 50). וגלת הכתרת של הערכתו בנדון זה (היינו לאמתו של דבר: לא שלו כ"א של האינפורמטורים) הוא המשפט הבא: "הכנסת בתי זונות פומביים בערי א"י מבלי להוציא מלכתחלה אף את ירושלים, המקום הקדוש בלי ספק לכל הנוצרים, היהודים והמסלמים, כמו כן הרחקת למודי הדת והמוסר של תורת משה מתוך בתי הספר — זוהי הטובה שבתעודות לרוח החיה בציונות" (ע' 49). אלו הם דבריו. אולם הן ידוע שדוקא הפועלים, שעל אי-דתייתם הוא מרבה להתמרמר, היו בין ראשי המתנגדים לבתים כאלה ואפילו פרעו בהם לפני המלחמה ואחריה, ועתונות הפועלים עמדה ועומדת בקשרי מלחמה בהופעה זו. אכן יש בזה לראות דוגמה בולטת של סלוף-דעות מבחיל השכיה בחוגים ידועים בארץ לגבי מפעלנו. — בדאי עוד לצין שאת תנועת העבודה ותוצאותיה, אחד מיסודות הציונות, מהותה ומוסרה, אינו מכיר, כנראה, כמעט כלום. כמו כן מענין שמסתיע הוא גם בסיעת הרב זוננפלד ותוכירה שהגישא לקרדינל האנגלי בנוגע לאפיקורסותם של הציונים.

בתוך דבריו על הצרך להרים את המוסריות בקרב ההמון הקתולי בארץ, שבמצבה הנוכחי "אינה עלולה לעורר חבה לדת הנוצרית בין המוסלמים והיהודים", הוא כותב; "יודעי פלשתינה מונים את לקויי-האופי האלה בחושביה: אי-הפחץ לעבודה, שאיפה להכנסות קלות, רדיפה אחרי בצע, מרטה, שקרנות, שכרות, שבועת שוא, נטיות אי-מוסריות מנעורים, התאכזרות לבעלי חיים, שנאה, רדיפת מדנים, כפית טובה ועוד; אבל לשם הצדקת הנוצרים הפלשתינאים יש להזכיר, שמצד המדיני והכנסיתי חיו הם במשך זמן רב כתנאים אי-נומסליים ממש" (ע' 104).

המחברת היא נכדתו של רוברט און, ואשת מר אוליפנט הנוצרי, ידיד הציונות הידוע, וספר זה הוא האבטוביוגרפיה שלה, ורק חלקה מוקדש לחייה בארץ לפני המלחמה ואחריה. היא נמשכה לא"י בעקר מטעמים דתיים-נוצריים. בספר זה היא מספרת כלשון פשוטה אבל נלהבת את הנסיגות שנתנסתה בהם בארץ. להתישבות היהודים בארץ היא מתחמת באהדה, והיא מקוה שהתישבות זו עלולה להביא לידי התקרבות בין יהודים ונוצרים.

1250. **Palestine.** Blue book. 1926—27. London, typ. Waterlow, 1928. 142 p. 21 : 33.

1251. **Ruppin, Arthur.** Fragen des Palästina-Aufbaus; Referat gehalten auf dem xv. Zionisten-Kongress in Basel den 5. September 1927. London, Zentralbureau der Zionistischen Organisation, 1928. 36 p. 15 : 23.

1252. **Schneider, Joh.** Durchs Sichtbare ins Unsichtbare; Reisebilder aus Ägypten und Palästina. Giessen, Brunnen-Verlag, 1928. 141 p., pl. 14 : 20.

המחבר — נוצרי אדוק — עבר את הארץ בשנת 1926, וכנתו היתה לילך בעקבות ישו וההתגלות הנוצרית. הוא מתאר אפוא בעקר את מפעלות הנוצרים בארץ. אולם אין הוא עובר בשתיקה גם על מפעלי הציונים בארץ ומדבר בהתפעלות על תנועת השיבה לעבודת-הארמה, ועל מה שנעשה בשנים האחרונות בארץ ע"י היהודים. נקודות הישוב היהודיות הנזכרות בו הן נהלל, מרחביה ובלפוריה. המחבר מוסיף את קוראיו לבקר את נקודות הישוב הציוניות המענינות הללו. לספר נספחו פתוחי אור יפים מאד. ביחוד יפה תמונת המנזר מרסבא במדבר יהודה.

*1253. **Simon-Eberhard, Max.** Mit dem Asienkorps zur Palästinafront, ... mit einem Geleitwort von Generalmajor a. D. v. Franckenberg und Proschlitz, nebst 51 Bildern, 2 Karten, 1 Armee-marsch. 2., verm. und erweiterte Aufl. ... Berlin, Selbstverlag des Verfassers, 1927. 136 p.

1254. **Stach, Piotr. X.** Wrażenia z podróży do Ziemi Świętej. (Lwów, typ. "Tow. Biblioteka religijna"), 1927. 208 p. 14 : 20.

Przedruk z "Gazety kościelnej".

המחבר הוא כמר קתולי פולני, פרופסור ומנהל המכון ללמודי ברוך וברית החדשה באוניברסיטה בלבוב. לפני כמה שנים הרצה בעירו על "הציונות ובנין א"י ברוח אהרה (בגבולות ידועים) למפעלנו והוא מכיר בזכויות עמנו על ארצו. תנועתנו מענינת אותו הן מן הצד הלאומי, בחשבו שתוציא חלק של היהודים מפולין, שבעריה מספרם גדול מכדבעי והמסחר והמלאכה בידיהם, והן מן הצד הדתי, בתקוות שהשיאפה החדשה לא"י תפתח תקופה חדשה ברבי עמנו ואולי זאת היא כונת ההשגחה העליונה שהיהודים יעזבו את עמדתם המתנגדת לנצרות ויקוים מה שנאמר במגרת לרומאים ששם ישראל יכנס תחת כנפי הכנסייה. בשנת 1927 סיר את ארצנו כדי לבחן את השקפותיו על הציונות עפ"י מפעליה

ולא של סטוליפין. הספר הזה הוא אולי הדבר הטוב ביותר שיצא מתחת עטו של ז'ב. ואחד מספרי הזכרונות המעולים של זמננו. המחבר מעיר שבדעתו להמשיך; - הלואי שיקים את הבטחתו ויספר לא רק על מה שאחרי זה אלא גם על מה שלפני זה, אבל יעשה זה בעברית. - ההוצאה יפה, ישנן 42 תמונות, אבל חסר מפתח. הספר יצא גם בהוצאת לוקסוס ב 100 אכסמפלרים חתומים עם מעטפה אמנותית של הצייר שיק.
בי שוחטמן.

*1244. Jannaway, F. G. A Bible student in Bible lands. Lampson Low, 1927. 212 p.

Jerusalem. Deutsches Evangelisches Institut für Altertumswissenschaft des Heiligen Landes. Palästina-jahrbuch. 316 ראה ע'

1245. Jüdisch-akademische Verbindung "Barissia". Prag. Fünfzig Semester "Barissia". Festschrift, hrsg. anlässlich des 50-semesterigen Stiftungsfestes der jüdisch-akademischen Verbindung "Barissia" Prag im K.P.J.V. Prag, Selbstverlag der Barissia, 1928. 174 p., ports. 15: 22.

Kermack, S. G. A handbook of the law of criminal procedure in Palestine. 309 ראה ע'

1246. Kon, Pinchas. Geheimberichte über Herzls Besuch in Wilno im Jahre 1903. Zum 25. Gedenktage. [Wien], 1928. 10 p. 15: 22.

Sonderabdruck aus B'nai B'rith Mitteilungen für Österreich, Jahrg. 28, Heft 6.

1247. Lattes, Dante. Il Sionismo. [I]—II. Roma, Cremonese, 1928. 188; 224 p., map. 12: 17.

= Collezione Omnia, 6, 7.

הסתבר הצליח לספר באופן מצומצם (ובכל זאת מקיף) את תולדות הציונות החל ממשלה ה' ועד 1927. לגבי ספרים אחרים מצטין הספר ביותר ע"י כן, שנמסרים בו גם רעיונות וזרמים רוחניים, הידועים רק כסדרה מועטת בין חוגי הציונות המערבית, כגון ברדיצ'בסקי, א. ד. גורדון וכו'. גם לתולדות רעיון האוניברסיטה העברית נתן מקום.

1248. Lindheim, Mrs. Irma L. The immortal adventure; introduction by Stephen S. Wise; illus. by J. Benor-Kalter. New York, Macaulay co., (c1928). 279 p., plates. 16: 23.

Mischar w'taasia. Sonder Nummer gewidmet der Leipziger Herbst Messe. 309 ראה ע'

1249. Oliphant, Mrs. Rosamond Dale (Owen). My perilous life in Palestine, by Rosamond Dale Owen, (Mrs. Laurence Oliphant.) London, Allen & Unwin, (1928). 346 p., port. 14: 22.

Goadby, F. M. International and interreligious private law in Palestine. 309 ע' ראה

1241. **Great Britain. Colonial office.** Report by His Britannic Majesty's government to the Council of the League of nations on the administration of Palestine and Trans-Jordan for the year 1927 ... London, H. M. Stationery off., 1928. 130 p. 15 : 24.

1242. **Hurwitz, Maximilian.** Israel's stepchildren? An appeal on behalf of the Yemenite Jews in Palestine; issued by a group of American Jewish friends of the Yemenite Jews of Palestine. New York, (American relief society for the Yemenite Jews of Palestine), 1928. 28 p., illus. 13 : 20.

1243. **Жаботинский, В[ладимир] Е[вгеньевич].** Слово о полку; история еврейского легиона по воспоминаниям его инициатора. Париж, (Склад издания: "Rassviet", Imprimerie d'art Voltaire), 1928. 186, [4] стр. 19:24.

מגלת הגדוד; תולדות הלגיון העברי עפ"י זכרונותיו של מחולליו. והוא, כמדומני, הספר הראשון על הגדוד וגם ספר הזכרונות הראשון של ויבוטינסקי. הוא מתחיל מהנסינות הראשונים באלכסנדריה ב 1915, מספר על השתדלויותיו המרובות בלונדון (זה תופס כמעט $\frac{1}{3}$ הספר) ודרך אגב מעביר לפנינו הרבה פוליטיקאים יהודים ולא יהודים שנפגש אתם, על בואם לא"י, על ההתנדבות בא"י, על השתתפותם הקצרה במלחמה וכבוש נקודה חשובה על הירדן אים אַש-שַׁרַת, וגומר בפרק הגדוד.

הגדוד נוסד באוגוסט 1917, התפרק בקיץ 1919, השרידים האחרונים — רק ב 1921. התנדבו בסיה 10.000 איש, בא"י היו החצי מהם. עפ"י ארצות מגוריהם הם מתחלקים באופן כזה: מאמריקה — 34 אחוז, מא"י — 30, מאנגליה — 28, מקנדה — 6, שבויים טורקים — 1, ומארגנטינה — 1. — בהבדל מהרבה ספרי-זכרונות אין בספר הזה דברי קטסור כלפי מתנגדיו; להפך הוא משתדל להבין אותם. לעמית זה הוא מספר באהבה רבה על אלה ישעזרו לו, יהודים וגויים. דברים יפים הוא משמיע על האנגלים ידידיו, למשל המפקד סקוטס; "בביתו הקטן הוא ואשתו ושני ילדיו מתפללים בכל ערב עפ"י מנהגי דתם הנוצרית ודרך אגב מתפללים הם בכל ערב, שאלהים יקים את עם ישראל בארצו ושזה יהיה התחלה" של גאולת האנושיות כלה" (ע' 163). ישנן בספר תרסקריסטיקות מצוינות של שאר מפקדי הגדוד: פֶּרְסֶרְסֶן (גיכ בוצרי), אלי מרגולין, פי סמואלי, טרומפלדור (ע' 157-165, 15-21) ושל קבוצים שלמים; למשל של 3 אלמנטים של הגדוד: "אמריקאים", "אנגליים" וארצי-ישראליים (ע' 166-174). — נפלאים הם תאורי הסביבה: ואיטצ'פל בלונדון (ע' 47-50), אי אחרי הכבוש (פרק י"י חג של האי העברית) ורוסיה ב 1915 (ע' 37-40). — נעיר על 2 שגיאות; ריגה נכבשה ע"י הגרמנים לא ב 1915 אלא ב 1917 (Kriegsdepeschen, Berlin, 1917) Bol l u. Pickard ע' 2564) והמימרא הידועה "כך היה וכך יהיה" היא של המיניסטר מֶרְבּוּב

1232. פארוואס זיינען מיר געגן רעוויזיאניזם? (1) ל"ב פירושים — יצחק לופבאן. (2) די אפאזיציע — א. ציוני [יצחק וילקנסקי]. ווארשע, פאלק און לאנד, 1927. 46, [1] ע' 12 : 17.

1233. פושקאף, פנחס. מיינע אייגנדיקע פון ארץ ישראל ... ברוקלין, הוצאת המחבר, 1928. 227 ע', תמונות המחבר ואשתו. 14 : 21.

1234. **Ahad Haam.** Al bivio; indagini spirituali di Ascer Ginzberg (Achad Haam); tr. dall'ebraico di Dante Lattes. Firenze, Casa editrice Israel, 5687—1927. VIII, 207, [1] p. 14 : 20.

*1235. **Amico, Silvio D'.** Pellegrini in Terra Santa, con incisioni di I. Callot. Milano, Grafica moderna, 1926. 129 p.

1236. **Aurenche, Henri.** Vers Jérusalem; préface de E. Naumann. Paris, Perrin, 1928. XII, 244 p. maps, pl. 13 : 20.

תאוריסטע של מחבר קתולי, צרפתי. ע' 233—237 הוא מדבר על הציונות ומספר על שיחה שהיתה לו עם ראש הסנור בריטסבון. הלה נבא שהציונות תעבר מן העולם בזמן קרוב. האוניברסיטה העברית היא לפי דבריו „מוסד אנגלי הנתמך ע"י בנקירים יהודים גדולים שד הארץ הואת".

1237. **Balfour, [Arthur James Balfour] Earl of.** Opinions and argument from speeches and addresses of the Earl of Balfour. 1910—1927. London, Hodder and Stoughton, (1927). 323 p. 14 : 21.

ע' 231—258. Section V—Zionism. מחלקה זו מכילה 3 נאומים של בלפור על הציונות. נאום אחד „על בריטניה הגדולה והציונות“, שנשא 12 ביולי 1920 באספה ציונית גדולה ב־Albert Hall בלונדון (ע' 231—237), נאום שני על המנדט על ארץ ישראל שנשא בבית הלורדים 21 ביוני 1922 (ע' 238—248), נאום שלישי שנשא 11 באפריל 1925 בפתיחת האוניברסיטה העברית בירושלים (ע' 249—258).

“Barissia”. Prag. Fünfzig Semester “Barissia”. Festschrift. ראה ע' 363 מספר 1245.

*1238. **Bova Scoppa, Renato.** Dalla capitale del re dei re al paese di Gesu. Savona, Brizio, 1926. 61 p.

ראה ע' 313 Cheruth; Hitachdut hanoar b'Hungaria.

*1239. **Ciuti, Pio.** La terra di Cristo. Impressioni di Palestina. Napoli, tip. Giannini, 1925. 369 p.

1240. **Cookinham, Henry Jared.** The land of the Nazarene as I saw it ... with original illustrations. Clinton, N. Y., c1927. [2], 106, [2] p. plates. 15 : 23.

- גריבסקי, פ. ס' אבני זכרון; בנות ציון וירושלם; זכרון לחובבים הראשונים, חוברת י"ב—י"ט. ראה ע' 296 מספרים 998—1000.
- ההסתדרות הציונית. ההנהלה בא"י. מחלקת העבודה. ידיעות מחלקת העבודה. ראה ע' 286.
- ההסתדרות הציונית. ההנהלה בא"י. תחנת הנסיון החקלאית. קונטרס א—ז. ראה ע' 297.
- ההסתדרות הציונית. ההנהלה בא"י. תחנת הנסיון החקלאית והמחלקה להתישבות חקלאית. מחלקת ההדרכה. חוברת י"ד—ט"ז; עלון כ—כח. ראה ע' 297 מספרים 1006—1007.
- וולקנסקי, י. ערכוב הרשויות. ראה ע' 298.
- ורדי, א. עיר הפלאות. ראה ע' 288.
- זגורודסקי, מ. ספר הפרדים. ראה ע' 298.
- נישטט, מ. תפקיד קפת הפועלים בא"י (קפא"י) ברגע הנוכחי. ראה ע' 301.
- סילמן, ק. י. צבי ברוק. עלים לזכרונו. ראה ע' 289.
- עין חרוד. קבוץ. חוזר על פעולות הקבוץ והמצב במשקים ובפלוגות; חמר אינפורמטיבי. ראה ע' 302 מספרים 1034, 1035.
- צמח, ש. התמורות וגורמיהן. ראה ע' 303.
- קוז'צקוב, מ. העבודות העצמיות של הכפיר. ראה למטה מספר 1228.
- שברדון, א. המפלצת של הגלות הנצחית. ראה ע' 288 מספר 966.
1228. השומר הצעיר. פולניה. העבודות העצמיות של הפפיר (א); טפד מיכה קוז'צקוב. (ווארשא), השומר הצעיר, [תרפ"ח]. 30, [1] ע' 12 : 16.
- == ספרית המנהל מ. 2.
- שרנופולסקי, ש. ארץ ישראל — ארץ מרפא. ראה ע' 304.
- אונזער וועג; ארגאן פון צ.פ.ס. אין לעטלאנד. ראה ע' 312.
1229. אש, שלום. דער מוכח. ווארשע, קולטור-ליגע, 1928. 131 ע' 15 : 23.
- == געזאמעלטע שריפטן, 22 באנד.
- עם תמונת המחבר. רשמי מסע מבקורו בא"י באביב תרפ"ו.
1230. באגען, ד. דער ווייסער טעראר אין פאלעסטינע. מאסקווע, „באָפּר“, 1926. 43, [1] ע' 15 : 23.
- חוברת אנטי-ציונית.
1231. בער באראכאווס לעבן; (צו זיון צענטן יארצייט) דריטע אויפֿ-לאגע. ווארשע, נייע קולטור, (1927). 30, [1] ע', עם תמונת בורוכוב. 16 : 12.
- == יוגנט-ביבליאטעק, נוס. 1.
- נירשטאדט, מ. 15 יאר פאלעסטינא-ארבעטער-פאנד. ראה ע' 307.

1221. קריינין, מ[ירון]. די איינוואנדערונגס-מעגליכקייטן קיין דרום-אמעריקע און די דארטיגע אידישע ישובים (ארגענטינע, בראזיליע, אורוגוואי). בערלין, היאס-עמיגרירעקט, 1928. 59, [1] ע' 15 : 23.

1222. שאלמאן, יוסף. באקעמפט די נויט און פארגרעסערט אייער פרנסה! ווארשע, פארבאנד פון די יידישע קאאפעראטיווע געזעלשאפטן אין פוילן, 1928. 30 ע' 11 : 15.

1223. **Campeano, M.** Les troubles antisémites en Roumanie et la question antisémite en général. Paris, Giard, 1928. 13 p. 16 : 25.

„Extrait de la Revue internationale de sociologie, 36e année, nos. 1—2“.

1224. **Conseil pour les droits des minorités juives.** La situation de la minorité juive en Roumanie (The situation of the Jewish minority in Rumania). Memorandum présenté par les associations juives pour la Société des nations de Palestine, d'Autriche, de Tchecoslovaquie et de Bulgarie à la Commission des minorités de l'Union internationale des associations pour la Société des nations, lors de sa session à Bruxelles du 15 mars 1928. Paris, (imp. Voltaire), 1928. 55 p. 15 : 24.

בצרפתי ו באנגליז.

1225. **Добин, Еф.** Правда о евреях. 2-ое изд. Ленинград, „Красная газета“, 1928. 44, 1 стр. 13:18.

(Дешевая библиотека журнала „Юный пролетарий“.)

ספר-הסברה ; מטרתו להלחם באנטישמיות, שהתפשטה ברוסיה.

*1226. **Groos, René.** Enquête sur le problème juif. Paris. Nouv. libr. nat.

1227. **Jewish theological seminary of America. New York. Rabbinical assembly.** Proceedings of the twenty-seventh annual conference of the Rabbinical assembly of the Jewish theological seminary of America, Asbury Park, New Jersey, Tammuz 5, 6, 7, 5687; July 5, 6, 7, 1927. (New York, Barnes print. co.), 1927. 107 p. 14 : 21.

יב. ציוניות וידיעת ארץ ישראל.

ב לקינד, י. ארץ ישראל של זמננו. ראה ע' 292.

ברנר, י. ח. כל כתבי ... כרך שבעי. ראה ע' 293.

Sokolow. N. Achad-Haam. 1203 מספר 348 ראה ע'

Українська академія наук. Київ. Жидівська історично-археографічна комісія. Збірник праць Жидівської історично-археографічної комісії. Кн. 1. 317 ראה ע'

1215. Das werdende Zeitalter. Kohlgraben bei Vacha / Rhön. 1928, Heft 2. 17 : 24.

החבורה הוקדשה למרמין בוכר ליום מלאה לו חמשים שנה.

1216. Wischnitzer, Mark. Die Jüdische Zunftverfassung in Polen und Litauen im 17. und 18. Jahrhundert. (Stuttgart, Kohlhammer, 1927?). p. [433] — 451. 14 : 22.

"Vierteljahrsschrift für Sozial-und Wirtschaftsgeschichte", XX. : הדפסה מיוחדת מן :

1217. Zielinski, Tadeusz. L'empereur Claude et l'idée de la domination mondiale des Juifs. (Bruxelles, Imprimerie médicale et scientifique, 1927.) 21 p. 15 : 24.

"Extrait de la Revue de l'Université de Bruxelles no. 2, décembre 1926 — Janvier 1927".

יא. עם ישראל בהווה.

הועדה האינציטורית לקריאת הקונגרס העברי. ראה

••

ע' 288.

1218. "תרבות", פולניה. התנועה העברית וקרן תרבות. קבץ

מאמרים ... כהשתתפות ה. ויצמן, מ. אושיסקין, מ. בוכר ואחרים ... ורשה, תרבות,

תרפ"ח. 32 ע', צלומים. 23 : 16.

ווירטשאפט און לעבען; צוויימאנאליכער זשורנאל. ראה ע' 312.

1219. נאָמבערג, ה[ערש] ד[וד]. מיון ריווע איבער רוסלאנד. ווארשע,

קולטור־ליגע, 1928. 292, [2] ע' 14 : 20.

= געזאמעלטע ווערק, 5טער באנד.

בספר הרבה פרקים על חיי היהודים ברוסיה ועל החקלאות היהודית.

פארן פאלק; פאפולערע קאאפעראטיווע צייטשריפט. ראה ע' 313.

1220. פוילן, געזעצן. אויסצוג פון דער פארארדנונג פונם פרעזידענט

פון דער רעפובליק פון 7 יוני 1927 וועגן אינדוסטרי־געזעץ. (דזעניק אוסטאוו

53, 1927 יאר). ווילנע, צענטראלער יידישער האנטווערקער פאראיין אויף ווילנער

קאנט, 1927. 14 ע' 11 : 18.

בסוף הספר שער פוילני.

gemeinverständlich dargestellt. 2. völlig umgearb. und vielfach erweiterte Aufl. in 3 T. T. 1. Frankfurt a. M., Kauffmann, 1928. [1], 160 p. 14 : 22.

T. I: Die Methoden.

מהדורה ראשונה של ספר זה יצאה לאור באותה הוצאה בשנת 1913. המחבר הרחיב עתה את ספרו על יסוד מה שנתגלה בינתים, ועפ"י הודעת המו"ל יהיה הספר עתה בן שלשה חלקים. וזה תכן החלק הראשון: אסכולת ולהוין; אדורד מאיר; הבקרת; ספקנות מוצדקת ובלתי-מוצדקת; השערות מתוך הכרת או מתוך קלות-דעת; דבר אל חוקרי המקרא היהודים-ליברליים; ראשית יצירת התרבות; ראשית יצירת העמים; דבר אל חוקרי-המקרא היהודים-קונסרבטיביים; הכוון החפשי במדע-המקרא הקתולי; סיום; הערות.

1212. Клячко, Л. М. За кулисами старого режима; воспоминания журналиста. Том. I. Ленинград, изд. автора, 1926. 155, [1] стр. 16:23.

המחבר היה עורך בעתונים הפרוגרסיביים הגדולים שלפני המהפכה בפטרבורג ("ריטש" ואחרים), ועכשו הוא אחד מעורכי המאספים ההיסטוריים "יברסקיא ליטופים". בזמנו הוא היה יוצא ובא אצל ראשי השלטון והיה בקי בכל מה שמתרחש שם. לפעמים קרובות היה גם משתדל בענינים יהודיים. יש להכות שזכרונותיו ימציאו חמר מענין. הכרך הראשון, הגומר בראשית 1906 והמקיף רק את התחלת עבודתו הזיורגליסטית, מוסר לנו ידיעות מעטות בשאלת היהודים (ע' 58, 106 ו-133).

Львов, Л. Клячко, Л. М.

1213. Schulsohn, Samuel Josef. Die Geschichte der Juden in der Bukowina unter österreichischer Verwaltung 1774-1918. Abt. I. Berlin, [Lamm], 1928. 45 p. 15 : 23.

Sonderabdruck aus dem "Jeschurun", Jg. XV, Heft 1/2, 3/4." Abt. I: Die Vertreibung der Juden aus der Bukowina. 1774—1783.

1214. [Simanovich] Simanovitsch, Aron. Rasputin der allmächtige Bauer (Uebersetzung aus d. Russischen und Bearbeitung des Manuskripts von P. Wolschski). Berlin, Hensel, 1928. 360 p. 13 : 19.

המחבר, ידידו של רספוטין, — אכר רוסי שנעשה קרוב למלכות ושנים אחדות היה למעשה השליט של רוסיה — מוסר את זכרונותיו על ר. בנגוד להמקובל. רספ. מתואר כאן כאישיות סימפטית וגם כידר היהודים, שהרבה פעל לטובתם בארמון המלך, אמנם לא תמיד בהצלחה. המחבר מספר על פגישות בין גדולי העסקנים היהודים בפטרבורג ובין ר. (בזמן המלחמה) בעיני היהודים הידיעות האלה עוררו סנסציה בזמן פרסום הספר. אחד מהזכורים בספר, עו"ד ה. ב. סליוברג הכחיש את הידיעות הנוגעות לו. הספר נקרא בענין רב ובקלות (קשה לדעת מה הוא חלקו של המעבד). לפני הקורא קמה תמונה בולטת ממזב היהודים ברוסיה בזמן המלחמה ולפניה.

1206. **Bato, Ludwig.** Die Juden im alten Wien. Wien, Phaidon-Verlag, (1928). 262, [1] p., ports., pl., facsim. 13 : 19.

בשם מספר את תולדות היהודים באוסטריה משנת 1000 בערך עד 1848. ההרצאה היא פופולרית ומושכת את לב הקוראים. תמונות שמואל אופנהיימר, שמשון ורטהיימר ומ. ל. בירמן צורפו לספר. הספר מכיל גם פרק קצר על תולדות החלוקה האוסטרית. הכל שאין מפתח בסוף הספר!

1207. **Brandt, Hans.** Der Staat und die Juden. (Königsberg), Königsberger Hartung'sche Zeitung, 1928. 46 p. 15 : 23.

בעי 3 ביבליוגרפיה.

Buber, M. 1215 מספר 358 ראה ע'

Buber, M. Achad-Haam. 1203 מספר 348 ראה ע'

1208. **Ehrenpreis, Marcus.** Das Land zwischen Orient und Okzident; spanische Reise eines Juden. Mit einem Brief an den Verfasser von Alfons Paquet... Berlin, Heine-Bund, [4], 1928. 231, [1] p., pl. 13 : 19.

"Nach dem schwedischen, 1927 erschienenen Original vom Verfasser in deutscher Sprache bearbeitet und wesentlich ergänzt."

את המקור ראה ק.ס. שנה ד' ע' 228.

1209. **Фейгенберг, Рахиль.** Летопись мертвого города; перев. с еврейского С[аула] М[оисеевича] Гинзбурга. Ленинград, Прибой, 1928. 182, [1] стр. 12:19.

את המקור ראה ק.ס. שנה ד' ע' 249.

תאור מתריד של שחיטת היהודים באוקרינה, בעירה דובובה (פלך קיוב) בשנת 1919. אחרי הטבת נשאריו בחיים (תוך מאלה שברחו) רק 26 יהודים. תאור הפוגרומים בדרום פודוליה ובסביבת אודיסה בשנת 1919 נתנה המחברת בספורה "תחת הפמיש" שנדפס ב"רשמות" כ' ג' תרפ"ג ע' 571. (תרגום מכ"א. א. דרויאניב).

1210. **Fischer, Josef.** Tillaeg til Arkivalia XIX i Mindeskrift i Anledning af Hundreedaarsdagen for Anordningen af 29. Marts 1814 ved Josef Fischer; udgivet af Danmark Loge U. O. B. B. No. 712 i Anledning af Professor D. Simonsens 75-aarige Fødselsdag, 1928. (Kjöbenhavn), Danmark Loge U.O.B.B. No. 712, 1928. 14, [1] p. 20 : 28.

Жаботинский, В. Е. Слово о полку; история еврейского легиона. 362 ע' ראה ע'

1211. **Jampel, Siegmund.** Vorgeschichte des israelitischen Volkes und seiner Religion; mit Berücksichtigung der neuesten inschriftlichen Ergebnisse auf kritisch-historischer Grundlage

— (122) — ואיזו "התלהבות" יש כאן? —

בשנת 185, הערה 3, יש לתקן: *Σαλαμινίω* (הנגינה על האות האחרונה) במקום *Σαλαμινίω* (הנגינה על האות שלפני האחרונה), וזוהו הלך פרוץ א. אחר מנות-דפוס ששפרי "הרעיון המשיחי בישראל", הוצאה ב" עמ' 292, הערה 4, שהוא מציין אותו שם. עמ' 192, הערה 2. בדבר ספר ברוך ה' חושי, עיין גם כן: י. קלזנר, ספר ברוך בלשון כושת ("השלח", כרך ה', עמ' 236—244), וס' איר איש שלום, לספר ברוך (שם, שם, עמ' 524—527).

לא יכולתי להודות בהוצאה החדשה של "הרעיון המשיחי" לפרופ' לוי גינצברג
בדבר שמן המסכה (הרעיון המשיחי בישראל, הוצאה ב" עמ' 294, ובגדל:
Parteipolitik, S. 251) מפני שמקומות ממסכות כריתות והזריות, שהבאתי שם, כתוב
ל"עתיד לבוא". ואך בזה צדק פרופ' אה" שלא נאמר במקומות אלה בברור, לאיוו תכלית
ישמש שמן המסכה.

במקום Segan (כמה פעמים בעמ' 269) יותר נכון לכתב Segen (סגן), כמו שהוכחתי ב"היסטוריה ישראלית", II, 61.

בעמ' 275 כתוב על יהושע בן סירא: "הוא בנו של כהן גדול". מהיכן בטחון
במסור זה? —

בתחלת ההוספות, עמ' 299, מובא בשמו של ד"ר צימלס, שבכתבים נבחרים של ר' מרדכי אהרון גינצבורג, הוצאת "תושיה", מספר רמ"ג, שבבקר אצל השומרונים בשכם שמע אותם מקללים את עזרא. תאור זה של בקור השומרונים שבכתבים נבחרים, שנועדו לבני הנעורים, בא מקצר מתוך ספר "דבור" של רמ"ג, חוברת א', וזילנה תר"ד, עמ' 29—39; ואולם כל זה אינו אלא תרגום עברי של המכתבים מארץ ישראל, שפרסם ד"ר אליעזר הלוי (Löwe). מזכירו של ר' משה מזגסיפיורי, בעתון: Allgemeine Zeitung des Judentums, Jahrg. III (1839), No. 18—29, וראוי היה להביא את הדברים או מן המקור הגרמני או לכל הפחות, מן התרגום העברי השלם, וזא מקצור לבני הנעורים.

ואולם אין אני צריך לומר, שיש בספרו של פרופ' א. דברים נכונים הרבה. כאלו הן למשל, הראיות, שיוחנן הורקנוס נעשה המלך הראשון של בית חשמונאי (אני הייתי אומר ביתר והירות: התנשא למלוך) ולא יהודה אריסטובולוס, ומכאן באה המחלוקת שלו עם הפרושים (עמ' 13—17). כמו כן קרוב לאמת כל מה שחדש פרופ' א. בענין אליהו בתור משיח (עמ' 96—104, 244—247), והרבה הערות בודדות על מדרשי אגדה חשובים, וכן גם על מקומות שונים בבן-סירא, במספר-היוכלות ובמצאות י"ב שבמים, וש למצא למצא, שהוא מלא בקיאות בתלמוד במדה, שאפשר למצא כדוגמתה אך בתוך טובי מחכמי ישראל כזו הוה, שפרופ' אביגדור אפמכיצר הוא אחד מהם.

הספר יצא בהדור גדול, ובראשו — דברים אחדים מאת ר' צבי פריץ חיות ז"ל, שכתב ממך לפטירתו ממש.

יום ט' קלוזנר.

א. ש. מכסס זה (של האגדה הנו) נעשה מוכן אם רואים בו קטע של מלחמת דברים, שמצא מקום בקלוב מדיני—אם לא בסנהדריה עצמה (!) — בין החשמונאים ומתנגדיהם" (עמ' 140). ולא נתקרה דעתו של פרופ' א. עד שהביא את כל ה"זכות המדיני" בצורת שיחה בין "פרושי מבני יהודה" לבין "אנטי-חשמונאי" ולבין "חשמונאי"; ולא עוד, אלא שאפילו יודע הוא בדיוק, באיזה מקום באו שני "קולות מפסיקים" (erster Zwischenruf, zweiter Zwischenruf), כמו בקלוב מדיני" או בפרלמנט בימינו ממש! (עמ' 149—150, ועיין גם עמ' 155—156). וכל זה נשתמר בדיוק כמשך מאות בשנים והגיע עד מדרשי תנחומא ושמות רבה ביהד עם ה-Zwischenrufe! —

ופעם אחת מגיע פרופ' א. לירי כך, שהוא מחליט, ששני אמוראים, ר' אלעזר ור' שמואל בר נחמני, נחקקו במחלוקת של חשמונאים ואנטי-חשמונאים (עמ' 160). בלא שובאר, באיזה אורח פלא הגיעה אליהם מחלוקת קדומה זו, שבימייהם שוב לא היה לה ערך כל שהוא.

ואם ר' אליעזר דורש מתוך הכתוב: "אספו לי חסידים, כורתי בריתי עלי זבח", שיקומו לתחתית המיתים מבני דור המדבר רק משה ואהרן וכל חסידיו הדור משבט לוי, — הרי אין שום צורך לראות בזה, ביהד עם פרופ' א., "מוצא חשמונאי מדיני" (עמ' 167). אלא הדבר פשוט: משה ואהרן, מצד אחד, ובני שבט לוי, שהרגו בעובדי העגל, מצד שני, מתאימים ביותר בשביל מדרש המלים: "חסידים כורתי בריתי עלי זבח" — ולא יותר. ואם, לפי מדרש אחר, אף בשעת יציאת מצרים היו נמולים אך בני שבט לוי בלבד, אין זה "נעלה מכל ספק" כלל וכלל, שמדרש זה נאמר, כדעתו של פרופ' א., "אך בשגעון של מלחמה מדינית, בתוך קונצרט סוער של נאצות (mitten in einem erregten Schimpf-konzert)" (עמ' 171), אלא, בפשיטות, דבר זה יצא לו, לבעל האגדה הדרשן, מתוך מדרש המלות, שנאמרו ב"ברכת משה" על לוי: "כי שמרו אמתך ובריתך ינצרו" (דברים, ל"ג, ט).

אני חושב, שכל מה שהבאתי עד עכשו יש בו די להראות, שהרעיון היסודי של פרופ' א. שהוא נכון כשהוא לעצמו, הביא את התוקר החשוב לירי השערות תלויות בשערה, ולא ללמד על עצמו יצא מתקר מדעי זה של פרופ' א. אלא על הרבה והרבה ספרים בחכמת ישראל, שההרפות היתרה מרחקת אותם מדרך האמת ההיסטורית, שלפעמים היא פשוטה לגמרה.

לסוף, עוד הערות בודדות אחרות.

בפתחה, עמ' XXI, אומר פרופ' א.: "גם י. קלוזנר, היסטוריה ישראלית, II, עמ' 122 ואילך, מתלהב לקראת (schwärmt für) התונתו של אלכסנדר [ינאי] עם אלמנתו של אחיו. הוא יודע, אמנם, את המכשולים, אבל הוא משכיחם (sie hinweg setzt sich aber über), ועד ידי כך הוא מוכרח ליחס ליוסף בן מתתיהו טעויות גסות אחרות". — ואולם, אם נקח את הספר "ההיסטוריה ישראלית" כמקום המצוין, נראה, ראשית, ששם מוזכרים בפרטות המשה מכשולים, יותר ממה שמצא אפילו פרופ' א. עצמו; שנית, שה"טעויות הגסות" של יוסף בן מתתיהו תשאנה גם אם נחשב, ששלום-ציון, אשתו של אלכסנדר ינאי, אינה אלמנתו של אחיו, שהרי סוף-סוף תשאנה שתי הקשיות המוקשות שם: האין אפשר, שאלכסנדר ינאי היה רק בן 15—16 שנים כשנולד לו הורקנוס השני בנו, והאין אפשר, ששלום-ציון היתה זקנה מבעלה בי"ז שנה (עיין שם, עמ' 123)? — ולסוף, שלישיית, קלוזנר אינו "מתלהב" כלל וכלל לקראת הוהות של שלום-ציון המלכה ושלום-ציון אשתו של

אין זאת אומרת, שצריך לנסחו נוסחה מסודרת (עמ' 90—91), אלא ראוי לומר, שבאן יצא בעל ה"צואה" בעקבותיהם של הנביאים ובתבי הקדש כולם, שעל פיהם הכהן הגדול יהא מבית לוי, והמלך — מבית-דוד.

ומפני מה צריך לחשב, שבכרכת ההפמרה נאמרו הדברים: "על כסאו לא ישב זר ולא ינחלו אחרים את כבודו" נגד החשמונאים דוקא (עמ' 101) ולא נגד בית הורדוס הור למחצה או אף נגד נציבי רומי הזרים לגמרי, באי כהם של קיסרי רומי, זרים, שישבו גם על כסא-דוד ונחלו את כבודו? —

הרבה יש לי להשיב על הטענות, שמען פרופ' א. כלפי השעתי בדבר מוצאו של משיח בן יוסף (הרעיון המשיחי בישראל, הוצאה ב, עמ' 313—322, ונגדו: Parteilichkeit, SS. 105—106). טענות אלו מיוסדות הן בשחשבים ביד עם פרופ' א., שאמונות ודעות עממיות נולדות בתשכון ודעת של מלמד וחוקר מישב, שאך ההגיון המושכל הוא מורה דרכו; ואולם בהמוני העם לא ההגיון הוא השליט העליון ודי לו, לעם, אם הרגש הסוער שלו יכול להאחו באיוו השקפה דתית קדומה, שאפשר לסגלה לתביעות לבו בזמן ובמסכות ידועים על ידי שנוי צורתה. ובוה היה המשיח הלוחם מבית יוסף (אמנם, יש גם מקומות בודדים באגדה על משיח לוחם משכמים אחרים, אבל מקומות כאלה מועטים ומאחרים הם). ככל אפן, דומר על הפתרון, שנתן פרופ' א. לחידה הגדולה של משיח בן יוסף: "אפשרי, הוא הפתרון (בה"א הידיעה)" (עמ' 109), דבר נועז הוא יותר מדאי.

שמשית בן יוסף מוכרח להרג כרי שלא יחשב אליהו למשיח (עמ' 111 — 113) — הוא דבר, שאינו מיוסד על שום ראיות מוצקות, ודרך אנכ: אין פרופ' א. מבדיל כל צרכן את האגדות העתיקות מן התרשנות, הן אמנם, יש לפעמים חוסר עתיק באגדות מאוחרות, ופעמים, שמדרש מן המאה ה"א וה"ב כולל כת-קול של אמונות ודעות קדומות ביותר. אף על פי כן אסור להשתמש באגדה ממקור מאוחר כמו באגדה עתיקה: יש כאן תמיד סכנה של השפעות מאוחרות.

את ההבדל בין "מיתוס-משיח" ובין "העולם הבא" (עמ' 119) הטעמתי בהרעיון המשיחי בישראל" (עמ' 261—268) הטעמה יתרה ומפרכת; וכן גם הבאתי שם (עמ' 266, הערה 1) מה שהביא פרופ' א. ב"נוספות" (עמ' 311) מיוצר קדושה לשבת. ואולם שהצדוקים כפרו בתחית המתים כדי שאי-אפשר יהא להאמין, שמשית מבית דוד יהא גם כהן גדול (עמ' 122), ושו"ת ל"ו, כמו גם המתבר של האגדה אל העברים, הם תוצאה מן הפוליטיקה המפלגתית בימי החשמונאים (עמ' 87, 123), — כל אלה הם דברים, שקשה להאמין בהם.

אם פילון האלכסנדרוני חושב, שהמלך צריך להכתר על ידי העם כולו במקום להכתר על ידי נביא, הרי בא כאן, לדעתו של פרופ' א., העם במקום הכהן הגדול, — והבהרתו של המלך על ידי הכהן הגדול הריהי מתורותיהם של החשמונאים (עמ' 125—129). וכך הוא הדבר גם אם התרגום המסוים ליונתן מכנים את "אלעזר הכהן" במקום האורים והחומים (עמ' 131). כל זה הוא אך "תורה מדינית", שנעשתה הלכה או פרוש. והדברים הגיעו לידי כך, שאפילו האגדה הנאה, שבת יפתח הוכרחה למות מפני שיפתח לא רצה ללכת ספני גאות-מלך לפינחס, ופינחס לא רצה ללכת ספני גאות-כהן-גדול לפתח—אף אגדה נאה ומפורית מהורה זו, אפילו היא, קשורה בפוליטיקה — בפוליטיקה ניטרלית, שהכתה בשום-דגשונה את החשמונאים ואת מתנגדיהם כאחד! (עמ' 144).

ובאגדה אחת על חור, אבי אביו של בצלאל, ועל בצלאל עצמו, על יובכר ועל מרים בתה, אגדה, שיש בה כאמת אי-הגיוניות ידועה, כמו שיש באגדות הרבה, מצא פרופ'

כאן כונה מדינית: מיהודה יצא בית דוד, ובכן כל מה שנאמר כנגדו של יהודה על יחסיו אל תמר לא בא אלא מן החוג של המתנגדים למלוכות בית דוד — מן החוג של בית-חשמונאי (עמ' 66—81). אבל אני עומד ושואל: על מי ועל מה אין האגדה דורשת תל-תלים של דרשות נאות ומגנות, ובפרט בשיש לה אחיזה חזקה כל כך במקרא עצמו — בפרשה שלמה וברורה שבתורה גופה? — פרופ' א. שואל: מפני-מה מדבר באגדה על ענין ראובן וכלה רק מעט וכלא התמרסרות יתרה ועל ענין יהודה ותמר מדבר בה הרבה ודברים קשים ביותר? — ומסיק, שענין יהודה ותמר נעשה כלי-זין מדיני בידיהם של המצדדים בזכותם של החשמונאים נגד בית דוד (עמ' 69—72). ואולם כלום אין תשובה יותר פשוטה מזו? — הספור על ראובן וכלה רק מרמז הוא בתורה והתורה עצמה בסתם, ועל כן לא הרבו בעלי האגדה לגלותו; ואולם ענין יהודה ותמר מספר באריכות בתורה גופה, ועל כן מצאו בעלי האגדה כאן כר נרחב לדרשותיהם.

ש"ספר היוכלות" ו"צאות י"ב שבטים" הם בעד משיח מביית לוי, ובכן — גם מבית חשמונאי — זהו דבר אמתי וידוע (עיין, למשל, י. קלוזנר, היסטוריה ישראלית, II, 74, 176, 179; "הרעיון המשיחי בישראל", הוצאה ב' ירושלים תרפ"ה, עמ' 190, 197, ועוד). אבל להוציא מזה משפט, שספרים אלה ספרי צדוקים הם, אי-אפשר בשום אופן. כאילו כל מי שהיה בימי החשמונאים בעד יוחנן הורקנוס ואלכסנדר ינאי היה צדוקי. כאילו לא היו גם פרושים, שהגנו על בית חשמונאי בימי הצלחתו, דבר, שמדוע בו פרופ' א. עצמו (עמ' 208, הערה 22). והדינים שב"ספר היוכלות", שאינם מתאימים לדיני הפרושים שבמשנה ובבבלי, אינם מוכיחים כלום. בימי החשמונאים עדין לא נתפתחה ההלכה כל כך ולא נקבעה בצורתה שבימי-המשנה: ההלכה הקדומה היתה שונה הרבה מן ההלכה המאוחרת והמקבלת בימי ר' עקיבה ותבריו. והרי האמונות והדעות המתאימות לרוחם של הפרושים מרבות הן ב"ספר היוכלות" וב"צאות י"ב שבטים" מאותן, שהן מתאימות לרוחם של הצדוקים, ואף האגדות ומדרש הכתובים שבספרים הללו קרובים *הם ביותר לאותם של הפרושים. — צדק, אפוא, פרופ' א. כשהוא מבליט את הטעמת המלכות מבית לוי שב"ספר היוכלות" וב"צאות י"ב שבטים"; אבל לא צדק בזה שאינו יכול לשער, שאפילו ספרים אלה אי אפשר היה להם לסור מדרך התורה המקבלת בישראל באותו זמן ושלא ללכת בעקבותיהן של ברכות יעקב ומשה, שעל פיהן יהודה הוא מברך *וראו למלכות ולגדולה, ולחנם הוא חושב, שאם ב"צאות יהודה" יש גם דברים טובים על יהודה, הרי זה "אך כדי להסתיר את הכונה האמתית של המחבר ולשמר למראית עין על האויבטיביות של מטיף מוסר" (עמ' 77—78). כאן לפנינו דוגמה טפוסית מן priestcraft של הדאיסטים האנגלים או מן prêtres rusés של וולפיר ותבריו. והרי כך אפשר היה בטאה שעברה לדרש את פרשת בלעם בתור מכונת נגד שמואל הרואה ואת מגלת רות — בתור מכונת נגד עזרא ונחמיה מגרשי הנשים הנכריות; וכיוצא באלו, וכי לא יותר פשוט הוא לשער, שיש דברים טובים על יהודה ב"צאות-יהודה" או דברים רעים על בני לוי ב"צאות לוי" לא מתוך פוליטיקה חשמונאית ואנטי-חשמונאית (עמ' 80—81), אלא מפני שמחבריהם של הספרים הללו, עם כל נטייתם אחר בית חשמונאי, היו אנשים יראי-ה' מן החסידים הראשונים או מן הפרושים הקדומים, שלא יכלו להרשיע את יהודה לגמרי לאחר שהתורה מוכתו ומבטחת לביתו מלכות-עולם, ולא יכלו להצדיק את הכהנים, שכבר הנביאים מדברים עליהם רעות וקשות? — ואם יש ב"צאות-שמעון" (פרק ז') מקום, שלפי דעתו של פרופ' א., אינו יכול להיות שייך לא לחשמונאיי ולא לאנטי-חשמונאיי,

או דוגמה אחרת: ר' יוחנן מקשה: היתכן, ששאל המכר לא הכיר את דוד כשוכו מהכות את הפלשתי? לאחר שקורם-לכן כבר היה דוד מנגן לפניו ונעשה נושא כליו? (הרי ר' יוחנן עדיין לא ידע את השיטה של חלוקת המקורות בכתבי הקדש...); ור' יוחנן משיב על זה בדברי אגדה שונים, ועל זה מקשה פרופ' א. מצדו: האמנם יכול היה ר' יוחנן לחשב, שדברי אגדה אלה הם פשוטו של מקרא? — כאילו אין להקשות קושיה כזו על חמשים ממאה מדרשי אגדה כמין זה שבמפרותנו העתיקה! — והרי אף פרושו של פרופ' א., שבדבריו של ר' יוחנן על דוד לפניו רמז על הורקנוס המלך (עמ' 41—42), אינו אלא דרשה ממש, והדרשה מוספת והולכת: דואג ואיתתו פל ואף שמעי בן גרא, מתרפו של דוד, הם הצדוקים ממפלגת החשמונאים ושמאל ואבנר הם הפרושים המצדיקים בזכותו של בית דוד (עמ' 43).

ב"תהלות שלמה", די, טו, בא הבטוי היוני: $\sigma\alpha\sigma\tau\acute{\iota}\sigma\alpha\iota \ \acute{\omega}\varsigma \ \acute{\epsilon}\nu \ \acute{\omicron}\rho\phi\alpha\upsilon\acute{\iota}\lambda\alpha$ ופרופ' א. מנסה את המקור העברי כאן, במקום "לגרש בביתים" — "לגרש מבית" י' תמים, והי' היא שם-ה' ובית ה' כאן הוא הסנהדריה (עמ' 45), ואולם הרי אין שום הוכחה, שבזמן של "תהלות שלמה" היו כותבים את שם ה' על ידי יו"ד אחת והיו מקצרים מלה מעין "מבית" על ידי "מב", ואין גם הוכחה כל שהיא, שהסנהדריה נקראה "בית ה'" על יושבה בלשכת הגזית, וכמו כן יותר קרוב להחליט, שהצדוקים נקראו "עבדי בני אדם" ב"תהלות שלמה" (דג'—ז'—ח') לא על שהיו עבדים להחשמונאים (עמ' 55), אלא כך נקראו הם או הורקנוס ואריסטובולוס עצמם על שהשתעבדו לרומיים מימי פומפיוס ואילך או על שבקשו את עזרתם שד חרתת מלך ערב ושל פומפיוס הרומי, בתפלת "שמונה עשרה" מתיחסת ברכת "על הצדוקים ועל התמידים", לדעתו של פרופ' א., להפרושים: "הצדוקים" הם הפרושים המתונים והתמידים הם הפרושים הקצונים; וברכת "על גרי הצדק" מכונת היא נגד יוחנן הורקנוס, שגיר את האדומים בקוקיד (עמ' 47); ואף ברכת ההפסדה: "שמחנו, ה' אלהינו, באליהו הנביא עבדך ובמלכות בית דוד משיחך", מכונת אף היא נגד החשמונאים, כמו גם הברכה השביעית לתענית גשמים: "מי שענה לדוד ושלמה בנו בירושלים הוא יעננו, כרוך משפיד הרמים" (עמ' 51), שברכה זו ("כרוך משפיל הרמים") מובאה בתוספתא (תענית, א', י) בתור "משום סומכוס אמרו" — דבר זה לא נחשב בעיניו של פרופ' א., כמו שלא חשוב גם, הדבר, ששנות בצורת בימי הורדוס ידועות לנו הרבה יותר משנים כאלו בימי החשמונאים, והורדוס היה יותר מן "הרמים" משהיו החשמונאים, ואולם ככלל אין שום יסוד להכניס לכאן מאורע היסטורי. סומכוס ומיעתו רצו לסגל ברכה זו שבתענית גשמים לברכת "מבניע ודיים" שבשמונה-עשרה, ועל כן הוסיפו ברכה: "משפיל הרמים".

ובל שתי הפסקאות בדברי "המלחמות על מלכותו של משה" (עמ' 57—59), וכן גם על כהונתו (עמ' 59—60), אינן אלא דרשה גאה. השנויים באגדות השונות בעד מלכותו וכהונתו של משה נוגדן באו מתוך ש—אגדות הן, כך דרבן של אגדות, שהדושים בתן שונים הם זה מזה בתכונותיהם ובכונותיהם, וכל אחד מפיט כדמינו ספורי-מעשיות ומסורות-אגדה ככל מה שהוא מוציא מן הכתובים על-ידי אסמכות קלות — אסמכתא בעלמא — לצרכי השעה והמקום. ואין אני צריך להטעים דבר זה לאחד מטובי חוקרי האגדה שלנו.

על ענין יהודה ותמר יש באמת במדרשי האגדה שלנו, בדבריו של פרופ' א., דרשות לא תמימות לגמרי (עמ' 66), אבל מה שקשה להסכים לו הוא—שיש

השם המסכן (הפרושים) שלא חששו מלומר ליוחנן הורקנוס, שאמו נשכית במודיעים, ומהלחם באלכסנדר ינאי שש שנים רצופות, חששו לשם מסכן!) קראו לשני מכשפים מצריים בשם "יוחנן ומטרא"; וכשכא אלכסנדר ינאי והוסיף לדרף את הפרושים, הוסב השם "יוחנן מטרא" גם עליו, ולחבלותיו זו עשו מן "יוחנן" — "יוחני", מפני ש"יוחני מטרא" ו"אלכסנדר" הם כאחד בנימטריה 365 (פתיחה, עמ' XII—XIII), כלום חוקר רצין כפרופ' א. מאמין באמת בפלפול זה?

אם מדרש תהלים, ק"א, ב', מספר, שהקבי"ה צוה את משה לבחר בכהן גדול, ומשה חזר על השבטים ראובן, שמעון, דן, יוסף ויהודה, ובכל אחד מהם מצא פגמה, ואך כשהגיע לשבט לוי הסכים הקבי"ה על ידו, — מדרש, ששיבו האגדותי הרגיל ברור ומבורר הוא, — הרי בשביל פרופ' א. "אין ספק בדבר, ששיתח זה בין ה' ובין משה אינה פיוט אגדתי מהור, אלא—שירה מדינית של החשמונאים" (עמ' 19—20). ועל יסודות קלושים מעין זה הוא מחליט בודאות, ש"מַעֲבָד מאוחר (של "צואות י"ב שבטים") השמיט את המקום המלא גדופים על בני שבט-יהודה" (עמ' 22).

ואם יש בכמה וכמה מדרשים דברים קשים על דוד בתור בא ממאב, או בתור גורם להריגתו של אוריה החתי, או בתור חוטא במעשה עם בת-שבע, או בתור בעלה של אביגיל לאחר שהתעתד דוד להרג את נבל בעלה הראשון (ובכן לא לפלא הוא כלל, שחשדו בו בעלי האגדה, שחשק באביגיל, שבאה אליו קודם שמת נבל), — הרי "בל זה יכול להולך רק (!) במוחו של פוליטיקאי חשמונאי" (עמ' 24). ואם התלמוד מצייר את דוד בתור בעל "ידים מלוכלכות בדם שפיר ושלחה", הרי זה "פיוט אנטי-חשמונאי נגד הוצאת לעז על דוד ביחסו אל אביגיל" (שם, סוף העמוד). — שבספר חשמונאים א' דוקא — זה הספר הבתוב ברוח המדינית של בית-חשמונאי $\alpha\tau' \epsilon\lambda\lambda\omicron\gamma\epsilon\iota$ — מזכיר מתתיהו חשמונאי בצואתו קודם פטירתו לשבח גדול את כל ב מיהודה ואת דוד, ש"על ידי חסידותו קבל כסא מושלים לעדי עד" (חשמיא, ב', נ"ו—נ"ז), — זה אינו בא בחשבון של פרופ' א., שהרי אינו נכנס לתוך המסגרת של המגמה שבספרו. ומובן מאליו, שאם בקשו לסנות את שלמה בין מי שאין להם חלק לעולם הבא, הרי אף כאן יש "זכר לרין של חובה, שדנו המצדדים בזכותה של המפלגה החשמונאית את שלמה" (עמ' 25). ואם בעל-האגדה מגנה את יהושע בן נון על שנשאר נאמן לשבועתו לגבעונים, הרי "יכול לעשות כך רק (!) פוליטיקאי בחום של ההתנגדות" (עמ' 30). ושוב: מה שמתתיהו חשמונאי מזכיר לשבח את יהושע זה קודם פטירתו (חשמיא, ב', נ"ה) — אף זה אינו בא בחשבון כלל.

ופרק שלם (פרק ד', עמ' 31—48) הקדש בספר שלפנינו ל"התנפלויות על כשרותו של דוד" בתור מלך, הדבר מגיע לידי כך, שפרופ' א. מחליט בודאות גמורה, שהצדוקים זממו את הרעיון לעורר את הסנהדרין, שתוציא פסק דין, שדוד היה ממוצא בלתי-בשרי" (עמ' 31). הפרושים לא ידעו מה לעשות נגד מוֹסֵה זו ו"כמעט הוציא הסנהדרין פסק דין, שדוד וכל ביתו הם ממוצא בלתי-בשרי, עד שמצאו הפרושים נגד דואג האדומי (הצדוקי) את יתרא הישראלי (הפרושי, עמ' 31—32). ואף על פי כן, "אפשר הדבר, שהתכנית של הצדוקים נתגשמה בפעם אחרת ועלה בידם להעביר בסנהדרין את הצעתם, שדוד הוא ממוצא בלתי-בשרי, ולהחליטה זו היה יפוי כח במשך זמן ידוע, עד שנתבטלה על ידי רנב פרושי" (עמ' 33, ועיין גם עמ' 39). ובבשרון דרמתי נאה, שקשה להאמין, שהוא נמצא בחוקר תלמודי פתח, נתן פרופ' א. שיהות וכוהניות ארכות ביהם, של שאול, דואג, ואבנר (עמ' 32), או של חשמונאים ואנטי-חשמונאים (עמ' 60—63).

מצויים ב"היסטוריה ישראלית" של קלוזנר, II, 117, 119 (ואפשר היה להוסיף גם עמ' 174, ועוד). ואילו היה פרוש' א. בא לחזק רעיונות אלה על-ידי הוכחות מן הספרות התלמודית הקדומה, שאמנם היה נגוד בין החשמונאים והחסידים שביניהם, והיה מסתפק במקומות מן המשניות והבריתות והמדרשים הקדומים, שהנגוד להחשמונאים ברור בהם ביותר, היה מעשיר את המחקר המדעי בנקודה מדעית חשובה.

ואולם הוא לא הסתפק במועט — ונתפסת מרובה — לא תפסת. בכל מקום מן הספרות התלמודית והמדרשית, אף החדשה שבהדשות, שמצא — או נדמה לו שמצא — רמז קל שבקלים לנגוד לבית חשמונאי או לבית דוד, או רמז קל שבקלים להגנה על בית אהרן או בית דוד, — מיד שקע אותו בכנינו על "פוליטיקה המפלגתית של ימי החשמונאים" — ויצא, אמנם, כנין גדול, אבל, לצערנו, בנוי על חול. אין מלה אחת של שבח כלפי דוד, שאין פרוש' א. רואה בה "פוליטיקה אנטי-חשמונאית", ואין מלה אחת של גנאי כלפי דוד או אחד מביתו, שאין פרוש' א. רואה בה "פוליטיקה חשמונאית"; והפוכים הדברים כשהם נוגעים לאהרן ובניו. ולא רק בכל הנוגע לדוד ואהרן כך, אלא אף בכל הנוגע ליהודה, שדוד בא ממנו (עמ' 48—18, 66—78, 145—171, ועוד), וללוי, שאהרן (הגזע של בית חשמונאי) יצא ממנו (עמ' 137—142, 145—171, ועוד). כל ענין יהודה וחסר באגדות אינו אלא המצאה חשמונאית כדי לגנות את בית דוד (עמ' 66—81), ופרוש' א. אינו חושש להגיע לידי מסקנה תחתיה זו, שהוא מפעם אותה על ידי אותיות מפורות בדפוס: "כמעט כל מה שנוסף ביהדות ובנצרות מעיקרי-התורות של הרעיון המשיחי על הרעיון היסודי המקראי-הטהור בדבר משיח אינו אלא תוצאה מן הפוליטיקה המפלגתית" של החשמונאים ומתנגדיהם (עמ' 82—123). משיח בן יוסף הוא תוצאה מן ההתנגדות לחשמונאים (עמ' 105—113); ההתחדשות התורה לימות המשיח ותחית המתים קשורות הן במלחמתם של החשמונאים ואויביהם המדיניים (עמ' 116—123), ואפילו ברכת-כהנים קשורה מצד ידוע במלחמה זו (עמ' 174—183). האגדות והדרשות על לוי, יהודה, משה, אהרן, חור, בצלאל, כלב, פינחס, יוכבד, מרים, דואג, אחיתופל, ועוד, ועוד, כולן, כולן יש להן "יסוד מדיני" בתקופת-החשמונאים.

הקורא רואה, שלפנינו כאן אחד ממיני הספרים, שנכתב על ידי בקי גדול במקצוע "ידוע, שמפני שהוא שקוע כל ימיו במקצוע זה בלבד, הוא חווה בו חזות הכל. אבל זוהי דרך מסכנת מאד. על פי דרך זו אפשר להוכיח (ואמנם, כבר נמצאו מוכיחים באופן ידוע) שהיו בישראל בזמן מן הזמנים שתי מפלגות שונות של מצדדים בזכותו של אדם הראשון ושל מתנגדים לו, שהרי, מצד אחד, יש על אדם הראשון דברים מלאים תהלות ותשבחות מפליאות (שופריה דאדם הראשון, "הקב"ה נעשה שושבין לאדם הראשון", "כל ארץ, שגור עליה אדם הראשון, נתיישבה", ועוד, ועוד), ומצד שני, יש עליו כל מיני דברי גנאי שבקולם (היה "סין", "כופר בעיקר", "משוך בערלתו", "הוליד רוחין ושידן", ועוד, ועוד). כלום אפשר על יסוד רעוע זה של דברי אגדה לבנות כנין שלם של שיטות ומפלגות מדיניות? — ועכשיו — מן הכלל אל הפרטים.

א. גייגר שיער, שהאגדה על "ינים וימרים" יש לה יחס אל "בני ימבריי", שנלחם בהם יונתן חשמונאי (חשמי"א, ט', ל"ו—ל"ז). פרוש' א. מראה בצדק, שהנוסח העברי האמתי הוא "יוחני וממרא", ו"יוחני" הם "ינים" הם קצור מן "יוחנן" — "ינאי". יעד כאן מדע. מכאן ואילך מתחלת ההשערה התלויה בשערה: "ינים וימברים" או "יוחנן וממרא" הוא יוחנן הורקנוס, שקראו לו הפרושים אחר הפרוד בשם "יוחנן ממרא", וכדי להסתיר את

ב' 273—363 מסופר ע"ד חגיגת יובלו של המחבר בצרוף אדריסאות ומאמרים בעתונות על היובל זה.

1201. קאצאוויטש, ישראל איסר. דאס אייביגע פאלק; יום טוב שטימונגען און געדאנקען וועגען אידען און אידענטום. ניו יארק, (פינסקי-מזל פרס), 1925. 314, [6] ע', תמונת המחבר. 15: 23.

ק. אחד החברים הראשונים בציונות הרוסית, המפורסם ע"י האנטיסמיטיזם שלו בשם: "ששים שני חיר", כתב את הספר הזה כדי לעורר בלב נכדיו האמריקאים חבה ליהדות ולחזק את ידיעתם אותה; ואמנם מסוגל לכך הספר הזה במדה מרבה. הוא מחבר מן מאמרים על החגים והימים הנוראים, אך נוסף לזה הוא מכיל ענינים מרבים מן דת ישראל, תולדותיהם, ספרותם. מספר גם על הנצרות, האסלאם, ההלניסמוס וכו'; הרי הוא כעין אנציקלופדיה יהודית בצורת מסות, כתובה בסגנון בהיר ובהתלהבות גדולה. קירושניץ, א. דער אידישער ארבעטער. ראה 347 ע' מספר 1199.

1202. שעכטמאן, י[וסף]. ווער איז פאראנטווארטליך פאר די פאגראמען אין אוקריינע; לויט נייע ניט פארעפענטליכטע מאטעריאלען און דאקומענטן. פאריז, Imprimerie scientifique et commerciale, 1927. 155, [1] ע' 12: 18. הספר נכתב בקשר עם משפט שורצבורד.

1203. [Ahad Haam] Achad Haam; Gedenkreden gehalten von Nahum Sokolow und Martin Buber in der Eröffnungssitzung des XV. Zionistenkongresses in Basel, am 30. August 1927. London, Zentralbureau der zionistischen Organisation, 1928. 14 p. 15: 23.

1204. Anchel, Robert. Notes sur les frais du culte juif en France de 1815 à 1831. Paris, Imprimerie Hemmerlé, 1928. 63, [1] p. 16: 24. „Thèse complémentaire“. Université de Paris.

1205. Aptowitzer, V[ictor]. Parteipolitik der Hasmonäerzeit im rabbinischen und pseudoepigraphischen Schrifttum. (Wien), Kohut-Foundation, 1927. XXX, 326 p. 17: 25.

= Veröffentlichungen der Alexander Kohut Memorial Foundation, Bd 5.

פרופ' אביגדור אפטיוביץ, אחד מטובי חוקרי התלמוד והסדרש בימינו, הגה רעיון אמתי ונאה: החשמונאים היו כמשיך זמן מרבה כהנים גדולים ונשיאים או מלכים באחד. החסידים שבישראל לא היו יכולים להשלים עם העובדה, שאדם, שבלה הרבה מומנו על שדה-הקטל ושפך דם לרוב, יבוא אל המקדש ויכנס לקדשי הקדשים ויכפר על עוונות עמו. והילכך היתה בעם התנגדות מרובה למלכים מבית-החשמונאי (עמ' 5, 109—110, ועוד בכמה מקומות). נוסף על זה, רצו החשמונאים כימי-הצלחתם להשכיח את מלכות בית דוד, שהרעיון המשיחי היה קשור בו, בבית זה, ורצו הם עצמם להיות משיחים לישראל או לנטע באומה את הצפיה למשיח מבית לוי במקום בית יהודה—ואף דבר זה צריך היה להרגיו את החסידים שבישראל, שהיו נאמנים לבית דוד (עמ' 49 ואילך)—שני הרעיונות הללו הם נכונים, אבל לא חדשים; פרופ' א. עצמוטוביך דרך אנב (עמ' 299), שרעיונות אלה כבר הם

1196. מאל"ץ, חיים. דרשות, רעדעס און לעקטשורס. ניו יארק, ב"י שם דפוס, 1925. 231 ע', תמונת המחבר. 14 : 20.

י. היסטוריה והמדעים הקרובים אליה.

אורמיאן, ה. מגלות ככל עד סוף תקופת החשמונאים. ראה ע' 381.
אלנדר, א. חוברת כוללת תולדות מארי סאלם אלשבוז ... ב. תולדות
הרב שלום שרעבי ... ג. ספר אוצר ספרי תימן. ראה ע' 290.

1197. [ברון] בארון, שלום. הרב צ. פ. חיות בתור חוקר
ומורה. חמו"ד, [ניו-יורק, תרפ"ח]. 8 ע' 16 : 24.
"מאמר זה הנהו הרחבת נאומי באזכרה שנערכה לכבוד הרב ז"ל על-ידי ההנהלה
הציונית ובית-המדרש לחכמת-ישראל בניו-יורק".

1198. ג'לף, דוד. בית שלמה; שבחי תולדות וקורות ... של ...
אדמו"ר מרן שלמה שפירא ... אבד"ק מונקאטש ... סיפורים ... שיחות ...
ומעשיות ... ונסופו מאמר אחד בשם צבי תפארת קצת מתולדות ומפעולות בנו ...
אדמו"ר מרן צבי הירש שפירא ... בעהמח"ס "דרכי תשובה" ... [נאסף ונקבע ע"י
ר' דוד געלב]. אורשיווא, דפוס גלאני, תרפ"ח. 4, 72, 4 דף. 15 : 23.
גריבסקי, פ. שלש כתובות הבאות כאחת. ראה ע' 296.
קלינטמן, מ. דמויות וקומות; רשימות לתולדות והתפתחות הספרות
העברית החדשה. ראה ע' 374.

1199. דער אידישער ארבעטער; כרעסטאמאטיע צו דער געשיכטע
פון דער אידישער ארבעטער, רעוואלוציאנערער און סאציאליסטישער באוועגונג
אין רוסלאנד. צונויפגעשטעלט דורך א. קירזשניץ אונטער דער רעדאקציע און
מיט איינלייטונגען פון מ. ראפעס. באנד 2, העפט 1; באנד 3. 15 : 23.
באנד 2, העפט 1: די יארן 1904—1907. מאסקווע, צענטראלער פארלאג פאר די פעל-
קער פון פ.ס.ס.ר., 1925. 436 ע'.

באנד 3: די יארן 1908—1916; צווישן צוויי רעוואלוציעס. מאסקווע, שול און בוך,
1927. 361, [9] ע'. — כרך ג' ע' 358—361 ביבליאגריפיה. כרך ב' ע' 377—404 הפרקציות
הסוציאליסטיות בציונות. את החלקים א—ב ראה ק.ס. שנה ג' ע' 67 מספר 441.

1200. באַנימאויטש, ישראל. מעמארן פון ישראל באנימאויטש; זאמל-
בוך פון זכרונות, ארטיקלען און מאטעריאלן, ארויסגעגעבן צום 40-יעריקן יובל
פון ישראל באנימאויטשעס פינאנסיעלער און געזעלשאפטלעכער מעטריקייט. אונטער
דער רעדאקציע און מיט א הקדמה פון חיים לעווין. ווילנע, דרוק לעווין, 1928.
x, [2], 367 ע', תמונת המחבר. 15 : 21.

1188. ספורי בעל שם טוב ... וואונדערליכע מעשיות פון די תלמידיו
בעל שם-טוב ... ווארשא, ריינערמאן, חש"ד, [38] — 51, [31] — 48 ע' 15 : 22.

1189. פרענקעל, לוי יצחק. הרה"ק רבי אורי מסמירעליסק; ביאגראפיע...
חלק א"ב. פשעמישל, פריינד, 1927. 32 ; 24 ע' 13 : 18.
על השער של החלק השני כתוב אחרי שם הספר „און זיין זוהן“.

1190. שטרנהרץ, נתן בן נפתלי הירץ. חיי מוה"ר"ן חלק שני ונקרא
בשם שבחי מוה"ר"ן הוא רבינו הקדוש ... מוה"ר נחמן [בן שמחה מברסלב] ... כזה הספר
יסופר מעט מחייו ... ויסופר מעט מאשר עבר עליו ... ומעט משיחותיו ... הדפסנוהו
מחדש בחספות רבות — מכ"ל. ורשה, ברסלב, תרפ"ח. 90 ע' 16 : 23.

1191. **Preis, Karl.** Die Medizin in der Kabbala. Frankfurt
a. M., Kauffmann, 1928. 20 p. 15 : 23.

= Schriften der Gesellschaft zur Förderung der Wissenschaft des
Judentums, Nr. 35.

1192. **Scholem, Gerhard.** Über die Theologie des Sabbati-
anismus im Lichte Abraham Cardozos. 1928. p. 123—139. 15 : 23.
הוצאה מיוחדת מן Martin Bubers fünfzigstem
Geburtstag.

ט. תפלה ועבודה, דרשות.

ווינטרווייב. י. ד. מימי הירדן. ראה ע' 298.
יוסף חיים בן אליהו מבגדד. לשון חכמים. ח"א. ראה ע' 299.
ס' מאיר בת עין והוא לקושי הלכות ואמרות מהורות של התנא ...
ר' מאיר בעל הנם. ראה ע' 301.
המגיד: מאסף דרשות. ראה ע' 312.

1193. מרגליות, ראובן, ילקוט מרגליות: חומר דרושי לשבתות
השנה מועדים וחזרונות שונות ... לחיזוק התורה ... ובנין הארץ ... השקפות על
מדות היהדות, תעודתה ותקומתה. חמו"ד [בילגוריא, תרפ"ח?] 47, [1] ע' 17 : 25.
1194. סדובסקי, שלמה. דרוש עשרת הדברות; דרוש פילוסופי
לבאר איך שכל דבור ודבר בא לעקוד מלב עם הנבחר דתות ודעות קדומות ששררו
וששוררים גם עתה. ניו יארק, פרדס, תרפ"ח. 31 ע' 12 : 19.

1195. פרישמן, דוד. אגרון עברי פולני: כולל מכתבים שונים ...
ונלוח לזה ... דרשות מודרניות לבר מצוה, טאסמים למשחה, נשואין, לחתונת
כסף, לבעלי יובל ... ועוד. ווארשא, גילמאווסקי, תרפ"ו. 72, [8], 66 ע' 13 : 19.

1183. **Hevesi, Simon.** Dalalat Alhairin. Majmuni útmutatójának ismertetése. Budapest, 1928. p. 161—340. 15 : 23.

= Magyar-zsidó szemle, negyvenötödik évfolyam, 1928. Május-augusztus, szám 5—8.

מחקר בדבר „מורה נבוכים“.

1184. **Die Religion in Geschichte und Gegenwart;** Handwörterbuch für Theologie und Religionswissenschaft. 2. völlig neu bearb. Aufl. in Verbindung mit Alfred Bertholet, Hermann Faber und Horst Stephan hrsg. von Hermann Gunkel und Leopold Zscharnack. Tübingen, Mohr, 1928. 20 : 28.

Lief. 37—44. Bd. II. col. 1313—2068: Gossnersche Missionsgesellschaft—Hystaspes.

את הקורם ראה ע' 213. עם חוברות אלה מסתיים כרך ב'.

אלה הם הערכים תנוגעים בענינים יהודיים (חוץ משמות תנ"כיים).

Gottesdienst im AT, synagogaler—; Gottesfurcht; Gottesglaube in Israel, im nachbiblischen Judentum; Gotteskindschaft im AT; Graetz, Heinrich; Guttmann, Julius; Haeretiker d. Urchristentums, Judentum; Haggada; Haine im AT; Halacha; Halleluja; Hammurapi; Handel im AT und Judentum; Hannas; Hebräer; Hillel; Himmelfahrt und Martyrium des Jesaias; Himmelfahrt Mosis; Hinnomtal; Hiobtestament; Hirten- und Beduinenleben in Israel; Hölle im A. T. und N. T.; Hoffman, David; Hoffnung im A. T.; Hoherpriester; Hypostasen im A. T.

1185. **Tak, W., G., van der.** Bento de Spinoza; zijn leven en gedachten over de wereld, den mensch en den staat... 's-Gravenhage, Nijhoff, 1928. xii, 239 p., pl., port. 11 : 18.

ע' [234]—239 ביבליוגרפיה.

ה. קבלה וחסידות.

אש"ג, י. עץ החיים מחאר"י. ראה ע' 298 מספר 1008.

בן יחזקאל, מ. ספר המעשיות. ספר ג'. ראה ע' 292.

בקה, י. ר' נחמן מברצל'ב. ראה ע' 293.

1186. גושמן, מ. [תתיה] י' [חזקאל]. מגבורי החסידות; חלק

ראשון, חוברת ב'. ורשה, ישרון, תרפ"ז. 98 ע' 24:16.

א) רבי אהרן מקרלין. ב) רבי אפרים מסדילקוב.

זוטל, חיים. עץ החיים. ראה ע' 298.

1187. [ליבוזיץ] ליבאוויטש, נחמיה שמואל. ס' שעשועים, כולל

מבחר החידוד וההתול בספרות התלמוד, הזהר, ובספרי בעלי האסופות הקדמונים והאחרונים מסודרים לפי סדר הכתובים ופרשיותיהם, גם מכוא ע"ד דור דור וליצניו, הלצות, ודברי בקרת שונים, עם הערות. ניו-יארק, בלוך פובלישינג קא,

תרפ"ח. 46, 136 ע' 22:16.

עם שער אנגלי מיוחד.

נתקלים בכל יום בעתונים במלה זהות, בהוראת אידנשיות, בכל מיני צורות: זהה, זהוי וכ', והמלה מוטעית מעקרה.

באותה הקדמה המחבר גם מוסר מודעה, שאין הוא «מן הבלשנים והמדענים». מן עקצני זה אין לו כמדות, מקום דוקא בספר כזה, שבאמת הרי הוא מענינם של הבלשנים ואנשי המדע. אי־אפשר גם שלא להעיר על עוד דבר אחד, היצוני. המלון נדפס בהדור נפרד, בהדור מיותר. יש ופי שאינו נאה, כשאינו הולם את ענינו. תמיהנו, אם יש בעולם מלון נדפס בפזר שבו ותתוך־זהב בכריכתו—ומה גם מלון ספציאלי, פילוסופי, עברי. ונפקא מינה: למחיר. ספר זה, שהעודתו להיות ספר שמוש, מסופקני, אם הזקוקים לו — שמופך סוף אינם בחזקת עשירות — יוכלו לקנותו.

ואולם עם כל האמור למעלה חייבים אנו להחזיק טובה מרבה למחברים על העבודה החשובה שהשקעה בספר זה ושיש בה לא רק משום שקידה בלבד אלא גם הרבה טוב־מעם בהבחנה. עבודה ממין זה אינה חוזרת ונעשית לעתים תכופות ע"י אחרים—ובפרט אצלנו ובדורנו קצר־הרוח. ולפיכך זוהי הבקשה־התקוה שתאמר בסיום: שיוכח הספר לצאת בקרוב שנית, כשתכנינו ברורה יותר והוא מתקן, מוכן — ובכרך אחד. צ. דיוגדורק.

1178. **Breuer, Isaac.** Elischa. Frankfurt a. M., Kauffmann, 1928. II 4, [I] p. 16: 24.

ספר זה הוא בעקר ספר־זכרון לאביה־מחבר. ביראת־כבוד מתאר הבן את אישיותו של אביו, ואגב־תאור מתבלטות דעותיו של המחבר על יחסי אבות ובנים לפי מוסר־היהדות.

1179. **Brown, Brian, ed.** The wisdom of the Hebrews; their philosophy and religious teachings, their sayings and proverbs, as taken from the Talmud, the lives of the rabbis, and the writings of Josephus, Spinoza, and the most learned of the Hebrews of the past, introduction by Maurice H. Farbridge ... edited with a preface, by Brian Brown. New York, Brentano, [c1925]. xxii, [I], 280, [I] p. front., ports, 14: 21.

בע' 281 ביבליוגרפיה.

*1180. **Delbas, Victor.** Le Spinozisme. Cours professé à la Sorbonne 1912—13. 2e edit. Paris, Vrin, 1927. 216 p.

1181. **Freudenthal, Jakob.** Spinoza, Leben und Lehre. Erster Teil: Das Leben Spinozas. 2. Aufl. hrsg. von Carl Gebhardt. Zweiter Teil: Die Lehre Spinozas, auf Grund des Nachlasses von J. Freudenthal, bearb. von Carl Gebhardt. Heidelberg, Winter, 1927. xvi, 350; v, 270 p. 18: 23.

= Bibliotheca Spinozana curis Societatis Spinozanae, T. 5.

*1182. **Friedländer, Michael.** Die jüdische Religion. 2. Aufl. Frankfurt a/M., Kauffmann, 1927.

ראה מספר 1181. **Gebhardt, K.** Spinoza, Leben und Lehre.

Gunkel, H. Die Religion in Geschichte und Gegenwart.

ראה ע' 345 מספר 1184.

כחות, שהחשוב שבהם הוא כח המוליד (עי' "כוור" ה' ו' והערות קס" ע' 2/382), תרגומו נכון יותר: vegetative Seele, Vermögen. — הנהגה מבארת כחקים... של קבוצ בני אדם בעלי תרבות" (Gesittung, Zucht, staatliche etc. Ordnung) כעין הנהגת הבית, המדינה וכו'. אבל צמצום זה על בני האדם ונמוסיהם בלבד אינו צודק, הרי יש גם הנהגה אל הית בעולם וגם הנהגה מצד הגלגלים, שתפקידן בפילוסופיה אינו קטן כלל. (עי' למשל, מר"ג י"א, כ"ג וגם מר"ב ד' ה' "בשתדלע אמתת ההנהגה על מה זה תפול" — וכן בהרבה מקומות). — האמנה אינה רק, כמו אמונה: Glaube, Ueberzeugung etc.; דוקא הציוססה המובאה מר"ג א' ג' מבליטה את ההבדל: "האמונה (במקור: אלאעתקאד) היא ההאמנה (במק: אלתצדוק) במה שיצויר" וכו'; מונק: la croyance. consiste à admettre comme vrai etc. ובכן הוראתה כאן היא יותר: לחשב או גם לעשות דבר glaubwürdig. אמנם נמצאת האמנה גם במובנה הפשוט של אמונה, כן בראש פ' ג' שלפנינו (שלא הובא במלון) ובכמה מקומות. (אגב, מלה זו בודאי נגזרה כשם-הפעל מההפעיל האמן ואין צורך לחשב — כגרינצברג בציוניו לספרו של אפרת ע' 131 — כי האמנה היא scribal error של "אמנה" שבלשון התנאים). — מנין כי מתיר פרושו, האומר דבר מה על דרך מוחלט? שתי ראיות מובאות לדבר; מר"ג א' נ"ג: "בלתי מתירים מלת הרכבה", כאן מתרגם אמנם מונק: parler expressément אבל מעיר הוא לממה כי התרגום המדויק הוא lacher — כל' לפלם דבר, ההפך מאמירה, מוחלטת; מענינת הראיה השנית, מר"ג ב' מ"ה: "וכן דניאל תמצאהו מתיר במאמר" וכו', כאן מעיר מונק (2, Guide II, 340, ב. 2) כי ההוראה המדויקת היא אמנם solvere, dimittere sermonem (ובכן כמו בדוגמא א') אבל לפי המוכן צריך היה אכן תבון לתרגם את המקור "ישלך אלקול" ב"אומר במוחלט" במקום התרגום המלולי "מתיר המאמר". אבל כיון שהמלון שלפנינו עברי — מנין לו כי הבין גם הכותב העברי "מתיר" במונח ההחלט ולא במובן, הפליט את המאמר? — יש ערך מתוך (עומד בתוך וכו') על סמך ציוססה אחת, זמן ועת מתויר ביניהם. והרי אפשר לקרוא מלה זו מתויר או אפילו מתויר (שיש לו ערך מיוחד). — לע' גרם — "סבה, ביחוד: בלתי ישרה" — אין שום ראיה מתוך הספרות.

יש ע' מַגְבִּירִים — כת המגבירה; הרי זאת שונסקריפציה פשוטה ולמה לא לנקד את המלה ככשויה בלשונה? ושוב אם הזכרה כת זו או ה"אזים" לכת ההוסיטים בצ' כיה — למה אין ערכים אשעריה, מעתולה וכו'ב? באמת צריך היה מלון זה להכניס כמה מהשמות של אנשים (מעין בן דקלים או אבוהמ'ד שהמפרשים נוהגים להזכיר) וגם ספרים המוכרים ברגל רק בשמם המקצר (ס' השמע, ס' הכוונות וכו').

כאמור, אי-אפשר לו למשקף אלא להסתפק בעלעול בלבד ולהוציא אי-אלה דברים, המתגלים במקרה. הבדיקה העקרית מושלת על המחבר, כי תקונן של שגיאות בהוראת-המלים יש לו אצלנו עוד חשיבות מיוחדת. המחבר ידבר בהקדמתו על תפקיד כפול שלמלון, השני הוא לעתיד, "להרחיב את גבולי הלשון העברית" וכו'. כאן, בהרחבה זו, התקלה שאפשר לה לצאת מטעות, גדולה הרבה יותר מו של באור בלתי נכון למעין בספר מחקר. מחבר המלון הוא בן שם וסמך בעולמנו — ויש לה שש שכמה מהטרמינים המופיעים "יתקבלו" בלי חקירה יתרה, ובפרט במצבנו כיום ש"מהזור" המלים אצלנו מהיר עד מאד — והדרך מהמלון הפילוסופי עד לבית הספר ולעתון קצרה הרבה יותר משבשאר האומות. כבר אנו

וכי או שבנה מהן בנינים חדשים) — אלא מיוחדות; ותרגומן הנכון בגרמנית לא יהא Fremdwörter אלא technische Ausdrücke — מסופקת בעיני הראיה (מתוך מ"ת, יסודי התורה) להוראת "איש, פרט" בעי' גוף, אעפ"י שירב שם על גוף, אשר "גורמו מחובר" וכי. הגוף המרכב מחבר וצורה שונה מהגלם, שהוא חמר בלי צורה, כמו שמבאר בפרוטרוט באותו חלק, בהל' יסודי התורה (ב' וד') באפנים שונים. — אי אפשר להסכים שהפעלה (ע' הפעל, הפעלה) תתורגם affectus, הציטטה מס' הגדרים מורה על ההפך; וכי כיצד תורה הצורה הידוקית האקטיבית על מצב פסיבי? (קלצקין השתמש, כמדומה, במלה זו גם בתרגום שפינוזה ואחר-כך ראיתיה גם אצל אחרים). המלה העברית לאפקט היא הפעלות, הערך שלאחר כך, ושלשמושה זה ישנן כמה וכמה ראיות; לא מובנת כאן ההוספה im Plural: Affekte, וכי מה הברל בין היחיד והרבים? הפעלה יכולה להיות רק על עשית הרשם — affectio, ולחנם מרח המחבר לחדש בשביל כך את המלה הפעלה. — זהות בתור Identität אין לה שום יסוד; פרושה יכול להיות רק, Haecceitas, Diesheit, ודוקא הואות, שבצורה רשומה התוראה האחרונה, אפשר יותר לפרשה במובן אידינטייות. —

ישנם כמה ערכים שיש בהם תרחבת ההוראה וכמה שיש בהם צמצום ההוראה שלא בצדק. למשל: "בא זה אחר טור זה" (ע' בא) אינו כולל כבר את ההתחדשות, כלכלי תכלית" (Unendliche Aufeinanderfolge). מתוך הראיות ממו"נ א' ע"ג, ב' הקדמה כ"ו יוצא רק שהכלתי תכלית אפשר בזה אחר זה (להוציא מה שכוח אצל זה, עי' מו"נ ב' הקד' ב') — אבל מובן, שזה אחר זה אפשר גם בתכלית; פרושו אפוא הנהו פשוט Nacheinander, Aufeinanderfolge. — הקפה כשהיא לעצמה אין פרושה, השגה והכרה מקפת" (Umfassende Erkenntnis) — אלא אם כן היא מחוברת עם מלה המביעה את ההשגה, כמו "הכמה" בציטטה מ"אמונה רמה" וכי. במו"נ ג' כ' יש ואמנם ההקפה במה שאין תכלית" וכי — אבל זה מוסב על מה שלמעלה ע"ד המדע שהוא "מקיף במה שאין לו תכלית", ואין זאת אלא חזרה מקוצרת. (מונך מתרגם embrasse ומוסיף בסוגריים, לבאור: la science divine). — אין שום יסוד להוראה השניה של ממשט במובן "גרידא, בלבד" (bloss, nur etc.). הציטטה מכוזרי ה' י"ד "ממפושט הקשיחם" אינו שונה לא במקור (מן תגיד קיאסאתהם) ואף לא בהוראה משאר המקומות בכוזרי — א' ס"ה, ה' י"ב — שהובאו ראיה על ההוראה הראשונה, הרגילה, של המלה. קסל מתרגם אף כאן: abstrakte Spekulationen. — אין נמוק להוראה ב' של מספר בתור תאר (Attribut, Qualifikation); הציטטה היחידה היא מעולם קמן" ג' — "ששמים אותו מספר ומסופר" — בצורה פרושו של קופמן; ואולם זה (G. d. Attributenlehre, S. 267) Anm. 44 מנמק דוקא את השקפתו כך, שבכניסים בבוא: Theilung von Subject u. Prädicat; לפי זה הקריאה הנכונה הוא מספר. — הוא הדין בעי' מעין (תוראה ב') בתור "נגוד למפושט, הדבר המוחש" וכי" (Konkret, augenfällig etc.). בכל המקומות באמונה רמה" א' ב', שמחם הסיוע העקרי, "מעיון" נרדע עם "רמוז" ונגודו הוא בלתי נודע מהות", "הדבר בסתם", חסרה איכות, מפושט (חסר) הצורה; פרושו של מעיון אפוא: מיוחד, מכוון, ולא יותר. ויל מתרגם: Absicht u. Zweck, entschieden ausgesprochen, (מעיון ורמוז), unentschieden (בלתי מעיון).

לעמית זה יש צמצום ההוראה בדוגמאות אלו: ע' זן, הכה הון בתור Ernährungsvermögen. זהו אמנם תרגום מלולי נכון. אבל לפי ההוראה המרמינוולוגית הרי הון בתור חלק הנפש — "והוא נקרא צומח" (ח' פרקים א') — זה המרכב מכמה

ללא צרך, ובפרט באותיות שהן גם אותיות-שמוש: ההא' תופסת כמעט השליש של כרך א' והמ', כמעט שני שלישים של כרך ב'. ואף זה לא תמיד בקונסקוונציה; יש פעמים שאמנם נרשמו בוחד כל הבינונים ורק הבינונים ושמות-הפעל הובדלו, לדוגמא בע' אִמַּת, דְּמַה, הוּה, חֲדַש. חֲדַש ויחדש וכ"כ התחדש ויתחדש — בע' חֲדַש, ואילו הבינונים מחדש ומחדש וכ"כ מתחדש בערכים מיוחדים.

מעלה טובה היא במלון, שהוא מונה בכמה ערכים גם את שמושיהם בחבורם עם תארים שונים. הערכים כגון הקש, חכמה, כח, מאמר, משפט נוספו עליהם רשימות ארוכות של שנויי משמעות בקשר עם תארים או שמות. השקפות-לוחות אלו רצויות ומועילות מאד. אלא שלא דיוקו המהברים להביא תמיד מראי-מקומות לבטויים השונים — וכמה הנחות, כשאין ראיתן בצדן, יוצאות סתומות ולפעמים גם סותרות זו את זו. למשל: „בעלי העיון“ (ע' בעל) — Forscher, Mutakallimun, ואילו „חכמי העיון“ (ע' חכם וכ"כ „חכמת העיון“ ע' חכמה) — Deuker, Forscher, Philosophen. אם יש הבדל בין שני בטויים אלה, שהאחד כולל את בעלי הכלאם והשני לא — היכן מקורו? והרי חשוב לו למעיון לדעת אם מיוחסת דעה ידועה לכל זה או אחרת. דומה לזה: „חכמי המחקר“ — Naturforscher, Philosophen, Mutakallimun, „בעלי המחקר“ — במקום spekulative Wissenschaft — במקום forscher רק Forscher; „מחקר“ בתור סימן לכלאם אין לו ראייה חותכת, הציטטה היחידה בע' מחקר כוללת במלת „חכמי המחקר“ גם את המדברים וגם את „הנקראים פילוסופים הם כת אריסטוטלים וכו'“. בע' בקורת יבואו ל"ג תארים לכל מיני בקורת, חיוביים ושליליים, מבלי שום ראייה מתוך הספרות; אם כן הרי אפשר להוסיף כהנה וכהנה גם כאן וגם בכל ערך, שהרי אין התארים הללו מיוחדים מאיזה צד שהוא.

לשבת יש גם את הערכים שאינם פעלים או שמות אלא מלות או אותיות ורק משמעותן או שמושן שונה בספרות הפילוסופית-התרגומית, מעין אמ, אמר ב', ל', כאן, מבל', מהם. אף כאן יש להעיר, שהסדור אינו אחדותי; למשל כאן נמצאת באות כ' (אף שהיא קצויה בעקר בצורת בכאן) ואילו מבל', מהם נמצאות באות מ'. כמה מלות מסוג זה חסרות, למשל: אחד במובן „איוה“ או „מה“ בשביל „מא“ הערבית. כמו „תכלית אחד“ „שעור אחד“ במובן תכלית-מה או שעור-מה; שמוש שהוא מצוי הרבה. חשובים מאד הם גם הערכים המרובים כמתמטיקה ובתכונה וכו' שהכנסו ותועלתם מרובה לקורא העברי.

ועתה עוד אי-אלה הערות לכמה באורי-מלות — כפי שעלו לי אגב עלעול. בע' בקשה יש גם התרגום Prinzip ואין ראייה על שמוש זה; חסרה ההוראה העקבית: Postulat (ד' הבקשות, של קבל); רק בע' מבוקש, ישנן ההוראות המדויקות: Bin zu beweisen der Lehrsatz... Problem... Postulat; והרי אין בין זה ובין בקשה שום הבדל. הע' זר יבואר „משונה, תמוה“ וכו' ויתורגם: sonderbar, absurd etc. גרפים בהוראתם מצוינים: בדות, בל', גנות, כוב, מגונה וכו', בס"ה ט"ז ערכים ממין זה. אבל זה מוטעה. „זר“ פרושו, „ענינים שאינם מורגלים ולא נמצאו אלא במיעוט“ (חריו, פ' המלות הזרות); משמעתו היא דוקא הדבר המיוחד מאיזה צד. כן גם אבן תבון; „שהתורה לא תביט דבר הזר (מרג ג' ל"ד; מונק: qui est exceptionnel), וכ"כ מו"נ א' ל"ט; מו"נ ב' מ"ז. ע' גם ע' זרות. והרי זהו גם הפרוש של המלים „הזרות“, שאינן בודאי אבסורדיות ואפילו לא זרות במובננו היום, כל' נכריות, (ראה הקדמתו של אבן תבון לפ' המלות הזרות; המינים השונים שהכנים ביניהן — מהן אף כאלה הנמצאות במשנה

אין מוצא מזה; ואולם המחברים סוף־סוף נתכוננו לאותה הלשון שנתקבלה ונשתרשה בתוך ספרותנו ולא היה להם אלא לנהג בתרגומים דין מקורות. אמנם מוסיפים היו לעשות, אלו היו מוסיפים בכל ערך את המלה הערבית המתאימה שבמקור (כשם שעשו פעמים הרבה בלטינית וביוונית), כדי להקל על הקורא את האידנמפרקציה באותם המונחים, שבערבית הם אחד ובעברית תורגמו תרגומים שונים, לפי הענין. לשון־תרגום זו היא שגרמה שתכנסנה למלון כמה וכמה מלים מקריות, שפלמן קולמוסו של המעתיק, מבלי שיהא להן איזה ערך טרמינולוגי. אין להוכיח זאת אלא מתוך הרחבת הדבור, אבל נביא איזו דוגמאות. יש ערך מיוחד אמת לא, "בהוראת אומדן והוכחה" (Wahrscheinlichkeit, Vermutung etc.) על סך מו"ג ג', מ' (תבון): "באמתלאות ובדמיון". במקור רק מלה אחת: באלשבה (מונק: sur une probabilité) שהוראתה ברורה היא דמה, עד שבמלה "ובדמיון" כבר ישנו התרגום ו"אמתלאות" אינה אלא תוספת המתרגם; ואותה תוספת מקום לה רק בתרגום כעין המשך דמה שנאמר לפני כן באותו פרק: "או הורוהו על זה אמתלאות"; אבל שם שוב "אמתלאות" היא תרגום המלה קראון (מונק: par certaines circonstances), זו שתבון מתרגמה במקום אחר (מו"ג ב', ל"ח): ענינים (ע' הערותיו של מונק: Guide II, 296.3; III, 311.2). היוצא: שהתרגום הנכון של אמתלא במקום הראשון בפרק (שאינו במלון) הוא: Umstände, Sachverhalt ואילו המקום השני (המובא במלון) אינו אלא נמשך אחרי הראשון והוא מיותר לגמרי. דומה לזה ע' מ' ב' מ', הוראה ב' — "מעין", על סמך: "דע לך המביט בספרי זה" (הריוז, מו"ג א' ל"א). חריוז תרגם כאן נטר בלשון הבטה על שום ההמשך באותו פרק, "כשתביט בעיניך" והלאה כל המשל בראית העינים; תבון (פ' ל"ב), המתרגם כאן המעין וחוזר פעמים אחדות על פעל זה, "כשתעין בעיניך" וכו', מוכרח אף הוא לבסוף לעבר למלת ראה (בשביל נטר), כדי שיובן המשל. הקצור: ראה זה כי "מביט" פרושה "מעין" אינה מוכיחה כלום — ואפילו אצל חריוז; ע' ע' עיון בפ' המלות הזרות שלו. מקרי הוא גם דברי בהוראת "על דרך הכללים" ע"ד הצימטה כוזרי א', ק"ג בע' מלאכותי בלמובן "משבע המלאך" — שאמנם גם קמל מתרגמה: engelhaft — ע' הירשפלד בהוצאת הכוזרי שלו הערה I, 108.

אבל לא בלבד בעקב התרגומים, גם חוץ לזה הובאו בערכים מיוחדים הרבה מלים מקריות, שאין בהן חשיבות טרמינולוגית כל עקר, כגון ותרן (על שום "כל האומר הקב"ה ותרן" וכו') מוסף, מהוגן, השאה ("במובן פתוי" — עם צימטה מסעדיה), הרס (עם ל' sich vermessen), חפף, מחופף (שני ערכים), וכן הרבה. כל אלו לא יצאו מכלל הוראתם העברית הפשוטה — המקראית לרוב — ולא נתיחרו שום יחוד מקצועי; מקומם אפוא אינו כאן. מיותר וגם מבבלב את המעין הוא הדרך לפרק את הפעל לכל בניגוי ולעשות כל צורה דקדוקית ערך לעצמו — ושוב לפי השמוש המקרי. מהשרש דבק, למשל, מצאתי ערכים אלו: דִּבֵּק, דִּבְק, דִּבּוֹק, דִּבּוֹקָה, דִּבּוֹקָה, דִּבְקוֹת, נִדְבֵק, הִדְבְּקוֹת, הִדְבְּקוֹת מִדְּבֵק, מִדְּבֵק, מִדְּבֵק, מתדבק = "ג במספר (וכרגיל) מבלי להזכיר בכל מקום את שאר הערכים מאותו שרש"; ואף שנויי המשמעות רק שנים־שלשה החזורים בכמה וכמה צורות. וכן בכל פעל ופעל. סוף סוף חרי מלון מקצועי זה נועד למי שיוודע להבחין את אותיות השרש בתוך צורה נתונה — והקלה" זו יוצאת בהפסדה המרובה, שצריך אדם, בחפצו לעמך על הוראתה של מלה, לעלעל בכרכים שונים ולעולם אין הוא בטוח, שכבר ראה הכל. כדוגמא לפעיה ענינית שיכולה לצאת מזה ישמשו ה"מדמה" ה"מדומה" וה"דמיון" שכבר הוזכרו למעלה (שאמנם גם המקריות שבתרגום מצטרפת בהם). מתוך כך מתגדלת גם כמותו של הספר

צריך שתהא נתנת בכל ערך התפתחותו והשתלשלות הוראותיו והשנויים הענייניים-הסרמרי-נולוגיים אצל הסופרים החשובים ביותר; מעין מה שעשה Bisler במלונו הפילוסופי בגרמנית). בספר שלפנינו — לפחות לפי מבנהו הכמותי — נראה שהכונה היא לאחד משני האפנים ב' וג', או גם להרכבתם; אבל לפי כל אחד מהם יש בו הרבה מן החסר והיתר. ברבם של הערכים ישנן כמה וכמה ציפיות, לפעמים עמוד שלם ויותר — שאינן מוסיפות אף גון כל שהוא על ההוראה שבראש הערך. (כך מותר בקונקורדנציה אבל שם השלמות ההכרחית מכפרת). אבל חסרים גם הגונים הענייניים, כלומר השנויים והחליפות בעמדתו השמטית של אותו ערך אצל פילוסופים רפרונטיביים.

הנה, לדוגמא, ערך ידיעה, שיש בו עשרות ציפיות וביניהן גם שבע מתוך "מקור חיים" לרשב"ג — ודוקא השקפותיו על ידיעת האלחים וחשיבותה לשאלת החמר והצורה (מ"ח ה' כ"ה, י"א). אינן בע' חכמה, שהוא בעל כמה עמודים, אנו מחפשים לחנם אף זכר לחכמה בתור תאר האלחות שקביעת מקומה השמטי, ובפרט אצל הרמב"ם (מו"נ א', ס"ט; ג', י"ג, כ"ה, כ"ו וכו'), חשובה. כ"כ בע' חפץ אין כלום מדבריו של ר"י אבן צדיק (עולם קטן ג') ע"ד החפץ המיוחס לאלהות, לעמת זה כמה ציפיות מתוך ה"כוזרי" שאינן מוסיפות כלום (רק בע' חפץ מוזכרת העלה החפצית" אצל אבן-צדיק, שאין לה חשיבות שטחית כלל). בע' הרגשה חסרה הערתו הפסיכולוגית-ההכרחית החשובה של הרמב"ם ע"ד "הקדם ההרגשה לשכל" (מו"נ ג', י"ג). בע' מדמה ישנן ציפיות אחדות מתוך "האמונה הרמה" (א' ו') לאבן דאוד, אבל דוקא לא המציאות שבאותו פרק (כגון: "והכח המדמה הוא הכנה בבעל חיים ותכליתו" או "ולזה טוב מה שנדמה זה הכח מצד שהוא מדמה אל הכח השכלי"); ישנם גם שני מראי מקומות מאת הרמב"ם אבל חסרות דעותיו המכריעות בהערכתו של כח זה, אם לשלילה (מו"נ א', ע"ג, הקד' ו') ואם לחיוב (מו"נ ג', מ"ו). אמנם בע' דמיון מובאים פסוקים מא' ע"ג, אבל בע' "מדמה" אין שום רמיה לעין שם; ומג' מיו מובהות ציפיות בערך המיוחד מדמה — אעפ"י שפרק זה דן בפרוש ובעצם על הכח המדמה; ה"רשב"ג וקראשקש אינם נזכרים כלל. ע' לב מבואר רק בתור "גרעין תוך" וכו' אבל חסרה ההוראה של התחלה (מו"נ א' ל"ט ובשאר מקומות). בע' אור (ב' עמודים וחצי) אין אף זכר לאור הנברא, פרובלימה שהעסיקה את כל הפילוסופיה בימי הביניים. בע' אדם אין דבר על האדם ובפרט על עמדתו בעולם (למשל סעדיה: האדם בתור תכלית העולם או הרמב"ם בשמונה פרקים ואח"כ במו"נ וכו' וכו'); מוזכר רק "אדם גדול" בתור כנוי לעולם, (אגב תרגומו של כנוי זה אינו Makrokosmos אלא, כמוכון, Makranthropos). בע' מרכיבה אין רמז להוראות מעשה מרכבה. חסרים לגמרי ערכים כגון: ברא, יצר, מלאך, אהבה (זו שיש לה חשיבות פרמינולוגית יתרה, אצל הרמב"ם — ביחוד מו"נ ג', כ"ח — ובפרט אצל קראשקש — אור ד', ב' ו'). על הדוגמאות האלה אפשר להוסיף הרבה; ואף הציפיות המובאות מקושעות לרוב — עד שענין או שאינו ברור למעין או שהוא גם מטעה — והרי יש לחוש לשיבוש וישתמש בציפיות מכאן. (כך בע' מדמה הנזכר, או למשל, בע' התחלה ציפיה מתוך מו"נ א', י"ז: "החומר והצורה וההעדר" ובמו"נ יש "וההעדר המיוחד"; וההבדל אצל הרמב"ם גדול, ע' העדר). — ואם אפוא לא השתלשלות-השמטיות העניינית והערך הסרמינולוגי-השטחיים המכוננים — כל שפעת מראי המקומות למה?

קשי אחד ישנו במלון שלפנינו שהוא מיוסד במשע הענין: בעקרו הריחו מלון לתרגומים, ענינו אפוא יותר לשון התבונים או חריזי וכו' מאשר לשון יהלי, הרמב"ם וכו'.

תרגום נאמן של הלכות תשובה והלכות דעות מ"ד החזקה" להרמב"ם. המתרגם
 'ף הערות שונות, מהן לשם ציון מקור דעת הרמב"ם בדברי חז"ל, ומהן השואות ורמזות
 יי חז"ל. גם ההערות שאין לעצם הענין מועילות.

1175. **فرج، مراد. كلمة في ميراث البنت عند الاسرائيليين.** [مصر]

١٩٠١. ١٠ ص 20:14.

פ'רג', מ'ר'ד: על דבר ירושת הבנות בישראל (בפרט לפי תורת הקראים).

ז. מדע הדת, פילוסופיה יהודית.

1176. **משנה בן מימון.** ס' מלות הגיון ... תרגמו לעברית רבי

ז' ברבי שמואל אבן-תבון. מהדורה שניה מוגהה ומתוקנת. ורשה, (טרקלין),
 י"ח. [4]. 31 ע' 16:22.

ק'ל'ז'נר, י. האופי היהודי של תורת שפינוזה. ראה ע' 288 במספר 966.

1177. **קלצקין, יעקב. אוצר המונחים הפילוסופיים.**

א—ב. ברלין, אשכול, תרפ"ח. 338; 329 ע' 16:23.

= אוצר המונחים הפילוסופיים ואנתולוגיה פילוסופית. כרך שני. חלק א: א—ח.
 ב: ט—מ. (בהשתתפות ד"ר מ. נ. צובל).—יש גם שער ברומית.

הקוראים העברים, ואף המשכילים שבהם, יקדמו בברכה ספר זה, שעל ידו תוקל
 בה הקריאה בספרי העיון שלנו, ובפרט באותם מימי הביניים, והרכה מושגים, שהוראתם
 ה ממושגששת בשביל הקורא שאינו מומחה, יתבררו. מצד התכנית הכוללת את הספרות
 'וסופית לכל תקופותיה צדקו דברי ההקדמה על מלון זה שהוא "הראשון בספרות
 רית"; הגם שבעבודתו חל קרות במקצוע זה אין ספרותנו עניה כלל. השאיפה לסדור
 מינולוגיה המחשבתית הביאה לידי נסיונות שונים בכל הדורות: אם בצורת ההרצאה
 ש תית (מעין "מלות ההגיון" להרמב"ם או ספריו של רמב"ל "לשון למודים", "דרך
 ות" וכו') ואם בצורת סדור של א פ א ב י ת א (למן פרושי "המלות הזרות" של ח"י
 אבן-תבון ועד לזמננו, כמאמריהם של מלמר ושל אפרת וספרו של זה על תרמינולוגיה
 רה נכונים" עם הערותיו החשובות של ל. גינצברג) ואם בצורת מפתחות בסופם של
 פילוסופיה, שהוצאו הוצאה מדעית. ומוכן, שחמר לשוני רב אצור גם במלונות הכלליים,
 ב'ריתודת למשל, שמחברי המלון שלפנינו כבר מצאוהו מוכן לצרכם. ובדין הוא
 תמשו בו. ואולם אין בכל זה משום הפחתת תועלתו של הספר הספציאלי, שהוא גם
 זף לכל מה שנעשה בתוך תחומי המקצוע וגם יכול, מתוך התייחסותו, לעסק בפרטים
 ים-לשוניים שאינם מענין המלון הכללי ואפילו השלם ביותר.

אמנם, דוקא מלון מסוג טכני זה מענין גם תכנית מיוחדת במחשבת תחלה;
 " להעיר, שמצד זה אין כונתו של הספר ברורה לגמרי, לא לפי מה שנאמר בהקדמה
 לא לפי גוף הספר. מלון מקצועי, שענינו-חוג של ספרות מסויים, אפשר לו רק באחד
 שת האפנים האלה: א) פרוש המלות ותרגומן (אז יש מקום לתוסיף לכל ערך או לכל
 ה באותו ערך ציטטה אחת או שתים מן המציאות ביותר, וכל הממערס הרי זה משובח);
 פתח כללי לאותו חוג-ספרות, מעין Indices של אסס לאפלטון או של בוגין
 סמו (אז השלמות במראי המקומות היא תנאי הכרחי); ג) מלון עניני למקצוע, (שאו

1171. [שמרן] שמערן, אברהם. גפי אש; ביאור ... בשמות הראשונים וחילוקי האחרונים ... בכל ענינים הנוגעים למשנה ... מסודר על ששה סדרי משנה ... חלק ראשון על סדר זרעים ... גאלאנמא, דפוס ניופערד, תרפ"ד. XXIV, 360, 2 ע' 24 : 31.

חלק ב' (על מ"ט שבת) ראה ק. ט. שנה ג' ע' 134.

Aptowitzer, V. Parteipolitik der Hasmonäerzeit im rabbinischen und pseudoepigraphischen Schrifttum. 348 ע' ראה

1172. **Ganzfried, Solomon.** Code of Jewish law (Kitzur schulchan aruch); a compilation of Jewish laws and customs, by Solomon Ganzfried; tr. by Hyman E. Goldin. New York, The Star Hebrew book co., 1928. [11], 154, 150, 121, 137 p. 15 : 22. ראה גם ע' 334 מספר 1165.

במראי-המקומות מרמז מר גולדן לא רק למקום פסוקי התנ"ך ומאמרי-חז"ל הנזכרים בפנים, כי-אם גם למקור הדברים בשו"ע ונשאי-כליו. — חבל שלא דייק המפרש יותר בבאורי המלים הקשות. כך, למשל, הוא מפרש בחלק רביעי ע' 62 בן פקועה: "ולד שמוציאים אחר פתיחת בטן הבהמה", במקום: "ולד הנמצא בבהמה לאחר שחיטתה; חלק א' ע' 150 הוא מפרש את דברי המחבר "ומקום שהתחיל התולע להתרקם": "מקבל צורה של יצירה", במקום: יצור; שם ע' 109 הוא מפרש את המלה קירוח במלים: שפף, זרימה (במקום זרם). אולם כל אלה דקדוקים קטנים הם, ומראי-המקומות מועילים בודאי מאד ומקלים את שמוש של הקצור. וגם הדפוס היפה זכור לטוב.

Holtzmann, O. Die Mischna. 1173 ע' ראה מספר

Jacobson, B. S. Die "Hilchoth Teshubah". Die "Hilchoth Deoth." 1174 ע' ראה מספר

Löw, I. Die Flora der Juden. 369 ע' ראה

1173. **Mishnah.** Die Mischna; Text, Übersetzung und ausführliche Erklärung; mit eingehenden geschichtlichen und sprachlichen Einleitungen und textkritischen Anhängen ... hrsg. von Georg Beer, Oscar Holtzmann, Samuel Krauss. Giessen, Töpelmann, 1928. 16 : 24.

Seder V. Qodaschim. Traktat 9. (Vom täglichen Gemeindeopfer) ... von Oskar Holtzmann. 1928. VI, 81 p.

את הסדרים הקודמים ראה ע' 74.

1174. **Moses ben Maimon.** Die „Hilchoth Teshubah“, Die „Hilchoth Deoth“ des Maimonides; ins Deutsche übertragen und mit kurzen Noten versehen von Bernhard S. Jacobson. (Frankfurt a. M., „Hermon“, 5687—1926). [3], 104 p. 15 : 22.

— Hermon-Bücherei, Reihe II, Bd. 3.

אוכספורד 2682 יש למצא בקמע שהדפסתי בקבץ התשובות שהוצאתי עתה עמ' 214 מכת"ר אנטונין 1104, וכבר עמד ע"ז ד"ר לוי בנגזי קדם חוב' ד' עמ' 33, שהדפיסה שם ע"פ שני כתב-ידים. — עמ' ל"ה. במקום: ג"כ ל"ב צ"ל: זכ' ל"ב (= זכרו לברכה). — עמ' מ"ד התשובה שנזכרה ברשימה בס' נ"ג בענין הא דאמ' זעירי נדפסה על ידי בשלמותה בקבץ התשובות שבמדעיההדות ב' ס' ס"ד. — שם ס' נ"ח: בדזיה, צ"ל: ברזיה, וזהו בסנהדרין ע"ז ב'. — עמ' מ"ה ס' כ"ג: ראובן שיגר שני שרומים, צ"ל: שרורים. — עמ' מ"ו ס' ל"ג: האומר תנו חלק לפלוני בכור, צ"ל: בכור, ע"י כבא בתרא ס"ג א'. — עמ' נ': דהנן השותפין והעדים, צ"ל: דתנן השותפין והעדים (= והעריסין). — עמ' נ"א ס' מ': ראובן שבקש למכור חצרו וכו', נדפסה בקהלת שלמה ס' נ"א וחזרה ונדפסה על ידי בשלמות בקבץ שהוצאתי עמ' 114—116. שם גם נדפסה התחלתה של התשובה בראובן שבנה פונדק במבוי ומכנים בו גוים. — עמ' נ"ב ס' ס': «גנדרית מהו לשון אדמה קופין לשמואל». דברים אלו הם מחסרי הבנה, אבל יש לקרוא: לשון ארמי קורין לשמואל [גנדרית], וזהו ראשיתה של התשובה שנדפסה בקבצו של הרכבי ס' שס"ט. — עמ' נ"ט—ס'. התשובה המעניינת בענין התרת נדרים המשובשת כאן מאד נדפסה בשלמות בקבץ התשובות שבמדעיההדות כ' ס' ל"א. — עמ' ס"ב למטה בתשובת «רב הילא גוי שהביא... והתיר אין גוי נאמן כל עיקר» יש להשלים את החסר ע"פ הלכות פסוקות ס' נ"ב והיא מיוחסת שם לרב נטרונאי, ונראה שגם כאן יש לקרוא: נטרונאי בר הילא. — עמ' ס"ג ס' ר"א «ומי שמעיד עליו», וזהו כנראה התשובה הבאה בה"פ ס' צ"ד ובמקומות אחרים בענין מי שהעיד עליו עד אחד בדבר עברה. — התשובות שנדפסו בעמ' ס"ג—ס"ט מכת"ר אדלר 1765 נדפסו בנתיים ע"י פרופ. מרכס בנגזי קדם חוב' ג' עמ' 64—77, וכבר הוכחתי בקריטרספר שנה ב' עמ' 183 שכל התשובות, חוץ מן הראשונה, אינן לרב יוסף בר יעקב גאון סורא כי אם לרב יוסף אביתור הספרדי. ש. אסף.

קופרשטוד, י. נ. אהבת ציון וירושלים. ראה ע' 303.

1168. קלין, אברהם צבי, בארות אברהם. חוברת א'. שאלות ותשובות לא"ח וי"ד ... יו"ל עם קצת הערות והוספות ע"י בנו שמואל קליין. טירנויא, דפוס יום טוב ליפמן קאטצבורג, תרפ"ח. IV, 94, [2] ע' 16: 24.

1169. [קרוך] קראך, יעקב ליב, חזקה רבה; כולל רובי הסוגיות ... המדברות מענין ... העמד דבר על חזקתו ... אשר לקט ... וחקר ... בפלפול ובסברא יעקב ליב קראך ... סדרו והוציאו לאור פנחס יעקב הכהן, ליפסויא, דפוס טייכער, תרפ"ז. XII, 256 ע' 25: 36.

1170. [שוסטק] שאסמאק, זאב אריה, ס' הזהב בפניני התלמוד בתרזים ... ונחלקו לשני חלקים באחד ועשרים פרקים ... אין די בלעטער קעהר, אלץ וואס מעהר, וואס דו ווילסט זוך, אלעס איז אין דעם בוך. חלק א'. ניו יורק, דפוס אריאם פרעס, תרפ"ז. 325, [3], תמונת המחבר. 15: 23.

עברית, יודית, ואנגלית. שער גם באנגלית.

המחבר אסף בספר זה מימרות חז"ל שונים ומחלקם לפי הענינים. לכל מימרא הוא מקדים חרוזים אחרים ביודית מענין המימרא, ומוסיף למטה תרגום אנגלי של דברי חז"ל.

מאד לפני סיום ספר המנהגים). הוצאה מדעית לפי כ"י "אחר" (שלא הונח לדפוס הראשון) הנמצא בארכספורד (נובמבר ע' 505 מס' 1414) מכין לפי דברי ההקדמה VII הרב ד"ר יעקב הורוויץ.

מפתח הענינים נותן רק מושג קטן על התכן העשיר של הספר. מקצת החומר ע"ד החיים הפנימיים של יהודי פ"פ נתתי ב-Gemeindeblatt der israelitischen Gemeinde Frankfurt a/M. כרך 7, מספר 4, וב"מוסף" ה"דבר", כרך ד' גליונות ז' וח'.

ש. ד. גויטליין.

טוק צינסקי, י. מ. ס' בין השמשות. ראה ע' 298.

הכהן, פ. י. חזקה רבה. ראה ע' 336 מספר 1169.

לוי, ב. מ. אוצר הגאונים. ראה ע' 299.

לוי, ב. מ. לחקר שאילתות אחאי גאון. ראה ע' 301.

ליבוביץ, נ. ש. ספר שעשועים. ראה ע' 345.

מאירי, מנחם בן שלמה. ס' בית הבחירה על מסכת חגיגה. ראה

ע' 316 מספר 1103.

1167. מרמורשטיין, אברהם. תשובות הגאונים. מכ"י אדלר ובודליון

ועוד עם הקדמה והערות מאתי אברהם מרמורשטיין. ומלואים להערות ותקונים

מאת המו"ל ח[יים] י[הודה] עהרענרייך. דעווא, אוצר החיים, דפוס מארקאוויטש

עט פריעדמאן, תרפ"ח. [2], 76 ע' 15: 23.

אף הקבץ הקטן הזה מעשיר את ידיעתנו בספרות הגאונים. ועלינו להודות על זה לדפוס. מרמורשטיין. התשובות נדפסו מכת"י של ה"גניזה" הנמצאים בקמברידג' אוכלספורד ואסף אדלר, השייך עתה לביהמ"ד לרבנים מיסודו של שכסר. יש רק להצמער על השבשים הרבים שנפלו בקבץ זה. חלק מהם תקן בסוף הספר, אבל עוד נשארו רבים שלא תקנו. העוסק בכתבי-היד של הגניזה יודע מה רב הוא העמל שצריך להשקיע המספד בהן עד שתצא לו העתקה נכונה ומדויקת, ויש גם שבכל עמלו לא יצליח להציץ את כל הכתוב בהן. קצת תשובות יצאו לקויות ומרוסקות עד שקשה להציץ מהן דבר ברור. יש לציין שההדפסה נמשכה שנים אחדות, ובנתיים נדפס חלק מתשובות אלו בגנוי קדם" חוב' ב' וג' ע"י פרופ. מ' ר'ס וד"ר לוי וקצתן נתפרסמו עתה בהעתקה מוגהת ע"י ד"ר לוי ב"אוצר הגאונים" לברכות I עמ' 96, 141, 143.

הנני להעיר בזה הערות אחדות:

עמ' ג' ש. 10: "על כל משמעון ... יש לו ממון" צ"ל: ע"ל כל מי שיש לו ממון. — שם ש. 12: "ואינו [מון] ע"י צ"ל: [פור]ע. — שם ש. 3 מלמטה: "אגכם אינו כשורה ולא יפה אתם עושין" ופרש מר. שזהו ר"ת: אדוננו גאון כל מתיבתא. אבל נראה שיש להגיה: [מנה] אגכם אינו כשורה. ומה שכתוב בעמ' ד': הושבם אדגכם אם תלמיד חכמים וכו' (ואם כאן מפרש מ. שזהו ר"ת: אדוננו גאון כל מתיבתא) הנה בתורתן של ראשונים II עמ' 23 הגרסא: וה ש"ב כך אם תלמיד חכם וכו', ואולי ר"ל: והשיבם אר' ג' (=אדוננו גאון) כך. — התשובה בעמ' י"ז על דבר אותיות כמנפץ הובאה בהל' ס"ת שהדפיס אדלר בשם "גנוי מצרים" עמ' 32 על שמם של רב שרירא ורב האייר, וע"פ זה אפשר להשלים את החסר כאן. — את התחלתה של התשובה שנדפסה בעמ' ל"ג מכת"י

der Tage des Messias.— Scheol, Gehinnom u. Gan Eden.— Allgemeine oder teilweise Auferstehung der Toten?— Gerichtsgemälde aus der altjüdischen Literatur.— Register.

1164. **Weinel, H[einrich]**. Biblische Theologie des Neuen Testaments: Die Religion Jesu und des Urchristentums. 4. völlig neubearb. Aufl. Tübingen, Mohr, 1928. XIV, [I], 517 p. 15:23.

= Grundriss der theologischen Wissenschaften. T. 3. Bd. 2.

ע' 10-13 ביבליאוגרפיה.

חספר, שענד בעיון בהוצאה החדשה אך לראבוננו קצר במקצת, מציר תמונה של דת ישו והנצרות הקדומה על יסוד ההיסטוריה. המחבר התחשב היטב עם הקשרים שבינה ובין הדת היהודית. גם לשאלות המוסר נתן מקום רחב יותר ממה שנהוג בכ"ס.

Введенский, Ал. **Личность Христа в современной науке и литературе.** ראה ע' 332 מספר 1162

ר. תלמוד ומדרש, ספרות רבנית.

אהרן בן יוסף הכהן. עבודת הקרבנות. ראה ע' 290.

. אסף, ש. תשובות הגאונים. ראה ע' 290.

אפשטיין, י. נ: להקים שם (רבינו ברוך מארץ יון). ראה ע' 292.

1165. [גנצפריד] גאנצפריד, שלמה. קצור שלחן ערוך ... עם

מראה מקום ובאור המלים הקשות מאת חיים אליהו ... גולדין. הוצאה חדשה.

ניו יארק, סטאר היברו בוק קאמ, תרפ"ח. [12], 154, 150, 121, 137 ע' 15:21.

ראה גם ע' 337 מספר 1172.

1166. הן יוסף יוזפא. ס' יוסף אומץ; כולל דינים ומנהגים לכל

ימות השנה ובפרט מנהגי פרנקפורט ע"נ מאין ועניני מוסר ומדות אשר חיבר ...

יוסף יוזפא האן נוירלינגן ... הוצאה חדשה עם תיקונים והערות, תולדות המחבר

ומפתח הענינים. פראנקפורט ע"נ מאין, דפוס הרמון, תרפ"ח. VII, 368 ע', שתי

פכסמיטיות. 16:24.

ספר המנהגים היקר הזה שהוא עד היום לקו ומשקלת לבני פ"פ לא זכת לפרסום רב ע"י הפצה בדפוס. רק כמאה שנה אחרי הכתבו (נסתרים בשנת ש"ץ) הובא לדפוס (תפ"ג בפ"פ, בדפוס שנית בויטומיר), וכבר מזמן אול מן השוק. עתה הוצא מחדש מבני המנוח ר' אליעזר מוכאל עם הערות של "אבי אמו של אביהם" ר' משה מייגן "אחד המיוחד מיקירי קהלתו", עם תיקונים ומפתח הענינים. לפי מצב הדברים מובן שאין לפגנינו הוצאה מדעית, התקונים נעשים באופן ארעי ומקומות משבשים בעליל גשארובלי הארה (ע' 130). 5 מלמטה בשיר של שבת קרא "פנה האיש למעשה ידיו". אנב השיר נתחבר בפרט וחדו מזאבי ערב, זמן רב

רק על־ידי עזרה־של־גומלים" (עמ' 23). כמדומה לי, שפסקה זו נותנת ציור מספיק מאוזן־ההוכחה ומן ה־מדעיות" של ג. — כשהוא מדבר על המפלגות הרבולוציוניות ביהודה; הוא מונה שמות כאלה: "קנאים (זֶלוֹטִים), סיקריוס, נזירים, קנרים, שקוראים לעצמם גליליים בפשוטות" (שם). אף ה־נזירים" הם רבולוציונרים; ואם "קנרים" הוא שבוש מן "קנאים", הרי "זֶלוֹטִים" ו"קנאים" הם דבר אחד. — ובתשובתו לווידינסקי מדבר ג. כאחד מן ה־רצ־יונליסטים של המאה ה־17 או תחלת המאה ה־18 ממש: מחבריהם של האונגליונים, שהיו אנשים פשוטים, "נתאספו ובאו לירי מסקנה, שאי־אפשר להיות אם יאמרו, שלא היה כלום, ועל־כן חברו קובץ משרירי אגדות ומסורות — את האונגליון" (עמ' 29). לפנינו מחדש ה־כמרים הערומים" של הדאיסטים האנגליים (Priestcraft) או של ווֹסִיר (Prêtres rusés).

ואולם אף הבנתו של ווידינסקי אינה מדעית יותר מזו של לונצ'רסקי. את החוקר הפרוטסטנטי פרום' ג. קליין הוא עושה רב יהודי (עמ' 35). אדוארד מאיר הוא בשבילו אָרְנֶסֶט מאיר (שם) וספרו של ה־רֶנֶק: Das Wesen des Christentums נעשה למתנתו של ישו הנצרי" (שם). וספר כזה נרפס (כמו שכתוב על הדף שמעבר לשער) בסך 10.000 אכסמפלרים ונחשב, כפי מה שנראה מהקמתם של האתאיסטים מוציאיו, ל"מרוור־של־המדע"!

יוסף קלוזנר.

1163. **Strack, Hermann Leberecht.** Exkurse zu einzelnen Stellen des Neuen Testaments; Abhandlungen zur neutestamentlichen Theologie und Archäologie von Hermann L. Strack und P. Billerbeck. Teil I—II. München, Beck, 1928. VI, [I] p.p. 1—610; [4], 611—1323. 16: 24.

=Kommentar zum Neuen Testament aus Talmud und Midrasch von Hermann L. Strack und Paul Billerbeck. Bd. IV.

Teil I: Zur Bergpredigt Jesu.— Das Beschneidungsgebot.— Das Passahmahl.— Vom altjüdischen Fasten.— Das altjüdische Synagogeninstitut.— Der altjüdische Synagogengottesdienst.— Das Schema.— Das Schemone-Esre (Achtzehngebet).— Die Tephillin (Gebetsriemen).— Die Çiçijioth (Schaufäden).— Der Synagogenbann.— Die Pharisäer u. Sadduzäer in der altjüdischen Literatur.— Stellung der alten Synagoge zur nichtjüdischen Welt.— Der Kanon des Alten Testaments u. seine Inspiration.— Der 110. Psalm in der altrabbinischen Literatur.— Der gute u. der böse Trieb.— Das Gleichnis von den Arbeitern im Weinberg Mt 20, 1—16 u. die altsynagogale Lohnlehre.— Zur altjüdischen Dämonologie.— Die altjüdische Privatwohlthätigkeit.— Die altjüdischen Liebeswerke.

Teil II: Ein altjüdisches Gastmahl.— Die Abgaben von den Bodenerzeugnissen.— Das altjüdische Sklavenwesen.— Aussatz und Aussätzige.— Der Prophet Elias nach seiner Entrückung aus dem Diesseits.— Diese Welt, die Tage des Messias und die zukünftige Welt.— Vorzeichen und Berechnung

ה. כתובים אחרונים וברית חדשה.

Billerbeck, P. מחבר שני. Exkurse zu einzelnen Stellen d. Neuen Testaments. 1163 מספר 333 ע' ראה.

1161. Genz-Bettex, Ch. Der Siegeszug der Bibel unter den Nationen. Kassel, Oncken, 1928. 175 p. 12: 19.

ספר זה מקדש בעיקר לפעולת חבורת-המוסיון השונות בהפצת התנ"ך והברית החדשה בין אמות העולם. בפרק מיוחד הנקרא "הביבליה בין העם הנבחר והמוסלמים" מספר המחבר על פעולת ההפצה בא"י, ומביא קמע מתוך הדו"ח של "חברת מפוצי כתבי הקדש" האנגלית, שעל-פיו נמכרו בשנת 1925 בא"י 20722 אכסמפלים של התנ"ך והברית החדשה וחלקיהם.

1162. Луначарский, А[натолий] В[асильевич]. Личность Христа в современной науке и литературе (Об „Иисусе“ Анри Барбюсса); стенограмма диспута А. В. Луначарского с митрополитом Ал. Введенским. Москва, „Безбожник“, 1928. 41 стр. 15: 22.

בראש השער: „Центральный совет союзов безбожников“. מחברת זו היא סמנוגרמה של הוכוח, שהיה ביום 3 לאוקטובר 1927 בין הקומיסר להשכלה ברוסיה, א. לֵוִנְצ'רסקי, ובין המשרופולים הרוסי, המלומד א. ווירינסקי, ושגרמו לו שני חבוריו של המספר הצרפתי המפורסם אנרי ברבוס: הרומאן Jésus le Juste (ישו הצדיק) וה"מסה" המדעית למחצה בשם Les Judas de Jésus (היהודות של ישו). ברבוס, למרות כל הרדיקליות שלו, עדיין מחייב את מציאותו של ישו, אלא שהוא מצייר אותו כרבלוציונר ולוחם בעד שנוי עוקרי של המשטר בימיו ובעד המוני-אעם המדוכאים. ואף השקפה זו אינה מספקת לֵוִנְצ'רסקי: צריך להכחיש את מציאותו של ישו לגמרה. לתכלית זו קרא ל. את המשרופולים, ראש-כחניה של הדת הפרבוסלית, לזכות בענין זה; והוכוח נדפס עכשו בצורה של מחברת מיוחדת על-ידי ה"מועצה המרכזית של אגודת-האֵתאיסטים".

אופן-ההוכחה, שישו לא היה ולא נברא, הוא זה הרגיל בספרות החצי-מדעית של מכחישי מציאותו של ישו בגרמניה מימי ברוננו בוואר, קלטהוף ודריווס: ישו אינו אלא מיתוס כמרווד הבבלי, אדונים הכנעני ודוניסוס היווני, ועוד (עמ' 5—14). בימרי-פולוס עדיין לא ידע שום אדם שום דבר על ישו, ובכלל, אין שום ידיעות על מוצאו ומקום-פעולתו (עמ' 14—15 וביחוד עמ' 29). ואולם ל. משתדל גם לבטל את הרעיון, שיש איזו שאיפה סוציאלית של יושר ושיוון במסורת על ישו (עמ' 18—26). ראיות מדעיות אין כאן; די להזכיר, שכדי לבטל את ההשקפה, שבישו נתגשמו הרעיונות של אהבה ושל צדק, אומר ל., שאמנם, שני הרעיונות הללו מתנגדים זה לזה, אבל, ראשית, "שניהם מצויים באמונת-ישראל", ושנית, שני רעיונות אלה הם שני בשויים לשתי תנועות מעמדיות שונות: "תנועתם של בעלי-הבתים הקטנים, שהיו צריכים, כמוכנ מאליו(!), להסתמך על העיקר של הצדק—העיקר של הנביאים באי-כהם של בעלי-הבתים שבכל ישראל, ואפשר, שבכל התרבות היס-תיכונית—ועל העיקר של האהבה, שנתפתח בסביבה פרולר-טרית מהורה של מחוסרי-הכל ושהביע את האידאולוגיה של העניים, שיכולים להתקיים

עשרת הדברות מפרשות כאן באור הכרית החדשה. המחברים מדגישים שאין להפריד בין דת וסוציאליזם ומדברים על היסודות הסוציאליים של עשרת הדברות, גם בהתחשבות לתנאים הדיניים. לכל פרק נספחו תרגילים.

1157. Sugden, Edward H. Israel's debt to Egypt. London, Epworth press, (1928). 224 p., illus. 13: 20.

ע' 214-216 ביבליוגרפיה.

הת כן: הקשרים ההיסטוריים בין מצרים וישראל; אברהם במצרים; יוסף במצרים; השעבוד ויצירת-מצרים; קשרים עם מצרים בזמן מאוחר יותר; השפעת מצרים על דת ישראל; מושג אלהים; המילה; השבת; עשרת הדברות; החגים הגדולים; החק האזרחי; עבודת-אלהים ומנהגים; השארת הנפש; המלכות; הלשון; הספרות; אמנות ואומנות; סכום.

1158. Torrey, Charles Cutler. The second Isaiah; a new interpretation. New York, Scribner, 1928. XII, [1], 477 p. 15: 22.

המחבר הוא פרופסור ללשונות-שם באוניברסיטה של ויל. ספרו זה נחלק לשני חלקים עקריים; מכאן לשיעור ב' ותרגום אנגלי עם סמון צורות המשקל. ואלה שמות ראשי הפרקים שבמבוא: שקיעת נביא גדול; התאוריה של "נביא שיבת ציון"; הפרקים על כרש ועל בבל; השקפה חדשה על הנבואה; נביא ומשורר; ספרו של המשורר וגורלו; היחס אל עמי הנכר; ה"עבר" והמשורר; צורות משקל ופרטים; סדר-מחדש לפי משקל ובית; קיום ספרותיים אפייניים; האפרט הבקרתי והבאור בזמן הזה. — לאחר התרגום נותן המחבר מבואות אל הפרקים השונים בצורה באורים ותקוני-נוסח.

ראה ע' 326 בספר 1126 Volz, P. Der Prophet Jeremia

1159. Wardle, [William] Lansdell. Israel and Babylon. New York, Revell, (pref. 1925). XVI, 343 p. 13: 20.

בספר זה השתדל המחבר לסכם את הנחקר על יחסי בבל וישראל. ואלה ראשי-פרקים: הקדמה; א"י, מצרים, בבל; אבות ישראל; תכונות אחדות בדת בבל; מקורות המונותאיסמוס העברי; ספורי-היצירה; גן-עדן ונפילה; הדורות שלפני המבול; המבול; שבת וה'; חקים; התאוריה הפן-בבלית; סכום. בראש הספר נותן המחבר ביבליוגרפיה של המקורות.

ראה ע' 326 בספר 1128 Whitham, A. R. The book of the Kings.

1160. Zoepfl, Friedrich. Der Kommentar des Pseudo-Eustathios zum Hexaëmeron. Münster i. W., Aschendorff, 1927. XI, [1], 59 p. 16: 24.

=Alttestamentliche Abhandlungen; hrsg. von A. Schulz, Bd. X, Heft 5.

בספר הזה עוסק המחבר בפרוש הקסאמרון שנתפרסם בפעם הראשונה ע"י לאו אלמיוס והמיוחס לאפיסקופוס אכסנתיוס מאנטוכיה. המחבר סוקר תחלה את מסירת הספר בכתב-יד, מוסר את מצב היריעות בנוגע לשאלת המחבר, ומראה אח"כ לאור נתוח המקורות, שהפוש מלוקט מתוך ספרי אכסביוס, בזילאוס, פיוולוגוס, פילון, יוסף פלביוס, ומחברים אחרים נוצרים וזולתם.

ספורי האבות; עמוס; ירמיה; תהלים; ספרי-החכמה. לספר נספחה תוספת על "שמוש המטופ בספר ירמיה".

1150. **Mader, Johann.** Allgemeine Einleitung in das Alte und Neue Testament. 4. verb. Aufl. Münster i. W., Aschendorff, 1928. VIII, 164 p. 14 : 22.

Lehrbücher zum Gebrauch beim theologischen Studium.

מהדורה חדשה של המבוא הקטולי הידוע אשר יצא בפעם הראשונה ב 1908.

1151. **Meyouhas, Joseph.** Bible tales in Arab folk-lore; tr. from the Hebrew by Victor N. Levi. London, Knopf, 1928. [4], 240 p. 13 : 20.

את המקור העברי ראה ק.ס. שנה ד' ע' 195 ושנה ה' ע' 28.

ספר זה הוא תרגום ספרי העברי של מר מיוחס שיצא לאור במקורו בהוצאת "דביר", וכולל את הספורים התנכיים שאסף המחבר במשך שנים רבות מפי הפלחים.

*1152. **Osborne, Hubert.** The Song of Solomon. New York, Appleton, 1927. XII, [1], 59 p.

1153. **Peruzzi, Angelo.** Il primo capitolo della Genesi. Studio biblico diviso in tre parti: terra, uomo, predestinazione. Wilkes-Barre, Pa., (Roma, typ. "La Speranza"), 1926. 174 p. 14 : 21.

המחבר משתדל להגן על כתבי הקדש ובפרט על "בראשית" פרק א' מפני הפושיזם. בעקר בא להוכיח את תורת "הגזירה הקדומה".

1154. **Quail, J. Arnold.** Your Bible: its ancestry and origins. London, Teachers and Taught, (1928). 96 p. 12 : 18.

מבוא פופולרי לילדים על התהוות התנ"ך והברית החדשה. רבו מקדש להרגומים האנגליים של התנ"ך ולברית החדשה. והספר הקטן כלו כתוב מכחינה נוצרית.

1155. **Rashi.** "Rashi" on the Pentateuch: Genesis; tr. and annotated by James H. Lowe. (Part I). פירוש רש"י ז"ל על חמשה חומשי תורה. London, Hebrew compendium pub. co., 1928—5688. 64 p. 15 : 24.

= Lowe's series of "Tutorial preparations for Rabbinics", No. 2

המחבר מכוון הוצאת רש"י בתרגום ובבאור אנגלי. למען הפיץ את ידיעת רש"י ברבים. החוברת הראשונה שיצאה לדוגמה מכילה 25 הפסוקים הראשונים של בראשית. היא ראויה להתלהב רבה. ההסברים בין כל פסוק ופסוק של דברי רש"י מובאים באריכות וגוונים לכל איש את האפשרות להבין בנקל את התרגום המדויק של דברי רש"י. אם יצליח המחבר לבצע את תכניתו יהיה זה ספר שמוש רב ערך.

. 1156. **Shafte, G. R. Holt.** Moses and Jesus; a working basis for sociology, by. G. R. H. Shafte and A. Gordon James. London, Epworth press, (1928). 166 p. 12 : 19.

= Sächsische Forschungsinstitute in Leipzig; Forschungsinstitut für Orientalistik: Arabisch-islamische Abteilung, Nr. 3.

ה ת כ ן : I. המעיין. II. הבאר : 1. במדבר. 2. במושבים קבועים : חפירת הבאר, כלי החפירה עמקה וצורתה של הבאר, אפנייהבנין השונים, שאיבת המים, השקתי. III. הבור : 1. מים נקיים ובלתי-נקיים. 2. אפנייהבנין השונים. 3. שטח-בורות. 4. בית-סהר. 5. מחסן-תבואה. 6. שאול. IV. הבאר והמעין בחיי העם. V. לבקרת-הגנוסה.

1142. **Junker, Hubert.** Prophet und Seher in Israel; eine Untersuchung über die ältesten Erscheinungen des israelitischen Prophetentums, insbesondere der Prophetenvereine. Trier, Paulinus-Verlag, (1927). 109 p. 14 : 22.

ה ת כ ן : הנביאים והשרי הדתי; חברות-הנביאים ויחסן לפולחן; הנביא כ"מבשר" הפולחן; נושאי-הרוח בישראל; האכססות בחברות-הנביאים. באור תאולוגי לתופעה; התנונות בחברות-הנביאים; שאלת בח' התווה; ערכו הדתי של "התווה" בישראל; מקור פנימי או מקור זר לנבואה האכססית בישראל²; רשימת מקומות התנ"ך הנזכרים בספר; מפתח.

*1143. **Kalt, Edmund.** Das Buch Isaias. Übersetzt und erklärt. Kaldenkirchen, Missionsdruckerei, 1927. 199 p.

*1144. **Kelly, W.** Notes on the book of Daniel. Kilmarnock, Ritchie, 1926. 280 p.

1145. **Kennett, R[obert] H[at]ch.** Old Testament essays. Cambridge, University press, 1928. VIII, [1], 270 p. 14 : 21.

הספר מכיל שבעה מאמרים: הספורים הקדומים ביותר שבאותו חלק החומש הנקרא J; יחזקאל; הכהונה היהודית; אש המזבח; יום הכפורים; היסוד ההיסטורי של ס' תהלים; מקור התקוה המשיחית והתפתחותה. רב המאמרים באו לחזק את השטח שהביע ק. באגצ'יקופדיה של הדת והמוסר של הסנינגס, בערך "ישראל". עקרה הוא כי ישראל התמוגז במאה ה-12 לפני סה"נ משבטים שונים, מן העברים שברחו ממצרים, משבטי לאה ורחל הארמיים, מן השבטים הפלשתינאיים ישראל יעקב ויצחק, והחברונים שחושבים את עצמם לבני אברהם.

*1146. **Kent, C. Y.** The growth and contents of the Old Testament. New York, Scribner.

*1147. **Kessler, W.** Die innere Einheitlichkeit des Buches Ezechiel. Herrnhut, Missionsbuchhandlung, 1926. VI, 61 p.

*1148. **Knox, R. C.** Knowing the Bible. New York, Macmillan, 1927.

.Lowe, J. H. Rashi. 1155 מספר 330 ראה ע' 330

1149. **Mac Fadyen, John Edgar.** A guide to the understanding of the Old Testament. London, Clarke, (pref. 1927). 189, [1] p. 13 : 19.

בספר זה שרץ פרקיו נדפסו תחלה במכתבי-עת שונים של הכנסיה החפשיה המאוחדת בסקוטלנד, רוצה המחבר לסקר את התנ"ך מנקודת מבטו של האיש המודרני. ואלה פרקיו: חלק א': העמדה המודרנית: התנ"ך כספרות; כיצד לקרא את התנ"ך; התנ"ך כחייד שאין דומה לו; היחס המודרני אל התנ"ך; הקשיים המוסריים שבתנ"ך. חלק ב': הספרות שנסקרה: בקרת; חמשה חומשי תורה; הספרים ההיסטוריים; הנביאים; כתובים; השראת-רוח ומופתים; סיום הוכוח הבקרת. חלק ג': הדת כפי שהיא מתבטאת בו:

1134. **Eberharter, Andreas.** Die vorexilischen Propheten und die Politik ihrer Zeit. Münster, Aschendorff, 1927. 48 p. 14:22.

== Biblische Zeitfragen. Folge 12, Heft 6.

התכנן: פעולתם המדינית-חיצונית של הנביאים מימי יסוד הממלכה עד חלוקת המדינה; פעולתם של הנביאים בנוגע ליחסים בין המדינות מימי חלוקת המדינה עד לחרבן שמרון; עמדתם המדינית-חיצונית של נביאי יהודה עד לכבוש ירושלים וחורבנה.

*1135. **Fascher, Erich.** Προφοητης (Prophetes). Eine sprach- und religionsgeschichtliche Untersuchung. Giessen, Töpelmann, 1927. IV, 228. p.

Feldman, F. und H. Herkenne. Die Heilige Schrift des Alten Testamentes. 1125 מספר ע' 326 ראה

*1136. **Fillion, Louis Claude.** The study of the Bible ... translated by John C. Reville ... New York, Kenedy, 1926. VI, 310 p.

1137. **Galling, Kurt.** Die Erwählungstraditionen Israels. Giessen, Töpelmann, 1928. VII, 96 p. 16:24.

== Beihefte zur Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft, 48.

ג. הוא הראשון שהקדיש ספר מיוחד למושג „העם הנבחר“ שבתנ"ך. חקירותיו הביאוהו לידי הפרדה בין מסורה אחת הקושרת את הבחירה ביציאת מצרים ובין אחרת הקושרת אותה בשלש האבות. הראשונה שלמה המלך; השנייה נכרת לעתים רחוקות יותר ורק בספרים מאוחרים. (כך למשל נזכר אברהם בס' תהלים רק פעם אחת). על כן ראה ג. בשתי המסורות אפילו כעין נגוד. אבל בחלקי התנ"ך ההיסטוריים, שאנשי המדע מכנים אותם ב J, E, D, P, נתערבבו זו בזו. ג. מסים ספרו בהוכחה, כי רעיון הבחירה הנחיל לדת ישראל מדה שהפליאה אותה מכל שאר הדתות של המזרח העתיק. הלא הוא הרגש שיש קשר היסטורי בין עם ישראל וחי. ומן המחשבה הזאת נולדה המגמה המדינית: „יהודה וישראל אחד המה“.

*1138. **Gampert, Auguste.** Le décalogue. Lausanne, Imp. la Concorde, 1926. 28 p.

1139. **Hagemann, G. E.** The Prophet Jonah. In sermons. Boston, Stratford co., (1928). [3], 90 p. 13:19.

כל מה שמסופר בספר יונה „עובדה היסטורית“ היא. הספר כלו הוא פרוש דרושי על ספר יונה מבחינה נוצרית.

*1140. **Hilion, G.** Le déluge dans la Bible et les inscriptions akkadiennes et sumériennes. Paris, Geuthner, 1927. VIII, 165 p.

James, A. G. Moses and Jesus. 1156 מספר ע' 330 ראה

1141. **Jones, T. J.** Quelle, Brunnen und Zisterne im Alten Testament. Leipzig, Pfeiffer, 1928. VI, [2], 33, [2] p. illus. 15:23.

== Morgenländische Texte und Forschungen; hrsg. von A. Fischer, Bd. I, Heft 6.

1129. Bible. Psalms. The Psalms of David; tr. into English verse in accordance with the metres and strophic structure of the Hebrew, by Edward H. Sugden. Melbourne, Macmillan, 1924. VII, 200 p. 12 : 19.

תרגום ספר־תהלים בסדרו המקורי לאנגלית מחזרות. בצורת החרוז השתדל המחבר להסתגל למשקל המקורי ולבית המקורי. לפני כל מזמור מקדים המחבר הערה על תכנונו ענינו וצורתו של המזמור. לפי דברי המחבר בהקדמתו מכון התרגום לא למלומדים, כי־אם לקורא האנגלי הבינוני.

1130. Bible. Psalms. The Book of Psalms, printed in the advanced stage of Pitman's shorthand. New era ed. London, Pitman, [1928?]. [2], 64 p. 12 : 18.

ספר־תהלים באנגלית (הנוסח המקובל) נדפס בסטנוגרפיה עפ"י שיטת פיתמן, ומכון לשמש "מפתח" לשיטת־סטנוגרפיה זו.

Bible. Selection. Canticos de Sion. 1064 בספר 308 ראה ע' 308

***1131. Bird, T. E.** A commentary on the Psalms in two volumes. Burns, Oates. XIV, 469; VIII, 427 p.

1132. Bonser, Mrs. Edna Madison (MacDonald). How the early Hebrews lived and learned. New York, Macmillan., 1928. XVII, 269 p., illus., (incl. maps) plates 14 : 20.

ע' 269 ביבליוגרפיה. יצא בפעם הראשונה ב1924.

מתוך דברי המחברת בהקדמתה: "צורת הספר הזה מיוסדת על ההכרה, שהתנ"ך יכול להעשות ליסוד חשוב בחנוך הילדים. מטרה זו היתה תמיד לנגד עיני. המטרה בחבר הנתן ובצורתו היתה, לברר את התפתחותם של בני אברהם במשך תקופה של 1500 שנה, בכל צורות החיים — בחקלאות, בתעשייה, בחיי החברה, בספרות וברא. המחברת השתמשה בכל הרמיזות המקוריות שבתנ"ך בכדי למלא את תמונת חיי יום־יום של העם, הארצות שבהן חי, דרכי פרנסתו, חרשתו, תכסיסי־מלחמתו, שעשועיו ועבודת־האלהים שלו." — הספר עלול להביא תועלת למורה בהוראתו.

1133. Dummelow, J[ohn] R[oberts], ed. A commentary on the Holy Bible, by various writers. Complete in one volume with general articles and maps. New York, Macmillan, 1927. CLIII, [1], 1091, [1] p. plans. 16 : 24.

הוצאה סטראוטופית. נדפס בפעם הראשונה בשנת 1909.

בספר זה יש משום נסיון לתת פרוש מלָקט על כל התנ"ך והברית החדשה בכרך אחד. הספר מחולק לשני חלקים עיקריים: החלק הא' מאמרים כלליים על ענינים גרולים, כגון: תולדות ישראל בתקופת התנ"ך, ארץ־ישראל, חקי המורפי, דתות עמי הנבר הנזכרות בתנ"ך וכו'. החלק הב' כולל פרוש מלָקט מפרושים שונים, עם מבואות קצרים לכל ספר וספר. בסוף הספר מפות היסטוריות שונות.

הוא הספר השביעי מספרי-התנ"ך, מתורגמים ללשון אנגלית מדברת בזמן הזה; היוצאים בצורת סריה. הספר מחולק לשלושה חלקים: א) שמואל ושואל (שמואל א' א'-מ"ו). ב) שאול ודוד (שמואל א' מ"ד-שמואל ב' א'). ג) דוד (שמואל ב' ב' כ"ד).

1124. **Bible. Tr. English.** The Old Testament; an American tr. by Alexander R. Gordon, Theophile J. Meek, J. M. Powis Smith, Leroy Waterman. Ed. by J. M. Powis Smith, Chicago, Ill. University of Chicago press, (c 1927). XII, 1712, [1] p. 15:23.

התרגום נוצר מתוך שאיפת המתרגמים לצאת ידי חובתם נגד מדע הכלשנות החדש. עד כמה שאפשר שמרו את נוסח המסורה; אבל בכל זאת עזבו את לשון המקור במקומות לא מעטים, או על סמך התרגומים העתיקים או על סמך השערות. על הדבר הזה מראות ההערות של בקורת הנוסח שנמצאות בסוף הספר. המתרגמים באו לירי ההחלטה לומר על הסגנון העתיק שהיה מצוי בתרגומים האנגלים של כתבי הקדש. הערות של באור אין בהוצאה הזאת.

1125. **Bible. Tr. German.** Die Heilige Schrift des Alten Testaments übersetzt und erklärt, in Verbindung mit Fachgelehrten hrsg. von Franz Feldmann und Heinr. Herkenne. Bd. VIII, Abt. 2. Bonn, Hanstein, 1928. VIII, 104 p. 17:25.

Das Buch Daniel; übersetzt und erklärt von Johann Goettsberger.
ספר דניאל מתרגם גרמנית ומבאר ע"י ד"ר יוהן גטסברגר, והוא חלק מתרגום התנ"ך היוצא לאור ע"י פלדמן והרקנה מהאוניברסיטה של בון. המתרגם מקדים מבוא לספר דניאל, ובסופו מוסיף רשימה של מבחר הספרות על ספר זה.

1126. **Bible. Tr. German.** Kommentar zum Alten Testament; hrsg. von Ernst Sellin. Bd. X. Leipzig, Deichert, 1928. LII, 450 p. 17:24.
Der Prophet Jeremia; übersetzt und erklärt von Paul Volz. 2. Aufl.
ביבליוגרפיה ע' לII—LII.

1127. **Bible. Tr. German.** Die Schrift; zu verdeutschen unternommen von Martin Buber gemeinsam mit Franz Rosenzweig. (Bd. VIII): Kündler, Bücher der Geschichte; Das Buch Schmueel. Berlin, Schneider, [1928]. 259 p. 12:19.

את הקודם ראה ק.ס. שנה ד' ע' 217.

1128. **Bible. Kings.** The first [and second] book of the Kings; in the text of the revised version with introduction, maps, notes, questions, subjects for study and index ed. by A. R. Whitham. London, Rivingtons, 1926. XXIV, 150; XXIV, 142 p. 12:17.

The Old Testament for schools.

מדברי העורך בהקדמתו: „הוצאה זו של מלכים א' וב' מכונה לשימוש בבתי-ספר במחלקות תיכוניות וגבוהות וגם לקורא הכללי. ההערות, בקשר עם המבואות, עוסקות רק בקשיים שבנוסח ויש בהן יריעות בהתאם לחקירת התנ"ך המודרנית.“ בסוף כל פרק שאלות שעל התלמידים לחשוב עליהן בכתב.

תנ"ך. כתובים. איוב ומשלי. מפורש ע"י א. כהנא. ראה ע' 305.
תנ"ך. כתובים. ספר תהלים. מבואר ע"י ש. ל. גורדון. ראה ע' 307.

1120. Baldwin, Edward Chauncy. The prophets. New York, Nelson, 1927. 234 p., maps 11:16.
Nelson's English series.

ע' 231—234 ביבליוגרפיה.

ואלה שמות ראשי-פרקים: התנ"ך החדש; נביאי ישראל; עמוס, הנביא כמתקן-החברה; הושע, נביא אהבת האלהים; ישעיה, הנביא כאיש-המדינה; מיכה הרמקוש; השפעת מיכה, תקוני חזקיה, ספר-הדברים; צפניה, נביא יום ה'; נחום הפטרוש; חבקוק, הנביא כספקן; ירמיה, נביא הדת האישית; יחזקאל, אבי היהדות; ישעיה השני, קול הנחמה; חגי, בונה המקדש; זכריה א"ח, ראשית האפוקליפסה; עובדיה, קול הנקמה; ישעיה ג'רס"י, ישעיה השלישי; מלאכי, הנביא כמחוקק; יואל, נביא מכת הארבה; החזיונות האפוקליפטיים, זכריה מ"ד, וישעיה כ"ד-כ"ז; יונה, קול המחאה נגד אי-סבילות; דניאל החולם; הנביאים ואירואלים חדשים.

1121. Baumgarten, Paul Maria. René Benoist und seine französische Bibel von 1566. Krumbach, Aker, 1927. [4], 54 p. 15:23.

= Untersuchungen zur Geschichte und Kultur des sechzehnten und siebzehnten Jahrhunderts, hrsg. von Paul Maria Baumgarten und Gottfried Buschbell, Heft 5.

עמדת הכנסיה הקתולית בשאלת תרגום כתבי הקדש להלשונות המדוברות, מוארת באור בחיר בספר הקמן הזה, המביא חמר בלתי ידוע לענין Benoist.

1122. Bible and N. T. Tr. German. Die heiligen Schriften des Alten und Neuen Testaments, nach der Vulgata mit steter Vergleichung des Grundtextes übersetzt und erläutert von Valentin Loch und Wilhelm Reischl. Illustrierte Ausgabe. 5 Bde. Regensburg, Manz, 1905—1927. 20:29.

Bd. 1—3: Die heiligen Schriften des Alten Testaments. Bd. 1: Moses.— Paralipomenon. 1927. LI, 708 p. Bd. 2: Das erste Buch Esdras. — Prophetie des Isaias. 1905. XXVII, 803 p. Bd. 3: Jeremias. — II. Machabäer, 1905. XXVII, 545 p. Bd. 4—5: Die heiligen Schriften des Neuen Testaments. Bd. 1: Das heilige Evangelium nach Matthäus.— Apostelgeschichte. 1905. xv, 559 p. Bd. 2: Die apostolischen Lehrschriften oder Briefe.— Offenbarung Johannes. XXVII, 554 p.

הוצאה חדשה, מצוירת, ועם באורי התרגום אשר יצא ראשונה 1851.

1123. Bible. Tr. English. Books of the Old Testament in colloquial speech, edited by G. Currie Martin ... and T. H. Robinson. London, National adult school union, [1927?]. 138 p. 12:18.
The book of Samuel; tr. into colloquial English by John Skinner.

אולם גם וולף רושם 1278, בעוד ששנת מותו של חנין היא 873 (עיי' Steinschneider: Hebr. Ueber. p. 348). ובכלל חבל מאד שהמחבר השתמש בוולף כמקור יחיד, בעוד שאפשר היה להשתמש בשטרינגנדר. — את הורודצקי מציין המחבר chassid. Schriftsteller והוא באמת חוקר-החסידות ולא סופר חסידי. את ספרו של הורודצקי "שם משמאל" הוא מתאר כפרוש למהרש"א, ואינו אלא תולדות מהרש"א. כמו-כן אין הוא מזכיר כלל את קבצי "הגדן" שהוציא הורודצקי, ואף לא את מחקריו בקבלה ובמסתורין. את ספרו על תולדות הרש"ל הוא מזכיר רק ביוזית. אולם הספר יצא לפני-כן בעברית בשם "כרם שלמה" (דרוהובין, תרנ"ז). — מספריו העבריים של א. א. הרכבי הוא מזכיר את הספר "היהודים ושפת הסלאבים" בלבד, ומשמים את כל הסריה "חדשים גם ישנים", "זכרון לראשונים וגם לאחרונים" ועוד. — על אלכסנדר הרכבי הוא כותב שספרו על השפה היהודית נכתב ולא נדפס, אולם באמת הדפים אלכסנדר הרכבי מאמר בשם "היש משפט לשון לשפת יהודית?" ב"גר המערבי" שנה א' חוב' ג'—ד' (ניו יורק, תרנ"ו). כמו כן אין הוא מזכיר את ספרו "תורת לשון אנגליה" (שם, תרנ"ד), שהיה אחד הנסיונות הראשונים ללמד אנגלית בעברית, ואף לא את ספרו "אוצר לשון המקרא" (שם, 1914). ובכלל, במקום שמחבר כתב ספרים בעברית ובדקדק, מביא ו. אך מעט מאד מהספרים העבריים. — על ש"מ חזן הוא כותב שחבר את הס' "שלחן מהור" וס' "המעלות לשלמה" ותו-לא (עפ"י ליפא) ואינו מזכיר את ספריו שכתב באותו זמן: "כרוב ממשח" (אלכסנדריה, תרנ"ה), "שער הקדים" (שם, תרנ"ה), "בן שלמה" (שם, תרס"א), "שלחן הזהב" (שם, תרס"ג). —

רב הוא מספר החסידים, ומהם סופרים ומחברים אנשי-שם. ביחוד בולט החסידון בערכי הורוויץ (Horowitz, Horwitz, Hurwitz). אגב, אין למחבר שמה קבועה במנסקריפציה של השם הזה, שכן רושם הוא את ר' פנחס הלוי איש הורוויץ בעל "הפלאה" בערך Horwitz ואת אחיו ר' שמואל שמעלקא אבד"ק ניקלשבורג בערך Horowitz. בערך הורוויץ חסידים, למשל, ר' יעקב יצחק הלוי הורוויץ "החווה" מלובלין; ר' יצחק הלוי איש הורוויץ אבד"ק אה"י; ר' נפתלי הורוויץ אבד"ק ראפשיץ, אבי השושלת החסידית הרופשיצאית בגליציה, וגם כל צאצאיו וביניהם ר' מאיר הורוויץ אבד"ק דויקוב בעהמ"ח ס' "אמרי נועם" עה"ת ו"שו"ת אמרי נועם"; ישראל זאב הלוי הורוויץ איש ירושלים בעהמ"ח האנציקלופדיה "אריץ ישראל ושכנותיה"; אליעזר הלוי הורוויץ אבד"ק מארניגראד בעהמ"ח ס' "נועם מגדים"; אריה ליב הורוויץ ראב"ד דק"ק קראקא בעהמ"ח שו"ת "חיי אריה" (קראקא, תר"ן) "חיי אריה" (למברג, תר"ע), וכו' נכללו גם תולדותיו שנכתבו בידי יקותיאל אריה קאמלקאהר; שלמה זלמן הורוויץ בעהמ"ח רחובות עיר תולדות רבני וגדולי עיר הוראדנה (וילנה, תרנ"א), ספר שהמחבר היה צריך לדעתו; ועוד ועוד. —

אולם למרות החסרונות והפגומות שבספר ראוי המחבר ליקר על העול הכבד שהעמים על עצמו.

ד. מדע המקרא.

1119. גליקסמן, ברוך בנדיט. טעם ברוך; פירוש על ספר משלי ... קרוב לפשט ... לחזק האמונה ... בצירוף ביאור ... על מגלת איכה ... לודו, דפוס שמשעטשינסקי, תרפ"ח. 5, 61 ע' 14: 21.

שלמה בן יצחק. פירוש רש"י ... מתורגם בלשון אנגליה. ראה ע' 330 מספר 1155.

מביאה את ההתפתחות המתודית הזאת לידי בטיח מוחלט: מלון בספרות הגרמנית, מסודר לגמרי על פי ענינים ולא על פי אישים. הננו מביאים את הערכים הראשונים לדוגמה: Abenteuroman, Agitationsliteratur, Akrostichon, Akzent etc. כמובן, רבים הנוגעים לעניני היהדות: Bibelübersetzung, Bibeldichtung, Biblisches Drama, Prophetenspiele, Kreuzzugsliteratur, Orientalisierende Dichtung, Psalmdichtung, Psalterium etc. הספר יוכל שלשה כרכים.

1116. **Sondheim, Moriz.** Gesammelte Schriften; Buchkunde, Bibliophilie-Literatur-Kunst u. a. Frankfurt a. M., Für den Verfasser gedruckt, 1927. XIX, 418 p., illus. facsim., pl. ports. 20 : 26.

מ. זונדהים, מוכר ספרים, חובב ספרים ומלמד במקצוע ידיעת הספרים ודוע ברבים כמחבר הקטלוגים של הפירמה יוסף בר פרגנקפורט (ביניהם הקטלוג הידוע של ספרי שפינוזה וספרות אודותיו שיצא 1911). לחג 50 שנה של עבודתו בפירמה בר הוציאו בעליה את קבץ חבוריו זה בהדור רב. בין החבורים שנאספו בקבץ זה, מענין בשביל קוראי ק"ם ביחוד, המאמר על דפוסי פרגנקפורט הראשונים, אשר בו ידובר גם על הדפוסים Ritus et celebratio phase iudeorum (1512), Benedicite iudeorum (1512).

1117. **Williams, Iolo A.** The elements of book-collecting. London, Mathews, 1927. [5], 171 p. 12 : 19.

התכונות וההגיון באיסוף ספרים; צורות הספרים; חלקי ספר; ספרים שלמים ובלתי-שלמים; הוצאות ומהדורות; כיצד לתאר ספר; יצירת אסף; מהדורות ראשונות של ספרים חדשים; הצעות אחדות; ספרי-שמוש. — הפרק האחרון מכיל ביבליוגרפיה מפורטת של ספרי-שמוש עם תכנים, ענינים וערכים. פרק זה יועיל מאד למאספי ספרים אנגליים, שבשולם מכון ספר זה.

1118. **Wininger, S[alomon].** Grosse jüdische National-Biographie mit mehr als 8000 Lebensbeschreibungen namhafter jüdischer Männer und Frauen aller Zeiten und Länder. Ein Nachschlagewerk für das jüdische Volk und dessen Freunde. Bd. III. Lief. 17—20. Cernauti, typ. Art, [1928]. pp. 1-320. 17 : 24.

Harichon — Joelsohn. את הקודם ראה ק.ס. שנה ד' ע' 215.

כבר העיר מי שכתב על החוכרות הקדומות מה רב הוא המפעל שקבל המחבר על עצמו. וכאן אעיר רק הערות אחדות שהעליתי אנכי-דפדוף בערכי אות H. בערך Heftman אין המחבר מזכיר את הפסידונימים שלו "יוסיפון" ו"עמנואל" שבחתימתם נתפרסמו רב מאמרו ופיליטוניו. כמורכן כותב המחבר שהפסמן תרגם את הקומדור של אוסקר וילד "מניפה של לירי וינדרמיר" ואת הספור Tunnel של ברנרד קלרמן לעברית, ואינו כן, כי קומדור זה של וילד תורגמה לעברית רק ע"י י. ח. טביוב (ורשה, שטיבל, תר"ף). והספור Tunnel לא תורגם לעברית כלל. הפסמן תרגם את ספורו של קלרמן, "האול" (Der Tor). — את המעתיק חנין אבן אסחאק הוא מכנים אעפ"י שהוא נוצרי גמור, ונזהר מעד ללכת אחרי Wolf. את שנת מותו הוא רושם 1783 (!). וכנראה שמעות-סופר יש כאן.

מעאטער קונסט און דראמע" (ורשה, "קולטור-ליגע", 1923); ספרו של שאצקי: "די ערשטע געשיכטע פון יידישען מעאטער"; ספרו של ב. גארין: "די געשיכטע פון אידישען מהעאטער" (ניו-יארק, "ליטערארישער פערלאג", 1918 ב' כרכים), ועוד. — בערך Erziehungswesen (ע' 491) חסר בייבליאגראפיה ספרו החשוב של הרב ש. אסק "מקורות לתולדות החינוך בישראל" (תל אביב, "דביר", תרפ"ה). — בערך Enzyklopädien חסרה האנציקלופדיה החשובה "שרי חמד" מאת הר' חיים חזקיה מדיני (ורשה, "תרנ"א—תרע"ד) ועוד אנציקלופדיות בהלכה, וגם האנציקלופדיה הגאוגרפית-היסטורית "ארץ ישראל ושכנותיה" לר' ישראל זאב הלוי הורוויץ איש ירושלים (כרך ראשון אות א'—י', וינה, תרפ"ג). — בערך Ewen, Isaac לא נזכר אפילו אחד מספריו, אף שהוציא את מאמריו וספריו על החסידות בצורת-ספרים עוד בחייו. כמו-כן לא נזכר כלל שכתב גם עברית. — בערך Galizien נמנו בין המספרים שיצאו מגליציה ותארו את חייה רק מ. ד. ברנדשטער ונ. סמולר, אולם בדורנו אי-אפשר שלא להזכיר כאן את המספר החשוב ש. י. עגנון יליד גליציה, שהרבה מספריו הם בבואה אמנותית לחיי היהודים בארץ זו. — ברשימת הקטלוגים של כתבי-יד עבריים שבסוף ערך Handschriften נשמטו קטלוגים חשובים של ספרות חשובות כמו: הקטלוג של ספרית-המדינה במינכן מאת מ. שטיינשנדר (מינכן, 1875; מהדורה שניה, שם, 1895); הקטלוג של ספרית מונטיפיורי (עכשו Jews College) מאת ד"ר הרטויג הירשפלד (לונדון, 1904) ועוד. — בערך Deinard נאמר שדינר פרסם בשנת 1927 את הספרים "לקורות היהודים באמריקה" וגושה הצלב" נגד ד"ר קלוזנר וסטיין ויו. והנה דינר לא פרסם מימיו ספרים בשם זה. שם ספרו נגד הנ"ל הוא: "חוב לר' ול'ישראל", ושם השני "צלם בהיכל". כמו-כן לא נזכרו בערך זה כלל ספריו הביבליו-גרפיים של דינר, "ספרות ישראל באמעריקא" ו"קהלת אמעריקא", שהם אולי העבודה המועילה ביותר שעבד דינר. — ע' 1701 שם הערך הוא Husserl, Eduard ובאמת שם הפילוסוף הוא Edmund.

גם בכרך זה באו מאמרים אחדים ארכים ומקיפים, כמו הערכים: Eherecht מרובות ומשובחות. Eid, England, Erbrecht, Gemeinde, Geschichte ועוד. התמונות הנלוות לכרך זה א. י. ע. ר. .

1115. Reallexikon der deutschen Literaturgeschichte; unter

Mitwirkung zahlreicher Fachgelehrter hrsg. von Paul Merker und Wolfgang Stammer. v. 1—2. Berlin, Gruyter, 1925—28. xxii, vii, 593; [2], 754 p. 17; 25.

Vol. 1. A—H; Vol. 2. J—Qua.

הספר הזה — כנראה היחיד במינו — מעיד על המהפכה הגדולה אשר התחוללה במדע הספרות בדור האחרון. כותבי תולדות הספרות היו רגילים קדם להרצות על הספרות כבשו אישים גדולים ועל כן היתה הביאוגרפיה וההרצאה הביאוגרפית משמשת קו ומשקלת לחוקר תולדות הספרות. אולם כשם שבפילוסופיה דחתה בזמן האחרון החקירה של תולדות הפרובלמות את החקירה הביאוגרפית ויצרה טיפוס חדש של תולדות הפילוסופיה, המסודר לפי הענינים ולא לפי האישים, כך גברה גם במדע הספרות בגרמניה הדעה, שצריך לעשות את נקודת-המבט הענייני לשליט בספרות. הפניה החדשה הזאת מתחילה בהתחלת המאה הזאת עם ספריהם של אונגר על הַמֶּן ושל גונדולף על שקספיר. האנציקלופדיה אשר לפנינו

1113. Яницкий, Н[иколай] Ф[едорович]. Печатная продукция РСФСР в 1926 году; статистические материалы. Москва, Государственная центральная книжная палата РСФСР, 1928. 142, [2] стр. 16:23.

המחבר מביא ידיעות סטטיסטיות מפרשות, ס"ה 34 מבלאות, על הספר והעתונות בר.ס.פ.ס.ר. (ז.א. רוסיה הסובייטית) חוץ מאוקרינה, רוסיה הלבנה, גרוזיה ועוד מדינות קטנות בשנת 1926, על התחלקותם לפי המריטוריות, השפות, הנושאים — עפ"י השפה העשרונית — סוג הקוראים וכו' ... נוסף עוד סימן אחד; סוג ההוצאות: ממלכתית, של אגודה מקצועית, של המפלגה הקומוניסטית, או פרטית. — בלשונות שניות (על העברית אין ידיעות מיוחדות) נדפסו 69 ספרים מהסכום הכולל של 24772 (ע' 52—53). החומר הסטטיסטי מעבד ומבאר. ישנן השוואות עם השנים הקודמות ומדינות אחרות.

1114. Jüdisches Lexikon; ein enzyklopädisches Handbuch des jüdischen Wissens in vier Bänden; begründet von Georg Herlitz und Bruno Kirschner. Mit über 2000 Illustrationen, Beilagen, Karten und Tabellen... Bd. II. Berlin, Jüdischer Verlag, (c. 1928). xxxii p. 1728 col., illus, pl., ports. 19 : 26.

כולל ערכים D.—H. כרך א' ראה ע' 59.

על אפיו הכללי של לכסיקון זה כבר נאמר בבקרת על הכרך הראשון. כאן הייתי רוצה רק להעיר הערות אחדות שהעליתי אנגלדורף בכרך היפה הזה. — ע' 47 נזכר מתחת לתמונה אחת שהגדת פראג הראשונה נדפסה בשנת 1526, וכן גם בערך Gersoniden, ובדרך Haggada בע' 1342, אולם מתחת לתמונות בע' 350 וע' 400 נאמר על אותה הגדה שנדפסה בשנת 1527. בקולופון של הגדה זו כתוב כ"ו טבת שנת עור"י לפ"ק, והוא 30 דצמבר 1526. — ע' 627 נתנת רשימה של ספריונל וספריוזכרון, רשימה מועילה מאד, אולם לצערינו לקויה בחסר, וביחוד חסרים בה ספריונל עבריים שיצאו לאור בא"י. כך, למשל, חסרים ברשימה זו ספר-היובל לכבוד א. ז. רבינוביץ, הקבץ לזכרו של בן-יהודה בעריכת י. קלוזנר (ירושלם, תרפ"א), «ספר-פינסקר» בעריכת י. קלוזנר (ירושלם, תרפ"א), «עלים» לזכרה של שרה טהון (תל אביב, תרפ"ב), «ספר-שמואל» לזכר ר' שמואל מוהילבר, ספר היובל של ראשון-לציון בעריכת א. מ. פרימן (יפו, תרע"ג), ספר-הקונגרס למלאת כ"ה שנה לקונגרס הציוני הראשון בעריכת י. ז. יפה (תל אביב, תרפ"ג), קבץ «בשעה זו» ב' למלאת כ"ה שנה לעבודתו הספרותית של ח. נ. ביאליק (יפו, תרע"ו), קבץ «הצדה» לזכר א. נ. גנסין (ירושלים, תרע"ד) ועוד. (אין קבץ זה נזכר גם בסוג ערך גנסין, אעפ"י שהוא המקור החשוב ביותר). כמו-כן חסרים ברשימה זו ספר-היובל לכבוד בן-אביגדור (ורשה, תרע"ו), חוברות «השלח» המיוחדות לכבוד אחד-העם, ש. שטרנהובסקי, לזכר לוינסקי, מנדלי מו"ס, ועוד. — הביבליוגרפיה שכסוף כל ערך וערך אינה שלמה, כמו שמחייב טבע לכסיקון קצר ופופולרי כזה; אולם נראה שדוקא בלכסיקון כזה צריכה הביבליוגרפיה להיות בבחינת מועם מחזיק את המרובה, קצרה בכמותה אבל משוכחת באיכותה. לצערינו אי-אפשר לומר זאת על כל הערכים, כך, למשל, בסוג הערך Drama, jüdisches לא נזכר אף אחד מהספרים היסודיים על תולדות התיאטרון היהודי כמו ספרו של י. שיפער: «געשיכטע פון יידישער

באפן המשנה את מובנם, מבלי שיכיר הקורא שהשם בלתי שלם; למשל עמודה 208 : I. Guttman, Die Scholastik des 13. Jahrhunderts. 1908. ב. הזכרת מקומות בספרים שונה מאד: יש שהזכירו את העמוד הראשון והאחרון (זאת בודאי הדרך הטובה ביותר); יש שהזכירו את המספר הראשון עם ff. (לפעמים שתי הדרכים בערך אחד); ויש שהזכירו את המספר הראשון עם f., אף על פי שהענין נמשך כמה עמודים (כך למשל תמיד בבובליוגרפיה לערך Antichrist). — ברמיוות מערך לערך קמצה המערכת לדעתנו הרבה יותר מדי. נדמה לי שלא היתה עדין אנציקלופדיה גדולה עם כל כך מעט רמיוות. אמנם יהיה בסוף מפתח בכרך מיוחד; אבל בכל זאת יפסיד הקורא הרבה, אם לעתים כה רחוקות ישלח לערכים אחרים. ומצד שני תמיד השטה הזאת על המערכת את החובת להביא אותם הדברים בכמה מקומות. בשמות אנשים ומקומות סוף סוף אפשר לומר על הרמיוות; אבל רע מאד הדבר בנוגע למושגים. למשל בערך Antisemitismus יש רמיוה ל Blutlüge אבל אין ל Hostienschändung, Disputationen, Christentum, Apostasie, Apologie, Polemik, Kirchenväter, וכו', אף על פי שבערכים האלה ורבים כיוצא בהם ימצא הקורא עוד הרבה מאד שדבר עליו בערך Antisemitismus רק בקצור והוא מאותו הענין. המערכת חוכרת לשנות זאת לטובה, מבלי לעזוב את העקרונות הקבועים בהקדמה הכללית.

נרשה לנו לנגע עוד בפרטים אחדים. שני הערכים Amadis ו Algabba, Jakob שווים בענינם; הכתוב רק באחד חשוב גם לאחר; רמיוות אין. — תחת תמונת השער Weibrauch- ständer aus Megiddo היה צריך להזכיר שהיא שייכת לערך Altar. — מן מחבר הערך Amatus Lusitanus נעלמה המונוגרפיה היחידה והיסורית על האישיות המענינת הזאת: Maximiliano de Lemos, Amato Lusitano, Porto 1907. בערך ההוא גם לא נזכר כלל כי א. היה הרופא היהודי הראשון ולזמן רב היחיד (ובכלל אחד הראשונים) שנתח מתים באפן שפתי. המשפט האחד על א. שבערך Anatomie, Juden in der מורה יותר על מפעלו הרפואי של א. מהערך המוקדש לו; רמיוות כמובן אין. בשמות ספריו יש הרבה מעויות דפוס. — טובים מאד ומועילים הם הערכים על אבות הכנסיה והסכולסטיקים, למשל Ambrosius, Alexander Halensis, Albertus Magnus, Abälard, אבל למה אין ערך Anselm von Canterbury? הלא בספרו De fide הרבה להחוכח עם היהדות? — בערך Antichrist (שבכלל הוא טוב מאד) לא דבר כלל על הספרות העשירה של ימר הבינים העוסקת בו, אף על פי שהיה בה ליהודים תפקיד חשוב; אפילו המקור העקרי Adso לא נזכר. בבובליוגרפיה לערך הזה יש למחק ספרו של רנן; למרות שמו אין לו כל ענין לנושא ההוא. לעמית זאת לא היה צריך לשכח ספרו של Maltenda, De Antichristo, 1604 שהוא לבדו כולל את כל החמר. — ההודעות על המשומר הלוי (ע' 1202) כלן מעוונות תקון. שמו היה לפי דברי עצמו (Patrologia latina, CLXX, 807) יהודה בן דוד הלוי. באנציקלופדיה כתוב שהתנצרותו עוררה בשעתה תמוהן. לגמרי לא; עד שלא מצא קרפצוב בשנת 1867 את כהני של ספרו אין לו כל זכר. חברו להתנצרות היה אחיו החורג (שם 626). לא אחר כך היה לגיור אלא מיד. המנור שנכנס בו נקרא קפנברג, לא קופנברג. — הפרק Christliche Apologeten des Judentums עמודה 1187 ואילך עובר בשתיקה על מאמר בעל חשיבות היסטורית, Dass Jesus ein Jude gewesen למרמין לוסר. ההשגות הקמנות האלו לא ישנו כמובן מאומה במשפטנו הכללי על הכרך הזה של האנציקלופדיה: גם הוא נעשה בוהירות יתרה והוא אמצעי מיוחד במינו לחקירת היהדות, ספר שמוש מרעי וספר קריאה מענין עד מאד. ח. פלאום.

1109. American library association. Educational committee. School library yearbook. No. 1. Chicago, American library association, 1927. 156 p. 15 : 23.

בשנת 1922 מנתה "חברת-הספרנות האמריקאית" ועדה מיוחדת לשם ספוק חמרי מקרא הגון לתלמידי בתי-הספר ולשם הוראה לתלמידים כיצד להשתמש בספרים ובתור-ספרים. ספר-שנה זה הוא פורץ-בכורים לפעולה זו, ומספר בו בפרוטרום על כל הנעשה בענין זה במשך השנים האחרונות בבתי-ספר ובבתי-ספרים באמריקה.

1110. Bennett, James O'Donnell. Much loved books: Best sellers of the ages. New York, Boni and Liveright, 1927. ix, [2], 461 p. 15 : 23.
הפרק הראשון בספר זה המכיל שורה של מסות על הספרים הקלאסיים בספרות-העולם, מקדש לתנ"ך ולברית-החדשה. המחבר דן בתנ"ך מבחינה ספרותית, מדגיש ביחוד את שלמות הספור הקטן והשורה החפשיה בתנ"ך.

1111. Dessubré, M. Bibliographie de l'Ordre des templiers (imprimés et manuscrits); préface par Albert Lantoin. Paris, Nourry, 1928. xix, 324 p. 14 : 23.

=Bibliothèque des initiations modernes, V.

הביבליוגרפיה מכילה 1201 מספרים מסודרים ע"פ א"ב. בסוף הביבליוגרפיה הוסיף המחבר Table générale החוזרת בקצור על החמרי הביבליוגרפיים מנקודת מבט של סדור הענינים. הביבליוגרפיה מלווה ע"י הערכת הספרים. המחבר צרף לשמות הספרים גם את הסיגנונה שלהם בבית הספרים הלאומי הצרפתי.

1112. Encyclopaedia judaica; das Judentum in Geschichte und Gegenwart. Bd. 2. Berlin, Eschkol, (c. 1928). xxiv p. 1232 col., illus., pl. 21 : 30.

Akademien-Apostasie. — כך א' ראה ע' 57.

תענוג מיוחד הוא להודיע על הופעת הכרך השני של הספר הנחדר הזה. ראוי להזכיר קודם כל שיצא בלי אחור, חצי שנה אחרי הראשון; הלא מפעל כזה יעורר תמיד את הדאגת סן יתעכב ההמשך יותר מדי. שמרו אפוא את התכנית.

" אם יש להצטער על איזה דבר בכרך היפה הזה שהוא ממש מתנה לכל המעונינים בתחכמת היהדות, הרי הוא זה שגם בו לא תסים עדין אות A. אם כך הדבר, נראה שלא 15 אלא 28 כרך או 14 שנה יהיו דרושים לבצע את המפעל. אך לא נדחק את השעה! כל מה שירד התאזר לפרטים יעלה ערכו המדעי. — מבחינה אחת עולה הכרך השני עוד על הראשון: מספר התמונות עלה מן 63 ל-106 (הלואי והיו עוד יותר!) וכמעט שאין ביניהן מיותרות, אף אם אחדות מהן לא הצליחו, כמו מס' 5, 9, 18, 60. מוזרות בעינינו שתי התמונות לערך Alef : הן מאותומין האותיות אשר בתמונות לערך Ajin, וכפי שהדגשנו כבר בבקרתנו על הכרך הראשון, אין בשתי האלפאביתות האלו כל ענין אמנותי או היסטורי. הלא רצוי יותר שיבחרו כל אות מתוך סוג א"ב אחר. הלא נמצא חמר בדפוסים העברים ובכתבי היד די והותר (השוה את התמונות לערכים ההם ב Jüdisches Lexikon). — הערות כלליות אחדות נעיר בנוגע לדרך הצטוט. א. לפעמים קצרו את שמות הספרים

ברוסיה הקודמת, של הצרים, מספר על נסיון של יסוד מושבה יהודית בקרבת קיוב (ופריק) ואי הצלחתו של נסיון זה. הארת יחסם של הפקידים הרוסים ותפיסתם של הנדוברים היהודים ראוייה להשומת לב הודות לקטעים מן התעודות שהוא מפרסם. מר דוד ברודסקי מספר על שתי עליקות דם במאה ה'ח, מהן אחת "עליית-פורים" (היהודים הרגו ודד נוצרי בתור המן, עליה בנוסח ב' צ נ ו י). על יסוד חמר ארכיוני נותנת לנו המערכת תאור מ"גרוש היהודים מרצועת-הגבול בוואלין ופודוליה" (עמ' 123 — 148), וכיצד הוכרחה הממשלה לותר על גרוש זה. מר גלנט מפרסם במאמרו על "גרוש היהודים מקיוב בשנת 1835" 43 תעודות בענין זה, והן רק מאשרות את הדיוע מכבר, כי גרוש זה בא בעקרו בעטים של הסוחרים הנוצרים בקיוב. המערכת נתנה רשימה של הספרות על היהודים במשך עשר השנים אחרי המהפכה (1917—1927) — רשימה בלתי שלמה. חסרים בה ספרים שהופיעו בקיוב בשנות 1917 — 1920) — אבל בכל זאת מועילה, ביוחד בשביל אנשי חו"ל. אחרי המאמרים בא "חמר לתולדות היהודים", פרסום תעודות מארכיונים: המלחמה בבגדים היהודים וביחוד במנהג של "היהדות לגלח את שער ראשן"; ואנחנו רואים את פקיד הממשלה רודפים אחרי כפות היהודים ושערות היהודיות... ומרויחים יפה בעסק זה; הפרעות ("פוגרום") בסרויאנוב בשנת 1905 (בשעתן נתפרסמו פרעות אלו ע"י כך, ששם נהרגו חברי ההגנה היהודית שבאו מוויטומיר; והאשימו גם כמה מן היהודים שמסרו אותם); על שר המשטרה בקיוב ציחוצקי והכנסותיו מהיהודים, על סגירת האינסטרומט היהודי למורים בוויטומיר בשנת 1825 וידיעות סטטיסטיות על מספר היהודים בפלך פודוליה בשנת 1795. בסוף הקבץ באה תמצית המאמרים בגרמנית (אגב, הגרמנית היא לקויה לא רק לגבי הוצאה אקדמית...). חשיבותו של הקבץ הוא בחמר הארכיוני, אם כי בדרך כלל אין בו "חדשות ונצורות" (שישגן בודאי בארכיון המרכזי בקיוב, ביהוד לתולדות החיים הפנימיים של הקהלות) אבל אין ספק שיש בידו להעשיר בהרבה את ידיעותינו על חיי היהודים בארץ שבה התרכזו מיליונים יהודים במאה האחרונה.

ב. ד.

ג. ביבליוגרפיה ותולדות הכמות ישראל.

ירושלם. בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי. רשימת ספרי ספורט ומשחקים הנמצאים בבית הספרים. ראה ע' 299.
קלע"ד. העתונות הישראלית בא"י. ראה ע' 303.

1108. Академия наук. Ленинград. Комиссия „Наука и научные работники СССР“ Наука и научные работники СССР; справочник, составл. комиссией „Наука и научные работники СССР“ под наблюдением и непосредственным руководством С. Ф. Ольденбурга и Е. Ф. Карского. Ч. 2. Ленинград, Академия наук СССР, 1926. 8, 406, [1] стр. 14:19.

Ч. 2: Научные учреждения Ленинграда.

עם תמונתו של נשיא האקדמיה א. פ. קרפינסקי. ידיעות מפרשות על בת-הספר הגבוהים, המוסדות המדעיים והספריות בלנינגרד.

1107. Українська академія наук. Київ. Жидівська історично-археографічна комісія. Збірник праць Жидівської історично-археографічної комісії. Кн. 1. За редактуванням керівничого над працями комісії І. В. Галанта. Київ, Всеукраїнська академія наук, 1928. 250, [3] стр. 18:27 [Всеукраїнська академія наук. Збірник історично-філологічного відділу № 73].

קבץ עבודות הועדה ההיסטורית-הארכיאוגרפית היהודית ספר א' בעריכתו של מוזכר הועדה א. גלנץ.

בהקדמה מספרת המערכת בקצרה את תולדות הועדה ההיסטורית-הארכיאוגרפית, שנוסדה עוד בשנת 1919 אחרי אשר "קבוצה קטנה" של היסטוריונים יהודים בקיבוץ הגישה תזכיר אל האקדמיה האוקרינית והציעה ליסד ועדה היסטורית-יהודית ע"י אקדמיה זו. חבריה הראשונים של הועדה היו: סגן היו"ר של האקדמיה, ההיסטוריון הרוסי המפורסם בגלילי, מוזכר האקדמיה קרימסקי, המנחה י. איזוראילסון, ב. דינבורג, א. כהנא וא. גלנץ. בראשית פעולתה שמה לה הועדה למטרה גם לאסוף את כל החומר לתולדות היהודים באוקרינה, הנמצא בספרות הרבנית (ש"ת ופוסקים וכו') ולהוציא אותם באוקרינית; וגם לבדוק בארכיונים שנפתחו אז, לאסוף ולפרסם את החומר לתולדות היהודים באוקרינה. אולם המאורעות שבאו אח"כ (כבוש אוקרינה ע"י צבאות דניקין, הרעב וכו') ויצירת חלק החברים לחו"ל (איזוראילסון, דינבורג, וכחנא) גרמו לשתוק עבודת הועדה, שחדשה את פעולתה רק בשנת 1924, בראשותו של הפרופ' קרימסקי (נוצרי; פרופ' לתולדות המזרח ומשורר וסופר אוקריני ידוע). לשם הרדוק כראי אולי להוסיף, כי אותו תזכיר של הקבוצה הקטנה (אחד מן השנים: איזוראילסון ודינבורג) הוגש ע"פ האניציאטיבה של נשיא האקדמיה, הפר' וינדסקי. הקבץ שלפנינו הוא אפוא קבץ רשמי; השתתפו בו רק חברי הועדה (אגב, כלם מלבד היו"ר והמוזכר, עובדים שלא ע"מ לקבל פרס), שפרסמו בו על פי רב חמ"ר ש מ: תעודות מארכיונים שהיו עד עכשיו סגורים בפני החוקרים. המאמר הראשון בקבץ הוא של הפרופ' ריבנסקי (אוקריני) ומוקדש לתולדות היהודים באוקרינה שעל החוף השמאלי (של הדניפר) במחצית המאה הי"ח. מאמר זה הוא לא רק הגדול ביותר (97 עמ'), אלא גם החשוב ביותר ע"פ תכנו. המחבר מפרסם כאן המון תעודות (עמ' 16—97) הנותנות לנו ציור נאמן ונהיר גם מתפקדם של היהודים מחוץ לארץ (וזהוין וגליציה המזרחית), במסחר-החוף של אוקרינה, גם מגרוש היהודים מאוקרינה זו וגם ממקרי ההמרה שבאו בעתם של גרושים אלו. המחבר התכוון רק לפרסום התעודות ולהסברתן הכללית, ולא התעכב על המסקנות שיש להסיק מהן. כך, למשל, יש לצין את העובדה, כי בכל אותם המקומות והישובים שמהם גרשו היהודים היו אח"כ הקהלות הראשונות, וכי במדה ידועה לפנינו בתעודות האלה הרשימה הראשונה של ישובי היהודים בפלכי צ'רניגוב ופולטבה, (אגב, על חמרות היהודים במקומות אלה יש גם מסורות עם בקהלות). חמר מענין נותנות התעודות גם לתולדות הקהלות בגליציה (למשל, קהלת קלומיאח) ולשיבו של המסחר היהודי בימים ההם. מר ו. איבניצקי (חבר הועדה; אוקריני) מוזכר במאמרו הקצר (98—104) כי הפילוסוף האוקריני סקובורודה (מהמאה הי"ח) לא ידע עברית, בנגוד לדעה המקובלת. מר רוד וינשמיין במאמרו לתולדות יסודן של המושבות החקלאיות היהודיות

1101. פארבאנד פון די אידישע קאאפעראטיווע געזעלשאפט
אין פוילן, קאאפעראטיווער מאשן-לוח פארן 1928 יאר. ערשטער יארגאנג.
ווארשע, (דרוק פרימענט), 1928. 160 ע' 10 : 14.

בסוף הספר שער בפולנית.

1102. קלאנגען; זשורנאל פאר ליטעראריש-קינסטלערישע פרווון און
קולטור-פראגן. בעלכאטאוו, (דפוס א. מ. האראוויץ), 1927. 16 ע' 17 : 22.
חד-יומן. העורך: ש. ה. קעלמאן.

1103. Frankfurt am Main. Israelitische Religionsgesellschaft.
Realschule mit Lyzeum. Festschrift zum 75jährigen Bestehen der
Realschule mit Lyzeum der Isr. Religionsgesellschaft Frankfurt
am Main. Frankfurt a. M., (typ. Hermon-Verlag), 1928. 3, 175,
59, VII p., ports., facsim., pl. 18 : 25.

מכיל גם: ספר בית הבחירה על מסכת חגיגה אשר חבר ר' מנחם ביר שלמה...
המכונה מאירי... יצא לאור על-פי שני כתב-ידים ע"י מרדכי לאנגע. [עם שער מיוחד].

1104. Hickl's illustrierter jüdischer Volkskalender für das Jahr
5689—1928/29. Jahrg. 28. Hrsg. und redigiert von Hugo Gold.
Brünn, Jüdischer Buch-und Kunstverlag, 1928. 143, [1] p. 15 : 23.
את הקודם ראה ק.ס. שנה ד' ע' 211.

• 1105. Jerusalem. Deutsches evangelisches Institut für Alter-
tumswissenschaft des Heiligen Landes. Palästina-jahrbuch. Im Auftrage
des Stiftungsvorstandes hrsg. von Albrecht Alt. Vierund-
zwanzigster Jahrgang (1928)... Berlin, Mittler, 1928. 140 p., maps,
pl. 15 : 23.

Alt: Das Institut im Jahre 1927.— Alt: Das Talior von Jerusalem.—
Herz: Grossgrundbesitz in Palästina im Zeitalter Jesu.— Kuhl: Römische
Strassen und Strassenstationen in der Umgebung von Jerusalem.—
Verzeichnis der Tafeln.— Verzeichnis der Karten.

את הקודם ראה ע' 55.

Жидівська історично-археографічна
комісія ראה Українська академія наук.

1106. Jüdischer Almanach auf das Jahr 5689; hrsg. im Auf-
trage des Keren Kajemeth Lejisrael in Prag, redigiert von Fried-
rich Thieberger und Felix Weltsch. (Prag, typ. Fuchs & Rajtoral),
1928. 332 p., illus. 15 : 21.

ע' 253—332 מודעות. את הקודם ראה ק.ס. שנה ד' ע' 212.

1096. אידישע שול-ארגאניזאציע. צען יאר 1914—1924. [ווארשע].

אידישע שול-ארגאניזאציע, 1924. 10 ע' 31 : 47.
חד-יומן.

1097. אידישער ארבעטער יאר-בוך און אלמאנאך 1928.

רעדאגירט פון ב. לאקער. ניו יארק, פועלי ציון, 1928. 320 ע' 15 : 23.
ע' 3—7, 301—320 מורעות. את הקודם ראה ק.ס. שנה ד' ע' 108.

1198. „היינט“ 1908—1928, תרס"ח-תרפ"ח. יוביליי-בוך.

(ווארשא, דפוס היינט, 1928). 200, [4] ע', תמונות. 26 : 37.

העורך: א. גולדברג. המו"ל: נ. פינקלשטיין וז. י. יאצקן. בראש העמודים נדפס:
„היינט“ — יוביליי-נומער. הופיע בקיץ תרפ"ח.

המאסף מוקדש בעקר ליהדות הפולנית ומקיף את חייה ב20 השנה האחרונות ובזמננו
אנו לכל גלויהם. במאמרים האלה מדבר על הפוליטיקה היהודית ועל הפרודוקטיביות
על תיאטרון ואמנות, על חנוך ועל ספורט, על פעולותיהם של צירי יהודי פולין בפריז בומן
ועידת השלום ועל הכבוש הגרמני על הבחירות לה-דומה הרוסית ועל דמוי התנועה
הלאומית והציונית בורשה ועוד. מאמרים מיוחדים מוקדשים למרכזים גדולים (אמנם כלם של
פולניה הקונגרסית): ורשה, לודז, וילנה, ביאליסטוק; וזה חשוב ביחוד מפני שההיסטוריה
המקומית הונוחה אצל יהודי המזרח. חוץ מזה ישנם 2 מאמרים מלא-ענין על יהודי גליציה,
מאת ל. כ"ך ובי. צ'גורובסקי, ומאמר מאת י. גרשבינסקי על ערי המדינה בפולין. יש לצין את
המאמרים של גרינבוים על הפוליטיקה היהודית בפולניה, של שיפף על שאלות
הפרודוקטיביות של ההמונים היהודים, של ג'ימן על האמנות היהודית בפולניה. נ. סוקולוב
מתאר בתאור יפה מאד את ורשה הישנה ואת אבותיו של הפילוסוף פרגסון. חומר מענין
ממציאים גם זכרונותיהם של לויטה (פריז ב1919, ועידת השלום) ושל צ'רינובוב (פטרבורג 1916),
שתולנות בעניני היהודים. לחלק הזכרונות שייכים למעשה גם הציונים הנחמדים של צ'רינובובסקי
(אודיסה 1922, בימי הרעב הגדול) ושל ש. אש (ורשה 1905). ישנם במאסף 20 ספורים ושירים של
אפסושו, א. צ' גרינברג, ז'בוטינסקי, סגלוביץ, מסטבובים ואחרים. על שאלת הספרות מדברים פיכמן
במאמרו „על הספרות העברית הצעירה מימות מנדלי עד המלחמה“, ומייזל: „דרכה של הספרות
היהודית ב15 השנה האחרונות“. על אי ישנם מאמרים של יפה, רופין, קוטליצקי, פטרובסקי, שחראי,
לוינסון, טרינקס וגרשבינק. חמר רב נתן על תולדות העתון, ראשיתו והתפתחותו. לעמת
זה לקוי החלק על היהדות שמחוץ לפולניה: רק 2 מאמרים יש בו: על היהודים באמריקה
(של דינגל), ובאנגליה (מי. קלימין). — חסרות לגמרי ידיעות סטטיסטיות על התפצטות של
העתון עפי' השנים, המקומות. — ההוצאה, הניר הגרוע והדפוס הצפוף והמטושטש בכמה
מקומות, אינה מתאימה לספר-יוביל.

1199. הכח צייטונג. קאזנאס, „הכח“, 1928. 4 ע' 32 : 47.

חד-יומן. העורך: מ. ז. שמרייכמאן. יצא 22 במרץ. 27 במאי יצא חד-יומן בשם
„הכח-ווארט“. העורך: מ. גורדין.

1100. ליטערארישע-וועלט; זשורנאל פאר ליטעראטור, קונסט און

קריטיק. ווארשע, (דפוס רעקארד), 1928. 12 ע' 24 : 31.

חד-יומן. העורך: ג. קאפפאל.

[ירחון ?] חוברת א' יצאה בתמוז.

1090. Cuadernos literarios de Oriente y Occidente. Director: Enrique Espinoza. Buenos Aires, Instituto de la Universidad de Jerusalem, 1927. 63 p. 15 : 20.

קביעות ההופעה לא נזכרה. אין תאריך על החוברת.

ב. קבצים ומאספים.

גולדין, א. א. רפואה. ראה למטה מספר 1093.

1091. הגרן; מאסף לחכמת ישראל; ערך ע"י ש. א. הורודצקי. ספר עשירי. ברלין, ילקוט, תרפ"ח. 172 ע' 16 : 24.

ספר היובל למלאת שלשים שנה לקיום "הגרן".

התכן: מ. י. בן-גוריון: הפרק הראשון של יונה. — ג. ה. שורש-ינר: מומר תפלה לאל חי (מומר מ"ב-מ"ג). — י. קופמן: העליה האחרונה של ישו לירושלים. — י. גוסמן: מוצאה ומגמתה של אגרת אריסטואס. — ח. ברודי: למי הקדיש רמביץ את ספר התרשים? — ח. שרנבוים: הפסקות אצל רש"י. — י. מ. אלבוגן: שמנה עשרה בדרך הימנון. — ש. א. הורודצקי: אדם קדמון. — ז. רובשוב: בעל "קורא הדורות" וקורות דורו. — ש. קרויס: כיצד משלימין את הערוך השלם? — י. ד. מרקון: זיופי פירקוביץ והלכות. — ש. א. הורודצקי: ר' חיים וויטאל על ישו ומחברו רשימות. — מ. א. ז'אק: אור החזר. — רשימת המאמרים של תשעת ספרי הגרן. — מפתח כללי לעשרת ספרי הגרן לפי שמות הסופרים בסדר אלף-ביתי.

1092. דרגא; קבץ מאמרים של הסתדרות השומר הצעיר ברדיון ליובילה השביעי. רדיון, השומר הצעיר, תרפ"ז. 2, 29, [1] ע' 16 : 24.

נערך ע"י ד. רוזנבום וי. זיגלמן. רב המאמרים בעברית, אחדים ביווית.

כנסת; דברי ספרות של סופרי ארץ ישראל. ראה ע' 288.

1093. רפואה; מאת א. א. גולדין, ל. מ. הרברט וא. גאלדנשטיין. (בשביעית תלמוד-רפואה ורפואים). כך א. ניו יורק, חוברת רפואה, 1927-VI, [1], 218, [6] ע' 15 : 23.

העורך: א. א. גולדין. ע' 185—218 "מונחים חדשים ואישכחיים".

אנהיים; זאמלעקפט פארן יידישן ווארט אין ארץ ישראל. ראה ע' 289.

1094. אונוער שול. ווארשע, (דפוס די וועלט), 1926. 8 ע', תמונות. 24 : 32.

עורך ומו"ל: מ. בעזער. החוברת יצאה ב-27 באוגוסט.

1095. אידישע שול—ארגאניזאציע. וועגן דער יידיש-וועלטלעכער שול פון שלום אש, י. אפמאשו, דוד איננחארן, [ואחרים]. ווארשע, שול און לעבן, 1924. 72 ע' 18 : 21.

1081. מעזריטשער ארבעטער אינפארמאטאר; 2-וועכנטלעכע צייטונג געווידמעט די היגע ארבעטער באוועגונג. (רעדאקטאר-ארויסגעבער: ב. זווערניצקי). מעזריטש, (ראדיא), 1928. 29 : 42.

גליון 1 (7) יצא ב' 27 בינואר.

1082. מעזריטשער טריבונע; וואכנשריפט. מעזריטש, (דפוס ראדיא), 1928. 28 : 40.

העורף: ב. מאנפעלד. גליון א' יצא ב' 20 יולי. מצויר.

1083. פארן פאלק; פאפולערע קאאפעראטיווע צייטשריפט. ווארשע, פארבאנד פון די אידישע קאאפעראטיווע געזעלשאפטן אין פוילן, 1928. 17 : 23. ורחון. העורף: א. י. פראוואלסקי. חוברת א' יצאה ב' 1 במרץ.

1084. קאלישער לעבען; אומפארטויאיש וואכענבלאט פאר קאליש און אומגעגענד. (רעדאקציע-קאלעגיום: א. רובין און א. י. מאטעלאק). קאליש, (דפוס סיעראדצקי), 1927. 32 : 47.

גליון א' יצא ביולי. גליונות א-ד' בלי הכתובת „אומפארטויאיש“. גליונות א-ג העורף: א. רובין.

1085. דער קאנטשיק; וואכענבלאט פאר הומאר און סאמירע. טשערנאוויץ, דפוס מערקור, 1928. 24 : 32.

העורף: יצחק פאנער. גליון ב' יצא ב' 14 ספטמבר. מצויר.

1086. ראזאריער וואכענבלאט; איינציגע לאקאלע אידישע אויסגאבע. פאראגואי, בלי שם דפוס, 1928. 33 : 51.

העורף: ט. שענדערריי. המיסד י. בלעכער. גליון מספר 212 הופיע ב' 2 במרץ. נוסד בשנת 1924.

1087. *Das Band*; Zeitschrift der jüdischen Gehörlosen. Hrsg. vom „Verein zur Förderung der Interessen der israelitischen Taubstummen Deutschlands e. V.“, „Verein ehemaliger Zöglinge der israelitischen Taubstummenanstalt zu Weissensee“, „Der israelitischen Taubstummen—Anstalt für Deutschland zu Berlin—Weissensee“. Verantwortliche Schriftleitung Felix Reich. Berlin—Weissensee, typ. Radscheck, 1928. 17 : 25.

[דו-וירחון?] שנה ג' חוב' ג' יצאה ב' 1 במאי.

*1088. *The Brooklyn review*; an American Jewish weekly, publ.: The Brooklyn review, Inc., Vol. I, No. 7, March 11, 1927, Brooklyn, N. Y.

1089. *Cheruth*; Hitachdut hanoar b'Hungaria; a magyar cionista szövetség ifjúsági szakosztályának közleméneuei. Budapest, (typ. Goldmann), 1928 — 5688. 23 : 31.

הספרות העברית ומדע היהדות.

א. ספרות עתית.

1075. הדרך; קלונה של ברית הנוער. יוצא לאור ע"י ... הברית העולמית של הנוער העברי. ורשה, ברית הנוער, תרפ"ח. 15 : 24.

[ירחון?] חוברת א' יצאה בשבט-אדר.

1076. המגיד. יופיע לחלקים... מאסף דרשות לכל שבתות השנה ... דברים בעתם למועדים ... ולכל מאורעות החיים ... סאטמאר, דפוס הירש, תרפ"ח. 16 : 23.

[ירחון?] העורכים: יצחק קליין ושלום יצחק לעווין. אין תאריך על החוברת.

1077. התקופה. יוצאת ארבע פעמים בשנה. ספר עשרים וארבע. העורכים: שואלו משרניחובסקי, בנציון כץ, שומעון ראבידוביץ. ברלין, שטיבלר (דפוס איצקובסקי), תרפ"ח. 552 ע' 19 : 27.

נסדר בביה"ד ראם בוללנה. את הקורמים ראה ק. ס. שנה א' ע' 25, 94, 248 ושנה ג' ע' 19. ספורים ושירים מאת: בת מרים, ח. הזוז, ש. הלרין, משרניחובסקי, יעקב כהן, למדן, מ. מוהר, א. פ. מינץ, ג. סוקולוב, צ. פרויגרוזן, יעקב רבינוביץ, מ. שהם, שופמן, חיים שור, תרגומים: דנמה אליגרי: תפת. תרגם זאב ז'בוטינסקי. — אפלטון: קרישון. תרגם צ. דיזנדרוק. מאמרים: קצנלסון, י. פ. הריליגיה והפוליטיקה בדברי ימי ישראל. — מאנן, יעקב: התנועות המשיחיות בימי מסעי הצלב הראשונים. — הלפר, ב'צ: ספרות ישראל בשפה הערבית. — הורודצקי, ש. א.: מאה שנים של פרישות. — דובנוב, ש.: מגילת סתרים של אחד העם. — קויפמאן, יחזקאל: עקרי דעותיו של אחד העם. — ראבידוביץ, ש.: א. ד. גורדון. בקרת: בן-עמי: מגדלי מו"ס (זכרונות). — פיכמן, י.: נומברג. — ברנפלד, שמעון: ברוך שפינוזה. — שמחוני, י. ג.: קדמוניות התלמוד. — רשימות: רוזנפלד, ש.: היהדות האמריקאית והיהדות העולמית. — פיכמן, י. ג.: יצחק קצנלסון (ליובלין). — כ"ץ, ב. ג.: דמויות וקומות. — שמחוני, י. ג.: פנקס-ליטא. — ראבידוביץ, ש.: הגרן. — משרניחובסקי, ש.: הרפואה. — ראבידוביץ, ש.: כתבי הרמן כהן. — אנשים: אלבוגן: י. ג. שמחוני ובי' הלפר. — דיזנדרוק, צ.: צבי פרץ חיות. — כ"ץ, ב. ג.: איזידור לור. — שופמן, ג. ג.: נומברג. — ספרים שנתקבלו.

1078. אויפגאנג; חודש שריפט פארן יונגן יידישן ווארט. ווארשע, (דפוס שפיגעלשטיין), 1928. 32 : 48.

העורך האחראי והמורל: י. א. לעווענשטיין. גליון א' יצא ביולי. — מצויר.

1079. אונזער וועג; ארגאן פון צ'יוניסטישן ס [אציאליסטישע] פ[ארטיי] אין לעטלאנד. ריגא, (דפוס ספלענדור), 1927. 34 : 50.

דו שבועון. עורך ומורל: י. מאירסאן. גליון ב' שנה א' יצא ב 27 בדצמבר.

1080. ווירטשאפט און לעבן; צווייטאמאטליכער זשורנאל. בערלין, פארבאנד אָרט, 1928. 15 : 23.

חוברת א' יצאה ביולי.

1073. اللجنة التحضيرية للدفاع عن حقوق المهاجرين العرب في

الجنسية الفلسطينية: نداء الى الشعب البريطاني النبيل. القدس، مطبعة

بيت المقدس، ١٩٢٨. ٤٣ ص 16:24.

ועדת ההכנה להגנת זכויות המהגרים הערביים על האזרחות הפלשתינאית: קול קורא
אל העם הבריטי הנדיב (דרישת האזרחות הארית לכל ולידיו הארץ הערביים הנמצאים בחו"ל
בלי הגבלת זמן העדרם מהארץ).

1074. المجلس العمومي للطائفة اليهودية في فلسطين. رسالة المجلس...

الى مسلمي فلسطين تشرين الثاني (نوفمبر) سنة ١٩٢٨. القدس، مطبعة

ملول، ١٩٢٨. [٣ ص] 23:30.

מכתב „הועד הלאומי ליהודי א"י" אל המוסלמים בדבר הכתל המערבי.

1068. **Roman Catholic church. Jerusalem patriarchate.** Statistique générale. Jerusalem, typ. PP. Franciscan. T. S., 1928. 27, [5] p. illus., ports. 19 : 27.

Tel-Aviv. Institute of agriculture and natural history. Agricultural experiment station, ראה Zionist organization. Palestine executive. Agricultural experiment station.

1069. **Viteles, Harry.** Expansion of the orange industry in Palestine. Tel-Aviv, Mischar w'taasia, 1928. p. 351—84, tables. 24 : 33.

= Palestine and Near East economic magazine. Vol. III. nos. 15—16: Special number.

1070. **The White fathers, Jerusalem.** Pool of Bethesda, St. John chap. v. 1—9. In 40 different languages. Jerusalem, The White fathers, 1928. [41] p. 16 : 24.

1071. **Zionist organization. Palestine executive. Agricultural experiment station.** Bulletin. Tel-Aviv, various printers, 1924—1927. 16 : 24.

Bulletin 1 : Bodenheimer, F. S. ראה ק.ס. שנה א' ע' 180.

" 2 : Menchikowsky, F[elix]. The chemical composition of Palestine olives and their oil. The chemical composition of the sesame oil cake. Composition of rain falling at Tel-Aviv. 1924. 37, [1] p.

" 3 : Elazari, M. ראה ק.ס. שנה א' ע' 180.

" 4 : Eig, A[lexander]. A contribution to the knowledge of the flora of Palestine; (tr. from Hebrew). 1926. 52 p.

" 5 : Uri, D[avid]. Experiments in poultry raising at Ben-Shemen; first report. (tr. from Hebrew). 1927. 55 p.

" 6 : Eig, A[lexander]. A second contribution to the knowledge of the flora of Palestine. (tr. from Hebrew). 1927. 88 p. pl.

" 7 : Eig, A[lexander]. On the vegetation of Palestine. (tr. from Hebrew). 1927. 88 p., pl.

" 8 : Haupt, H. Homoptera Palestinae I. 1927. 43 p., pl.

את הקונטרסים א—ה. בעברית ראה ע' 297 בספר 1005.

1072. **القدس، مدرسة سان جورج.** مدرسة سان جورج في

القدس، تأسست سنة ١٨٩٩. [القدس]، مطبعة بيت المقدس، ١٩٢٨.

٢٢ ص 15 : 23.

המבוא הקצר של הספר (ע' 1—18) יש לו תבונה של ספר לסוד אלמנטרי למקצע המשפט בין הלאמי הפרטי בכלל והוא מכוון לצרכי בית הספר, שאין תלמידיו מקבלים הכשרה עיונית במקצעות המשפט הכלליים. ברם, מתחת תעודתו השמושית המיוחדת של הספר קצר המחבר בחלק זה, שהיה ראוי להפרטה יתרה. לעומת זה מרחיב המחבר את הרצאתו על מושג הלאמיות והאזרחות הארץ ישראלית (20—56). אבל כאן לא תפס את הפרובלמה, כיחוד מנקודה המעניינת את הישוב העברי ולא הביא בחשבון כמה מקרים מן החיים המתהווים בארץ, כדרכו הוא מעמיד כאן את המשפט הארץ ישראלי על המסורת האנגלית, שהוא מכיר בממכונה הגמורה לשמש דוגמה בשביל ארץ ישראל.

חמר שמושי חשוב טובא בפרק השלישי («הלאומיות בתור יסוד המשפט והשפוט במזרח» עמ' 56—87). הוא עומד כאן על מצבם של נתיני חוץ לארץ בארצות המזרח השונות, שהוא חשוב בשביל כל מדינאי ועורך דין שמושי. בתור השלמה לפרק זה בא לשמש סאטרו הנ"ל של המחבר ב«המשפט». אך, משום הקצור הרב בתאור ההיסטורי והנגיעה המרפרפת בשאלות המעניינות את הישוב העברי, ראוי כאן להשתמש בתור תוספת במאמרים: «יתרונות הנכרים בארץ ישראל בקשר עם שאלת ההתאזרחות» — ק. ב. ש. «המשפט» כך א' חוברת ב', ובמאמר «לתולדות הקפיטולציות בארצות המזרח» — ו. הפנינג, «המשפט» כך ב' חוב' א' (במאמר האחרון גם הוראת ספרות לענין זה).

מרכז הכבד של הספר וערכו השמושי הוא בפרק הרביעי («השפוט הדתי וההגנה במזרח» עמ' 98—111), בפרק החמישי («המשפט והשפוט בעניני המצב האישי» ההקדשות הדתיות והחולוניים בארץ ישראל» עמ' 113—139), בפרק השישי («נגודים בין המשפט ובין השפוט בעניני המצב האישי» עמ' 142—183) ובפרק השביעי («השפוט ובתי המשפט» עמ' 185—205). גם כאן נותן המחבר באורים היסטוריים קצרים והשוואות למשפט האנגלי, אלא שבעקר אנו עומדים כאן על כסים המשפט היסודי הנוהג בארץ ישראל ועל סדר בתי הדין הקבוע בה. באימובית המחבר, כי לא רק למד את המצב כמות שהוא, אלא גם הצליח בעצמו למצא בדרך הקירית ועל ידי סדרש החוק דרכים לפתרון פרובלמות מסובכות, כיחוד בדיני נשואין וצוואות. מעניינים בשביל התפתחות המסחר בין הלאמי בארץ ישראל ורכישת נכסים על ידי נתיני חוץ לארץ הם הפרקים האחרונים המדברים על מצבה בין הלאמי של האישיות המשפטית (עמ' 209—225), על נכסים נדים ושאינם נדים (234—246) ועל דיני החייב (248—272). משעת הופעת הספר נתהוו למעשה כמה שנויים במשפט הנוהג בארץ, אבל כיוון התפתחותו ברוח המסורת האנגלית לא נשתנה עד היום. והילכך משמש ספרו של גורבי גם עכשיו ספר שמושי מועיל ונחוצ לבל עורך דין שמושי ולכל הרוצה ללמוד את מצבה המשפטית של ארץ ישראל בכלל. תרגום הספר לעברית בצרוף הוספות נחוצות היה יכול להביא תועלת מרובה.

ש. א. מ.

1066. Kermack, S[tuart]. G. A handbook of the law of criminal procedure in Palestine. Jerusalem, Tarbut, (1928). 157 p. 14: 21.

1067. Mischar w'taasia. Sonder Nummer gewidmet der Leipziger Herbst Messe. (Tel-Aviv, typ. Amanut), 1928. p. 165—188. 24:32.

= Mischar w'taasia 1928. No. 9.

Palestine Zionist executive. ראה Zionist organization. Palestine executive.

1062. פריעד, דבורה. די פאלגען פון אונמאראל; קראנקהייטען און פארדארבענער כאראקטער פון אונגארמאלען געשלעכט לעבען ... מיט אן עפילאג. א פאעמע וועגן משיח'ס צייטען... ירושלים, פוס ציון, תרפ"ח. 32 ע' 15 : 23.

1063. Bentwich Joseph S[olomon]. English syntax for Hebrew-speaking students. Haifa, Beth-sefer reali, 1928. [4], 46 p. 16 : 23.

1064. Bible. Selections. Canticos de Sion; tr. del hebreo, anotados y precedidos de un estudio sobre la poesia hebrea por Agustin Arce. Jerusalem, Impr. de los PP. Franciscanos, 1928. [2], 154 p. 16 : 24.

1065. Goadby, Frederic M[aurice]. International and inter-religious private law in Palestine. Jerusalem, Hamadpis press, 1926. x, 305 p. 17 : 25.

תחום שליטתו של המשפט בין הלאומי הפרטי רחב הוא בארץ ישראל יותר מאשר בארצות אחרות. שלש הדתות — היהודית, המושלמית והנוצרית — השולטות בארץ דורשות כל אחת לעצמה זכויות מיוחדות בדיני האישות, הירושה וההקדשות של בני עדתן. והמצב הזה נעשה מרכב ביותר לרגלי העובדה, שאוכלוס ארץ ישראל, בין היושבים בה וישיבת קבע, בין היושבים בה וישיבת ארעי, נחשבים על פי הרוב לאזרחי מדינות אחרות ומלבד דיני דתם הם כפויים מכמה בחינות לדיני מולדתם בסדור עניני מצבם האישי. אמנם, המשפט המקומי שואף משעת במול הקפיטולציות לסלוק ההפרשים הקיימים בין נתני הארץ ונתני חוץ לארץ ולדרש מצומצם של דיני המצב האישי, אולם בעקר נשאר המחוקק עומד על השקפתו הראשונה, כי הצד האפייני של המשפט המזרחי הוא, שביסודו מונח עקרון הלאומיות (כלומר, האזרחות והדת). בדרך כלל המקצע הזה מסובך הוא ולא נתפרש בחוק הכתוב במדה יתרה, ועל השופט להסתיע במדה מרובה במסורת בתי-המשפט באנגליה, באמריקה, במצרים, במוריה ובקפריסין, בכדי לפתור חידות שונות בענין זה.

משום זה יש לספרו של פרדריק גודבי, מנהל בית הספר למשפט של ממשלת ארץ ישראל ומרצה למשפט בין הלאומי הפרטי בבית הספר (הספר הזה הוא הראשון המוקדש למקצע זה והוא כולל את תמצית השעורים שנקראו בבית הספר) לא רק ערך עיוני, כי אם גם ערך מעשי. הסחבר הוא, אגב, לא רק מורה למקצע, כי אם גם השתתף ומשתתף במדה מרובה בהכנת הצעות החקים, ובאוריו יש להם כמעט תכונה אותנטית. אחרי שנים רבות של פעולה משפטית באנגליה, במצרים ובארץ ישראל עלה בידו לתפס את הפרובלמה הזו מכל צדדיה וגם להשוות את המצב בארץ ישראל עם הארצות הסמוכות (מצרים, סוריה, עיראק, קפריסין). הרבה למד למעשה גם מתוך חקר פעולתם בלתי-האמצעית של בתי הדין הדתיים של היהודים והמושלמים מימי שלטון תורכיה ועד היום הזה. אולם כבר בהקדמתו הוא מטעים, כי הסבר-הענינים ניתן על ידו מתוך השקפת השטה המשפטית האנגלית, שדחקה בארץ ישראל את רגלי שיטות משפטיות אחרות. הוא מעיר על ערכם הזמני של החקים הקיימים במקצע זה, העלולים להשתנות עם התפתחותם המהירה של החיים האזרחיים בארץ. — ואחרי זאת הספר כבר הוכרח המחבר להוסיף עליו שורה של תקונים והערות (ראה מאמרו ב"המשפט" כרך ב' חוברת ו': "הערות לחוק האישי הנוהג ביחס לנתני חוץ לארץ שמקום מושבם בארץ ישראל").

1059. תנ"ך. כתובים. ספר תהלים מבאר על-ידי ש[מואל]
ל[וי] ב[ן] גרדון. ספר ראשון: א'—ט"א. תל אביב, (דפוס סיקורה ומילנר, ורשה),
תרפ"ח. CXII, 320 ע' 17 : 25.

דבר גדול הוא וצרך רבים באורו של מר שליג לתנ"ך, — הפעם לתהלים, ספר
ראשון. בהסברתו הקלה והנדיבה פותח הוא, אפילו לפני הקורא הרגיל, את אוצרות כתבי
קדשנו, שפתם וסגנונם ומעניק לו מכל טובם. מתרחק הוא מהמדעיות הקפדנית, הנכנסת
לתוך דקדוקי נסחאות ופקפוקי השערות, אבל נותן הוא לנו מהמסקנות האחרונות את
מהותו, זמנו ומקומו של כל נושא וענין הבאים לידו. במבוא הכללי הוא בונה לפנינו את
כל שעור קומתו של הספר, תכנו ותכניו לכל תאיו, מוצאיו ומובאיו; ובמבואות הפרטיים,
לפני כל פרק, הוא מקרב את העולם הרחוק והזר לעולם הקורא, בתתו ובתארו, כמה
שאפשר, את מצבו של המשורר, זמנו מקומו ומצב רוחו.

אבל בכונתו לתת דבר השהו לכל נפש נקד המחבר את באורו בשביל קטנים
והמוגים, ובשבילם גם האריך והרחיב את הדבור; ומצד שני שקד על דיוקים ופרטי פרטים
בהערותיו ובחלק חשוב מהמבוא בכדי לתפש את. הקורא המבין; בינתים יצא הספר
רב כמות וגבה מחיר, מה שאינו שווה לכל נפש. למשל ו' ב' "אל באפך תוכיחני ... אל
תיסרגי מתוך זעם וקצף, כמו שאתה מיסר את הרשעים", שם ג' "חנני, ה' — התיחס נא
אלי בחסד וחנינה", שם ד' ונפשי נבהלה מאד — ולא גופי בלבדי, כי גם נפשי מלאה
חרדות לעתידתי (שם) "עד מתי? — עד מתי עוד אשא ואסבל ככה?" (כאן לא נכון: הוא קורא
לה' "ואתה, ה' עד מתי" — תיסרגי? י"ד, ב') "היש משכיל — אם ימצא בקרבם איש בעל שכל
טוב?" י"ח, ב' "ארחמך — אֶחָבְךָ, "אֶתְבָּרְךָ" קרי) אני אוהב אותך בכל לב", שם ג' "אחסה
בו — שבו אני מוצא מחסה", כ"ב, כ' "לעזרתי חושה — מהר נא לבוא לי לעזרה", אלו הן דגמאות
מעשות מרבות, שהמחבר מבאר דברים מבארים ומובנים מאליהם וממשמעם, אפילו בשביל
חינוקות של בית רבן.

אילו הערות לנקודות "תהור" (תהרר כתיב) — משקל ארמי, ואנו משתמשים במשקל
"תהור" כמו: פִּלְפֹּל, גִּלְגֹּל, קִלְקֹל. "אֶלְהוֹת" — שוב משקל ארמי למה? בעברית הלי
בחולם בכל הנטיה. "אֶנְשׁוֹת" — אין כל סבה להחליף את חולם הנ' לשורק למרות שגרת
רבים, שנתחלפה להם בִּאֲנוֹשָׁה — פֻּעֹל. "מִתְלַטֵּט" "מִתְלַטֵּט" (קרי) "פִּתֵּי" — לפי נקודתו
אין מקום לשוא תחת הת' הרפויה בסוף המלה. "שִׁמְחֻצָּה" (מ" קרי) והרבה כיוצא באלו.
הדגשת בִּגְדֵי כִפֵּית אחרי יהו"א, אפילו במבטאים שגורים מהתנ"ך ברפה: "לֹא פָּנִי, "קָמֹל פָּנִי"
ועוד, זרה וצורמת מאד, גם משיגאות דפוס לא שמר המחבר את הספר למדי. בפרק י"ז,
במקור: "הפלא" במקום "הפלה"; שם י"א בציונו: "אתה סבבנו" במקום "עתה"; ודאי יש
עוד, למרות הפגימות הנזכרות, ושלא נזכרו, שנתנו לתקן במהדורות הבאות, ברכה רבה
בבאורו, ויברכוהו "מבין עם תלמיד".

1060. ניישטאדט, מלך, 15 יאר פאלעסטינא-ארבעטער-פאנר. מוטא
הקדמה פון שלמה קאפלאנסקי. תל אביב, (דפוס אחדות), תרפ"ח, 125, [7] ע' 15 : 23.
קאמיטעט פארין ארבעטערן א"י. צענטראל פארוואלטונג פונם פ. א. פ.

1061. סטעמפל, מנחם. אויף דער שוועל פון ליכטיקן טאג. תל אביב,
האמער, (דפוס פועלי ציון), 1928. 32 ע' 18 : 25.
שירים.

זהירות זו הביאה את המחבר להתרחק מלהרבות בתקונים בנוסחה. ביחוד בס' איוב שמצאו בו רוב החדשים, גם יהודים גם נוצרים, כר נרחב להראות בו את כוח פלפולם. «סבורני», אומר המחבר בצדק בהקדמתו לפרוש איוב, «שבמקום שיש הרבה תיקוני נוסח התיקון הטוב ביותר הוא הנוסח של המסורה». אבל צריך גם להזכיר שזהירות זו הביאה אותו לפעמים גם לירי הסוס וחוסר בפתון במסקנותיו, מעין «הן ולא ורפא בידיה».

כראוי לפרשן עברי הכותב בשביל קוראים עברים הוא נותן מקום במבואות אלו כמו גם בפרושי לדעות של קדמוניו שיש בהן לפי דעתו ערך פרשני ובקרתו. וכך הוא מסתייע גם בדברי הנוצרים הקדמונים וגם בדברי הסופרים הקלסיים כדי להאיר ולברר את דברי הכתוב, הוא עמל ביחוד לפרש ולהשוות את התרגומים העתיקים בכל מקום שיש בהם ענין להבנת הכתוב העברי. ערך ספרותי רב יש לתרגומיו היפים של התוספות הנמצאות בתרגום השבעים לס' משלי; על ידם העשיר ה' כהנא את הספרות המשלינית העתיקה שלנו. ביחוד הוא ראוי לשבח על שהקדיש מקום הגון גם במבוא לס' משלי (עמ' 12-15) גם בפנים הפרוש (עמ' ק"ג ואילך) להשוואה בין המשלים שבספרנו זה למשלים של המצרי אמינימופי, המוצג כאן, כדומני, בפעם הראשונה לפני הקורא העברי. וכן הוא מושה בכמה מקומות עם משלי אחיקר ומשלי בן סירא. אלא שבנוגע לשני אלו יש להצטער על השתדלותו היותר לקצר בדבריו. השתדלות זו אנו מוצאים בכל מקום גם במבואות גם בפרושים. נכר מבין שורותיו שהוא חפץ וגם יכול להגיד יותר ממה שהוא כותב, אלא שהוא מתגבר על חפצו זה ועובר לענין הבא. והיא שגרמה לו שבכמה מקומות יצאו דבריו מקומעים וגם לא נכונים. מיראתו זו מפני האריכות הוא ממעט להביא את דבריו מפרשניו הביניים אפילו במקום שפרושיהם מתאימים לפרושי התרגומים העתיקים. ומאותו טעם הוא משתדל ביחוד בפרושו ליתן לנו רק את המלה האחרונה. אבל המלה האחרונה אינה תמיד המלה האמתית, ועל ידי כך יצאו לו לפעמים פרושים סתומים ומסופקים. אין כאן המקום למנות את המקומות המרבים שיש להלך על פרושו ועל מסקנותיו. אסתפק בזה להזכיר דוגמות מעטות מפרושים שהשאיר מקומעים מאחורינו לקצור. על מנון, משלי כ"ט, כ"א, אין לו יותר להגיד לקורא חוץ מזה: «אין לו אח במקרא, וקרוב לדאי שנשתבש מן השם אדון». שם ל' ב הוא כותב «קשה לכוון הנוסח של פס' ל"ב», והוא הולך ומתקן את הגרסה מבלי להשתדל ולבאר את הגרסה המסורה הדורשת באור והראויה לבאור גם היא. על אלו, שם ל"א ד', הוא אומר «ברור שיש כאן שריד של פעל שהיה נרדף אל שתו». קצור שכוה ממעט בהרבה את הערך המעשי של עבודותיו אלו של ה' כהנא. אי אפשר לקורא הנכון להסתפק בהעדות כאלו, והוא מוכרח לתור ולחפש ג"כ בפרושים אחרים, ביחוד בפרושי קדמוניו, כדי למצא את כל החמר הפרשני הדרוש להבנת הכתובים הסתומים.

יש גם לערער על שמתו שהחרוזים השלשיים בספרים אלו לקו בחסר, ושהוא משתדל למלאות אותם על ידי תוספת שורה רביעית מלבד. האמת היא להפך, כידוע לכל העוסק בבקורת הנוסחה של המקרא. אמנם אין להציב בנדון זה כללים מוצקים ואפירוריים. כל חרוז שלשי בספרי משלי ואיוב, וכן גם בס' בן סירא, דורש חקירה מיוחדת לעצמו כדי לקבע אם הוא שלשי מעקרו או אם הוא שני שנתרחב, או זהו בודאי המועט, רבעי שנתמעט.

אבל למרות החסרונות שאנו מוצאים בפרושים אלו עלינו להזכיר תודה לה' כהנא בעד עבודותיו החשובות האלו המעשירות בהרבה את ספרות הפרשנות שלנו, והפותחות לקורא העברי פתח רחב לחקירה המדעית של ספרי משלי ואיוב. הבה נקוה שיצליח הפרשן הותיק והחיוני הזה לבצע את מחשבתו ולגמר בזמן לא רחוק את מפעלו הגדול בהוצאת פרושים גם על שאר ספרי המקרא שלא נתפרשו עדין בסדרת הפרושים שלו. מ. צ. ס. ג. 5.

תל אביב. מכון לחקלאות ולמדע הטבע. תחנת הנסיון
החקלאית. ראה: ההסתדרות הציונית. ההנהלה בא"י. תחנת הנסיון החקלאית.

1058. תנ"ך. כתובים. ס' ארוב, ס' משלי מפורש ע"י אברהם כהנא.

תל אביב, הוצאת-מקורות, (דפוס גוטנברג), תרפ"ח. 27, 228; 26, 149 ע' 17: 25.

תורה נביאים וכתובים עם פירוש מדעי, יוצא בהשתתפות למדנים מומחים על ידי
אברהם כהנא.

אחרי הפסקה ארכה של עשר שנים ויותר נתחדש שוב המפעל הגדול של הפרוש
המדעי למקרא לה' אברהם כהנא בהופעת שני הפרושים החשובים האלו לספרי משלי ואיוב
מאת העורך והמו"ל של המפעל בעצמו. ההפסקה הארכה לא עברה על ה' כהנא בלי
תועלת מרובה להתקדמותו המכנית והמדעית של מפעלו. שני הפרושים החדשים עולים הרבה
על פרושי הקודמים של א. כהנא גם בצורתם וסדורם גם בסגנונם היפה ותכנם העשיר. בנגוד
לפרושי הקודמים נדפסו הפרושים האלו בהדור על גיר יפה ובאותיות גדולות ובהירות המושכות
את לב הקורא ומקלות עליו את העיון בדברי הפרשן. הוצאת הספרות של הפסוקים מתוך
הפנים של הפרוש אל צדדי הגליון היא גם כן שנוי לטובה. אלא שיותר נוח היה אלו
העמיד את הספרות בצד החיצוני של הגליון, ולא בצד הפנימי במקום שאינו נראה בנקל
לקורא המחפש. ועוד אני חושב שלא מוב עשה המחבר שלא חלק את פרושו לפסקות גם
באמצע הפרקים. השבחה חשובה בצורתם המכנית של הפרושים האלו אנו מוצאים גם בזה
שהמחבר סדר את הפסוקים של גוף הספרים הפיוטיים האלו בשורות שקולות ומקבילות,
באופן שהקורא יכול להכיר בהרף עין את צורתם הפיוטית של הפסוקים. אבל גם בנגוד זה
יש להצטער שלא שאף המחבר לשלמות, ולא חלק את חרוזי הספרים האלו לפסקות
ולמחרוזות. בכלל נראה שלא שם המחבר את לבו ביותר לחשיבותה הפרשנית של החקירה על
הקצב והצורה הפיוטית של ספרים אלו. אמנם שבמבוא לס' משלי יש לו פרק שלם על סגנונו
וחלוקתו של ס' משלי (עמ' 21 ואילך), שבו הוא מבאר באופן יפה ומלכב את דרכי הריתמוס
והתקבולת המיוחדות לס' משלי. אבל ראשונה קצר המחבר במקום שהיה צריך להאריך,
ובפרט שנושא זה הוא לגמרי חדש לקורא העברי. ושנית דבריו שם הם כלליים ומקיפים,
כפי דרישות המבוא שנועד ליתן סכום כללי מתכונות הספר וצדדיו השונים, ולפיכך היה צריך
לבאר בפנים הפרוש בפרוטרוט את הקצב המיוחד לכל פרשה ופרשה, את בנית המחרוזות
והתחברותם למחרוזות, ואת השפעת בניה פיוטית זו על התכן ועל מהלך הרעיונות של המשורר.
מכל זה אין אנו מוצאים אלא מעט מן המעט בפרוש עצמו לס' משלי, ובס' ארוב אין אנו
מוצאים לא דבר ולא חצי דבר על הענין החשוב הזה לא בפרוש עצמו ואף לא במבוא.
המעלה היתרה של הפרושים האלו היא המבואות שהקדים להם המחבר, ושבהם
הוא נושא ונותן על השאלות העקריות הכרוכות בכל אחד משני הספרים, כמו תכנם,
חלוקתם, סגנונם, זמן חבורם ותכונות הנוסחה העברית וההתרגומים העתיקים. המבואות האלו
הם עדים למדנותו הרחבה של המחבר וגם למעמקי הספרותי המפותח והמוסולסל. ה' כהנא
הצליח למוג במבואות אלו שתי תכונות שע"פ רוב אינן נמצאות יחד, והן מדעיות מדויקת
לפי הדרישות של הבקורת היותר חדשה וסגנון ספרותי מצוין בעושר לשונו ובשפעת רעיונותיו.
בכשרון רב ובידיעה רחבה של הספרות המקצועית הוא מעביר לפני הקורא את הפרובלמות
העקריות של הספרים ואת העובדות והנמוקים המולוכיים לפתרונם. וזהיר הוא שלא לפנות
להשערות רחוקות ולמסקנות בלתי מבוססות שלא באה עליון הסכמתה של הבקורת המתונה.

קכ"ה: שמאל, אליעזר. לרגלי החרסון. א. עקרים; ספור. 19 ע'.

את הקודמים ראה ע' 199.

1048. קרדיט אחוזה ונחלה תל-אביב. תקנות של קרדיט אחוזה ונחלה תל אביב. אגדה... תל אביב, דפוס גוטנברג, [תרפ"ח?], 23 ע' 10: 15.

1049. [רבינוביץ] ראבינאוויץ, מרדכי. בני משה תרפ"ח יצא לאור על ידי אחד מבני משה. תל אביב, (דפוס הארץ), תרפ"ח. 33, 45 ע' צלומים. 11: 17.

גם תרגום ושער אנגלי. פתח דבר רק בעברית. תולדות משפחת רבינוביץ.

1050. ריגואל, יונה. שירת הזמיר לשירת החיים; שירים בפרוזה. תל אביב, ניבים, (דפוס תל אביב), תרפ"ח. 29, [1] ע' 13: 19.

על שער המעטפה נדפס: יונה ריגואל.

1051. [וימונט] ריימונט, וול[דיסלב] סט[ניסלב] [Wladyslaw Stanislaw Reymont]. אכרים; ספור מימי החוה. תרגום מפולנית ח. ש. בן-אברהם. חלק רביעי: קין. תל אביב, שטיבל, דפוס הפועל הצעיר, תרפ"ח. 289 ע' 14: 21.

את הכרך הקודם ראה ע' 200.

1052. [שטיין] שטיין, חיים חנוך. שאול המלך; ציור היסטורי. חוברת א. ירושלים, (פתח תקוה, דפוס התחיה), תרפ"ח. 46, [1] ע' 13: 17.

1053. שלום עליכם לבני הנעורים. תרגום י. ד. ברקוביץ. תל אביב, דביר, (דפוס הארץ, 1928). 14: 22.

א: נפש היה. 15 ע'— ב: מעשה באגוזים. 15 ע'— ג: האתונות. 16 ע'— ד: אל סעודת פורים. 14 ע'.

1054. שערים; ספריה לשעורי הערב ולבתי-הספר. תל אביב, דביר, (דפוס אחדות), תרפ"ט. 12: 17.

1: פרץ, י[צחק] י[בוש]: שמע ישראל. 27 ע'.

2: " " " " : מנדל ברינהיים. 19 ע'.

1055. שרנפולסקי, ש[מואל]. ארץ ישראל — ארץ-מרא. (תל אביב, דפוס אמנות, [1928], 42, [2], IIL ע', ציורים, מפות. 15: 25.

ע' I—IIL מודעות.

1056. תל אביב. בית מדרש לנגינה, בית לויים. בית מדרש לנגינה בית לויים. תל אביב, (דפוס אמנות, 1928). [4], 5, VII ע' ציורים. 16: 23.

הטכסט גם באנגלית וגרמנית.

1057. תל אביב. לשכת מסחר ותעשיה ארץ ישראל — פולניה. לשכת מסחר ותעשיה ארץ ישראל — פולניה. תל אביב, דפוס אבולוציונר, [1928]. 33, 43 ע' 15: 23.

פרוספקט. הטכסט גם בפולנית עם שער פולני מיוחד.

1039. פרץ, י[צחק] ל[יבוש]. כתבי י. 5. פרץ. כרך שני:
א. דרמות ותמונות דרמטיות. ב. שירים. מהדורה שניה מתוקנת ומטולאית.
תל אביב, דביר, (דפוס אמנות), תרפ"ח. 166, [2] ע' 16 : 24.
התכנן: חורבן בית צדיק. בשביל בנים. בחוף. חתן וכלה. בגן העיר. על יד החלון.
אמנון וחמור 191 שירים.
מהדורה א' יצאה ע"י "דביר" בשנת תרפ"ד בברלין. כרך א' ראה ע' 31.
1040. פתח תקוה. ישיבת לומזה. קרן פרדס התורה; נוצרה
במטרה לבסס את קיומה של ישיבת לומזה בפתח תקוה ... [ירושלם], (דפוס
ציון), תרפ"ז. 14, 6 ע' 12 : 16.
המכסס בעברית, יודית ואנגליה. נוסף שער יודי ואנגליה. עם תמונת בנין הישיבה.
ציוני א. ראה וילקנסקי, יצחק.
1041. צמח, ש[למה]. התמורות וגורמיהן. גרפס ב"הפוח"צ"
שנת תרפ"ח. (תל אביב), הפועל הצעיר, (תרפ"ט). 26 ע' 13 : 19.
1042. קונרד, ג'וזף [Joseph Conrad]. המזל שחל לי, נעורים;
ספורים. תרגום מ. בן-אליעזר. ירושלם, מצפה, (דפוס הפועל הצעיר בת"א), [תרפ"ח].
156 ע' תמונת המחבר. 12 : 17.
1043. [קופרשטודן] קופרשטאדן, ישראל ניסן. אהבת ציון
וירושלים; בשאלות ותשובות עני בן פחמא על הרבה ענינים מארבעה חלקי
השלחן ערוך ... ירושלם, דפוס ציון, תרפ"ח. 8 ע' 99, [2] דף. 24 : 31.
1044. [קייזרלינג] קייזרלינג, הרמן [Hermann Kayserling]. חזון
אירופה. מעבד ומקוצר ע"י יעקב נורמן. תורגם בידי יצחק נורמן. תל אביב,
דפוס סמירוד, תרפ"ח. 155, [1] ע' 13 : 18.
ע' 3—7 הקדמת המתרגם.
1045. קלעי, ד[וד]. העתונות הישראלית בארץ ישראל מאז
היותה ועד ראש שנת תרפ"ט. ערוך בידי ד[וד] קלעי ומ[נח]ל [נחמיה]. פרוכטמ. הוצא
לתערוכת העתונות הראשונה בארץ ישראל, בתל אביב, י"א—וג תשרי תרפ"ט/9.25—
1928.10.6. תל אביב, ועדת התרבות, (דפוס אהרונת), תרפ"ט. 74 ע' 12 : 17.
- בראש השער: הסתדרות העובדים העברית הכללית בארץ ישראל.
1046. קפת מלוח של הפועל המזרחי בא"י. התזכיר והתקנות...
[ירושלם], (דפוס העברי, תרפ"ח). 22 ע' 11 : 15.
1047. קפת הספר. תל אביב, קפת הספר, (דפוסים שונים), תרפ"ט. 13 : 18.
קכ"ג—קכ"ד: יהודאי, שמואל. בטהובן. ליום מלאה מאה שנה למותו (26
במרץ 1827—26 במרץ 1927) מעובד ע"י שמואל יהודאי. 64 ע' תמונת.

1034. עין חרוד; קבוץ. חוזר על פעולות הקבוץ והמצב במשקים ובפלטנות. עין חרוד, 1927. 8 דפים. 24 : 33.
נדפס בהקטגוריה רק בצד אחד של הדפים.
1035. עין חרוד; קבוץ. חמר אינפורמטיבי לחברי מועצת קבוץ עין חרוד הרחבה. עין חרוד, 1926. 35 ע' 24 : 32.
סדר הישיבות של המועצה הרחבה. 8. x.12-x.26. — בהקטגוריה, מבלאות רבות. בסוף הספר תקנות קבוץ עין חרוד.
1036. עפר; ספרי מקרא לילדים. הל' אביב, דביר, (דפוס הפועל הצעיר), תרפ"ח.
51 : רבני צקי, י[הושע] ח[נא]. אברהם אבינו "על פי ספורי-אגדה". 24 ע' 12 : 17.
מצויר. את הקודמים ראה ע' 198.
1037. פלזבר, גוסטב [Gustave Flaubert]. שלשה ספורים. תרגום יעקב רבינוביץ. ירושלים, מצפה, (דפוס הפועל הצעיר, ת"א), [תרפ"ח]. 150 ע' תמונת המחבר. 12 : 17.
התכן; (א) לב פשוט. (ב) אגדת יוליוס הקדוש מכנים האורחים. (ג) הורדית. פרוכסם, מ. העתונות הישראלית בא"י ... ראה ע' 303 מספר 1045.
1038. פרויד, זיגמונד [Sigmund Freud]. הפסיכולוגיה של החמון והאנליות של האני. תרגום י. רבוסים. ירושלים, (דפוס הספר), תרפ"ח. 84 [2] ע' 14 : 21.
== ספרית הד החנוך, ספר ראשון. בסוף הספר רוח המונחים.
אנו מצינים כאן מקומות אחדים אשר לא תורגמו נכון (מתוך ששת הפרקים הראשונים): ע' 1 במקור absehen (הסית את הדעת) תרגום: הקיש (ע' 9 תורגמה המלה נכון: אין לשים לב); ע' 2 durch irgend etwas verbunden, תרגום: זיקתו קטנה מאד; ע' 9 Allmacht der Gedanken תרגום: כחם הכביר של הרעיונות; ע' 9 dass die Traumgedanken Zweifel und Unsicherheit als kritische Leistung nicht kennen תרגום: אינם רואים בספק ובאי הבטחון פעולה מסוכנת; ע' 10 שורה ראשונה: "אעפ"י לא נמצא במקור. ע' 10 mässig beeinflussen תרגום: רק לעחים; ע' 11 wird toleriert (פסבד!) תרגום: נשאר סבלני; ע' 13 (וכן תמיד) כותב המתרגם "אינדיבידואל" במקום "אינדיבידואל" ומספר רבים אצלו "אינדיבידואלים"; ע' 13 הושמטה המלה bei Anschauungen וע"י כך פגומה המחשבה; ע' 21 המתרגם לא הבין את הבטוי הגרמני decken nicht (כלומר: אינם מתאימים) ותרגם: "אינם מסתירים מעינינו"; ע' 25 indifferent ausgedrückt מתרגם ד.: "נתבטא מתוך שוויון-רוח"; ע' 31 צ"ל חבורו של... במקום חבורה של (Bela אינו שם אשה אלא שם גבר); ע' 32 der Feldherr hat den Kopf verloren (כלומר: נתבלבל), ד. מתרגם: "ראש המצביא נתן"; ע' 82 במקור כתוב "בא לידי רומן אנגלי שהבישוף מלונדון ממליץ עליו", בתרגום כותב פרויד: "בא לידי בהמצאת הברישוף מלונדון רומן אנגלי". —

1025. לוי, ב[נימין] מ[נשה]. דחקר שאילתות אחאי גאון.

חיפה, בלי שם המדפיס, תרפ"ט. 11 ע' 16 : 23.

עבשער מיוהר בגרמניה. הוצאה מיוחדת מתוך ספר היובל לכבוד י. וולגמוס (פבר' 1928).

1026. לופטינג, ה. [Hugh Lofting]. דולטר הרופא ומאורעותיו.

מצויר ע"י המחבר. מתרגם ... ע"י א. סולודר. ירושלם, עולם הילדים, (דפוס וים), תרפ"ט. 160 ע' מצויר. 15 : 23.

1027. מ' מאיר בת עין והוא לקומי הלכות ואמרות טהורות של

התנא ... רבי מאיר בעל הנם ... אשר נהגו ... לקרא אותם בליל ההולא י"ד אייר ... וכל הבאים להשתטח על ... קברו הקדוש בע"ק טבריא ... נדפס עתה מחדש ... ירושלם, דפוס צוקרמן, תרפ"ח. 4, 68 דף. 12 : 17.

1028. מורשה, ו. מ. [V. Murché]. שעורי הסתכלות בפיוסוקה.

מתורגם מאנגלית ע"י מ. בנארי ומ. כוכבא. תורת האור, תורת המגנטיות ותורת החשמל. ירושלם, הסתדרות המורים, (דפוס ארץ ישראל), תרפ"ח. [6], 221, [1] ע' 14 : 21. הפרקים תורת האור ותורת המגנטיות נערכו ע"י ש. סמבורסקי, תורת החשמל ע"י נ. תון. = אוצר המורה, ב.

1029. מקרה ישראל. בית הספר החקלאי. הרכבתם הממוצעת

של המזונות לבהמות הבית. (פ' קלנר). (תל אביב, דפוס הארץ), [תרפ"ח]. 10 ע' 17 : 24.

בעריכת מ. שטיגלברג.

1030. [נישטט] ניישטט, מ[לך]. תפקידו קפת הפועלים הא"י

(קפא"י) ברגע הנוכחי. תל אביב, קפא"י, (דפוס אחרות), תרפ"ח. 18 ע' ציורים. 15 : 23. בראש השער: הועד לעניני ארץ ישראל העובדת. מנהלת קפת הפועלים הא"י (קפא"י). הספר הוא פרק מתוך הסי' 15 שנות קפא"י.

1031. ספריה קטנה. (תל אביב), בהוצאת פ. גינבורג, (דפוס הארץ), [תרפ"ח].

מ—מא: צ"נ, סטפן. מכתב האלמנות. תרגום יובל, 44, [1] ע' 12 : 17. את הקודמים ראה ע' 198.

1032. ספריה קטנה לילדים ולנערים. (תל אביב), [פ. גינבורג], (דפוס

הארץ), [תרפ"ח].

ו: קינגסלי צירלס. ילדי המים; ספור. חלק שני. ע' 35—58. 12 : 17.

את הקודמים ראה ע' 198.

1033. עזרת יתומים, (אגדה). דין וחשבון. תשרי תרפ"ז—ניסן

תרפ"ח. יפו, דפוס השחר, תרפ"ח. 23 ע' 12 : 18.

את הדו"ח הקודם ראה ק.ס. שנה די ע' 10 מספר 67.

תרפ"ח. 2 דפים, IV, 143, [1], 116, [1], 102 ע' 25:17.

בסוף הספר שער באנגלית.

בחוגים הקרובים לספרות הגאונים התפשטה ההכרה בצורך שיש באסיפת כל הקטעים מדברי הגאונים, הספורים בספרי הראשונים ושנתפרסמו בקבצים ומאספים שונים, למקום אחד. צרך בספר כזה מרגישים לא רק אלה המעיינים אך לפרקים בדברי הגאונים, שקשה להם להשיג את כל הספרים אשר בהם מפורטים דבריהם, ופעמים שאף לא נודעו להם שמות הספרים האלה, אלא גם המומחים במקצוע זה ואף העוסקים בו בקביעות נזכרו לדעת מן הנסיון שלעיתים קרובות נעלמו מהם כמה פרטים מדברי הגאונים, הנחוצים להם לרגלי עבודתם, כאשר מפני פזור החסר לא ידעו איה מקומם. הד"ר ב. לוין הקדיש את עצמו לעבודה זו. ובעת, לאחר הרבה שנות עבודה, עלה בידו, בסיועו של המכון למדעי היהדות של האוניברסיטה העברית בירושלם, ובהשגחתו של הפרופ' י"נ אפשטיין, להוציא את הכרך הראשון מ"אוצר הגאונים". — לפני מסדר "אוצר הגאונים" עמדה שאלת בחירת האופן לסדור החסר הרב הזה. אלה, הרואים את דברי הגאונים אך כראות חסר היסטורי, שאפו שאוצר הגאונים יסודר עפ"י שמות הגאונים בסדר כרונולוגי, אך הד"ר לוין ראה בדברי הגאונים בעקר אמצעי להבנת התלמוד. במאמרו שפיאש הכרך מבאר הד"ר לוין את שמתו בסדר "אוצר הגאונים", הוא מדגיש כי אל הגאונים עלינו להתחכם כאל "בעלי המסורה של התלמוד", וכי כל תורת גאוני בבל היא "תתיסה ארוכה ומסקנה שלמה לסוגית התלמוד", ולפיכך החליט לסדר את "אוצר הגאונים" שלו עפ"י סדר מאמרי התלמוד. למעיון בספרו של הד"ר לוין מתברר כי הוא צדק בשמתו זו שבתר בה. בכל הספר מורגשת השפעת-גומלין בין מאמרי התלמוד ודברי הגאונים. סוגיות עמוסות מתבארות יפה לפי דברי הגאונים, וכמו כן כמה קטעים מדברי הגאונים שהיו סתומים ומשובשים, נתגלו עתה במלא זהרם ע"י האור הנמצא עליהם מהתלמוד.

המפתחות השונים שנתנו בסוף הספר מאפשרים את השמוש בו גם לאלה החפצים להשתמש בדברי הגאונים למטרות אחרות. — ב"אוצר הגאונים" נאצר דא רק מה שכבר התפרסם בדפוס, אלא גם כמה קטעים מכ"י שעדיין לא ראו אור, וכמו כן בדק הד"ר לוין מחדש חלק הגון מכתבי-היד שכבר נתפרסמו. ראוי לציין של"אוצר הגאונים" נבנסו לא רק קטעים, כי אם גם ענינים שלמים ומקיפים שהם חשובים אפילו בתור ספרים מיוחדים; שערי ברכות ל"ר, שמואל בן חפני, שנדפס בראשונה ע"י א"ה ויס ב"בית תלמוד", נדפס כאן מונה מחדש מכת"י יותר מדויק; פרוש גאונים לברכות שורשהיהרס פרסמו בשם "פרוש רב סעדיה גאון על מסכת ברכות", נדפס כאן מתוך אותו כת"י שהיה בידי ורטהימר, אלא באופן יותר מדויק, ובמבוא המיוחד לפרוש זה מכר הד"ר לוין שבטעות יחסו ורטהימר לרס"ג, וכי אינו אלא "לקוטי גאונים" שונים. ברכה מיוחדת קובע פרוש רבינו חננאל לברכות שנספת לאוצר הגאונים; יותר ממאתים והמשים קטעים מפרוש ר"ה לברכות הובאו כאן.

אלו זכינו היה "אוצר הגאונים" נערך ע"י חבר חכמים. עכשו שנערך ע"י איש אחד אין ספק שאפשר למצא איזה לקויים, מה ושם נעלם מהמחבר איזה קטע, או שלא רשם את כל המקורות הידועים, פעמים שלא בחר את הנוסח המדויק ביותר, או שעבר על איזה מקום סתום, בזמן שבהצעת איזה תקון היה אפשר לפרשו. אולם כל החסרונות האלה אינם מורידים את ערכו הרב של הספר, והננו מקוים כי המחבר יזכה להוציא את "אוצר הגאונים" על כל התלמוד, ואחר יקדיש כרך מיוחד למען הוסיף לאוצרו את אשר יתוסף במקצוע זה במשך זמן עבודתו, כי הן מעין ה"גניזה" עדין לא פסק קלותו, וזרם בתבי הגאונים אף הוא זורם ממעין זה. ובכרך מלואים זה יוסיף את ההשמשות, וכמו כן יתקן את המעויות שנפלו בספרו זה.

ש. ח. ק.

1016. יוסף חיים בן אליהו מבגדד. לשון חכמים ... בקשות והוצאות, תפלות ותחנונות ... תיקונים וענינים נפשיים ... חלק א'. נדפס פ"ב [= פעם ב']. ירושלים, דפוס צוקרמן, תרפ"ח. 193, 1 דף 12 : 16.
ינה"פ. ראה: אפשטיין, יעקב נחום.

1017. יגובסקי, ש[מואל]. להכראת חיינו הכלכליים. (תל אביב, דפוס הארץ, 1928). 16 ע' 17 : 24.

1018. יפה, אליעזר ל. בפעמי הכליון; חזיון בשבע עלילות מימי חזקיהו מלך יהודה ואחו אביו. תל אביב, האריאל, (דפוס הפועל הצעיר), תרפ"ח. 168 ע' 14 : 20.

1019. ירושלים. אגודת "התחיה". שיר ושבחה שמסדר ע"י אגודת "התחיה" ירושלים. המשתדלים: יצחק כהן ועקב ששון. [ירושלים]. דפוס כהנא, [תרפ"ח]. 20 ע' 11 : 15.
שירים ציוניים.

1020. ירושלים. בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי. רשימת ספרי ספורט ומשחקים הנמצאים בבית-הספרים. ירושלים, דפוס עזריאל, תרפ"ח. 18, [1] ע' 15 : 23.
בסוף הספר שער באנגלית. התכן: ספרי ספורט בעברית ויודית; ספורט אצל היהודים; ספרים כלליים בספורט.

1021. ירושלים. כולל ורשה-פולין. ס' חומות ירושלים... מזכיר... לבית ישראל לחזיון את... תושבי ארצנו... ע"י קופת רבי מאיר בעל הנס... נערך ונסדר ע"י נח ירושלמי. מו"ל כולל ווארשא-פולין קופת רמבעה"נ... ירושלים דפוס אביב, [תרפ"ו]. 22 ע' 11 : 16.

1022. (ישראל מאיר בן אריה זאב הכהן). מאמר "צפית לישועה" (ובו שלשה פרקים)... תל אביב, דפוס קופשטיק, תרפ"ט. 10, 4 ע' 16 : 23.
4 הדפים האחרונים כוללים: "מאמר התוכחה" מאת אהרן הכהן, התן המחבר. "המאמר הנוכחי מאת... "ההפץ חיים"... נתפרסם בישראל לפני איזו עשרות בשנים ומפני גזירת הצנזור מוכרת היה... לצרפו לירחון "הפלס"... וכעת הוא נדפס בפעם הראשונה".
כהנא, א. ראה ע' 305 מספר 1058.

1023. לבנון, מיכה יוסף. שירים; ערוכים ע"י מרדכי מיכאלי. ירושלים, קהלת, (דפוס הספר), תרפ"ט. 88 ע' תמונת המחבר. 12 : 17.
= אוצר התלמיד, חוברת ה.

1024. לוי, ב[נימין] מ[נשה]. אוצר הגאונים; תשובות גאוני בבל ופירושיהם, על פי סדר התלמוד. כך ראשון: מסכת ברכות. חיפה, [הוצאת המחבר],

כח : גריה, י [עקב]. הזנת פרות חלב. 13 ע'. עם שער מיוחד באנגלית.
עלון א—יט ראה ק.ס. שנה ד' ע' 99 מספר 246.

1008. [וישל, חיים]. ... עץ החיים מהאר"י עם ... פנים מאירות
ביאור קצר ו ... פנים מסבירות ביאור רחב ... מפעלות ... יהודה הלוי אשלג ...
חלק א. ... המו"ל דוד מינצבערג, משה ברוך לעמבערגער ירושלים, דפוס
צוקערמן, תרפ"ז. [5], 56 ע' 27 : 39.

עקר הספר בפרושים הרחבים. מהשער : „ואנו מודיעים ... שהשגנו מ... המחבר הפירושים
הנ"ל על כל עץ החיים כמאתים קונטרסים אשר מחוסר אמצעים לא עלה בידינו להדפיס ולתחלק זה..."
1009. [וילקנסקי, יצחק]. ערבוב-הרשויות ; הדברים שנאמרו
בהוצאת הפתחה ובתשובה לחברים שהשתתפו בוכותים בכנס הפועל הצעיר
בנהל"ל. [מאת] א. ציוני. תל אביב, הפועל הצעיר, תרפ"ח. 29 ע' 14 : 20.

1010. (וינטרויב), יעקב דוד בן יצחק איזק יום טוב. מימי הירד
רעיונים נשגבים לחזקת דתנו הקדושה ... ירושלים, דפוס מוריה, תרפ"ה. 16 ע' 15 : 22.

1011. זגורודסקי, מ[לך]. ספר הפרדסים ; ספר עזר לגדול תפוחי
זהב לפרדסנים, לפועלים, למומחים ולבעלי משתלות. חלק ראשון (סדור הפרדס).
מקובר ... בהשתתפות פ. פסקל ומ. ז. מילר. תל אביב, החקלאי, (דפוס איתן
ושושני), תרפ"ט. 15, [1], 239 ע' ציורים. 12 : 18.

1012. זוטא, ח[יים] א[ריה]. בימים מקדם. ג : 1. מלחמת
מצוה (ציור הסתורי מימי יוחנן הורקנוס). 2. חרבן בית ראשון (חזיון אנגי').
ירושלים, (דפוס ציון), תרפ"ט. 142, [1] ע' 12 : 17.
הדפסה מיוחדת מ"התור". את הקודמים ראה ק.ס. שנה ג' ע' 95 ושנה ד' ע' 8.

1013. חורגין, יעקב. ספורים. תל אביב, תרבות, (דפוס הפועל
הצעיר), תרפ"ט. 260, [1] ע' 13 : 18.

התכנן : מרדך בונה בית. ידיו של ר' מאיר. החכם שלמה. ילדי הכנסת. בליל ירח.
בקור-בוקר. קצו של חגי חליל. על חוף הכנרת. בגיא.

1014. מוקצינסקי, יהואל מיכל. ספר בין השמשות ; מבאר
עניני הנשף, מהותו ועניניו ... ברורי ההלכות המסתעפות וחקשורות בבין
השמשות בכלל ובארץ וירושלים בפרט. ודיני היום והמקל"ע והשעות הזמניות.
ומצורף לו גם כל הטבלאות של השעות הזמניות — הדרושות לירושלים וארץ-
ישראל. ירושלים, דפוס ציון, תרפ"ט. 161 ע' 17 : 24.

החל מע' 151 עד הסוף בדפסו : „השקפה והערות מאת ... איסר זלמן מלצר".

1015. [יבין] ייבין, ה[שיל]. כמזל מאדים. תל אביב, אחדות,

תרפ"ח. 130 ע' 15 : 22.

ספורים : א. במלחמה. ב. יהודים. ג. האדם ברעש.

ההנהלה הציונית בא"י. ראה: ההסתדרות הציונית. ההנהלה בא"י.

1005. ההסתדרות הציונית. ההנהלה בא"י. תחנת הנסיון החקלאית.

קונטרס א — ז. תל אביב, [דפוסים שונים], תרפ"ד—תרפ"ז. 15 : 23.

א: בודנהימר, פ. ש. ראה ק.ס. שנה א' ע' 175.

ב: מנצ'יקובסקי, פ. ראה ק.ס. שנה א' ע' 178.

ג: אלעזרי, מ. ראה ק.ס. שנה א' ע' 173.

ד: איג, א. ראה ק.ס. שנה ג' ע' 8.

ה: אור, ד [וד]. נסיונות בגידול עופות בבן שם; סקירה ראשונה.

תרפ"ז. [6], 50 ע' צלומים.

ו: איג, א [לכסנדר]. תוספת שניה לדיעת הצמחיה של ארץ-ישראל.

תרפ"ז. 68 ע' תמונה, מבלאות.

ז: איג, א [לכסנדר]. על הצומח של ארץ-ישראל. תרפ"ז. III, 76.

[1] ע' תמונות, מפות.

1006. ההסתדרות הציונית. ההנהלה בא"י. תחנת הנסיון החקלאית

והמחלקה לחתישבות חקלאית. מחלקת ההדרכה. חוברת י"ד — ט"ו.

תל אביב, דפוס הפועל הצעיר, תרפ"ז. 15 : 23.

יד: צמח, ש [למח]. בקיה לחציר. מאת ש. צמח בהשתתפות [וגו]

ולוסר, מ. צבי, א [ריה] קרמפני, 18, [2] ע'.

טו: צמח, ש [למח] ו[נח] נפתולסקי. מחזור השלחין. 12, [2] ע' דיאגרמות.

עם שער מיוחד, וסכום באנגלית. את החוברות א—יג, ראה ע' 35.

1007. ההסתדרות הציונית. ההנהלה בא"י. תחנת הנסיון החקלאית

והמחלקה לחתישבות חקלאית. מחלקת ההדרכה. עיון כ — כה.

תל אביב, דפוס הפועל הצעיר, תרפ"ז—תרפ"ח. 16 : 24.

כ: ריכרט, י [ישראל]. מחלת רקבון השורש במנבסות הצירוס.

7, [1] ע' מצויר. עם סכום באנגלית.

כא: בודנהימר, פ [ריי] ש [מעון], וה [נרי] צ [כי] קליין. הוראות

למלחמה בפרפר הנמר. 1 ע'.

כב: מלחמה בעכברי הבית ובחולדות (בבתים מוצקים). מאת

המחלקה לאנטומולוגיה. 2 ע'.

כג: קצפרובסקי, ש [מעון]. כבוש מלפפונים. 8 ע'.

כד: ריכרט, י [ישראל]. פטריות למאכל בארץ. (רשימה א'). 7, [1] ע' מצויר.

כה: קצפרובסקי, ש [מעון]. התקנת פחים לכבוש מלפפונים

ושאר ירקות. [2] ע' מצויר.

כו: המלחמה בחפרפרת. מאת המחלקה לאנטומולוגיה. 1 ע' מצויר.

כז: קצפרובסקי, ש [מעון]. כבוש הזית הירוק בארץ. 5 ע'.

הספור „תודה הבאה לאחר זמן” נשמט מן המהדורה הראשונה מטעם הצנזורה הרוסית. — מהדורה א' יצאה בשנת תרמ"ט באודיסה ע"י רבניצקי והורנשטיין. ספר א' ראה ע' 193. גרדון, ש. ל. ספר תהלים מבאָר ע"י ... ראה ע' 307 מספר 1059.

998. [גרניבסקי] גראייבסקי, פנחס, מר"ל. ס' אבני זכרון ... הכתבות העתיקות והחדשות מכל אבני הזכרון ... בירושלם וחוצה לה ... נאספו במספר לזכרון החובבים הראשונים בוני ציון וירושלם ... חלק ראשון, חלק שני חוב' א. ירושלם, דפוס צוקרמן, תרפ"ח. 110, 40 ע' 22:15.

46 ע' הראשונים (120 כתבות) ו60 ע' הראשונים (159 כתבות) של חלק א' יצאו קודם בחוברות מיוחדות. ראה גם ק. ס. שנה ד' ע' 192.

999. [גרניבסקי] גראייבסקי, פנחס. בנות ציון וירושלם; ספר זכרון לשמותיהן ופעולותיהן של אחיותינו ... העסקניות בחמר וברוח ע"י שדי הישוב הישן-החדש בירושלם, עריה ומושבותיה. ירושלם, דפוס צוקרמן, תרפ"ט. 78, 8, [2] ע' 20 תמונות. 23:15.

בעמוד האחרון „זכר": „רשימת הקרבנות ... שנפלו חלל על מוצה הישוב”.

1000. [גרניבסקי] גראייבסקי, פנחס. זכרון לחובבים הראשונים ומוכי עסקני הצבור בירושלם ... חוברת יב—יט. ירושלם, דפוסים שונים, תרפ"ח. [42; 36; 56; 38; 8; 46; 52; 122 ע'] 24:17.

עם תמונות בכל החוברות.—החוברות י"ב, י"ד, ט"ו נקראות „זכרון לחובבים הראשונים ומוכי עסקני הצבור לעדת הספרדים בירושלם”. לחוברת ט"ז יש שם נוסף „בית ששון בירושלם”. את הקדמים ראה ע' 25.

1001. [גרניבסקי] גראייבסקי, פנחס. שלש כתובות הבאות כאחת; שתי כתובות שמרוניות ואחת קראית. בצרוף אנדות, רשימות וחקרות ע"י שתי הכתות האלו. (עם שתי תמונות). ירושלם, דפוס העברי, תרפ"ח. 19, [1] ע' 24:17.

1002. גרינברג, אורי צבי. חזון אחד הגיונות. תל אביב, סדן, (דפוס הארץ), תרפ"ח. 31 ע' 20:14.

1003. דיקנס, צ'רלס [Charles Dickens]. דוד קפרפילד. תרגם מ בן־אליעזר. ספר א—ג. תל אביב, אמנות, (דפוס הפועל הצעיר), [תרפ"ח]. xv ע' ע' 1—244; [3]. 245—494; [3], 726—495 תמונת המחבר. 14:19. עם הקדמה על דיקנס, חייו וספריו מאת המתרגם. הִלְפְּרִיִן, מרדכי. ראה: בן יחזקאל, מרדכי.

1004. [המסן] האמסון, קנוט [Knut Hamsun]. מסתורין; רומאן. תרגם מנורנית פסח גינזבורג. תל אביב, (דפוס הארץ), תרפ"ח. [2], 311, [1] ע' תמונת המחבר. 13:18.

בתחבולות שונות למלא למוכת עצמם את הפונקציות המסחריות שדרשו התושבים. להבטיח את ממונם ולהעלות שער הרבית וגם — לשמור על עצמם מפני השמר" (שם ע' 262). — אם נוציא מהחסידות עשרות פסוקים חשובים של ר"ג מברסלב ורש"ז מלאדי — מה ישאר בה אז בתור עיקר מעשי, בתור התיכה של חיים מלבד בפלגות, בערות, היות, עצלות, שקרנות, צביעות, קטנוניות ... ואורחים-סוחרים ומלוו-ברבית בעלי-אבנטים? (ע' 215).

את הציונות הרשמית ואת הציונים — המנהיגים וחקהל — הוא מבקר קשה. אבל לרעיון הציוני הוא מתיחס ברשט מיוחד. והיחס הנפשו הזה, "הכאב הציוני" הכולל במאמריו משפיעים, אולי, יותר מתכן הדברים. — באחד מתשובותיו בתור עורך "המעורר" הוא כותב: "המעורר" אינו כלי מבשא של המחנה הציוני (שלאסוגנו כמעט שאינה), אבל בהכרח הוא צריך להביע ומתאמץ להביע ובכל תקף את הכאב הציוני; וזו אשר באיזה מרה זר לו הכאב הלו, לא יבא אלינו ולא יגש אל הקיר הנטוי, שלפניו אנו סופרי "המעורר" שופכים את לבותינו" (המעורר 1906 חוב. י, ע' 36). לפנינו תמונה עצמית של ברנר הסופר.

בספרות אוהב ב. את הריאליסטים (מנדלי, שלום עליכם) ואת המהפכנים (ול"ג וברדוצ'בסקי). הערכתו את ול"ג היא כלה חיובית בנגוד לרעה השלילית, ששלמה במחנה הלאומיים מימות ליצ'נבלום (קדמו לב. בנדון זה קלזנר וברנפלד). בתבה ובהערכה הוא מתיחס לביאליק, וכן הוא מעריך מאד את צ'רנחובסקי. ב., "השולל וההורס" — דוקא בעניני ספרות פוזיטיבי מאד. כנראה, הוא בוחר לכתוב על סופרים הקרובים לרוחו. על משוררים אינדיבידואליסטים (שניאור, כהן, גינסין) הוא עובר כמעט בשתיקה. יש שניות ביחסו לפרץ; מעריך הוא את כשרונו, אבל תוקף אותו בעד הסימבוליות, בעד "האוטונומיוזמוס" הגלתי שלו ובעד האירדיזשיוס. את אחד העם הוא מבקר קשה (כ' ע' 177—179, 234—236, 254—258).

בכרך ז' ישנן 3 רשימות קטנות, הנבדלות בצורתן משאר המאמרים: "אחרי מות" (של מיכאל הלפרין, ע' 149). "תל-חי" (ע' 73—75) ו"ספנקס" (על הערבים, ע' 116—117). אין בהם מריח המלחמה ומלאות הן אהבה בלי גבול, רך ופזמונית מיוחדת.

ההוצאה ופה; אחרי כל מאמר מסומן איפה ומתי נדפס בראשונה. תבל, שיותר מדי קמצו בבאורים. המפתח, כנראה, ינתן בכרך האחרון, כללי לכל הכרכים. — גדולה היא זכותם של המו"לים, שהכניסו חומר כל כך חשוב לתולדות הציונות והספרות העברית וגם להבנת ארשיותו של ברנר.

ב. שוחטמן.

996. ברקוביץ, י[צחק] ד[רב]. מחזות. תל אביב, דביר, (דפוס הפועל הצעיר), תרפ"ח. 171, [2] ע' 16 : 24.

התכן: בארצות הרחוקות; קומדיה בשלש מערכות. — אותו ואת בניו; דרמה בשלש מערכות. — מי נביא וידע; בדיחה במערכה אחת. — משחק פורים; מחזה התולדים מנוסח המשחק העממי.

997. גורדון, י[הודה] ל[יב]. כתבו י. ל. גורדון. ספר שני; ספורים. [מהדורה ב]. תל אביב, דביר, (דפוס אחדות), תרפ"ט. 246 ע' 16 : 24.

התכן: העצמות היבשות, ולא ביד חזקה, רחמי אם, כף רגל עגל, שניהם באחד מובים, מלך טפש, רבקה המוכרת-המאה, המעורב בדעת, קפיצת הדרך, בעבור נעלים, תורה הבאה לאחר זמן, מעלות ומורדות.

(«התקופה» XV—XIV ע' 637-635). מולסמיו הוא כמעט הסופר היחיד, שברנר מזכירה ומצטט אותו לא בשביל זכות אטו. ואולי נמצא בדבריו הנ"ל ש' ב. על השירה הד קולו של מולסמיו. «האמנות אינה תענוג, נחומים ושעשוע, ... האמנות הנוצרית צריכה להגשים את האהבה ואת האחדות בין האנשים» מוכיח מולסמיו, (מה זאת אמנות? כל כתבי מולסמיו, כ' 8. הוצאת סבלין ע' 135—137). את הדברים האלה התאים ברנר לחוג מחשבותיו הוא. הרעיון המרכזי, העובר כחוש השני בכל מה שכתב, הוא רעיון העבודה. שחרור הפרט וגאולת העם אפשרים אך ורק ע"י עבודה. «תשועת ישראל וא"י עתידה לבא לא על ידי נביאים ולא ע"י בעלי פוליטיקה גבוהה, לא ע"י פרדסנים ולא ע"י פרולטריון רוחני כי אם ע"י קבוצי אנשי עבודה חדשים, שיבואו בכח איתנים ובזרמים מכוונים לתכלית ושוברת, בצורת קבוצות או מושבי-עובדים ביד קולקטיבית-לאומית מסדרת. השאלה העיקרית היא: שאלת החומר האנושי». (כ' ז' ע' 11). ב. הריאליסטי והפכת ידע, עד כמה קשה השאלה הזו ואולי ע"י זה בא לרעיון של המעוט הנבחר. רעיון אחד העמי ביסודו, שקבל אצל ב. צורה חדשה. «כן. היהודים נתונים לכליה ... בכל זאת על חיים קלים אין חלקים ידועים מבני עמנו מוכנים עדיין יותר. נדבר רק על חלקים, על אנשים, על ספורים, על בעלי אופי המוכנים והמוכשרים לחיות חיים קשים. לאלה ואיר האיריאלי של חבת ציון, של הרחבת הישוב היהודי בארץ ישראל, שבראשו ועמוד עם ישראל כולו» (שם ע' 19). ומה שברנר דרש מאחרים קים בעצמו. כבר ב' 1907 החלים לנסע לארץ ישראל, ובמכתבו לר' בנימין (מ' 6.21. 1907 נדפס בשלח כ' מ"ה עמוד 59) הוא כותב: «רוצה אני לברוח מכל עניני הקדש והספרות ורוצה אני לעבוד עבודת ידים ממש ולאכל ולשתות ולישון ולמות בשדה בכח חלפתי. זהו איריאלי האחד».

יש למצא סתירות בדעותיו, שהשמיע בזמנים שונים. למשל יחסו לתנ"ך. בתרס"ו הוא כותב: «אנו היהודים הצעירים, אנו אשר סופרי יהודה וחזויה מימות מיכה וירמיהו עד פרץ בן משה ואחריו נתנו את העולם בלבנו» (כ' ו' ע' 50). וכעבור חמש שנים הוא מדרג: «כשאני לעצמי אין בשבילי גם לבירת הישנה אותו הערך, שהכל צועקים עליו ... מן החיפזוז של עשרים וארבעה ספרי הביבליה נשתחררתי זה כבר, כבר» (שם ע' 103). גם בנוגע לסוציאליזמוס שנה את דעתו. עוד בתרע"א הוא כותב: «אני אינני סוציאליסט; הסוציאליזם הוא אמנם רעיון יפה ואיראדה יפה. אבל ... אני, בן הפוגרומים, יודע יותר מדי את ערכן הממשי של כל הנואות על תור הזהב הבא ויותר מדי יודע אני אסונם של החיים, אשר מוהץ לחיפה החברתי, כי אהיה לסוציאליסט מסור ומאמין» (שם, ע' 124). בתרע"ט הוא נעשה לעורך ה«אדמה», הסוציאליסטית. לסוציאליזמוס היהודי בגולה — «לבוגר» — התיחס בשלילה גם אחרי כן, ובעזבונו הספרותי נמצאו דברי וכוח חריפים (כ' ז' ע' 114). גם בשאלת השפות שנה קצת (מזכות הקדימה של העברית הוא לא זו אף פעם) את דעותיו. הסתירות האלה לא נעלמו מעיניו והוא עומד על זה. ה«ורמינהו» נתון בחיים בכלל, ובחיי עמנו ביחוד, בנפש האדם בכלל, ובנפש האדם העברי ביחוד, ולא ימלט מן הפרכות כל מי שחי וחושב על אחריות עצמו» (שם ע' 200).

ב. משולל קיצוני של הגלות ואינו מוצא בחיינו הגלותיים אף נקודה מאירה אחת. בכשרון אנליטי המיוחד לו הוא סותר את ההערכה הרגילה של חיינו בעבר ובא לידו מסקנא שכל קיומנו בגלות היה רק קיום «ביולוגי ולא סוציולוגי», קיום פרוידי על גופו של עם זר. הוא מבין את שנאת האנטישמים ל«סרסורי מסחר, סרסורי ספרות וסרסורי ליברלות» ולפעמים גם מצדיק אותם. בקרתו חריפה ומבויקה, אבל הוא מגויס הרבה ומשמיע לפעמים גם דברים בלתי נכונים. קשעים אחדים לדוגמא. «לא בקידוש חשם חיו מאות הדורות, כי אם

991. בנק יהודי בע"מ. תזכיר ותקנות. (תל אביב, דפוס וידר-מלכסקי ומינק) [1928?]. ע' 15 : 17 : 24.

992. פֶּקֶד, יעקב. ר' נחמן מברצלֶב; מחקר פסיכואנליטי. חלק ראשון. ירושלים, דעה, (דפוס ציון), תרפ"ח. 30 ע' : 14 : 21.
= ספריה פסיכואנליטית, ספר א.

993. בר, מַכְס [Max Beer]. תולדות הסוציאליות והמלחמות החברתיות. תרגם ד. קלעי. חלק א: ימי קדם. תל אביב, (ירושלים, דפוס הספר), תרפ"ח. 143 ע' : 13 : 18.

= הוצאת ספרים על שם זאב ברזלי. ספריה במדעי החברה, ספר ז.
ע' 140—143 רשימת "מלים חדשות ולא שכיחות".

994. ברוך, אברהם. אלגברה; ספר-למוד וקבץ שאילות. מהדורה שניה בתקונים ומלואים. תל אביב, דכיר, (דפוס הפועל הצעיר), תרפ"ח. 531 ע' : 16 : 24.
הוצאה א' הופיעה בשנת תרפ"א. הספר הזה יצא גם בחוברות בודדות : א, ב, ג-ד (בתרפ"ו-ה').

995. ברנר, י[וסף] ח[יים]. כל כתבי י. ת. ברנר. כרך שביעי. תל אביב, שטיבל, (דפוס אחדות), תרפ"ח. [2], 340 ע' : 16 : 25.

הכרך הזה של כל כתבי ברנר וזה שלפניו (ראה ק. ס. שנה ג' ע' 247 ; ס"ה יהיו 8 כרכים) מכילים את יצירותיו הלא-בלומסיות. הששי — את רשימותיו ומאמריו הפובליציסטיים, שנדפסו בשנות תרס"ה—תרע"ט, מהריבולוציה הרוסית הראשונה עד אחרי הפגוש הבריוש של א', בהוצאות פריודיות שונות בא"י ובגולה: אחדות מהן ("המעורר", "הזמן", "הפועל הצעיר" של שנות המלחמה) הם עכשו וקרני מציאות. השביעי מכיל מאמריו ו"צינוני" ב"האדמה" שנערכה על ידו 8 מאמרי בקרת על סמולנסקין, יל"ג, מנדלי, ביאליק, צירניחובסקי, ברדיצ'בסקי ו31 הערכות ניקרולוגיות על פרץ, שלום עריכס וסולסמיו. למעשה אין הבדל גדול בין שתי המחלקות האלה. בקרתו כמעט תמיד אך ורק אידיאולוגית-חברתית: בשבילו חשוב אם וכמה העשיר הסופר המבוקר את אצר מחשבותינו, איזה פתרון נתן או חפש לשאלות חינוך. "יכול אדם להיות משורר גדול — אמר ב. — אף כשאינו משורר הארמוניקה או אף כשאינו מחיה נשמות לפגרים מתים של הטבע אלא לבו נתון בעיקר להעיקר בשבילנו בטבע לחי ולמדבר ולאדם ולחוסים שבין אדם לחבירו" (כ' ג, ע' 127). והלאה באותו המאמר. על יל"ג, הוא מבליט את רעיונו "אם השתכחות רגש אנושי יהודי עמוק כזה בפסוקים עבריים מכאיבים כאלה (מדובר על שני יוסף בן שמעון) אינה שירה — אז... גם "משא נמירוב" אינה שירה ואז ... לעזאזל השירה" (ע' 158). יש לחשוב, שהושפע מאד בנידון זה "מהבקרת האזרחית" הרוסית של המאה הי"ט. השימפו והלהב הפנימי של הרבה ממאמריו מזכירים את אלה של ביילנסקי. מאמר אחד גדול — מן השוכים והבולטים ביותר — "הערכת עצמנו ב3 כרכים" (של מנדלי) דומה מאד על פי בנינו והצגת השאלה למאמרו של דוברלובוב, "מה זאת אוכלומבסטינה".

ביחוד השפיע עליו טולסטוי. על מולסמיוותו של ב. ונסיונו ליסד באמריקה מושבה חקלאית מולסמיואית מספר דברים מענינים ידיר נעוריו הלצ ציטטין במאמרו המצוין על ב.

תקונים ומלואים אחרים: צד 16 הערה 7 השנה אוצח"ג פ' ר"ח צד 24 ס' ע"ז. צד 62 שורה 9 מלמטה. צ"ל: ח"ג ס' צ"ו; ראב"ן ס' שמ"מ, תשובות וכו' שע"ת ס' רכ"ג. וע"ז עוד ח"ג אספמ"א צד 88 וג"ל ס' ע' וכו'. צד 62 שורה 9: העתים עמ' 143 וז"ל בס' קמ"ו. צד 67: וב"שון ערבי אצג"ל, צ"ל: אנג"א. השנה אוצח"ג חלק הפירושים צד 113. צד 96 הערה 5, צ"ל: ס"ח א. צד 101 הערות 5.6 נתחלפו. וכן בצד 108 מהערה 5 ואילך בא 5 במקום 6 וחסר מספר 10 בפנים. צד 155 שורה ז' צ"ל: דזו"ו. 157 הערה 10, אף כ אן, צ"ל: כיון. 158 שורה 10 ב"שון ערבי סעודי השנה אוצח"ג ח' הפירושים, לקושי גאונים צד 113 הערה ג', שם שורה י"ז אובל"א דקצרי ע"י ח"ג אספמ"א צד 96. צד 177 הערה 2 במבוא לסדר"ע, צ"ל: לתנא צבי אליהו. צד 214 (נדפס במעות 114) שורה ז' IX צ"ל XI. ב. מ. לורן

983. אפשטיין, יעקב [נחום]. להקים שם (רבינו ברוך מארץ

יון). מאת ינח"ל חיפה, דפוס ורהפטיג, תרפ"ח. ע' 8 : 17 : 24.

מחברת קמנה זו היא הוצאה חדשה ממאמר שנדפס ב"המליץ" בשנת 1902. (תרס"ב—תרס"ג; גליונות 210, 213, 236). המחבר היה אז צעיר מאד, אבל המאמר נכתב בכשרון ודיוק מדעי. המחבר מוכיח שפרוש דבנו הננאל למסכת הוריות (נדפס ב"ש"ם דפוס וילנא) אינו מהר"ח אלא מר' ברוך ב"ר שמואל מארץ יון. אלה המתעניינים בתולדות ר' ברוך הנזכר וכן החוקרים בתולדות פרושי הר"ח ימצאו במחברת חמר מענין. ש"ח ק

984. ארץ ישראל. מחלקת החנוך. ועדת בחינת הבגרות. שאלות

בחינת הבגרות הא"י מחדש יולי, 1928 (תרפ"ח). ירושלים, 1928—תרפ"ח. [132 ע'] מפה. 20 : 31. השער והמכסה בעברית, אנגלית וערבית.

985. אש, שלום. אמריקה; ספורים. תרגם אהרן צייטלין. תל אביב,

שטיבל, (דפוס הפועל הצעיר), תרפ"ח. 144 ע' 15 : 21.

986. בורלא, יהודה. נפתולי אדם; ספור. ירושלים, מצפה, (דפוס

הפועל הצעיר כת"א), [תרפ"ט]. 172 ע' תמונת המחבר. 12 : 18.

987. בלקינד, ישראל. ארץ-ישראל של זמננו. חלק ראשון:

טבע הארץ. תל אביב, דפוס איתן ושושני, תרפ"ח. VIII, 164 ע' ציורים. 16 : 24.

988. בן יחזקאל, מרדכי. ספר המעשיות; מלקט מספרים ומתקן

לדפוס בידו מרדכי בן יחזקאל. ספר שלישי. תל אביב, דביר, דפוס השחר, תרפ"ח. [3] 192 ע' 16 : 24.

את הספר הראשון ראה ק.ס. שנה ג' ע' 9. הספר הוא יצא אח"כ בשתי חוברות א' וב'.

989. בנג, הרמן [Hermann Bang]. ליד הדרך; (רומן). תרגם

יעקב רבינוביץ. תל אביב, שטיבל, (דפוס הפועל הצעיר), תרפ"ח. 213, [1] ע' 15 : 21. עם הקדמה מאת המתרגם.

990. הבנק האפוחיקאי הכללי של ארץ-ישראל בתל אביב. דין

וחשבון ומאזן ל-31 דצמבר 1927. תל אביב, דפוס איתן ושושני, [1928].

7, [1] ע' 23 : 31.

לצינוגרד, והמחבר בכשרונו הגדול הפליא לאחדם יחד. ועל ידי כך נוצרו קונטרסים גדולים וחשובים מתשובות הגאונים ונודעו לנו גם בעליהם. והנה קונטרס א' שעל ידי שמונה פרגמנטים שונים, שנצטרפו מכ"י שונים, נהיה לקונטרס אחד בן ששה עשר דפים גדולים. הגדול עוד כי באמצע הדפסת הספר נמצא 15 עוד פרגמנט אחד בן שני דפים ונצטרף (מצד 192) לראשיתו (צד 4) והיה הקונטרס הראשון כבר לבן ו"ח דפים גדולים ובו כתשעים עינונים שונים המתחלקים לב' קבוצות, האחת שנשלחה לרב חונאי לקירואן בשנת אלף פ"ג לשטרות 872, ורב חונאי זה בלתי ידוע הוא ממקום אחר. והקבוצה השנית היא מרב נחשון בר צדוק. וגם היא נשלחה באותה השנה לקירואן לרב שבי בר יעקב. והתשובות הללו הן איפוא תשובות הגאונים התיכונים! בריוק נפלא מתחבר גם בסימן י"ד קטע אחד מעובון הרכבי עם דף אחד מכ"י פירקוניץ, שהדפיס הרכבי בתשובות הגאונים, זכרון לראשונים מחברת ד', בשנת תרמ"ז, ושני הקטעים היו איפוא כבר בידי הרכבי בשעת ההדפסה ובידו היה לצרפם, אלא שלא הרגיש בכך. ואם נצרך עוד לסוף הקטע מה שמשלמים אותו בתשובות הגאונים הרכבי שם מצד 28 עד 32, ולא כהמשכו בס' קהלת שלמה, והיה גם הוא לקונטרס גדול וחשוב שגם שם בעליו עליו, כפי שיוצא מתשובות הגאונים הרכבי שם צד 27, והן תשובות רב האי שנשלחו לחכמי קאבס מ"ר רב נחמיה בר מ"ר עובדיה וז"ר משה בר מ"ר שמואל בר גאמעי, והשאלות הללו נכתבו בסוף חדש סבת שנת שכ"ז לשטרות, ד' אלפים תשע"ו (שם צד 32). וכן משלים סי' י"ב את הקונטרס בתשובות הגאונים הרכבי המתחיל שם בסימן שכ"ט ונפסק בס' ל', וחבל רק שגם אחר זה נשאר חסר עוד. והנה גם מקצת ראש תשובה אחת שהדפיס המחבר הנכבד בסוף התשובות צד 214 מכ"י פטרבורג גם היא מצטרפת לקונטרס אחד בכ"י אוכספורד שכבר הדפיסו הד"ר מרמורשטין בירחון "אוצר החיים" של הרב ארנריך ברומניא, אלא שהמחבר לא הרגיש בכך. ועתה הדפסתי וצרפתי את הקונטרסים יחד בגלגול קדם" הרביעי מצד 33 ותלאה. ותשוב ביותר הוא גם סי' כ"ז הכולל שמונה דפים והם משלימים לפעמים ענינם את התשובות מכ"י אוכספורד שנדפסו בגאוניקא" כשם שגם התשובות אשר בגאוניקא" משלימות אותן בכמה פרושי אותו הגאון עצמו, והוא רב נפרנאי גאון. וכמה חשוב הוא לנו הקטע החדש שבסימן כ"א (צד 125/6) מרב האי גאון על דבר ערך הירושלמי וחבורו. קטע המשרים בתוכו את דברי רב האי גאון במקומות אחרים ומצדיק בכלם את דעת הלוי בעל "דורות הראשונים" כנגד הר"ז פרנקל.

מלבד תשובות נהפסדו בקבץ החשוב הזה גם פרושים והם פרושי רב שרירא גאון לבבא בתרא דף כ"ב—כ"ז שבהם מובאים גם כמה גאונים ראשונים מסורא ופומבדיתא וקטע חדש מפרוש רב שרירא או רב האי לברכות ס"א. בו נמצאת גם פסקא מענינת ע"ד הר הצופים: "וצופים זה שאמור כ[א]ן מקום הוא שהיה על שערי ירושלים ושמה היה בו מקום לצופים ובני ארץ ישראל קורין לו הצפית" (צד 210).

בסוף התשובות והפרושים הוסיף המחבר עוד נספחים שונים ובהם קטעים מספר המתיבות ומתוך ספר המקצעות ושריד חשוב מתוך ספר לקושים קדמון. וכ"ס נכללים בשם: "תשובות הגאונים". לפני כל קונטרס וקונטרס ויכה אותנו המחבר הנכבד במבוא חשוב ומפורט על גוף הכ"י וערכי התשובות והפרושים השונים שמהם כבר הובאו או נזכרו במק"א. המפתח של התשובות והפרושים והמפתח הכללי מוסיפים עוד ליות חן לכל הספר החשוב מאד. ובצדק יאמר כי מימות הרכבי לא יצא עוד קבץ חשוב בתשובות הגאונים מתוך כ"י כקבץ הזה שלפנינו. וזכות גדולה נתגלגלה ע"י קרן מוצרי והאוניברסיטה בהוצאת הכרך הזה.

976. Zionist organization. Palestine executive. Agricultural experiment station. Agricultural Records, v. I. N. I. Tel-Aviv, Achdouth, 1927. 144 p. 15 : 23.

מכיל חקירות שונות שנרשמו בק. ס. כהדפסות מיוחדות, ראה ק. ס. שנה ד' ע' 101, מספר 255^a, 257^a, ע' 102 מספר 260^c, 262 וע' 103 מספר 268.

ג. ספרים ודוברות.

977. אבן-זהב, ארי. ימי-דוד; רומן היסטורי. ספר ראשון — [שלישין]. ירושלים, מצפה, (דפוס עזריאל, תרפ"ט). 261 ; 293 ; 260 ע' תמונת המחבר. 13 : 17.

ספר א : אעירה שחר. — ספר ב : ממזרח שמש. — ספר ג : שמש עד מבואו.

978. אברם, ג[יאורג] [Georg Ebers]. בת פרה; רומן היסטורי. תרגם ש. הרברג. (חלק שני). תל אביב, אמנות, (דפוס הפועל הצעיר), [תרפ"ח]. 301 ע' 14 : 20. חלק א' ראה ע' 191.

979. אדלר, מכם [Max Adler]. תעודת הנוער בימינו; שני נאומים אל הנוער. תורגם ... בידי אפרים [כרוידא]. תל אביב, הבחורות הסוציאל-ליסטיות העברית, (דפוס הספר בירושלים), 1928. 29 ע' 14 : 21. ספרית הבחורות הסוציאליסטיות.

980. אהרן בן יוסף הכהן. עבודת הקרבנות; בו יבואר סדר העבודה ... בכל הלכותיו ולמטה בכיאוורו ציונתו על כל פרט מעמו ... וזאת מקורו מש"ם ופוסקים ... חלק א. תל אביב, דפוס התחיה, תרפ"ח. 6, 43 דף. 18 : 25.

981. [אלנדף] אלנדאף, אברהם. חוברת כוללת: א. תולדות מארי סאלם אלשבזי ... ב. תולדות הרב שלום שרעבי ... ג. ספר אוצר ספרי תימן. ירושלים, דפוס צוקרמן, תרפ"ח. 25 דף. 15 : 23.

982. אסף, שמחה. תשובות הגאונים מתוך ה"גניזה" עם מבואות, הערות, השוואות וזמראי מקומות מאת שמחה אסף. ירושלים, דרום, (דפוס הספר), תרפ"ט. [7], 269, [2] ע' 18 : 26.

עם שער אנגלי מיוחד.

ספר תשובות-הגאונים זה משנה הוא לקבץ תשובות הגאונים שפרסם המחבר ראשונה בכתבי האוניברסיטה העברית בירושלים, מדעי היהדות ספר ב' תרפ"ז. גם הקבץ הראשון הקפן מאתו השני, גדול וחשוב הוא באיכות התשובות שנתפרסמו בו; ואולם עולה עליו קבץ שני זה הגדול ממנו גם בכמותו. בו נתגלו ראשונה, אחרי פרסומי החכם הרכבי ז"ל, ברחוד קטעי הגניזה מתשובות הגאונים שנאספו מזמן רב בפטרבורג, כיום לינינגרד, ברשויות שונות. וערך מיוחד לקבץ הזה שבו נצטרפו בדיוק מפליא כמה קטעים חשובים מכ"י שבארכספורד לאותם הקטעים עצמם שע"י תפוצת הגניזה נגזרו מהם ועברו

967. לוח הגאולה ומורה דרך לתיירים בא"י לשנת תפ"ח ... ירושלים, (שחור), דפוס כהנא, תרפ"ח. 224 ע' 8 : 12.

את הקורס ראה ק. ס. שנה ג' ע' 246.

968. ליקורמן, משה, מר"ל. לזכר נשמת ליב בן ניקולי מורס מוי. 1828—1828. תל אביב, ליקורמן, (דפוס אחדות), 1928. 5, [1] ע' תמונת מורסמיי. 50 : 35.

שם הקבץ וחלק המאמרים גם בתרגום אנגלי.

969. [המפלגה הקומוניסטית בא"י]. דברנו; קובץ מאמרים בוקדש לשאלות הנוער העובד. יפו—תל אביב, (דפוס אמנות), 1928. 8 ע' 17 : 25. יצא באוקטובר.

970. המצפצפה. בעריכת אב. ראובני (אב"ר). תל אביב, (דפוס איתן ושושני), תרפ"ט. 23 ע' 24 : 33. חוספה, לצחוק ורגון. יצא בערב ראש שנת תרפ"ט.

971. סילמן, קדיש יהודה. צבי ברוק; עלים לזכרוננו ערוכים ביד ק. י. סילמן, תל אביב, ועד התאחדות עולי הזמל וסביבותיה בא"י בהשתתפות עולי וימבסק, (דפוס איתן ושושני), תרפ"ט. 63 ע' שתי תמונות של ברוק. 17 : 25.

צ. ברוק—עסקן ציוני מפורסם בזמנו ברוסיה, אחד מעוזרי הרצל וציר פלך וימבסק בדומה הממלכתית הראשונה. הקבץ, שיצא בשנה השביעית למותו, מכיל 19 מאמרים ורשימות על אודותיו, שנכתבו בזמנם שונים, (ביניהם רשימות מאת ר' בנימין, ש. גורליק, מ. מ. וינגר, זאב שיומסקין, י. קרני), 3 חזורים מזמן היותו מורשה ציוני בחבל וימבסק, 2 מכתביו מא"י ונאומו בקונגרס ה"ב.

972. פועלי ציון, א"י. מסלולנו; קובץ מאמרים, הוצאת מפלגת פועלי ארץ-ישראל (פועלי-ציון). יפו—תל אביב, (דפוס פועלי ציון), 1928. 32 ע' 18 : 25. אחראי: מ. אלקין. יצא באוקטובר.

973. פועלי ציון, א"י. קול הפועל; קובץ לענייני הפועל במושבה. תל אביב, דפוס תל אביב, 1928. 26 ע' 16 : 24. האחראי: א[לעזר] שרמן. יצא בספטמבר.

974. אנהייב; זאמלעקפט פארן יידישן ווארט אין ארץ-ישראל. ירושלים, דפוס העברי, 1928. 44 ע' 18 : 24.

975. Prominent authors. (Jérusalem, Imprimerie des P.P. Franciscains,) n. d. 33 p. 12 : 15.

ביוגרפיות, הערכות ורשימות החברים של גדולי הסופרים האנגליים בקצור.

960. הסתדרות פועלי הרכבת הדאר והטלגרף בא"י. ע"ן; מכתב חוזר לחברים. חיפה, (דפוס אמנות), 1927. [6 ע'] 31:23.

האחראי: מ. גרובמן. יצא ב16 בדצמבר.

961. הסתדרות פועלי הרכבת הדאר והטלגרף בא"י. ראשון ל"א א. (האחראי: מ. גרובמן). חיפה, (דפוס אמנות), 1928. 4 ע' 32:23.

962. ועד הלשון. זכרונות. מחברתו. המערכת: ש[מחה] בן-ציון, ד[וד] ילין, א[ברהם] צפרוני. ירושלים, (דפוס הארץ בת"א), תרפ"ח. 110, [1 ע' 24:16].

חוברת א' יצאה בתרע"ב, חוברת ה'—בתרפ"א.

המחברת מכילה 2 הרצאות: של נ. סלושק, "אומנים ואומניות בשפת כנען" ושל א. ש. יהודה, "תועלת לשון ערב להבנת המקרא", שיחה על שאלת המלא והחסר בכתוב, ושימות ומונחים מקצועיים עם תרגום לשפה אירופית (גרמנית או אנגלית) ודו"ח עם תעודות על עבודתו של ועד הלשון.

963. הועדה האינציאטורית לקריאת הקונגרס העברי. אגרות; ע"ן לחקירת המצב בתנועה העברית. תל אביב, דפוס הארץ, [תרפ"ח]. 23, [1 ע' 24:17].

מאמרים מאת: מ. מ. אוסישקין, נתן ביסטריצקי, שושנה פרסיץ ויוסף קלוזנר.

964. ורדי, אהרן. עיר הפלאות; דברי סופרים ומדינאים על תל אביב — ליובל העשרים — ערוכים כדרי אהרן ורדי. תל אביב, למען הספר, (דפוס השחר), תרפ"ט. 93, [3 ע' 12 צלומים. 25:18].

965. החבר; לוח שמושי ספרותי לתלמידים ולעם לשנת תרפ"ט. סודר ונערך ע"י ת. ד. שחר. ירושלים, שחר, דפוס ארץ ישראל, 206, 50 ע' 16:12. שנה ששית. 50 ע' שבסוף הספר מודעות. את הקודם ראה ק. ס. שנה ד' ע' 186. מו"ס טור, ל. נ. לזכר נשמת ... ראה ע' 289 בספר 968.

966. כנסת; דברי-ספרות של סופרי ארץ-ישראל. העורך פ[ישל] לחובר. ספר ראשון. תל אביב, כנסת, (דפוס הארץ), תרפ"ח. [6], 432 ע' 27:18.

במאסף יש ספורים, שירים, זכרונות ורשימות מאת אנוכי, ביאליק, בן-אליעזר, בן-ישי, בן-ציון, ר' בנימין, בס, בר-דומא, ברש, א. צ. גרינברג, חרברג, ולפונסקי, ממקיני ה. יבין, מרדכי בן הלל הכהן, כהן-מרחו, מ. לוין, למדן, סיקה, סלדור, ש. צמח, יעקב קופרליבין, קמזון, קרול, יעקב רבינוביץ, רבניצקי, שמונמן, שלונסקי, שמעונוביץ — ומאמרים אלה: הוגו ברגמן, מדע המבע והשקפת עולמו; מנחם פוזננסקי, על שופמן; ד. א. פרידמן, בממשלת היצר, מספר על ז. שניאור; יוסף קלוזנר, האופי היהודי של תורת שפינוזה; יוסף י. ריבלין, יסוד ושרש השירה הערבית; א. ז. רבינוביץ, כנסת ישראל; אברהם שברון, המפלצת של הגלות הנצחית; פ. שופמן, לעתידה של התנועה העברית.

המאמרים של י. קלוזנר וא. שברון הגיעו לידינו בהוצאות מיוחדות.

951. القدس , دار الايتام السورية. اخبار دار الايتام السورية.

المحرر هرمن شنلر. القدس, مطبعة دار الايتام, ١٩٢٨. 30: 23.

עתון בית היתומים הסורי שבירושלם, חציו ערבית חציו גרמנית. רבעון. מספר א' יצא ב 1 ביולי.

ב. קבצים ומאספים.

952. אושפיזין; עתון ספרותי-התולדי להגנים. תל אביב, דפוס שחם, תרפ"ט.

10 ע' 32: 24.

הוצאת "לשחוק אמרתי מהולל". חריומן. יצא בתשרי.

953. אחד (סיעת פועלים). אחד; (מוקדש לשאלת האחד של התנועה

המקצועית). יפו—תל אביב, דפוס פועלי ציון, 1925. 16 ע' 24: 16.

יצא בנובמבר.

954. אינטרנציונל הנער הקומוניסטי. א"י, שבוע הילד ביי-הלאומי

השמיני... ו"ל ע"י "ברית הילדים הקומוניסטית הפלשתינאית". חמוש"ד, [תרפ"ח].

7 ע' 17: 13.

בהקדושה.

ברוק, צבי. עלים לזכרונו. ראה ע' 289 מספר 971.

955. גרוד מגני השפה בא"י. גר חנוכה; לזכר אליעזר בן יהודה.

תל אביב, גרוד מגני השפה, (דפוס סטוד), תרפ"ו. 4 ע' 49: 35.

העורך: א. זיוהן (פישקין).

956. גרוד מגני השפה בא"י. שפתנו. תל אביב, גרוד מגני השפה,

דפוס איתן ושושנה, תרפ"ז. 16 ע' 25: 17.

יצא בכ"ד בסיון.

957. הסתדרות העובדים העברים הכללית בא"י. הגוש השמאלי.

חיי הפועל. ירושלים, (דפוס אביב), 1928. 8 ע' 31: 23.

האחראי: א. גרשמיין. יצא ב 15 באוגוסט.

958. הסתדרות העובדים העברים הכללית בא"י. הגוש השמאלי.

מלחמת הפועל. יפו, (דפוס אמנות), 1928. 8 ע' 31: 23.

האחראי: י. מוצ'ניק. יצא ב 5 באוגוסט.

959. הסתדרות פועלי הרכבת הדאר והמלגרה בא"י. על המשמר

של ההסתדרות הארצית לפועלי הרכבת הדאר והמלגרה בא"י; מכתב חזר לחברים.

חיפה, (דפוס אמנות), 1928. 5 ע' 31: 23.

האחראי: מ. גרובמן. יצא ב 24 ביולי.

ביבליוגרפיה¹

I. באור הקצורים את הספרים המסמנים בכוכב (*) לא ראינו. הידיעות על אודותם
והסמנים שאובות ממקורות אחרים.

II. המספרים בסוף כל ספר וספר מסמנים את רחבו וארכו בסנטימטרים.

דפוסי ארץ ישראל.

א. ספרות עתית.

946. ההסתדרות הציונית. ההנהלה בא"י. מחלקת העבודה. ידיעות.
[ירושלים], 1926. 46:30.

ירחון? חוברת א' יצאה בניסן. בהקדמה. פסק לצאת לאור.

947. עולמנו; יוצא לאור ע"י תלמידי כתה ד' בגמנסיה העברית. (ירושלים),
תרפ"ח. [8] ע' 24:32.

מופיע בכל חודש. העורכים: א. שמעוני, ה. בעהם, מ. ודש. חוברת א' הופיעה באדר
בהקדמה.

948. פארויס; ארגון פון דעם צענטראל-קאמיטעט פון דער פאלעסטינער
קאמוניסטישער פארטיי. (סעקציע פון קאמינטערן). חמוש"ד, [1928]. 21:14.
קביעות החופעה לא נוכחה. חוברת ה' יצאה ב' 20. ליוני.

קאמוניסטישע פארטיי. א"י. פארויס. ראה המספר הקודם.

949. Palestine. Fortnightly summary of press opinion. No. 14-15,
Sept. 13-27, 1928. n.p. 1928. 20:33.

בהוצאה זו מובאים קטעים מהעתונות היוצאת בארץ ישראל. רק בשביל פקירי הממשלה.
העומדים בראש מחלקות. ההוצאה הזאת נפסקה בדצמבר.

950. الصغير، نشرة جمعية الكردينال فراري. المدير المسؤول انطون

لورنس. القدس، مطبعة الإباء الفرنسيين، ١٩٢٧. 33:26.

הקטן, כלי מבטא לחברת הקרדינל פרארי. השם באיטלקית Il Piccolo. גליון ב' של
שנה א' יצא ביוני 1927. העתון יצא בשנה הראשונה רק בערבית, בשנה השניה החל לצאת
בחלקו גם באנגלית, צרפתית איטלקית והבטוח להדפיס מאמרים גם בעברית. מהשנה השניה
והלאה נקרא העתון: نشرة شهرية لاصدقاء اوبرا الكردينال فراري.

(1) הביבליוגרפיה הזאת מציגה את החופעות הספרותיות משנת תרפ"ד ואילך.

רבנים כוללים בלונדון; פרופ' א. בנימסקי, הרופא למחלות ילדים בברלין, והפרופ' גוטהרד דויטש, חוקר בחכמת ישראל, צינצינמו. — חציור י. מ. פן (ויטבסק) נדב בהשתדלותו של מר ל. י. הרנגעש 2 מכתבים של מנה 21 מכתבים של ש. אנ-סקי. לאסף הזה נתוספו ג"כ מכתבים של: המשורר והסופר האנגלי פרנצ'ס טורנר פלגרב (בן החיסטוריון סיר פרנצ'ס, שקודם להתנצרותו היה שמו כהן); שמואל פיליפ (פ. שמולינסקי), משכיל וסופר מלבוב שהשתתף עם גרבר בהוצאת „אוצר הספרות“; בינוץ פולר, מדינאי צרפתי ועסקן בעניני הצבור היהודי בפריס; אדוארד במברגר, רופא ומדינאי פריסאי, שעפ"י הצעתו הוריד הפרלמנט את נפוליון השלישי מכסאו; שלמה יהודה ס"ט פרידלנדר, שמצא (או זייף?) את הירושלמי לסדר קדשים; החוקר בחכמת ישראל, הפרופסור יחזקאל (אדוארד), בנט, ברלין; לורנס אוליפנט, התייר - חוקר והמדינאי האנגלי (אריי) חידוע, „הצינוני הפוליטי עוד מלפני שנוצרה ההסתדרות הציונית“ ושנפתלי הרץ אימבר, מחבר „התקוה“, היה זמן מה מזכירו ומלווהו בנסיעותיו בא"י; מיכאל יוסף גוזיקוב (1806-1837), מוסיקאי (יהודי אדוק) מרוסיה, שהמציא כלי נגינה מקש ועץ, שאָתו בקר—לפי עֶצַת לִמְרִיטין—ברוב ערי אירופה והפליא את שומעיו (במכתב מדובר על תמונתו שצירה גדול הדיטוגרפים שבזמנו, קריהוקר בוניה).

סטטיסטיקה.

בחדשים אוגוסט, ספטמבר, אוקטובר, נובמבר נרשמו 3843 ספרים חדשים ב 5658 כרכים. מספר הספרים הרשומים בקטלוג עלה ביום א' לצמבר 1928 ל 154.239 ספרים ב 196.600 כרכים.

מחלקת האוטוגרפים והפורטריטים.

בזמן האחרון נדבו למחלקה זו (אסף שכדרון): ה' גרשון אגרונסקי, ירושלים: כמה מכתבים מגדולי ישראל שבזמן האחרון, ביניהם חות דעתו של הדיפלומט והעסקן האמריקאי הידוע, אוסקר ש. שטרויס, על עבודת הישוב בא"י אחרי בקורו בארץ בשנת 1924; — אלמנת הפרופ' לכלכלה מדינת בפרג, רוברט צוקרננדל (אחי הפרופסורים לרפואה אמיל ואוטו): מכתב בעלה ותמונתו; — הועד לעניני האוניברסיטה הירושלמית ברומה: מכתב חברון סונינו, המדינאי האיטלקי (רק אביו היה יהודי) וכמו כן אוטוגרף של המדינאי האיטלקי והלוחם לשחרור ארצו ג'וספה פינצי; — ה' אברהם לבנסארט, פרג: מכתבו הרצל, נורדוי ועוד של כמה מגדולי הציונים הפוליטיים הראשונים; — ד"ר משה אהרנסון, ניו יורק, אחד מזקני הרבוציוזגרים ברוסיה: תמונות שנים מחבריו וגם אוטוגרף ותמונה שלו; — הר"ר אלכסנדר שור, ירושלים: אוטוגרף ותמונה של אביו זקנו הרב ר' יצחק שור, מו"ל "ספר העתים" לר' יהודה אלברצ'וני; — הרב הפרופ' ש. קליין: כמה מכתבים של גדולי חכמת היהדות בזמן האחרון, ביניהם אברהם ברלינר, יעקב ברט ושמואל פוזנסקי; — ר' חיים צבי תאומים, דומ"ץ בקולומיה: תמונת ר' פובל שריאר ("גדולי קדש") רב בבוהורודצ'ני ואחד מראשוני הציונים מבין הרבנים בגליציה; — הנחלת ירושתו של ולטר רטנוי, ברלין: אוטוגרפים שלו; — הרב מאיר ברלין, ירושלים: כמה תמונות מגדולי התורה שבמשפחתו; — הגב' רבקה אהרנסון, זכרון יעקב: כת"י מדעי של אחיה המנוח המפורסם, אהרן; — הגב' ר. הורוויץ, לונדון, (ע"י ה' יוליוס ברגר): מכתב בחתימת משה מונטיפיורי; — ה' יהושע רובין, סמ"ל: כתב אוטוגרפי ותמונה של משה מרקוביץ, מחבר "שם הגדולים השלישי" ומנדלר עפ"י מקצו; — הנחלת "הדסה", ירושלים (עפ"י האיניציטיבה של ה' לומר): פנקס הבקורים של האורחים בבית החולים רוטשילד, ירושלים, המכיל רשימות על זמן למעלה מששים שנה. הרשימה הראשונה, משנת 1856, היא של לודוויג אוגוסט פרנקל, המשורר הוינאי, שיסד בירושלים בפקודת הגב' הרץ לבית למל את בית הספר הנקרא על שמה, והאחרונה היא של ש. רפאלי, חוקר הממבעות הידוע, שלו נמסרה בשנת 1918 הנחלת בית החולים. מתוך המון הרשימות של יהודים ולאי-יהודים מהרבה ארצות ובלשונות שונות כדאי להזכיר: משה מונטיפיורי; ארנסט קנן; אלברט ומיכאל ארלנגר ווילי כמכוס — שלשתם מראשוני חובבי ציון במערב אירופה; חקיסר פרנץ יוסף ויורש העצר פרנץ פרדיננד, שהריגתו בסמ"כו בשנת 1914 חיתה הגורם הישר למלחמה העולמית; אלברט א. גולדשמיד, הציוני האנגלי ועוזרו של הרצל במשא ומתן אל עריש; המזרחן הפרופ' ה. שטרק; ר' מרדכי נתן וכנו נפתלי צבי אדלר,

החמור על מצב יהודי רוסיה בשנת 1882 וההשתדלויות שהוגשו מטעם ועדת העסקנים למיניסטר לעניני הפנים אויגנטיב והקיסר אלכסנדר השלישי על דבר מתן צו לאסור את הפרעות בישראל. הכ"י הזה היה שמור באצר ספריו של הד"ר אברהם ברוק שבא לו בירושה מאת אביו יעקב בן נחום ברוק, שהשתתף אז בועדה הנ"ל. — אסף יפה של ספרים אמריקאיים חדשים על התיאטרון בהוה ותולדות התיאטרון שלחה הגב' אליס לויוון (ניו יורק). — לה' נחמיה שמואל ליבוביץ (ברוקלין), הננו מודים עבור האפשרות שנתנה לנו על ידו לקנות ספרים עברים חדשים לפי צרכנו. — פרופ' ד"ר תיאודור קמינג (בראונשוויג), שלח, עפ"י בקשת בית הספרים, את כל ספריו. — בית הדפוס של ה. מאיר בהלברשטט חזר ושלח מספר ספרים שנדפסו בבית הוצאתו. — סיר פיליפ מגנום (לונדון) יסד על יד בית הספרים קרן אשר תאפשר לקנות מדי שנה בשנה את הדינים וחשבונות של החברה הבריטית להתקדמות המדע וספרים מדעיים אחרים. — ה' ד"ר ס. מילר (Yonkers) שלח לנו גם בחדשים האחרונים ספרים רצויים, ביחוד ספרים עברים ויודיים. — משרד העבודה הבין לאמי בג'נבה מצא את בקשתנו ושלח לנו הוצאות שהיו חסרות אצלנו. — ה' פ. מרכס (סידני) שלח ספרים ממקצע ידיעת הטבע. — מאת ה' ת. ש. ניהויזן (בלטימור) קבלנו גם הפעם משלחים אחדים של ספרים אשר חסרו אצלנו. — ה' מאיר נחמד (ארם צובה), נדב כ"י מעניני מוסר ופזמונים אשר חוברו ע"י הרב שלמה שופטר לפני שבעים שנה. — פרופ. אדו גפרימנדזנה (פרינציו) הביא לנו בבקורו את ספריו. — מר חיים אָנצ'ו סַרְנִי (רחובות) נדב את „זכות על האהבה" מאת יהודה אברבנאל דפוס 1558. — מר יהואל קורץ (טרנוב) שלח שבעה ספרים עבריים עתיקים וחשובים, ביניהם את „אבקת רוכל" דפוס אוגשבורג שכ"ו, וגם כ"י מאת ר' נתן פרידלנדר. — האוניברסיטה של קליפורניה שלחה, בהשתדלות הפרופסור ויליס פופר, לבית הספרים את העבודות אשר הוצאו ע"י 27 מחלקות האוניברסיטה (158 כרך). — מאת ד"ר א. רופין נתקבלו 150 כרכים, רבים במקצע הכלכלה הלאומית והמסטימיקה. בין הספרים היו גם: „המדקדק" של דנץ (בלטינית 1765) וספרים אחרים של אותו המחבר; אופיץ, „חצר לשון הקדש" (לטינית 1692); שיקרד, „משפט המלך" (לטינית 1674). — ה' ד. פ. ו. ון רם, חבר הועדה התמידית של המנדטים בחבר הלאומים, נדב את ספרו „המנדטים הבין-לאומיים". — ד"ר ה' שכתל (ברסלאו) שלח תבת ספרים, שהכללה בין השאר ספרים לתולדות לשכת „בני ברית" ותולדות חברת „כל ישראל חברים". באסף המשלח הזה השתתפו גם ה' ד"ר תיאודור ברסלויאר, ד"ר אדולף מנדובסקי, לודביג שכנו והוצאת הספרים של ד"ר פריבטש.

מחלקת ספרי הרפואה.

מידו ד"ר יוליוס ירחע, ניו יורק, קבל בית הספרים משלח גדול של כתבי-עת חדשים ברפואה. — מד"ר א. ליבמן, ניו יורק, נתקבלה תבת ספרי-רפואה חדשים והוצאות ספרי רפואה קלסיים, ביניהם ההוצאה הצרפתית הגדולה של היפוקרטס בעשרה כרכים.

מתנת ברדדות.

הפסיכואנליטיקן הידוע ד"ר אלפרד אדלר (וינה) שלח את ספריו. — מר לודביג איקנברג (דרזדן) השלים ע"י קניה את אסף ספרי קנט ושופנהאואר שבבית הספרים. — ה' י"ד איזנשטין (ניו יורק) נדב לבית"ס את אוצר מאמרי תנ"ך, אוצר מסעות ואוצר זכרונות שיצאו על ידו. — ה' ליאופולד ברגר (ריאו די וינרה) שלח ספר מסע לא"י בשפה פורטוגזית משנת 1831, ואת כתבי הסופר הכרוזיאני טוביאס בֶּרְטון, שיש להם שיבות לתולדות היהדות הגרמנית. — הגאולוג המפורסם מ. בלנקנהורן שלח לנו ע"פ בקשתנו את עבודותיו המפורסות חנוקות לחקירת א"י. — אחרי מותו של הסופר מ. ד. ברנדשטטר קבלנו את ספרותו אשר נדב לנו ה' משה נחמן וינשטין (ניו יורק) [ראה ק"ס, שנה א' ע' 242] ואנו מודים למנדב ולבני המנות, ה' לודויג ומיכל ברנדשטטר, אשר טפלו במשלח. (על כתבי יד של המנות, אשר נדב לנו לפני מותו, חורענו בק"ס, שנה ד' ע' 181). — ה' בן גבריאל (ירושלם) נדב את ההוצאה היפה של התרגום הגרמני של מחמור שביסטר (1838). — מאת ה' מ. גלס ברג (נְרוֹנְה, בלגיה) קבלנו את הוצאת התנ"ך של Cornelius Jansenius (1704) — מאת ה' ש. ל. גורדון (תל אביב) את הכרכים החדשים של התנ"ך עם באור חדש שהוא מוציא. — ה' י. גרזובסקי (תל אביב) מסר לנו את כ"י מלונג. — ע"י סניף "הדסה" בבוסטון קבלנו את הספר Portraits of Jews של חנה ר. לונדון. — מר יוליוס גרינברג (קישניוב) שלח לנו גם הפעם ברשויות חשובות לתולדות התנועה הלאומית והבטיח את עזרתו לשם הרחבת העבודה למוכת ביה"ס בבסרביה. — מאת ד"ר הורנשטין (ריבניק פֶּרַמ, רומניה) קבלנו את Fontenelle, Histoire des oracles, 1785 וספרים אחרים. — ה' עמנואל הרץ, (ניו יורק), נדב לבית הספרים את שלשת הכרכים 1834-1836 של ה"היכרו רביו" והוצאות עתיקות ורכות ערך של המאה השש עשרה ושבע עשרה (תנ"ך עברי, דפוס אמסטרדם 1573 ; Letters, The Jewish Spy, 5 vol. 1744 ; Rich. Baxter, Die ewige Mühe der Heiligen 1684 ועוד). — ע"י בית הספרים של המדינה בברלין קבלנו בהשתדלותו של פרופ. ג. ויל את הכרכים של Berliner Titeldrucke ומפתחותיהם ואת כרכי הרשימות השנתיות של כתבי האוניברסיטאות הגרמניות שהיו חסרים לנו. — קבלנו מאת ה' יל"ג כהנוביץ (תל אביב) כ"י המכיל העתקות

אסף מודעות.

בבית הספרים נמצא אסף של מודעות ארץ ישראליות, כאלפים במספר, בעקר מן השנים האחרונות. המודעות האלה נותנות תמונה בקיפה של חיי הישוב החדש בכל רב-גוניותו. יש ביניהן מודעות של הממשלה והעירויות השונות, של מוסדות החנוך וגמילות החסדים, של מפלגות הפועלים, ועל עניני החרדים וארגוניהם, על נשפים הרצאות וחגיגות, ומודעות מסחריות. מענינות הן גם המודעות שהופיעו לרגלי מאורעות שארעו, למשל בעת ריב הלשונות וכו'. כל המודעות האלה סודרו כעת לפי מחלקותיהן והנהלת הספריה מבקשת לעזר לה באסף. בזמן האחרון נתקבלו מודעות רבות ע"י „הסולל", ע"י הועדה למען הספריה בתל אביב, ע"י גב' ריתה כהן בחיפה, ע"י החברה למען המחלקה הרוסית של בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בתל אביב, ע"י מר יעקב חופי, מ. חיימובסקי וא. ברוד בירושלם.

ד"ר מאיר אטינגר ז"ל אסף בסלובקיה בשביל בית הספרים מודעות מענינות לתולדות היהודים בארץ ההיא.

חברת דורשי האוניברסיטה בורשה.

גם בחדשים האחרונים קבלנו מאת ידידינו בורשה, כמו קדם, את כל הספרים החדשים שהופיעו בפולניה בזמן האחרון ושהיו דרושים לנו, כמו כן את כל האינפורמציה הביבליוגרפית אשר בקשנו.

11 תבות ספרים נשלחו מורשה ויגיעו לירושלם בימים הקרובים.

ועדתנו בפרג.

ועדת בית הספרים בפרג שלחה תבת ספרים, ביניהם כרכים רבים של „הזרנל", „מדיצינישה קליניק" ואת כל הכרכים של העתון היומי „פראגר מאגבלאט" החל מ 28 ליוני 1914 ועד סוף המלחמה.

ועדתנו בקופנהגן.

מאת ועדתנו בקופנהגן קבלנו גם הפעם משלח יפה של ספרים. המשלח הכיל בין שאר ספרים את הכתבים של החוקרים נילס בור, אוטו ינסן ופ. או. פדרן, ספרים רבים ממקצע החימיה והטכנולוגיה החימית, כתבים שונים על ההקלאות, החנוך העממי והאמנות ברניה.

ועדתנו ברומה.

אסף הספרים, אשר רכשה הועדה בשבילנו (ראה ק"ס, ש"ז, ע' 184) הגיע לירושלים. האסף הכיל ספרים עברים חשובים ושורה של עתונים יהודיים איטלקיים. שמחנו להשלים את אסף העתונות על ידי שורות עתונים אלה.

כמו כן קבלנו מאת ועדתנו ברומה שתי תבות ספרים איטלקיים חדשים מכר המקצעות.

צרכי המורים והתלמידים. הנהלת האוניברסיטה הקציבה למטרה זאת תקציב מיוחד והקניה נעשתה ע"פ הצעות מורי האוניברסיטה.

ספרים במקצוע הקורת השפה היודית.

לפני שנה, בזמן שהות קנצלר האוניברסיטה באמריקה, מסר הא"ד דוד שפירא, עורך ה"טאג" (חונן מנרבנו לשם הקמת קתדרא ליודית) סכום של \$5000 בשביל קנית ספרים הנהוצים לחקירת השפה היודית, תולדותיה ותולדות ספרותה. הנהלת בית הספרים מכינה את הקניה הזאת ע"י רשימות של הספרים הדרושים.

חברת ידידי בית הספרים בברלין.

בית הספרים קבל מאת חברת ידידי בית הספרים בברלין 17 תבות ספרים מכל מקצועות המדע. כדאי להדגיש ביחוד שהיועץ הרפואי ד"ר גוסטב בךדט ז"ל, בחתאם לחפצו מכבר לסדר מחלקה מיוחדת בכית-הספרים, נדב אסף גדול של ספרים על מחלות הגרון, האף והאזנים. ד"ר בךדט השתדל ביחוד לאסף את הארכיונים וכתבי העת הנוגעים למקצוע זה, ועלה בידו להשיג שורה של סריות שלמות, שמהן נדב את הסריות הכאות לבית הספרים:

1. ארכיון לרינגולוגיה, 1844-1921.
2. דו"ח על ישיבות החברה האוטולוגית הגרמנית, 1895-1914.
3. דו"ח על ישיבות התאחדות הרינגולוגים בדרום-גרמניה, 1894-1903.
4. עתון מרכזו בין-לאומי לרינגולוגיה, 1884-1922.
5. עתון למחלות האזן, 1882-1918.

יחד עם הסריות הללו נדב ד"ר בךדט שורה של ספרים כתובים ע"י מומחים במקצועות הנ"ל. המשלח הכיל גם שתי תבות ספרים מהספרות ההדלשה ביותר במקצוע הפיסיקה, שנשלחו ע"י הפרופ' אלברט אינשטין, וכמו כן ספרים חשובים במקצוע החימית, מתנת הפרופ' קרל אופנהיימר, וספרים בודדים מתנות מנדכים שונים.

הננו מודים לפרופ' ה. קֶוה על טרחתו בקשר עם המשלח הזה.

מתנת ידידי בית הספרים בווינה.

ד"ר נתן קורן שלח ספריה חקלאית בת 400 כרך בערך, מתנת חברת התלמידים היהודיים שלמדו את תורת החקלאות בבית"ס הגבוה לחקלאות שבוינה. כמו כן הכיל המשלח את הדו"ח של ישיבות האקדמיה למדעים, מחלקה למטימטיקה ולמדעי הטבע, כרך 117-132, מתנת ד"ר יצחק רובינסון, וינה; שורה של ספרים לטיניים עתיקים, מתנת ד"ר מרקוס זיטמן, וינה; הלכסיקון הערבי-פרסי-תורכי של מנינסקי בארבעה כרכים (1780); וגם מספר רב של ספרי רפואה רבי ערך מעובון הדוצנט ד"ר ש. קורנפלד.

ידיעות בית הספרים.

(תשרי — כסלו תרפ"ט)

מרת גרסטב בךדט ד"ל.

הגיעתנו הידיעה המעציבה על מות היועץ-הרפואי ד"ר גוסטב בךדט, מזכיר הכבוד של האקדמיה לחכמת ישראל בברלין. כיושב-ראש ב"חברת ידידי בית-הספרים הירושלמי" בברלין פעל המנוח הרבה למוכת בית הספרים. אולם הוא לא הסתפק בעבודת החברה, כי אם אסף בעצמו ספרים וכתבי עת הטיוחדים למקצתו (מחלות האף, הגרון והאזניים), ואך ימים אחדים לפני מותו הגיע ירושלים משלח הספרים אשר אסף במקצת זה. יהי זכרו כרוך!

מתנת הפרלמנט האוסטרי.

בית הספרים קבל מאת ספרן הפרלמנט האוסטרי את המכתב הזה:
„אדון יקר,

בהתאם להצעה שהוצעה ע"י ד"ר שליט, מלבורן, הוטל עלי להודיעך, שועד ספריה זו יש לו הענג לשלח שלש תבות ספרים שבחפצו לתת מתנה לבית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי של ארץ ישראל. נוסף על כפולים שונים שנמצאו בספריה, התבות מכילות שורה שלמה של „הזכרונות החיסטוריים של אוסטריה" כ 33 כרך; וכמו כן שורה של פרטי-כל פרלמנט-המדינה מ 1924 עד היום. ראוי לי להזכיר, שנעשו כל הסדורים בכדי לשלח לכם גם להבא את הרכים הבאים של שתי השורות הללו. בתתו את המתנה הזאת הרגיש הועד, שהיה רוצה להראות בדרך זו את התענינותו ואהדתו להתפתחות מפעלכם הלאומי הגדול. הספרים נתקבלו בירושלם, והננו מביעים כזה את תודתנו לספריה הפרלמנט עבור עזרתו ולירידתו ד"ר שליט עבור השתדלותו להשגת המתנה היפה הזאת.

מתנה למוכת מחלקת מדעי המזרח שבבית הספרים.

ביום פתיחת שנת הלימודים תרפ"ט הודיע קנצלר האוניברסיטה בנאום הפתיחה שלו, שמגדב החפץ בעלום שמו נדב £2000 לשם קנית ספרים במקצע מדעי המזרח. הקניה נעשית ע"פ רשימות ספרים נחוצים אשר עוכדו ע"י חברי המכון למדעי המזרח שבאוניברסיטה.

הרחבה שטתית של מחלקות ביה"ס.

בקשר עם פתיחת הפקולטה למדעי הרוח שבאוניברסיטה התבלט הצורך להרחיב מחלקות ידועות בבית הספרים (פילוסופיה, פילולוגיה קלאסית, פילולוגיה רומנית, תולדות הזמן העתיק ותולדות ימי הביניים) באפן שיתי לשם ספוק

התכן

ע' ידועות בית הספרים
279
ביבליוגרפיה:

286 דפוס ארץ ישראל
א. ספרות עתית 286; ב. קבצים ומאספים 287; ג. ספרים וחוברות 290.

312 הספרות העברית ומדע היהדות
א. ספרות עתית 312; ב. קבצים ומאספים 314; ג. ביבליוגרפיה ותולדות
חכמת ישראל 318; ד. מדע המקרא 324; ה. כתובים אחרונים וברית
חדשה 332; ו. הלמוד ומדרש, ספרות רבנית 334; ז. מדע הדת, פילוסופיה
יהודית 338; ח. קבלה וחסידות 345; ט. תפלה ועבודה, דרשות 346;
י. היסטוריה והמדעים הקרובים אליה 347; יא. עם ישראל בהווה 358;
יב. ציונות וידיעות א"י 359; יג. [אמנות, אתנוגרפיה, פולקלור 367;
יד. בלשנות 368; יו. ספרות יפה עברית חדשה 374; יז. ספרות יפה
יודית 376; יח. ספרות יפה לועזית על נושאים יהודים 379; יט. ספרות
הנוער 380; כ. חנוך והוראה 380; כא. ספרי למוד 381; כב. ספרי מדע
כלליים בעברית ויודית 382. כג. שונות 383.

מאמרים וחקירות:
388 ח. רוזנברג: חבורי רב חיד"א וכתביו שלא ראו עדיין אור הדפוס

מגנזי בית הספרים:
396 ב. שוחטמן: מארכיונו של אחד-העם
399 קצרות

קריית ספר

רבעון לביבליוגרפיה

כלי מבטאו

של

בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים

שנה חמישית, ד

ירושלים, טבת תרפ"ט

דמי החתימה 10 שילינג לשנה
הכתבת: ירושלים מאה שערים, תי. ד. 36.

דפוס עזריאל

KIRJATH SEPHER

A QUARTERLY BIBLIOGRAPHICAL REVIEW

OF THE

JEWISH NATIONAL AND UNIVERSITY LIBRARY

IN

JERUSALEM

FIFTH YEAR. NUMBER THREE.

JERUSALEM, OCTOBER 1928.

Annual Subscription 10 Sh.

Jerusalem, P. O. B. 36, Meah Shearim

AZRIEL Press Jerusalem

CONTENTS.

	p.
LIBRARY NOTES AND NEWS. 	183
BIBLIOGRAPHY:	
Palestine publications. 	189
I. Periodicals: 189; II. Yearbooks and collections: 189;	
III. Books and pamphlets: 191; IV. Miscellanea: 202.	
Hebraica and Judaica. 	203
I. Periodicals: 203; II. Yearbooks and collections: 205;	
III. Bibliography (Jewish and general) and history of Judaistic	
studies: 206; IV. Biblical studies: 208; V. Apocrypha and New	
Testament: 211; VI. Talmud and Midrash, Rabbinic literature: 211;	
VII. Jewish philosophy and religion: 212; VIII. Cabbalah and	
Hassidism: 214; XI. Liturgy, ritual, sermons: 214; X. History and	
related subjects: 215; XI. The Jews of to-day: 217; XII. Zionism and	
Palestine: 219; XIII. Art, ethnography, folklore: 222; XIV. Philology 224;	
XVI. Modern Hebrew Belles-lettres: 228; XVII. Yiddish Belles-lettres:	
229; XVIII. Belles-lettres in other languages with Jewish themes: 237;	
XIX. Juvenile literature 240; XX. Education and teaching: 241;	
XXI. Text-books: 243; XXII. Hebrew and Yiddish books on non-Jewish	
subjects: 244; XXIII. Miscellanea: 247.	
STUDIES:	
B: Hebrew publications in U. S. S. R.	250
H. ROSENBERG: Unpublished works of Hayyim	
Joseph David Azulai 	255
G. SCHOLEM: Chapters from the history of	
Cabbalistical literature 	263
CORRESPONDENCE, NOTES, ETC.	
A. Spanier: Note 278; Errata 278.	

הערה

מאת א. שפאניער, ברלין.

בחבורות האחרונות לקרית ספר באו מר זנה ומר וילנסקי לחוות דעתם על השערת הרמשיש שקורניליו אדלקינד המיר את דתו [עיון שנה ה' חוברת א—ב עמ' 176]. זה חמשים שנה שעמד ר' ג' רבינוביץ נגד ההשערה הזאת והסכימו עמו רבים וכן שלמים כגון ר' מערלעס שכתב בספרו Beiträge z. Gesch. d. hebr. u. aram. Studien, 1884 עמ' 211 לאמר —Die aufgetauchte Vermutung seines Uebertrittes zum Christentum (vgl. Steinschneider, Cat. Bodl. 2835) hat Rabbino-wicz Abhandlung über den Talmud, II. Ausgabe, 34 — 36 mit überzeugenden Gründen widerlegt etc. ועתה באו שני החוקרים הנזכרים לעיל להוסיף על דבריו רבינוביץ ולבטל דעת הרמשיש מכל וכל.

ובכל זאת אין ספק שהרמשיש יפה כוון שכן אנו מוצאים כתוב באגרת ששלח החכם הנוצרי פוסטל [Postel] בשנת שמו' לידירו החכם מאזיוס [Masius] והוציאו לאור Chaupepié בספרו 1753 III Nouveau Dictionnaire... ערך Postel עמ' 228 Sed audi quid contigit... iter agenti per Cremonense Municipium, alioqui ignobile antea, nomine Sabioneta... qua iter institueram, tam ut Typyraphiam Hebraicam ibi instauratam viderem, quam ut Cornelium Adelkindum νεόφρονον ex Judaismo διορθωτικῶς inviserem, memoriae Bombergianae gratiae...

תקרני טעויות

בחוברת א—ב, בדברי מר שוחטמן, נפלגו השגאות ולקמן :

ע' 51 שורה 16 מלמטה ר. ב. צ"ל י. ב.

" 166 " 1 מלמטה נכשל " נחשל

ע' 171 בהערה 4 **снисходит к мольбѣ** צ"ל **снисходит мольбѣ**

ע' 174 שורה 4 מלמעלה החוגרת צ"ל החורגת

אמר בספר העצמים העליונים" ומביא שם את הפרק החמשי של ספר העלות הידוע בשם Liber de causis. גם בס' שער החשק מביא אלימאן כל המאמר הזה, מתוך ס' אמרי שפר לאברהם אבולעפיה. כוונתו ב"אחר מבני ופת" לפרוקלום הידוע לו כמחבר ספר העלות גם בס' חי עולמים (1). גם בחלק הזה מעתיק הרבה מס' ברית מנוחה, וגם מה שמביא בדף 102b, "ומדברי הרשב"י אמרו" איננו מן הזהר כי אם מלשונות הרשב"י בס' ברית מנוחה.

בדף 120 ואילך עד סוף הכרך רשם אלימאן כדרכו "לקוטים" ו"שרשים", ביחוד על הספירות. כאן מזכיר את האגרת של ר' אברהם אבולעפיה לר' יהודה סלמון, ס' משובב נתיבות למוטומ, ר' יוסף אבן ווקאר, פירושו של משה בוטריל לס' יצירה, ס' מלכיאל, הזהר (124b), ס' מאירת עינים ליצחק דמן עכו. כאן נמצאו ג"כ הקטעים מבנדיקלים.

מהו שם החבור הזה שאשיות מחברו לא תוכל להיות בספק, לא אדע. ואולי ימצא כתב יד שני שיגלה אותו. ועל כל פנים ראוי ספר זה שהחוקרים יתנו עיניהם בו.

(¹) עיין Bardenhewer, liber de causis (1882) ע' 322.

שמות המלאכים. מדף 64-66 יש נוסח אחר מספר הלכנה, שהדפים 'הח' גרונפו בשנת תרע"ב בלונדון, וגם כאן הנוסח עולה עד לאין ערוך על נוסח כתב היד המשובש והמאוחר שהיה לעיני המוציא לאור בבריטיש מוזיאום, דף 66b פרק על שמות הרוחות ושמות מלאכי התקופות שכולו ממקורות ערביים כפי שמעיד הכנוי התמידי איל במקום אל בשמות המלאכים. בסוף הפרק הזה (השייך למדרגה הששית מהעולם הרוחני), שבו מסתיים מניין שמות המלאכים ושמשיהם, אנו קוראים בגליון אגחת המעיין החסיד, "א"ה עד הנה שתיקתו יפה מדבורו!" במדרגות הבאות מבווארים דרכי ספר יצירה וחכמת הצירוף, מדף 68 והלאה נמצא גם פרק על האלפא ביתות המסטוריות שנתווסדו לדעתו על צורות ותמונות הכוכבים, וכן האלפא ביתא העברית המקורות היה יסודו בצירוי הכוכבים. המחבר מצייר כאן את האלפא ביתות של מיכאל וגבריאל. בדף 68a רומז המחבר את שמו יוחנן עד שלא נשאר ספק מי הוא: ראוי שיהיה בתורה בכת האותיות כחות מתחלפות, קצתן ממדת הדין הקשה וקצתן מהרפה וקצתם חסד גמור וקצתן חסד רפה. עד כי ניסו הקדמונים בשמות האנשים ומצאו מכה הרכבת האותיות אם הם רחמים או דין טבעי האנשים אם הם גומים לחסד או לדין או מורכבים. ולא עוד אלא שאמרו כי כפי הרכבת האותיות משמות האנשים כן יפעלו פעולות נוראות. והביאו לראיה כי שם יוחנן מסוגל מכה אותיותיו כי אם יכתב על לחם מצה ולתת אותו לאכול למי שנשכו כלב שומה והשתמה ונרפא, וכאלה רבות". ברור הוא שלא היה בוחר במשל זה אלמלא שמו נרמז בו.

פירושו ליצירה נמשכים עד דף 79. מכאן ואילך עד דף 90 יבאר את השמות האלהיים הקדושים של המקובלים, שם בן ע"ב, מ"ב, כ"ב ועוד, צירופי שם הויה וניקודיהם, הכל על פי מקורות הקבלה המעשית. כך, למשל, הביא בדף 85a, "אמרי חכמי קדם" מאמר ארוך הנמצא בכ"י פאריס 851 דף 35b על סודות השם המיוחד. שתי פעמים מביא מאמרים מסי' ברית מנוחה הירוע גם לו רק בשם מ' המאורות: פעם דף 88b ושנית 92b. כל הרשימה הגדולה משמות מלאכים ושליויותיהם בדף 89a עד 90b אינה אלא סיכום קצר מהיריעות האלו שבמ' ברית מנוחה. הענינים האלה נכללים אצלו במדרגה התשיעית, "ספירות נבואיות", אבל הספירות ממש, ביחוד מצד היותם שמות אלהיים, קדש הקדשים, מתבארות ביאור רחב ומלא ענין מדף 90 עד 120, ובהן נגמר ציור העולם הרוחני. פירושו על עיקרי הקבלה העיונית האלה נכתב כולו ברוח הפילוסופיה עד שאין קץ למהאותיו של המעיין המאמין בגליון כתב היד, הטוען כי המחבר מגשים את הרוחניות בהכינו דברי המקובלים על עולם הספירות מלה במלה ולא כמשל בלבד. בדף 91a נמצא לשון זה: "כי אחד מבני יפת הגדול בחכמה

רוחו של אלימאן. ולא זו בלבד, אלא לפעמים קרובות שנה כאן גם את החומר עצמו ועשה מיתולוגיה חדשה כראות עיניו (1) בשנותו במקצת את טעם המסורות הישנות, אך לרוב כל דבריו מועתקים ממקורות ידועים, וניכר כאן שהמחבר היה בקי מאד גם בספרות המאגיה והכשופים. בדבריו על המדרגה הראשונה, מספר על השדים ומלכיהם, ודבריו תערובות ממאגיה ערבית וקבלה מעשית. הוא מכיר, למשל, את המסורת על ביליד מלך השדים (2) באמרו (דף 47a) „הן היום יאמר כי מלך מלך ביליד עליהם (על השדים) ואמת חותמו הגדול והנורא בכחו מורה על עשר כבוד מלכותו... ולפניו מלך שמהוריש ושבעת הפרתמים והפחות... ולפני פניו מלך אשמדאי גם הוא היה גדול המעלה ויותר מהמה היה חכם ירא אלהים.” גם אין פלא אצל יוחנן אלימאן שהוא מכיר גם כאן את ספר התמר לאבו אפלה שהשתמש בו גם בספר החשק שלו. כאן חכמים בספרו הרומנטי את „עירי ובליאן” הלא המה שני החכמים הנזכרים בתחלת ס’ התמר (עין קרית ספר ג’ עמ’ 186). המחבר מביא אותם (דף 48a) לפני המתווכחים כדי שילמדו להם את מערכות הרוחות! וגם שם בפי החכמים האלה כאן דרוש ארוך. על ההקמרות לשדים וענינים דומים. חכמתם נקראת כאן בשמה הנכון הנמצא ג”כ בס’ התמר ובשאר ספרים (וכן אצל אלימאן עצמו בס’ שער החשק) והיא „המלאכה הרוחנית” ומדף 50a ואילך נמצא נסיון ליסד ולבסס את החכמה הזאת באופן עיוני, ולבסס ולהצדיק עי”כ גם את כל מלאכת הטליסמאות המקושרת בה. יש כאן כמה ענינים שמקורם לא נודע לי, מקצתם כנראה לא ממקורות יהודיים או ערביים כי אם מהמאגיה הנצדית של ימי הביניים, ואולי גם מעט נופך משל המחבר. גם מעתיק כאן (כשמו המלא) כל ספר הרזים על שמות מלאכי התקופות, החדשים והשעות וכדומה, והוא שונה בכמה פרטים מהנדפס בס’ רזיאל (דף 56b: ס’ הרזים הניתן לנה בן למך... מפי רזיאל המלאך, והוא בס’ רזיאל הנדפס בא”ד דף ל”ד ע”א). הנוסח בכ”י עולה הרבה על הנדפס והוא גם שלם ממנו. בדף 62 נשמרה כאן תפלה לשר החמה שכנראה אינה אלא יונית משובשת: „אבצי אנתוליון היליוס נאטוס אנדור אפיסטוס... אסיטור ניקומינס פילי פנמור קירי פנמאוס וכו’ וכו’” כולם שמות יוניים. בחלק זה נמצאו מאות רבות משמות מלאכים ושרים ומשרתים שלא בא זכרם במלוננו של שוואב על

(1) בדף 44b למשל נאמר „לך דך ובקשת את סימקאלירון שמו ושני געריו עמו דמיה שאיר וזאזאוס מבני הפילגשים נתן להם אברהם מתנות”, אבל המלים האלה מבני הפילגשים וכו’ נמחקו ובגליון כתוב „אנשי השם מדור הפלגה מבני בבל” בהכרח מתקבל כאן הדושם שהמחבר בעצמו עשה את המיתולוגיה שלו!

(2) עיין מאמרי במדעי היהדות א’ עמ’ 112—128. המסורה כי ביליד הוא השלישי למלכי השדים, נפוצה מאד, אבל נחלקו הדעות על שם המלך שקדם לו.

בטעות ע"י שניאור זק"ש לר' עזריאל, ונמצא בכמה כתבי יד¹). כל התשובות ניתנו ברוח הפילוסופיה ובודאי ראויים להשוואה עם הלשונות המקבילים בס' חי העולמים שלו. בדרך 20^b אנו קוראים „כי בדורנו זה נתחברתי עם איש חכם ונכון בדיעת קדמוניות במורגלות ואחרונות²) מחכמי הנוצרים אשר התפאר עלי גם כי לא גילה לי סודו כי ידע זה הסוד איך יתכן דרך ה' לשמור נצחיות האדם בגופו²) וכי רבים עשו כן מהקדמונים אשר עודם בחיים עדינה. ושמנו גדול בגוים אשר ידעוהו וממלכות אשר שמו קראו מסיר פארדיש (או: פיורדיש) „ציריאו מנמואנו". כידוע היה אלימאן חי במנומבה. ואולי ידעו החוקרים מי הוא ההומניסט הנזכר. מדרך 25a—39b נמשך ויכוח על המזגים ותורת הנפש, וביאור כל כחות הנפש למיניהם, הכל בדרך הפילוסופיה בלי כל ריח של קבלה. וכן מדרך 40a—43a על שבע מעלות הנבואה. וכאן נהפך הויכוח לשיחה בין האשה ובין בנה הלומד חכמה ודעת מפיה, וכך נמשך הויכוח גם בחלקים הבאים. בדרך 43a מתחיל המחבר לדבר על „חלוקת העולם הרוחני לעשר מדרגות" כלומר על עולם הרוחות. והחלק הזה (עד דף 120) הוא כולו ילקוט חשב ומלא ענין של קבלה וביחוד דוקא של קבלה מעשית ועניני מלאכים ושדים. וכן דבריו בפתחת הפרק: „אראך נפלאות לא נראו בעמים מימים קדמונים, אנהגך בעולמים מלאים צאן לא אדם ובהמה רוח ונשמה לא נודעו בעמים עלילותם וצורם, כי המה הכל בעיני עורים ונפלאים המה לעין רואים כי מלאה הארץ מהם אלף אלפים ורבה רבבן עלי שחקים וממעל להם אין מספר וגדודים. אך לחלקם בין החיים יחלקו לעשרה ראשים. האחת רוחות טמונות בגושי אדמות ועלי קברות פעמים נראות ופעמים נעלמות. השני הם כפים לחים נחים שוקמים עלי מים רבים. השלישי רוחות פורחות בארבע פנות השמים. הרביעי נפשות אישיות לזהות ומאירות עינים פקוחות. החמשי נשמות חיות אחרי מות לזכשות מחיצות טהורות ומוזככות באות ומאירות לקדושים אשר בארצות החיים. הששי שמות זמניות לרגעים לימים חדשים ושנים תקופות ושמימות ויובלים. השביעי אותיות חרות על לוחות לא גושמו במרחקים אך מתגלגלות בצרופים. השמיני מחנות אלהים חונות על גבהי השחקים ממעל לעבי רום ככרקים. התשיעי ספירות נבואיות מאירות כספירים ועשירי קדש קדשים." הנסיון הזה להכניס כל החומר המקובל לא רק מספרי הקבלה, אלא גם מספרי הכשף והחשבעות, לתוך מסגרת אחת, לחלק את כל המסורות השונות והמותרות זו את זו, הוא בלי ספק קנין

1) עיין הפליט ע' 49 וכל דבריו שם אינם עומדים בפני הבקורת. בשם ספר הויכוח שאלות שהאשה שואלת לבעלה, מובא ס' עזרת השם גם בכ"י ברימי מיו. מרגליות 1074 דף b 264.
2) נראה שההומניסט הזה היה גם כן בעל אלקימיה והתפאר בדיעת ה"אלאכסיר" שלפי האמונה הכללית המשיג אותו לא יטעם מעם מיתה.

(ה). הבור בלתי נודע מר' יוחנן אלימאנה.

כתב היר פאריס 849 לא זכה עד עכשיו לתשומת לב מיוחדת מצד החוקרים. ברשימת כתבי היר נמצאת קרקטרוסטיקה קצרה בת עשרים שורות. שם המחבר לא נודע לעורכי הרשימה. דוד קויפמן הדפיס בשנת תרנ"ט מכאן לקוטום מס' העצמים החמשה המיוחס לבנדיקטליס, ומוסיף בהקדמתו את ההערה כי החבור הנכלל בכ"י זה מרם נבדק ונהקר מצד מחברו), מוצאו וזמנו. אבל כבר בשנת תרמ"א קבע שטיינשניידר בהמזכירו²) על פי השוואת השורות הראשונות הנזכרות ברשימת פאריס, כי זהו חלק מס' עיני העדה, פירושו של יוחנן אלימאן על התורה. ודעה זאת נתקבלה גם ע"י חוקרים אחרים, ובערך „אלימאן“ שנרפס זה מקרוב בכרך השני של ה־Encyclopaedia Judaica אומר הח' קאסוטו כי כ"י 849 (במעות נרפס שם 1349) מכיל את ההקדמה לס' עיני העדה. כנראה חכמים אלה לא ראו את כה"י בעיניהם. ואמנם טעות היתה בידי שטיינשניידר ואין זה ס' עיני העדה כלל וכלל. אמנם יש בהתחלה איזה שורות מתאימות, דבר שקורה כמה פעמים ועלול תמיד להכשיל את החוקרים, אבל אחרי כן אין כל דמיון בין שני הספרים. את ההקדמה של ס' עיני העדה קראתי באולר תרפ"ו בכ"י יפה מן הספר הזה שהוצע או לספרותנו, ואין כל צד שזה בינה ובין הספר הנמצא בכ"י פאריס. ומכיון שאין כל ספק שיש לנו כאן באמת חבור שיצא מתחת ידו אלימאן כפר שיתברר, הרוחנו חבור חדש ודוקא חבור מלא ענין מהאיש המפורסם הזה.

כתב היר נכתב בקורסיבה אשכנזית יפה אם גם קטנה, בערך בשנת ר"ם. אם הוא האוטוגרף של המחבר, לא ברור לי. לצורך זה היה טעון השוואה עם יתר האוטוגרפים של ר' יוחנן אלימאן באוספורד ומנטובת. כגליון נמצאו הערות רבות בכתב איטלקי, המתחילות אמר המעיין או א"ה. בעל ההערות האלה היה מקובל חסיד וככמה וכמה מקומות דברי המחבר מעוררים בו רגשי רוגז וכעס וגם בחלה, כי הוא עושה בדברי המקובלים כאדם העושה בתוך שלו. תוכן הספר מעיד עליו כי מאיטליה מוצאו. כל המלים הזרות הרבות באיטלקית. סגנון הספר יפה מאד כפי שכבר העיר בעל הרשימה הנרפסת. כולו מליצי ויפה לקריאה. המחבר אינו מדבד בעצמו כי אם שם דבריו בפי אישים שונים כדרכו של אלימאן גם בס' חי העולמים.

בהקדמה דף 81¹ מדברת ההכמה (וכן כ"פ אח"כ: אמרה תורה), והיא מונה כתות החכמים למיניהם. אח"כ מונה שאלות שונות על התורה, על שם המחבר, כונת הספר, תועלתו ומדרגתו, יחסו והלקיו. מדף 12^א עד 25^ב באות התשובות עליהן, הכל בצורת שיחה בין „האיש“ ובין „האישה“—צורה הנמצאת בספרות הקבלה כבר בספר עזרת השם המיוחס

(1) קויפמן: Studien über Salomon ibn Gabirol עמ' 15.

(2) המזכיר שנה כ"א, עמ' 131.

ס' משוגע (!) איננו הקוראן כי אם איזה ספר של פתרון חלומות
זכ"א דף פ"ב ע"א מכ"א משם כמה פתרונות, כמו „המגלה זקנו בחלומו מגרש
את אשתו" וכיוצא בזה.

המשכיל נתן ב"ר יוסף ח"ב דף כ"ז ע"ב.

סעדיה גאון פעמים רבות.

מצאתי בספרי [ס' ח"ב דף ס"ו ע"ב עד ס"ז וחזא מאמר ארוך מאחד
מספרי האבנים על סגולות האבנים היקרות, מלא שמות ערביים ופרסיים.

ר' עזרא ז"ל שני מאמרים מפירוש האגדות שלו, בח"ב דף ל"ט
ע"א ודף נ' ע"ב.

ס' עין יעקב וס' עקידת יצחק כמה פעמים.

ר' עקיבה בן יוסף דורש אותיות ח"א דף ט"ז ע' או"ב,
נמצא כל המדרש הקטן הנדפס בס' התגום.

פרקי מרכבה ח"א דף ג' ע"ב (והוא ס' חנוך הנדפס בבית המדרש ח"ה).

ס' צרור המור פעמים רבות.

רמב"ם פעמים רבות.

רמב"ן רק לעתים רחוקות. בח"ג דף קמ"ז א' נדפס „השמירה לדרך
ששלה [הרמב"ן] לבנו והוציא אותה מספר יצירה" אבל בדפוס נשמטה המלה
רמב"ן בטעות ונוצר הרושם המטעה כאלו הוא בר' ישראל ספרא הנזכר קודם
לכן באותה שורה.

שם טוב (בעל הפירוש למו"נ) פעמים אחדות.

שמואל הגבאי פירש (עניני קבלה) ח"א דף ב' ע"א.

ס' תולדות יצחק על התורה, פעמים רבות.

ס' תולדות יעקב לר' מאיר ׳ גבאי, ח"א דף ל"ב ע"ב.

ס' התמונה ח"ב דף ל"ז ע"ב.

קבלתי מהכמי דורי (על דבר מיתת הנפשות המטונפות קודם

לביאת המשיח ח"א דף י"א ע"א.

מהרשימה הזאת ניכר דבר אחד מענין והוא שספרות הקבלה החדשה
בצפת כמעט שלא באה עוד לתימן בתקופה הזאת. ספרי הרמ"ק ותלמידיו אין
להם זכר בחבור זה אף כי לספרי הרח"ו והוא דבר תמוה. החקיר הזה של
השפעה צפתית גרם לקבלת אלשבזי שתהיה לה פרצוף של קבלת הראשונים.
אח"כ כנראה הגיעה גם הספרות הזאת לתימן והשפיעה עליו מאד כי כמה
משוררי מראים את רישומיה.

מדרש חמדת ימים הנדפס יקר מצואות מאד גם בירושלים, כי כל
המהדורה נשלחה בשעתה לערן ובא"י נמצאים רק אותם הספרים המעטים ששבו
עם עולי תימן אל מקום מוצאם.

יְהוּדָה חַיִּיט בַּעַל מִנְחַת יְהוּדָה. הִרְבָּה פַּעַמִּים.

יוֹסֵף ז"ל אָבִי הַמַּחְבֵּר. ח"א דף ב' ע"ב (כֵּן פִּירֵשׁ לִי הַרְבֵּה הַמּוֹבָח אָבִא מִרִּי יוֹסֵף ז"ל); ח"א דף ח' ע"ב (אֵין רָאוּי לַהֲגִיד סוּד זֶה כִּי הוּאֵלֶתִי לָאֲבִא מִרִּי יוֹסֵף ב"א ז"ל) וּכְנִרְאָה חֲסֵד כָּאֵן דְּבַר. וּמִכָּאֵן נִרְאָה בְּרוּר שֶׁאֲבִיו הִיָּה מְקוּבֵּל גַּם הוּא. הוֹרָאת הַר"ת ב"א הַמּוֹרִים כְּנִרְאָה עַל שֵׁם אֲבִיו (ו) לֹא אוֹכֵל לָבֶאֱרָא. יוֹסֵף גִּיק טִי לִיָּא (בְּרַפּוֹס נִשְׁתַּבֵּשׁ: גּוֹ קְטוּלִיָּא) ח"א דף י' ע"ב וּמִלְבָּד זֶה מְבִיָּא כ"פ אֵת סִפְרוֹ מ' שְׁעָרֵי אוּרֶת.

יוֹסֵף ב"ר סַעֲדִיָּה אֶפְרַיִם ז"ל, מְבִיָּאוֹ כֹּאחֵד מִחֲבֵרָיו „פִּירֵשׁ חֲבֵרָא מִבֵּא...“ (ח"א דף ע"ז ע"ב) וְכֵן „קְבַלְתִּי מִחֲבֵרָא מִבֵּא...“ (ח"ג דף פ"ט ע"א). יוֹסֵף קָאֵרוֹ ז"ל פַּעַמִּים אַחֲדוֹת.

יִצְחָק טוֹב בֶּן אֲדֶרֶת ז"ל (?) ח"ג דף קס"א ע"א וְנִרְאָה לִי כִּי הַשֵּׁם נִשְׁתַּבֵּשׁ בְּרַפּוֹס. מְבִיָּא מִמֶּנּוּ פִּירוּשׁ מִצֵּד הַדְּקוּק וְהַמְלִיצָה, לֹא מִצֵּד הַקְּבִלָּה. מ' הַכּוֹוֹנֹת מֵהָאֵרִי (הַנִּדְפֵּס בִּשְׁנַת ש"פ) פַּעַמִּים רַבּוֹת.

מ' לִבְנֵת הַסִּפּוּר. מַעֲנִין הוּא שֶׁסִּפֵּר זֶה הִגִּיעַ גַּם לְתִימָן! יֵשׁ כָּאֵן עֲשָׂרִים וְחֲמִשָּׁה מֵאֲמָרִים מֵתוֹכֹם שֶׁמֵּהֶם נִיכָר, שֶׁהִיָּה לְפָנָיו הַחֲלֵק עַל בְּרֵאשִׁית (הַנִּדְפֵּס בִּירוּשָׁלַם תִּרְע"ד) וְהַחֲלֵק עַל וִיקְרָא שְׁטָרִם נִדְפֵּס וְנִמְצָא בִּכ"ר בְּבֵרִיטִישׁ מוֹזִיאִוּם. גַּם הוּא לֹא רָאָה אֵת הַסִּפֵּר לְשֹׂאֵר סִפְרֵי הַתּוֹרָה. בַּחֲלֵק וִיקְרָא מְבִיָּאוֹ בְּדף י"ג ע"ב, ט"ז ע"ב, י"ז ע"א, י"ט ע"ב, כ' ע"ב, כ"ג ע"א, נ"ז ע"ב. לִוִּי בֶּן גִּרְשׁוֹן ח"א דף י"ב ע"א.

מִדְרֵשׁ הָאוֹר ח"ב דף כ"ז ע"ב (גִּימְטְרִיאוֹת), דף ס"ד ע"א (קִלְמוֹסוֹ שֶׁל מֹשֶׁה מִעֵץ הָדֶקֶת הִיָּה שְׁכוּלֵל טוֹב זֶרַע ר"ל מִצּוֹת עֲשֵׂה וּמִצּוֹת לֹא תַעֲשֶׂה). וְאוּלָּי כּוֹנֵנֹתוֹ כָּאֵן לְמִדְרֵשׁ נוֹר אֶלְצִ'לָּאִם אוֹ אוֹר הָאֲפִילָּה, הַנִּפְוֶן בַּעֲבָרִית וּבְעִרְבִית בֵּין יְהוּדֵי תִימָן.

מ' מַעֲרֶכֶת הָאֲלֵחוֹת פַּעַמִּים רַבּוֹת.

מ' מַעֲרֶכֶת הַכּוֹכָבִים ח"א דף מ"ד ע"ב סִימְנֵי מוֹלְדוֹת עַפ"י חֲכָמֵי הָאֲצִטְגִּינּוֹת.

מ' מִדְּגֵלִית הַפְּנִימִיָּת ח"א דף כ"ב ע"ב („הַמְּבֹרֵךְ הִבִּיָּא גִפֶּן אַחַת מִגֶּן עֵדֶן הִיָּה וְאִשְׁכוּלּוֹתֶיהָ וְהָיוּ בָּהּ מֵאָה אִשְׁכוּלּוֹת סַחֲט נָח אֶחָד מֵהֶן וְנִשְׁתַּכְרַר... בָּא לִזְמַן וּסַחֲט שֹׂאֵר צ"ט אִשְׁכוּלּוֹת וְכֹא עַל שְׁתֵּי בְּנוֹתָיו“). וְלֹא נִדְעָ לִי סִפֵּר כִּזֶּה. מֹשֶׁה נִרְבּוֹנִי (פִּירוּשׁוֹ לְמוֹ"נ) ח"א דף ח' ע"א.

(1) עַל שְׁעַר הַסִּפֵּר כְּתוּב אֲמַנֵּם כִּי שֵׁם אֲבִיו הִיָּה יִשְׂרָאֵל. אֲבֵל לֹא אֲרַע עַל מַה סִּמַּךְ בִּזֶּה, כִּי לֹא נִמְצָא לִזֶּה זֶכֶר בְּשׁוּם מָקוֹם וְהָיָה גַּם שֹׂאֵר דְּבָרֵי הַשְּׁעָר אֵין לְסִמּוּךְ עֲלֵיהֶם כִּלְכָּל. וְכֵלִי סִפֵּק יַעֲקֹב סִפֵּר חֲבֵרוֹ מִדְּעָתוֹ.

מכני משפחתו שלשה חכמים: ר' יוסף בר רב ישראל משתא (ח"א דף ל' ע"ב); קבלתו מחברא טבא סעדיה בר ר' יעקב משתא. (ח"ג, דף נ"ח ע"א); ר' ישראל ספרא בר יוסף משתא ז"ל מובא ג' פעמים (ח"ג' דף ק' ע"א; ק"ג ע"ב; קמ"ח ע"ב) וממנו שמע כמה קבלות בעל פה.
אבודרהם מוכא הרבה פעמים.

אברהם בן עזרא כמו כן.

אברהם בנו של הרמב"ם ח"א דף ו' ע"ב.

אברהם בן שלמה ח"ג דף כ"ו ע"ב.

ס' אמרי נועם ח"א דף ל"ז ע"א והוא ספרו של ר' יעקב דלישקאש הנדפס בקרימונא.

ס' אמרי שפר דף מ"ח והוא כנראה ספרו של ר' אברהם אבולעפיה שחיה לפנינו בכ"י, כי מביא משם בח"ב דף ל"ז ע"ב עניני קבלה הקרוכים לדעת א'. אפודי (פירוש למורה נבוכים) פעמים רבות.

ס' ארזי לבנון (אוסף ספרי קבלה בדפוס ויניציאה שס"א) פעמים אחדות.

ס' בית יהודה ח"ג דף מ"ב ע"א.

ס' בהיר פעמים אחדות.

ס' בלעם, מביא ממנו בח"ג דף צ"ב ע"ב עניני עוננות וניחוש, אם צפצף עוף פלוני בשעה פלונית יורה כך וכך, זהו וירבר שחיה מדבר בסגולתן". דוד אבוהאב פירש, ח"א דף ל"ז ע"א.

דוד בן משה הכהן זצ"ל פירש ח"א דף ו' ע"א.

דוד קמחי פעמים אין מספר.

ס' ד' [צ"ל ז'] היכלות (שכזחר) ח"ב, דף ל"ז ע"ב.

זכריה הרופא ז"ל פירש, ח"ג דף מ"ב ע"א.

חכמי ערב אמרו. ח"ב דף ל' ע"א (מטה משה ועטרה של משה וצנצנת המן גנוזים בימה של טבריה); ח"ב דף מ"ו ע"א (שמות חרטומי מצרים היו מאבזר ועאדזר וחמחמ"ה ומצפ"ה); ח"ג דף קע"ה ע"א (עניני עוננות: בעשרה הימים הראשונים של החודש אין ראוי להתחיל בהם בלאכה וכו').

פירש לוי מר חלמא ז"ל ח"ב דף כ"ב ע"ב, ושמעתי מחכמי התימנים כי לדעתם כוון המחבר כאן לאליהו בעל החלום הנרמז בתמורת אותיות.

רבינו חננאל פעמים רבות, ובלי ספק מתוך פרוש ר' בחיי.

ס' חפצי האלהות (בדפוס נשתכש ונדפס „חפיצה") ח"א דף מ"ו ע"א, ולא נודע לנו ספר כזה. (על הפסוק קניתי איש את ה', למה — כן צ"ל — אמרה כן, פירש בס' חפצי האלהות סכורה חיתה בדעתה שיהא צדיק שזריעתו בנן עדן ולא עלתה הסכמתה).

כן ר' שלם שבזי חבר את ספרו בהיותו בן כ"ז שנים, עשרים שנה לפני תנועת שבתי צבי.

השמות משתא ושבזי שבהם מכנה המשורר את עצמו לא היו מובנים לבאכר שמביא השערות שונות שאין להן יסוד כשם שאין כל יסוד לדבריו ספיר כי משתא היתה שם אמו. שבזי מורה על שם מקום מושבו ובאמת אמרו לו אנשי תימן שהיו באותו מקום כי הוא כפר סמוך למעיז ויש שם הר הנקרא עד היום ג'כל שָׁבִז. והכנוי משתא הוא שם משפחתו כפי שמעיר ב"הקדמת המחבר": אני הלזש הרעת והשכל שלם כי רב אי"ב אביגד ב"א חלפון ז"ל מכונה עשל [צ"ל על"ש] משפחתי מבני משתא ועל שם עירי אלשבזי, נתתי לבי לחבר זה הספר...". את כוונת המלים אביגד וכו' כאן אין אני מבין ואולי יש כאן תמורות אותיות מתוך כוונה, כי כמה פעמים הוא חוזר וקורא את עצמו שלם בן יוסף. ולא אדע אם חלפון היה אחד משמות אבותיו. השם משתא חוזר בספרו לגבי כמה חכמים אשר דבריהם הוא מביא, כפי שאזכיר להלן. ועל חוראת הכנוי הזה יש מסורת בין יהודי תימן שלא הגיעה לאזני יעקב ספיר, אבל שמענו אותה ממגידו אמת מבין חכמי התימנים שבארץ ישראל, והנני רושם כאן מה שקבלתי מר' אברהם נדאף אחד מזקני חכמיהם היושב עתה בתל אביב וא"ל דבריו: „משתא שם הכנוי הראשון של אבותיו ונקרא כן על שם הכלי שעושים בו מיני מוזן שקורין לחוח שקורין לו מִשְׁתָּא בעיר שרעב מקום מושב משפחתו. ונקרא המשפחה הזו כן על שם מעשה שהיה בימי אחד מאבותיו שגזר עליו המושל שהיה בימיו להמיר או ליהרג. והיה בעל קבלה מעשית. מיד אמר למושל חכה עד שאצוה את ביתי. נכנס לביתו ולא מצא כלל מלא מים אלא זה הכלי שהיה מלא קמח ומים מעורבים שמחמצין אותו ואח"כ אופין אותו על המחבת. מיד קרא שם והעלים עצמו תוך הכלי הזה הנקרא משתא והמושל בראותו זאת ניחם על גזירתו, ומאותו זמן קראו אותו משתא ונשתרבב הכנוי לכל המשפחה עד היום שכן ישנם עוד מבני משתא בתימן. ורק מורנו הר"ש כנה עצמו שבזי ע"ש העיר שישב בה אחר נסיעתו מעיר אבותיו שהיא שרעב. כך שמעתי מפי איש נאמן יהודה כהן שקבלו מאבותיו". א"ל דברי החכם אברהם נדאף והוא וחבריו מכחישים בהחלט שיש מקום בתימן הנקרא משתא כהשערת באכר. ועד היום הזה נקרא אותו הכלי משתא בלשון הערבית המדוברת ביניהם והוא לדבריהם כלי גדול כמו צלחת.

כפי שזכר מספרו זה, היה ר' שלם שבזי בקי מאד בחדרי ספרות הקבלה וספרו הוא ממש ילקוט מדברי הראשונים. וארשום כאן הספרים והמחברים המובאים בספרו שיש ביניהם גם בלתי ידועים לנו עד היום. כפי שכבר אמרתי, סומך בעיקרו על דברי הזהר, רבינו בחיי בן אשר והריקאנאמי („ר' מנחם" סתם) שהיו לעיניו בדפוס. ועוד באים:

מוכחות כלום (ה' ימחול לי על מה שהוספתי וגרעתי והרהרתי אחרי רבי" וכדומה). אמנם כתבי היד מהספר הזה כמעט שלא הגיעו לספריות המדעיות והיחיד שהגיע לאירופה הוא כנראה כתב היד הנמצא באוסף הח' ששון בלונדון. בספר הזה נשתמרה לנו שנת הולדתו המדויקת של שבוי שבאכר אחר אותה הרבה יותר מדי בחושבו כי בומי שבתו צבי היה עודנו נער¹). ואינו כן, שכן לשונו בפרשת בלק דף ק"ג ע"ב: „וכן היה בשנת השע"ט ל'צירה אתהק"ל לשטרות אמרו לנו אבותינו ז"ל שעלו שני כוכבים מן המזרח בעלי זנבות כמקלות אחד שהה ט"ו יום ואחד שהה מ' יום והיו אומרים שהן כוכבי המשיח²)... ומצאתי שכתב הרב ישראל ספרא ב"ר יוסף ז"ל שה שגורדתי באותה שנה אני צעיר המחברים שלם בא"ט יוסף משתא ומכונה על שם עורי אל שיבוי". על השמות האלה אשוב לדבר להלן. וכאן אביא עוד המשך מפורז: „ואמרו אחר זמן מועט נפל דבר בישראל ובחכמיהם רחמנא ישיובן ואספו חכמים מתימן וגזרה מלכות עשו עליהם שמד ויצאו הרבה מדת קדש לדת חול ויש נהרגו על קדושת השם בימי סרחי המלך (פ'ר) פצל אלבאשה³) שחיק עצמות והוברר סולת מן הפסולת ותפסו אבא מורי ז"ל ואנשים עמו מישראל והלקום וציערום עד שנגואלו בגדיהם בדם וישבו י"ב חודש בבית האסורים קשורים בשלשלאות של ברזל וסובלים טיט ואבנים ולבונים והנוגשים אצים לאמור כלו מעשיכם דבר יום ביומו ונכו עליהם דירה גדולה באלצעיד וכבר הרבה על שם ולא יהיה עוד לבית ישראל למבטח מוכיר עון. וזה שלא רצו לצאת מדת הקדש לדת החזיר המנובל. ואחר כך יצאו בכופר הרבה והיו משוטטין בעיירות ובמדינות מועפות רעב בשנת אתתקל"ז ואתתקל"ח (שפ"ו—שפ"ז) כי שללו כל ממנם ורבתה הארבה ואכלה כל מיני מאכל ותבואה ומכל זה הציץ ח'... וחזרו בשמחה גדולה בימי יפת המלך הישמעאל מלך כשר וצא מן המזרח והחרים זרע עשו מן התימן ואת הרשע שתפס אבא מורי וחביריו עשה בו שפטים ופשטו עורו עד טבורו והשליכוהו לכלבים והיום הגענו את תקנ"ז לשטרות הת"ד ל'צירה (צ"ל הת"ו) ועדיין אנחנו מחכים לביאת המשיח". אם

1) באחד ע' 41 שרועה לבאר כך, שלא בצדק, את המשוהיות שבשירת אלישיבוי.

2) אחד למשיח בן יוסף ואחד למשיח בן-דוד.

3) צ"ל פצל אלה באשה, והוא היה באמת הנציב המורקי על ארץ תימן משנת שפ"ב ואילך (עיין Wüstenfeld, Jemen im 17. Jahrhundert ע' 50) ועל פי המסופר להלן, ספק הוא אם הכוונה לרדיפה מצד קנאים טורקים אשר העריבים הצילו את היהודים מירם או לרדיפה מצד נוצרים שבאו מהאכל. המלים „דת הזיר“ „זרע עשו“ מתפרשות ביתר קלות על הנצרים, אבל לא יכלתי למצוא בספרים שהיו בידי אם באמת היה כנוש חבשו בתימן בשנים הללו. כתבי קורות העתים מתארים את פצל אלה כקנאי גדול לדת האיסלאם ויתכן שהצד השני של חסידותו זו היתה רדיפת היהודים.

מביא עדותו של ספיר שראה ספרי קבלה מיסודו של שבזי ומוסיף „ואמנם עד עכשיו לא נתגלה מהם כלום” ורק על פי ציטאט בתכלאל ישער כי חמדת ימים, פירוש על התורה לר' שלום שבזי הנזכר שם, הוא הוא אחד מספרי המשורר. והנה כאשר נדפסו דברי באכר אלף, כבר היה הספר הזה בדפוס יותר מעשרים וחמש שנים. וגם עד היום לא נודע מציאותו לאנשי המדע, ועל כן ראוי לפרסם ענין הספר הזה ברבים, שיש לו גם חשיבות רבה לתולדות מחברו.

בירושלים תרמ"ג—תרמ"ה נדפס בשני כרכים בדפוס יואל משה סאלאמאן „מדרש חמדת ימים ספר בראשית [עוד דבריון] מאת הרב... המקובל האלקי מארי סאלם (שלם) בן מארי יוסף בן מארי ישראל אל שבזי זצ"ל מעיר טעני מארץ התימן. הציאו (!) לאור הרב הישיש... מארי שמואל דיין... בק"ק עדן והאחים המבורכים הגבורים... סי' בונין... וסר' יהודה חי"ו בני הרב הנשרא... מארי מנחם משה זצ"ל. הספר מכיל בתחילתו „אמרי ספיר” מרבי יעקב ספיר בעל אבן ספיר המדבר על הספר ועל מחברו אבל אין להקדמה זו כל ערך, ואח"כ „הקדמת המחבר” הקצרה—סה"כ המשה דפים, אח"כ בראשית ק"א דף, שמות (עם שער חדש) ס"ט דף, ויקרא עד דברים (עם שער אחד) קפ"ה דף בתבנית 40.

הספר הוא פירוש בדרכי הקבלה של הראשונים ומוסד רובו ככולו על הזהר, רבינו בחיי, ריקאנאטי וכיוצא בהם, ועוד אין בו השפעה מקבלת האריי שלא ידע ממנה כי אם ספר הכוונות הנדפס בוויניציאה ש"פ בלבד. הוא נדפס תחת השגחת יעקב ספיר שלירו מסרו המו"לים את כה"י והוא מלא שגיאות ושבושים עד אין קץ, וכבר ספיר מתלונן על שבוש גורסת כתבי חיד. שני החלקים הראשונים נדפסו מתוך כ"י שכתב אחד מקרובי המחבר „משה בן אברהם הידוע מן בני משתא” בשנת אתתקפ"ג למנין השטרות שהיא תל"ב לפ"ק, והחלק השלישי מתוך כ"י משנת תקל"ג. סופר כתב חיד הראשון היה תלמידו של המחבר, ומכיון שמזכירו בכנוי ז"ל, יש כאן סתירה ביחס לתאריך אצל באכר המכיר שירים משנת אתתקצ"א לשטרות. א"כ אחד מן התאריכים משבוש ובירור הענין תלוי בבדיקת כתבי חיד השונים משירי שבזי, אם לא נניח שהקולופון נשתבש וכח"י איננו ההעתקה המקורית של ר' משה בן אברהם אלא העתק מהעתק וספיר לא הכיר בכך. ולא אוכל להכריע.

בדפוס יש „הוספות” רבות הפותחות בר"ת ת"ט דחינו תוספת טעם או כדומה, אבל קשה לקבוע תמיד את סופן. אבל אין זה חשוב כי ההוספות האלה אינן, כדעת ספיר בהקדמתו, תוספת מחברים ומעתיקים אחרים אלא דברי המחבר עצמו, לכל הפחות ברובן הגדול. מתוך כ"י מדוייק יהיה אפשר לקבוע בנקל מה הן ההוספות המאוחרות ומה מעשה המחבר עצמו. המליצות של הסופרים התימניים בסוף כתבי חיד שמפיר סומך עליהן כעל ראיה מוכחת אינן

בבית מדרש הרשב"א חיתה מעות זאת נוהגת. פעם אחת מביא את הזהר מקץ (דף ג' ע"ג) אבל לא ברור לי אם זוהי הוספה או לאו. אצל ברודי לא נזכר ציטאט כזה מכ"י פראג, אבל מצד עצמו אינו מן הנמנע שהרי כבר בפרשת בראשית מביא את הזהר כפי שהוכחתי במאמרי בע' 293. את פירוש הרמב"ן עצמו מביא פעמים אחדות, וגם את תפלת ר' נתנאל בן הקנה מזכיר בתחלת פירושו.

יתכן שר' יוסף חבר גם פירוש לתורה, כפי ששיער ברודי, אבל אפשר שדבריו בדף ז' ע"ב 1) „כי תמצא בפרשת בראשית ל"ב פעמים שם אלהים מבראשית עד ויכלו כדפרשית בהקדמה לתורה והם הם ל"ב נתיבות" מוסבים הם על פרשת בראשית שלו שהוא כעין הקדמה לתורה. על כל פנים נתברר כי ר' יוסף פירש בסדר את כל ספרי המופת של מקובלי דורו: ס' היכלות, מעשה בראשית, ס' יצירה וס' הבהיר. וכן היה בדעתו לפרש אחרי הבהיר גם את המקור התלמודי של הקבלה, את הפרק השני במס' חגיגה כפי שניכר מלשונו בסוף פירושו „והסוד יתבאר בפ' אין דורשין בכיצא כזה גבר אחר קצין בנטיעות".

הפירוש לבהיר גם הוא לא זכה לפרסום יתיר. רק שני מקובלים ידועים לי שהשתמשו בו: האחד בעל ספר הפליאה המעתיק את התחלת הפירוש (דפוס קארעץ דף ל"ח ע"ד) והשני ר' חיים עובדיה בן יעקב עובדיה די בושאל במ' באר מים חיים (שאלוניקי ש"ו, דף י"ב ע"ג) המביא לשון „פירוש ספר הבהיר" והוא הנמצא בדף ז' ע"ב.

למאמרי הראשון עלי להוסיף עוד כי בינתיים העירני פרופ' אלכסנדר מארכס בנוי יורק שכ"י כרמולי 176 מפרשת בראשית עבר לידי יעקב וכלבר הוא הכיר בו מעשה המחבר של פירוש ספר יצירה המיוחס להראב"ד. בהוצאה השנייה של קונטרס המזכיר שלו (ווין תרנ"ג) נמצאו בעמ' 20 „העתקות מעשה בראשית או פ' על פרשת בראשית לבעל פירוש ס' יצירה המיוחס להראב"ד" המכילות לוקומים קצרים אחדים מן הספר הזה.

ד) ס' חמדת ימים לר' סאלם שבזי.

עד היום כל ידיעותינו על שלם (סאלם) שבזי, הגדול שבין משוררי תימן ואחד מגדולי שירת הקבלה, נשאבו רק משיריו ומן המסורת במ' אבן ספיר ח"א. באכר שהקדיש לשיבזי מונוגרפיה שעליה מיוסדים דבריו כל שאר הסופרים 2),

1) אני מביא ע"פ גרסת כ"י פראג. בדפוס חסרה המלה „בהקדמה". לענין יש להזכיר כי גם בהקדמה לפ' יצירה שלו נמצא מנין זה!

2) Die hebräische und arabische Poesie der Juden Jemens: W. Bacher (2)

(1910) ביחוד ע' 33—50. עיון גם א. בן-ישראל, שירת הח"ן (צפת, תרע"ח) ע' 61—86.

ר' יהושע ו' שועיב ומפי ר' שלמה מברצלונא (הרשב"א), מה שלא ידענו משאר ספריו. אין פלא, איפוא, שחי בברצלונא. לדבריו בפרשת בראשית שהבאתי בע' 298 יש להשוות את תלונתו בסוף הפירוש לבהיר „קנאתי לה' אלהי ישראל ולמבארי ספרים וספרי האומות ומעתיקים בהם אלהיהם וקורין להם סתרי תורה". ובאמת מתבארים גם ההבדלים הנמצאים בין פירושו לבהיר ובין שאר ספריו: לא תמיד הוא מוסר כאן את דברי עצמו כי אם מעתיק כמעט מלה במלה דברי ר' יהושע ו' שועיב. כי אמנם נדפס ספר מר' יהושע המכיל הרבה פירושים לבהיר אלא שגם הוא לא נדפס על שמו כי אם על שם חכם אחר מתלמידי הרשב"א: בוורשה תרל"ה נדפסו (מכ"י פאריס), ביאור לפירוש הרמב"ן ז"ל על התורה... מיוחס להרב ר' מאיר ב"ר שלמה אבוסאהולה ז"ל. הספר החשוב הזה המכיל ידיעות יקרות ערך מאד, איננו לאהיו של בעל ס' משל הקדמוני, אלא לר' יהושע ו' שועיב. אמנם כמעט כל כתבי היד הנמצאים בידנו מן הספר הזה, אינם מזכירים כל שם, לא את אבוסאהולה ולא את ר' שועיב, ורק בכ"י אחד באונספורד (ס' 1644) נוסף השם „רוא" (י) ו' שועיב, אבל כל המקובלים הראשונים מביאים מן „פירוש סודות הרמב"ן לר' יהושע ו' שועיב" דברים הנמצאים כאן) וגם ר' שמעון בן לביא בעל ס' כתם פז מיוחס לו את הפירוש הזה (דף מ"ב ע"ב, רע"ג ע"א). והנה הספר הזה והפירוש של ר' יוסף האשכנזי לבהיר לשון אחת להם בכמה מקומות. ומכיון שבעל הפירוש לבהיר מביא שלש פעמים את פירוש הסודות של הרמב"ן (3) והוא הוא ספרו של אבן שועיב, ברור שחבור רבו היה מונח לפניו ואין פלא שהעתיק ממנו כל הפירוש לסעיפים שלמים. כך למשל נמצא כמעט כל הפירוש לס' ל"ד של הבהיר (דף ח' ע"ב וע"ג) אצל ו' שועיב דף ל"ג ע"ב. ורק בפרטים מעטים שונים פירושו של ר' יוסף מפירושו של ו' שועיב. ובמה דברים אמורים? במקום שיש פירושים מאבן שועיב, אבל בשאר מקומות ש' שועיב לא פירש אותם, ניכרת ובוודאי נמיתו המיוחדת בקבלה אם גם אי אפשר להעלים עין מהשפעת בית מדרשו של הרשב"א גם כאן.

המחבר מביא כאן את ס' האמונה והבטחון ארבע פעמים (4), ופעם אחת מהן בשם הרמב"ן, ואם אין השם הזה בא כאן בהוספה מאוחרת, מוכח שכבר

(1) הספר נוסף בסימני דפים מיוחדים לחומש עם עשרה פירושים הנדפס אצל נתנאל משה זיסבערג, אמנם הוא נדפס אצל יואל לעבענזאן, והופיע ג"כ כספר בפני עצמו.

(2) עיין ברשימת הבודליואנה לשמירונשניידר עמ' 2525 — 2524.

(3) דף ו' ע"ג; מ"ו ע"ג; י"ט ע"ב, וכל הלשונות הנמצאים אצל ו' שועיב.

(4) דף א' ע"ב (עיין הרמב"ן בשער האמונה והבטחון); ג' ע"ב (עיין לשון ס' אמונה והבטחון בפ"ד); ה' ע"ג (עיין בערך מ"ז [?]) בס' האמונה והבטחון; ז' ע"ד (כראיתא בס' הא' והב' בפ"ה).

שם, י"ב חיות של כ"ע אשר הם בכלל אהיה כמו שפי' בם י"י ודברים אלה נמצאים כמה פעמים בפירושו הנדפס וביחוד בציוור מיוחד בהקדמה.

(ב) המחבר פותח פעמים רבות בר"ת דאחב"ז כמו שכבר העירוני בטאמרי הקודם. גם כל פרטי סגנונו ושפתו המיוחדת מתאימים לספרי ר' יוסף האשכנזי. החבה היתירה הנודעת אצלו לכנוי הסמלי „שמש ומגן ה' צבאות" נמצאת בכל ספרי קבלה הידועים לי רק בספרי ר' יוסף. השפה החצי-פילוסופית גם היא זאת של הפירוש לס' יצירה, לכל פרטיה ודקדוקיה. תורת התמורות ותורת השמטות חוזרות כאן ושם. אפילו פרט טיפוסי כמו חתנו של ר' יוסף לביאור מסתוריי של עובדות טחכמת הנתוח (חבולטת כ"כ בפירוש ס"י יל"ו) חוזר גם כאן, עיין דף ה' ע"ג, ח' ע"א.

(ג) בפרט קטן, אבל מרקי, ניכר עוד שהמחבר היה אשכנזי, אם גם כל שאר פירושו הולך בדרכי הקבלה הספרדית. הוא המקובל היחיד הכותב בספרד ומשתמש במלת גולם בהוראתה המפורסמת. בפירושו ל„רכא ברא גברא" (דף י"ט ע"ב) באה מלה זאת שלש פעמים. והשמוש הזה במלת גולם, שבן-יהודה אינו יודע לו מקור ספרותי) הריהו חדושם של חסידיו אשכנזי, שבחוגיהם ובספריהם הוא רגיל. וכנראה הביא אותו המחבר אתו מן החוגים האלה לספרד, וזה מתאים מאד לר' יוסף האשכנזי. ראוי להדגיש שכל אלה מתלמידי הרשב"א שאינם אשכנזים, אף פעם אינם מזכירים את המלה גולם גם במקום שהם מדברים על הענין, כמו רבינו בחי' בפ' בראשית (דפוס ויניציאה ד"ש, דף י"א ע"ב) או ר' יצחק דמן עכו בלקוטי אגדותיו בכ"י אוכספורד 1911. ובאמת גם בפירושו לס' יצירה משתמש ר' יוסף אשכנזי במוטיבים המקושרים בתורת הגולם המצויים רק אצל חסידיו אשכנזי, כמו (בפ"ו מ"ד) הדרשה על הפסוק את הנפש אשר עשן בחן על עשית נפשות בדרך ספר יצירה, דרשה הנמצאת בפירוש ס' יצירה המיוחס לרב סעדיה גאון²).

מכיון שנוכל עכשיו להשתמש גם בידיעות על מחבר הפירוש לבהיר, מתקיימות המסקנות שבאתי אליהן בדרך אחרת כמאמרי הראשון, וגם מתוספות ידיעות חדשות. בע' 294 קבעתי מקומו של ר' יוסף בברצלוונה וזמנו בדור הראשון אחר התגלות הזהר — והנה כאן מגלה לנו המחבר בסוף פירושו כי קבל מפי

-
- (1) במלון שלו ע' 784 „אעפ"י שעצם הענין של יצירת גולם נזכר במקורות יותר קדומים, מכל מקום השם גולם לדבר זה לא מצאתי בספרים" ועל זה יש לתמוה. עיין למשל בפירושו השלם של ר' אלעזר מגרמזא ליצירה (תרמ"ח) דף פ"ו ע"ד „יעשה גולם אחד ויתחיל לגלגל בא"ב). או בס' עמק המלך שער שעשועי המלך דף י' ע"ג המעתיק דברי ר' אלעזר (הנמצאים בכמה כתבי יד בשם „פעולת היצירה") „אם תרצה לברוא גולם" וכן בפרוש ס' יצירה המיוחס לסעדיה גאון כ"י מינכן 40 דף ב 55 ועוד מאמרים רבים בכתבי יד.
- (2) עיין המאמר הנדפס על ידי שטיינשניידר מכ"י מינכן 40 במאגאצין 1892 ע' 83.

פרקים מתולדות ספרות הקבלה

מאת גרשם שלום

(המשך; ראה ק"ס שנה ד' ע' 286.)

(ג) עוד על ר' יוסף בן שלום האשכנזי.

במאמרי על ר' יוסף בן שלום האשכנזי, מחבר הפירוש לס' יצירה המיוחס להראב"ד, אמרתי כי יש לקוות שבמשך הימים יתגלו מקורות אחרים שיפיצו אור על המקובל הזה. ואחרי שנדפס המאמר, כבר נתמלאה תקוה זו בחלקה, כי מצאתי עוד ספר אחר שבלי ספק יצא מתחת ידי ר' יוסף, והוא הפירוש לספר הבהיר הנדפס בעילום שם מחברו בדפוס וילנה של ס' הבהיר (בפעם הראשונה תרמ"ג), ונתנו לו שם את השם „אור הגנוז" אם כי לכ"י לא היה כל שם. הזכרתי ספר זה במאמרי (ע' 292—293) מבלי להרגיש באותה שעה כי מחבר אחד לו ולפירוש ס' יצירה. הפירוש נדפס מתוך כ"י שהיה באוסף הגאון מוילנה¹), אמנם כה"י חסר בכמה מקומות ובאחרים נשתבש, אם גם עלינו לשמוח על מה שנמצא בנדפס. מלבד זה נמצא עוד כ"י שני מהפירוש הזה (שכנראה לא היה נפוץ ביותר) משנת רכ"א בספריית הקהלה בפראג, והח' חיים ברודי תיארנו ברשימתו²) והוא כנראה כ"י שלם ומשובט. ואם גם לא עלה בידו לראותו, נוכל לסמוך בפרט אחד חשוב על תאורו של ברודי.

ואלה הראיות הברורות כי מחבר הספר הוא ר' יוסף האשכנזי.

א) הוא מביא את ספריו: פרשת בראשית ופירושו לספר יצירה. בדף י"ב ע"ב הוא אומר: „ושם בן ע"ב כבר פרשתי אותו בס"י ושם המצאהו וגם בפ' בראשית" וזכ"י פראג כתוב כאן בפירוש „וגם בפרשת בראשית" ובאמת נמצאים פירושו לשם בן ע"ב בשני ספרים האלה. כבר הזכרת שם הספר הזה יש בה די כדי לקבוע את מחברו של „אור הגנוז". אבל גם בשאר מקומות מביא את פירושו לספר יצירה והדברים נמצאים בפירושו הנדפס על שם הראב"ד. בדף י' ע"א „כבר ידעת כי שם ה' נשלם בת"ת ויש לו י"ב גבולים כדפרישית בס"י זהם נקראים שבמיו" ויעין בפירושו על משנת י"ב גבולין אלכסון. בדף י' ע"א למטה זאיך: „נראה לי לפרש כאן משנה מכפר יצירה ובה יתבאר מבוקשתינו" מפרש את המשנה בפ"א בדרך אחרת מאשר בפירושו הגדול, ובאמת מוסיף המחבר בסוף: „ואף שפירשתי בו פ"י אחר בספר יצירה, מ"מ טוב תאחוז בזה" וכן מזכיר

(1) על פי דברי בנו ר' אברהם בס' רב פעלים ע' 40.

(2) Die Handschriften der Prager jüd. Gemeindebibliothek von Dr. H. Brody (2

Lieferung) 1913 p. 13-15. והוא הדו"ח הרביעי של התלמוד-תורה של הקהלה בפראג.

ועל החרדות לד"ר זכריה שווארץ בוין שהבציא לידי את החוברת הזאת.

בספרים כ"י וכו' וראיתי לצרף השני קונטרסים כאחד איירי דזוטמן מילייהו וכו'". בכרך הזה, שחלק חשוב מדפיו נחתכו, נשארו רק 165 דפים בלי נומרציה. הכרך הזה נועד בתחלתו ע"י המחבר להיות פירוש לכל התנ"ך. זה יוצא לנו ברור מהכתבות הנמצאות בראש כל דף ודף הנמשכין על כל ספרי התנ"ך. עם כל זה מניע המחבר בחדושו רק עד פ' שלח לך המלאים 53 דפים של הכ"י ויתר הדפים נשארו חלקים. בכרך במצבו של עכשו אין שום זכר לקונט', "קורא בגרון" שהמחבר מזכיר אותו בשער; אולי הכילו אותו הדפים שנחתכו מהכ"י. בכל זאת מכיל הקונט' יוסף בסתר גם נימטריאות שלפי השער היו בקונט', "קורא בגרון". התוכן של הכ"י הזה נדפס כבר בחלקו הגדול בפירוש המחבר לתנ"ך, הוסת אנך.

XXVIII

ברכות לעד.

ארכו של הכ"י הזה 10 ס"מ ואין לו שער. השם הנתן לו בזה נמצא בראש הדף הראשון של הכ"י. בכ"י הזה, שחלק מדפיו נחתכו ממנו, נשארו רק 17 בלי נומרציה. הוא מכיל פשטים להפטרות שאינם אותם עצמם שהם צוארי שלו מכיל.

XXIX

ספר גינת ביתן.

ארכו של הכ"י הזה 16 ס"מ ורחבו 13 ס"מ. מהשער הארך של הכ"י הזה אני מוסר:

"ספר גינת ביתן"

מיני דשאים ציצים ופרחים וכו' טעמו לו בשם אקרא כי כאשר גינת ביתן עלו בו צמחים וכו' וגם לרבות איוז הגהות והדוריו בתרא לס, שער יוסף אשר קריתי לו קונט' אחורי תרע"א וכו' כי תיבות גינת ביתן בנימטריא המה יעלו, יוסף חיים בכמה"ר יצחק זרחיה אזולאי וכו' כל הכתוב לחיים בקרית הארבע היא חברון וכו'".

הספר גינת ביתן הוא בן שני חלקים. לחלק הראשון יש נומרציה בספרות ערביות ומכיל כללי הש"ס בסדר א' ב'. אבל מהחלק הזה נשאר לנו רק קטע של עשרים ואחד דפים. הם הדפים: א' — ז', י"ב — כ"ג, מ', ס'. התוכן של החלק הזה כבר הובא בחבורו הנדפס של המחבר: ספר יעיר און ח"א (עין זוכר). לחלק השני של הכ"י הזה יש נומרציה באותיות עבריות והוא מכיל חדושי דינים בסדר א' ב'. גם החלק הזה לא נשאר לנו בשלמותו. ממאה ועשרים ואחד הדפים אשר הכיל לפניו נשארו בו רק 71. מלבד זאת הוזק קצת ע"י נקבי התולעים. הקונטרס אחורי תרע"א הנזכר אינו נמצא עכשו בכרך הזה, כנראה, שלח המחבר את הקונטרס הזה לדפוס ונשאר שם.

הדפים ל"ד — ל"ו: שריד מכ"י שהכיל שו"ת.
הדפים ל"ז — מ"ד: שריד מכ"י שהכיל את הספרים שנדפסו, ס' ברכי
יוסף ושיורי ברכת.
הדפים מ"ה — נ"ו: שריד מכ"י שהכיל חדושים לה"י החזק"ה של הרמב"ם,
כנראה, מן החבור „פס ידא" שלא יצא לאור.
הדפים נ"ז — ס"א: שריד מכ"י שהכיל חדושים על התלמוד, אבל איננו
אותו הכ"י עצמו שממנו באו הדפים ל"ב — ל"ג.

XXV

קונטרס מאמרי התלמוד על סדר א' ב'.

הכ"י הזה ארכו 20 ס"מ ורחבו 15 ס"מ, תופס 70 דפים בלי נומרציה
אולם רק 51 מהם הם כתובים ע"י רב חיד"א. על יתר הדפים יש איזה שו"ת
מ"י רפאל ישעיה, לבנו של רב חיד"א ודפים אחדים נשארו חלקים. גם לכ"י הזה
אין שער. אני נתתי לו את השם הנ"ל המתאים לתכנון, מפני שהוא מכלול
לקסיקון בסדר א' ב' של מאמרי התלמוד.

XXVI

עט רצון.

ארכו של הכ"י הזה 20 ס"מ ורחבו 15 ס"מ, ויש לו השער:
„עט רצון. רצון גימט' „הר"י חיים יוסף דוד אזולאי חי"י עם הכולל, ואני
תפלתיו לך ה' עת רצון יזכני לעסוק בתורתו הקדושה ולחדש חידושים אמתיים
לעשות [רצונך] לפניך ויאריך ימינו ושנותינו לשוב בתשובה ולעבד עבודת
הקדוש באמת וכו'". מהשער הזה רואים כי בדעת המחבר היה בתחלה לכתב כרך
גדול בחשבו לחבר פירוש לתנ"ך. בכל זאת נשארו לנו מהכ"י הזה רק עשרה
דפים המכילים חדושים עד פרשת מקץ. הקף קטן כזה היה לו כבר בזמן
ש'י' אברהם מוספא ראה אותו באנקונה אצל נכד המחבר. (1) הדפים אינם כתובים
ע"י המחבר עד סופם והחדושים של כתב יד בנו ר' רפאל ישעיה משלימים אותם.

XXVII

יוסף בסתר.

ארכו של הכ"י הזה 16 ס"מ ורחבו 11 ס"מ ויש לו השער: „יוסף בסתר".
קונטרס איזה גרגירים על דרך האמת, הן מאשר אני עני אמרתי וכו' והן ממח
שמצאתי בס' כתיבת יד ישן ולא ידעתי שמה דמארת... והנה צורך קלונט' קורא
בגרונ ר"ת, גימטריאות, רמזים ונוטריקון מאשר אני הדל רמזתי וממח שראיתי

(1) השוה מעגל מוב הוצאת פרימן דף כ"ד. וזה לשונו „ועוד ראה ס' עט רצון כי

קטן ג' ד' רמזים ע"כ פרשה עד ס' מקץ".

דף קמ"ב—קמ"ה : הספר לשמועת הרב המ"ו מהר"א ג' אשר זלה"ה (1)
בעה"ק חברון ה"ו, כ"ה אב תקל"ב שנפטר טו"ב באב
בירושלם ת"ו.

" קמ"ז—קמ"ט : לפט' הרב בלר שמואל בירושלם ו' עקב כ"ב אב
תקל"א ודרשתי בעה"ק חברון יום שמועה יום א' ראה
כ"ד אב.

" ק"נ : מזכרת מהדרכים מזכרים מאד לעת הצורך בעה"י.

" קנ"א—קנ"ה : פשוטים וחידושים.

" קנ"ט—ק"ס : קיצור דרוש.

" קס"א : זאת זכרון קצת חלומות אשר הלמתי שיש בהן קצת
ממשות אמרתי אעלה אותן בכתב מפורש מה שאני
זכר באמתית.

XXIV

קטועים קובץ ב'.

הכרך הזה תופס 69 דפים בקווארט, שרידים (כמו הדפים בקובץ שלפני זה)
מכ"י שונים מה שאפשר להכיר ברור מפני שהדפים הבודדים שונים הם ע"פ
גדלם ומיב הניר, ומה שיש להם הנומריה וע"פ רוב ג"כ מספר הפרקים של
אותם החבורים שהיו שייכים להם קודם לכן. גם לכרך הזה אין שער. אני קראתי
אותו בשם קטועים קובץ ב' משום הלקוטים השונים שנאספו בו וכדי להבדילו
מן הכרך-המאסף הקודם. מלבד זאת נתתי לו נומריה בכתב עפרון כמו לקודם.
באותו הסדר כמו שנשתמרו הדפים בכרך לפנינו כיום. אני מצטט, איפוא, לפי
הנומריה שלי. הדפים א' — י"ב שריד מכ"י שהכיל דרשות. הדרשה בדף ה' א'
היא מיום א' סוכות תקר"א, הדרשה בדף ו' היא מן ט' שבט תקר"ב.

הדפים י"ג — כ"ז : שריד מהכ"י שהכיל את ט' ראש דוד הנדפס, והדפים
הנ"ל מכילים את הדרשות של הפרשיות : נח, לך לך
וחי שרה, שנדפסו בס' ראש דוד.

הדפים כ"ח — ל"א : שריד מקונטרס העוסק בכל אחד מפרקיו בענין אחת,
כיומנים המובאים למעלה. בראש הפרק הראשון ישנה
הכתבת : "ליוורנו אור א" של חה"ט סוכות שנת לק"ח
א"ת ספר החזרה לפ"ק.

הדפים ל"ב — ל"ג : שריד מכ"י שהכילו חרושים על התלמוד.

דף נ"ז : לשונות כדו לכתב אנרות.
 " נ"ח—ס' : דרוש וארא והספד מהר"ח עמרם כ"א שבט תק"כ.
 " ס"א—ס"ה : דרוש ו' ניסן שנת תקכ"א.
 " ס"ו : דרוש למנוחת נפש הר"א אלכנזי בתשלום שנתו, כ"ד
 אב תקכ"א.

" ס"ז—ע"א : דרוש ט' אב, תקי"ט.
 " ע"ב—ע"ז : דרוש לפ' נח ר"ח חשון תק"ג.
 " ע"ח—פ' : הספד הרב מהר"ש אלגאזי (1) ביום ה' וארא, כ"ח
 טבת, תקכ"ב.

" פ"א—פ"ו : דרוש לפ' ואתחנן, ט"ז באב, תקי"ח.
 " פ"ז—צ' : דרוש לפ' לך לך, ו' חשון, תקי"ט.
 " צ"א—צ"ג : חידושים ופשוטים.
 " צ"ד : פלפול.
 " צ"ה—צ"ו : דרוש לפ' בהעלותך י"א סיון תקכ"א. בסוף הדרשת
 הזאת ישנה הערה זו בשפה הספרדית:

Este sermon es estudiado y ponderado de mi
 propio punio, enfrior e menor Joseph Azulay

" צ"ז—צ"ט : פשוטים וחידושים.
 " ק'—ק"ב : להספד מו"ה הר"ם שנפטר י"ז שבט, תק"ה.
 " ק"ג—ק"ח : דרוש לפ' ויגש, תקכ"א.
 " ק"ט—קט"ז : דקדוקים והערות בסוגיות ואגדות ופוסקים.
 " קי"ז : חידושי דינים.
 " קי"ח—קי"ט : דרכים ופשוטים קלים וחמורים, רמזים ופרפראות בקצרה.
 " קכ"א—קכ"א : לשונות לעשות אנרות.
 " קכ"ב—קכ"ח : דרוש לשבת תשובה ג' תשרי, תקכ"א.
 " קכ"ט : דרוש לפ' ויצא.
 " קל"א—קל"ב : קיצור דרוש שדרשתי באוניון פ' וירא כ' חשון תקי"ז.
 " קל"ג א' : פלפול דאין בון העה"ז ובל"ג צריך להעתיק אותו
 בפסידא (2) כס"ד.
 " קל"ג ב'—ק"ם : פשוטים וחידושים.

(1) שם חלק א' אות ש' נומ. 24.

(2) פסידא הוא חבור אחד של מתברנו שלא נדפס. ונרשם בקטלוג הג"ל תחת מס' 18.

המהור סי' ס"ט כס"ט. החדושים הם, איפוא, מגיל הנוער של המחבר. בסוף דף א ב' הוא חותם את שמו באותיות רומיות: Joseph Azulay. בראש הדף השני אנחנו קוראים את הכתבת הזאת: „שאלה זו ותשובתה הרב המובהק כמוהר"ר משה מזרחי (יצי"ו). השו"ת עוסקת בשאלה אם יש לברך ז' ברכות כל ז' ימי החופה כדיון בחור בנשואיו של אדם שאירס כבר קודם בתולה (2) בקידושין ושארסתו מתה לפני החופה. על הדף ב ב' בסוף התשובה ישנה החתימה: „הצעיר נסים חיים משה מזרחי". בראש דף ג א' יש הכתבת: „זה אשר השבתי להרב הנזכר בעניותי". התשובה תופסת שלשה דפים. בסוף דף ה ב' הוא חותם: „חיים יוסף דוד אזולאי". הדפים 6—8 מכילים דרשה לפרשת בלק שנת תצ"ט. המחבר היה, איפוא, אז בן חמש עשרה שנה. הדפים ח'—ט"ו מכילים הספד בשפת לדינו. הדפים ט"ז—י"ח הם שרידים מכרך שהיה מחולק לפרקים ומכילים את הפרקים פ"ב—צ"ט. לפרק פ"ו יש הכתבת: „קיצור דרוש שדרש הרב החסיד כמהר"ר אלגאזי היו"ו לפרשת מטות תקרי"ב. הפרקים צ' צ"ט הם מקונמטמינופול י"ד חשון תקרי"ח.

דף י"ט	: דרוש לפ' ואתחנן.
" כ'	: קצור דרוש לבעלי יהודין.
" כ"א	: פירוש על הגדה ש"פ.
" כ"ב—כ"ג א'	: פשוטים.
" כ"ג ב'—כ"ד	: דרוש שדרשתי בפטירתו ר' יהושע מורנו בתוך שבעה.
" כ"ה—כ"ז	: דרוש לפ' חוקת.
" כ"ח—ל'	: דרוש לפ' יתרו, י"ט אדר א' תקרי"ג.
" ל"א א'	: דרוש לפ' לך לך.
" ל"א ב'—ל"ז	: דרוש לפ' וירא.
" ל"ח—מ"ג	: פשוטים.
" מ"ד—מ"ה	: דרוש ג' תמוז שנת תק"ה.
" מ"ו—מ"ז	: חידושים.
" מ"ח	: שמועות טובות בקיצור מופלג.
" מ"ט—נ"ב	: דרוש י"ב אייר שנת תק"י.
" נ"ג—נו	: הספד להרב כמהר"ר יהודה נבון זצ"ל (3) שנפטר כ"א שבט תקכ"א.

(1) השוה סי' שם הגדולים הוצאת בן-יעקב ת"א אות מ"ח נומ. 149.

(2) השוה תכן הענינים שו"ת חיים שא"ל ח"ב. שם נרשמת השאלה תחת מס' ג"ח. אולם השאלה הזאת לא נדפסה שם מפני שהחלק השני של חמ' חיים שא"ל נדפס רק עד סי' ג.

(3) הוא בעה"מ סי' קרית מלך רב. השוה סי' שם הגדולים ח"ב אות ק' נומ. 110 הוצאת בן-יעקב.

בְּיָעֶקֶב ח"א ד"ה וידאל הצרפתי. שם הוא אומר: „והכר [ר'] וידאל הצרפתי קצת פ' על התורה כ"י ואני הדל לקמתי קצת מפירושו וכתביו בקונט' סבר יוסף בס"ד". ובאמת מצטט הוא תמיד בכ"י הזה את וידאל הצרפתי. הכ"י מכיל פרוש ק"ל התורה. בסוף ס' מעגל טוב הוצאת ליוורנו דף כ"ד א' נמסר בשם אברהם חי בוספיא שראה חבורו זה של חיד"א באנקונה ושחכנו הוא ממש מ"ש בס' חומת אנך. אני חושב כי טעות מופר הוא: החבור שתכנו הוא אותו עצמו שבס' חומת אנך אינו ס' סבר יוסף אלא ס' יוסף בסתר שעליו אדבר להלן בנומ' XXVII.

XXII

חדרי בטן.

הכ"י הזה ארכו 15 ס"מ, תופס 74 דפים שיש להם נומרציות. אין לו שער רק בראש הדף הראשון. אנחנו קוראים את השם „חדרי בטן". אח החבור הזה מזכיר המחבר ומצטט אותו הרבה פעמים ביתר חבוריו; כך, למשל, בקונט' ליוורנו II דף קע"ג, בס' פתח עינים ח"ב דף ל"ז א' בשורה האחרונה, בס' כסא דוד דף כ"ח ב' בשורה 45 ובספר מעגל טוב דף כ"ד ב'. התכן של החבור הזה צוין ע"י המחבר עצמו בקונט' ליוורנו II דף קע"ג: „דרשי מוסר על סדר פרשיות". הכ"י מתחיל בפרשת פנחס שנת תקמ"ד ונמשך עד פרשת נצבים. אח"כ משבת תשובה שנת תקמ"ה ונמשך עד פרשת ויחי. בכתבות שישנן בראש כל דרשה ודרשה הוא קורא להן קצור דרשות.

XXIII

קטועים קובץ א'.

הכרך הזה תופס 161 דפים בפורמט אוקטב, שבאים מקונטרסים שונים; זה אפשר להכיר ברור מפני שהדפים שונים ע"פ גודלם וטיב הניר ויש להם כמו כן הנומראציה ומספר הפרקים של הקונטרסים שהיו שייכים להם קודם לכן. לכרך הזה אין שער. נתתי לו את השם קטועים קובץ א' מפני שהוא מאחד בקרבו קטעים שונים. בשביל שיהיה יותר נוח לצטט אותו נתתי לכרך הזה נומראציה באותו הסדר כמו שהדפים מונחים לפנינו ומצטט אני לפי הנומראציה הזאת. בראש הדף הראשון ישנה כתבת זו: „אמר הכותב בהיותי לומד עם מורי עטרת ראשי יצ"ו הלכות מליחה נטיתי לב לציון איזה חדוש, גרגיר מכאן וגרגיר מכאן קיחה אשר חדשתי אני הצעיר לפי קוצר עניות דעתי והסכים אבא מארי ותערב חמנוחה וכו' ואחנהלה בעט על כברי מר"ן בשלחנו

נוסח פטור דמי קבורה 1) זמם וירושה מהחרי"ע ז"ל; בדף ג א' שטר מכירת קרקע; בדף ו ב' נוסח שטר מודעה; בדף ט א' שטר אפוטרופסות; בדף ט ב' נוסח שטר הרשאה; בדף י א' שטר מכירת שטר. הדפים 16—19 מכילים אגרות בלי תאריך ושם, מלבד המכתב בדף י"ט א' שהוא ערוך מר' יצחק גורארו אל ר' יצחק זרחיה אזולאי. יתר הדפים של הכ"י הזה מכילים מאמרים סגנוניים.

XIX

קונטרס חרוזים.

בשם הזה רשום הכ"י בקטלוג תחת הסם' 46. ארכו 21 ס"מ ורחבו 15 ס"מ, תופס 94 דפים ומכיל לקסיקון-חרוזים. עם כ"י זה נגמרת שורת כתבי חיד הרשומים בקטלוג הנ"ל.

XX

העלם דבר.

ארכו של הכ"י הזה 17 ס"מ ורחבו 11 ס"מ, תופס 9 דפים בלי נומרציה ומכיל קט"ב פרקים. אין לו שער, רק בראש הדף הראשון ישנה הכתבת הזאת: „קונטרס קטן מתמיהות וקושיות חזקות ממני ומוזלתי כל דבר בשם אומרו וזה שמו אשר יקראו „העלם דבר“ בס"ד“. את הכ"י הזה מצטט המחבר כמה פעמים בספריו שנדפסו. כך, למשל, „בשם הגדולים“ ח"א אות ו' קונט' אחרון ד"ה „וירדא“ הוצאת בן-יעקב, וינה 1864. בדף כ"ב א' אחרי שהביא את הבקרת על מחבר ס' שיורי כנה"ג שנמצאת בכ"י הנדון בפרק צ"ד הוא ממשיך בדברים אלו: „וזה אחת מההשמות שכתבתי בקונטרס העלם דבר מהשמות דאשתמיטו לרבואתא קמאי ובתראי דאגב טירדיהו נשמט מהם לשעה איזה דבר“. הכ"י הזה הוא משנות צעירותו של המחבר. זה יוצא ברור מס' יוסף אומץ ס' ק"ה דף ע ב': „אני בעיני בבחרותי קשיתי אר"ש הלא במאמר אחד קראתי העלם דבר מכמה השמות שנשמטו לגדולי ישראל וכו“.

XXI

סבר יוסף.

ארכו של הכ"י הזה 21 ס"מ ורחבו 15 ס"מ, תופס 87 דפים בלי נומרציה. אין לו שער, אבל בראש הדף הראשון ישנה הכתבת: „סבר יוסף על דרך נחל קדומים בס"ד“. המחבר מזכיר את החבור הזה בס' שם הגדולים. השוה הוצאת

1) זוהי תעודה מענינת מאד אשר הקהלה בירושלם היתה נותנת לאותן המשפחות אשר שלמו סכום ידוע לקפת הקהלה. התעודה הזאת פטרה את חברי המשפחה מהוצאות דמי קבורה.

חבורי רב חיד"א וכתביו שלא ראו עדיין אור הדפוס

מאת ח. רוזנברג (אנקונה).

(המשך; ראה חוב' א—ב ע' 142).

XVII

מעשיות שכתבתי ורשמתי, תאר קטן.

בשם הזה רשם המחבר בקמלוג את החוברת הזאת תחת מס' 44; ארכב 111/2 ס"מ ורחבה 8 ס"מ, תופס 33 דפים בלי נומרציה, אבל רק 25 הם כתובים. יש בה תקל"ב סעיפים. אין שער לחוברת הזאת, אולם בראש הפרק הראשון אנחנו קוראים: „קצור זכרון מעשיות ניסים“. נראה שכתב את החוברת הזאת לצורך עצמו כדי שיוכל מזמן לזמן בשעת הצורך לחדש בזכרוננו את המעשיות האלו: כי אין הוא מספר כאן את המעשיות ורק רומז עליהן ומי שלא ידע אותן מקודם לכן, לא יוכל להשיג אותן מחוברת זו. כך, למשל, פרק א': „כשהיה הרא"ב דן בדיוואן המלך... שתי נשים... א' בן וא' בת ומענה הא' שהבן שלה זכו' והרב נסה בחלבם, שחלב זכר כבד משל נקבה“. § 4, „המשאה הצורר וחר"ם קאפיסאלי ואליהו ז"ל“. § 5, „חר"ם קאפיסאלי ומהריק"ו ועוד אחרים. אבל יש פרקים שתכן המעשיות נמסר במלואו. כך, למשל, הפרקים: ג', ס"ג, ס"ד, ס"ו, ס"ז, ס"ח, ס"ט, ע"ב, ע"ג, ע"ו ועוד אחרים. החוברת מכילה לא רק מעשיות אלא גם אניקדומות. כן, למשל, פרק ס': „צפור שראה איש כולו מעומף לבנים ופרוש, וסבר שאין פחד ממנו והיה הולך ובא כנגדו ושלה האיש ידו ומרט כל נוצתו והשליכו, ובא הצפור למלך לשאל שאל ולבש לבנים להמעות הבריות, וזה ספר אחד להקניט להר"י באסן“.

XVIII

קונטרס הכתבים שלי.

בשם הזה רשם המחבר בקמלוג את הכ"י הזה תחת מס' 45; ארכב 21 ס"מ ורחבו 17 ס"מ. מהכ"י הזה נשארו לנו רק 32 דפים שלא חיתה להם נומרציה בתחלה. אבל נראה שהכ"י היה בראשיתו הרבה יותר גדול בהקפו. אולי המכתבים שנדפסו בליוורנו 1867 הם חלק של האוסף הזה. החלק שנשאר לנו מכיל קודם כל קטע מקונט' השטרות של אחד ממוריו. בדרך א' בשורה האחרונה אנחנו קוראים: „עד כאן לשון קונט' השטרות שהעתיקתי ממורנו הרב המופלא הי"ו“. אח"כ באים נוסחאות של שטרות: בדרך א ב' נוסח סמיכה לשוחט; בדרך ב ב'

52. „יגדיל תורה“; מאסף תורני מוקדש לחדושי תורה ופלפולים בהלכה למעשה. ערוך ומסודר ע"י יחזקאל אברמסקי. סלוצק, דפוס „קומונטרסט“ בבוכרויסק, תרפ"ח. שנה ראשונה. ראינו 2 חוברות: חוב' א' 18 ע' 80, בתשרי, 500 אכס.; חוב' ב' (העורך שלמה יוסף זעווין בנובוזיבקוב), 24 ע' 80, באדר, 1000 אכס.; לא ידוע לנו אם הופיעה גם חוברת ג. ההוצאה נפסקה ע"י הממשלה. 53. ציפורין ב. [בן-ציון פרוקין?]. עלי עשור: לחג יובל השנה העשירית להוסדה של ס.ס.ר. תרקוב, (דפוס חרקוב-דרוק) 1927. 10 ע' 80. במאסף 4 שירים: (1) זר פרחי נצחון ענוה מופיעה אָס-אַס-אַך בעולם. (2) פזמון עמלים (שיר עם). (3) שיר רבולוציונה[נר?] זקן. (4) לאכר העברי בס.ס.ר.

אודיסה 4.

בוכרויסק 52.

ברדיטשוב 17. 19. 25. 26. 28—31. 50.

זיטומיר 1. 15. 27. 32—34.

חרקוב 3. 21. 53.

לנינגרד (פטרבורג) 16. 18. 24. 43—47.

פולטבה 2. 5—14. 22. 23. 35—42. 48. 49. 51.

קיוב 20.

הערות.

(1) מן 53 הספרים הנ"ל יצאו בהדפסות שונות מס' 7—8, 9—10, 11—12, 22—23, 25—29, 30—31, 32—34, 35—37, 40—42, 43—45, 46—47. חופיעו איפוא רק 35 ספרים.

(2) 53 הספרים הנ"ל מתחלקים ע"פ המקצועות: סדורים 24, לוחות (רק שמושיים) 13, תהלים 4, תחנות 2, הגדה של פסח 2, מחזור 1, רבניים 3, ספר היסטוריה 1, קבצי שירים 3 [בכוון קומוניסטי]. ז"א יצאו רק 4 ספרים חילוניים. (3) חל שינוי במקומות ההוצאה. את המקום הראשון תופסת פולטבה, שקודם לא היתה ידועה בתולדות הדפוס העברי; לעומת זאת המרכזים הקודמים של הוצאת ספרים ירדו לגמרי. באודיסה רק ספר אחד, מוסקבה לגמרי לא נזכרה ברשימה. כתבי עת אין כלל.

(4) המאסף „בראשית“ שיצא בס.ס.ר. לא נזכר כי מפני חסר כתב עברי ברוסיה נדפס בבולין.

תרפ"ז, בהוצ. יעקב הכהן גינזבורג. פולטבה, דפוס ע"ש פטרובסקי, 1927. 464,76 ע' 320. 5000 אכס.

39. ס' תבונה במשנה תורה של רמב"ם; באור נכון בהרבה מקומות עמוקים, וקשירההכנה, במשנה תורה... שחבר עד שנת חכ"ג לחייו יצחק אייזיק ב"ר דוב בער קראסיילשציקאוו מלפנים רב בעיר האדין וכעת בפאלטאוו. פולטבה, דפוס ע"ש פטרובסקי, 1926. 43 ע' 40. 1.000 אכס.

40. ספר תהלים... באברויסק, בהוצ. ובדפוס יעקב גינזבורג, שנת תרס"ו. פולטבה, דפוס ע"ש פטרובסקי, 143 ע' 2000 אכס.

41. הנ"ל. אותו דפוס, 1926. 2000 אכס.

42. הנ"ל. אותו דפוס ואותה שנה. 3000 אכס.

43. סדור תהלות ה'; תפלות לכל השנה נוסח הארי ז"ל מדויק עפ"י נוסח אדמו"ר נ"ע. ראסמאב-ראן, בהוצ. ובדפוס "עזרא", שנת תרע"ח. לנינגרד, הוצ' ז. קלמנסון, 1926. 108 ע' 80. 6200 אכס.

44. הנ"ל. הוצאה ב'. לנינגרד, הוצ. בית הכנסת "עזרת ישראל", דפוס של הוצאת "מיסל", 1924. 5000 אכס.

45. הנ"ל. הוצאה ג'. לנינגרד. אותו המו"ל, דפוס "דל"ץ", 1926. 5200 אכס.

46. ספר תהלות ה'... תפלות לכל השנה נוסח אשכנז. ראסמוב דון, בהוצ. ודפוס "עזרא", תרע"ח. הוצאה ב'. לנינגרד, הוצאת הנהלת בית הכנסת "עזרת ישראל", דפוס "מיסל", 1924. 5000 אכס.

47. הנ"ל. לנינגרד, הוצאת ז. קלמנסון, 1926. 2100 אכס.

48. תיקון הכללי כי הוא תקון חברית חנקרא תיקון הכללי, כמבואר בלקוטי מוהר"ן... והוא תיקון למקרה לילה ח"ו לומר אלו העשרה מזמורי תהלים באותו היום שקרה לו כמבואר מעבר לדרך בהקדמה... הוציאו מהעלם אל הגילוי ח"ה ארמו"ר... נחמן... הספר הק' הזה כבר נדפס כמה פעמים ומחמת חשיבותו נמכרו כולם וכעת הובא עוד פעם לבית הדפוס... שנת תרפ"ז פעל-מבא. פולטבה, דפוס ע"ש פטרובסקי, 1927. 37 ע' 160. 2000 אכס. [בסוף הספר, "ועל טוב יזכר ר' שבתי ב"ר יעקב הלוי שי' בעבור נדחתו על הדפסת הספר הזה"].

49. סדר תפלות ישראל וסדר ברכה עפ"י נוסח הקדוש הארי. ווילנא, תרס"ו. פולטבה, דפוס ע"ש פטרובסקי, [1926]. 13 ע' 40. 4000 אכס.

50. סדור תפלות יעקב השלם. נוסח ספרד באותיות גדולות מאד בהוצ. מ. עפשטיין בכרויטשוב... פיעטרקוב—ברדיצ'ב, דפוס "רדיאנסקי שליאח", 1927. 2000 אכס.

51. סדור תפלות יעקב או חנוך תפלה השלם ע"פ נוסח הקדוש הארי. ווילנא תרפ"ו. בהוצאת בית מסחר הספרים יעקב גינזבורג בבוכרויסק פלך מינסק. פולטבה, דפוס ע"ש פטרובסקי, 1927. 2000 אכס.

19. מ' נהורא חדשה; כולל תפלות לכל השנה כסדרן. ברדיצ'ב דפוס „ראדיאנסקי שליאה“ 1926. 1000 אכס.
20. נובק, מ. ל. נעש [מגילת אוקטובר. צערק אד. אגרת]. קיוב, מלזכע, טרעסט „קיעוו דרוק“ 4-טע דרוקעריי, 1924. 47 ע' 80. 1000 אכס.
21. צלצלי שמע; קובץ ספרותי. חרקוב, תרפ"ג. [נדפס במס. 100 אכס. ספר זה לא היה תחת ידי בשעת הערכת הרשימה].
22. סידור קול יהודה השלם; כולל תפלות לכל השנה, נוסח אשכנז, נוסח ספרד... גם הוספנו הגדה לפסח והושענות... בברויסק, בהוצ. בית מסחר ספרים של י. גינזבורג. פולטבה, דפוס ע"ש פטרובסקי. 164 ע' 80. 1000 אכס.
23. הנ"ל. אותו הדפוס, [1926]. 3000 אכס.
24. סידור קול יעקב החדש; כולל תפלות לכל השנה ע"פ נוסח הקדוש האר"י ז"ל באותיות גדולות מאד... בברויסק, בהוצ' בית הדפוס של י. גינזבורג, תרפ"ב. נדפס בפטרזוגרד, הדפוס השביעי, 1922. 5000 אכס.
25. סדור שירי זמרה השלם; נוסח ספרד. ברדיטשוב, תרע"ה, בהוצ' מ. עפשטיין. 232 ע' 320. 10.000 אכס.
26. הנ"ל. [הדפסה אחרת]. ברדיצ'ב, הדפוס הממלכתי הגלילי. 1000 אכס.
27. הנ"ל. זיטומיר. 3000 אכס.
28. הנ"ל. ברדיטשוב... בהוצאת י. בערמאן. ברדיצ'ב, דפוס „ראדיאנסקי שליאה“, [1926]. 232 ע' 320. 500 אכס.
29. הנ"ל. אותו דפוס ואותה שנה.
30. ש"ס תחנה... בהוצ. מאיר עפשטיין בברדיטשוב—ווילנא. ברדיצ'ב, דפוס „ראדיאנסקי שליאה“, [1926]. 3000 אכס.
31. הנ"ל. אותו דפוס, 1927. 2000 אכס.
32. סדור שפה ברורה; כולל תפלות לכל השנה נוסח ספרד באותיות גדולות מאד. זיטומיר. 3000 אכס.
33. הנ"ל. [הדפסה אחרת]. זיטומיר. 3000 אכס.
34. הנ"ל. זיטומיר. 3100 אכס.
35. סדור שפה ברורה החדש; כולל תפלות לכל השנה עפ"י נוסח הקדוש האר"י... בברויסק בהוצ. יעקב גינזבורג, תר"פ. פולטבה, דפוס ע"ש פטרובסקי, 1925. 132 ע'. 3000 אכס.
36. הנ"ל. אותו דפוס ואותה שנה. 5000 אכס.
37. הנ"ל. אותו דפוס. 1926. 5000 אכס.
38. סדור שפת אמת החדש, כמנהג האר"י באותיות גדולות; כולל כל התפלות והבקשות אשר יערוך כל איש ישראל מדי יום ביומו. באברויסק,

10. הנ"ל. אותו דפוס ואותה שנה. 50.000 אכס.
11. לוח עברי מייטש תרפ"ו... בחוצ. בית מסחר ספרים של י. גינזבורג. [פולטבה], דפוס ע"ש פטרובסקי, [1925]. 16 ע' 160. 8000 אכס.
12. הנ"ל. אותו דפוס ואותה שנה. 10.000 אכס.
13. לוח עברי מייטש תרפ"ז. בחוצ. יעקב גינזבורג בבאברויסק. פולטבה, דפוס ע"ש פטרובסקי, [1926]. 5000 אכס.
14. לוח לשנת תרפ"ז... אפשר להשיג אצל אברהם ראבינאוויץ, פאלטאווא. פולטבה, דפוס ע"ש פטרובסקי, [1926]. 16 ע' 320. 50.000 אכס.
15. לוח תרפ"ח... זיטומיר, הדפוס הולדיני הגלילי הסמלכתי, [1927]. 16 ע' 320. 75.000 אכס.
16. וואראביעוו, כתריאל ב"ר יהודה ליב. ספר מופתי הטבע; ספרים מדברי בני עמנו. על פי כתבי קדשנו וספרים קדמונים מששת ימי בראשית עד שנת של"ג לאלף הששי. מאת... יליד דיסבא, למדתי תורה בנקויל, תושב ריגא וגר נודד בפעטראגראד. פעטראגראד, דפוס „קריסני" אגריטור", 1924. 180 ע' 1000 אכס.
- [הודעה (עמ' 8): „להוי ידוע לכל אנשי שלומנו שכל איש אשר ידרוש ממני הספר מופתי הטבע יקבל ע"י פאצט חינם אין כסף ע"י הרב דמתא ולכן יכתוב ברור את האדרעסע של הרב דעירם וכן כאשר ידרשו ע"י שליח ג"כ יקבל הרב דמתא והוא יחלקם בין הדורשים.
- * וגם זאת להוי ידוע לכל מרפסים שנתנה רשות שכל הרוצה להדפיס הספר מופתי הטבע יוכל להדפיסו כי לא להרויח נעשתה העבודה הזאת וגם זאת להוי ידוע שיצאה הרשיון מהצענוזרע דפעטראגראד לדפוס את הספר מופתי הטבע בזמן האיסור מהממשלה ללמוד בחדרים שארי למודי העבריות שלא מצאו במפר הזה שום שמץ דופי.
- ולדאכון לבי לא עלתה בידי להדפיס הספר מופתי הטבע באותיות גדולות וגם בנקודות יען שאינם נמצאים בעירינו ולנסוע לעיר אחרת להשגיח על הקארעקטורא אין ביכלתי מפני חלישת כחי לעת וקנתי ולכן אם רק הספר מופתי הטבע ימצא חן בעיני מורי ילדי ישראל ימצאו מרפסים שיתקנו את החסרונות האלו".
17. מחזור סכל השנה כמנהג ספרד... פרידיץ'ב, דפוס „בריאנסקי שליח", [1926]. 3000 אכס.
18. ספר מעין מי נפתוח; חדשים וביאורים על מס' יבמות מאתי דוד מעבלי קצינצ'ובויגן אב"ד דק"ק פטרבורג. פטרבורג, דפוס „קריסני" אגריטור", 1923. 96 ע' 40. 1.100 אכס.

מאמרים וחקירות.

הדפוס העברי ב.ס.ס.ר. (רוסיה).

(חומר לביבליוגרפיה).

מאת ב.

אני נותן בזה רשימת הספרים העברים שהופיעו ב.ס.ס.ר. בשנים רונות, משנת תרפ"ב ואילך (מקצתם עם תרגום ב"עברי מייטש"). אחדים מהספרים שבאו ברשימה זו נדפסו מתוך סטיריטיפים שנמדדו בו עוד לפני שנות המלחמה. בהם נשתמרו מקומה וזמנה של ההוצאה שונה (למשל, במקום פולטבה — בוכרויסק, במקום תרפ"ו — תרס"ז — מספר 41).

כל הספרים הנזכרים נרשמו ע"י de visu. ואולי ישנם עוד איזה ספרים נתגלו לידי. אבל, אהשוב, כי מועטים הם מאד. יש יסוד לבטחוני שלא ממני שום ספר פחות או יותר חשוב.

1. הגדה קרבן פסח עם עברי מייטש... בהוצאת בית מסחר ספרים מאיר עפשטיין מברדיטשוב... זיטומיר, דפוס „וולקרו-דרוק-פוליגרף-דיינר", [1926?]. 10.000 אכס.

2. סדר הגדה של פסח עם פירושים נפלאים... בוכרויסק. בהוצאת מסחר ספרים י. גינזבורג. פולטבה, דפוס על שם פטרובסקי, 1926. 160. 2000 אכס.

3. לוח תרפ"ג... נערך ונסדר ע"י יוסף ראבין. הארקאוו, [1922]. 16 ע' 320.

4. לוח לסוחרי ארצנו לשנת תרפ"ד... אדעסא, בית הדפוס הטמלכתי ישי על שמו של טרובצקי, [1923]. 16 ע' 320. 3000 אכס.

5. לוח לשנת תרפ"ה... נערך ונסדר ויצא לאור ע"י המדפים א. נאוויטש. פאלטאווה, דפוס ע"ש פטרובסקי, [1924]. 16 ע' 320. 30.000 אכס.

6. לוח עברי מייטש תרפ"ה; נערך ונסדר ויצא לאור ע"י א. נאוויץ. פאלטאווה, דפוס ע"ש פטרובסקי, 1924. 16 ע' 160. 1500 אכס.

7. לוח לשנת תרפ"ו... בהוצ. בית מסחר ספרים י. גינזבורג. פולטבה, ע"ש פטרובסקי, [1925]. 16 ע' 320. 10.000 אכס.

8. הנ"ל. [הדפסה אחרת]. אותו דפוס, אותה שנה. 10.000 אכס.

9. לוח עברי מייטש תרפ"ו... (נערך ונסדר ע"י א. ראבינאוויץ) נאווא, דפוס ע"ש פטרובסקי, [1925]. 16 ע' 160. 20.000 אכס.

Muttermale, die geheimnisvolle Macht der Farben, Juwelen, der Zahlen usw. bearb. und erweitert von A.M. Pachinger. Mit 138 Abb. auf 26 Tafeln und einem Titelbilde. München, Drei Masken Verlag, (1927). 314 p. 16 : 23.

המטרה הראשית של הספר היא לתת את מקור כל המליסמאות ומשמעותן. מבחינה זאת הוא יחיד במינו. בסדר אלפאביתי הוא מכיל 300-400 ערכים. המראים פעמים רבות התאמה מתמיהה מאד בין עמים או זמנים שונים בנוגע לאיזה מנהג מגי. גם לפולקלור היהודי יש למצא אלו דברים מענינים. אל דבריו על המליסמאות ביחוד נוספו עוד ענינים קרובים, מנהגים והשקפות של „האמונה הטפלה“, של תורת הרפואה העממית וכו'. שליש הערכים באו מיד פ. והקמעות המצולמים כלם מתוך אספו.

940. **International missionary council.** Jerusalem meeting March 24—April 8 1928. Papers. New York, International missionary council, 1928. 15: 23.

941. **La Roncière, Charles de.** La découverte de l'Afrique au moyen âge. Cartographes et explorateurs. T. 1—3. Le Caire, Société royale de géographie d'Egypte, 1925-27. VIII, 174, [1]; 144, [2]; VIII, 130 p., maps. 27: 36.

==Mémoires de la Société royale de géographie d'Egypte, T.5-6, 13. T.1: L'intérieur du continent. (p. 102-108: L'ère juive du Sahara. p. 121-141: L'école cartographique des Juifs de Majorque.) 1925; T. 2: Le périple du continent. 1925. T. 3: Un explorateur français du Niger, 1927.

942. **The Librarians' guide.** 1927 edition. A continuance of the libraries sections of the Literary year book. Ed. by Mark Meredith. Liverpool, Literary year books press, 1927. v, 141, [1] p. 14: 20.

Literary year books group.

רשימה אלפבטית של כל הספריות הפומביות שבממלכה הבריטית ואמריקה על כל ספריה מוצאים מספר פקידה וזכריה ומספר המשתמשים בה; קטלוגים; תקצוב; שפת הסדר; זמני השמוש. אצל האמריקאיות נתנו רק מספרי הכרכים והקוראים וההוצאות.

943. **Unamuno, Miguel de.** Die Agonie des Christentums. München, Meyer & Jessen, (c1928). 184, [1] p. 12: 19.

„Berechtigte Deutsche Übertragung von Dr. Otto Buek.“

944. **Unger, Eckhard.** Assyrische und babylonische Kunst. Breslau, Hirt, 1927. 140 p. incl. map, plates.

Jedermanns Bücherei, Abt.: Bildende Kunst, hrsg. von Wilhelm Waetzoldt.

תאור קצר של תולדות אמנות אשור ובבל, (מראשית האלף השלישי עד אמצע האלף הראשון לפני סה"נ), עד כמה שנוכל לברר אותן על סמך החפירות שהיו עד עכשיו. גם הכתובות תפסו את המקום הראוי להן. גיבליוגרפיה נבחרה. לוח הזמן מפתח ומפה נספחו. וכך היה הספר הקטן למורה דרך מועיל מאד. ביחוד מושכים את הקורא 103 התמונות המוצגות.

945. **Villiers, Elizabeth.** Amulette und Talismane und andere geheime Dinge; eine volkstümliche Zusammenstellung von Glücksbringern, Sagen, Legenden und Aberglauben aus alter und neuer Zeit, Talismane aus aller Herren Länder, orientalische Volks-sagen und Mysterien, alte Liebesamulette und Zaubermittel, Amulette, die Krankheiten heilen und vor Gefahr schützen, der astrologische Einfluss der Geburtsdaten, die Bedeutung der

935. ראבינדראנאט טאגאר [Rabindranath Tagore]. נאציאנאליזם; פון ענגליש — י. ראפאפארט. ווארשע, קלעצקין, 1926. 108 ע' 14 : 21.
936. ראוויטש-טשערקאסקי, מ. [M. Ravich-Cherkaskii]. לענין און די נאציאנאליע פראגע; אידיש — י. ראסקין. [כארקוב], מעלזכע פארלאג פון אוקראינע, 1925. 110, [1] ע' 13 : 17.

כג. שוונות

937. Bergmann, K[onrad] A[rnold]. Historisch-politische Betrachtungen zur europäischen Geschichte. Karlsruhe, Boltze, 1928. 152 p. 15 : 22.

ע' 14 והלאה מבאר המחבר את הנגוד בין ישו בתור מחולל רעיון האנושיות ובין הלאומיות היהודית.

938. Бороздин, И. Н., ред. Хетты и хеттская культура; статьи: Ж. Контено и А. Захарова, тексты хеттских законов. Перевод, ред. и предисл. И. Н. Бороздина. Москва, Гос. издат., 1924. 152, [1] стр. ill. 14 : 18.

(Культура Востока. Всемирная литература).

939. Contenau, G[eorges]. Manuel d'archéologie orientale depuis les origines jusqu'à l'époque d'Alexandre. v. I. Paris, Picard, 1927. [1], 545 p. 14 : 23.

I: Notions générales (races, chronologie, langage, écriture, religion, etc). — Histoire de l'art (art archaïque d'Elam et de Sumer).

הספר מיועד להיות ספר תולדות האמנות של המזרח העתיק, ז"א של עולם (פרס). ארם נהרים, סוריה, ארץ-ישראל, אסיה הקטנה המזרחית; אבל חשוב היה בעיני המחבר לבסס את חקירתו על יסוד יותר רחב: לתאר את הסביבה התרבותית של העמים ההם כדי להסביר באופן זה את מוצא אמנותם. החלק הראשון של ספרו כולל כל ענפי התרבות. אחרי משא ומתן בהמושגים הכלליים והמקורות הוא עוסק בהיסטוריה, כרונולוגיה, לשונות, מיני הכתב, דתות, שיטות המשפט. החלק השני פותח את תולדות האמנות עצמה בפרק על אמנות עולם וסומר. במקומו ביבליוגרפיה לכל פרק ופרק, ביחד 30 עמוד. הספר הוא "ספר שמונה" מן המין הטוב: תאור מצומצם מאד, סדר כהיר, נסוח מדויק, שלמות בכל החשוב. מגולה מיוחדת וגם זכות יש למחבר, שחלק (אולי בתור ראשון) את החומר לפי העניין (לא לפי הלאומיות). כך נתן תכנית יסודית לתולדות התרבות של המזרח העתיק, מובן מאליו שהספר עומד על גבה החקירה, אשר גלתה במשך השנים האחרונות כל כך הרבה חדשות דוקא בגבולות האלה. הכרך השני (האחרון) יוכל גם רשימת הענינים ורשימה כרונולוגית. הכרך הראשון מכיל 357 תמונות. מפות נעדרות.

926. יודיצקי, א. 1905; זאמלונג. ציוניפגעשטעלט פון א. יודיצקי און ע. פינינבערג. [כארקאוו], מעלכע פארלאג פון אוקראינע, 1925. 120 ע' 15 : 23. מאמרים, ספורים ושירים על הריבולוציה של 1905. בסוף ביבליוגראפיה קצרה. הכוון קומוניסטי.
927. ליפילין, אי. פ. [I. P. Lipilin]. ווי אזוי די ראטנמאכט בוט דאס נייע לעבן; אידיש—ד. אבראמאוויטש. מאסקווע, צענטראלער פעלקער-פארלאג פון פ. ס. ס. ר., 1927. 176 ע' 14 : 20.
- = ארבעט ביבליאטעק פארן שילער פון דער 1-טער שופע, נומ. 4.
928. לעזנאן, י. דער קאמיוג אין דער אידישער סוויוע. מאסקווע, „שול און בוך“, 1927. 86, [1] ע' 13 : 17.
- יונגט ביבליאטעק.
929. לענין, ניקאליי (וו. אוליאנאוו) [Nicolai Lenin (W. Ulianov)]. נאציאנאלע און אידישע פראגע. אידיש:—ראזענטאל. טייל 1-2. מאסקווע, צענטראלער פעלקער פארלאג פון פ. ס. ס. ר., 1927. 15 : 22.
- = לענין ביבליאטעק; סעריע נומ. 1. אויסגעוויילטע ווערק באנד VIII טייל 1-2. 1 : ביו דער אימפעריאליסטישער מילכאמע. 22, [1] ע' 2 : פון אנהויב אימפעריאליסטישער מילכאמע. 183, [1] ע'.
930. מינסקער אידפעדטעכניקום. צו די לענין טעג אין שול (פאר די ערשטע גרופעס). מינסק, מעלכע פארלאג, 1925. 72, [2] ע' 13 : 17.
931. נעענטער צו די מאסן. זאמלבוך פון ארטיקלען פון טאמסקי, מעליטשאנסקי, גינזבורג און אנדערע וועגן דער ארגאניזאציעלער בוינג פון די פראפאריינען אין פ. ס. ס. ר. איבערגעזעצט פון רוסיש—מ. הער. מינסק, פארלאג פון צענטראל-ראט פון די פראפאריינען אין ווייסרוסלאנד, 1927. 128 ע' 15 : 23.
- פאלאטיניק ש. קלאסנקאמפ. ראה ע' 245 מספר 917.
932. פעקער, מ. דער וועג צו געזונדהייט; פראקטישע מעדיצינישע עצות פארן טאג-טעגליכן געברויך פאר געזונטע און קראנקע. טייל 1; נארונג. ווארשע, גיטלין, (1928). 183, [לא 182 כמו שססומן בספר], [3] ע' 15 : 23.
933. קאנאן, פּיוטר [Piotr Kagan]. די געשיכטע פון דער גריכישער ליטעראטור; איבערגעזעצט פון אריגנאל פאלק היילפערין. ווילנע, „טאמאר“, 1927. 291, [3] ע' 15 : 22.
934. קאנאן, פּיוטר [Piotr Kagan]. געשיכטע פון די מעריב אייראפעאישע; ליטעראטורן יודיש פ. היילפערין. דריטער באנד. ווילנא, קלעצקין, 1927. 226 ע' 15 : 22.
- הכרך הראשון הופיע ב-1924. השני ב-1925.

915. בעבעל, אויגוסט [August Bebel]. די פרוי און דער מאציא-
ליזם. איבערגעזעצט פון ב. פייגענבוים. טייל II/I. ווארשע, „די וועלט“ און
„קולטור-ליגע“, [1927], XXX, 745 ע' 14 : 19.
916. בעער, מאקס [Max Beer]. געשיכטע פון מאציאליזם; דריטער
טייל: נייע צייט פון 14. ביז 18. יאהר הונדערט. יידיש—יוסף לעשצונסקי. ווארשע, די
וועלט, 1927. 157 ע' 13 : 19.
- את ההלכים הקודמים ראה „ק.ס.“ שנה ג' ע' 37 1601.
917. בראכמאן, א., טאָמסינסקי, ש., פאַלאַטניק, ש. קלאסנקאמף;
כרעסטאמאטיע (צו דער געשיכטע פון קלאסנקאמף און פון דער רעוואלוציאנער
רער באוועגונג אין רוסלאנד). טייל 1. מאסקווע, „שול און בוך“, 1928. 320,
[4] ע' 15 : 22.
918. גוטנבוים, ק. ארטור שאפענהויער: זיין לעבן און פיראָזאָפיע.
ווארשע, גיטלין, 1928. [3], VI, V, [1], 116 ע' 15 : 21.
919. גוטנבוים, ק. דער סוד פון טויט. ווארשע, גיטלין, 1928.
158 ע' 16 : 23.
920. גערבפיש, מ. בוכהאלטעריע פאר אלע; טאפעלע יידיש-פּוילישע
בוכפירונג ... טעאריע און פראקטיק. ווארשע, גיטלין, 1927. 149 ע' 15 : 21.
921. דיקשטיין, ש. פון וואס איינער לעבט. 5. אויפל. ווארשע, „די
וועלט“, 1927. 37, (1) ע' 13 : 19.
922. ווערנער, אטמא [Otto Werner]. די קונסט פון ליבע; א נוצליך
בוך פאר יונג און אלט; יידיש—לעאן ראדאמסקי. ווארשא, גאלדפארב, 1927.
105 ע' 14 : 21.
923. זינגער, י[שראָל] י[רושע]. ניר-רוסלאנד (בידער פון א ריווע).
ווילנע, קלעצקין, 1928. 246 ע' 14 : 20.
- טאָמסינסקי, ש. קלאסנקאמף. ראה לעמלה מספר 917.
924. טאמסקי, מ. [M. Tomskii]. די פראפעסיאנעלע באוועגונג אין רוסלאנד;
אידיש [פון רוסיש]: ה. פרומעס. מינסק, מעלזכע פארלאג פון ווייסרוסלאנד,
1925. 74 ע' 15 : 23.
925. יאשונסקי, יוסף. נאמור און מענטש; אלטע, נייע און נייעסטע
דערגרייבונגען אין נאטורוויסנשאפט און טעכניק. ווארשע, קולטור ליגע, (1927).
[2], 285 ע' 13 : 20.

907. קצנלסון, י[צחק?]. צפיריים; ספר למוד ומקרא עם מחלקה לעבודות בכתב [מאת] י. קצנלסון זי. ברקמן. ספר א—ג. ורשה, „אחיספר“, 1927. 173, [3]; [2], 187, XVI, II; [6], 271, [2], VI, [8] ע' 17 : 23. מצויר. ספר ב' הוצאה שניה.

908. תנ"ך. תורה. לקושים. תש"ש לילדים עם ציורים; נסדר ע"י ש. ל. גרדון. ספר א—ב. ורשה, אחיספר, תרפ"ז. 100, [1], [2], 78 ע' 14 : 20.

909. סאגאלאוויטש, ג. מאטעמאטיק; טייל 1, ארבעטביכל פארן III. שוליאר [פון] ג. סאגאלאוויטש און י. ראווין. מינסק, מעלזכע פארלאג פון וויסרוסלאנד, 1926. 185, [1] ע' 15 : 23.

910. סלאנימסקי, יוסף. ענגלישע מעמאדע מיט א פולשטענדיגען ווערטער בוך ... ווארשא, גילכאווסקי, 1927. 132 ע' 15 : 22.

911. קאסמטעליאנסקי, ר. שפאניש דורך דריי שפראכן: שפאניש, יידיש, רוסיש, פויליש. ווארשא, יאקובסאן-גאלדבערג, 1927. 161, [1] ע' 13 : 18. ראווין, י. מאטעמאטיק. ראה במספר 909.

912. Artom, Elia S. Corso pratico di grammatica ebraica; con esercizi e piccolo vocabolario. Roma, "Israel", 1928. 172 p. chart. 16 : 21.

* = Biblioteca Dario Ascarelli, Collana scolastica, v. 2.

כב. ספר מודע כללים בעברית ויודית.

- אַנגלס, פּר. התפתחות המציאות מאוטופיה למדע. ראה ע' 191. נורמן, י. האהבה, הדת והאמונות בפסיכואנליזה. ראה ע' 197. פיננבאום, א. העין. ראה ע' 31.

913. איינזאפט, ס. [S. Einsaft]. די זוכטאווזשע און גאפאנישע באוועגונגען; יידיש פון דער 4-טער רוסישער אויסגאבע א. וואלאברנסקי און ר. מייזל. מינסק, צענטראלראט פון די פראפאגאנדע פון וויסרוסלאנד, 1926. 167, [1] ע' 15 : 22. עם הוספה מאת מ. פוקרובסקי.

914. באביטש, יוסף. „פרייע ליבע“ אין דער יודישער גאס-און אנדערע ארטיקלען וועגן עהנליכע טעמעס; וואס געזעהן און וואס געהערט. ווארשא, גאלדפארב, חש"ד. 36, 32, 16, 20 ע' 14 : 21.

"Żydowskie szkolnictwo średnie w Polsce". Lwów, Towarzystwo,
1927. 54 p. 15:23.

כא. ספרי למוד.

- ביאליק, ח. נ. דור דור וסופריו. ראה ע' 18.
- ברוך, א. ספר למוד וקובץ שאלות של תורת החשבון. ראה ע' 20.
- ברקמן, י. צפירים. ראה ע' 244 מספר 907.
900. גולדשטיין, א. תורת הקיבוצים; ספר למוד ומקרא
לכתי ספר תיכוניים ולעם. קישינוב, דפוס „טכניק“, תרפ"ו. [8], 142, [1] ע' 24:16.
- בע' 132—142 מלון עברירוס-אנגלי-צרפתי-גרמני-רומני.
- ברדון, ש. 5. חמש לילדים. ראה ע' 244 מספר 908.
901. גרזובסקי, יהודה. הלמוד הראשון; אפא-ביא ומקרא
עברית עפ"י שיטה קלה ומודרנה. עם תמונות וציורים. ורשה, „השחר“, תרפ"ח.
69 ע' 15:21.
- ברוך, א. מלמודי המתמטיקה האלמנטרית. ראה ע' 27.
902. מיטרופול-שנסקי, א. אירופה. חלק ראשון. [ורשה], גימלין,
[1928]. 154 ע' 15:22.
- הספר מנוקד. לתאור כל ארץ גדולה נספח פרק על קורות היהודים בתוכה. בסוף
מלון קצר של המונחים הגאוגרפיים.
903. מנוסוביץ, מ. מ. דקדוק קצר למתחילים עם מלון לחנוכים
שבספר בתרגום אנגלי. ורשה, „אחיספר“, 1928. 104, 20, [1] ע' 14:21.
- למלון שער מיוחד בשם: מלון לדקדוק קצר.
- סוילרדוב, ר. בממלכת המינרלים. ראה ע' 29.
904. פרידמן, א. ז. עברי אנכי; ספר למוד לשון הקדש בשביל
מוסדות החנוך הדתיים. ספר ראשון לאף-בית, וקראת עברית. מהדורה שניה
מוגהה ומתוקנת. בענין, „לעווין-אלטער“, תרפ"ח. 80 ע' 14:21.
905. קנטורוביץ, ש[מואל] ש[בח]. דקדוק השפה העברית לכל
סגנונה; קורס עליון על דוגמאות ספרותיות לעבודה שבכתב. חלק שני תורת
המאמר (סינכסיס). ורשה, אחיספר, [1928]. 246 ע' 15:22.
906. קנטורוביץ, ש[מואל] ש[בח]. תורת הלשון העברית
לכל סגנונה (דקדוק לתלמידים). חלק א. מדרגה ב. מהדורה י"א. ורשה, דפוס
סיקורה, תרפ"ו. 4, 75, 2 ע' 15:22.

891. ארבעטער רינג, ניו יארק, בילדונגס דעפארטמענט. פראגראם פון די ארבעטער רינג שולן ... ניו יארק, ארבעטער רינג, 1927. 95 ע' 12 : 20.

892. לעהרער, ל. די מאדערנע אידישע שול. ניו יארק, מויזעל, 1927. 180 ע' 12 : 18.

שול און לערער. ראה ע' 204.

893. Berlin. Hochschule für die Wissenschaft des Judentums.

Fünfundvierzigster Bericht. Berlin, (typ. Scholem), 1928. 47 p. 16:23.

I: Jahresbericht des Kuratoriums für 1927. II: Der Numerus im Problem der Sprachentstehung von Dr. Harry Torczyner.

את הקורס ראה ק. ס. שנה ד' ע' 111

894. Breslau. Jüdisch-theologisches Seminar Fraenckel'scher

Stiftung. Bericht des jüdisch-theologischen Seminars Fraenckel'scher Stiftung für das Jahr 1927. Zur Gedächtnisfeier für den Stifter...

den 29. Januar 1928. Wissenschaftliche Beilage: Eine Untersuchung der mosaischen Gebote (בחינת המצוות לפי מניין סדרן והתחלקותן) von Michael Guttman. Breslau, typ. Schatzky, 1928. XIX, 67p. 15:23.

החוספה המדעית בעברית.

895. Deutschländer, Leo. Bajs Jakob, sein Wesen und Werden.

Im Auftrage der Keren Hathora-Zentrale hrsg. von Leo Deutschländer. Wien, Keren Hathora-Zentrale, 5688-1928. [3], 56, [2] p. 13:19.

עם 7 תמונות.

896. Gamoran, Emanuel. Introductory course in education;

a syllabus for Jewish teachers. Cincinnati, Dept. of synagog and school extension of the Union of American Hebrew congregations, (c 1926). IX, 98 p. 13:20.

897. Gutmann, Joseph. Geschichte der Jüdischen Lehrer-

Bildungsanstalt in Berlin. Teil 2 (1909-1925). Berlin, typ. Hermann, [1926]. 32 p. 16:23.

החקק הראשון שחובר ע"י הוצמן הופיע בשנת 1909.

898. Totah, Khalil A. The contribution of the Arabs to

education. New York, Teachers college, Columbia university, 1926. V, 105 p. 15:22.

= Teachers college, Columbia university contributions to education, no. 231.

999. Towarzystwo zydowskich studentow filozofji U. J. K. we

Lwowie. Pięciolecie 1922-1927; kronika i sprawozdanie. Dodatek:

neue Folge. Frankfurt a. M., Kauffmann, 1927. [4], 159, [1] p. 16 : 23.
אנתולוגיה.

886. **Speier, Max.** Daheim und draussen; ein Jugendbuch. 2. verm. Aufl. Frankfurt a. M., Kauffmann, 1926. [10], 229, [1]p. 13 : 18.
Lehmans jüdische Hausbücherei, neu hrsg. von Oscar Lehmann.

887. **Weilerstein, Sadie Rose.** What Danny did; stories for the wee Jewish child. Illustrations by Sol Aronson. New York, Bloch pub. co., 1928. 107 p., illus. 14 : 22.

888. **Young Judaea.** Handbook for Young Judaeans 5688 1927-1928. New York, Young Judaea, 1928. 95, [1] p. 8 : 13.
את הקודם ראה ק. פ. שנה ד' ע' 262.

ב. חנוך והוראה.

בנימינ, א. ילדינו. ראה ע' 19.

גלס, י. י. מיתודיקה לכתבי הקדש ... ראה ע' 62.

וילנה. הקורסים הסימנריוניים של הד"ר משאראנא. חוברת פרגוגית. ראה ע' 205.

889. **זילבר, זאב בן משה.** תפארת בחורים. שני מאמרים: א' ... חנוך חבנים וב' חינוך התורה ... להורים קרן התורה ... לובלין, דפוס הערשנהארן, תרפ"ו. 46 ע' 13 : 19.

נימן, ב. ההיגיונה של בית הספר. ראה ע' 29.

890. **[שרפשטיין] שארפשטיין, צבי.** החנוך בארץ ישראל. ניוורק, ענן ע"י ההסתדרות העברית באמריקה, תרפ"ח. 191, [1] ע' 7 תמונות. 15 : 23.

"עוד לא היו ימים של חוסר התענינות בסצב החנוך ובתכנו הפנימי ובשאלותיו החשובות כימינו אלה. וזכרים אנו, שבימי חבת-ציון היתה שאלת תחית הרוח ע"י בית הספר בארצנו עומדת ברום עולמנו. כמה טפלו אז בבית הספר ביפו, וא"כ, בהוסד הגמנסיה הרצלית— כמה מאמרים נכתבו על זה... לא כן עתה עם גדול העול של בנין הבית הלאומי נדחקה שאלת החנוך לקרן זווית"—כך מתאונן המחבר בצדק רב בפרק הראשון של ספרו, שהוא הספר המקיף הראשון אשר נתן לנו על סצב החנוך בארץ. המחבר מעביר לפנינו את כל הסיפוסים השונים של בתי הספר העממיים וגני הילדים, את בתי ספר להורים ואת בתי ספר של ועדת התרבות ואת תלמוד תורה של התימנים ואת כפר ילדים וכו'. בסוף הספר ע' 185—191, ביבליוגרפיה בשאלת החנוך בא"י, בשאלת הדת והמסורת בחנוך ובשאלת החנוך הדתי בכלל (חבל שהובאו בשאלה חשובה זאת רק ספרים באנגלית) ובשאלת הדרכים החדשות בחנוך.

היה רצוי שהספר יתורגם גם לשפות אירופאיות, כי בתאורו החי והרענן יכול הוא לענין מתכנים רבים בעד עבודתנו בא"י.

תר אביב. אוניברסיטה עממית, "אחד-העם". תכנית הלימודים קיץ תרפ"ח. ראה ע' 200.

לפנינו רומן, המספר את תולדות ארבעת אנשים צעירים, שנים גרמנים ושנים יהודים/ כתוב ע"י משורר לא-יהודי בלי שום משא-פנים ומתוך ידיעה רחבה בענינים יהודיים. המחבר לא רק בקיא בשפה היודית ובמנהגי היהודים, כי אם יודע גם פרק בספרות הרבנית. זרות היהדות ברורה לו אך הוא רחוק מלבמלת. באופן זה סולל ספרו היפה דרך לאחות בין העמים. הלא כה נדיר הוא שאדם יבין את הור ויתן לו רשות הקיום. המספרי הזה ראוי לכבוד גם בתור משורר גם בתור אדם.

881. Witt, Samuel Aron de. Idylls of the ghetto and other poems. New York, Rand book store, 1927. 90 p. 14:20.

יט. ספרות הכנעני.

ביאליק, ח. נ. אלוף בצלות ואלוף שום. ראה ע' 18.

ביאליק, ח. נ. דוד המלך בילדותו. ראה ע' 18.

ביאליק, ח. נ. המלך דוד בחייו ובמותו. ראה ע' 191.

ביאליק, ח. נ. ספר בראשית. ראה ע' 18.

ביאליק, ח. נ. קברות מלכי בית דוד. ראה ע' 192.

ביאליק, ח. נ. שלמה ואשמרי. ראה ע' 192.

ביאליק, ח. נ. שלמה מלך החיות והעופות. ראה ע' 18.

882. גולדבלום, י. ק. חג הבכורים בארץ ישראל בשנת

תשע"ז; חייון בשתי מערכות לבני הנעורים ... לונדון, דפוס נרודיצקי, תרפ"ו.

16 ע' 12:18.

גולדמן, ש. צ. העופות והגן, החצר והארמון. ראה ע' 192.

ספריה לילדים. א—י. ראה ע' 29.

ספריה לנער. מס. ו—2. ראה ע' 30.

ספריה קטנה לילדים ולנערים. א—ו. ראה ע' 198.

עולמנו. ירחון לנער העברי בצ'כוסלובקיה. ראה ע' 203.

עפר. ספרי מקרא לילדים כד—לג. ראה ע' 30, לד—לה ראה ע' 198.

עפר. 44—46 ראה ע' 31, 47—50 ראה ע' 198.

פישקין, א. הרב בעיר היהודים. ראה ע' 31.

883. Geismar, Otto. Bilder-Bibel für Kinder gezeichnet.

Berlin, Mass, 1928. [4] p., 48 plates. 14:21.

ציורים בקיום פשוטים בשביל ילדים בני 6—7 שנים. כדאי שמוציאו ישתמשו

בספר זה.

884. Herlinger, Ilse. Märchen. Mähr. Ostrau, Färber, (c

1928). 126, [1] p. 15:21.

885. Rothschild, Theodor; ed. Bausteine zur Unterhaltung

und Belehrung aus jüdischer Geschichte und jüdischem Leben;

ע' 150—161 „Reubeni, prince des Juifs" (Max Brod et la philosophie du Judaïsme).

869. Marek, Andrzej (Arnstein, Marek). Dowcipy żydowskie; redagował i wstępem zaopatrzył Andrzej Marek. Warszawa. Freid, 1927. 125 p. 12 : 17.

Biblioteka "Moja".

870. [Meirowsky] Ben Eliezer. Letters of a Jewish father to his son. London, Murray, (1928). XI, 274 p. 14 : 22.

המסות אשר בספר זה נכתבו ראשונה בשביל העתון הציוני המופיע ביוהנסבורג. כעין אב, החפץ לקרב את בנו לספרות העברית החדשה, כתב המחבר את המכתבים האלה. ביניהם מסות על ד. ב. לבנון, מ"מ ספרים, שלום עליכם, י"ל פרץ, אימבר, ברנר, פרישמן, י"ג טייכר, ק.א. שפירא, מ. צ. מנה, יהל"ל, צ'רניחובסקי, קרוכמל, א"ה. גרץ, ברדיצ'בסקי, לייבובלום, מ"מ פירברג, אנטוקולסקי, מ. רוזנפלד, פרוג. בספר 22 תמונות של הסופרים.

871. Mühsam, Paul. Der ewige Jude; Dichtung, Leipzig, Oldenburg, [1928?]. 82 p. 12 : 18.

872. Münzer, Kurt. Jude ans Kreuz; Roman. Wien, Löwit, 1928. 229, [1] p. 13 : 19.

873. Ornitz, Samuel. A Yankee passional. New York, Boni Liveright, 1927. 514 p. 13 : 19.

874. Oyved, Moysheh. Gems and life. London, Bonn, 1927. 117 p. 12 : 19.

875. Pető, Tibor. A nagy keréken; versek. (Arad, typ. Kállai, 1926). 159, [2] p. 12 : 16.

על הגלגל הגדול. שירים. ביניהם גם שירים בעליו תכן יהודי וציוני.

876. Reznikoff, Charles. Nine plays. New York, Reznikoff, (c1927). [4], 113 p. 13 : 21.

877. Rieger, Erwin. Stefan Zweig; der Mann und das Werk. Berlin, Spaeth, 1928. 230, [1] p., ill. 12 : 20.

878. San Giusto, Luigi di. Schemagn Israel; storia d'una famiglia ebrea durante il primo anno della guerra mondiale. Torino, Petrini, (1927). VIII, 276 p. 14 : 21.

879. Schlager, B[enjamin]. Czai się serce. Warszawa, "Rój", 1928. 90 p. 18 : 24.

ספורים תנכיים.

880. Siemer, Heinrich. Juda und die anderen; Roman; mit einem Geleitwort von Max Brod. Berlin, Paetel, (c 1928). XII, 310 p. 14 : 20.

Roman eines Kindes. (Aus dem Französischen von Z. Holm). Berlin, Heine-Bund, 1928. 280 p. 13 : 19.

856. **Hartblaj, Jozef.** Jehoszua; powieść osnuta na tle życia „chaluców”. Warszawa, Freid, 1928. 94, [1] p. 14 : 20.

857. **Heine, Heinrich.** Il rabbi di Bacherach [by] Enrico Heine ; tr. di Lore Terracini Klonower. Firenze, "Israel", (1926). 103, [1] p. 16 : 23.

858. **Hirsch, Leo.** Lampion; ein kleiner Roman. Mährisch-Ostrau, Färber, (c1928). 142 p. 12 : 18.

859. **Жаботинский, Владимир Евгеньевич (Altalena).** Самсон Назорей; роман. Берлин, „Слово“, 1927. 330 стр. 14:20.

860. **[Jabotinsky, Vladimir] Altalena.** Richter und Narr; Roman. München, Meyer und Jessen, 1928. 382, [2] p. 14 : 21.

861. **Jüdische Schwänke.** (Die Auswahl, Übersetzung und Bearbeitung... besorgten Max Praeger und Siegfried Schmitz.) Wien, Löwit, 1928. [6], 268, [1] p. 13 : 19.

ליסוד הספר הונח ספרו של עמנואל אולשבנגר, ראיונים מיום מאגדלען.

862. **Юшкевич, Семен.** Евреи; роман. 3-ье издание Ленинград, „Книга“, 1928. 216 стр. 13:17.

863. **Юшкевич, Семен.** Ита Гайне; роман. 4-изд. Ленинград, „Книга“, 1928. 147 стр. 13:18.

864. **Каган, А[брам].** Карьера Левинского; роман. . Перевод с английского С. И. Цедербаум. Ленинград, „Книга“, 1927. 402 стр. 14:20.

865. **Kaplan, Josef.** Im siebenten Himmel und andere Skizzen. Leipzig, Kaufmann, 1927. 203, [1] p. 14 : 20.

866. **Kessel, J[oseph].** Terre d'amour. Paris, Flammarion, (c 1927). 224 p. 12 : 19.

867. **Ledroit, Johannes.** Joseph; Erzählung aus dem Lande der Pharaonen; ein Kulturbild für Jugend und Volk. Giessen, Roth, (c 1927). [8], 198, p. 13 : 19.

868. **Levinson, André.** Croisières; vingt études sur des écrivains étrangers de ce temps. Lettre-préface de Paul Valéry. Paris, "La Renaissance", 1927. [9], 271, [6], p. 12 : 19.

יה. ספרות יפה לרעות על נושאים יהודיים.

Altalena. ראה **Жаботинский** ^י**Jabotinsky.**

844. **Аш, Шалом.** Электрический стул; роман; перевод И. Беккера. Ленинград, „Книга“, (1928). 147 стр. 13:18.

Ben Eliezer. ראה **Meirowsky.**

845. **Bloch, Jean Richard.** Levy; Erzählung; deutsch von A. Weldler-Steinberg. Basel, Rhein-Verlag, (1927). 90 p. 12:18.
(Elsässische Bibliothek).

Del Monte, C. Sonetti giudaico-romaneschi .228 ראה ע'

846. **Eidlitz, Walther.** Kampf im Zwielficht; eine Dichtung. Berlin, Zsolnay, 1928. 54, [1] p. 13:21.

עבוד האגדה על מלחמת מרכאל והשטן על גורל משה.

847. **Франко, Иван.** Моисей; поэма; с предисловием автора; авториз. перевод П. Дятлова. (Харьков), „Пролетарий“, (1926). 111, [1] стр. 12:15.

עם ביוגרפיה של המחבר ותמונתו.

848. **Freeman, John.** Solomon and Balkis. London, Macmillan, 1926. [3], 90 p. 16:23.

שור אפיר.

האגדה הישנה על שלמה ומלכת שבא, בחרוזים ערבים לאון ובשפה עשירה. עצמות. מספר האפיונות בדיוות מן הלב, כלן מלאות חן.

849. **Friedman, Dénes.** A zsidó irodalom főirányai. Ujpest, Weisz, 1928. 124, [1] p. 12:16.

הכוונים העיקריים של הספרות העברית. התכן: תקופת התנ"ך. תקופת החשפעה היונית. תקופת המסרת. התקופה הערבית-יהודית. תקופת הרבנות. תקופת השפעת המערב.

850. **Gear, Joseph.** The legend called Meryom. New York, Morrow, 1928. VI, [1], 289 p. 13:19.

851. **Goldschmidt, Eddy.** Drei Chanukafestspiele; ein Purimfestspiel. [Hamburg], (typ. Ackermann), [1927?]. 77 p. 14:22.

852. **Gronemann, Sammy.** Schalet; Beiträge zur Philosophie des „Wenn schon!“. Berlin, Jüdischer Verlag, 1927. 295, [3] p. 13:18.

853. **Hamilton, Cosmo.** Caste. New York, Tutnam, 1927. [2], 347 p. 13:19.

854. **Harry, Myriam.** La conquête de Jérusalem; roman. Paris, Flammarion, (1928). 308, [2] p. 12:18.

855. **Harry, Myriam.** Das kleine Mädchen von Jerusalem;

832. קאַראַלניק, א[ברהם]. דאָס בוך פון בלעטער. טייל 1. ווארשע, „אחיספר“, [1928]. 236 ע' 15 : 21.
מסות ספרותיות.

833. קאַראַלניק, א[ברהם]. ווירערקלאנגען און ווידערשפּרוכן. טייל 1—2. ווארשע, „אחיספר“, [1928]. 236 ; 225, [1] ע' 15 : 21.

834. קעין, האַל [Hall Caine]. רעוואָלוציאָנערן. באַנד 1—2 (ביחד). חוצאה שנייה. ווארשע, גאָלדפארב, 1928. 176 ע' 15 : 23.

835. קעלערמאַן, בערנהארד [Bernhard Kellermann]. איריאַט; יידיש — מ. דזאָלדאָוסקיר. ווארשא, גאָלדפארב, 1925. 517 ע' 15 : 22.

836. קראוועץ, מ[איר]. אויף די וועגן פון ווינט. (נויארק), פראַלע-מאָרישע משפּחה, 1928. 224 ע' 13 : 20.

837. ראַבאָן, ישראָל. הינטערן פלוים פון דער וועלט. (ווארשע, 5. גאָלדפארב, 1928). 72 ע' 14 : 20.
שירים.

838. ראָדין, אלישע. פון צוויי קוואַלן. פעטראַגראַד, (דפוס „קראַסניִי אַגראַמאַטאר“, 1924. 30, [II] ע' 11 : 16.
שירים.

839. ראָלאַן, ראַמען [Romain Rolland]. זשאַן כריסטאָף; פון פראַנ-צווויש אַהרן מאַרק. באַנד 1—10 [33 כרכים]. ווארשע, „ביכער“, 1927. 15 : 22.
פרעמיע צו „ליטעראַרישע בלעטער“.

תכן: באַנד 1: באַנען; באַנד 2: פרימאַרגן; באַנד 3: יוגנט; באַנד 4: בונט.
827. [I] ע'; — באַנד 5: יאָריד; באַנד 6: אַנטואַנעט. 561 ע'; — באַנד 7: אין שטוב; באַנד 8: די פריינדיגס; באַנד 9: דער ברענעדיקער דארן; באַנד 10: דער סוף פון וועג. 646, [I] ע'.
860. שטיין, פסח. דראַמען. ניו יארק, „טעאַליט“, 1928. 176 ע' 13 : 19.
עם הקדמה מאת ב. ריווקין.

841. שימשעלעוויטש, מ. „ניע גאָדיען“; קאָמעדיע אין 3 אַקטן. מינסק, דרוקער פאראיין אין ווייסרוסלאַנד, 1925. 62 ע' 12 : 17.
עם הקדמה מאת א. וואלאַבריינסקי.

842. שניאורסאָן, פישל. קאַראַהאַד (די בלאָנזשענישן פון אברהם-איציק דער קירושנער). ווילנע, קלעצקין, 1928. 128 ע' 14 : 20.

843. שענפּעלד, ראָזע. בילדער פון לעבען. ניו יארק, (דפוס קראַסער), 1925. 229 ע' תמונת החברת. 14 : 20.

820. ספעקטאָר, מרדכי. מיון לעבן. 1. טייל: קינדערוואָרן. 2. טייל: יוגנטיאָרן. 3. טייל: וואס מיון אויג האָט געזען. ווארשע, „אחיספר“, [1928] 297, [1]; 167, [1]; 168 ע' 15 : 21.
821. עריק, מאַקס. די געשיכטע פון דער יודישער ליטעראטור פון די עלטסטע צייטן ביז דער השכלה-תקופה, פערצנטער-אכצנטער יאָרהונדערט. מיט 35 בילדער און מעלאדיעס. ווארשע, קולטור-ליגע, 1928. 447, [3] ע' 17 : 24.
822. ערענבורג, איליא. אויסערגעוויינליכע פאסירונגען פון כוליאָ כורעניטאָ און זיינע תלמידים... אין טעג פון פרידן, קריג און רעוואָלוציע... צווייטע אויפלאגע. (ידיד—מנחם פלאקסער). ווארשע, קולטור-ליגע, [1928]. 390 ע' 16 : 23.
823. פאלמע, ס. קינדער פון שמורעס; נאוועלע. (לאנדאן, קונסט מעלעניום", (c 1927). 128 ע' 14 : 18. מצויר, תמונת המחבר.
824. פאלמע, ס. רויטע רויזן. לאנדאן, קונסט, 1924. 112, [1] ע' 17 : 22.
825. פלאָבער, גוסטאָו [Gustave Flaubert]. סאלאמבאָ; ראָמאן; פון פרנצויזיש — מאַרק ראקאָווסקי. ווארשע, ראקאָווסקי, 1927. 448, 5 ע' 16 : 24. = געזאמעלטע ווערק פון גוסטאָו פלאָבער, 2. באַנד.
826. פעפער, יצחק. וועגן זיך און אזוינע ווי איך. קיעוו, אוקראינישער מעלכע פארלאג, 1924. 93, [2] ע' 14 : 22. שירים.
827. פראַנס, אנאטאָל [Anatole France]. געטער זענען דורשטיג; פון פראנצויזיש — אהרן אוינהאַרן. ווארשא, גיטלין, 1928. 328 ע' 14 : 20.
828. פראַנס, אנאטאָל [Anatole France]. דער היצערנער מאנעקטן; פון פראנצויזיש: מ. האלצבלאט. ווארשע, גאלדפארב, 1928. 239, [1] ע' 14 : 20.
829. פראַנס, אנאטאָל [Anatole France]. עפיקורס גארטן; איבער-געזעצט פון פראנצויזיש און פארזעטן מיט באמערקונגען פון מ. האלצבלאט. ווארשע, גאלדפארב, 1928. 207 ע' 14 : 20.
830. פרייטאן, א. דער בלינדער מאַלער; סעלאדראמע אין 3 אקטן מיט א עפילאג. ווארשא, דרוק הענדלער, 1927. 72 ע' 14 : 21.
831. קאַצאָוויטש, לאַזאַר. אין יענע טעג; א פיעסע אין 3 אקטן מיט א פראלאג. פארווארט פון י. בראַנשטיין. מינסק, מעלכע פארלאג פון ווייס-רוסלאַנד, 1927. 62 ע' 13 : 17.

808. לעווין, יאנקל. פון יענע יארן; „קליין־בונד“. מינסק, בעלזערס-
פּעטשאט, 1924. 40 ע' 14 : 22.
- מאטקע חב"ד. ראה ע' 222.
809. מאַנבערג, רייזל. די לידען פון א פרוי; א ווידוי פון א געפא-
לענע פרוי. ווארשא, גאלדפארב, 1926. 96 ע' 13 : 19.
810. מארגעריט, וויקטאר [Victor Margueritte]. דער נייער דור;
יידיש — פועה ראקאווסקי. ווארשא, גאלדפארב, 1928. 359 ע' 13 : 19.
811. מארגעריט, וויקטאר [Victor Margueritte]. דין קערפער גע-
הערט דיר; יידיש — פועה ראקאווסקי. ווארשא, גאלדפארב, 1928. 352 ע' 14 : 20.
812. מייזעל, א. דער ווייסער בער און אנדערע דערציילונגען. ניו-יארק,
„פרייהייט“, 1927. 189 ע' 14 : 21.
813. מיינעראוויטש, מ. ראכמיעל דער נאכט־שווער. (כארקוב),
מעלזכע פארלאג פון אוקראינע, 1925. 62 [1] ע' 13 : 16.
814. נאדיר, משה. אונטער דער זון. ווילנע, קלעצקין, 1928. 247 [1] ע' 14 : 20.
געקליבענע ווערק, IV.
815. נאדיר, משה. מעשהלעך מיט א מאראל. ווילנע, קלעצקין, 1928.
250 [5] ע' 14 : 20.
געקליבענע ווערק, II.
816. נאדיר, משה. פון מענטש צו מענטש. נייע, פארגרעסערטע
אויפלאגע. ווילנע, קלעצקין, 1928. 225 ע' 14 : 20.
געקליבענע ווערק, I.
817. סטרינדבערג, אוגוסט [August Strindberg]. ווידוי פון א נאר;
יידיש — משה זילבורג. ווילנע, קלעצקין, 1927. 340 ע' 12 : 19.
818. סינקלער, אייפּטאן [Upton Sinclair]. דזשימי היגנס; ראמאן;
יידיש מארק פאגעלמאן. ווארשא, גאלדפארב, 1927. 409 ע' 14 : 20.
819. ספיר, שאול. דער קאליף פון קארדאווא; היסטארישער ראמאן
פון דער אידישער „גאלדענער עפאכע“ אין שפאניען אונטער די מורען. ניו-יארק,
ספיר, 1927. 286 ע' 15 : 24.
השער גם באנגליז.

„בני הדור הישן — כותב המאסף בהקדמה — אותם חוקרים שהיו בעלי „שיחה נאה“ בבית המדרש ובאספות-שבתה, והיו מספרים את ה„מעשיות“ הקצרות ומוסרים את ה„שיחות חולין“ של תלמידי חכמים, נאספו אל אבותיהם. הצעירים שלנו — נכדיהם, להם מעשיות אחרות לגמרי; שיחות חולין שלהם אינן של תלמידי חכמים כלל... יען גם ה„גדולים“ שלהם הנם מסוג אחר...”

אמת וצדק!

באמרות של גדולי התורה ואנשי המדע מוחשות „פקחות“ ו„חריפות“ מקוריות. הן באמת „נוצרו“ ולא נאמרו; בבחינת מה שאומרים „תעשה ולא מן העשוי“. בהנהגות והמדות משתקפים ה„רוח“ וה„מחנה“ של כל עברי, וההוקף האין-סופי של „רחב“ בשמתו של יהודי אמיתי. אמנם כבר ישנם עבודים אחדים במקצוע זה, אבל „העולם מספר“ הנהו יותר מקורי; באשר נאמן הוא למודעתו שמוסר בשער הספר: געקליבן און איבערדערציילט — אסף וספר עוד הפעם; זאת אומרת: כמה שנאמר — דברים כהויתם.

בשנים האחרונות הונהג כתיב חדיש ביודית, אֶתֶּלֶת אשר השתחרר מכבלי האשכנזיות. אבל מר ל. הלך הלאה והתרחק מרחקיה בנוגע ליושר הכתב, גם מן החדיש שבחדישות. לו כתיב משלו ואתות משל עצמו, כמש עד כדי התפשטות הצורה. חפשיותו זאת הולידה את החלופים הללו:

א' תחת ה' — בארואיקס (צד 99) במקום בארואיקס.	
ה' " ע' — העקן (צד 142) " עקן.	
מ' " ד' — געדולס (צד 224) " געדולד.	
פ' " ב' — היפשע (צד 98) " היבשע.	
ק' " ג' — הייליקער (צד 92) " הייליגער.	

וכן גם בנוגע לתוספות, כמו: בא — תחת בע, אפ — תחת אב, פיר — תחת פאר. האות ה' חסרה לפעמים גם בתוך המלה וגם בסופה: נאָענש (צד 161) תחת נאהענש; צורו (צד 68) תחת צורוה.

ולו לכל הפחות היה מר ל. תקיף בדעתו ועומד בה, כי אז יוכל היה האומר לאמר: „אין חבדות בנוגע למעם“; אבל יש אשר הכותב איננו כרוך גם אחרי חוקי הכתיב של עצמו, למשל: גרינשפרוק (צד 91) גינשפרוק (צד 212); לייפסיק (צד 91) לייפסק (צד 147); זעען (צד 228) זען (242); ליידיק (צד 119) ליידיג (236). במשלים רבים כאלה מכה לייפסון את לייפסון...

גם ישנן מלין אשר על הקורא הבלתי רגיל להזיע סרם ימצא את כונתן, כמו: אויבנאן (צד 6), וואסער (7), באלייפן (75); תחת אויבע־אן (ראש, איוב כ"ט כ"ה), וואָס ער באגלייפן.

כל אלה ההעברות הנן אך נוגעות בצד הסכני, אולם אין הן מפגימות לא טובו של „דו וועלט דערציילט“ אף לא טיבו.

ח. ש. ניו הויזען.

807. דער לעבעדיקער. (הומאריסטישע שריפטן). באנד 1, 3, 5. ווארשע, „אחיספר“, [1928]. 286; 184; 308, [1] ע' 14: 21. באנד 1: 100 מענות צו אמעריקע; באנד 3: פיתום און רעמסס; באנד 5: פאמפאדור.

אסף מאמריו של המחבר על סופרים והוגי דעות בישראל. כמעט כלם נדפסו ב"זרנה דאס ווארט". ס"ה ישנם 9 מאמרים; מהם 3 על סופרים עברים (בראליק, ברנר וברוינין), 3 על סופרים סוציאליסטיים באמריקה (מ. רוזנפלד, א. לעמין ור. א. הורוויץ) ו1 על נורדו, זנגור וקוהלר. המחבר גותן בשפה קלה סקירה כללית על כל סופר וסופר מבלי להכנס לפרטים.

799. משעכאו, א[נשאן] פ[אורלאוויטש] [Anton Chekhov]. א דומל און אנדערע דערציילונגען ... יידיש—מרדכי נירדון. ווארשע, קולטור-ליגע, 1928. 239, [1] ע' 15 : 22.

אויסגעוויילטע ווערק, 2. באנד.

800. משעכאו, א[נשאן] פ[אורלאוויטש] [Anton Chekhov]. שרה אבראמסאן; א דראמע אין פיר אקטן; פריי איבערזעצט און אינסצעניזירט פאר דער יידישער בינע דורך י. מ. ברוין. ווארשע, "טעאפילם", 1928. 141 ע' 15 : 22.

יאוואראוסקי, מרדכי, ראה ליפסאן, מ.

801. באריק, איזי. אף דער ערד. מאסקווע, "שול און בוך", 1926. 112 ע' 15 : 23. שירים.

802. באשטשעוואצקי, מ[שה]. הארטע וואר. (מאסקווע, "שטראס", 1924). 62, [2] ע' 14 : 22. שירים.

803. ליבעדינסקי, יורי [Iurii Libedinskii]. די וואך; אידיש — א. קושניראו. מאסקווע, "שול און בוך", 1925. 131 ע' 15 : 23.

804. ליטוואקאו, משה. אין אומרו. צווייטער באנד. מאסקווע, "שול און בוך", 1926. 219, [1] ע' 15 : 23.

805. לייזויק, ח. [לייזויק האלפערן]. דורך זיבן טויטן. קיעל, "קולטור-ליגע", 1926. 92, [3] ע' 14 : 22. שירים.

806. ליפסאן, מ. [מרדכי יאוואראוסקי]. די וועלט דערציילט; מעשות, ווערטלאך, הנהגות און מדות פון אנשי שם ביי אידן ... נירוארק, "דורות", תרפ"ח. 319, [1] ע' 15 : 22.

חלק ליידים בעברית בשם "אנשי-מדות" ראה ק.ס. שנה ד' ע' 195. הבו גדר לעבודת ה"כינוס"!

אמרות וחידושים, מהתלכות ועקיצות של גדולינו אינם "נמצאים" בספרים, כי אם "נמסרים" הם מדור לדור בעל-פה. כי על כן מפעל גדול עושים אותם הסופרים המכונים את כל העלול להשכח ומאספים כל "דבר" האבוד.

- באנד 1: פון לעבענס מארק. (318 ע'). באנד 2: ראפשאנסקער קרבנות. (320 ע').
באנד 3: צוויי וועלטען. (320 ע').
עם פקסימיליה. על השערים נדפס גם השם הבדוי שבו היה ידוע המחבר והוא ב. גארין.
788. גלאזמאן, ברוך. אויף יענער זייט אקעאן. ווילנע, קעצעקין, 1928.
276, [1] ע' 14 : 20.
געקליבענע ווערק, באנד III.
789. גלאזמאן, ברוך. אויף די פעלדער פון דזשארדזשיא. ווילנע,
קעצעקין, 1927. 380, [1] ע' 13 : 19.
געקליבענע ווערק, באנד IV.
790. גלאזמאן, ברוך. פארטונקלט גאלד. ווילנע, קעצעקין, 1928.
302 ע' 14 : 20.
געקליבענע ווערק, באנד V.
דאברין אבראמאוויטש, אל. ראה ע' 229 מספר 771.
791. דאניעל, מ. אפן שוועל. מאסקווע, שול און בוך, 1928.
112 ע' 15 : 23.
792. האמסון, קנוט [Knut Hamsun]. די וואגלער; (ראמאן); יידיש—
יצחק באשעוויס. ווילנע, קעצעקין, 1928. 587 ע' 14 : 21.
פרעמיע צו די „ליטערארישע בלעטער“.
793. האמסון, קנוט [Knut Hamsun]. די לעצטע פרייד; (ראמאן);
אידיש—א. אוועניצקי. ווילנע, קעצעקין, 1928. 240 ע' 14 : 21.
פרעמיע צו די „ליטערארישע בלעטער“.
794. האפשטיין, דוד. אף ליכטיקע רואינען. מאסקווע, שול און בוך,
1927. 160 ע' 15 : 23.
שירים.
795. וויזען, מ. א. חכמה און הריפות; מעשיות, אנעקדאטען, תורות,
משלים און חקירות. ווין, וויזען, תרפ"ז. VI, 151 ע' 15 : 22.
796. זאלא, עמיל [Emile Zola]. די וואס ליבט מיך; יידיש—ג.
קאפטאל. ווארשא, גולדפארב, 1927. 128 ע' 14 : 22.
797. זאלא, עמיל [Emile Zola]. זשערמינאל; יידיש—א. ערליך. [2].
באנד. 5—7. טיילן. ווארשע, גולדפארב, 1928. 251 ע' 14 : 20.
798. זעצער, ש[מואל] צ[בין]. פיגורען; עסטיען. ניו יורק, פריערבערג,
תרפ"ח. 211 ע' 14 : 20.

- 776 באָנין, שלמה. דער פערטער אינטערנאציאנאל אויפן שטערן מארם;
פאנאסטישע דערציילונג. (ביאליסטאק), (דפוס פארטנא), 1927. 106 ע' 14 : 19.
עם חמנת המחבר.
- 777 באדער, גרשם. איוביגע אמת'ן; פון ספרים און פונם
לעבען ... מעשיות ... וויען, דרוק „אוינאן“, 1927. 304 ע' 15 : 23.
- 778 באָנזעלס, וואלדעמאר [Waldemar Bonsels]. די בין מאיא
און וואָס מיט איר איז פארלאָפן; א ראָמאן פאר קינדער; יידיש — ר. ראפאפּאַרט.
ווארשע, קולטור-ליגע, [1928]. 170 ע' 13 : 19.
- 779 באקקאטשא, זשאוואנני [Giovanni Boccaccio]. דעקאמעראן;
אירוסטריט און מיט ביאגראפיע פון מחבר; יידיש — ג. קאפמאַל. ווארשא,
גאלדפארב, 1928. 176 ע' 15 : 22.
- 780 בלאסקא איבאנעס [Blasco Ibanez]. פרויען-פיינט; (ראמאן);
יידיש — מ. זאמלער. ווארשע, גאלדפארב, 1928. 159, [1] ע' 14 : 21.
- 781 גאָדינער, ש. טאג אנטקעגן. מאסקווע, „קולטור-ליגע“, 1924.
126, [1] ע' 15 : 22.
- 782 גאָדינער, ש. דער מענטש מיט דער ביקס; (ראמאן). ערשטער
בוך. מאסקווע, „שול אין בוך“, 1928. 171, [1] ע' 15 : 23.
- 783 גאטלאבער, אברהם [ב.ער]. יידישע ווערק; ארויסגעגעבן פון
א. פרידקין און ז. רייזען. צווייטער באנד פון „א. ב. גאטלאבער און זיין עפאכע“.
ווילנא, קלעצקין, 1927. xxii, 257, 4 ע' 13 : 19.
הכרך הראשון הופיע בשנת 1925.
- גארין, ב. ראה גידיא י.
- 784 גארקי, מאקסיים [Maksim Gorkii]. א זומער; יידיש: ש. 5.
דאָסין. ווארשע, „נייע קולטור“, (1927). 178 ע' 15 : 21.
- 785 גארקי, מאקסיים [Maksim Gorkii]. מאלווא און אנדערע דער-
ציילונגען; יידיש—א. פרידקין. ווילנע, קלעצקין, 1928. 252, [2] ע' 15 : 21.
געקליבענע ווערק.
- 786 גארקי, מאקסיים [Maksim Gorkii]. מיינע אוניווערסיטעט; יידיש—
א. און מ. זילבורג. ווילנע, קלעצקין, 1928. 362 ע' 14 : 20.
- 787 גידיא יצחק. געזאמעלטע שריפטען. באנד 1—3. מיט גארנים
ביאגראפיע פון עלזאבעט גארין. ניו יארק, עלזאבעט גארין, 1927. 14 : 22.

769. [נימרוק] אמת, י. ביצ. ספר המשלים; אנציקלופדיה משלית-רעיונותית-פתגמית עברית, תנכית-תלמודית, לעווית כללית. יפרד לשני ספרים א: ספר משלי עם. ב: ספר משל הקדמוני. (ורשה, דפוס גרפיה), [תרפ"ח]. [6], 234, [1] ע' 15: 23.

סמילנסקי, מ. זכרונות. ראה ע' 197.

סנקביץ, ה. בישימון ובערכה. ראה ע' 198.

ספריה קמנה. לה—לט. ראה ע' 198.

פריץ, י. 5. זכרונות. ראה ע' 198.

770. [ציטלין] צייטלין, הלל. דבר לעמים; חזון על גוים ועל ממלכות... ורשה, (דפוס פוימנט), תרפ"ח. [2], 85 ע' 15: 21.

קמחי, ד. ניקסו. ראה ע' 199.

קפת הספר. קי"ט—קכ"ב. ראה ע' 199.

ריגאי, י. אל השמש. ראה ע' 199.

רימונט, ול. סט, האכרים. ראה ע' 200.

שוער, א. דור הולך. ראה ע' 200.

שילר, פ. דון קרלוס. ראה ע' 200.

ספרות יפה יודית.

771. אבראמאויטש, נ[אדיעזשדא]. דער זיידע צווישן אייגענע און פרעמדע; זכרונות פון מענדעלעס מעכטער נ. אבראמאויטש און אל. דאברין-אבראמאויטש. ווארשע, קולטור-ליגע, (1928). 61, [2] ע', 3 תמונות 14: 20. בראש הספר הקדמה ובסופו הערות מאת מ. וינריך.

772. אליצקי, ל. אין אן אקופירט שטעטל. ווארשע, (דפוס וואגמייסטער), 1924. 263 ע' 15: 22.

773. אַרשאַנסקי, ב[ער]. אף כוואלעס. ערשטער טייל. מאסקווע, „שול און בוך“, 1924. 83 ע' 13: 19.

774. באבעל, אי. [יצחק] [Isaac Babel]. די נעשיכטע פון מוין מויבנשלאק אין אנדערע דערציילונגען; פון רוסיש — גיטל מייזל. ווילנע, קלעצקין, 1927. 139, [1] ע' 13: 19.

775. באבל [יצחק] [Isaac Babel]. דערציילונגען; אידיש — ד. פערדמאן. (כארקוב), „קניחהספילקא“, 1925. 97, [1] ע' 12: 17.

ממש (ועלינו להדגיש כאן שבפונדחים ראה היטב מה שלמעלה מכל ספק בהנחותיו ומה היפותטי בהן). על כל פנים כבר אפשר להגיד דבר אחד: בהראותו את הקשרים הלשוניים בין תרגומי היהודים ובין תרגומי הנוצרים, רכש בלונדחים פינה חדשה ליריעותינו בהיסטוריה הרוחנית גם של היהודים וגם של הנוצרים. ולגבי נקודת המבט היהודית ביחוד חשוב בעינינו החלק השני של שמתו: תורתו על מסורה לשונית אצל יהודי ימי הביניים. בנדון זה הצליח לפי דעתנו לאסוף נמוקים המונעים כל ספק שהוא וע"י זה נראה פעם גם מחוץ לגבולי הדת, במחיצת החיים הלאומיים קשר ממשי בין יהודי התקופה העתיקה ובין יהודי זמננו אנו. הרעיון של אחוד והמשך של הגזע היהודי מתחזק מאד על ידי מציאותיו. וזאת אחת מן המעלות הרבות של ספר חשוב זה. ת. פלאום.

767. **Del Monte, Crescenzo.** Sonetti giudaico-romaneschi; con note esplicative e un discorso preliminare sul dialetto giudaico-romanesco e sulle sue origini. Firenze, "Israel", 5687—1927. 180, [1]p. 14:20.

Kaulen, Fr. Rudimenta linguae hebraicae. ראה המספר הבא.

Torczyner, H. Der Numerus... 893 מספר ע' 242

768. **Vosen, Chr[istian] Herm[ann].** Rudimenta linguae hebraicae scholis publicis et domesticae disciplinae brevissime accomodata scripserunt Chr. Herm. Vosen et Fr. Kaulen. Editio decima. Friburgi Brisgoviae, Herder, 1927. XI, 171 p. 14:23.

הוצאה עשירית של ספר הלמוד הידוע, אשר יצא בפעם הראשונה ב 1860.

Wutz, Fr. Die Transkriptionen von der Septuaginta bis zu Hieronymus. 210 ראה ע'

מז. ספרות יפה עברית חדשה.

אברם, ג. בת פרעה. ראה ע' 191.

איבסן, ה. אויב העם. ראה ע' 191.

אמתי, י. ב"צ. (שם בדוי). ראה נימרק.

אש, ש. כתביו... ראה ע' 191.

בורלא, י. אשתו השנואה. ראה ע' 191.

בלזק, א. גובסק. ראה ע' 192.

גרינברג, א. צ. אנקראון על קטב העצבון. ראה ע' 193.

יברכיהו, י. מתוך ההפכה. ראה ע' 195.

לוברני, א. שלחבות. ראה ע' 196.

לונדון, ג'. ספורים. ראה ע' 196.

על התנ"ך, גם רומניוס גם גרמניוס. (צריך להוסיף לרשימות אלה עוד אחרות אשר הדפיס בלונדניה בעצמו אחר כך בקובץ Mélanges Thomas, ע' 36 עד 38)¹.

במבוא למלונז רשם בלונדניה את המקסמים הבאים בחשבון בחקירת הלשונות היהודיות-רומניות של ימי הביניים. רשימה זו שבה נאסף בפעם הראשונה החומר המפורז פה ושם, חשובה מאד כמובן. אבל בכל זאת איננה שלמה. הנה מקסמים אחדים החסרים בה:

(1) „בלעזים“ אימלקיים בספר שבידו הלקט לר' צדקיה בן אברהם הרופא מרומא, הוצאת בובר, וילנה, תרמ"ז; המלים נתפרשו על ידי עמנואל לֵב, RBJ. כרך XXVII, ע' 239 והלאה.

(2) „בלעזים“ אימלקיים בספר תניא (דפוס קרימונה שכי"ה); נתפרשו ע"י לֵב שם.

(3) „בלעזים“ אימלקיים בספר חשמד המכלה העגולה (כ"י מן המאה השלש עשרה ב-Vaticana), ראה א. ברלינר, אוצר מוב תרמ"ה, ע' 1 והלאה, שטיינשנדר, Hebr. Übers., ע' 367 והלאה.

(4) „בלעזים“ צרפתיים במחזור ויטרי; נתפרשו ע"י ג. שְׁטֵינְגֶר בספרו הגרמני „המלים הצרפתיות במחזור ויטרי“, מנגצה, 1889.

(5) „בלעזים“ פרובנצליים בפרושו של מנחם מאירי מפרפינין על משלי ועל תהלים. ראה עליו Histoire littéraire de la France, XXVII, 540.

6-8) בלעזים פרובנצליים וקטלניים בשלושה פרושים בלי שם מחבריהם על ס' איוב הנמצאים בכתבי יד אלה: Paris, Bibl. Nat. cod. hebr. 207; Parma, cod. hebr. 582; Lond. Montef. Coll., ms. 6. דוגמאות מהם נמצאות Hist. litt. de la Fr., XXVII, 554-5.

מלונז של בלונדניה שהוא מצוין לא התעתד להיות שלם; אין משרתו אלא להביא את החומר לשם הוכחת שיטתו של המחבר. לא נראה לנו, אם כן, ראוי שנתוכח על לקוים שנפגשים בו. רק זאת נזכיר שלפי דעתנו המלה המעניינת matynada (שחירת) הנמצאת ב-Cancionero de Baena ע' 303 של הוצאת פיראדל היתה צריכה להכנס אל המלון. — אל אלה הצורות של „סינגוגה“ אשר בלונדניה דן עליהן ע' 116 ו-117 מוסיף ה-Canc. de Baena עמוד 302 עוד אחת: Sygnoga. (אגב ארחא נראה לי כי הצורה signoga איננה כמו שאומר בלונדניה עמ' 117, צורה משובשת בכתוב כי אם תוצאה של מטתסיס; הצורה sygnoga היא כעין מעבר לזה).

והנה נסכם את דעתנו על הספר. בלונדניה נתן השערה מעניינת עד למאד. ההוכחה לא הובאה, לפי דעתנו, בכל הפרטים, אמנם אין להתפלא על זה כלל וכלל; הלא מועטים הם המקורות. האם באמת השפיעו היהודים על ה-Vetus Latina, ולהיפך האם באמת לא השפיעו ה-Vetus Latina וה-Vulgata כלל וכלל על תרגומי היהודים בימי הביניים? השערתו כשהיא לעצמה, מתקבלת מאד על הלב: הלא ברי הוא שהנוצרים בתרגומי התנ"ך ובפרושו שאלו בעצמם של היהודים ומצד אחר לא מצא בלונדניה — והלא הוא המומחה לדבר — עקבות השפעה נוצרית על תרגומי התנ"ך היהודיים לפני המאה הש"י. ואמנם למרות זאת ההוכחה לשטתו תשאר אי-שלמה עד שגלו שרידים של תרגומי התנ"ך בלטינית, כתובים ע"י יהודים

(1) אגב ארחא אזכיר כי רפאל סוירדלוב, בספרו „בממלכת המינרלים“, חוברת ב', תל אביב תרפ"ה, ע' 66, הדפיס גם כן רשימה של תרגומים של האכנים היקרות האלה ונראה לי שגם רשימה זו באה להוסיף הוכחות למסקנתו של בלונדניה.

en langue romane des Juifs au moyen âge et les anciennes versions.
Paris, Champion, 1925. CXXXVIII, 247 p. 16: 25.

ספרו המצוין של בלונדחים אשר פרקים ממנו הופיעו קודם (בשנת 1925) Romanias REJ הוא הראשון אשר בו נדונים הדיאלקטים הרומאניים של היהודים מתוך מבט חודר וכולל. כבר קודם לכן (ביחוד ע"י דרמסמטר) נאסף חומר בצורה של מקסטים מלונים ומאמרים לקסיקוגרפיים; אבל רק אסקולו התחיל בעבוד בלשני של החומר הזה וגם הוא רק בנוגע לסוג אחד של דיאלקטים, האימלקיים. בלונדחים לעומתם יכול היה להסתמך על חומר שכמוהו לא נאסף עדיו: המה כמעט כל השוואות הישנים של הלשונות האלה אשר רובם קצת מתוך כתבי יד המפוזרים פה ושם. כן גם הסיק מהם מסקנות בלתי צפויות.

בנוגע לאחד המקורות היותר חשובים, הלא המה פרושי רש"י על התלמוד, לא היה תלוי בדפוסים המלאים שגיאות: הוא בעצמו מכין עכשו אוסף שלם של ה"בלעזים" בפרושי רש"י התלמודיים, לפי כל כתבי היד. ולחומר הקסיקוגרפי הענקי הזה נוספו עוד התוצאות העשירות של חקירה עמוקה בתרגומי התנ"ך ודברי ימי היהודים והנוצרים. עדות על בקיאות המחבר הבלתי רגילה משמש השפע הרב של ההערות (התופסות בדרך כלל מחצית מכל עמוד), המשוות על הספר צביון של מכשיר ביבליוגרפי, כמעט.

הספר הוא בן שני חלקים: אחד — "נסיון של מלון משה של הלשונות היהודיות-רומאניות בימי הביניים" והאחר הוא חקירה על אודות הלשונות הללו והוא משמש מבוא למלון. את ההנחה היסודית של הספר אפשר לנסח בקצור כך: (1) בתרגומי התנ"ך היהודיים-רומאניים נשמרה מסורת לשונית שלא נפסקה במשך כל ימי הביניים ובמקצת גם בתקופה המאוחרת, ולמסורת זו זקה אל תרגום השבעים. (2) הדיאלקטים היהודיים-רומאניים של ימי הביניים מסכימים הרבה עם התרגום הלטיני היותר קדום של התנ"ך, הנקרא בשם Italia או Vetus Latina. (3) התרגום הלטיני הזה נעשה בעזרת יהודים ובהשפעתם.

בין הוכחות אחרות להנחתיואלה מביא ב. גם זאת כי לתרגומיהם על התנ"ך ופרושי השתמשו הנוצרים הראשונים כמה פעמים בעזרת חכמים מישאל. אגב אראה אזכור כי כאן היה כדאי להראות שמנהג זה נתקם עוד זמן רב. למשל, לא רק אוגוסטינוס העיד על זה שעור לו יהודי כהכנת התנ"ך, כי אם גם כמאה התשיעית העידו זאת Claudius Taurinensis⁽¹⁾, Hrabanus Maurus⁽²⁾ ועוד. — בלונדחים רוצה גם להוכיח לקורא שהיו פעם תרגומים לטיניים לתנ"ך כהובים בידי יהודים. אמנם אין לנו שום שרידי תרגום כזה ולפי דעתי אין לתאר שזכר תרגומים כאלה היה יכול להעלם לגמרי, לו היו פעם במציאות. — הנחתו של המחבר כי נמצאה מסורת לשונית בלתי נפסקת אצל היהודים בימי הביניים מתקבלת מאד על הדעת. אין ספק שהיהודים ביותר נוטים מאד למסור פרושים קבועים לתנ"ך מלה במלה מדור לדור. (למשל דבר שראוי להוסיפו על אלה שמזכיר בלונדחים, הוא כי יהודי בכל עור היום כהדריהם שכירושלים משתמשים בתרגומם את התנ"ך בשפה שהיא יותר קדומה מן ה"תרגום" המדובר עכשו ביניהם). המחבר מציין את האופי המסורתי והארכאיסטי של תרגומי התנ"ך שנעשו בידי היהודים בימי הביניים. בתור דוגמא לזה הוא מביא רשימות של מלים אשר בהן שמות "שתיים עשרה אבני האפוד" תורגמו בכמה תרגומים

⁽¹⁾ Sitzungsberichte der Wiener Akademie, CXLVI, 4, כרך 137-138, ע' 138.

⁽²⁾ Monumenta Germaniae historica, Epistolae, V, ע' 403 ו 423.

ולא בפין. יעינו נא המחברים במקורות גופם! עין קרית ספר, שנה ד' עמ' 135. כדאי גם לציון: כהנתן מעוגעת בדס (שכל טוב ויגש מ"ה כ"ו). לשלש פרשות פרשו כמו ב"י (ע"פ הערוך) אבל לשלש את א, אותו שרש בארמית, שאינו בב"י. פרשו ע"פ לוי! זנדז, שרש מספק כל כך, הובא רק על פי ב"י.

בכלל נשמטו הרבה ערכים. לא הובא מצרצא (מציצו עינא, כת' ס' ע"ב). שישנו בלוי וביסטרוב. שמה מחמת שלוי מוחסו לשרש צוץ? ויסטרוב מפרש מצרצא מלשון עמץ קמץ, הרי שהוא ממשפחת מירץ, למימץ (שבת ק"ח לפי גר' ההוצאות). שהוראתו המיוחדת לא הובאה לא בלוי ולא ביסטרוב ופשוטא אף לא כאן. במשמש ובא הסרה הוראת בא בנחת, שנרשמה בלוי וביסטרוב. אנב, מעה בזה הכותב ZAW 26, עמ' 324, שרצה לשלול הוראה זו. ערך נזו, שישנו במלונות (גם בב"י, בכרך שיצא בשנה האחרונה) לא הובא. שמה מפני שאינו אלא בנוסח הערוך — ערכי נז, צפורן, שע — ובהוצאות המדרש אינו? א"כ למה נכנס כעכ"ע, שאף הוא רק בנוסחת הערוך? ושוב מחוץ לתחום: נזו נמצא גם בירקוט המכירי תה"ל מ"ה, ר"ג, ובתשובות הגאונים, הרכבי עמ' 24 — "תורתן של ראשונים", ח"ב עמ' 49. ולמה לא נזכרו בערך מצדקי דברי ר"נ אפשטין, פרוש הגאונים עמ' 150? הרי נמצא ספר זה אצלם ברשימת הבבליוגרפיה. אין מועדות, שם מופשט מן מועד (הפך תם, תמות), שצין גולדשמיד בנוספות ללוי מתוך כ"י המבורג, הרבה יותר מדי מחקו, ממה שנראה להם כשיך ללשון המקרא. ראה, למשל, ערך בוא, אצלם ובמלונות אחרים.

נקוד ספרות חז"ל בעברית ובארמית, מתוך יציאת ידי חובת המדע, היא פרובלימה, שלא עמדו עליה רבים ונוהגים בזה כבהפקר: מנקרים על פי הדקדוק המקצועי והמכוץ שבדיניו ויש מניחים אמות הקריאה ויש משמיטים. לא נבוא בפרוניה עם המחברים על שהלכו בדרכי קודמיהם. אבל יש כאן דברים, שאין לעבור עליהם בשתיקה: שלשה ערכין הזק, היוזק היוזק ובכלם ה' סגולה זו' לא דגושה ומנקדת בצירי. וכן היסב היסח ועור. היודע את הדקדוק האלמנטרי יעמד וישאל: ממה נפשך, אם הנגינה מלעיל, כיצד נתקדה החברה האחרונה בתנועה גדולה ואם הנגינה מלרע, מפני מה אין דגש אחרי הסגול? ומדוע היכר, היכרא ועוד בא דגש בכ'? היסבה, הסבה (ה' בסגול, ס' בצירי לא דגושה ודגש בב') מה דקדוק כאן? ומה טעם לנקד מפסלות בחירק ה'/? וכן שהולית ועוד?

בפשטות גמורה נכתב: התנמנמ בה' בראש בתוספת הערה התפ' (התפעל) ומובא ציטט נתנמנמו בני! וכן התעסק ועוד אבל נתמנה נתמסמס בני' ובהערה נתפ' (נתפעל). למחברים, כנראה, כלל, כי פסיב גמור הוא נתפעל וחוזר התפעל. באיזה ספר למוד מצאו כלל זה? בשרש? וכהנא? וכי עשוי הוא למציאות?

אסים בשבח; חצוניות מהדרת, כמות קטנה ומקלה את השמוש. ראוי גם להזכיר, כי נתן תרגום בשלש לשונות, שאחת מהן עברית, ואף זה שבח הוא.

ח"ן.

765. **Bergsträsser, Gotthelf.** Einführung in die semitischen Sprachen; Sprachproben und grammatische Skizzen. München, Hueber, 1928. xv, 192 p. 16:23.

766. **Blondheim, D[avid] S[imon].** Les parlers judéo-romans et la Vetus Latina; étude sur les rapports entre les traductions bibliques

של הספר ראוי אף הוא לשבח וראויה לתהלה החברה להרמת מדעי היהדות בברלין שעזרה להוציא ספר מועיל זה לרגלי יובל 25 לפעולותיה. הספר נשאר עם הופעתו יקר המציאות — הוא נדפס רק ב־350 מִפְּסִים — לַצֶּעֳרָנוּ!
ספר זה שהנחו פרק חשוב בכח היוצר היהודי, השיבותו רבה גם לדברי ימי היהודים בברלין של אז.

מ. נרקיס.

Kornitzer, L. רוממות אל.

ראה ע' 215.

Lampel, S. קול שמואל.

ראה ע' 215.

763. Rosenthal, Toby E. Brinnerungen eines Malers. München, Pflaum, 1927. 107 p., plates, port. 16 : 22.

יד. בלשנרת.

זילברמן, א. מ. מלון שמושי לתלמוד, למדרש ולתרגום. ראה המספר הבא.

קנטורוביץ, ש. ש. דקדוק השפה העברית. ראה ע' 243.

קנטורוביץ, ש. ש. תורת הלשון העברית. ראה ע' 243.

764. קרופניק, ברוך. מלון שמושי לתלמוד, למדרש ולתרגום; עם פירוש המלות בעברית, באנגלית ובגרמנית ועם דוגמאות ומראי מקומות מאת ברוך קרופניק בחשתתפות א. מ. זילברמן. 2 כרכים. לונדון, שאפירא, תרפ"ז. [12], 460, [1]; [6], 438, [2] ע' 19 : 25.

השער וההקדמה גם באנגלית וגרמנית.

הפוך מועט בדפי הספר הזה יורנו, שיותר מדי סמכו המחברים על „המלונים הגדולים המהירים לחקירת לשון הספרות התלמודית“ (מבוא). המלונות הגדולים! מי אינו יודע את סמכותם אף לגבי שלמות החמר. הלא המון ערכים ודרכי לשון שלספרות חז"ל, שיכלו להיות פתוחים לפני מחבריהם, נעלמו מהם! בינתים נתרחבה החקירה ואפשר גם לשאוב מלא חפנים מתוך ההוצאות האחרונות של חלקי ספרות חז"ל, שהולכות ומתפרסמות. הספר שלפנינו הקל לעצמו את דרכו. ונראה, כי גם מן המלונות, שנזכרו בביבליוגרפיה, שמש לו בן יהודה „אחרון“ בחלק העברי.

לא נדון עם המחברים אלא בתוך עוגתם שעגו הם לעצמם ונביא דגמאות אחדות ראיות לדברינו.

אופן אופנים בהוראת אופי אינו בכך יהודה ולא הובא אצלם, אעפ"י שהוא כתוב מפרש ביסמורב ובלוי. ויסלחו לי, אם אצא מתוך העוגה הנ"ל: אלו בקשו היו מוצאים: אנו יכולים לעמוד על אופני הוד (ולקוט המכירי, תהלי ק"ב, יד). אופנה של אומה זו (והזהיר שמות עמ' ק"ב); ביסמורב מובא גם: כאופן וכהלכה (מר' תהלי ו' מדפ' ויב' ואירך). אבל הרי אינו לא בב"י ולא בלוי. חנות מיוזנת (יש גם גר' מזוינת) נמצא ביסמורב ובלוי ובפין. אבל לא בב"י ולא במלון שלפנינו. בערך געגע מובאים פרושים משבשים של ב"י (מן „חפרה התרגולת" עד „שינדף הריח") ואינם לא בלוי ולא ביסמורב

התאורים המקובלים, השכלונה הנהוגה, החוקים בכתבות המוצעות על-ידי משוררים וה"ויזירונג" המצוירים בידי צירים שאף הם קבלו את ה"אינוציות" מאחרים (מכאן הכתבות *inventit*... שבמדליות), כל אלה עשו את המדליה למלאכה שאין עמה אמנות בכלל.

המחבר, לא-יהודי, נפגש במקרה לרגלי עבודתו בשני שמות המדלירים הבולטים וביחוד בשמו של אברמסון ואח"כ נפגש גם באסף של יציקות-גפירת נעלם עד שקשה היה לו לותר ולא לספל בהם במונוגרפיה מיוחדת — כה הוא מספר בהקדמתו. ועבודתו הוכתרה בהצלחה. פרקים יפים הוקדשו בספר לאב ולבן, ביחוד לאחרון. כאן אנו נפגשים בפעם הראשונה, לאחר שרבים הזכירו רק אגב ארחא את שני המדלירים, בפרטים חשובים מאד. חבל שהמחבר לא הקדיש יותר לאברהם (האב). החמר הנמצא ביריבו על מדליר זה הוא כה מועט, עד שגם המחבר מוכרח לדלג על פרטים מחייו הבנויים כאן רק בצורת השערה. וחבל ביותר משום שעם אברהם אובר לנו חוס של משפחת מפתחים עתיקה (כי המקצוע הזה היה נמסר מדור לדור ושם המשפחה פ"ח — פתוח-חותם — יוכיח). אולי יש באמת לחפש את מקורה של משפחה זו בברנדבורג, שבה פעלה משפחת מפתחים באבן חן בשם אברהם.

בכל אופן מהעד האמנותי אין להאריך את הדבר ולהקדיש מקום גדול לאברהם. בכל עבודותיו הוא נראה כאומן-ירי טוב היודע את מלאכתו ונמצא תחת השפעת הברוק בן דורו. לעומת זה הקדיש המחבר את תשומת הלב הדרושה לאברמסון (הבן). אולי משושששת כאן במקצת יהדותו של אברמסון או לא הראתה לנו כלל כגון בתאור המלחמה של לואוס (Loos) נגד אברמסון, אשר עם הקנאה שאמן חש לחברו לא היה נקי גם משנאה אליו בתור יהודי. פעולתו של אברמסון שהתחילה עוד בהיותו בן ט"ז הראתה תיכף על כחו בפורטרט. עודו נער והוא עוזר לאביו בעבודתו, פתוח החותמות למדליות, ואז הוא מפתח את הפורטרטים בשעה שהאב מפתח את התיאורים האליגוריים שברורם כגון המדליות למנדלסון (בערך בשנת 1770 — קורפוס מספר 251) ולברוקמן (1778, קורפוס מספר 188). הודות לנסיעת-למוד במשך 4 שנים (1787—1791) למד אברמסון הרבה מאד. הוא שב והביא את ידיעת המטבע העתיקה וזו השפיעה עליו בפשטותו, ובהיותו בעל עין חדה וכשרון פלסטי הביא את המדליה שלו לידי אמנות. כיצד הבין את מקצועו אפשר לראות מתוך הדעות שאברמסון הביע בשאלת המדליה והמטבע במחברתו: *Versuch über den Geschmack auf Medaillen und Münzen, Berlin, 1801*. בפורטרט היה כחו גדול ובפורטרטים אחרים השיג את הדמיון והטפוס והאכספרטיביות, שיש לחמוה בתקופה ההיא ובמקצוע שנעשה כה סכני הודות לשטנין. אני מונה לדוגמא פורטרטים כשל איצטיג וולצר ורבים אחרים, המפליאים במסורת האפי המיוחד.

הספר שלפנינו נותן אפשרות להכיר את יצירתו המקפת של אברמסון, הודות לפרקים המושכים והמעניינים שבספר וחלק הקורפוס. בחלק הקורפוס לא מנע המחבר מעצמו כל יגיעה בכדי לתת לנו פרטים על כל מדליה והטבעתה, את מספר ההטבעות, המשקל, המתכות ושמות האספים והוא נותן גם תרגום גרמני מלטינית-הרועץ של המדליות. בצלומים לקורפוס שנדפסו בטעם ובהדור רב בדפוס-אור יש חמר מעטין מאד. הרגילים אצל המקצע יודעים מה רבה העבודה הדרושה להשגת כל זה ויודעים גם כמה חשוב החמר הזה. כמו כן רב ערכם של הרשומים השונים שבטקסט עצמו כגון תמונת אברמסון, תמונת אברהם, פכסמייליה של אינסטרוקציה לאברהם בתור מדליר התצר עם חתימת פרידריך הגדול וכן "ויזירונג" שונים. חסר מאד בספר מפתח השמות ואולי גם מפתח השנים. ודאי המחבר ותר על אלה כדי שלא לעשות את הספר כבד מדי ואולם אין זה מצדיק את הקמץ. הדורו

758. **Ruppin, Arthur.** The agricultural colonisation of the Zionist organisation in Palestine. Tr. from the German by R. J. Feiwel. London, Hopkinson, 1926. VIII, 209 p. 14:22.

עם מבואות ומפת איי. את הספר בעברית ראה ק.ס. שנה ב' ע' 238.

Tygodnik zydowski. 205 ר ה ע'

Zionist organization. Czechoslovakia. Zprávi-Nachrichten.

ראה ע' 205.

יג. אתנוגרפיה, פולקלור, אמנות.

759. בערנשטיין, א. מ. מוזיקאלישער פנקס; ניגונים ואמלונג פון יידישן פאלקס אוצר, מיט טעקסט און ערקלערונגען. בוך 1. ווילנע, ווילנער אידישע היסטאריש-עטנאגראפישע געזעלשאפט אויף דעם נאמען פון ש. אנ-סקי, 1927. XXVII, 96 ע' 30:23.

760. טויבש, ליבל. תלמודישע עלעמענטען אינ'ם יידישען שפריכווארט מיט אן אנהאנג: תלמודישע געפליגעלטע ווערטער אין דער יידישער שפראך; א ביימראג צום יידישען פאלקלאר. צווייטע פארבעסערטע און פארמעחרטע אויפלאגע. ווין, דפוס מנורה, תרפ"ח. 69, [1] ע' תמונת המחבר. 21:15.

הוצאה ראשונה (ג'כ תרפ"ח) ראה ק.ס. שנה ד' ע' 235.

761. מאטקע חב"ד אדער וויטצע איבער וויטצע. שעהנע וויטצען אין ריין זשארגאן. 11-טע אויסגאבע. ניר-יארק, היברו פאבלישינג קאמ., (1926). 59 ע' 20:14.

762. **Hoffmann, Tassilo.** Jacob Abraham und Abraham Abramson; 55 Jahre Berliner Medaillenkunst 1755-1810. Mit 42 Lichtdrucktafeln und 10 Bildbeilagen. Frankfurt a.M., Kauffmann, 1927. 158p. [1], 24:31.

=Schriften der Gesellschaft zur Förderung der Wissenschaft des Judentums, Nr. 31.

לפנינו המונוגרפיה המציגת הראשונה על שני מדלירים יהודים שזמן פעולתם חל בתקופה כה ערה בברלין, בתקופת מנדלסון. ראויים הם המדלירים והמפתחים היהודים למונוגרפיה מקפת ואם עדיין לא שמו לב להם, ובכללם לאלה המיוחדים, שידעו להעלות את מלאכתם לירי אמנות ממש, הרי זה רק מפני העוזה הרבה השוררת במקצוע זה. במאה הי"ח ולפניה עוד היו אמנר-המסבך היהודים, המפביעים/אמנים בחסד עליון וככל אפן אומנים מהזררים במלאכתם. בעת פעולתם של שני המדלירים שלנו אברהם האב (1723-1800) ואברהם אברהמסון (1754-1811), שהמונוגרפיה מוקדשה להם, היה מצבה של המדליה הגרמנית ירוד מאד. שלטון הברוק,

Jungzionistische Blätter. 205 ע' 7א.

751. Kritika sionismu... Praha, Svaz Čechů Židů v Českoslov. republice, (1927 ?). 38 p. 13: 18.

Lederer — Asimilace versus Sionism. Otakar Guth—Kritika Sionismu. Bankrot Sionistické politiky s doslovem.. G. V. Prazsky-Cesti intelektualové o ceskožidovství a Sionismu.

752. League of Nations. Mandates. Statistical information concerning territories under mandate. Geneva, typ. Atar, 1928. 15 p. 21: 33.

= Publications of the League of Nations, VI A. Mandates 1928. VI A 4. p. 2—3: Palestine (population, trade, public finance).

Linkes Zentrum. Mitteilungs-Blätter. 205 ע' 7א.

753. Macmunn, Sir George. Military operations: Egypt and Palestine from the outbreak of war with Germany to June 1917; compiled by Sir George Macmunn and Cyril Falls. (2 vol.). London, H. M. Stationery off., 1928. XVIII, 445 p., 12 maps; 15 maps. 15: 23.

History of the Great war based on official documents by direction of the historical section of the Committee of imperial defence.

כרך ב' מכיל את המפות בלבד.

754. Menasce, Jean de. Situation du sionisme. Paris, Plon, 1928. 55p. 12: 20.

Extrait du cinquième numéro de Chroniques du "Roseau d'or".

755. Nourrisson, Paul. Visions de pèlerinage; souvenirs de Palestine. Paris, Lecoffre, 1928. 103, [1]p. 12: 18.

ג. מספר. על נסיעת קהילים צרפתים שעלו לא"י באביב 1927. המחבר מסתמך ע"פ רוב לתאר את הרגשות העולים החדות. כרגיל ראו רק מקומות קדושים נוצריים.

756. Picard, Leo. Zur Geologie der Kischon-Ebene. Mit 2 geolog. Karten nebst Profilen, 4 Textfiguren und 4 Abbildungen. Leipzig, Hinrichs, 1928. 72 p., diagrs. 15: 23.

"Sonderdruck aus der Zeitschrift des Deutschen Palästina-Vereins, Bd. 51."

757. Pinsker, Lev. "Autoemancipación" exhorto a sus correli-gionarios por un judío ruso (Leon J. Pinsker); con un prefacio de Ajad Haam. Traducido y prologado por S. Liebeschutz con un apéndice sobre la personalidad del Dr. León I. Pinsker. Buenos Aires, Edición del traductor, 1926. 36p. 15: 22.

בהתחלת הספר באה בובליוגרפיה, הקדמה של העורך, ומאמרים של מ. א. בורוכוב (אברו של ב. ב.), לויבה בורוכוב (אשתו), י. בן-צבי וש. קפלנסקי. כרך א' בשם "ד. ב. באראכאוו, פועלי-ציון שריפטען ערשטעס בוך" הופיע בהוצאת פועלי-ציון בניו-יורק בשנת 1920.

די מזרח וואגט. ראה ע' 206.

746. מיליקאווסקי, נתן, פאלק און לאנד. ניו יארק, חש"ד, 1928. 125 ע' 21:14.

747. סירקין, נחמן. נעקליבענע ציוניסטיש-סאציאליסטישע שריפטען. באנד 2-1. ניו יארק, פועלי ציון, 1925-6. [1], 318; [1], 314, [3] ע' 2 תמונות. 15: 23.

די ציוניסטישע פרייע פרעססע. ראה ע' 204.

748. שפראך, פ[רויקע]. די ציאניסמן; ווער זיינען זיי און וואס ווילן זיי. כאראקט, "שטערן-ביבליאטעק, 1926. 72 ע' 13: 17.

בקרת חרופה על הציונות מנקודת ראות "יבסקית". פרקים אחדים של הספר: "ציונות — עסק בשביל מלכים" (ע' 10), "יחד עם הבנדיטנים" (ע' 19), "איך האדון (ז. א. אנגליה) מתנהג עם הכבלב (ז. א. עם היהודים בא"י)" (ע' 35).

„Арко“, представительство по Египту, Палестине и Сирии. Торговый бюллетень. 191 ע' ראה

749. Baikie, James. The glamour of Near East excavation: an account of the treasure-hunt for the buried art, wisdom and history of the ancient East, from the Nile to Babylon, the adventures, disappointments and triumphs of the hunters, and the knowledge thus acquired of the ancient world. London, Seeley, 1927. 348 p., ill. 14: 23.

ב. מדבר על החפירות החדשות במצרים אשור בבל וארץ ישראל, וגם על התרבויות המוארות ע"י החפירות האלה. על ההיסטוריה האמנות וכו'. דבריו עממיים ובהירים. בפרק "ארץ ישראל" הצטמצם בחפירות עצמן. ברוחב מיוחד דבר על החפירות שסדר ה Pal. Expl. Fund בירושלם בשנת 1923. בנוגע לחפירות "החברה העברית לחפירות א"י ועתיקותיה" אצל החומה השלישית ב. עוד נמנע מלחץ משפט. הספר מכיל תמונות מופת.

Falls, C. Military operations: 753 221 מספר ראה ע'.

750. Granovsky, A[braham]. Bodenbesteuerung in Palästina. Berlin, Jüdischer Verlag, 1928. 119, [1] p., tables. 15: 23.

את הספר בעברית ראה ק.ס. שנה ד' ע' 192.

Die Jüdische Jugend. 205 ע' ראה.

וללמד אותם. אם לא מסקנות ברורות — רמזים חשובים אפשר יהיה להוציא מהעבודה הזאת. החוברת מכילה מבלא נוספת המציגת את היחס המספרי בין הגברים והנשים בכל עם וגזע. יש לציין שהמפקד מבריל בין חמש קבוצות יהודים: יהודי מערב (זה הרב המכריע), יהודי קרים, גרוזיה, קזקז ואסיה התיכונה. את השפה המדוברת של ארבע הקבוצות האחרונות החוברת אינה מראה, ולא ידוע מתוכה באיזה דיאלקט מקומי הם משתמשים. ועוד הערה — בשביל הקוראים שאינם מכירים את תנאי רוסיה: ברוסיה מכורים רק בשפה אחת של היהודים והיא יודית המדוברת ובכל מקום שהחוברת מזכירה „שפה עברית” — קרא יודית מדוברת.

החוברת הודפסה בתשומת-לב, ושגיאות הדפוס מעטות. הסכומים אינם משתנים בכל הסבלאות, בודאי מסבת העדר תשובות על אי אלו שאלות, ואת זה יצטרך לזכור כל מי שירצה להוציא מספרים יחסיים מהסבלאות.

743. York-Steiner, Heinrich. Die Kunst, als Jude zu leben (Minderheit verpflichtet). Leipzig, Kaufmann, 1928. 655, XIX p., port. 15 : 23.

יב. ציונות וידיעת א"י.

בלקין, י. השמרונים. הערכים אשר בארץ-ישראל. איפה הם עשרת השבטים. ראה ע' 192.

גורדון, א. ד. כתבי... ראה ע' 192.

גשורי, מ. ש. מסלולת הכביש עד בנית בית הפועלים. ראה ע' 193.

החלוץ הצעיר. פולניה. חוברת לחברים. ראה ע' 205.

הרצל, [ב.ז.] ת. ספרי הימים. ראה ע' 194.

כהן, מ. עולמי. ראה ע' 196.

גורדון, מ. כה אמר גורדון. ראה ע' 196.

סמילנסקי, מ. זכרונות. ראה ע' 197.

744. השומר הצעיר. פולניה. דין וחשבון מהועידה הארצית השביעית...

יז"כ—כ"ג תשרי תרפ"ח ... ורשה, הקואופרטיב השומרי המרכזי בפולניה, 1928. [8] ע' 15 : 22.

745. באראכאוו, ב[ער]. געקליבענע שריפטן II. אונטער דער רע-

דאקציע פון ב. לאקער. ניו יארק, באראכאוו-ברענגט 14, איריש נאציאנאלער ארכעמער-פארבאנד, (1928). LII, 300, [1] ע' 3 תמונות. 15 : 23.

החבורת שלפנינו היא הרביעית בשורת הסכומים המקוצרים והראשונה שיש לה ערך לגבי האוכלוסין העברים. היא מוקדשת לשני סימנים דימוגרפיים שהם משלמים אחד את השני: לאום ושפה, וע"י כך מקבלת החבורת הזאת ערך פוליטי מיוחד בשביל רוסיה רבת האומות והגזעים.

אנו קוראים בהקדמה כי בכרמים הנפקד („פורמולר אישי") ניתנה לשאלת הלאום כונה אתגורפית בעיקר, אולם בכ"ז לא היה רשאי הסטטיסטיקן הרושם לשנות את תשובת הנפקד בדבר הלאום, שאליו הוא משתייך לפי דבריו. הקו האפיוני הזה הוא אשר מכנים ענין פוליטי אל תכנית המפקד, באשר יש בו מן ההגדרה העצמית של התושב. השפה — פרושה השפה המדוברת, ובמקרים מסופקים — שפת האם.

בשטח הסטטיסטיקה העברית יש לקות שתוצאות המפקד תתנה תשובה על שתי שאלות עיקריות: 1) איהו שנויים חלו במבנה הכלכלי של המוני יהודי רוסיה, 2) כיצד השפיע על היהדות הרוסית בסוף תחום המושב. על השאלה הראשונה אין החבורת נותנת תשובה, כי החלוקה לפי המקצועות ומקור הפרנסה מרם נעשתה. אשר לשאלה השניה, מוצאים אנו כמה עובדות מענינות, אם כי החומר גלמי ושלש המכלאות היסודיות שבחבורת אינן מכלאות-חקירה אלא מכלאות מסכמות, מספרים כלליים.

מכלא א' מחלקת את התושבים לאומותיהם לפי מקום מגורם — בערים או בכפרים. מכלא ב' מחלקת את התושבים ללשוניותיהם. המכלא הכי חשובה היא מכלא ג', שהיא נותנת את חלוקת התושבים לאומותיהם וללשוניותיהם, בערים ובכפרים לחור, גברים ונשים לחור, בכל יחידה פלכית וגלילית. המכלא הזאת נותנת גם ידיעה ממשית מהחלוקה הטרטוריאלי של יהודי רוסיה אחרי בסוף „התחום" וגם מאפשרת נתוח ובקרת של המספרים הכלליים הנכללים בשתי המכלאות הקודמות. די לעלעל את ההקדמה המצומצמת בשביל להוכיח שיש ויש ענין רב לנתח את המספרים הכלליים, הנוגעים ליהדות הרוסית, כי שנויים כבירים חלו בה והם בולטים בכל שורה ושורה של המכלאות, המוקדשות ליהודים. הקו הראשון הבולט — הפחתת מספר היהודים ברוסיה. במשך 30 שנה הופחת מספר היהודים ברוסיה מ-5 מיליונים עד 2.6 מיליונים, באחוזים אל מספר האוכלוסים הכללי — מ-40/0 עד 1.80/0. הבאור לזה — קריעת שמחים רחבי-ידיים ומיושבים יהודים ממדינת רוסיה. אולם מלבד זה מדגישה ההקדמה שמספר היהודים אשר עזבו את רוסיה בתור מהגרים במשך השנים האחרונות קרוב ל-770 אלף.

לא פחות מענין ענין הלשוניות. השפה היחידה ברוסיה שיש לה אכספסיה רחבה היא השפה הרוסית ואין זה הדרוש. מבין 2.600.000 יהודי רוסיה משתמשים בשפה היודית רק 1.885.000 איש — רק שני שלישים. באפן יחסי גדל מספר יהודי רוסיה במשך 30 שנה (אם להויר את תושבי השטחים שנקרעו מרוסיה) ב 6.40/0; מספר דוברי יודית הופחת ב 22.50/0. „הגרעון" הלאומי הזה ניתן לנתוח גיאוגרפי מפורט בגולות הגלילים והפלכים. כל מחוז ומחוז יש לו מדת התבוללות מיוחדת.

עבוד מלא של חמר המפקד, השואה וצלב של כל הסימנים החשובים בשבילינו, מכלאות-חקירה ועבוד מתמשי — היו מכניסים אוצר יקר-ערך אל הספרות הסטטיסטית העברית. אולם זאת היא עבודה עצומה הדורשת תוצאות מרובות — ענין לשנים. לפיכך יש להתעמק לפי שעה במספרים הניתנים לנו בחבורת הזאת ובסכומים המקוצרים, כי גם החבורות העתידות לצאת ישפכו זרם אור על מבנה היהדות הרוסית בימינו. אם לגשת אל החבורת המונחת לפנינו לשם נתוח, בכלי חשבון, כדאי לחקור את המספרים הכלליים שהיא נותנת

יא. עם ישראל בזהרה.

738. לעמקין, רפאל. די ארגאניזאציע פון די אידישע קהלות... ווארשע, (דפוס רענאמא), 1928. 80 ע' 15:22.

= אידישע יורדישע ביבליאטעק, נומ. 1.

השער גם בפולנית. תכן: דאס קהלות-געזעץ. דער וואהל-רעגולאמין. — די וואהל-פערארדנונגען. — קאמענטארען און מוספער-דאקומענטען.

739. The American Jewish committee. Twenty-first annual report. New York, (Herald square press), 1928. 184 p. 13: 18.
את הקודם ראה ק.ס. שנה ד' ע' 249.

740. Belloc, Hilaire. The Jews. (2nd ed.) London, Constable, (1928). xvii, 308 p. 11: 18.

Constable's miscellany of original & selected publications in literature.

את הספר בגרמנית ראה ק.ס. שנה זו ע' 99. הוצאה א' הופיעה בשנת 1922.
ע' הספר דובר כאן לרגלי הופעת התרגום הגרמני. בשביל ההוצאה החדשה הזאת כתב המחבר מבוא חדש אשר בו הוא מדגיש שאינו אנטישמי, כי אם לוחם נגד "הממשלה היהודית במוסקבה" ונגד שלטון-הכסף הבין-לאומי, "הציר השני של כח היהודים".

Jüdisches Jahrbuch für Gross Berlin. 206 ע' ראה

741. Levy, Jakob. Die Schächtfrage; unter Berücksichtigung der neuen physiologischen Forschungen; mit einem Vorwort von Ulrich Gerhardt. Berlin, (Itzkowski), 1927. [2], 25 p. 14: 22.
בע' 24-25 ביבליוגרפיה.

742. СССР. Центральное статистическое управление. Отдел переписи. Всесоюзная перепись населения 17 декабря 1926 г. Краткие сводки, выпуск 4: Народность и родной язык населения СССР. Москва, ЦСУ СССР. 1928. XXIX, диаграммы, 138, [1] стр. 17: 25.

המפקד הסטטיסטי שנערך בחקר 1926 בכל בריות המועצות יש לו חשיבות רבה ויתרונות ניכרים לגבי יתר המפקדים שנערכו בשנות 1920, 1921 (מפקד נוסף באוקריינה). 1923. המפקדים הקודמים סודרו בתקופת מלחמת-אזרחים ברוסיה ולא חקיפו את כל שטח המדינה. המנגנון הממשלתי שרם התגבש והאמצעים הסטטיסטיים לא הגיעו לגובה הדרוש. המפקד של 1923 חקף רק את תושבי הערים ואף הוא היה רחוק משכלול טכני ומדעי. המפקד של 1926 חקף את כל המדינה בגבולותיה הקיימים זה שנים מספר וסודר וכוונן בתשומת לב ובדאגה רבה, בעזרת הכוחות האתנוגרפיים של "אקדמית המדעים". ההכנה הרצינית של המפקד ובמדה ידועה גם התלהבות המשתתפים בהגשמתו מקרבים אותו אל המפקד הראשון הרוסי של שנת 1897, שתוצאותיו בזמנו נתנו את המפתח להכנת המבנה החברתי של המוני היהודים ברוסיה.

730. **Gonsiorowski, Herbert.** Die Berufe der Juden Hamburgs von der Einwanderung bis zur Emanzipation. Hamburg, typ. Brünner, 1927. [2], 84 p. 14 : 22.

Diss. Hamburg.

ע' 82—83 ברלינגרפיה.

731. **Lecache, Bernard.** Au pays des pogromes. Quand Israel meurt. Avec dix hors-texte d'après des documents photographiques recueillis sur place par l'auteur et une carte de la région. Paris, "Progrès civique", (1927). [5], 258 p., plates. 12 : 19.

732. **Schön, Josef.** Die Geschichte der Juden in Tachau. Brunn, Jüdischer Buch-und Kunstverlag, 1927. 161, [1] p., ill. 15 : 22.

733. **Smith, Judith F.** Studies in Hebrew history. London, Sands, 1928. x, [1], 173 p. 12 : 19.

Reprinted from the English, "Messenger of the Sacred Heart", June, 1923—April, 1926.

תאור עממי של מארעות ואנשים בתולדות היהודים, בשביל קוראים קתוליים בכונה

לרומם את נפשם.

734. **Sternberg, Adalbert, Graf.** Päpste, Kaiser, Könige und Juden. Leipzig, Volkmar, 1926. 84 p. 16 : 23.

= Tagesfragen, Heft 2.

ע' 53—84 מאמרים שונים שלא נזכרו על השער.

735. **Torrès, Henry.** Le procès des pogromes; plaidoirie suivie des témoignages de M-mes la comtesse de Noailles et Séverine [a. o.]. Paris, Les Editions de France, 1928. [4], ix, 270 p. 12 : 18.

736. **Винавер, М[аксим] М[oiseвич].** Недавнее; (воспоминания и характеристики); 2-ое изд. дополн. Париж, (тип. Voltaire); 1926. XI, [2] 320 стр. 15 : 21.

הספר מכיל חקירות וסופרים של עסקנים וסופרים שאתם נפגש המחבר. ביניהם חמשה יהודים: אנטוני מ. קוליש, ג. בלומנפלד, ג. גולדנבויר ופסובר (3 האחרונים היו עורכי דין מלומדים ברוסיה). הוצאה א' הופיעה ב1917.

737. **Zsidó Plutarchos II.** Bacher Vilmos, Bloch Mózes, Kaufmann Dávid. 3 képpel. (Budapest, typ. Biró), [1927 ?] 76 p. 12 : 18 (Népszerű zsidó könyvtár, sz. 19).

Bacher Vilmos, irta Heller Bernát. — Bloch Mózes, irta Guttmann Mihály. — Kaufmann Dávid, irta Edelstein Bertalan.

Jung, L. מחרור. 214 מספר 720. ראה ע' 214.

722. Kornitzer, Leon. Rômémôss El; jüdische gottesdienstliche Gesänge. Frankfurt a. M., Kauffmann, 1928. III p. 27 : 33.

תורניגה לשבתות, למועדים ולחודשנויות שונות. ההקדמה בגרמנית.

723. Lampel, S. קול שמואל. Synagogengesänge für Kantor und gemischten Chor mit und ohne Begleitung der Orgel. Leipzig, Kauffmann, (1927). [2], 149 p. 26 : 33.

י. היסטוריה והמדעים הקרובים אליה.

724. [אפשטיין] עפשטיין, ברוך בן יחיאל מיכל. מקור ברוך; וכו' קורות חיי אבותי וחיי אני... עם זכרונותי מחיי הדור הקודם מחיי רבניו וחכמיו... ומחיי האומה בכלל בארבעה חלקים וקדם לו מבוא גדול ביד פרקים... לתאר ארצות חייהם ומדרי למדיהם של חכמי ישראל בימי קדם... ווילנא, דפוס רם, תרפ"ח. 17 : 26.

חלק המבוא [5], 188, [2], 666, [2] ע'. חלק א' [5] ע'. ע' 669-940. חלק ב' [5] ע'. ע' 941-1160, [1] ע'. חלק ג' [5] ע'. ע' 1163-1674, [1] ע'. חלק ד' [5] ע'. ע' 1677-2038, [2] ע'. גורדון, י. 5. כתבי... ראה ע' 193.

725. וירגה, שלמה אבן. שבט יהודה... יספר בו צרות... ישראל בארצות העמים, עם וכו' חים רבים בענין הדת... ונסים... נעשו לפני עמנו במלכות אוטמאן, וגם צורת הכית ותכונתו. ורשה, (טרקלין), תרפ"ח. [7], 188, [1] ע' 15 : 21.

726. פשאנאווסקי, יאן. וואס מיינע אויגען האבען געזעהן אין די שוידערליכע טעג אין פראנקרואו. ווארשע, צוקער, 1928. 42, [1] ע' 14 : 21.

727. Anchel, Robert. Napoléon et les Juifs. Paris, Les Presses universitaires de France, 1928. xxxi, 598, [1]p. 14 : 23.

728. Еврейский общественный комитет помощи погромленным („Евобщестном“). Еврейские погромы 1918-1921. Москва, „Школа и книга“, 1926. 134, [1] стр. 27 : 36.

ע' 1-78 תאריך כללי של תקופת הפוגרומים באוקראינה עם תמונות רבות. ע' 79-133. תמונות בלבד. הפקסס ובחירת החמר ע"ז. ס. אוסטרובסקי.

Островский, 3. Еврейские погромы 1918-1921. ראה המספר הקודם.

729. Гессен, Юлий. История еврейского народа в России. 2 тома. Ленинград, (изд. автора), 1925-27. 244 ; 234, [2] стр. 17 : 26.

כרך א'—חוצאה שניה מקצרת. ע' 240—242 רשימה של 82 חקירות של המחבר ששמשו יסוד לעבודתו זו ושמידות ביתר פרום על נושאים שונים.

Wolf, A. The correspondence of Spinoza. ראה המספר הקודם.

Wolf, A. The oldest biography of Spinoza. 213 מספר 712 ראה ע' 213

ה. קבלה וחסידות.

הורודצקי, ש. א. החסידות והחסידים. ראה ע' 193.

717. [ליברזון] ליבערזאהן, חיים בן ישעיה. ארץ החיים ... מאות מאמרים ... בחסידות ויראת שמים ... על פסוקי תנ"ך ומדרשי חז"ל וגם הרבה ספורים ... ושיחת צדיקים ... פשעמישל, דפוס פריינר, תרפ"ו. 126, 2 ע' 15 : 23. ע' 1—2 מפתח לשמות צדיקים.

718. נחמן בן שמחה מברסלב. ס' אות ב ר י ת ... כל העצות ... לענין שמירת ברית קודש ... והתיקונים למי שכבר נכשל ... בפגם הברית. מלוקט מהספר ... „ליקוטי עצות“ ... ומספרי „ליקוטי הלכות“ מתלמידו ר' נתן ... הצגנו בסופו גם ספר „תיקון הכללי“ שהם עשרה קפומל תהלים ותפלה נוראה אחריהם ... ווארשא, דפוס לוינאפשטין, תרפ"ו. 32, 72, [4] ע' 11 : 14.

ט. תפלה ועבודה, דרשות.

719. הגדה של פסח. סדר הגדה של פסח עם מאתים שלשים ושמונה פירושים והוספות מאת ... גאונים ... וחסידים ... טארנא, לעזקער, (1928). [4], 144 ע' 15 : 22.

יונג, א. מחזור. ראה המספר הבא.

720. מחזור. סדר תפלות המועדים לפסח, שבועות וסוכות לבחכ"נ מרכז היהודי; עם הקדמה, הערות ובאורים מאת ... אליהו בן מאיר צבי ... יונג. נסדר ממחזור אדלער ... והוגה ... ע"י מרדכי ראבינאוויץ. ניוארק, מרכז היהודי, תרפ"ו. [3] דפים, VII ע' 256 דף, ע' 257—262.

256 דף עברית ואנגלית עמוד מול עמוד. ע' 257—262 רק אנגלית.

סדר-תפלות הזה כתובים לאנגלית. הרב הרך בשנים וקשיש בחכמה, הד"ר יונג, הפאיר את ההדפסה הזאת בהקדמה בעלת ארבעה פרקים : א. בית התפלה — בית הקהל, ב. בית התפלה — בית ד' / ג. מדוע נתפלל בעברית ? ד. זמרה קהילתית. הפרקים האלה הם מספרו היקר „Living Judaism“ הוצאה שניה, ניורק, תרפ"ו.

בסוף הספר ישנן שתי הערות חשובות מאת הרב ד"ר הרמן אדלר ז"ל, (מי שהיה רב הכולל לקהילות הנאחדות של בריטניה), אחת ע"ד חג הסוכות ואחת ע"ד חג השבועות. גם שתי הערות מהד"ר יונג — לברכת כהנים ולתפלת קריש. ח. ש. ניוהויווען.

721. Hertz, Emanuel; ed. Abraham Lincoln, the tribute of the synagogue, edited by Emanuel Hertz. Foreword by J. H. Hertz. Preface by Nicholas Murray Butler. New York, Bloch pub. co., 1927. XXI, [1], 682 p. 25 port, facsim. 16 : 24.

נאומים ומאמרים של רבני אמריקה על אברהם לינקולן, משנות 1865—1927. נשמעים כאן כחמשים רבנים מכל הסוגים, מימן כמה חביב היה לינקולן על אנשי אמריקה.

החקלאות וחיי הכפר (הוא מודה שבשעה זו רק איי יכולה לבוא בחשבון בתור מקום להתאכרות). ואחוד כל העם היהודי לפעולה רוחנית ומדינית משותפת. בהתאם להשקפתו היסודית הוא רוצה לראות את עדת ישראל הכללית, המקיפה את כל העולם, מאורגנת על יסוד רוחני תיאוקרטי. הוא מדמה אותה אל הכנסייה הקתולית ומשיל על הכהונה הדתית תפקיד מיוחד של מנהיגים.

Gunkel, H. Die Religion in Geschichte und Gegenwart.

ראה למטה מספר 713.

712. (Lucas, Jean Maximilien?). The oldest biography of Spinoza; ed. with translation, introd. annotations etc. by A. Wolf. London, Allen, (1927). 196 p., ill. 14: 21.

713. Die Religion in Geschichte und Gegenwart; Handwörterbuch für Theologie und Religionswissenschaft. 2., völlig Neubearb. Aufl., Hrsg. von Hermann Gunkel und Leopold Zscharnack. Tübingen, Mohr, 1928. 20: 28.

33—36. Lief., Bd. II. col. 929—1312. Gegenreformation—Gossnersche Missions-Gesellschaft.

את הקדומים ראה ק.ס. שנה ה' ע' 81.

על הסדר הכללי של אנציקלופדיה זו ועל חשיבותה דברנו בקריית ספר שנה ה' ע' 81. הפעם נסתפק להמשיך את רשימת הערכים הנוגעים בעניינים יהודיים (שמות הנכבדים לא נרשמו כאן).

Geiger, Abraham; Geist und Geistesgaben im A. T. und Judentum; Geister im A.T. und Judentum; Gelübde im A.T.; Gerechtigkeit Gottes im A.T. und Judentum; Gericht Gottes im A.T. und Judentum; Gericht und Gerichtsverfassung in Israel; Geschichtsschreibung im A.T.; Gesetz im A.T. und Judentum; Gethsemane; Gewitter im A.T.; Ginzberg, Louis; Glaube im A.T.; Gleichnis im A.T. und Judentum; Gnade Gottes im A.T. und Judentum; Götzendienst im A.T.; Goldenes Kalb; Goldschmidt, Lazarus; Goldziher Ignaz; Golgatha.

714. Schwartz, M[artin]. Faith and science; a treatise on religion as reconciled with science and rationalism, including a refutation of atheism, scepticism and Darwinism. London, typ. Narodiczky, 1926. [2], 181 p. 14: 22.

715. Spinoza, Baruch. Benedykta Spinozy Rozprawa teologiczno-polityczna... W spolszczonym skrócie B. Schlagera. Warszawa, "Bez dogmatu", 1928. 60, [2] p. 16: 24.

716. Spinoza, Baruch. The correspondence of Spinoza. Tr. and ed. with introduction and annotations by A. Wolf. London, Allen & Unwin, (1928). 502p., diagrs., facsim., ports. 14: 22.

705. [מנדלזון] מענדילזאהן, יהודה ליב. ספר אמונת זרעים ...
על כל סדר זרעים ... בו מלוקט כל מאמרי חכמינו ... בעניני זרעים המפוזרים
בכל ש"ס ... ותוספות ... וסביב שני פירושים: פי' הפשוט ... ופי' הארוך ...
אנלזה בסוף קונטרס עיני יוסף מכנו של המחבר, ציונים, הערות על הס'
אמונת זרעים ... ווארשא, (דפוס פימענט), תרפ"ח. [5], 3, [2], 123, [1], 79,
52, 58, 96, 72, 77, [1], 11, [3] ע' 23 : 31.

706. מרגליות, ראובן. יסוד המשנה ועריכתה; סקירה
כללית על השתלשלותה וסדרה. הוצאה שניה. חמוש"ד. 39, [1] ע' 15 : 22.

קלירס, מ. תורת הארץ. ראה ע' 199.

רבינוביץ, א. ז. מסלות לתורת התנאים. ראה ע' 199.

707. Hananel, Ascher Isakoff. Der Ehescheidungsbrief im
jüdischen Recht. Breslau, typ. Rotenberg, 1927. [3], 47, [2]p. 14 : 22.
Diss. Breslau.

708. Lattes, Dante. Leggende orientali; leggende e favole di
antichi maestri; tr. da Dante Lattes con illustrazioni di Emanuele
Glicenstein. Firenze, "Israel", 1927. 141 p., illus. 16 : 23.

=Collana scolastica della Biblioteca Dario Ascarelli, v. 1.

709. Meiss, Honel. Echos des Psaumes dans le Talmud.
Préface de M. Neuburger. Nice, Société générale d'imprimerie,
(1926). 275 p. 19 : 24.

ז. מדע הדת, פילוסופיה יהודית.

יואל, ע. תורת הפילוסופיה הדתית של ר' חסדאי קרשקש. ראה ע' 196.

710. Aschkenasy, Friedrich T. Auf Gottes Wegen. Leipzig,
Kaufmann, 1928. 439, [1] p. 16 : 23.

711. Birnbaum, Nathan. Im Dienste der Verheissung.
Frankfurt a. M., "Hermon", 1927. [3], 82 p. 14 : 22.

הספר הזה הוא סיכום התפתחות חייו של בירנבוים. הוא נעשה לקטגור קשה נגד
האורתודוכסיה על חולשתה ההולכת וגדלה ועל התקרבותה להלך מחשבות הציונים ומעשיהם
שלפי דעתו צריכים להתרחק מהם תכלית רחוק. אין צריך לומר שב. נלחם רק נגד מעשי
הציונים, לא נגד הרעיון הציוני. גם אי' תופסת אצל ב. מקום חשוב מאד. "הארץ (ז"א
אי') היתה לנו תמיד ארץ ההווה ותמיד היתה מטרת שאיפותינו הנלהבה להתקשר
עמה יותר ויותר". הוא רוצה בעבודה ארץ-ישראלית, אך "בלי פוליטיקה גבוהה" בלי
אילוציות מסוכנות". עצם מטרת ב. עוברת את גבולות אי' ומכוונת להצלחה ולהרמתה של
היהדות בכללה. שני תנאים הכרחיים צריכים לקיים לשם כך: העברת היהודים אל

אחרי הוכחות שכבר נתעוררו על ספרו של וויז בספרות ובעתונות המדעית לא פה המקום לעמוד על השאלה, עד כמה צדקו השערות המחבר ושטחו בתקון נוסח התנ"ך. ערכן הקיים של הקירות וויז, כפי שמעיר בצדק מוציאן לאור Paul Kahle בספרו Masoreten des Westens ע' 56, לא יהיה כלול בתועלתן לתקון נוסח המקרא, כי אם במה שאפשר ללמד מהן על בטוין הקדום של הצורות הדקדוקיות העבריות והשמות העבריים שאנחנו מוצאים מעתקים באותיות יוניות.

ה. כתובים אחרונים וברית חדשה.

700. Lake, K[irsopp]. The text of the New Testament. 6th ed. rev. by Silva New. London, Rivingtons, 1928. VII, 104 p. 10 : 15.
= Oxford church text books.

הספר הקטן הוא מורה דרך מצוין לכל מה ששייך לבקורת הנוסח ולתולדות הנוסח של הברית החדשה. השאלות המסבכות של היחסים בין עבודי הנוסח השונים מבוארות היטב ע"י אינלי יחס ורשימות, וכל כתיב העתיקים מתוארים בקצור.

701. Ludwig, Emil. Der Menschensohn; Geschichte eines Propheten; mit 15 Zeichnungen von Rembrandt. Berlin, Rowohlt, 1928. 273, [1]p. 14 : 22.

ו. תלמוד ומדרש, ספרות רבנית.

אהל תורה; ירחון. ראה ע' 203.

702. איבשיץ, ידונתן. דברי יהונתן על התורה ומועדים... הלכה ואגדה יחדיו... על כל מדרש חתום... ביאורים... בחריפות ובקיאות... מארנאו, דפוס לעזער, תרפ"ח. 72, 1 דף 15 : 23.

[אפשטיין] עפשטיין, ב. מקור ברוך. ראה ע' 215.

הבחור; ירחון. ראה ע' 203.

גוטמן, מ. בחינת המצוות. ראה ע' 243 מספר 894.

703. חיות, צבי הירש. מבא התלמוד; סקירה כללית על תכניתו וסדרו... כללי הלכה ואגדה... דרכי הכבלי והירושלמי והמדרשים... קורות התקנות והגזירות... חמוד [כילגוריא, תרפ"ח]. [1], 73, [1], [20] ע' 17 : 24.
נוסף שער שני בשם מבא התלמוד, בסגנון המחבר כמו שהוא בדפוס הראשון.
בסוף "שמות וכנויים בתלמוד" מאת המו"ל ראובן מרגליות.

704. יפה, ישראל יעקב. תחית ישראל... מאמרים ודרושים העוסקים בכל שאלות החיים המקיפות את עמנו... מתובלים בהרבה מאמרי חז"ל מבוארים ע"ד ההגיון, סופר הדרת ישראל... פלפולים לסיומא של כמה מסכתות... מנשטער, דפוס מזל, תרפ"ז. [8], 216 ע' 16 : 25.

Meima, G. Beknopte bijbelsche archaeologie 695 מספר ע' 209 ראה ע' 209 מספר 695

Meiss, H. Echos des psaumes dans le Talmud. 212 ראה ע' 212

Peters, N. Das Buch Job. 691 ראה ע' 209 מספר 691

696. **Stave, Erik.** Samhällsliv egendom och arbete i Bibelns ljus. 2v. Stockholm, Svenska kyrkans diakonistyrelsens bokförlag, 1927-28. 248, [I; 187, [I] p. 14: 20.

1. Gamla Testamentet. 2. Nya Testamentet.

ספר החיים החברתיים, הרכוש והעבודה, באור כתבי הקודש" מכיל אסף הקורות סוציאליזם לתקופת התנ"ך והברית החדשה; מחברו עסק בשאלות מיוחדות בעלות-ענין סוציאלי או סוציולוגי, שסדרן לפי התפתחות ההיסטוריה הישראלית-יהודית והנוצרית. המסקנות של הספר שיש ביניהן מענינות היו פתוחות יותר לקורא, אלו היה לספר מפתח.

697. **Storr, Rupert.** Die Frömmigkeit im Alten Testament. M. Gladbach, Volksvereins-Verlag, (c 1928). 295 p. 16: 24.

הספר נחלק לשלושה חלקים: יראת השמים בתנ"ך בהתפתחות ההיסטורית, עד התקופה היוונית; יראת השמים בתנ"ך במבנה הפנימי (רעיון האלהות, מלכות ה' הדעה הדתית, התפלה, העבודה, המדות הטובות, החסא והתשובה); ערכה הדתי והמוסרי של יראת השמים בתנ"ך. — ספרים על יראת השמים בתנ"ך בתור מצב סוביטיבי של הנפש כמעט שלא היו בידי המחבר. לעצמ זאת כמוכן רבים על דבר דת ישראל בתור תופעה אוניקסיבית. המחבר הכיר בברור את התכונה המיוחדת של נושא, והטיב להבליט את הצד הפסיכולוגי שבשאלתו. התאור בהיר, והחמר מחולק היטב לפקיון.

698. **Wagener, A[braham] J[akobus].** Afrikanische Parallelen zur biblischen Urgeschichte. Bonn, typ. Bonner Druck-und Verlagsanstalt, (1927?). 55 p. 14: 22.

Diss. Bonn, 1927.

799. **Wutz, Franz.** Die Transkriptionen von der Septuaginta bis zu Hieronymus. Lieferung 1. Stuttgart, Kohlhammer, 1925. 176 p. 16: 24.

= Texte und Untersuchungen zur vormasoretischen Grammatik des Hebräischen, herausgegeben von Paul Kahle, II.

= Beiträge zur Wissenschaft vom Alten Testament, herausgegeben von Rudolf Kittel, Neue Folge, Heft 9.

הספר הזה עורר רעש גדול בעולם המדעי בשעת הופעתו. כי מכוון היה להעמיד את כל בקרת נוסח המקרא על בסיס חדש מתוך המענה שתרגום השבעים. מיוסד על נוסח עברי מעתק באותיות יווניות שהיה קדום הרבה יותר מנוסח המסורה ומתוקן יותר ממנו, אע"פ שלדעת ויץ קובעי נוסח המסורה השתמשו בנוסח המעתק גם הם. המחבר חושב במסחרן גדול שעי' התחשבות מדויקת עם התנאים הפלאוגרפיים אפשר להגיע כמעט בכל מקום מברסאות השבעים, המשובשות הרבה פעמים, אל צורתו הראשונה של הנוסח המעתק ומתוך כך אל הנוסח העברי המקורי, וע"פ שמה זו כבר נסה להחזיר את נוסח התהלים לרשנו בספרו. Die Psalmen, textkritisch untersucht, München 1925.

690. **Bible. Amos.** The book of Amos. Ed. by R.M. Gwynn. Cambridge, University press, 1927. XXXII, 55p., map. 11:17.

The revised version; ed. for the use of schools.

מתוך ההקדמה: „מטרת השורה הזאת של פרושים היא לבאר לסטודנטים צעירים את התרגום המתוקן (ז"א התרגום האנגלי הרשמי החדש) וגם לערך בצורה פשוטה את המסקנות החשובות ביותר של החקירה בזמננו". הפתיחה מבארת באופן מדעי-עממי את השאלות של ספר עמוס, מבלי לדרת לפרטים ולהוכחות. הפרוש רחב וגם הוא בלי ראיות מדעיות.

691. **Bible. Job.** Das Buch Job; übersetzt und erklärt von Norbert Peters. Münster in Westf., Aschendorff, 1928. xxviii, 517 p. 16:23.

= Exegetisches Handbuch zum Alten Testament, hrsg. von Alfons Schulz, Bd. 21.

692. **Cassuto, U[mberto].** La Vetus latina e le traduzioni giudaiche medioevali della Bibbia. Roma, Anonima Romana editoriale, 1926. 18 p. 16:24.

Estratto da: Studi e materiali di storia delle religioni vol.II--1926.

„Les parlers judéo-romans" בקרת על ספרו של בלונדהיים:

693. **Eschenbach, Johann Eg.** Die Auffassung der Stelle Isaías, Kap. 6, Vers 6 und 7, bei den Kirchenvätern und ihre Verwendung in der Liturgie; von der... theologischen Fakultät an der... Universität zu Würzburg als Preisaufgabe gestellt. (Würzburg, Bauch, 1927). 102p. 14:22.

Die glühende Kohle Is. VI, 6 und 7. Patristisch-liturgische Studie. על המעשה:

694. **Gayford, S. C.** Sacrifice and priesthood Jewish and Christian. London, Methuen, (1924). x, 178 p. 12:19.

Geismar, O. Bilder-Bibel für Kinder gezeichnet. 241 ע"ר

Gwynn, R. M. The Book of Amos. 690. ראה למעלה מספר

Kahn, Z. La Bible. 689. ראה ע' 208 מספר

695. **Katwijk, D. J. van.** Beknopte bijbelsche archaeologie voor gymnasia, hoogere burgerscholen, kweek- en normaalscholen, door D. J. van Katwijk en G. Meima. Groningen, Wolters, 1928. 99p., illus. 14:19.

מלבד העובדות הארכאולוגיות ממש מכילה החוברת גם את העובדות החשובות ביותר של תולדות התרבות בישראל. חלק הגון של התמונות הוא פרי הדמיון ורק אחת מן 25 התמונות היא צילום.

Luzzi, G. La Bibbia.

ראה ע' 208 מספר 688.

להעמיד את המספרים מחוץ לשורה כמנהג בבל הרשימות. אני מקוה שהוא מעות יוכל לתקן בחוברות הבאות ואז יהיה ספר שמושי חשוב, השווה לכל נפש. א. טויבר.

ביכער=וועלט, ראה ע' 203.

685. **Blau, L.** Bibliographie der Schriften Ludwig Blau's
ראה המספר הבא.

686. **Friedman, [Dénes] Dionysius.** Bibliographie der Schriften Ludwig Blau's 1886-1926. Budapest, (typ. Franklin-Verein), 1926.
79 p. 16: 24.

- Jubileumi Emlékkönyv Dr. Blau מיוחדת מתוך
Lajos. עליו ראה ק.ס. שנה ג' ע' 111.

ד. מדע המקרא.

הירשנזון, ח. אלה דברי חברית. ראה ע' 193.

687. **סירקיס, ישראל יוסף.** מ' מ ש ה; ראיות הותכות על מ' דברים שנכתב במדבר. מאמר ראשון. קישנוב, דפוס לברוף, (1928). 65, [1] ע' 15: 22.

688. **Bible & N. T. Tr. Italian.** La Bibbia (l'Antico e il Nuovo Testamento) tr. dai testi originali e annotata da Giovanni Luzzi. [v. 1, 3]. Firenze, "Fides et Amor", (1927). 17: 25.

[V. 1.]: La Bibbia; sua storia e storia d'Israel con tavole cronologiche, cinque carte geografiche e quarantanove tavole illustrative fuori testo. 322 p.

[V. 3.]: I Profeti (Nebiiim) Giosue—Giudici—Samuele—Re con introduzioni, quattro carte geografiche e ventotto tavole illustrative fuori testo. 529 p.

- תרגום כתבי הקדש הגדול של לוצי ראוי להקבל בשורת התרגומים המדעיים החשובים. ההקדמה תופסת כרך גדול שמכיל: א' תולדות כתבי הקדש (כתבי-יד, קנון, תולדות הנוסח, תרגומים) ב' תולדות ישראל עד חורבן הבית השני, ג' רשימות כרונולוגיות. הכרך השני (תורה) לא בא לדיננו; השלישי (נביאים ראשונים) מכיל את התרגומים, הקדמות רחבות והערות קצרות (רק לענין תלופי נוסחאות אך לעתים רחוקות). התמונות ראיות לשבח מיוחד, בפרט אלה של הפרק "תולדות כתבי הקדש". פרקי השירה תורגמו כרגיל עכשו, בחרושים. ההקדמות וכו' מכוונות להכנת ההדיוט המשכיל.

689. **Bible. Tr. French.** La Bible; traduite du texte original par les membres du Rabbinate français sous la direction du Grand rabbin Zadoc Kahn. Paris, Les Textes sacrés, (1928). 27: 38.

Le Lévitique 128 p. Proverbes 132 p.

המקסם בעברית וצרפתית עמוד מול עמוד. את הקודמים ראה ק.ס. שנה ג' ע' 208 ושנה ד' ע' 217.

במעט המשים שנה — מעת שיצא לאור „אוצר הספרים“ לאיוק בן יעקב — לא נדפס ספר ביבליוגרפי כללי, ועכשו הופיע „בית עקד ספרים“, לעיני אות אי. הספר הזה מכול כל מה שירצה אוהב ספרים לדעת: שם הספר, שם המחבר, מקום ושנת דפוסו וגם — וזה הוא העיקר — מספר הדפים.

במקומות אחדים לא רשם את מספר הדפים, וחבל כי בשום מקום לא הבליט, כמה דפים מכול גוף הספר וכמה מהם תופשות ההקדמה וההסכמות. יש גם להצטרע שהדפוסים משנת תרס"ט עד תרפ"ח לא נכנסו ברשימתו. הקדמתו הקצרה מעידה על ענותנות המחבר.

לא היה לי פנאי לראות עד כמה צדקו דבריו שם בהקדמה שסקל שניאות בן יעקב, הפרטים אצל הספרים אור הכמים ואור המאיר מעידים שהעתיק את בן יעקב עם השניאות, ראה מה שכתבתי בק"ס שנה ב' צד 220—21 על הספרים הנ"ל. פרט השנה של הספר אפי זוטרי פרדו תקנ"ז אינו ע"פי בן יעקב, כי אצלו הוא תקנ"ח. כנראה הלך בזה בעקבות קהלת משה; על שער הספר כתוב: תורה וקול... ליצירה לפ"ק, אם חושבים אנו ליצירה אז נדפס בשנת תקנ"ב וכן הוא ברשימת שטרשון ואם חושבים אנו רק לפ"ק, כדעת תפוס לשון אחרון, אז הוא תקנ"ז. הפרט של האגור דפוס הראשון ר"ן הוא פשרת המחבר, כי הספר הוא חמוד והביבליוגרפים משערים שנדפס בנפוליון רמ"ז ורנ"ב, מהאורן מהשי"ך רשם רק שני דפוסים ברלין וגם וין כמו שהם נמצאים בבן יעקב ובקהלת משה, בספריות נמצאים אכסספלרים מדפוס ברדימשוב שנת תקפ"ט וסדילקוב תקפ"ט וגם חמוד. אף שבאמת הם כלם דפוס אחד — סדילקוב — ורק מאחרים השמיטו את מקום ושנת הדפוס ועל אחדים שינו את מקום הדפוס, בכל אופן יש דפוס שלישי. — בספר אורה לחיים מהמגדול מולאטשוב מספר 741 עוב לגמרי את הביבליוגרפים האחרונים וכל מה שכתב הוא לא נכון. בתור דפוס הראשון הוא רושם ווילנא תקס"ד ועינו הטעתו, כי על השער כתוב באמת „בווילנא“ באותיות גדולות אבל תברה בצדה, מהצד כתוב באותיות קטנות „בס"שנ" וגם בשורה שלפני מקום הדפוס כתוב שם: „גערדוקט ביא חייה מאבה מדפוס“, שהיא כידוע, היתה בלכוב ולא בווילנא. ואיפה לקח את הפרט תקס"ד? על השער אין פרט וההסכמות הן משנות תקס"ד, תקס"ו, תקע"ד, תקע"ז. הרב מאפסא כותב בהסכמתו משנת תקע"ז שהמחבר בעצמו פנה אליו לפני שלש שנים — א"כ היה זה בשנת תקע"ג — ובקש ממנו הסכמה על ספרו אך לא אפתיע מילתא שהספר יודפס בתי המחבר ע"ש, מכל זה יוצא שאי אפשר שהיה דפוס משנת תקס"ד. מספר הדפים 112 ג"כ אינו כריק, כי אלה הם רק מספר הדפים של גוף הספר ומלבד אלה יש עוד שלשה דפים של השער ההקדמה וההסכמות שנמנים בפני עצמם, שהם ביחד 115 דף. הדפוס השני הוא אצלו (לכוב) תקע"ז (115 דף). הוא אותו האכסספלר בעצמו שלפני זה, רק הפעם מנה גם את שלשה הדפים הראשונים, המחבר מתקרב כבר יותר אל האמת, רק הפרט תקע"ז אינו נכון, כי הדפוס הזה הוא חש"ד ונדרס אולי בשנת תקצ"ח. הדפוס הראשון של שנת תקע"ז המובא אצל בן יעקב וקהלת משה הוא חמ"ד ושניהם מיחסים אותו לולאטשוב, הראשון בלי גמגום והשני בסימן שאלה, מספר הדפים של היצאה זו הוא — בסך הכל — 210. הדפוס השלישי הוא אצלו (שם), כלומר לכוב, חש"ד ובלי מספר הדפים וזה נכון.

ועתה עוד הערה טכנית. סדור הספר הוא ככה שהכל הוא גוש אחד, ספרי הספרים שמותיים ושאר הידיעות בלי הפסק וזה מבלבל את העין וקשה למצוא את הספר שאתה מחפש. היה נחוץ להשאיר שורה אחת ריקה בין ערך לערך ואם כחם על הגיר, אז אפשר היה להשתמש בשביל שמות הספרים באותיות יותר גדולות מאלה או מתחתן אחר או

680. די מזרח וואנט; לכבוד דעם 30 יעהריגען יובל פון דער ציון באוועגונג, מערץ 1928. א יאהרשריפט... (ניו יארק), דאן-טאון ציון אפיעל, 1928. 72 ע' ציורים. 21 : 28.

אח הקודם ראה ק.ס. שנה ד' ע' 210.

681. *Jüdisches Jahrbuch für Gross-Berlin*. 2. Ausgabe 1928. Ein Wegweiser durch die jüdischen Einrichtungen und Organisationen Berlins, hrsg. von Jacob Jacobson... Berlin, Scherbel, (1928). 320, Lxxxiv p. 14 : 22.

אח ההוצאה הראשונה (1926) ראה ק.ס. שנה ד' ע' 212. מכיל חוץ מן החלק האינפורמציני העשיר את המאמרים האלה: קהלת ברלין 1927 — מחשבות על חדוש חוקת הקהלה — על תקן חוקי היהודים בפרוסיה — פועלים יהודים בברלין — תנועת הנוער — העתונות היהודית — כיצד נמנע בעד אבדון ערכי-תרבות עתיקים? — פרובלימות היהודים בספרות זמננו.

682. *The Kallah*. An annual convention of Texas rabbis, March, 1927 to March, 1928. Vol. I. Ed. by Abraham I. Schechter. Year book, 1928. Houston (Texas), n. p., 1928. 59 p., illus. 15 : 23.

מכיל גם ששה מאמרים אלה:

Barnston, Henry: The higher criticism and Biblical archeology. Cohen, Henry: The settlement of the Jews in Texas. Lefkowitz, David: The relation of the life and philosophy of Spinoza to the Jewish community and Judaism.. Macht, Wolfe: The theology of Abrabanel's "Rosh-Amama". Rosinger, Samuel: The Sabbatarian prayerbook of Simon Pechi. Schechter, Abraham I.: Synagogal rivalries between Palestine, Italy and Babylon during the Geonic period.

683. *Purim-Zeitung*; Sch'lach mones für alle Juden mit und ohne Humor. Hrsg. vom Verein zur Bekämpfung jüdischer Interesselosigkeit. Zürich, n. p., 1928. 4 p. 24 : 33.

[חדירומן] הופיע ב"ג אדר תרפ"ח.

ג. ביבליוגרפיה ותולדות חכמת ישראל.

ביר, א. שנואור זק"ש. ראה ע' 197.

684. [פרידברג] פריעדבערג, חיים דברישי. בית עקד ספרים; דקסיקון ביבליוגרפי לידיעת הספרות העברית ... ושמות הספרים העברים ויהודית-אשכנזית ... וכמו כן אלה בשפות איטלקית, טורית, יונית, ספרדית, ערבית, פרסית ושמונית שנדפסו באותיות עבריות משנת ר"ה עד תר"ס; תכנם שמות מחבריהם והערות אשר בהן נדפסו; שנת הדפסתם ומספר הדפים. עם מפתח המחברים בסדר א"ב ומפתח הספרים לפי המקצועות ... חוברת א'. אנטווערפן, דפוס קלפליס, תרפ"ח. [8], 64 ע' 21 : 27.

השער גם בצרפתית, גרמנית ואנגלית.

670. **The Jew**; quarterly publication. Ed.: W. Hirsch. Pretoria, 1928. 17 : 25.

חוברת א' הופיעה באפריל.

671. **Judisk tidskrift**; utkommer attåt ganger arligen. Ansvaring utgivare Ernst Blumenthal. Stockholm, 1928. 16 : 23.

חוברת א' הופיעה בפברואר.

672. **Die Jüdische Jugend**; Monatsschrift, erscheint am 15. jeden Monats. Redaktion: Leopold Thaler. Wien, (Zionistisches Landeskomitee für Österreich), 1928. 15 : 23.

חוברת 2—1 הופיעה באפריל—מאי.

673. **Jungzionistische Blätter**. Verantwortlich: Moritz Spitzer. Berlin, typ. Scholem, 1928. 23 : 32.

ירחון. חוברת א' הופיעה בפברואר.

674. **Linkes Zentrum**. Mitteilungs-Blätter; hrsg. vom Arbeitsausschuss des Linken Zentrums. Berlin, 1928. 21 : 33.

במכונת-כתיבה. גליון א' הופיע בינואר. קבועות ההופעה לא נזכרה.

675. **Soncino-Gesellschaft**. Mitteilungen. (Berlin, typ. Scholem, 1928). 12 : 18.

האחראי: א. הורודיש. מופיע פעמים בלתי קבועות. חוברת א' הופיעה במרץ.

676. **Tygodnik zydowski**; organ organizacyj sjonistycznych w Tarnowie. (Wydawca i odpowiedzialny redaktor: Ch. Friedman). Tarnów, typ. Wolf, 1928. 32 : 44.

עם הוספה ביודית. גליון א' הופיע ב4 לאפריל.

677. **Zionist organization. Czechoslovakia**. Zprávy-Nachrichten. Red.: Franz Kahn. M. Ostrau, 1928. 21 : 33.

ירחון. נמסר רק לפקידים ההסתדרות הציונית בצ'כו-סלובקיה. גליון ה' הופיע ב29 לאפריל. כתוב במכונת-כתיבה.

ב. קבצים ומאספים.

678. וילנה. הקורסים הסימנריוניים של הד"ר משרנא. חוברת

פרגונית. וילנה, דפוס שימנוביץ, תרפ"ח. 52 ע' 14 : 21.

679. "החלוץ הצעיר". פולניה. חוברת לחברים. ורשה, החלוץ הצעיר, (1928).

חוברת 1: ד"ר אדר. 19 [1] ע' 9 : 20.

" 2: דראשון למאי. 15 [1] ע' 9 : 22.

" 3: 15"2 בעומר. 15 [1] ע' 9 : 22.

661. זאמאשטשער שטימע; צוויי-וועכנטליכער געזעלשאפטליכער אר-
גאן. זאמאשטש, (דפוס וינשטין אין תלם), 1928. 35 : 49.

הערוך והמו"ל: מ. הערמאן. גליון א' הופיע 29 למרץ.

662. לאדזשער ארבעטער; וועכנטלעכע ארבעטער צייטונג. לאדזש,
(דפוס גרינבערג), 1928. 31 : 46.

הערוך והמו"ל: משה ליטוואק. גליון א' הופיע 26 לינואר.

663. דער לץ; א הומאריסטיש-סאטיריש וואכענבלאט. לעמבערג,
(דפוס וילף), 1928. 23 : 31.

הערוך האחראי: פ. ויסקובר. מו"ל: ש. גאטליב וב. צ. גינזבורג.
גליון א' הופיע 16 למרץ.

664. פראלעטארישער געדאנק; חודש זשורנאל. (ווארשא, דפוס
וואייציקעוויטש), 1928. 15 : 24.

עורך ומו"ל: י. גאטליב. לא כתוב מתי הופיעה חוברת א—ב.

665. די ציוניסטישע פרייע פרעסע; ארויסגעגעבן פון דעם קאמ-
טעט צו רעארגאניזירן די ציוניסטישע אדמיניסטראציע אין אסעריקא. (ניו
יארק, אריאם פרעס), 1928. 23 : 31.

כלי מבטאה של "האפוויציה" באמריקה. גליון א' הופיע 25 למאי. קביעות החופעה
לא נזכרה.

666. שול און לערער; דריי-מאנאטלאכער זשורנאל פאר דערציאונגס-
פראגן; ארויסגעגעבן פון לערער פארבאנד פון די אידישע-וועלטלאכע שולן אין
אמעריקע און קאנאדע. ניו יארק, דער פארבאנד, 1927. 17 : 24.
חוברת א' הופיעה בינואר.

667. דאס שוועלאזע קינד; מאנאטשריפט געווידמעט די פראבלעמען פון
פארזארגונג און שול ארבעט יידישע קינדער און יתומים. רעדאקטאר: א. לעווינסאן.
ווארשע, פארבאנד פון צענטראלעם פאר יתומים-פארזארגונג אין פוילן, 1928. 15 : 23.
חוברת א' הופיעה בינואר.

668. Hechawer. Berlin, Bundesleitung des Jungjüdischen
Wanderbundes, 1928 [5688]. 15 : 22.

ירחון. חוברת א' הופיעה במרץ. על המעשפה שם הירחון רק בעברית.

669. Heine-Bund. Blätter. Hrsg.: Ahron Eliasberg. Berlin,
Heine-Bund, 1928. 14 : 22.

מופיעים לעתים בלתי קבועות. חוברת א' הופיעה 21 לאפריל.

הספרות העברית ומדע היתדות.

א. ספרות עתית.

651. אהל תורה; ירחון תורני ספרותי, קובץ חידושים ובאורים בדברי רבותינו ... קראקא, דפוס דיוטשער, תרפ"ח. 15 : 23.
העורך: פנחס הירשפרונג. חוברת א' הופיעה בשבת.
652. הבחור; ירחון לתורה ולכל עניני בחורי הישיבות. (דעווא), דפוס מארקאוויטש עט פריעדמאן, תרפ"ח. 16 : 24.
העורך והמו"ל: אברהם יצחק פריעדמאן. חוברת א' הופיעה באייר.
653. עולמו; ירחון לנער העברי בצ'כוסלובקיה ... יו"ל ע"י הגמנסיה העברית במוקצ'בו. מוקצ'בו, הגמנסיה העברית, תרפ"ח. 16 : 23.
גליון א' הופיע בשבת.
654. אונדזער ווארט. (רעדאקטאר: דוד טשארגאכא). קראקע, (דפוס גויצהאלד), 1928. 31 : 47.
עתון יומי (?) גליון א' הופיע ב-5 לפברואר 1928.
655. אונזער צייט; סאציאליסטישע חודש-שרופט. (רעדאקטאר-ארויס-געבער: ע. בליט). ווארשע, (דפוס די וועלט), 1927. 15 : 22.
חוברת א' הופיעה באוקטובר.
656. [אידישע] יודישע בלעטער; וואכענבלאט מיט א העברעאישער וואכענאויסגאבע; „גליונות". (רעדאקטער: א. ברוקנער). לכוב, דרוק א. פרידמן, תרפ"ו. 31 : 46.
גליון א' הופיע ב-2 ליוני 1927.
657. די אידישע וועלט; חודש-שרופט פאר ליטעראטור, קריטיק, קונסט און קולטור. ווילנע, קלעצקין, 1928. 15 : 23.
חוברת א' הופיעה באפריל.
658. ארבעטער-צייטונג, ווארשע, (דפוס גרפיה), 1928. 34 : 49.
שבועון. העורך: גליונות 1—6 מ. ברבנאל; מגליון 7 ואילך א. ורביא.
גליון א' שנה ג' הופיע ב-6 לינואר.
659. ביכער וועלט; קריטיש-ביבליאגראפישער זשורנאל. ווארשע, קולטור-ליגע, 1928. 16 : 24.
ירחון. העורכים: מ. זילבערמארב, י. כמורנער, ח. ש. קאזדאן. חוברת א' הופיעה באפריל.
660. דער האמער; קאמוניסטישער חודש-זשורנאל. ניו יארק, (אוניון סקווער פרעסס), 1928. 22 : 28.
העורכים: מ. אלגין, י. מינדעל, ק. מארמאר ואחרים. התחיל להופיע בראשית 1926.

...ترجمها من الافرنسية اسكندر الخوري. [القدس]، مطبعت بيت المقدس،

١٩٢٨. [٤]، ٢٩٢ ص 16: 24. الجزء الاول.

מקה, אוגוסט: „גבריאֵלה היפה“, מתורגם עִי אסכנדר אלכורי.

649. الوظيفة الشاذلية الیشرطیة. عكا: المطبعة الوطنية، ١٣٤٦ هـ.

[٢٣ ص] 11: 14.

סדר תפלות לענף הישרטי, מהארון האסלאמי הנקרא „אלשאד/ליה“.

שונרת.

650. אבן שלמה. שיר היוצאים; (ראשור חקת הקהלות בארץ

ישראל ביום ח' טבת תרפ"ח). ירושלם, דפוס העברי [? דפוס הפרנציוסקנים],

תרפ"ח. 1 ע' 25: 35.

עם תוי זמרה מאת י. א. נאמן. נגד „כנסת ישראל“.

642. للبوارشي، إبراهيم. مجموعة الاناشيد المدرسية مع العلامات الموسيقية في ثلاثة اجزاء. الجزء الاول. القدس، مطبعة الآباء الفرنسيسيين، 1928. 52 ص 13:18.

אלבוארשו, אברהם: קבץ שירים לצרכי בתי הספר, עם תור נגינה, חלק א'.

643. کتاب تراویل روحیه طبع طبعه ثالثه منقحه ومنسقة على اصول الالحان الدارجة. اورشليم، مطبعة الارض المقدسة للآباء الفرنسيسيين، 1927. 428 ص 11:15.

שירים דתיים נוצריים, עם תור נגינה. בסוף הספר חתום (המור 5?) הכומר גבריאל רחל.

644. الجمعية الخيرية الادبية الاقتصادية في الرامه. قانون. عكا، المطبعة الوطنية، 1928. 7 ص 16:23.

החברה הצדקה, לספרות ולכלכלה ברמה: תקנות.

645. الجمعية العلمية الاسلامية. نظام الجمعية العلمية الاسلامية أسست في مدينة عكا سنة 1346. عكا، المطبعة الوطنية، 1928. 7، [1] ص 16:24.

החברה המדעית האסלאמית: תקנות.

646. الجمعية المالية الارثوذكسية في القدس الشريف. [قوانين الجمعية]. [القدس]، مطبعة بيت المقدس، [1928] [1]، 7 ص 15:23.

החברה הדתית האורתודוקסית בירושלם: תקנות.

647. عازار، نعيم. القواعد العصرية لتعليم الرقص الحديث. يافا، مطبعة فلسطين الجديدة، 1928. 111، [3] ص 13:19.

עוז, נעים: "השיטות החדשות ללמוד הרקוד החדש", השער גם בצרפתית.

648. ماكيه، اوغست [Auguste Maquet]. غابريلا الحسنة رواية... تشمل على حوادث هنرى الرابع ملك النافار... وما جرى له مع غابريلا الحسنة

המחבר אסף את היותר טובים שבמאמריו, שנדפסו במשך 30 שנה האחרונות בעתונים וז'ורנלים שונים ברוסיה ואמריקה (בעברית ובאנגלית). מטרתו „שכתביו ישמשו כעין אספקלריה לחיים היהודיים באמריקה כמו שהתפתחו אלה במשך ימי הדור האחרון—הדור שבו נכתבו“. יש בספר מאמרים חשובים לדברי ימי היהודים באמריקה לפני הזמן הנזכר („היהודים בניו-יורק לפני המאה ה-19“, „חיים סלומון“, „מרדכי עמנואל נח“, „רבי יצחק מאיר ווייס“). מאמרים אחרים מטפלים בשאלת ה„רפורם“, יחסו ל„רפורם“ היוברי. הוא מנסה להוכיח ש„הרפורם“ אינו מתנגד לצינויות, ההוצאה יפה.

633. [רימונט] ריימונט, ול[דיסלב] סט[ניסלב] Wladyslaw Stansilaw

Reymont. אכרים; ספור מימי ההוה; תרגם מפולנית ת. ש. כן-אברם. תלך שלישי: אביב. תל אביב, שטיבל, (דפוס הפועל הצעיר), תרפ"ח. 348 ע' 14: 21. את החלקים א"ב ראה ק. ס. שנה ה' ע' 33.

634. שוער, אברהם. דור הולך; (ספורים). ספר א. (תל-אביב), דביר-חברים, (דפוס השחר), תרפ"ח. [3], 170 ע' 15: 23.

635. שילר, פרידריך [Friedrich Schiller]. דון קרלוס; שיר דרמטי; תרגם מגרמנית אשר ברש עם הקדמה, הערות ופירושים. תל אביב, שטיבל, (דפוס הפועל הצעיר), תרפ"ח. 346 ע' 15: 21.

636. שכטר, יעקב מאיר. הדקדוק המקורי; חוברת א: המבוא; כולל יסודי דקדוק שפת קדשנו... עפ"י טבע המבטא אשר לשפתנו... ירושלים, דפוס צוקרמן, תרפ"ח. 24 ע' 16: 23.

637. שרתוק, זאב. ברור עניני הספקת המים בנזה-שאנן. תל אביב, דפוס איתן ושושני, תרפ"ח. 16 ע' 15: 23.

738. תל אביב. אוניברסיטה עממית „אחד העם“. תכנית הלימודים; קיץ תרפ"ח. תל אביב, דפוס התחיה, תרפ"ח. 8 ע' 17: 24.

639. תל אביב. חברת הגמנסיה העברית „הרצליה“. התזכור והתקנות. תל אביב, (דפוס הפועל הצעיר), תרפ"ח. 20 ע' 15: 23.

640. האנשטראווא, א. צעתן יאהר באלשעוויזם... תל אביב, (דפוס אמנות), 1928. 19 ע' 12: 16. שורים.

641. International missionary council. Jerusalem meeting, 1928. Who's who, Jerusalem meeting of the International missionary council, March 24-April 8, 1928. Proof ed. Jerusalem, (Greek conv. press), 1928. 32 p. 15: 22.

624. פתח תקוה. הועד החקלאי. למארכות פתח-תקוה. ברור דברים. (פתח תקוה, דפוס התחיה), תרפ"ח. 16 ע' 22:14.
625. צורי, שניאור. משחקים-פורט; כדור-יד. (תל אביב), הפועל, (דפוס הפועל הצעיר), תרפ"ח. 16 ע' 15:11.
= ספריה ספורטיבית קטנה של "הפועל". חוברת א.
626. [קלרים] קלעים, משה בן מאיר. תורת הארץ; חלק ראשון... מדיני מצות התלויות בארץ. בכורים תרומות ומעשרות חלה לקט שכחה ופאה שביעית ערצה וכלאים ובסופו קונטרס אחרון. ירושלים, דפוס שמואל צוקרמן, תרפ"ח-תרפ"ח. 2, 206 דף 23:30.
627. קמחי, דב. ניקסו. ירושלים, זמנות, (דפוס הספר), תרפ"ח. 60 ע' 12:17.
628. קפת הספר. תל אביב, קפת הספר, (דפוסים שונים), תרפ"ח. 13:17.
ק"ט: קר, שמואל. מול הר האלהים. 22 ע'.
ק"כ: רבינוביץ, א[לכסנדר] ז[יסקינד]. דוד ושלמה; ציור היסטורי. 23 ע'.
קכ"א: דושמן, י[שראל]. דוד וגלית. מחזה תנכ"י. 14 ע'.
קכ"ב: קפליוק, מ[שה]. משיחות הבדדים; תרגם מערבית. 31 ע'.
את הקודמים ראה ק.ס. שנה ה' ע' 32.
629. קרן היסוד. א"י. דין וחשבון של הועד הארצי לקרן היסוד בארץ-ישראל לשנת תרפ"ז. ירושלים, דפוס הארץ, תרפ"ז. 8, 23, 45, 16, 40, [12], VIII ע' מצויר. 17:25.
את הקודם ראה ק.ס. שנה ד' ע' 98.
630. רבינוביץ, א[לכסנדר] ז[יסקינד]; [מתרגם]. מסלות לתורת התנאים; שלשה מאמרים; א) לחקר מדרשי התנאים מאת דוד צבי הופמן; ב) השלמה מאת חיים שאול הארואויטץ. ג) קטעים ממסנת אבא שאול מאת ישראל לוי. תרגם מגרמנית ע"י א. ז. רבינוביץ. תל אביב, (דפוס אחדות), תרפ"ח. [4], 133 ע' 22:14.
631. ריגאי, יונה. אל השמש; דרמה בשלש מערכות. תל-אביב, ניכוס, (דפוס תל-אביב), תרפ"ח. 80 ע' 19:14.
632. [ריזין] רייזין, מרדכי זאב. ישראל באמריקה; (מאמרים ופולימונים). ירושלים, אחיעבר, (דפוס עזריאל), תרפ"ח. [3], 270 ע' תמונת המחבר. 21:14

617. סנקביץ [סנקוויץ], הנריק [Henryk Sienkiewicz]. בִּישׁוּמוֹן וְבַעֲרֵבָה; תרגם י. לוימנבוים. (ספר א' וב'). תל אביב, אמנות, (דפוס הפועל הצעיר), [1928]. ע' 196-197; 408-20: 14.

618. ספריה קטנה. (תל אביב), בהוצאת פ. גינזבורג, (דפוס הארץ), תרפ"ח. ל"ח-ל"ט: גינזבורג, פסח. אדמומיות; חיוון נעורים. 39, [1] ע' 17: 12. את הקודמים ראה ק.פ. שנה ד' ע' 96 ו-97 שנה ה' ע' 30.

619. ספריה קטנה לילדים ולנערים. (תל אביב), פ. גינזבורג, (דפוס הארץ), [תרפ"ח]. 17: 12.

א: ממכסקי, משה. א. איצ'יחא ושלשת הגנבים. ב. מעשה בעני; משוחות הישמעאלים. 30 ע' ציורים.

ב: ספנסר, אדמונד. ספורים מארץ הפלאות; תרגם י. שלום. 30 ע' ציורים.

ג: זנגר, ריכרד. לוחגורין; מעשה קדמון; תרגם ב. פ. 32 ע' ציורים.

ד: סילמן, קדיש יהודה. הילד ישראל; ספור. 28 ע' ציורים.

ה: קינגסלי, צ'רלס. ילדי-המות; ספור; תרגם ג. גלברט. 30 ע' ציורים.

בכל ספר לפני המקטע ביוגרפיה קצרה של המחבר.

620. עדת ישראל החרדית בא"י. קונטרס. ירושלים, דפוס מוריה, תרפ"ז. 16 ע' 22: 15.

621. עפר. ספרי מקרא לילדים. תל אביב, דביר, (דפוס השחר), תרפ"ח. 17: 12.

ל"ד: בן ציון, ש[מחה]. נפלאות; חוברת ו: מעשה בשלשה אחים. 11 ע' ציורים.

ל"ה: לוין-קופנים. מעשה בורר של ניר. 10 ע'.

את הקודמים ראה ק.פ. שנה ה' ע' 31.

622. עפר. ספרי מקרא לילדים. תל אביב, דביר, (דפוס השחר), תרפ"ח. 17: 12.

47: סילמן, ק[דיש] י[הודה]. מעשה באביחיל ושלשת בניו. 20 ע'.

48: בן אליעזר, מ[שה]. מעשה בשלשה ענקים. 11 ע' ציורים.

49: ברקוביץ, י[צחק] ד[וב]. בבית החולאים של בבות. 16 ע'.

50: מייכאל, מרדכי. על כנפי נשרים. 15 ע'.

את הקודמים ראה ק.פ. שנה ה' ע' 31.

623. פרץ, י[צחק] ל[ויבוש]. זכרונותי; תרגם מ. ז. ולפובסקי. תל אביב, דביר, (דפוס אחדות), תרפ"ח. 119, [1] ע' 24: 16.

דביר-לעם.

613. נורמן, י' [עקב]. [Jakob Normann]. האהבה, הדת והאמנות בפסיכואנליזה (מפרויד עד אדלר); תרגם א. שלונסקי. ירושלים, תרבות, (דפוס הפועל הצעיר ת.א.), (תרפ"ח). 105, [I] ע' 13:18.

614. ניר, אהרן. שניאור זק"ש. תל אביב, כתובים, דפוס ארץ ישראל בירושלים, תרפ"ח. [4], 88 ע' תמונת זק"ש. 14:22.

מחברת זו — פרי חקירה בסמנריון לספרות העברית החדשה של פרופ. י. קלוזנר, במכון למדעי היהדות של האוניברסיטה העברית בירושלים — שהמחבר מעיד עליה בהקדמתו הקצרה כעל „נסיון של ריהביליטציה, החזרת עטרה“ מכילה ששה פרקים: פתיחה וחיי זק"ש, זק"ש החוקר, זק"ש ההוגה והסופר, השפעות, מכתב המלצה של שלינג על זק"ש ורשימת מאמריו ומכתביו של זק"ש.

המחבר אסף בשקידה כמעט כל החומר המצוי על זק"ש (גם מכת"י אשר בספריה הלאומית; אגב, בעזבונו של זק"ש שהיה בידי המלומד המנוח יעקב איזנאוטון היו כמה וכמה דברים חשובים לתולדותיו, וכדאי היה לחפש עקבותיו של עזבונו זה באחת הספריות — בקיבוץ?) והשתדל בכשרון ודעת להחזיר עטרה" או יותר גכון להשיב עטרה" על ראשו של זק"ש ולהחיות אותה „אישיות מופלאה, עשירת רוח והנחות, גולה עמוקות וצפונות“ שלא זכתה עד היום „לא לתאור חיים ולא להארת דמות“. ברם, מגמה זו של „ריהביליטציה“ (שאין זק"ש זקוק לה כלל!) המחזירה כל המחברת יש בה משום „יתר כנסול“; היא גם מטת את המחבר לחסר פשטות בהרצאה (השוה, ביחוד, הסוף) ולהכללה יתרה (השוה, למשל, בפתיחה על השכלת-רוסיה, שהמחבר אינו שם לב להבדל בין הענין לחקירות-העבר ובין ערכם המדעי של חקירות אלה ובכל הפרק על זק"ש החוקר). בפרק על זק"ש החוקר חסרים גם פרטים על כל נושאי מחקרו, וההרצאה בנויה בעיקר על דוגמאות. הפרק על ההשפעות מוצלח ביותר, הניכליוגרפיה לקויה מצד שלמותה ומצד סדורה: בספרים צריך היה לתת את שמותיהם המלאים, לרשימת מאמרים צריך היה להכניס גם את אלה שזק"ש הדפיס במאספיו הוא; צריך היה גם לציון את נושאי המאמרים אם אין לעמוד עליהם ע"פ שמם, וגם לסדר אותם או לפי זמנם או לפי ענינם. יש לאחל למחבר כי במחקרו הבאים (שיושקו ממו) ישים את לבו יותר לדיוק ולפשטות, לראות את הדברים כמו שהם ויתרחק מהכללה יתירה ומסגנון של הפלגה.

ב. ד.

615. סילמן, קדיש יהודה, לכו נרננה; שבעים שירי-עם משירי הגולה וארץ-ישראל. ירושלים, (הוצאת המחבר, דפוס איתן ושושני בת"א), תרפ"ח. 80 ע' 17:25.

התכן: הקדמה. I. ממעיני העם. II. וחסידיך ירננו. III. מזמרת הארץ. — רוב הגדול של השירים נספחו תווי-נגינה.

616. סמילנסקי, משה. זכרונות; כרך א. תל אביב, דפוס איתן ושושני, תרפ"ח. 317 ע' 14:20.

= כתבי משה סמילנסקי.

רוב הזכרונות הם משנות 1891—1905. הספר מכיל תאור נקודות ישוב שונות ודרך אגב גם תולדותיהן. יש גם זכרונות על הרצל, אחד-העם, ז. טוינקין, בוסל, שרה אהרונסון ובייל"ואים וחלוצים אחרים.

603. יואל, עמנואל [Manuel Joel]. תורת הפילוסופיה הדתית של רבי (דון) חסדאי קרשקש. הרצאה... מתרגם ע"י צבי הרשפר. תל אביב, (דפוס השחר), תרפ"ח. 111, [1] ע' 22: 15.
604. ירושלם. כוללות עדת המערבים. ס' המורה לצדקה... חשבון הכנסה והוצאה... מאלול תפר"ה ע"ס שבט תפר"ח. ירושלים, דפוס צוקרמן, תרפ"ח. [4], 81, [2] ע' 22: 15.
605. ירושלם. „נדוניא“; מוסד לעזרת חתנים וכלות. סטטיסטיקה מ 25 יולי 1926—31 דצמבר 1927. ירושלם, דפוס ארץ-ישראל, [תרפ"ח]: 16 ע' 24: 17.
606. כהן, מרדכי בן הלל. עולמי; ספר רביעי. ירושלם, מצפה, דפוס הספר, (תרפ"ח). 235, [1] ע' 23: 15.
- את הקודמים ראה ק. ס. שנה ג' ע' 254 ושנה ד' ע' 95.
החלק הזה מקיף את שנות 1907—1912, ז. א. שנותיו הראשונות של המחבר בא"י, והוא מוקדש כמעט כולו (חוץ מפרקיו הראשונים) לא"י ובעיקר לתל-אביב בשנים הראשונות להגירתו.
607. כ"ץ, יצחק. משפט וצדק דורש עם ישראל מעמי העולם... הוצאה שנית. שנים עשר פרקים. ירושלם, (דפוס ארץ ישראל), תרפ"ח. 39, [1] ע' 17: 12.
608. לוברני, אליעזר. שלהבות. ירושלם, תרבות, (דפוס עזריאל, תרפ"ח). 174 ע' 18: 13.
609. לונדון, ג'ק [Jack London]. ספורים; תרגום י. למדן. ירושלם, מצפה, (דפוס עזריאל), [תרפ"ח]. 162 ע' תמונת המחבר. 18: 13.
610. ליברמן, א[הרן] ש[מואל]. כתבי א. ש. ליברמן; ספר א. תל אביב, דבר, תרפ"ח. [2], 99 ע' 22: 15.
- ספר א: ספר האומותיות. מכתבים ורשימות. נעתק מכ"ז ונערך לדפוס (עם הקדמה) ע"י מיכל ברקוביץ.
611. מיכאלי, מרדכי. רבי יחיאל מיכל פינס; תולדותיו, דעותיו ופעולתו הספרותיות. ירושלם, הסתדרות המורים בא"י, תרפ"ח. 35 ע' תמונת פינס. 17: 12.
- = ספרית „הד החנוך“, ב.
המאמר הוא פרי עבודה בסמנריון של הפרופ' קלוזנר באוניברסיטה העברית בירושלים.
612. נורדוי, מַכס [Max Nordau]. כה אמר נורדוי; לקטים מנאומיו וכתביו; מתורגמים בידי אהרן ורדי. עם תמונת נורדוי ועם מבוא. ירושלם, אחיעבר, (דפוס הפועל הצעיר ת"א), תרפ"ח. 62, [2] ע' 20: 14.

כלומר שיש לכל אחד ואחד ראשו הוא; ואילו הוספת ה"אחד" מביעה את ההפך, כאלו היו מאוחדים תחת ראש אחד. ע' 44. "מיליונרים צעירים" במקום "זעירים", ע' 48. "דבריו אלו" צ"ל "דבריו אלה". ע' 34 במקור כתוב "In der Oper bei Tannhäuser", ר' ב. מתרגם בטעות "באופרה של מנהיג". ע' 39. "על אדוני להשפיע" צ"ל "עליהם להשפיע". ע' 40. "פרסום" במקום "פרסים". ע' 41. "Unsere... Officiere silbernen Kürass", הרצל לא התכוון ל"מגן בצבא כספי", כי אם לשריון כסף.

הלך ב' (א. ברש): ע' 197 חסר פסוק שלם "Und ihrem Andenken...". ע' 203 חסר הפסוק "Das Geld für B. zu beschaffen...". ע' 204 חסר פסוק שלם הנחוץ להבנת הדברים "Ich liess mir von ihm die Zustände rumänischer Juden schildern". ע' 209 לא תורגמה המלה "gering...". ע' 206 "קטולה" צ"ל "בתולה". ע' 207 החליף המתרגם Kaufhäuser ב"Kaffeehäuser" והסיע את "בתי-הקהל הגדולים" במקום "בתי-מסחר הגדולים". ע' 227 מתרגם ברש meine Gottesanschauung נכון "השקפתי על האלהות". אולם מיד אחרי זה הוא מתרגם meine Gottesvorstellung שלא כהלכה "ציורי האלהי". שני המתרגמים התקשו בתרגום המלה Landnahmeschiff ותרגמו "אנית כבוש". התרגום הזה, בלי כל הערה, מוכרח להטעות את הקורא העברי. הרצל לא חשב כמוכחן על "כבוש", להיפך, בקשר עם דבריו על "אנית כבוש" (בתרגום ר' ב. וא. ב.). ע' 209 ממשיך הוא ע' 210 ואומר: "יש למנוע בעד פולמוסיה של כבוש". הקורא העברי יכולבל ויראה סתירה בדבריו של הרצל, והסתירה הזאת אינה אלא בדבריו המתרגמים.

ע' 193 מספר הרצל על יהודי שבחינת האופיזורים שלו היתה היותר טובה ונכל זאת לא נתמנה לאופיזיר. ב. מתרגם "שהצליח בבחינת האופיזורים על הצד היותר טוב". ע' 193 (למעלה) הוכנסה פסקה בין שני פסוקים אשר אינה נמצאת במקור ומפריעה בעד ההבנה. ע' 190 במקור כתוב שהרצל יבקש לו חופש של שני ירחים "mit Karenz der Gebühren" ו"א שיותר על משכרתו במשך הזמן (המבטא לקוח מהסגנון המשדרי הנהוג באוסטריה); ב. מתרגם "חופש עם פטורים מן המסים". ע' 188 הכניס ברש את המלים ירה" במקום שהרצל מזכיר את פרנץ יוסף; במקור לא תמצא את המלים האלה, המוסיפות אירוניה במקום שאינה. ע' 186 כשהרצל מדבר על הפרלמנט הצרפתי, הוא משתמש במלת Kammer (תרגום של chambre); ברש מתרגם "לשכת-המדינה", תרגום זה אינו אומר לקורא כלום. ע' 189 "Communard" הוא איש אשר השתתף בעצמו בקומונה הפריסית. מסופקני אם התרגום "חסיד-הקומונה" הולם את המושג הזה. ע' 281 העתון נקרא Economist; ב. כותב "אקונומיסט" מפני שה. כתב "Vom Economist...". ע' 285 ה. כותב "auf keine Verschleppung" "eingehen"; התרגום אומר בדיוק את ההפך "להסכים לכל דחיה".

ההערות האלה לא הובאו, כמוכחן, בכדי להפחית את ערך התרגום. קל מאד למצא שגיאות ושבושים. אחרי שנעשתה העבודה בעיקרה. זכותם של המוציאים והמתרגמים גדולה אבל גם אחריותם גדולה. הוצאת "מצפה" מבטיחה להוציא את ששת הכרכים בזמן קצר וכסדר. הוגו ברגמן.

602. "ברכיהו, ישראל". מתוך ההפכה; רומן בשלשה חלקים מחיי יהודי אוקראינה כימי הריבולוציה הרוסית הגדולה בשנות 1917-1920. חלק שני, חוברת תשיעית. חלק שלישי, חוברת עשירית-חמש עשרה. תל אביב, יזרעאל, דפוס הפועל הצעיר, [תרפ"ח]. ע' 129-236. 24:16.

את החוברות הקודמות ראה ק.ס. שנה ד' ע' 194 ושנה ה' ע' 27.

601. הרצל, [בנימין זאב] תיאודור. ספרי הימים 1895-1904, בששה .

כרכים; מתורגמים בידי ר' בנימין ואשר ברש. כרך ראשון. ירושלים, מצפה, (דפוס הפועל הצעיר ת.א.), תרפ"ח. 312 ע' תמונת המחבר. 22:16.

הוצאת ספרי הימים של הרצל בתרגום עברי הוא מאורע חשוב בספרות העברית וגדולות עשתה "מצפה" ע"י הוצאת התרגום הזה. היא מלאה בזה חובה לאמית. לפנינו תעודה היסטורית של התנועה הציונית אשר אין כמוה בחשיבות: מקור היסטורי מדעי, ויחד עם זה ספר חנוכי לנער הגדל על ברכי השפה העברית ואשר ידיעותיו על הרצל קלושות למדי.

ובכן, מקור היסטורי-מדעי ויחד עם זה ספר פופולרי-חנוכי. המוציאים לאור התכוננו, כנראה, יותר למטרה השניה. על ידי כך יצאו לקויים אחדים ועלינו לציין אותם כאן. כל יש מקום לתקונים בכרכים הבאים. הספר תורגם על ידי שני מתרגמים אשר אין ביניהם התאמה גמורה וזה עלול לבלבל את הקורא. מצאתי בכרך זה שלשה מקומות, אשר בהם מביא הרצל את ספרו של רוסו: Contrat social. והנה פעם נשאר השם בצרפתית, פעם תורגם ע"י "חוזה חברתי" (ע' 79), פעם ע"י "אמנה חברתית" (ע' 195). משל אחר: ר' בנימין מתרגם את שם עתונו של פרידוונג Deutsche Wochenschrift ע"י "שבועון גרמני" (ע' 5), ואילו ברש, בתרגומו דבריו של הרצל על ה Wochenschrift של בלזך (ע' 219, 221, 282), משאיר את השם המקורי (מה שיותר נכון בעיני). חסרון גדול יש לראות בזה, שהמתרגמים הביאו את השמות הפרטיים בטרנסקריפציה דוקא, במקום שהיה עליהם להביא את השמות לפחות פעם אחת בכתב מקורי. והלא ידוע מה גדולה הערבוביה בעידון זה וכמה קשה לקורא העברי המסכן, אשר אין המקור הגרמני לפניו, לבטא את השמות כהוגן. מי יכיר את Périet בטרנסקריפציה "פרייר", אשר אינה מתאימה לאופן הבטוי, או את Freycinet אשר נעשה ל"פריצינט"? כמה קוראים ידעו לבטא את השם של הקומפוניסט Mandel כדבעי בראותם את האותיות "מנדל" או ינחשו את Camondoson מעבר המסוה "קמונדרים"? וכן כמובן ביחס אל שמות המקומות. ברש מתרגם את שם העיר האוסטרית הירדועה Zell am See ע"י "אוהל (!) על שפת היאור" (ע' 216). מי יבין?

כמו כן קשה לקורא להבין באיזה עקרונים אחוז שני המתרגמים בתרגום קטעים המובאים אצל הרצל בשפה זרה (צרפתית או אנגלית). לרב תרגמו אותם לעברית בלי כל הערה וזה, כמובן, הפסד לתרגום, כי המלים הזרות מוסיפות חן מיוחד לסגנונו של הרצל, וגם העובדה, למשל, שמכתבי הירש אל הרצל כתובים צרפתית, ומכתבי הרצל אל הירש גרמנית, נעלמת ככה לגמרי. המתרגמים היו צריכים להעיר את הקורא על זה. אבל גם בנוגע לתרגום פתגמים צרפתים השכיחים כל כך אצל הרצל, אין שיטה אחת מסוימת. פעם מתרגמים אותם ופעם לא. והקורא אינו מבין את הסבה. כך הנך מוצא, ע' 72, פתגם צרפתי בלתי מתורגם ומיד אחר כך, ע' 73, פתגם אחר אשר תורגם (המאחר בסכנה וכו'). לפעמים (ע' 281 וכו') הנך מוצא פתגם בצרפתית ותרגומו על ידו. המתרגמים צריכים לברר את שיטתם בכרך הבא.

שבושים אחדים יצטרכו המתרגמים לתקן במהדורת השניה. לא השוינו את המקור עם התרגום כלל, ורק דרך מקרה ראינו שבושים אחרים, חלק מהם שבושי תרגום וחלק שבושי דפוס. בחלק א' (ר' בנימין): ע' 43, "להביא את היהודים מתחת ל"כובע" אחד — זה יהא קשה... למרות או דוקא מפני שיש להם ראש אחד". הרצל רוצה לומר, שיש להם ראש,

היה כל אחד רוצה להיות אגרוף, אלא שאינו יכול, והאגרוף יורע להשתמש בו. על כן יש רק אמצעי אחד להלחם נגד רוח המלחמה והוא: לשחרר את המהופנט מן ההיפנוז. מהלשנתו להעמיד אותו על דעת עצמו. לחנך אותו למען יוכל לעמד ברשות עצמו. כאן התקרב ג. בלי יודעים לנוסחאות תורת הסופר של קנט.

גורדון אינו מסתפק בזה, לראות את ההיפנוז בשלטון האגרוף. הוא רודף אחריו בכל תופעותיו, וביחוד בצורתו המפלגתית. במאמר הרפה „מטילי בכבישים“ הוא מתאר את הנואם המפלגתי, אשר כל מלה היוצאת מפיו היא „פרזה ריקה, שאין לה שום יסוד בחייו ובעבודתו“ ושהיא רק פרי ההיפנוז המפלגתי ומהפנטת בעצמה. והוא משתוקק לאנשים אשר יפעלו ויחשבו „מתוך החיים בלי אמצעי“. אגב: המאמר הזה „מטילי בכבישים“ הוא גם יפה מאד מצד סגנונו והוא תמונה חיה של תקופת הכבישים באי בשנות תרפ"ט ותרפ"א כשהתחילה העליה השלישית. (ראה ביחוד את תאור המיול ע' 203 וכו').

מסביב לרעיון המרכזי הזה של הכרך יש רעיונות רבים אחרים אשר בהם נוגע ג. כדרכו „מענין לענין“; „עמדת הסופר האי“, („אינך רואה בסופרינו שאיפה להכות שורש בארץ...“); שאלות הדבור העברי (האם צריכים לומר „כבודי“, „אדוני“ או יש לדבר בלשון נוכח?) והקלת הקריאה העברית; עמדתו כלפי אחד העם (ביחוד בשאלת הנצרות); יש הערות ודברים על ברויצנבסקי, ברגר, על שמירגר, ניצשה, דוסטויבסקי, אוסקר אוואיר וכו'. הלואי שכרך זה ימצא לו קוראים רבים בימינו!

ה. ב.

596. גורדון, [יהודה] ל[יב], כתבו י. ל. גורדון, ספר א. תל אביב, דבר, (דפוס אחדות), תרפ"ח. 192 ע' תמונת המחבר. 24:16.
ספר א: על נהר כבר. פרקי זכרונות. דבר יום ביומו. — הספר מכיל זכרונותיו ויומנו של ילד. חלק מהם תורגם מרוסית.

597. גרינברג, אורי צבי, אנקראון על קטב העצבון. תל אביב, דבר, (דפוס אחדות), תרפ"ח. 78, [2] ע' 22:15.
י"א שערי ירה.

598. גשורי, מ[איר] ש[מעון], מסלילת הכביש עד כניית בית הפועלים. ירושלים, דפוס העברי, תרפ"ז. 64 ע' 17:12.
הסתדרות הפועל המזרחי באי. ספרית „תורה ועבודה“ הונת ב.
599. הורוץקי, ש[מואל] א[בא], החסידות והחסידים. ספר שני. תל אביב, דבר, (דפוס השחר), תרפ"ח. 189 ע' 23:15.
ספר א. ראה ק.ס. שנה ה' ע' 26.

600. [הירשנזון] הירשענזאהן, חיים, אלה דברי הברית מתבארות בו כל הבריתות בישראל הנוכחות בתנ"ך... בשלשה חלקים... חלק שני מן הברית במצרים עד הברית בקרבות מואב... חלק ג' מן שיטת יהושע עד ברית אסנה בימי עזרא ונחמיה. ירושלים, דפוס העברי, תרפ"ח. [20], 133, [3], 195, [1] ע' 17:25.
בסוף הספר שער אנגלי. חלק א' ראה ק.ס. שנה ג' ע' 253.
הכהן, מרדכי בן הלל ראה ע' 196 בספר 606.

590. ביאליק, ח[יים] נחמן. קברות מלכו בית דוד; ארבע אגדות.
תל אביב, דביר, (דפוס השחר), תרפ"ח. 22, [1] ע' 17: 25.

תכנן: א. שני הפועלים אשר הרסו לראות במערה. ב. המערה וחורב הפחה.
ג. המערה והכובסת. ד. המלך דוד והמערה. — מצויר ע"י נ. גוטמן.

591. ביאליק, ח[יים] נחמן. שלמה ואשמדי; אגדה. תל אביב,
דביר, (דפוס השחר), תרפ"ח. 17, [1] ע' 17: 25.
מצויר ע"י נ. גוטמן.

592. בלזק, אונורי דין [Honoré de Balzac]. גובסק; פצינו קני;
ספורים; תרגום מ. אזרחי. ירושלים, מצפה, דפוס וייס, תרפ"ח. 124 ע' 12: 17.

593. בלקינד, ישראל. I. השמרונים. II. הערבים אשר בארץ
ישראל. III. אופה הם עשרת השבטים? תל אביב, המאיר, (דפוס שהם
כיפו), תרפ"ח. 33, 24, 25 ע' 13: 19.
לכל אחד מהמאמרים שער מיוחד.

594. גולדמן, ש. צ. (שלמן). העופות והגן, החצר והארמון.
(תל אביב, דפוס הארץ), [תרפ"ח]. 10 ע' 12: 16.
שירים.

595. גורדון, אהרן [דוד]. כתבי א. ד. גורדון; כרך רביעי.
יו"ד ע"י הועד המרכזי של מפלגת „הפועל הצעיר“. תל אביב, הפועל הצעיר,
(דפוס הפועל הצעיר), תרפ"ח. [4], 318 ע' 15: 22.

את הכרכים הקודמים ראה ק.ס. שנה ב' ע' 5 ושנה ד' ע' 91.10.
במרכז המאמרים אשר נכנסו לדרך רביעי זה, עומדים מאמרו של א. ד. ג. בשאלת
גיוס לגיון עברי בשעת המלחמה. ג. התנגד כידוע לתנועה זאת בכל תקף, ודבריו שנכתבו
בשאלה זאת, לא נתישנו, כי יותר משאלה אקטואלית של הלגיון העסיקה את ג. שאלת
הצבאיות בכלל, והדברים אשר כתב (ואשר נדפסו כאן ראשונה) בשאלה זאת, הם בלי ספק.
מן הדברים העמוקים ביותר שנאמרו בכלל בשאלה זאת, אשר כל כך הרבו לכתוב עליה. הוא
אינו מסתפק לציון שתנועת הלגיון עומדת „בנגוד גמור לכל אידואליזם הלאומיים
והאנושיים ולכל עבודתנו בא"י ולהראות „עד כמה אנחנו נוחים להתמוגג להמשמש לשכח
את כל מה שאנחנו שואפים אליו לשכח את עצמנו את כל עצמותנו בשעה שאחרים
מסבירים לנו פנים“ וכו' — הוא מחפש את המקור הנפשי לאותה התופעה הנקראת צבאיות
ומוצא אותה בהיפנוז. בהיפנוז ולא בכח מקור כל שלמן. „רואה אתה את האגרוף, את היד
המשחיתה, מקור הרשע, השקר והכעור, והנה אין לו בעצם שום כוח, והנה הוא יד מתה,
מיכנית, שאין בה אלא התנועה המיכנית, וכך מה שהוא משחית אינו עושה
אלא בכוח אותן הידים, שהוא בא להשחית... החזיון שלפנינו אין לו באור
אחר אלא זה, כי יסוד השלמן וההיפנוז של השלמן מונח בעצם נפשם של המשו עבדים
בעצם תאות השלמן הנמועה בנפשם. המרובים העובדים והעשוקים, מכבדים את האגרוף,
מכבדים מתוך שנאה, מתוך הריקת שנים, אבל מכבדים ומתבטלים בפניה, כי לעמקו של דבר

580. פועלי ציון. א"י. דאס פראפעסיאנעלע לעבן; זאמל-
העפט, געווידמעט דער וועגער פראפעסיאנעלער קאנפערענץ פון חיפה און קרייז.
חיפה, (דפוס פועלי ציון תל-אביב), 1928. 16 עמודות 17: 25.
האחראי א[לעקס] שרמן.

581. קאמוניסטישע פארטיי. דער וועגער מאי; זאמל-העפט.
יפו, (דפוס תל אביב), 1928. 16 ע' 23: 15.
האחראי ז[אב] בירמן. הופיע באשריף.

582. „Аркос“, представительство по Египту, Палестине и Сирии. Торговый бюллетень. Яффа, 1926.
56 стр. 15: 23.

העורך יהושע זימן. נדפס ב"הפועל הצעיר". חוברת ח' הופיעה כ-25 לינואר. החוברות
הקודמות יצאו בהקטגוריה. אחרי חוברת ח' פסק העתון מלצאת.

ג. ספרים וחרברות.

583. אברס, גיאורג [Georg Ebers]. בת פרעה; רומן הסמור; תרגם
ש. הרברג. חלק א. תל אביב, אמנות, (דפוס הפועל הצעיר), [תרפ"ח]. 303 ע' 14: 20.

584. איבסן, הנריק [Henrik Ibsen]. אויב העם; חזיון בחמש מערכות;
תרגם מנורוויגית פסח גינזבורג. תל אביב, שטיבל, (דפוס הפועל הצעיר), תרפ"ח.
179 ע' תמונת המחבר. 15: 22.

585. אנגלס, פרידריך [Friedrich Engels]. התפתחות הסוציאליזם
מאופייה לעמד; תרגם (בצירוף רשימה על אנגלס והערות) מ. נאדל. ירושלים,
הוצאת ספרים ע"ש בורוכוב, (דפוס ווייס), 1928. 95 ע' תמונת המחבר. 13: 17.
= ספריה מרכסיסטית. 2.

586. אש, שלום. כתבו שלום אש. I. ספורים וציורים. II. דרמות.
III. העירה. מהדורה שלישית. תל אביב, "דביר", (דפוס אמנות), תרפ"ח. 287 ע' 16: 24.
מהדורה א' הופיעה בתרגום באודסה, מהדורה ב' בתרגום בבדלין, שתייהן בהוצאת
"מוריה".

587. בורוכוב, בר [Ber Borokhov]. מלחמת המעמדות והשאלה
הלאומית; תרגם מ. נאדל עם מבוא מאת ז. אברמוביץ. ירושלים, הוצאת ספרים
ע"ש בורוכוב, (דפוס ווייס), תרפ"ח. 61 ע' תמונת המחבר. 12: 17.
= ספריה מרכסיסטית. 1.

588. בורלא, י[הודה]. אשתו השנואה; רומן. ירושלים, מצפה,
(דפוס עזריאל), תרפ"ח. 224 ע' תמונת המחבר. 13: 18.

589. ביאליק, ח[יים] [נחמן]. המלך דוד בחייו ובמותו; חמש
אגדות. תל אביב, דביר, (דפוס השחר), תרפ"ח. 13, [1] ע' 17: 24.
מצויר ע"י נ. גושמן.

569. ברית שלום. שאיפותנו; קובץ מאמרים. II. המועצה הנבחרת, ירושלים, „ברית שלום“, (דפוס ווייס), תרפ"ח. 30, [2] ע' 21:14.
- הקבץ מכיל מאמרים מאת: יוסף לוריא, הוגו ברגמן, הנס כהן, ח. מרגליות-קלורסקי, ר' ב'נימין]. להקבץ נספחו תקנות של אגודת „ברית שלום“ בעברית, ערבית ואנגלית.
- קבץ א. ראה ק.ס. שנה ד' ע' 88.
570. הסתדרות העובדים העברים הכללית בא"י. הגוש השמאלי.
- עניני הפועל... יפו, (דפוס אמנות), 1928. 12 ע' 32:24.
- האחראי מ. בליר. הופיע ב 12 ליוני.
571. ירק; חריומן התולי לשבועות. הוצאת „מועדים לשמחה“. (תל אביב, (דפוס אחדות), [תרפ"ח]. 4 ע' 35:25.
572. מושב לציץ; גליון חג עליו לשבועות. יוצא על-ידי חברת „מחוסרי דאגה“. תל אביב, (דפוס אחדות), תרפ"ח. 16 עמודות 31:24.
573. פועלי ציון, א"י. בקרתנו; קובץ מאמרים. יפו—תל אביב, פועלי ציון, (דפוס פועלי ציון), 1928. 16 עמודות 24:17.
- האחראי א[לעזר] שרמן. הופיע ב 22 ליוני.
574. פועלי ציון, א"י. דברנו; קובץ מאמרים. יפו—תל אביב, (דפוס פועלי ציון וסמרו), 1928. 32 עמודות 24:17.
- האחראי א[לעזר] שרמן. הופיע ב 15 ליוני.
575. פועלי ציון, א"י. רעיוננו; קובץ מאמרים. יפו—תל אביב, פועלי ציון, (דפוס פועלי ציון), 1928. 32 עמודות 24:17.
- האחראי א[לעזר] שרמן. הופיע ב 3 לפברואר.
576. קולות וברקים; (גליון הזמורסטי מצויר...) יוצא לרגלי הר סיני לחג השבועות בעריכתו של פדהצור בן צרצר מאחורי התנור. תל אביב, (דפוס הארץ), תרפ"ח. 24 ע' 32:24.
577. הקרן הקימית לישראל. הרצל ז"ל; חמר לשיחות להרצאות, ולנשפיר-אזכרה לכי בתמו. ירושלים, הקרן הקימית, תרפ"ח. [28] ע' 30:21.
- הקטגוריה עם תור זמרה.
578. הראי; גליון לפרסום לאינפורמציה מסחרית ולמפרות. (תל אביב, דפוס אחדות), תרפ"ח. 12 ע' 35:25.
- האחראי א. לוי. הופיע באייר.
579. פועלי ציון, א"י. מאי; ואמלהקפט צום ו-טן מאי. יפו—תל אביב, פועלי ציון, (דפוס פועלי ציון), 1928. 32 עמודות 25:17.
- האחראי א[לעזר] שרמן. הופיע ב 30 לאפריל.

ביבליוגרפיה¹

- I. את הספרים המסמנים בכוכב (*) לא ראינו. הידיעות על אודותם שאובות ממקורות אחרים.
II. המספרים בסוף כל ספר מסמנים את רחבו וארכו בסנטימטרים.

דפוסים ארץ ישראל.

א. ספרות עתית.

563. הלפיד; ירחון של ברית הנוער הקומוניסטי הפלשתינאי. סניף ירושלים. ירושלים, 1928. 25:17.
הקטגוריה. חוברת א' הופיעה במאי.
564. לשוננו; רבעון לשכלול הלשון העברית; מוצא ע"י ועד הלשון העברית בארץ ישראל. תל אביב, ועד הלשון, (דפוס הארץ), תרפ"ח. 24:17.
העורך: א. צפרוני. מסרת העתון: (א) חקירות בלשון. (ב) להרחבת הלשון ותקונה. (ג) בקרת וביבליוגרפיה. (ד) הערות והצעות.
565. מזרח ומערב; ירחון מדעי, הסטורי, ספרותי לחקירת המזרח והיהדות בתפוצות ישראל... ירושלים, דפוס העברי, תרפ"ח. 24:17.
העורך והמזכיר: אברהם אלמאליח. חוברת א' של כרך ב' הופיעה בתמוז. כרך א' הופיע בשנת תר"פ. העתון היה אז דו-ירחון.
566. עלי עונג שבת. ירושלים, (עונג שבת), תרפ"ח. 24:17.
קביעות ההופעה לא נזכרה. קונטרס א' הופיע בשבט.
567. פסיעות; חוברות לשאלות החנוך וההוראה בכתות הנמוכות. תל אביב, הסתדרות המורים בא"י, תרפ"ו. 24:17.
דו-ירחון (?) חוברת א' הופיעה בכסלו. בארץ תרפ"ו הופיעה חוברת במכונת כתיבה.
ראה ק. ס. שנה ג' ע' 246.

ב. קבצים ומאספים.

568. ברית הנער העברי ע"ש יוסף טרומפלדור. ספרית תל חי; קובץ א'. תל אביב, ברית טרומפלדור, תרפ"ח. 23 ע' 15:23.
(1) הביבליוגרפיה הזאת מציגה את ההופעות הספרותיות משנת תרפ"ד ואילך.

ויקבל את כל הוצאות החברה הזאת המופיעות ב 400 אכסמפלרים. — על מתנת ה' אֵיִקְוֹר בִּרְדּוֹב בִּרְטֵן הודענו כבר בחוברת הקודמת (ע' 8). כעת קבלנו באמצעותו תעודות אחדות לתולדות היהודים בדרום צרפת, מתנת ה' ברשותו תעודות רבות מתולדות היהודים בדרום צרפת במאה ה"ח ושהוא מוכן להראותן לחוקרים המעוניינים בהן שיביאו המלצה מאת ב"הס. — ע"ה ד"ר מ. ג. גלבר קבלנו שלשה כרוזים אשר פרסם ק.פ.ג. סיופרט 1837 לשם הקמת בית המקדש וממלכת היהודים. — ה' יוֹזִיוֹס גִּרִינְבֶּרְג (קשינוב) שלח חמר היסטורי מעניין לתולדות הפרעות בקשינוב. — ה' דאום נדב את כל כרכי ה"פסגה" אשר ערך ה. ד. טרויוש. — פרופ' ד. הלר (בודפשט) שלח לנו גם הפעם משלח של ספרים אשר חוברו ע"י מחברים יהודיים בהונגריה. — ה' עמנואל הרץ (ניו יורק) נדב את הספר *Poli, Synopsis Criticorum Script.* (London 1671), בעל חמשה כרכים. — ה' הרי זיטליס מסר לנו דינים וחשבונות (כתובים במכונה) על מצב היהודים במזרח אירופה בשנים הראשונות אחרי המלחמה, אשר חבר בזמן מגורו בתור עובד סוציאלי בארצות האלה.

ה' דוד ילין נדב את ארבעת הכרכים של הכרוניקה של טכרי בתרגום צוטנברג. — ה' נחמיה שמואל ליבוביץ (כרוקלין) נתן לנו גם הפעם את האפשרות לקנות ספרים עבריים חדשים אשר בחרנו לפי צרכי הקוראים. — הפילוסוף הצרפתי המפורסם א. לֶזֶנְד נתן לנו את המלון הפילוסופי אשר הוציא, בשני כרכים. — המשוררים אדמונד פֶּלֶג ואדנולד צִיִּיג נדבו את כל ספריהם החדשים. — ה' ג. א. קוהוט נתן הוצאה מיוחדת של הערוך השלם אשר חבר אביו המנוח. — משפחת המנוח שמעיה קראך שלחה את הכרך הראשון של "חזקה רבה" להמנוח יעקב ליב קראך בכריכת עור מופתית של בית הכריכה פונג וראוש בליפסיה. — הא' צ'רלס ר. ריצ'רדס, סגן נשיא חברת בתי הנכאות באמריקה, נדב לבית הספרים את ספריו על סדור בתי הנכאות ועל תפקיד האמנות בחרשת. —

הננו מודים ללשכה הגדולה של "בני ברית" בצ'כוסלובקיה על התמיכה הכספית שהקציבה לנו גם בשנה הזאת.

ע"ה הרב ד"ר שמואל ה. גולדנון (פיטסבורג) קבלנו מקרן החנוך של עדת "רודף שלום" סכום של \$ 250 בשביל ספרית ילדים. הכסף הזה שמור כפקדון אצל גזברות האוניברסיטה עד שתהיה לנו האפשרות להקים את הספריה הזאת.

סטטיסטיקה.

בחדשים מאי, יוני, יולי נרשמו 4224 ספרים חדשים ב 5975 כרכים. מספר הספרים הרשומים בקטלוג עלה ביום א' לאוגוסט 1928 ל 150.396 ספרים ב 190.942 כרכים.

הששים חגג עתה העולם הרפואי; ה' ישראל כהן, לונדון: חתימות כמה גדולי אנגליה, בניהם של פאול יוליוס רויטר, מיסד הלשכה העתונאית הירדועה, וג'ורג' פאודל-פיליפס, ראש העיר לונדון; ה' ת. בורנשטיין: גלויות הגאון ר' ישראל יהושע טרונק מקומנא ("ישועות ישראל") ותמונתו; מוסד פרס נובל, שמוקדלים: כמה תמונות של יהודים בעלי הפרס הזה; ה' דוד אָרֶלֶךְ, קטוביץ; תמונת האדמו"ר ר' מאיר הלוי ("אור לשמים"), רב בסמבניץ ואפטא; ה' משה לרר, ורשה: רשימת יעקב ריפמן: "טעם חדש על מנהג אכילת מאכלי חלב בחג השבועות"; בתו של לודוויג זמנהוף, יוצר האספרנטו: כת"י של אביה.

כמו כן נתוספו לאסף הזה אוטוגרפים של ישראל יעקבסון, אחד מראשוני המתקנים בגרמניה וראשיהם; של יהושע מירקין, סופר ואחד מוקני חו"צ; של הפיסיקאי פרופ' ארתור קורן, אחד הראשונים שעסקו במסירת תמונות וזכ"ר ע"י הטלגרף; של העתונאי הנרי דֶה בלוֹבִיץ, ששמו האמתי היה הינריך אדולף אוֹפֶר מעירת בלוֹבִיץ (כיהם), אבי העתונאות הסנסציונלית; של הקומפוזיטור האיטלקי הברון אלברטו פרנקטי; של המנצח למוסדקה האנגלי טיכאל קוסטה; של הגאון המקובל ר' נפתלי כ"ץ, שביחד עם החכם צבי החרים את נחמיה חיון.

מתנות בודדות.

ע"י ההנהלה הציונית כלונדון קבלנו משלח ספרים אשר הכיל את שורת ה Quat. Statements של Palestine Exploration Fund, מתנת ה' אלֶקן אדלר, את השורה של Transactions of the Ophthalmological Society (46 כרכים), מתנת ה' ד"ר א. ה. לוֹר, כ־80 כרך ממקצע וירעת א"י, מתנת ה' י. צ. לֶסֶק, את הוצאת התנ"ך הגדולה של Kennicott (1776—1780 Oxonii), מתנת ה' צ. ה. ארון.

ה' ד"ר א. אוֹקו (סינסינטי) שלח לנו את כל הספרים החדשים על שיפוחה אשר בקשנו ממנו—ע"י הרב ד"ר ב. א. אלזס קבלנו את הכרכים וזו של מלון בן־יהודה וזאת הספר על פרובלמות הרבנות אשר הוציא. ה' אברהם אלמליח נדב לבית הספרים כתב יד המכיל מכתב אשר כתבו רבני טונים באלול תרכ"ג לחברת "כל ישראל חברים" בפריז, אשר בו הם מתארים את כל הצרות של היהודים בארצם ומבקשים את עזרת החברה. המכתב נדפס בחוברת ב' של "מזרח ומערב". כמו כן נתן א' אלמליח שני מכתבים טרבני חברון האשכנזים אל הגולה כענין שליחות שד"ר. המכתבים נכתבו בשנת תקפ"ז ונשלחו ברשות הרבנים המפרדים—לורד בלפור שלח לבויהם את ספרו החדש "דעות והוכחות" המכיל גם פרק על הציוניות... ה' אינגציה באואר (מרדיד) שלח לבית הספרים שורה של ספרים ממקצע המשפט האספטי. על ידו הוכנס בית הספרים כחבר לחברת הביבליופילרים האספטיים

מחלקת האוטוגרפים והפורטריטים.

מחלקת האוטוגרפים והפורטריטים (אסף שְׁכָדְרוֹן) קבלה בחדשים האחרונים מתנות מהמנדכים האלה: הפרופ' סימונסן, קופנהגן: מכתבים ותמונות מגדולי היהודים בדניה, ביחוד ממשפחת הנובר וכהן-ברנדס; הגב' הלנה מלכיוור, הנריקס-הולם (דניה): מכתבים מיהודים מפורסמים באנגליה ודניה, ביניהם מהסיר ג'ורג' יסל, נשיא ביה"ד העליון בלונדון, מהפרופ' הרלד בוהר, המתמטיקן, ואחיו הפרופ' נירס בוהר, שהקירותיו בטהות האמזון הן עתה במרכז ההתענינות הן של הפיסור-קאסי-החיימאים והן של הפילוסופים (רק מצד אמם הם ממוצא יהודי); ה' אלכסנדר זישה בֶּק, לבוב: מכתב האדמו"ר ר' יחזקאל שרגא הלברשטם משינאי-ווא (בן האדמו"ר הגאון ר' חיים מסנץ הנודע במלחמתו בבני האדמו"ר מרוזין); מר א' דרויאנוב: מכתבי שטחה פינסקר ורש"י פין שלאחרון מעור מר דרויאנוב: „רגילים חננו לחשוב, שהאגרונומים היהודים הראשונים ברוסיה היו מנשה מאירור ביץ (עכשיו ברא"צ), אברהם זוסמן (עכשיו בנחלת יהודה) וברוטמן, אשר גמרו בשנת 1881 את חוק למודם בבית המדרש לאגרונומים בפולבה. והנה ממכתבו של פין אנו שומעים, שעוד בשנת 1853 בקש המורה והסופר ר' ש"י זלקינד מוילנה לשלח את בנו לאודיסה, על מנת ללמוד שם „חכמת עבודת הגנים! וכדאי הוא לחקור, אם באמת יצאה טחשבתו זו של זלקינד לפעולה“; הגב' ברוולר, חיפה: תמונות הפרופ' שמינטל ומוריץ לרום, אבות הפסיכולוגיה של העמים, ואחיו של האחרון, אליעזר, יורש מקום זכריה פרנקל בהנהלת הסמינריון לרבנים בכרסלאו, ואביהם אהרן יהודא ליב, רב בפילהנה ותלמידו של ר' עקיבא איגר; ה' אלכסנדר לנדאו, וינה: תמונותיהם של הגאון ר' יהודה אסד ושל מנדל כהן, נומריון קהלת פרשבורג ורוח החיה של ההתפלגות מצד האדוקים ההונגריים בקונגרס 1868; דר' מכם גינסברג, ברלין: מכתב הקומפוזיטור של מנגינות לתפלות לואי גֶ'נְדובסקי (חותן הפילוסוף הרמן כהן); הסופר דר' ארנולד צוויג, ברלין: אוטוגרף הפרופ' מכם שְׁלֶר, המפורסם כתור פילוסוף ברוח הקתוליות (אביו היה אריי ואמו יהודית, והוא התנצר אחר גמרו את למודיו); ה' שמואל מישנון, ורשה: מכתב אנ-סקי; האינז' משה קרנר, ורשה: מכתב דוד פרישמן; ה' משה הֶסֶר, מפתח חותמות, וינה (ע"י הפרופ' ב. שץ): חתימתו האחרונה (?) של הרצל, משולשת, גם בעברית וגם באותיות לטיניות, לשם עשית חותמות, שכתבן על ניר בכתבת המלון אֶדְלֶכְרוֹף באֶדְלֶךְ, לפני פטירתו שם; הפרופ' ב. שץ: כמה הליוגנוורות של תמונות-תבליט מגדולי ישראל בזמן האחרון; מר משה קליינמן, לונדון: צוואת א. ל. לוינסקי משנת תר"ע (באסף ישנה עוד צוואה משנת תרס"א); דר' יצחק רובינסון, וינה: מכתב אופיני של הפרופ' ליאור פולד פריינד, הראשון שהתחיל ברפויים ע"י קרני ג'נטן ושאת יום הולדתו

מחלקת ספרי הרפואה.

הודות לעזרה הנדיבה של ועדת הרופאים היהודים באמריקה וביתור של ידידינו ה' ד"ר יוליוס ירחע וד"ר ע. ליבמן (ניו-יורק) ושל האגודה למען האוניברסיטה כברלין מתפתחת המחלקה הזאת במספר מהיר. גדל מספר המשתמשים בספרים אלה גם מחוץ לירושלם ולרגלי בקורו של מנהל המחלקה לרפואה באוניברסיטה האמריקאית אשר בכירות קשרנו קשרי-חלופין עם המוסד ההוא.

ע"פ בקשת המבקרים הגדלנו את מספר השעות אשר בהן פתוחה המחלקה הזאת.

קטלוג של ספרי ספורט.

הקטלוג, אשר עליו הודענו בחוברת ק. ס. הקודמת, הופיע.

מחלקת א"י.

בעזרת התקציב המיוחד אשר נתנה לנו הנהלת האוניברסיטה לשם כך, הגדלנו במשך החדשים האחרונים את מחלקת הספרים הנוגעים לא"י. כל הספרים השייכים למקצע זה רוכזו במקום אחד (בערך 2500 כרך). באותו החדר העמד גם אסף של צלומי טיסים גרמנים מזמן המלחמה, אשר נדבה לנו קהלת מינכן (ראה ק. ס. שנה ג' ע' 81) ואשר השלם ע"י מתנת ממשלת פרוסיה.

ד"ר ברוך עכד את החמר העשיר הזה, וזה כל המקומות המצולמים ואת עברי העולם שבצלום. בתמונות רבות נתברר גם חבורן עם תמונות אחרות שבאסף. המעוניינים יכולים למצא את מבוקשם על פי הקטלוג המדויק מבלי שיצטרכו מקודם לדפדף הרבה בתמונות. סדר הקטלוג אשר נערך ע"י ד"ר ברור, הוא לפי שעה טופוגרפית. אסף זה הוא יחיד במונו בכל העולם, וחובה עמל השקע בו עד שנמסר לצבור.

הנהלת בית הספרים פנתה אל ועד ה"טמפלגולשפט" אשר יצרה, כידוע, את המושבות הגרמניות בא"י בעיר ובכפר, ובקשה למסר לבית הספרים את הספרות הנהוצה לחקירת התנועה הזאת. הועד נענה לדרישת בית הספרים והמציא את הספרים של מיסד התנועה, קריסטואן הופמן, וספרים אחרים אשר נוצרו מתוך התנועה, כמו כן את הכרכים של עתון התנועה, "ורטה דס טמפלס", החל משנת 1877. באופן זה ניתנה האפשרות לחקור בבית הספרים את התנועה הזאת.

השתתפות בתערוכת העתונות בקלן.

ע"פ בקשת הועד שהכין את המחלקה היהודית בהתערוכה הבין-לאומית אשר בקלן ("Pressa") השאלנו מספר של עתונים עכרים לשם הצגה בתערוכה.

הסוציאליסטים בגרמניה וברוסיה. המשלח הכיל גם את השורה של הירחון הסוציאליסטי המפורסם Die neue Zeit. נוסף לזה שלח א' רסקין גליונות בודדים של עתונים שיש להם חשיבות לתולדות הציוניות והסוציאליזם—כמעט כלם יקרי המציאות.

מתנה למחלקת המוסיקה היהודית בבית הספרים.

זה מזמן היה מורגש בביה"ס חסר בספרים הנוגעים לתולדות המוסיקה בכלל וביוחד בספרים שיש להם שיחות למוסיקה אצל היהודים: תולדות המוסיקה בזמן התנ"ך, תולדות החזנות, אסף של תוי נגינה של החזנים המפורסמים, אסף של שירי עם יהודיים והספרות אשר נכתבה עליהם, ספרות על המוסיקה אצל עמים מזרחיים אחרים. כעת נתקבל מאת חגב' ליאוני גינצבורג, ניוירוק, סכום של אלף דולרים לשם קניית ספרים ממקצע זה ותוי נגינה.

ועדתנו ברומה.

קבלנו ברומה 60 כרך, ביניהם את כתבי חוקר הכלכלה היהודי בקן, כתבי הגיאוגרף אלמג'יה, ספרו של ג'גומינה על תולדות היהודים בסיציליה וחברות שונות לתולדות היהודים ברומה אחרי בטול מדינת הכנסיה. הועדה רכשה בשבילנו במרשט אסף גדול של ספרים עבריים ויודאיסטיים אשר יתקבל בשכונות הקרובים.

מחלקה לחקירת נפש הילד.

החברות של אגודת הסטודנטים „פי סיגמה סיגמה" בברוקלין נתנה לבית הספרים את האפשרות להרחיב את מחלקת הפסיכולוגיה של ילדים ע"י קניית ספרים חדשים במקצע זה ונדבה למטרה זו \$310.

עזרון ישראל י. רולף.

המנוח ישראל י. רולף, ניוירוק, עזב את ספרייתו בירושה לבית הספרים. בספרייה הזאת נמצאו הרבה ספרים בשפה היודית. ביניהם יש שורות שלמות של עתונים שהופיעו באמריקה.

מתנת ה' מוריס גרינשטיין.

ה' מוריס גרינשטיין (ניוירוק) נדב לנו לזכר אביו המנוח שמואל גרינשטיין 315 כרך, רבם ספרים ממקצע הספרות הצרפתית, האיטלקית והאמפמית אשר נכתבו בחצי השני של המאה ה"ט. ה' גרינשטיין הודיע שכדעתו להוסיף להאסף הזה.

ידיעות בית הספרים.

(סיון—אב תרפ"ח).

משלח חברת דורשי האוניברסיטה בורשה.

בית הספרים קבל מאת חברת דורשי האוניברסיטה העברית בורשה משלח של שבע תבות, אשר הכילו 1333 כרכים. במשלח הזה היו ספרים רבים ממקצע המתמטיקה, ביניהם שורות שלמות של עתונים (מתנת חברות מדעיות פולניות והמתמטיקון פרופ' שמואל דיקשטין); ספרים ממקצע החקלאות, הטכניקה, הרפואה, ספרים רבניים וספרים רבים מן הספרות הפולנית החדשה. בין שאר הספרים יש לצין את האנציקלופדיה הרוסית הגדולה של ברוקהוז ופרון ב-88 כרכים, מתנת הגב' קלרה בכרך, והמלון הפולני הגדול של קרזוביץ בשמונה כרכים. ד"ר שיפר שלח לבית הספרים מגילה עפה מענינת בזמן המהפכה הצרפתית הנוגעת ליהודים. בסך הכל נשלחו ע"י החברה הנ"ל לירושלם עד היום 18.288 ספרים, שהם 24.112 כרכים.

כל המשלח נעשה על חשבון יידינו בורשה. כמעט כל הספרים נכרכו לפני השלחם. רב הספרים נרשמו על פתקאות בורשה ע"פ הוראותינו, באופן שיוכלנו להכניסם מיד לקטלוג ולמסרם לרשות הקוראים בלי שחיה.

מתנת הארכיון הציוני בברלין.

ע"י הארכיון הציוני בברלין קבלנו 16 תבות של עתונים יהודים בגרמנית, יודית ורוסית. המתנה הזאת היתה חשובה מאד בשכילנו כי מחלקת העתונות היהודית בביה"ס, אע"פ שהיא די עשירה במספר הכרכים, דלה עוד למדי בוחם אל השיבותה לתקורה.

הננו מודים לד"ר ג. הרליץ על טרחתו הרבה בקשר עם המשלח הזה.

אסף יעקב רסקין.

בית הספרים קבל ע"י מר יעקב רסקין (מִנְיָטְסִין) אסף גדול וחשוב של ספרים סוציאליסטיים. האסף מכיל 880 ברושורות בגרמנית 2001 ברושורות ברוסית, כולן משנות התחלת התנועה הסוציאליסטית. חלק מהן הם דפוסים ראשונים יקרי מציאות. האסף מכיל חוברות כתובות ע"י רב המנהיגים

LELO RILKZ

UCUCU: LLMLQ QNU MMLQ, U. L. 98.

LEA LUNGLU OL MCGEE LAME

‘LLMZO’ UML, ULG,,A

ᐃᓕᓚ ᓚᓕᓕ ᐃᓕᓚ ᓕ.

ԵՄ ԼՈՐԼԻՍ ԼՆՔՍ, ԼՆՔԼԵԼՈՒՐՔ, ԵԼԼԱԿՈ

44

C4. REANI

LEAD CYCLOPS

ଏକାକୀ ଚଢ଼ା

ਦਲੁ :

ר' משה: בלחם ארבעה אגודות

[illegible]

ע: מלגה מכלל ע"מ"מ"ל (מלמל).

[illegible]

מספר ספרים: 243 ; מספר עמודים: 241 ; מספר חלקים: 240 ; מספר חלקים:

ספרות. 1. 237; 229. ספרות 2. 237; 229.

י.י. ספרות יפה; 228; יפה ופורה ספרות; 224; י.י. כולל

LE: SUELY LILLY N. 612; LE: SUELY NUCIFERU GLEDILL 777;

[illegible]

1997-1998

1914-1915. The following table shows the results of the investigation:

[illegible]

2008 2009 2010 2011 2012 2013 2014 2015 2016 2017 2018 2019 2020 2021 2022 2023 2024 2025 2026 2027 2028 2029 2030 2031 2032 2033 2034 2035 2036 2037 2038 2039 2040 2041 2042 2043 2044 2045 2046 2047 2048 2049 2050 2051 2052 2053 2054 2055 2056 2057 2058 2059 2060 2061 2062 2063 2064 2065 2066 2067 2068 2069 2070 2071 2072 2073 2074 2075 2076 2077 2078 2079 2080 2081 2082 2083 2084 2085 2086 2087 2088 2089 2090 2091 2092 2093 2094 2095 2096 2097 2098 2099 2100 2101 2102 2103 2104 2105 2106 2107 2108 2109 2110 2111 2112 2113 2114 2115 2116 2117 2118 2119 2120 2121 2122 2123 2124 2125 2126 2127 2128 2129 2130 2131 2132 2133 2134 2135 2136 2137 2138 2139 2140 2141 2142 2143 2144 2145 2146 2147 2148 2149 2150 2151 2152 2153 2154 2155 2156 2157 2158 2159 2160 2161 2162 2163 2164 2165 2166 2167 2168 2169 2170 2171 2172 2173 2174 2175 2176 2177 2178 2179 2180 2181 2182 2183 2184 2185 2186 2187 2188 2189 2190 2191 2192 2193 2194 2195 2196 2197 2198 2199 2200 2201 2202 2203 2204 2205 2206 2207 2208 2209 2210 2211 2212 2213 2214 2215 2216 2217 2218 2219 2220 2221 2222 2223 2224 2225 2226 2227 2228 2229 2230 2231 2232 2233 2234 2235 2236 2237 2238 2239 2240 2241 2242 2243 2244 2245 2246 2247 2248 2249 2250 2251 2252 2253 2254 2255 2256 2257 2258 2259 2260 2261 2262 2263 2264 2265 2266 2267 2268 2269 2270 2271 2272 2273 2274 2275 2276 2277 2278 2279 2280 2281 2282 2283 2284 2285 2286 2287 2288 2289 2290 2291 2292 2293 2294 2295 2296 2297 2298 2299 2300 2301 2302 2303 2304 2305 2306 2307 2308 2309 2310 2311 2312 2313 2314 2315 2316 2317 2318 2319 2320 2321 2322 2323 2324 2325 2326 2327 2328 2329 2330 2331 2332 2333 2334 2335 2336 2337 2338 2339 2340 2341 2342 2343 2344 2345 2346 2347 2348 2349 2350 2351 2352 2353 2354 2355 2356 2357 2358 2359 2360 2361 2362 2363 2364 2365 2366 2367 2368 2369 2370 2371 2372 2373 2374 2375 2376 2377 2378 2379 2380 2381 2382 2383 2384 2385 2386 2387 2388 2389 2390 2391 2392 2393 2394 2395 2396 2397 2398 2399 2400 2401 2402 2403 2404 2405 2406 2407 2408 2409 2410 2411 2412 2413 2414 2415 2416 2417 2418 2419 2420 2421 2422 2423 2424 2425 2426 2427 2428 2429 2430 2431 2432 2433 2434 2435 2436 2437 2438 2439 2440 2441 2442 2443 2444 2445 2446 2447 2448 2449 2450 2451 2452 2453 2454 2455 2456 2457 2458 2459 2460 2461 2462 2463 2464 2465 2466 2467 2468 2469 2470 2471 2472 2473 2474 2475 2476 2477 2478 2479 2480 2481 2482 2483 2484 2485 2486 2487 2488 2489 2490 2491 2492 2493 2494 2495 2496 2497 2498 2499 2500 2501 2502 2503 2504 2505 2506 2507 2508 2509 2510 2511 2512 2513 2514 2515 2516 2517 2518 2519 2520 2521 2522 2523 2524 2525 2526 2527 2528 2529 2530 2531 2532 2533 2534 2535 2536 2537 2538 2539 2540 2541 2542 2543 2544 2545 2546 2547 2548 2549 2550 2551 2552 2553 2554 2555 2556 2557 2558 2559 2560 2561 2562 2563 2564 2565 2566 2567 2568 2569 2570 2571 2572 2573 2574 2575 2576 2577 2578 2579 2580 2581 2582 2583 2584 2585 2586 2587 2588 2589 2590 2591 2592 2593 2594 2595 2596 2597 2598 2599 2600 2601 2602 2603 2604 2605 2606 2607 2608 2609 2610 2611 2612 2613 2614 2615 2616 2617 2618 2619 2620 2621 2622 2623 2624 2625 2626 2627 2628 2629 2630 2631 2632 2633 2634 2635 2636 2637 2638 2639 2640 2641 2642 2643 2644 2645 2646 2647 2648 2649 2650 2651 2652 2653 2654 2655 2656 2657 2658 2659 2660 2661 2662 2663 2664 2665 2666 2667 2668 2669 2670 2671 2672 2673 2674 2675 2676 2677 2678 2679 2680 2681 2682 2683 2684 2685 2686 2687 2688 2689 2690 2691 2692 2693 2694 2695 2696 2697 2698 2699 2700 2701 2702 2703 2704 2705 2706 2707 2708 2709 2710 2711 2712 2713 2714 2715 2716 2717 2718 2719 2720 2721 2722 2723 2724 2725 2726 2727 2728 2729 2730 2731 2732 2733 2734 2735 2736 2737 2738 2739 2740 2741 2742 2743 2744 2745 2746 2747 2748 2749 2750 2751 2752 2753 2754 2755 2756 2757 2758 2759 2760 2761 2762 2763 2764 2765 2766 2767 2768 2769 2770 2771 2772 2773 2774 2775 2776 2777 2778 2779 2780 2781 2782 2783 2784 2785 2786 2787 2788 2789 2790 2791 2792 2793 2794 2795 2796 2797 2798 2799 2800 2801 2802 2803 2804 2805 2806 2807 2808 2809 2810 2811 2812 2813 2814 2815 2816 2817 2818 2819 2820 2821 2822 2823 2824 2825 2826

מחברת: ד"ר רחל שניידר, מנהלית מחקר, מרכז המחקר והייעוץ למערכת המשפט, משרד המשפטים, תל אביב. e-mail: rshneider@mis.gov.il

מִלְכֵּי מִלְכֵּי מִלְכֵּי מִלְכֵּי

2025. 7

מ' אגליה מלח 681: ז' אגליה מלח 681: י' אגליה מלח 161:

LELO, NLD LALNG

TUTULUGU :

ALLI TU LOGLO

לחצו

KIRJATH SEPHER

A QUARTERLY BIBLIOGRAPHICAL REVIEW

OF THE
JEWISH NATIONAL AND UNIVERSITY LIBRARY
IN
JERUSALEM

FIFTH YEAR. NUMBER ONE—TWO.

JERUSALEM, JUNE—SEPTEMBER 1928.

Annual Subscription 10 Sh.
Jerusalem, P. O. B. 36, Meah Shearim

AZRIEL Press Jerusalem

CONTENTS.

LIBRARY NOTES AND NEWS.

BIBLIOGRAPHY :

Palestinian publications.

I. Periodicals: 12 ; II. Yearbooks and collections: 13 ;
III. Books and pamphlets: 16 ; IV. Miscellanea: 39.

Hebraica and Judaica.

I. Periodicals: 40 ; II. Yearbooks and collections: 44 ;
III. Bibliography (Jewish and general) and history of Judaistic studies: 56 ; IV. Biblical studies: 62 ; V. Apocrypha and New Testament: 70 ; VI. Talmud and Midrash, Rabbinic literature: 73 ;
VII. Jewish philosophy and religion: 75 ; VIII. Cabbalah and Hassidism: 82 ; IX. Liturgy, ritual, sermons: 85 ; X. History and related subjects: 86 ; XI. The Jews of to-day: 98 ; XII. Zionism and Palestine: 103 ; XIII. Art, ethnography, folklore: 112 ; XIV. Philology: 116 ; XV. Hebrew Belles-lettres of the Middle Ages: 117 ; XVI. Modern Hebrew Belles-lettres: 117 ; XVII. Yiddish Belles-lettres*: 119 ; XVIII. Belles-lettres in other languages with Jewish themes*: 119 ; XIX. Juvenile literature*: 119 ; XX. Education and teaching*: 119 ; XXI. Text-books*: 119 ; XXII. Hebrew and Yiddish books on non-Jewish subjects: 119 ; XXIII. Miscellanea: 120.

STUDIES:

I. L. FLEISCHER: Where did R. Abraham
Ibn Ezra die ?
H. ROSENBERG: Unpublished works of Hayyim
Joseph David Azulai
J. RIVKIND: Note to Mr. Sonne's article,
K. S. III, p. 173—176

FROM THE MANUSCRIPTS OF THE LIBRARY:

B. SCHOCHETMANN: From the correspondence
of Ahad-Haam

CORRESPONDENCE, NOTES, ETC.

FRENKEL AND SCHWAGER: Letter to the editor of K.S. 176;
M. WILENSKY: Note (to Mr. Sonne's article, K.S. IV. p. 55—58)
176 ; A. J. BRAVER: An unknown work on the pashadom of
Jerusalem in the middle of the 19th century 177 ; H. YALON:
Note to K.S. IV. p. 136 177 ; A. SCHWADRON: Inquiries address-
ed to the readers 177 ; Errata 178.

ומהו משמעתה של המלה en(או Püp?) ?

ג) „רחיאל מיכל בחרר נתן אשר היה ש״ץ בק״ק לובלין ולעת עתה פה ק״ק אמשטרדם שנת ת״ס״.

Dr. Ephraim Bonus, Medicus Hebr... ר)

לנו ידוע על אודותיו רק רשימת שמינשנדר ב „Letterbode“ X, 86.

ה) „Del Pindo, Kaufmann in Amsterdam im 17. Jahrhundert ... dessen Reichtum... zum Sprichwort...“.

לנו ידועה רק הרשימה ב Jew. Enc. X, 53 „Pinto“). ודברי Schudt על אודותיו בשני מקומות.

3) איפא נמצאת חתימת ידו האורייגנלית של ר' יוסף קארל בעל ה„בית יוסף“ ?

4) וכמו כן של הגר״א מוילנה ?

5) למי ידועות ע״א מוצאו היהודי של המתמטיקן הפרופ. גיאורג קנמור (נולד בפטרבורג 1845, III, 3) ? אולי הכיר מי את קרובי הוריו בתור יהודים או להיפך ?

6) באספי ישנה תמונה — מתוך איזה ספר, כנראה — שמתחתה נדפס בלשון פולנית : „הפילוסוף מנדלסון ובאמת זוהי תמונתו של הריפורמטור הנוצרי מלנכסון. אולי יודע מי באיזה ספר הופיע זיוף זה שיצא לאור, כנראה, בורשה בשנות 1830—1870 בערך ?

א ב ר ה ם ש ב ד ר ו ן

הכתבת : ע״י המערכת.

תקון טעויות.

בק״ס שנה ד' ע' 267—269 במאמרו של מר וילנסקי נפלו השגיאות דלקמן :

עמ' 267 ש' 7 מלמטה : דבר — דבר).

” ” ” ” 2 ” (בהערה) שים — צ״ל : לשים.

עמ' 268 ש' 8 מלמטה : אבל — אנו.

” ” ” ” 2 ” : וויס׳ציומשריפט — וויס׳ציומשריפט.

עמ' 269 ש' 14 הדפוס ושל המעתיק — של הדפוס ושל המעתיק.

” ” ” 15 עיון לעיל, — עיון לעיל).

בחיברת הזאת יש לתקן:

ע' 19 ש' 3 מלמטה מ דכי צ״ל : מרדכי

ע' 115 ש' 1 מלמעלה Александр צ״ל : Александр

ע' 122 ש' 2 ” ” ” : под צ״ל : под.

חבור בלתי נודע על פחות ירושלים באמצע מאה ה'י"ט.

קָרָלוֹ גוֹאַרְמָנִי (Guarmani) יליד ליוורנו הידוע בחבורו על מסעותיו בנג'ד, כתב גם מסה על הסוס הערבי El Kamsa, Il Cavallo Arabo Puro Sangue, אשר תורגם מכיו צרפתי לאיטלקית ע"י Ansaldo Feletti ונדפס בבלוניה בשנת 1864. המתרגם והמזלזל מדבר במבוא על חייו של המחבר, המלא הרפתקאות בין הערבים במדבר, ומוסיף שהיה גם מלומד אשר עסק גם בארכיולוגיה ובגיאוגרפיה: E di più compose un piano geografico-statistico del Bascialaggio di Gerusalemme, lavoro unico nel suo genere, il più completo e perfetto che si conosca su quella parte della Palestina, lavoro che gli costò dieci anni di studi, di viaggi, di fatiche! La carta geografica pure fu presentata al Ré Vittorio.

חבורו זה של גוֹאַרְמָנִי שישב שנים רבות בירושלים לא נרשם בביבליוגרפיות. פניתי בענין זה לפרופסור רוברטו אלמגיא ברומא, וגם שם לא מצא זכר לספר בדפוסים. החבור על נג'ד נדפס באיטלקית אצל הפרנציסקנים בירושלים, אבל הספר על הפחות הירושלמית לא נמצא בספרייתם. אפשר שהחבור לא נדפס בכלל. המפה נשארה בודאי בגנוי הספרים של המלך. מי יתן ויתענינו ירדינו באיטליה לחפש את החבור ואת המפה. בכל אופן — כעת קל הדבר מאשר אחרי דורות אחדים.

א. י. בראוור.

הערה לעמ' 136 ק"ס שנה ד'.

„נוהגין“ = „נהגין“ (שבת י"ב ה) גם פעם אחת בכר"מ, שם. בענין „נותנין“, שהבאתי משה'ש זוטא, עיין תנחומא סוף מסות הוספת מנמוכה: ומה הקביה עושה נוטל מזה ונותן לזה ... לכן נקרא שמם נכסים שנכסים מזה ונגלין לזה ולמה נקרא שמם זווים שזוין מזה ונותנין לזה. וכן הלשון במדבר כ"ב ח'. עיין גם ערוך ערך הר א' ובידקום לפי ציוני קוהוט, שם.

שאלות לקוראים.

הקוראים מתבקשים להמציא לספריה הלאומית והאוניברסיטאית בירושלים ידיעות (בציון המקורות) בנוגע לשאלותינו אלה:

(1) באסף האוסוגרפים והתמונות שנתתי במתנה לספריה זו נמצא מכתב עברי (בכתב ספרדי) מאת „פ. שמואל נסקיע המעריך“ מאור ליום א' כסלו התרמ"ז לשלמה בוקר, ב"ח'תסת: „בית מערכות, הספרות“ Jüd. Lit. Magazin F. Smolenskie et E. „Gräber, Jaroslau“.

התכן הוא עניני המערכת ומחקר מלים תלמודיות.

מי הוא שמולינסקיע זה? היצא לאור איזה עתון או קובץ בעריכתם של העורכים הנ"ל?

(2) כמו כן מבקשים אנו ידיעות ביוגרפיות כל שהן בנוגע לאנשים האלה שתמונותיהם נמצאות באספי:

א) „Isaac Meïo Juiv. de Metz illustré Usurier et Rabbïn ... L'Auf. des Lett. Juiv. delineavit“.

ב) „Nathan Hirschl. der Pragerischen Iudenschaft Primas ... Püp(?)en maister ...“

מכתב למערכת ק. ס.

ב"ה י"ג סיון תרפ"ח.

לבוית מערכת „קריית ספר“ ירושלים.

הספר „לבנת הספיר“, כת"י שנרשם ברש"י 11 אוצר כל"י חמדה וקנה אותו מאתנו הר"י משה שוואב פאריז (כנראה בעד בית עקד ספרים הלאומי דפאריז) איננו זה של אוצר הספרים של טורין הנרשם ברש"י Peyron כי ישנם שינויים רבים ביניהם. ואני רושם ששה שינויים.

- (1) ברשימת Peyron הכ"י 150 דפים. (1) ברשימותינו 159 דפים.
 - (2) " " כתוב חמישית לשמיטה. (2) " חמישית בשמיטה.
 - (3) " " " היעב"ב. (3) ברשימותינו: הוא יכוננה עליון במהרה בימינו.
 - (4) " " לא נכתב (4) " המקום ירחם עליהם ועלינו אמן סלה.
 - (5) " " חמשת אלפים ורס"ה ליצירה
 - (5) ברשימותינו: ה' אלפים ומאתים וס"ח ליצירה.
 - (6) " " לא נכתב (6) " רשנה רשימת כת"י שונים של ר' אברהם סבע.
- ובאלה נחבטל החשר של מר ג. שלום ב„קריית ספר“ ח"ג—ד שנה ד' עמוד 326.
- וגם בלעדי אלה יודעים אנחנו באיזה מקום קנינו, והנה נעלה מכל ספק שהכת"י הזה ה' ביד קהלה אחת מוזמן רב, ולא שלמה בו יד ח"ו לרעה.
- ברגשי כבוד ויק"ר
ליפא שוואב גער.
דוד פרנקל.

הערה

מאת מיכאל וילנסקי, ברלין.

ב„קריית ספר“ שנה ד' חוברת א' עמ' 57 מספר מר זנה שבסדור שנדפס ע"י קורניליו אדלקינד שנת ש"ד נמצא בברכת המילה: ויקרא שמו בישראל דניאל (שם בנו של ק. אדלקינד). והוא מוסף: ויש בהזכרת השם הזה כדי להסיר חשד של חמרת הדת שמפלו... על קורניליו אדלקינד. נניח לרגע שוהי ראייה — באמת גם ישראל מומר יש לו יצה"ר ואפשר שבמקום שאין הודמנות אחרת הוא מוכן להשתמש גם בספר עברי, כדי להשאיר שם בנו לדורות, וביחוד כשהמקום הוא מקום צנוע שאין לחשוש להיוק ראייה. — הרי היא מורה רק שבשנת ש"ד לא המיר עוד את דתו ושמיינשניידר עצמו בעל השערה זו או יותר גבול, בעל ספק זה (מתחלה במאמרו בהאנציקלופדיה של ארש וגובר כרך 28 עמ' 44 הערה 56 ואח"כ בספרו N. 7765, C.B. לא 7767) ראייתו היחידה היא שבסוף ס' הדקדוק: פתח דברי כותב אדל' הנ"ל: ישראל היה שמי וקורניליו זכרי. אבל הספר ההוא נדפס בשנת ש"ו. שמיינשניידר בעצמו מביא ראיות מכריעות לסתור השערתו זו. למשל שבהשיר שנמצא בסוף פירוש רלב"ג עה"ת שנדפס בשנת ש"ז נאמר: ראשם קורניליו ישראל, אלא שלא נתקרה דעתו בזה קודם שמצא באור להפתגם הסתום הנ"ל (אמנם, ש"ש קצת חולשה היתה לו לראות בכל מקום מומרים), אבל את הפתגם ההוא כבר באר עצה"י"ש ר' נ' רבינוביץ במאמרו על הדפסת התלמוד (מינכן, עמ' 34 הערה 43) ע"י זה. שאדלקינד זה שני שמות היו לו: ישראל וקורניליו, והשתא חכל אתי שפיר.

אין כלום ביריעות האלה. אפילו ל-135 ה"מדינות", שנתנו במתנה אין שום ערך. ראשית היהודים גם עכשו גרים אמנם באסור, בישובים אלה של קפריסיה (חושבים שזה נוגע רק לכסרביה), שנית, היהודים עכשו יפחדו להתישב בכפרים, מפני שהתקורות האחרים נגד היהודים בפלכי הדרום מקבלת בכל פעם צורה מאגמת יותר ויותר. המשלחות בודאי תשובנה בידם ריקות, כמו שאפשר היה לחזות מראש. אבל על הצבור זה משפיע באופן דימורליזציוני מאד. —

"ספרות המחאות" קמה לתחיה שוב (1). בעתונות ממין ידוע מופיעים פנינים ממש. הגד מה שתגיד, אבל יש לתעודות האלה חשיבות מיוחדת בשביל ידיעת ההוי. ברשותו של ההיסטוריון של ההתפתחות הרוחנית של הצבור הקברי נוסף חומר חשוב, ועל ידו אפשר יהיה לתאר תמונה עצובה של בערות, פראות ואפילו בברבריות של יהודים רבים בהתחלת המאה העשרים. בנידון זה מענינים מאמריהם של מוא"ה ב"הזמן" (2) ושל צינקברג ב"הזמן" (3). אם אתה עוד לא קראת אותם — השתדל להשיג את הנומרים האלה (של שבוע זה) ולקרא אותם. אלה הם הסופרים היחידים, שהעריכו כראוי את ה"פלכיסציו" שלנו. באודיסה שעמוס ואין דבר מענין; בחיים הצבוריים שקט ודממה. בחירות הרב מתקרב (4). על פי פקודתו של שר העיר תתקיימה בחירות הבוררים עוד בחדש זה. אבל הקהל מתענין עכשו מעט בשאלה זו והתקוות של קר. (5), שלא ינום, מתגברות. את נצחנו גם כן נחוי יהיה ליתם לתוצאות המעציבות של הפוגרום (6). אשתי שולחת לך דרישת שלום לכבית. אשמח מאד לקבל ממך ידיעה על מצב רוחך עכשו.

שלך [בנרדיל] קיון.7)

(1) עין ע' 170 הערה 3.

(2) ר. י. מואה — השתא דקשישני לדרדקי", "הזמן" נוס. 34 מ-21/8 למאי ע' 10—12.

(3) "הסחוד", שבועון, נוס. 19 מ-12/8 למאי "השקפה על העתונות היהודית" חתום Z.

(4) לדבר הזה היתה חשיבות יתרה, כיון ששנים רבות לא היה להקהלה האודיסאית רב נבחר, אלא ממונה. הדבר נמשך עד המהפכה הפברוארית של שנת 1917. ראה "מכתבים מאודיסה" ב"הזמן" נוס. 50 מ-3/16 יולי 1903.

(5) דר. מ. ל. קרפס, שהיה רב מטעם באודיסה עד סוף 1905.

(6) הוא לא נבחר. לרב נבחר זאב (ולדיטיר) סיומקין ולסגנים הרב חיים פשרנוביץ (רב צעיר), המנוח שמואל אבא פן ודר. פ. ס. אבינוביצקי. הבחירות אמנם לא נתאשרו ודר. קרפס נשאר בתור רב ממונה. אבל לסגנים נמנו אלה שנבחרו (חוץ מהרב פשרנוביץ ששמש מקודם בתור סגן).

(7) בתשובתו מ 5/18 ליוני כותב אחד-העם לקיון, כי מכתבו זה מצא חן מאד בעיני העסקנים במיפליס וע"פ בקשתם הרשה להם לעשות העתקות ממנו (בהשמטת מקומות שיש להם אופי אישי), כדי להקריאן באגודות שונות.

ההוקמנות הנאה והיחס הטוב הזה מעליבים מאד. אין הם מכירים עלינו כעל אנשים שוים, אנשים מאותה „הקונסטרוקציה“, אלא כעל בריאות ממדרגה שניה. מוכנים לתת לנו נדבה, אפילו איזו לטיפה, אבל כל זה נובע לא מהלב אלא מהראש. אלו הן לטיפותיה של האם החוגרת הנדיבה את בנה החורג. „היהודים — חושב העתון בהוקמנותו — עם תרבותי עתיק, שהוציא כל כך הרבה מוחות מזהירים“, ובכן מפני זה לא צריך לבזו לנו ולחכות אותנו. ולו תלילה לא היה לנו לא רוביגשטין, לא מאיר-ק, לא מרכס וכו'... אה, אז אין על מה לאהוב אותנו ביחוד. כך משקפים עלינו אפילו הטובים שבהם. אנהנו צריכים תמיד לזכות בהוקמנות שלהם. אנחנו תמיד פחותים מהם. הם — מספר א', אנחנו מספר ב'.

כל זה אינו מפרע כמובן את מערכת „הזמן“ מהתחיל בהוצאת מאסף לטובת בני קישינוב „בהשתתפותם“ של טובי המופרים הרוסיים... האם הגיע עכשו הרגע בכדי לבא אתם ביהומי אחוה? יוציאו הם בעצמם מאסף, אם צרות ההרוסים קרובות ללבם. אבל שיהודים אחרי פרעות כאלה יחזרו אחרי השתתפותם ועזרתם של אלה, ששנים רבות ראו ההכנות לשפיכות הדם הזאת, ושתקו — זה פשוט מחפיר. התרפסותו של העכר הטכה לפני אדונו מתועב עוד יותר.

על העיקר עוד לא כתבתי דף — על פעולותיהן של המשלחות שלנו בפמברורג. כבר נתקבלו שתי טלגרמות: שמחות וחגיגות. הראשונה אומרת: „אשרנו, השתדלויותינו בחלקן נמלאו, תחום המושב נתרחב על 135 ישובים (1), הבטיחו למנות שר הפלך בעל מרץ (בקשינוב (2)), קרושכין (3) קבל נזיפה חריפה...“ הטלגרמה השניה: „המיניסטר קבל אותנו (4). בשימת לב הביע את השתתפותו בצער, מצפים אנו לצעדים השוכים וכו'.

ליהודים ששון ושמחה. את הטלגרמות מעתיקים, קוראים, לומדים אותן בעל פה, כמו מניפסט על שווי זכויות. בו בזמן שלמעשה חוץ ממליצות נבוכות.

(1) למעשה התירו אז לגור ב 101 כפרים או עירות שנחשבו באפן רשמי לכפרים. לא כלם היו בכרביה. „הזמן“ נומ. 38, 39 מ-22 ו-26 למאי (4 ו-8 ליוני).

(2) למעשה נמנה לשר הפלך הנסיך סרגי אורוסוב, ששמו על הסדר. על פעולתו בקשינוב הוא ספר בספרו „רשימות של שר הפלך“ (ברוסית. מוסקבה, הוצ. סבלין 1907). הוא נבחר בתור ציר להדומה הממלכתית הראשונה ובנאומו (שהעריש בזמנו) מ 8/2 ליוני 1906 גלה קצת סודות עיד ארגון פרעות על היהודים במשרדי הממשלה. עיין דו"ח סטנוגרפי של הדומה הממלכתית, שנת 1906. כך ב' ע' 1129—1132.

(3) פבולקי קרושכין — עורך עיתונים אנטישמיים „בסרכין“ ו„גמאיא“ — נחשב אז להאשם העיקרי בפוגרום. אל הדומה השניה הוא נבחר בתור ציר מהעיר קשינוב.

(4) לפי מכתבו של י. ה. רבניצקי לאחד-העם מ 25 למאי (7 ליוני), הוצעו: 2 עורכי דין מקשינוב קניגשץ וגולדנשטין ואברהם גרינברג.

כאן דר' כה. ברנשט. (1) הקדישו הסופרים אחת מארוחותיהם הרגילות למעשר-קשינוב. מתחלה לא נמצא אף סופר רוסי אחד, שישא נאום מתאים למאורע היום. אח"כ הפצירו באַננסקי (2). הוא דבר באריכות ובהוכחות, כמו שראוי בנשף מיוחד כזה. אבל נאומו נשמע מתוך שקט ואדישות גמורה ולא הביא לידי ריאקציה כל שהיא. איש לא חשב לנחוז לדבר בלי שיבקשו אותו קודם, לא מתוך חובת. הארוחה היתה נגמרת בלא כלום, ללא התערבה בענין סופרת יהודית אחת (תיק; יש אומרים יהודיה אחרת), שמתוך חמה והתמרמרות צווחה על כל האולם: „מַנְלִים! גם עכשו הנכם שותקים!...“ והתעלפה. והסצינה הזאת השפיעה על הנאספים יותר מהפוגרום, ואז נולדה המחשבה על מחאה (3), על אסף נדבות וכו'. ואחרי זה הרי הקהל היהודי שבע"רצון מאד מהערים הזאת ומתגאה בהשתתפותם של הגויים הגדולים. יוצא שלא אלמן ישראל, שאפילו „הם“ מצטטרים בצערו.

אינני יודע, איך זה השפיע על אחרים, אבל כשלעצמי נפגעתי ונעלבתי גם ממאמרו של רוסק. ויָעֵד (4). על הפוגרומים. אחרי שנים רבות של שתיקה מחלטה על היהודים, כאלו אינם בעולם, התחיל פתאם העתון הפרופסורי הזה לדבר. המאמר כלו חדור הומניזם ויחס טוב כלפי העם הנרדף, אבל דוקא

הנני מחבק את ידך בידדות. 5. מולסטוי. 27 אפריל 1903.

את מכתבי זה ימסר לך ידידי הצעיר, מנגן מצוין ואדם מצוין — ה' גולדנוויוזער'. הנוסח הזה נתקבל כנראה ע"י סטורונקו וחבריו, ומחאה כזאת החתומה ע"י מולסטוי, זטורונקו ועוד 10 סופרים (הנסיך סומבוב, פרופ. אוזירוב, כריסופורובה, גנדריין, הנסיך ז. טרובצקוי, נ. דוידוב, ד. יגורוב, ו. ורנסקי, אומוב וזבליין) נשלחה לקשינוב לראש העיר לועד העזרה לנגועי הפרעות, ונדפסה ב„הזמן“ גומ. 38 מ 22 למאי (4 ליוני).

(1) דר. יעקב כהן—ברנשטין שגר או בקשינוב והיה מעסקני ועד העזרה לנגועי זפרעות.

(2) ניקולאי פודורוביץ אננסקי, אחד מהעוזרים הראשיים של הירחון השמאלי „רוסקא גוגמבו“, שנערך ע"י הסופרים המפורסמים מיכאילובסקי וקורולנקו.

(3) תכן המכתב של חבורת הסופרים המוסקבאים: „נבהלים עד היסוד לרגלי המעשים על חיות שורפות, אשר על ידם היו יהודי קשינוב לקרוב, אנו מביעים את רגשי חרדתנו לפני המקרים האלה, רגשי חרפה בוערת בעד הקהל הנוצרי ורגשי התמרמרות בלי גבול גד המסתירים הנבלים האלה אשר הסיתו את ההמון הנבער מדעת. ועל החתום שלש מאות חמשה חכמים וסופרים ידועים. הזמן גומ. 38.

כנראה מסביב לנוסח הזה התאחדו כל הסופרים הרוסיים שסחו נגד פרעות-קשינוב, חוץ ופולסטוי וחבריו, שלא הסכימו למשפט אחד ושלחו מחאה לתוד. עיין הערה 1 בע' הקודם.

(4) „רוסקא ודומוסטי“ עתון פרוגרסיבי מפורסם שיצא לאור במוסקבה. המאמר אינו נחת ידינו, קטעים ממנו ב„הזמן“ גומ. 30 מ 24 לאפריל (7 למאי) ע' 3-4 ובהמליץ גומ' 98

מכתבו הוא מסרב להשמיע את דעתו על ענין קישונו, מפני שהוא משמיע את דבריו רק במקרים חשובים ביהוד. והאינמליגנטיס מתפארים במכתב הזה, מתנחמים בו, ומשנים ע"י את צרת העם). המחאה העלובה של הסופרים הרוסיים מכלימה לא פחות, אם לא בתכנה — הרי באופן חופעתה. כמו שממר

מכתבך קבלתי. כל אלה שבאים אתי בכתובים דורשים ממני, כמוך, להביע את דעתי לרגלי הפרעות בקישונו. לי נראה כי הדרישה היא מוטעת, היא תוצאה של הדעה כי לקולי יש איזו השפעה. הפעות הזאת היא כזה, כי ממני דורשים במקרה הזה עבודה, אשר באמת היא נכנסת בחוג עבודת פובליציסט, בעת שעסוק אני בשאלות שאין להן כל שייכות אל כל הנעשה עתה — עסוק אני בשאלות דתיות ואיך להתאימן לתביעות החיים. אם הפצתי לעשות כזאת, היה עלי לשנות רק את אשר אמרו מכבר אחרים, ואז לא היה להודיעתי אותו הערך שחפצים למצוא בה. ובנוגע לחסי ליהודים ולמאורעות הנוראים בקישונו, הנה הוא, יחסי, חושב אני, בודאי נודע לכל, המכירים את חשבוננו של עולם. יחסי אל היהודים יכול להיות רק כמו לאחים. אני אוהב לא בעד אשר יהודים המה, לא, רק מפני כי אנחנו המה — כלנו אנשים — בני אב אחי, בני אלהים. האהבה הזאת אינה דורשת מצדי כל התאמצות, ועוד זאת מפני כי נקשרתי בקשר אמיץ עם המצוינים שביהודים ויודע אותם... עוד בטרם נודעו לי כל הפרטים של המאורע, תיכף אחרי אשר קבלתי את הידיעות הראשונות מן העתונים, השגתי את כל המורא שבמקרה הזה והרגשתי בנפשי איזה הרגשה מעורבת של רחמים לקרבנות הנקרים של ההמון השואף לדם, ותמהון ביחס אל מעשי הפראיות של האנשים, אלה הנוצרים המזויפים, — הרגשה של מורא עמוק וגועל נפש אל אלה המתכנים "נאורים" כביכול, שהסיתו את ההמון וינהלו במעשיו וגם — זוהי העקר — תמהון גדול בנוגע להאשמים האמיתיים של מקרה הדם הזה".

המכתב גומר כזה שהוא מראה על הסבות הראשיות המביאות לידי מקרים כאלה — ודבריו האחרונים המה :

"הנה כל אשר יכלתי להגיד לך על דבר הפרעות והשוד בקישונו, אבל כל זאת הלא אמרתי מכבר. שלך לעיון וסיוע. יאסנאיא פאליאנא, 27 אפריל, 1903".

1) עין גם מכתבו של טולסטוי לסטורוֹבִיקוֹ (פרופיסור במוסקבה) "הזמן" נומ. 33 מ 18/5 למאי, וזה לשונו :

"ניקולי בן אליהו היקר!

בחיפץ לב מסכים אני לדברי מכתבך ורק המבטאים : "חרפה בוערת על דבר, הקהל הנוצרי" לא ימצאו חן בעיני. אולי אפשר להשמיט את המלים האלה או לשנות באופן כזה : "נבאלים עד היסוד ע"י המקרים הרעים אשר קרו זה לא כבר בקישונו, הנונו מביעים בשברון לב את רגשי השתתפותנו בצערם של הקרבנות החפים מפשע, אשר היו צרפך לשני החיה הרעה אשר בנפש ההמון, ואת רגשי חרדתנו על מעשי חיות מורפות כאלה אשר נעשו ע"י אנשים רוסים; רגשות כזו וחרפה בלי גבול לאלה אשר הכינו ואשר הסיתו את ההמון לעשות פרעות — ובכלל נגד כל אלה אשר היו להם לעזרי".

איך שיהיה אם רק תשמיטו את הדברים על אדות החרפה, נכון אני בכל לבי להסכים לכל הדברים ואסיר תודה אני לך על אשר פנית אלי בדבר הזה. לפטרבורג לא אסע, ברא אנכי ושוב. חיפץ אני כי גם לך יהיה שלום כמוני ומדברי מכתבך הנני רואה כי אמנם כן הוא.

זה עכשו אמרו לי שהסופרים הרוסיים בפטרבורג פרסמו „מחאה“ נגד אכזריות קשינוב(1). אבל הטון של המחאה כל כך קר, עד שאפילו החרדים האודיסאים של הועד לעזרת נגועי הפוגרומים נשארו בלתי שבע־רצון וכאלו יש בדעתם להשיב לסופרים.

כמדומני כתבתי על הכל. היה כריא.

שלך מ[נדיף] לויין.

IV.

מ. לויין אל אחד־העם.

16 למאי 1903 (2)

ידיד יקר, אשר בן ישעיה!

את מכתבך(3) קבלתי. מבין אני לגמרי את מצב־רוחך כעת. הצרה שהגיעתנו גלתה שוב את כל „חן“ של העבודות הפנימיות של האינטליגנציה שלנו. אפילו ממכה כזאת לא נתפכחה ולא לקחה מוסר. הקרבנות הקשינוביים לא שחררו את העבר שלנו; להפך שמו על הכרתו כבלים חדשים. מאורעות הימים האחרונים מאשרים את המסקנא העצובה הזאת. נמצאים יהודים, הנוסעים להגנף טולסטוי, כדי להשיג 'אצלו' מכתב מחאה. אלמר נא אודותינו מלה צודקת למען ידעו בני־אדם, שעושים הם מעשים רעים. והגנף נוטה חסד לתחנוניהם של המסכנים(4) וכותב אודותם מלים אחדות. אבל איזו מלים הן, איזה מכתב מרגיז! כמה מן העלבון ומן הבוז בשורותיו אלה של הגנף. בעתונות הופיע רק קמע ממכתבו וגם לו יש אופי של זלזול והשפלה. במח קראת אותו ב„הזמן“.(5) כל המכתב חדור אדישות עוד יותר גדולה כלפי מעשה הנבלה שקרה(6). בהתחלת

(1) עין המכתב הבא אחרי זה.

(2) עפי' התאריך הרוסי.

(3) נדפס בשלמות באגרות אחד העם כרך ג' ע' 120 — 122.

(4) „снисходит мольбе мещан“

(5) רמו כנראה לקמע ממכתבו של טולסטוי להפסנתרן דוד שורי, שנדפס ב„הזמן“

נומ. 33 מ־5/18 למאי ע' 2.

(6) המכתב בשלמותו ברוסית ראה „כל כתבי טולסטוי“, מוסקבה, הוצאת סבלין, שנת 1911, כרך 20 ע' 72 (מכתב N. 436 מ־27 לאפריל 1903, „להיהודי נ. ג.") וגם ב„כל כתבי טולסטוי“, מוסקבה, הוצאת סיטין, שנת 1913, כרך 23 ע' 66 (כאן המכתב נקרא „לרגלי הפוגרם הקשינובי").

המכתב (בהשמות קטנות) נדפס ב„הצופה“ נומ. 125 מ 1/14 ליוני 1903 זה לשונו :

לשאלה ע"ד משלחת קִלְקִטִּיבִית מִכְמָה כְּרוֹכִים גְּדוֹלִים יֵשׁ, כְּפִי שֶׁנִּתְּבַר בְּיִשׁוּבָה, אֹפִי קֶצֶת שׁוֹנָה מִזֶּה, שֶׁעָלָיו דִּבְרָנוּ עַל תַּחֲנֹת הֶרְכָּבָה. לֹא ע"פ הָאִיר־נִיציאטִיבִיכָה שֶׁל אֹדִיסֶה, תִּשְׁלָח מִשְׁלַחַת גַּם מִעָרִים אַחֲרוֹת. קִיּוֹב, מוֹסְקָבָה, פֶּטֶרְבֵּרְג, קִישִׁינְוִיכָה בָּאוּ בְּעֶצְמָן לְיָדֵי מַחֲשָׁבָה כֹּזֵן. כֵּךְ לִכְח"פ כָּתְבוּ לְאֹדִיסֶה מֵאוֹתָם הַמְּקוֹמוֹת. לֶה"עֶסְקִינִים שֶׁלָּנוּ נִשְׁאָר רֶק לִהְכָּנִים אֶת הֶלְקִם הֵם לְעִנִּין הַכֶּלֶלִי. מוֹכֵן, שֶׁכֵּל זֶה אֵינּוּ מִצְדִּיק אִף בְּמִשְׁחָו אֶת שֶׁתִּדְּלִינוּ הָאֹדִיסִים, הַנּוֹמָדִים לְעֶצְמָם לָדוֹן וּלְהַחֲלִיט בְּעִנִּינֵי הָעָם מִכָּלִי לְשֶׁאֵל אֶת פִּי הָעָם. אֲבָל כִּכֵּל זֹאת הֵם אֵינָם הַתַּחֲלִיטִים בְּמִקְרָה זֶה. בְּשִׁבּוֹלִם גַּם זֶה דִּי.

הִישִׁיבָה עֲשֵׂתָה רוֹשֶׁם מִדְּכָא בִּיּוֹתֵר. הַרְפּוּאִים וְעוֹרִכֵי־הָרִין שֶׁלָּנוּ מִרְגִּיזִים אוֹתִי בִּיחָסָם אֶל הָעִנִּין: יַחַס שֶׁל אִדִּישׁוֹת וְ"טוֹב לִבִּי". אִפִּילוֹ הָאִסְמֹן הַקִּישִׁינְוִיכִי לֹא הִשְׁפִּיעַ עַל רַגְשֵׁי־הַעֵבֶר שֶׁלָּהֶם. בְּתִצְחֻק שֶׁל אֵיזָה, גְּוִי" מִסְתִּירָה מְעִינִיָּהם אֶת כָּל הַמִּרְגִּיזוֹת שֶׁבְּמִצָּב הַיְּהוּדִים. כְּפִי שֶׁמִּסְרֹו לִי הַיּוֹם, "אֵינְטֵלִיגֶנְטִים" אַחֲדִים מִהַמְּשַׁתְּתִפִּים בְּיִשׁוּבָה הַהִיא לְעָנוּ בַּחֲבֶרֶת נוֹצְרִים לַגְּבוּרָה הַיְּהוּדִית, הַרְצָה לְהַגִּיעַ עַד הַקִּיסָר בְּעֶצְמָנוּ... הַאֲפֶשֶׁר לְצַפּוֹת לְדַבֵּר מִה רִיאָלִי לְטוֹבַת הָעָם מַעֲבָדִים כֹּאֲלֶה?

שִׁכְחָתִי לְהוֹדִיעַךְ שֶׁהַמִּשְׁלַחַת מַחֲוִיבָת לְהַעִיר, שֶׁהַמִּצָּב הָאִיר־נֹרמָלִי שֶׁל שְׁלִילַת זְכוּיוֹת הַיְּהוּדִים הוּא הַסְכָּה הָעִקְרִית שֶׁל הַפּוֹרְרִיזְמִים וְשֶׁל הַצִּרּוֹת הָאֲחֵרוֹת. אֶת הַזְעִידָה הַחֲלִיטִי לְקַרָּא אַחֲרֵי שׁוֹבָה שֶׁל הַמִּשְׁלַחַת.

זֶה הוּא הַכֵּל, מִה שִׁיכּוֹל אֲנִי לְהוֹדִיעַךְ עַל הִישִׁיבָה הָאֲחֵרוֹנָה. חֲדָשׁוֹת אַחֲרוֹת אֵינֶן. אוֹסֵף נִדְבּוֹת לֹא הִרְשׁוּ בְּאֹדִיסָה(1). אֲבָל בְּעַד זֶה הִרְשׁוּ זִכְרוֹת וְצוֹם בְּיוֹם שְׁנֵי הַבָּא(2).

בְּעוֹלָם הַסְּפִירוֹתִי שָׁקֵט וְדַמְמָה. אֵינְצִידִנְטִים חֲדָשִׁים לֹא קָרוּ לְעַ"ע. מִפְּנֵי מֵאוֹרְעוֹת קִישִׁינְוִיכָה נִפְסְקוּ לְפִי שְׁעָה ה"מחֲאוֹת"(3).

-
- (1) כִּנְרָאָה אִסְפּוּ כֶּסֶף וּבְגָדִים בַּחֲשָׁאִי, שֶׁר הַשׁוֹמְרִים בְּאֹדִיסֶה הוֹצִיאוּ פְּקוּדָה כֹּזָאָה: "נֹדֵעַ לִי • כִי בַעַת הָאֲחֵרוֹנָה מִתְּעַסְקִים אֲנִשִּׁים אַחֲדִים בְּקִבּוּץ נִדְבּוֹת אֲשֶׁר לֹא הוֹתֵר עִשִּׂי הַחֵק, נִדְבּוֹת כֶּסֶף וְנִדְבּוֹת בְּגָדִים" וּמוֹכִיר עַל הַחֵק הָאוֹסֵר "כֹּל קִבּוּץ כֶּסֶף בְּלִי רִשְׁיוֹן. יִהְיֶה הַמָּאֶסֶף מִי שִׁיְהִיָּה וְתִהְיֶה הַתְּכִלִּית אֵיזֹו שֶׁתִּהְיֶה" וּמִצְוָה "לִהְשָׁגִיה שֶׁלֹּא יַעֲבֹר עַל הַחֲלָטָה זֹאת וְלִתְבַּע לָדִין אֶת הָעוֹבְבִים". "הַזְמָן" נֹמ. 35 מ"מ-12/25, 1903, עִמּוּד 3.
- (2) י"ד אֵייר; 28 לִאֲפִרִּיל (11 לִמָּאִי). רָאָה הַקִּיסָר פּוֹנְדִנְצִיָּה שֶׁל בִּן־עַמִּי בְּמוֹסְחֹוד־נֹמ. 20 מ"מ-15/28, לִמָּאִי (בְּעֵדָה קֶבֶל הָעֵתוֹן "אֹזֶהֶר" שְׁנִיָּה מֵאֵת הַמִּשְׁלַחַת) וְשֶׁל לֹבְנִיכָה בְּהַצְפּוּהָ נֹמ. 102 מ"מ-2/15, לִמָּאִי. בְּקִהְלוֹת אַחֲרוֹת (וְקִישִׁינְוִיכָה בְּתוֹכָן) הָיָה הַצּוֹם וְהַזְכָּרָה בְּיוֹם ה־30 מִהַפּוֹרְרוֹם. "הַמִּלִּיץ" נֹמ. 107 מ"מ-11/24, לִמָּאִי.
- (3) רָמוּ לְהַמְחָאוֹת הַמְּרֻבּוֹת בְּקֶשֶׁר עִם הָאֵינְצִידִנְט אַחֲדֵי־הָעָם—נֹרדֹוִי, אַחֲרֵי שֶׁנִּדְפְּסָה בְּקִרְתּוֹ שֶׁל אַחֲדֵי־הָעָם עַל "אַלְמֵנוּיִלְנֵד" שֶׁל הַרְצֵל בְּהַשְׁלַחַת כִּיךְ ו' שֶׁנֶּת 1902 ע' 566-578, (רָאָה גַּם "עַל פֶּרֶשֶׁת דְּרוֹכִים" ח' ג' ע' קִמִּיג־קִינִט), וְתוֹשִׁבוֹת שֶׁל נֹרדִיוֹ Achad-Haam, "über Altneuland" בְּדִי וְלִטִי 1903 נֹמ. 11 מ"מ-13, לִמָּרִץ.

המלחמה הפנימית הזאת בין שני הזרמים של היהדות בדבר השתדלנות אצל השלטונות והערכת התיחסותה של האינטליגנציה הליברלית הרוסית משתקפת בברור במכתבים שאנחנו מפרסמים להלן. כדאי לציון שבעתונות הישראלית של אותו הזמן (שהופיע ברוסיה בעברית, יודית ורוסית), נמצא הד חלש מאד למלחמה הזאת.

על 2 המכתבים של ליון ענה אחד-העם בימים הראשונים אחרי קבלתם. התשובה הראשונה נתפרסמה בשלמות, השניה לא נכנסה לתוך האגרות. היא נכתבה לפני חזירתו של א"ה לאודיסה, יותר קצרה ומוסיפה מעט מן הצד הרעיוני.

בהערותו למכתב תשובה לליון כותב עליו אחד-העם: "אחד משובי המשכילים הצעירים באודיסה אז, שהיה אח"כ אחד מראשי העובדים במכח"ע "דער פריינד" בפטרבורג". אגרות אחד-העם כרך ג' ע' 120, הערה. ליון הדפיס בעתון שהוא שורה של קורספונדנציות על הפגרום הקישוני, סך הכל 10 קורספונדנציות; כלן, הוגן מהראשונה, מקישינוב. "דער פריינד" גומ. 87—113, מ"ד 21 לאפריל (4 למאי) עד 22 למאי (4 ליוני).

26 לאפריל 1903.¹

אשר בן ישעיה הנכבד מאד!

השאלה בדבר המשלחת נפתרה בחיוב. נבחרו אפילו מעמדים (מרגליות)² גרנוב³ (וויגשטיין⁴). בימים הראשונים למאי יקנסו השתדלנים שלנו לתפקידם. כמעט כל חברי האספה היו בעד שליחת משלחת, רק 8 אנשים הצביעו נגד. 2—3 חוו את דעתם נגד משלחת מאותו טעם, שהיא תדבר בשם עצמה ואין לה יפוי-כח מאת העם. שאר חברי המעוט התיחסו בכלל בשלילה לשאלה זו, מפני שלא האמינו בהצלחה כל שהיא של נסיון כזה.

(1) עפ"י התאריך הרוסי, שפגר אז מהאירופי על 13 יום.

(2) מנשה (מכאל גריגורייביץ) מרגליות, חי 1837—1912, עורך דין, עסקן צבורי וסופר מפורסם (בשפה הרוסית) של תקופת ההשכלה. ידוע בתור חוקר של המשפט העברי, בעל המחבר של "חוקה על פי התלמוד", וחקי הירושה ע"פ התורה והתלמוד בהשוואה עם ירושה עפ"י החק אצל הרוסים". לו הקדיש מנדלי מו"ס את ספרו "פישקע דער קרומער".

(3) וו. ק. גרנוב — עורך דין ועסקן צבורי.

(4) גריגורי עמנואלוביטש ויגשטיין — מהנדס, סוחר ועסקן צבורי. בשנת 1916—1917 היה עפ"י בחירת הסוחרים ובעלי התעשייה ברוסיה חבר המועצה הממלכתית והיה שם היהודי היחיד. עכשו חי במערב אירופה. — שלשתם היו שויכים לאותו הזרם שבשנת 1905—1906 מצא את בסיסו ההסתדרותי בקבוצה עממית יהודית (מיסודו של ויינבר וסלוברג; הארגון שלהם "נובי ווסחוד", "ניבוסקיא נדליא"). הם גם עמדו בראש הסניף האודיסאי של חברת "מרכי השכלה בין יהודי רוסיה" ואתם לחמו א"ה וס. דובנוב כשדרשו להנהיג חנוך עברי לאומי בבתי הספר של החברה ויסדו אז "ועד הלאומה", שהשתתפו בו טובי האינטליגנציה הלאומית באודיסה. עיין מחברת "הלשון והחנוך" קראקא, "עבריה" תרס"ז, נאומי א"ה ודובנוב וגם "על פרשת דרכים" ח' ד' "החנוך הלאומי" ע' קל"ג—קמ"ד.

ואם מאוזה סכה לא יכשר ל"השלח" אתכבד לבקשו להשיבו אליו תיכף
באחריות, כי אין לי כמנו העתקה נכונה.
מפני הספק לא נקדתי, וכשיצטרך לידי כך ושיבהו אליו לנקדו.
ובחכתי להשיבה תכופה אשר מוקירו ומכבדו
ת. נ. ביאליק. (1)

III.

מ. לויך אל אחד-העם.

(תרגום מרוסית. מפני טעמים טכניים לא ניתנו המכתבים III ו IV גם במקורם.)

המכתבים הנדפסים למטה, למעלה 25 שנה מיזמן הפרעות בקרישניוב*
נכתבו ע"י ז'ורנליסט צעיר, שהיה, כפי הנראה, קרוב לא"ה ולחוגו, ובאים
לסדר לא רק על השקפותיו של בעל המכתב, אלא על מצב הרוחות אצל
החוגים הלאומיים באודסה. כאוד — בקהלה הגדולה ביותר קרובה לקיש.
והקשורה אתה קשר כלכלי ותרבותי חזק, — התרשמו בחריפות מיוחדת
מהפוגרום הקרישניובי. החוגים הלאומיים באודסה שלחו לקרישניוב את
ת. נ. ביאליק בשביל לאסוף "חומר מדויק". ובקיש. כתב ביאליק את
"בעיר ההרגה". גם אחד מהעסקנים הצבוריים באודסה, מ. דיונהוף,
נשלח אז לקרישניוב בשביל לסדר עניני העזרה. ("הזמן" N. 30). אבל שונים
היו תכסיסי הגנה שהציעו החוגים הלאומיים מתכסיסיהם של "פני" העיר, של
העסקנים "הנשבעים". הראשונים התנגדו באופן קיצוני להמשכת השתדלויות
(אמנם בצורות שונות) אצל השלטונות והאינטליגנציה הרוסית. רק חדשים אחדים
לפני זה עזב א"ה את עריכת "השלח" וכנראה למעשה נשאר האישיות המרכזית
והמכונן העיקרי של הפעולה הלאומית-הצבורית באודסה. הפוגרום עשה עליו
רושם כביר (עיין מכתביו לקלזנר, לויך, שטרינוב, לוינסקי ורבינצקי. אגרות
כ' ג' ע' 115, 120 — 122, 125 — 127). רק אחרי פרסום אגרותיו נודע, שא"ה,
דובנוב, כן-עמי ועוד אחדים מסופרי אודסה החליטו לפנות בקול-קורא בחתימת
שמותיהם לקהלות העבריות הגדולות ע"ד סדור "הגנה עצמית" (עי' מכתבו
לקלזנר כ' ג' ע' 115, וגם מאמרו של ש. דובנוב — "מגלת-סתרים של אחד
העם" (על יצירת הגנה עצמית אחרי הפרעות בקרישניוב), "התקופה" כ"ד.
ברלין, תרפ"ח. המאסף עוד לא הגיע לידינו.)

(1) המכתב השני הזה בלי תאריך. אבל כתוב עליו, כנראה בכתב ידו של אחד-העם,
בעפרון אדום 31/VIII. כפי שאפשר לראות ע"פ מכתבים רבים, השמורים בארכיונו של א"ה,
תאריך כזה מסמן, מתי נכתבה השובה על המכתב.
בתשובתו מודיעה א"ה "שהמתמיד" מצא חן בעיניו, מגלה לו בחשאי שמצב "השלח"
לא טוב ואפשר שיחדול מלצאת... (שורה ממושטת) ע"כ הוא משיב לו את השיר. כעבור
חדשים אחדים התברר ש"השלח" יצא. ובמכתבו לביאליק מ' 14/26 לנובמבר 1897 הוא מבשרה,
כי מראשית שנת האזרחים הבאה ישוב "השלח" לצאת, ומבקש לשלח לו איזו שירים. ב' 14/26
לדצמבר 1897 הוא כותב לו: "מכתבך עם השירים קבלתי במועדה ותודה לך. בחוברת
ינואר נתתי "מקרא הציונים", ואת "המתמיד" אתן בחוברות הבאות. (אגרות א"ה כ' א' ע' 159).
ואמנם נדפס "המתמיד" בחוברות מרץ-מאי 1898.
ראה גם י. ח. רבינצקי, דור וסופריו, תל אביב תרפ"ז. ראשיתו של ביאליק ע' רכ"ב.

ד) ולכן לא יהיה „מתמיד“⁵, קרה מכאן ומכאן — האחרית המעציבה של המפוס המצוי שכבר היה למדרס סופרים; לא! הוא משיג עפ"י לב את תכליתו: סמיכה, תאר „הרה"ג" ומאות רובלים נדוניא בצרוף כלל. ואחרי כן? — מי ידאג לימים רחוקים.

ה) ואחרי כן — רבנות, חנונות, מלמדות, קבצנות וגסיסה ארוכתא וחרישית. וכ"ז בלי התמרמרות ותערומות על „הסדרים המקללקים" שגרמו אכדנו. הוא אינו חושב א"ע לאובר, הוא עשה את שלו ויצא יד"ה, גם עמלו נשתלם כדבעי; פחות מעט, יתר מעט — הכל שוה. הוא בכלל לא קנה לגדולות ומנחנו של עולם בכך ומעולם לא יאמר מתמיד „חבל שאבדה מרגלית כמוני בעמים של אחרים".

ו) ואנחנו בראותנו את העבודה המתמדת והחרישית ההיא, את הפרישות מכל חיי עוה"ז באביב החיים, כבישת היצר בנוגע לתביעותיו היותר פשוטות ומבעיות וכ"ז בלי תקוה לאחרית גדולה לפום צערא — דברים כאלה שהם סגולות בחורי ישראל לבדם ואין דוגמתם בכל אומה אי אפשר לנו לבלי להאנה במירות: חבל שכ"ז ישתקע בדברים במלים!

ומתוך אותה האנחה כתבתי את ה„מתמיד". אותה שמעתי מתוך „נגון" תלמודם המיוחד למתמידים במין זה, אעפ"י — אני שונה — שהוא בעצמו לא נאנה מעולם על עצמו ולא חש בצער ולא הביט ע"ע מנקודה זו. נגונו בוכה רק בכוח אינסטינקטיבית מעני ומלב עבודה על כל ימי השמל. אבל ל„אובר" לא יראה את עצמו לעולם.

ובצרפי לזה שהמתמיד הישן הזה עודנו מצוי בקרי תפוצות הגולה בפולין וליטא, ועם כל מציותו ויושנו עוד לא נתגלה מאותו הצד הטבעי המיוחד לו — שהיה ראוי לגלות בראשונה ובהגירי לאדני כי נודע הוא לי ידיעה ממש לא מפי סופרים שזיפו אותו — אכלה הערות.

ובזה אודיעה עוד כי תקופת ה„התמדה" הראשונה כבר נסיתי לתמצות בשירי „מבני העניים" שנדפס ב„הזמן" (1) והרי זה כעין המשך להראשון אעפ"י שאינו תלוי בו.

והיה אם ימצא אדני בשירי הנוכחי שנושאו ישן נושן איזה חדוש מצד התוכן או מצד התמונה, שאם לא נתבטא עוד הוא ראוי להתבטות — יאספחו⁵ „השלח" (2).

(1) „הזמן" ולקום ספרותי נערך ע"י עזרא גאלדין. ורשה, תרנ"ז ע' 35-39. מתחיל מ„שש שנים תמימות..." מכיל 222 שורות. ב„המתמיד" הן שונות תכלית שגוי.

(2) נדפס ב„השלח" כך ג' (שנת 1898) חוברות ג', ד', וה' ע' 263 — 265, 344 — 346.

המוכנים ומוכשרים פתות או יותר. סוף דבר, עשה לך כלבבך והשקן על בינתך; לי ינעם לדעת כי לא הללתי את כבוד המכתב העתי, שככה כלו עינינו מרחל לו ושכה רב בטחוננו בו, בהכניסו אל תוכו רוח הקטנות והפעוטות; אנכי ושכמותי נהיה מאשרים כשנוכה לראות גם אצלנו מכתב עתי בעל-צורה הגונה שנוכל לכבד בלכנו את תכנו, את עורכו ואת סופריו.

ובשאלו שנית את סליחת אדני על הלאותי אותו בדברים שאולי היה יכול להסתפק בלעדיהם — הנני מתכבד לבקשו לכתב אותי בין המנוים על ירחונו ולשלוח אלי על האדריסא הרשומה מטה את החוברות תיכף בצאתן. אלו ידעתי את המחיר הייתי מצרפו עתה למכתבי אך עתה עלי לחכות למודעה. P. S. כל דברי למעלה אינם מוציאים מידי האפשרות שאם אכתב איזה דבר וזאראנו הגון למכתב עתך — בודאי אשלח לך.

ברגשי כבוד אמתי

ה. נ. ביאליק.

12 ספטמבר. 96¹
כתבתי:

III. Авербаху, м. Коростышевъ Ков. г.

для X. H. B.

שמי וכנויי דוקא בר'ת.

II.

ה. נ. ביאליק אל אחד העם.

אדני הנכבד!

עם כל חפצי לשלח אליך את שירי „המתמיד“ בלי כל באורים מצדו לא אוכל לפטור את עצמי מבלי העירך על דברים אחדים.

(א) „המתמיד“ שלי איננו ממושכל ומפוקח כ"א מתמיד פשוט וישן שאינו פורש להשכלה ואינו מתאווה תאות-אין-אונים לעולם שאינו שלו, לפי דעתו.

(ב) הוא אינו שואל לתכלית ולתועלת בעבודתו לא לעצמו ולא לאחרים, וע"כ אינו מחויב א"ע לחבוש ונפשו לא תקין, כי כן צריך להיות. ובכלל אינו חושב א"ע לאמלל והוא מוצא גם חיים בעולם העבר והבטל שהקדיש א"ע לעבודתו בקרן חשכה מבלי דעת שהחיים ההם זרים משונים ומתים, שכבר נטלו מן העולם ואין להם מקום כלל.

(ג) ולכן ילך לבטח דרכו. הוא איננו פוסח ומתעתע, כי יודע מה עליו לעשות ואת מלאכתו לא יעשה רמיה. הוא לומר 16-18 שעה במעל"ע. פרט לממושכל שמפני רב המעשה לא יעשה כלום והוא הולך ונכשל.

(1) כנראה עפ"י התאריך הרוסי, שפגרי או מהאירופי 12 יום.

מגנני בית הספרים

מארכיונו של אחד-העם.

יור"ל מכת"י אשר בבית-הספרים הלאומי

ע"י

ב. שוחטמן.

I.

ה. נ. ביאליק אל אחד-העם.

אלני הנכבד!

בבקשי את מליחת אלני על תשובתי(1) שנתאחרה שלא באשמתי ובהודותי לו על הכבוד הגדול, שאיני ראוי לו, אשר חלק לי בהואילו לשום אלו את לבו להזמניני בתוך יתר קרואיו לתפס אותו המקום המצמצם שנתבצר לשירים במכ"ע החדשי העתיד להערך על ידו(2), — הנני לאמר לאדני בתם לבבי, כי לדאבוני לא אוכל, אעפ"י שהייתי חפץ, לזכות בכבוד זה. רב לי אם אתקנא בחשאי על עמלן של סופרים מומחים כמוך וכיוצא בך ואני מה כי אגח להיכלכם. אין לי לא החכמה הנחוצה ולא הכשרון הדרוש שימלאני לבבי להשתתף בעבודת מכתב עתך העתיד לבוא, שיש לנו הרשות לקות הרבה ממנו, אחרי דעתנו את עורכו ואת הרוח המתורה והבריאה שתנשב ותפעם בו, במ"ע.

קסחא מחינא, השתפכות שלא לצורך, שיחות נאות שאינן צריכות לגופן, דעתנות אפאביות וקולניות — תהי נא דלתך נעולה בפני כל זה ושכזה ועשית כבוד למכתב עתך ועם כבוד-קיום. — כנוגע לשירים, — יפה אמרת במקום אחר שמעומם לא יצער את הקוראים הנבונים. רעתה שירתנו עד שנסתאבה ואינה עולה עוד על שלחן אדם הגון. שעור קומתם של משוררינו הקנאים — עוד פחות מאפס, כל השגתם בשירה מצטרפת להשבון קטן של חשתמות בחרוזים וברור מלים יפות בודדות וכדומה. הקוראים הנבונים ילדים להסתפק בשירה מעין שירתו של מנדלי מו"ס. אם כדי לצאת ידי המנהג הנך חפץ דוקא בשירים — מן כך לכה"פ משוררים כק. שפירא ורוד פרישמאן שעם כל חסרון שלמותם במקצע זה קמת משוררים אירופים, המה לכה"פ אנשים בעלי דעה

(1) המכתב של אחד-העם לא נדפס באגרות א"ה ואינו נמצא גם בספריה העתקת, שממנו סדרו האגרות הנדפסות. אולי היה זה לפני אשר התחיל לשמור בארכיונו העתקות מסכתביו. עיין אגרות א"ה, כ' א', הקדמה ע' ו'.

(2) כפי שירוע צמצם אחד-העם את חלק השירים בהשלח. ראה על פרשת דרכים ח' ב' תעודת השלח ע' 5.

מערב ליל שנייה של סוכות

ראש ודו בפנות ערב מלחםר שמענתמו לאותמו בולר תקן בשאנו
מחבר על מחבר עשר שי לראשון קדם ואזכרה חסר ואזכרה וכוונת
להיות בעשר אכילה ושמחה מעון בעיר אלהינו לברך את עמך עותן
בענינו יה חסידה ממעון קדשך לברכנו עם הארץ אשר נתת
לאבותינו זבתחלב ודבש בברכתנו ריבה את יריב ופשונו בנת
ביתך בסוכות ותחיל במלאתו רצון וכוונתה כבוד שכינתו שמש
ומנו צבאות בחשבותו מרום ונשאים יקבץ תפוצתו שיר חדש
לשורר ולאור בארצו ואני תפילתי לך עת רצון בעתו נהלנו
אלהינו אל ספת דוד עכרד הפוז כאז זכחי צדק בני ידוד ועל
שמן וישמחו בדוד אמן כאז תילך דבקי לבורך יתנו וישכחו
חפצי ציון עדיך ואמרו תמיד יגדל והחפץ שלום עכרד
ברוך אתה פורס סכת שלום עלינו ועל כל עמי ישראל ועל ירושלים אמן
וידבר משה את מועדי אל בני ישראל :

ומתעלים כלום ואחרים קדים שם עלינו למכס קדים וקום יגדל ומקדים ככלום רשמות ומכרים
לשכ נמכס וזה כך מסתים ואם שול כוונתו שבת אחרים בתמלס ותדענו ובקדש אחר יקתו אלס
פקודם מסתים עכרד לשכ במכס ושומם יקתו

יוצר ליום שני של סוכות

לנורא ואיום
בהסתופפי לפני
אכצא פדיום אף
בחמשה עשר יום
בלקחי בך חוסר
ושל שרת מעני

קמני במהלל לאורי חשעל סודש חסדעי : נאות אלביש לך
במרום להלל במרכות שלמים ולא קממים תחזו את חני שבכר
יום : דגל מקלות מים נאד אפדנו חוד והדר בפרי עץ והדר חסדכם
בקחל נצורים בחלול ופאר אהו מכתרים בנפות חסדים : וירק חב
ברכות מארבות לאום מהלל מסרע ומקדבות ובענין עז עבות :
כיות יסרעו ועון ימחל מלחפבות בשלהבת רשע נחל חסד ערב
במל חיות רב חמצאו בלהקתכם חסונים בצידת מלכס וישמחו

הפנימו של הדפוס וכן ראשי וסופי הדפים שונים לגמרי וקשה לפרטם. אצוין רק שני הברורים אלה: (1) המלה „המלך“ בדף רכ"ה ע"א נדפסה בוינימה אחרת מזו של דף ש"ג ע"ב ובכל שאר הטופסים האותיות פתוחי-עץ; (2) „וכתוב לחיים טובים“ בסוף רל"א ע"ב נדפס באותיות קטנות ובכל שאר העתקים בגדולות. ועל עוד „קוריוז“ טיפוגרפי אחד, שנעלם מבעל המאמר, רצוני להעיר,

שהוא כמעט יחיד במינו בטיפוגרפיה העברית:

(ח) בדף שע"ב ע"ב בטופס זולצברגר (מהדורה ח') נמצא תחת האות „ס“

המקושטת שבמלה „אאמיץ“ — צ ל ב !! (ראה הציוויו)

בכל שאר הטופסים רשומו של הצלב נכר, אבל הוא מרוסק ומטושטש

כאילו אינו. וזהו הצלם השני בהיכל הספר העברי! את הראשון מצא רמשיש

ז"ל באינקונאבל העברי „משל הקדמוני“ (כרישא 1491), שאת תמונתו מביא

ב"Serapeum", לשנת 1854, נומר 22 עמוד 352. בטופסי הספריה נמחק הצלב

ונשאר רק „הזר“ (Rosenkranz) (וגם רמשיש מזכיר כאלה שם) וישנם טופסים

אחרים שגם „הזר“ נשמט. ראה: „האוצר למלאכת הדפוס העברי הראשונה“ A. 67,6.

ט"ז טבת, תרפ"ז.

אלא כשהתאמתי מצאתי עוד הבדלים ושנויים, מהם השיוכים להמינים המפורטים על ידו, שלא עמד עליהם בשעת השואתו ומהם גם חדשים ושנויים, בני סוג אחר, שהנני מוסיפם בשורותי הבאות:

לסוג א) (אותיות סביוניטה הזעירות) יש להוסיף את הדרך שס"ח ע"א שורה ג.

לסוג ג) (השמות) תמהני מדוע לא הזכיר השמטה אחת, שגם היא די בולטת, אשר פרטה במכתבו אלינו והיא — כי בדרך ר"מ ע"ב שורה ו"א המשפט „כאן מתחיל החזק" בש'—יש, ובח' חסר. ואותו השנוי ממש מצאתי גם בדרך רנ"ג ע"א שורה ה' ואותו המשפט עצמו בראשון — יש, ובשני — חסר.

לסוג ד) (בטעות נרשם 1) — נוסחות וגירסות — לפלא בעיני מדוע השמיט מה שהזכיר במכתב כי בדרך שס"ג ע"ב בטופס ש' הנוסח „קץ ומחילה וסליחה לכל עונותינו" ובח': „למחילה וסליחה ולכפרה על כל עונותינו".

ומצאתי עוד שנויים אלה: רנ"ב ע"א, ש', — תפלת יוצר..... בקול; ח', — תפלה בקול ליוצר. רס"ח ע"א, ש' — אויל; ח', — אוילרים. שכ"א ע"א, ש' — אנא; ח', — אנה. של"ט ע"א, ש', — אמיצ; ח', — אמיץ. שמ"ז ע"ב שורה ב' (מלמעלה) „ואני אנא אני בא" בש'—יש ובח'—חסר. שס"ג ע"א שורה ב' (מלמעלה) „כי רבו ככתוב בדברי קדשך למען שמך ד' וסליחת לעונינו כי רב הוא" בש' — יש ובח' — חסר ומכאן ואילך אופן ההדפסה באותו הדרך בכלל הוא אחר בשני הטופסים.

ועתה שנויים אחרים.

א) האות א' המקושטת בדרך רצ"ו ע"א במלת „אשירה" וכן בדרך ש"ג ע"ב במלת „אז", שס"ח ע"א במלת „אכתיר" ובדרך שע"ב ע"ב במלת „אאמיץ" בטופס ח' שונה בצורתה וכתביתה מטופס ש'.

ב) בדרך רנ"א (בשני העמודים) פרקי התפלה המתחילים „זכרנו", „בר", „ובכן", „ותפלוד", „אתה" וכו' בטופס ש' נרפסו „הראשים" באותיות גדולות ובמהדורה ח' אותיות גדולות באות רק באפן חלקי (סן חמש המלים שנפרטו מעמוד א' רק שני הראשים גדולים: „ובכן", „אתה"). — שנויים בגודל האותיות מצאתי גם ברפים ר"מ רמ"א, רמ"ב, רנ"ח ועוד בכמה מקומות. וכן בראש הדרך רס"ה בש' חמלה „אמנת" כולה בתבנית גדולה ובח' רק ה"א.

ג) בדרך שע"ב ע"ב המשפט „יוצר ליום שני של סוכות" בח' נרפס לרוחב כל הדרך ובש' התיבות נצמדות אחת לאחת.

ד) הקונטרסים נ"דנ"ח (הדפים רכ"ב—רכ"א) בחצאי הכתול הם ממהדורה שונה גם מזו של זנ"ה, ואינני יודע אם הם ממהדורת ה"שמים" ובהעתקו של זנ"ה נתערבבו קונטרסים ממהדורת ה"חצאים", או לפנינו מהדורה שלישית. סדורו

„נפלה עטרת ראשי אבא מארי הר'ם זל'ה ליל רביעי כ"ג לחדש טבת שנת תקכ"ה בעיר הקדושה ירושלים ת"ו ופה מצרים שמעתי ותרגזו במני ליל א' משפטים י"ט שבט אוי לי אהה עלי ברוך דיון אמת תנצב"ה."
„וזאת לפנים ניער ונפטרה מרת אמי תנצב"ה יום ש"ק ח' אייר שנת תצ"ב במנחה."

„נפטר גיסו הר"ש טורטוס זל'ה פה מצרים אור ש"ק ז' אלול תקכ"ה תמ"ך."
„נפטרה בתי קלארא אור הששי כ' אלול תקכ"ה תנצב"ה וחל"ש."
„נפטר מר חמי כמהר"ן ברכה זל'ה בקושטא 23 תמוז תקכ"ו."
„נפטרה אשתי הראשונה נ"ע בעיר הקדושה חברון ת"ו יום הששי ז' סיון תקל"ג תנצב"ה."
„נפטרה בתי מרת שרה נ"ע, פה ליוורנו יע"א יום הששי כ"ב טבת שנת תקמ"א תנצב"ה."

(המשך יבוא.)

למאמרו של מר ישעיה זנה

הארה נוספת

מאת יצחק ריבקינד.

בספרית הסמינר בניו-יורק ישנם שני טופסים שלמים, הכוללים שני חלקי המחזור סביוניטה-קרימונה, אחד מאוספו של שוח"ה (הלברשטם) והשני משל. זולצברגר וטופס חצאי המחזיק רק החלק השני של המחזור על ציר כחול, מרדך רכ"ב עד שצ"א. (הדפים רכ"ב-רכ"ח לבנים).

בשלהי קיץ תרפ"ו חמציא לנו מר ישעיה זנה טופס שלם אחר בצרוף מכתב על דבר שתי המהדורות של אותו המחזור וגם תמצית שנוי-הדפוס שמצא, אשר פרסם בהרחב דברים במאמרו בקרית ספר III עמוד 173-176.

אחרי בדיקה מפורטת והשוואת טופסינו השלמים הקודמים שהיו ברשותנו לטופסו החדש שנרכש על ידנו, מצאתי ששני ההעתקים השלמים הם בחלקם השני מטפוס ה"חצאים" כמו שנקראים אצל זנה, ושנציגם כאות ח', ושלו החדש הוא מטפוס ה"שלמים" שסימנם ש' (החצאי שעל ניר כחול וכן טופסו הפרטי של ד"ר מארכס הם ג"כ מטפוס ש').

הרמ"ז שלח אותו אצל תלמידו מהרב"ך ואצלו מצא כתבי הרב נתן, מעשה בראשית וסוד האלהות ולמד אותם ומשם נסע לפולניה ולמד חכמתו לכמה ת"ת ויצא מהארץ ההיא ויט אהלו בעיר איגדירנופולר והנה שם הרב מחר"ש פרימו אשר יחדיו חתיקו סוד והדר משמעתיה וכתב לתלמידיו בארץ פולניה שעד עכשו היינו עובדי ע"ז במהרה ח"ו ראה אנכי נותן לפניכם היום סודת נקיה ממהר"שך בענין סוד האלהות. ורב חיד"א מוסיף על ספור הנ"ל בזה הלשון: חדאי נפשאי כי ולמד סתום מן המפורש ומי האיש ירא ה' ירחיק עצמו מהכל. גם את הספור השני שמע מפי מהר"ה ירוחם הנ"ל ותמציתו היא: שהאר"י עם דוד חובליו וכמהרד"ל ז"ל היו עוסקים בתורה בלי"ה ובחצות נשמט האר"י והלך בין תנור וכירים לעשות תקון רחל ורבנים הנז' דברו אתו משפט ואמרו לו דע לך כי קבלה בידנו שמשנת תר"ז אין לומר תקון רחל כי ע"י כל הגזרות והריגת רבבות אלפי ישראל בפולניה אין צורך עוד לתקון זה והרב חיד"א מוסיף על ספור זה בזה הלשון: „ואני תולעת בכל זאת לא אמנע מלומר תיקון הנז' מכמה מעמים“.

את הספור השלישי שמע מפי מר אביו ר' יצחק זרחיה אוולאי ותמציתו היא: מהר"י סרוק פיזר ק"ן פרחים לחוג חג הפסח אצל מהר"ם איסרלאס ובו בפרק נמצא עם מהרש"ל ז"ל ואמר לו מהרש"ל שמעתי כי קרובי האר"י עושה איזה דברים. ועל זה מהר"י סרוק עשה לפניו נסים ואז אמר מהרש"ל חודיעני נא תורת אמת והשיבו שהארץ הלזו טמאה, על זה המהרש"ל קבל עליו גלות וסיפר כל קורותיו בגלות הזו.

בראש הספור הרביעי אנחנו קוראים: „העתק מגילת שקוראים פה קושטא בני סאראגוסה וזה טופס המגילה“. עיין אודות מגילה זו, Brüll: Jahrb. VI p. 38, Jew. Encycl. XI p. 54. הדפים 40^b–41 מכילים הקדמה מר' אהרן רימון שנדפסה כבר בראש ספר מעין גנים לר' ראובן מורחי.

הדפים 42–43 מכילים דברים של שחוק לפורים ובראש של דף 42 אנחנו קוראים: „לגבר אשר דרכו נסהרה עתים חל"ם עתים שות'ה לא פסיק סדרא פתח בכר ומסרים בחבית“.

הדפים 44–48 הם חלקים. הדפים 49–54 מכילים רשימת ספרים, נדפסים וכתבי יד. דף 55 מכיל רשימת כל הדרשות שדרש המחבר מקמנותו עד שנת תק"ס. בראש הדף אנו קוראים את הכתבת „נתתי לכם זכרון מוכרת מהדרשים שדרשתי ואתיה זכירה את אשר ישנו פה מימי חרפי ועד היום ובקורתו ית' עוד רבות בשנים ארוכים ומתוקים לעבודתו עוד זאת אדרוש והתויתי תיו והיה לזכרון“. כל הדרשות הרשומות כאן הן 318 במספר. דף 56 הוא חלק. בדף 57 יש רשימות אלו:

XV

תשובות מהר"י קאסטילאן ומהר"ז (ר"ת יהושע זיין) ולקומים ממני.

בשם הזה רשומה בקטלוג החוברת הזאת תחת מס' 11; ארכו 22 ס"מ ורחבו 15 ס"מ, תופס 13 דפים בלי נומרציה שמהם רק שנים האחרונים כתובים בעצם כתב ידו של המחבר, חיד"א. אחד עשר הדפים הראשונים כתובים בכתב ידו של אחר. 11 הדפים האלו מכילים שש תשובות מחבור כתב-היד „שערי ישועה“ (1) ממהר"י זיין ותשובה אחת מר' יחיאל קסטילאן משנת שי"ג (2). שני הדפים האחרונים שיצאו מִנְטוֹ של חיד"א מכילים רשימות משנות תקל"ט–תקמ"ח. בהן ר' חיד"א מוסר לָנו, איזה מספריו כתב בְּעֶשֶׂר שנים הנ"ל, ובפרט הוא רושם כאן, כמה דפים בכל חמשה וחמשה חדשים ומכל חבור וחבור (3).

XVI

מעגל טוב.

בשם זה רשם המחבר בקטלוג הנ"ל את כה"י הזה תחת מספר 44; אין לו שער. אעפ"י שהספר הזה נדפס עתה, אני עוסק בו במאמר הזה שהקדשתי „לכ"י שלא נדפסו עדיין“, מפני שכתב יד הזה מכיל גם דברים אחרים חוץ מספר מעגל טוב. ארכו 15 ס"מ ורחבו 8 ס"מ ותופס 57 דפים. רק 33 דפים נתן המחבר נומרציה. הם מכילים את ספר מעגל טוב ה"א שהפרופיסור פריימן הוציאו לאור. הדפים 34–37 הם הל"קים. בראש הדף אנחנו קוראים: „קן סיפ"ז ע"ל ק"ן סיפורי יגיעו אשר שמעה אזני אחד ממאה מפוס רכנו שלומי אמוני וכו' החי'ו'ת' פה קושטא י"ג כסליו ותבט עיני בשרי לִפְנֵי כ"י לאל"קים מגיני“. הם ארבעה סיפורים ותופסים הדפים 38–40. הספור הראשון שמע מפ"י הרב החסיד מהר"ח ירוחם וילנא נר"ז משם מר אביו ז"ל כי מה"ר חיים מאל"ך (4) הלך לִמְנוּכָה לַמַּתְבַּע אולפן בדבריו קבלה מהרמ"ז ז"ל. תמציתו של ספור זה היא:

(1) השו"ת „שם הגדולים“ הוצאת בן יעקב אות י' ח"ב דף ס"ט Nr. 118.

(2) שם ח"א דף ל"ז Nr. 200 ששם מוזכר את התשובה הזאת.

(3) מאחת הרשימות הנ"ל יוצא לנו כי בתו שרה מתה בשנת תקמ"א. הרשימה מג' ניסן של שנה הזו מסוימת בלשון הזה: „זה כתבתי בחמשה חדשים פחות קצת, שהייתי טרוד בבתי שרה נ"ע. ה' ואמר די לצאתי ועזרנו עד כ"ש [2] בשוב והשקט בעסק תורתו כ"ר“ עיין ג"כ להלן Nr. xvi שם, שער האחרון של הכ"י „מעגל טוב“ כתוב בזה הלשון: „נפטרה בתי מרת שרה נ"ע פה ליוונו יום הששי כ"ב סבת שנת תקמ"א“.

(4) מתוך ספור זה נראה שרב חיד"א ובני דורו לא הרשיעו את הנ"ל כ"כ כמו שעשה החכם Graetz בדבריו הימים שלו שמצייר אותו ראש של כת שבתו צרי שהרכיץ תורת הנוצרים של האחדות המשלשת בישראל.

יותר קטן מהקודמים שמוצאם מכ"י אחר המכיל פרוש לתורה. אח"כ בא דף אחד בפורמט יותר קטן עוד מהקודמים המכיל את השמות של 22 הזוגות, איש ואשתו שנתגרשו בבית דינו של המחבר בשנת תקכ"ז¹). הדף הזה מוצא, כנראה, ממחברת שהכילה „סדר הגמ". לסוף באים 8 דפים בעלי פורמט ותוכן שונים.

XIII

חידושים על ד' ש"ע ושאלות רבינו יעקב ממרויש וקצת לקוטים.
בשם זה רשום הכ"י בקטלוג ע"י המחבר תחת מספר ו'. הוא ג"כ בלי שער. ארכו 18 ס"מ ורחבו 13 ס"מ, תופס 124 דפים שלא היתה להם נומריציה בתחלתם. החידושים האלו נדפסו ב„ברכי יוסף" ו„שיורי ברכה". בדף הראשון ישנה הרשימה עם הכתבת: „הספרים וש"ת שהבאתי חידושיהם". בראש שאלות רבינו יעקב ממרויש ישנה הכתבת הזאת: „ב"ה 2) הא לך תשובות שאלות אשר שאל הר"ר יעקב הלוי ז"ל בחלום ואשר השיבו לו מן השמים בחלום". בדף האחרון יש העתקה של הכתובה מנשואיו עם אשתו השניה³) עם בתולתא רחל בת הישיש כמחמ"ט⁴) עם התאריך ז' חשון תקל"ט, פיוז. ותחתונים עליה בתור עדים „אני יצחק חיים די מדינא עד", „אני משה חיים מילא עד". וגם ר' חיר"א חתום בה.

XIV

מחזיק ברכה קצת על ד' ש"ע.

מכ"י הזה נחתכו שלשת רבעי הדפים. יש לו השער: „מחזיק ברכה" ורשום בקטלוג תחת מס' 9. ארכו 20 ס"מ ורחבו 16 ס"מ. נשארו בו רק 22 דפים. נראה שהכ"י הזה הנהו המופס הראשון של הס' מחזיק ברכה ונראה ממופס זה שכונת המחבר לא היתה בראשונה שהספר מחזיק ברכה יהיה ספר בפני עצמו כי אם השלמה לס' ברכי יוסף, מפני שעל השער של כ"י אנחנו קוראים: „שירי שירים למפרי הקטן ברכי יוסף וקונטרס שיורי ברכה אשר הפליא חסדו לי הוא יתברך ובאו בדפוס". ונראה שרק אחר שרכה החומר באופן מיוחד עשהו ספר בפני עצמו.

(1) רשימה אחרת של גישין משנות תקכ"ה-תקכ"ו נמצאת בקונס' נא אמון ישן דף צ"ט.

(2) השוה ס' שם הגדולים הוצאת בן-יעקב אות י' דף ל"ט Nr. 224 ששם אנחנו קוראים: „ועתה בא לידי העתק קונס' השו"ת הללו כי בתחלה ראיתי קונס' השאלות הללו כמו רגע ושם ראיתי עתה ששמו רבינו יעקב הלוי".

(3) השוה מעגל טוב הוצאת ליוורנו דף י"ד ב'.

(4) ר"ת כמה"ר משה הלוי.

הנוצר ככר המכיל רשימה של פסוקים תנ"כיים ע"פ סדר הפרשיות עם מראה מקום אל היוכנים ששם מבוארים הפסוקים האלו. דף ק"ט ב' מכיל חדושים אחדים שהמחבר כתב ב' טבת תקל"ז בוונציה. הדפים 120-121 מכילים באורים אחדים בנ"ד.

XII

דפי דרשי תונים ונא אמן וקשיות ש"ט (ר"ת שמועות טובות)

ודיני הרי"ם (ר"ת הר' יעקב מולכו) ושמות גיטין.

בשם זה רשום הכ"י הזה בקטלוג הנ"ל תחת מס' 5. הוא ג"כ בלי שער. ארכו 17 ס"מ ורחבו $11\frac{1}{2}$ ס"מ ותופס 42 דפים בלי נומריציה. הם שרידים מקונטרסים שונים אחרים, מה שאפשר להכיר ברור מזה שהדפים שונים הם ע"פ גדלם וטיב הניר; מלבד זאת יש לדפים אחדים הנומריציה של אותם הקונטרסים שהיו שיכים להם קודם לכן. אין שום ספק שהמחבר עצמו אחד את הדפים השונים בחוברת הזאת כמו שהיא עכשיו לפנינו וען כי השם הנ"ל שהמחבר עצמו נתן לקונטרס, מברר היטב מה שהוא מכיל. לפי זה ישנם בו קודם כל 13 דפים המכילים דרשי תונים ונא אמן. הם: א) הספד על הקאיד הנפטר או 1) יהודה הכהן יהונתן שהספיד אותו בתונים כ"ט אדר (שבת החדש) תקל"ד. ב) הספד על ר' שמעיה קאטאריוואס 2) שהספיד אותו בבית הקברות בתונים ר"ח ניסן תקל"ד. ג) הספד על אברהם ימאל 3) שהספיד אותו במצרים בח' ניסן תקל"ג. ד) ענין לדרש הרב המ"ה המרא"י 4). אחרי זה באים 7 דפים על נייר ממין אחר מן הדפים הקודמים שמוצאם מכ"י אחר ויש להם הנומריציה רי"א-רי"ד. בראש של ארבעת הדפים האלו יש כתבת: „קושיות חזקות נפלאות ותירוצים נפלאים אשר שמעתי מפי סופרים דפקיע שמיחו". אחרי זה באים 9 דפים המכילים לקוטי דינים שלוקחו מכ"י של ר' יעקב מולכו, 5) ושל ר' שמעון קאסטילאק 6) ושל מאיר גאון 7). אח"כ באים שבעה דפים בפורמט הרבה

(1) השוה מעגל טוב הוצאת פריימן ע' 61 שורות 24-30.

(2) שם ע' 62, שורה 3-10.

(3) במעגל טוב הנוצר חסרים שני דפים שהכילו את הרשימות של משך הזמן הזה. חיינו משבת לך לך תקל"ג עד פסח שנה זאת.

(4) מהרא"י הוא ר"ת של מהר"ר אברהם ישראל הרב באלכסנדריה (מצרים) ובאנקונה בעה"מ ס' אמרות מהורות וס' בית אברהם. המחבר היה אתו יחד גם באלכסנדריה וגם באנקונה. השוה מעגל טוב ע' 72, שורה 33 וס' פתח עינים ח"ב דף 8 ע' 2, שורה אחרונה.

(5) השוה ס' שם הגדולים הוצאת כ"י-יעקב ח"א אות ר' 243. שם המחבר מספר

לנו שיש תחת ידו הכ"י הזה.

(6) שם אות ש' 170. שם הוא מוסר לנו שיש לו ממנו 80 תשובות כ"י.

(7) שם אות מ' 9. שם המחבר מוסר לנו שראה במצרים קובץ תשובות ממנו.

X

קונטרס ליוורנו ד'.

גם הקונטרס הזה אינו רשום בקטלוג הנזכר מאותה הסבה של הקונטרס שלפני זה, שגם הוא נתחבר אחרי הקטלוג. ארכו 15 ס"מ ורחבו 10 ס"מ, תופס 124 דפים ועל כל עמוד מ 22 עד 24 שורות. רק 22 דפים נתנה נומריציה מהמחבר. 22 הדפים האלו מכילים את הפרקים א' ו' ב' שום תאריך. העמוד כ"ב ב' חלק. אחרי זה באים 92 דפים בלי נומריציה המכילים את הפרקים 1000-950 (אותיות תתק"נ-אלף) עם החדושים של משך הזמן ממוצאי ר"ה תקס"ב עד חוה"מ 1) סוכות תקס"ו. לפרק 1000 (אות אלף) יש 183 סעיפים עם נומריציה בספרות ערביות.

אחרי זה באים 10 דפים המכילים לוחות שונים. לראשונה לוח של דינים מהש"ע עם מראה מקום על הסימנים משו"ת, "בשמים ראש" העוסקים בהם. ואח"כ לוח של דינים שאינם נמצאים בש"ע. אח"כ שלשה לוחות של "הנהגות" משנות תקס"ג-תקס"ה באותה הצורה כמו שהן נמצאות בקונטרס נא אמון א' משנות תקס"ז-תקס"ג ו"במעגל טוב" II הוצאת ליוורנו כ"ז אי"כ"ה ב' משנות תקס"ד-תקל"ז ובקונטרס מסעות משנות תקס"ה-תקמ"ד. אחרי זה באים לוחות שונים של חבורי המחבר ובין אלו גם לוח אחד עם המעורים של ספריו שחבר ומכר אותם בשנת תקס"ג לאחד מלקוחותיו. לסוף שובר קבלה בלשון האימלקית שבו איש אחד ושמו אהרן גדליה מאשר קבלת Zecchini 5, שקבל מר' חיריא ביום י"ג תקס"ב לפ"ק. עם קונטרס זה נגמרת שורת היומנים.

XI

קונטרס פאת ראש.

מכאן והלאה אני מביא את כתב-היד, עד כמה שהם נמצאים תחת ידי, באותו הסדר כמו שהם רשומים בקטלוג. קונטרס פאת ראש בלי שער, רשום בקטלוג תחת מס' 2, אבל אין זה ס' פאת הראש הנדפס בסוף הס' מחזיק ברכה. פאת ראש הנדפס מכיל חוספות לס' ראש דוד, אולם הכ"י שלנו הוא פרוש על התורה שרק מקצתו כבר נדפס בס' פני דוד; על הדבר הזה המחבר עצמו מעיר פה ושם על הגליון. ארכו של הכ"י 13 1/2 ס"מ ורחבו 9 1/2 ס"מ ותופס 124 דפים בלי נומריציה ועל כל עמוד מ 21 עד 26 שורות. הוא נכתב בשנות תקכ"ט-תקל"ד. הפרוש על התורה תופס 117 דפים. על הרף קי"ת ב' וקר"ט ב' ישנו המפתח

(1) חמשה חדשים לפני פטירתו של המחבר. הוא מת כ"א אדר תקס"ו.

א' אלוֹלֵל תִּקְנָא בפרקם תס"רתקע"ג (דפים ט"ו-צ'). הרשימות משנות תקמ"רתקמ"ט הוכנסו, כנראה, לקונטרס אחר החסר לנו שהכיל את הפרקים ט"ד תס"ה. עלֹה הֶרֶף נ א' אות תק"ל נמצא השיר הזה:

ט ב ו ר ה א ר " ש .

אוננו בשרירי שורר עלֹה הארש אחר מעיר' אסף המזכיר להמון העם ולנער ישראל בעונת הפעוטות והוא הצעיר ידעו להזהר בקצת דברים טעו במדבר מאידים העיר נושא משך קונטרס מורה באצבע צפון שמיר כלפיד יבעד כאש דת כאור תבעיר אמר יאמר העבד חד מן פרקיא אשר היו בעיר חיד"א ס"ט.

זה היה, כנראה, שיר ההקדשה ליעקב פירא שע"פ הצעתו כתב את מחברתו, "מורה באצבע וצפון שמיר". אבל בהוצאת הדפוס יש הקדשה אחרת. בך ס"ד בראש פרק תקנ"א המונה 33 סעיפים אנחנו קוראים את הכתבת: נחל שורק ר"ת ניומקים חידושים למדרש, שנדפסה כבר כס' כבר לאדן. מיד אחרי פסח שנת תקנ"א יוצאים המחבר ואשתו ומשרתת לנסוע לאנקונה (לברק 1) את בנו ר' רפאל ישעיהו, שהיה ראב"ד בק"ק אנקונה והיה חולה בחורף ההוא במחלה מסוכנת וקם מערש דוי אחר חג הפסח. הגאון הזה מלוח את המחבר בנסיעתו וע"כ רשומות כאן כל החניות 2) שהמחבר התעכב בהן בהליכתו ובשובו והיתה לו הזדמנות לכתוב את רשימותיו. שלשת הדפים האחרונים מכילים שלשה לוחות, שבהם נמנו ספריו שחבר.

(1) עיין אגרות דרב חיד"א שהוצאתי לאור ב"הצופה" XI 1927 חוברת ד' אגרת כ'.

כ"א, כ"ב, כ"ג, כ"ד.

(2) ואלו הן החניות שחנה בהן בהליכתו לאנקונה: אור ל' ר"ח אייר תקנ"א בעיר פיזה (Pisa); אור ה' ר"ח אייר אוסטריו קאזא בראנקא (Osteria Casa-Bianca); אור הששי 2 אייר פירנצי (Firenze); יום א' בחר 4 אייר באושפיזא של גוים מאסקארי (Maschere); יום כ' 5 אייר באושפיזא של גוים פיורדא מאלא (Pietra mala); יום ג' 6 אייר באושפיזא של גוים נק' פיורנורא ברומאניא (Pia-Nora, Romania); אור ל' 7 אייר באושפיזא של גוים קאסטילפיא (Castel-Pia); יום ד' 7 אייר באושפיזא של גוים בפאינסא (Faenza); אור ל' 8 אייר באושפיזא של גוים בכפר סאנביניאן (San Savino); יום ה' 8 אייר באושפיזא של גוים בקאמוליקה (Catolica); אור ה' 9 אייר באושפיזא של גוים בעיר פאנו (Fano); עש"ק 9 אייר בעיר סיניגליא (Senigallia); אור ל' 12 אייר בעיר אנקונה (Ancona).

ובאופן זה הוא רושם גם החניות בשובו מאנקונה לליוורנו ובשאר מסעות אשר נסע

סבב בארצות שונות.

מלבד זאת נכנסים אל קטלוג-כתבי-היד רק כתבי יד ומהם יש קטלוגיזציה גם לכרכים הבודדים והחבורות אם גם הם כלם מהיום חבור אחד. כך, למשל, לא נכנסו לקטלוג החבורים: „ראש דוד“, „ברכי יוסף“, „שער יוסף“ ו„שם הגדולים“ ח"א מפני שנדפסו כבר, ואולם הספר „פני דוד“ הזכננו תחת שלשת המספרים 15, 16, 17 משום שכנראה הורכב משלשה כרכים כתבי-יד; כן גם הספר „פתח עינים“ תחת שלשת המספרים 22, 23, 24 וכן „מחזיק ברכה“ תחת המספרים 20-21. מן הצד השני, כתבי יד אחדים המאוחדים בכרך אחד רשומים בקטלוג תחת מספר אחד. קונטרס קפוטקיא ונא אמוץ ב', למשל, תחת מס' 3. אבל לרשימות-החבורים הנזכרים נכנסו גם כ"י וגם ספרים מדפסים, אולם רק ע"פ שמוניהם בלבד.

לרשימות-החבורים אחרות יש אותו חיתרון שהן מוסרות את התכן של החבורים הבודדים, מה שחשוב מאד בנוגע לכתבי היד שאבדו ושאת תכנם אין אנחנו יכולים לדעת משום מקום. גם הקטלוג של כתבי היד וגם רשימות-החבורים אינם שלמים. מה שלא נכנסו אל הקטלוג כתבי היד של הספרים המדפסים יש לבאר בזה שאולי נשארו כתבי היד האלו בדפוס והמחבר לא דאג לדרש אותם בחזרה לפי שהספרים כבר נדפסו. כמו כן, מובן, שלא יכלו להכנס גם אותם הספרים שנתחברו אחרי הקטלוג הנוכחי. בכל זאת ישנם עוד כתבי יד כאלו שאינם שייכים לא לסוג הראשון ולא לסוג השני ואעפ"כ לא נכנסו אל הקטלוג. כך, למשל, לא נמצא בקטלוג הקונטרס „העלם דבר“ שכתבו, כידוע, בימי בחרותו ושחוא מצטט אותו פעמים רבות (השוה ס' יוסף אמוץ ס' ק"ה דף ע' ב; ס' שם הגדולים ח"א אות ו' בקונט' אחרון ד"ה וזו אחת וכו') ולא נדפסו עוד עד היום. אבל גם רשימות החבורים אינן מביאות את כל חבורי המחבר.

IX

קונטרס ליוורנו ג'.

הקונטרס הזה איננו בקטלוג הנ"ל, מפני שהוא נוצר אחריו; ארכו 141/2 ס"מ ורחבו 10 ס"מ, תופס 95 דפים, ועל כל עמוד, מ"20 עד 22 שורות. המחבר נתן נומריציה רק ל-63 דפים. אנחנו קראנו אותו בשם קונט' ליוורנו ג' כדי להבדילו מן הקודמים. הדפים 51-52 אינם, אבל אין הם חסרים, אלא לא באו במנין בטעות ע"י המחבר. כמקרה הזה קרה גם לפרקים תקכ"ד כח ותקל"א. הקונטרס מכיל קודם כל את החדושים מ' שבט עד י"ח אלול שנת תקמ"ז בפרקים א-מו' (הדפים 1-14). אחרי זה באים החדושים מן ג' טבת תקנ"ג עד

VIII

קונטרס ליוורנו ב'.

הקונטרס הזה רשום בקמלוג הנ"ל של הכ"י תחת מס' 13, ומפני שהקמלוג הזה נמצא על הדף האחרון של הקונטרס הנדון ע"כ הוא נקרא פשוט „קונטרס זה“. אנחנו קראנו אותו בשם קונטרס ליוורנו ב' כדי להבחין אותו מקונטרס ליוורנו הרשום בקמלוג תחת מס' 12, ואשר לדאבוננו חסר לנו. הקונטרס שלנו תופס 174 דפים בלי נומרציה ועל כל עמוד מ-23 עד 28 שורות; ארכו 17 ס"מ ורחבו 11 ס"מ; הוא נוצר בליוורנו בי"ב טבת תק"ט ונמשך עד פורים תקמ"ד; מכיל את ה„אותיות“ צ"א-ר"ב והנהו ההמשך של קונטרס ליוורנו הרשום בקמלוג תחת מס' 12 ואשר הכיל בלי ספק את ה„אותיות“ א"צ'. זה יוצא מהמפתח הנ"ל לשלשת הקונטרסים: אמשטרדם, מסעות וליוורנו, וגם מקונטרס זה עצמו. בפרק צ"א אנחנו קוראים: „עין קונטרס ליוורנו הקודם אות ע"ד אות פ"ד“.

הפרקים צ"א-ר"ב (שמהם ק"ק"י נכפלו, קמ"ד-קמ"ט נשמטו 1), תופסים 104 דפים של הקונטרס. אחרי זה נמצא עמוד חלק ואח"כ 22 דפים המכילים רשימה של כללים ע"פ סדר א' ב' עם מראה מקום על חבורי הוא או של חבורי אחרים ששם נמצא מפורש כל כלל וכלל. 22 הדפים האלו אינם כתובים עד סופם. אחרי זה בא דף חלק ואח"כ שני דפים „הגהות על ראש דוד“ שכבר נדפסו ב„פאת ראש“. אחרי זה באים 11 דפים חלקים ואח"כ 6 דפים „קצת הגהות על ספר חסידים“. ההגהות האלו כבר נדפסו בסוף ספר „לב דוד“ בקונטרס „ברית עולם“. אחרי זה באים 13 דפים חלקים ואח"כ דף „הגהות על שמחת הרגל“. אחרי זה 5 דפים חלקים ואח"כ 2 דפים „זכרונות“. אחרי זה 7 דפים חלקים ואח"כ 2 דפים עם שלש רשימות של חבורי המחבר ועל העמוד האחרון נמצא הקמלוג של כתב-היד שהזכרנו אותו כבר כמה פעמים למעלה ושבו נותן המחבר את הקמלוגיזציה של 46 כ"י.

הקמלוג של כתב-היד שונה משלש הרשימות של החבורים הנמצאות בקונטרס זה וכן מהרשימות הנמצאות בקונטרס ליוורנו ג' ד', קודם כל בזה שבקונטרס מובאים כתב-היד עם הסגנונה שהם נושאים. כך, למשל, פאת ראש, נא אמן ג' רשומים תחת הסגנונה קונטרס ב'. ובאמת ישנה הסגנונה הזאת בכרך הזה על העמוד הראשון שהיה חלק בראשיתו. מן הצד השני, מביאות רשימות-החבורים הנ"ל את החבורים רק ע"פ שמותיהם בלי סגנונה.

(1) אין שום מקום לומר כי חסר כאן דף אחד או אחדים שהכילו את הפרקים האלו מפני שבאותו עמוד עצמו ששם נמצא קמ"ה בא אחריו ק"ן.

הטעם שקונטרס זה נמצא בתוך היומן שלנו הוא משום שהקונטרס לדוד אמת נכתב ג"כ במשך זמן השליחות הזאת. כאשר כבר העירותי הותחל הקונטרס הזה בו' כסלו תקל"ג. הרשימות הולכות עד פסח תקל"ד. באותו הזמן נכתב ג"כ חלק גדול מהקונטרס קפוטקיא.

VII

קונטרס מסעות.

הקונטרס הזה רשום בקטלוג הנ"ל תחת מס' 31, ארכו 11 ס"מ ורחבו 8½ ס"מ, תופס 336 דפים ועל כל עמוד מ"18 עד 22 שורות. רק ל-293 דפים (באמת עולה מספרם ל-303 מפני שהמספרים 260-269 כפולים הם) נתנה נומרציה ע"י המחבר עצמו בספרות ערביות. הוא מתחיל ב"א אב תקל"ד בליוורנו ומאז נשא אותו המחבר תמיד אותו בזמן נסיעתו באיטליה, צרפת והולנדיה ורשם בו חדושו שנתחדשו לו במשך הזמן הזה בציינו תמיד את התאריך של היום והשנה והמקום.

בדף רפ"ה: מתחת לתאריך י"ה אלול תקל"ח נמצאת הערה זו: „יום צאתי מאליסנדריו (Piemonte) וגמר השליחות בס"ד".

אבל הוא ממשיך עוד את נסיעתו ואת רשימותיו. ב"ט אלול הוא נמצא באוטאגיוו 1), בכ' אלול — בקפוטורונה, בכ"א אלול — בנ'נובה, בכ"ה אלול בפיוה, בכ"ח אלול ער"ה — בליוורנו, בר' תשרי תקל"ט הוא נמצא שוב בפיוה ושם הוא נושא ביום ז' חשוון תקל"ט לפ"ק את אשתו השנייה רחל בת הישיש ר' משה הלוי. בכ"ח תמוז הוא בליוורנו. הקונטרס הזה מכיל רע"ה פרקים (רע"ה אותיות). עד פרק רע"א יש לדפים נומרציה. מלבד זאת תופסים הפרקים רע"ב-רע"ז עוד שני דפים בלי נומרציה. אחרי זה באים 25 דפים בלי נומרציה המכילים חלק מ„מעגל טוב II".

בראש החלק הזה נכתבו: „אלה מסעי שנת עיר ע"ל תל"ה". אחרי חלק זה באים שמנה דפים (אכולי תולעים) שבהם רשומות ה„הנהגות" של המחבר משנות תקל"ח-תקמ"ד. ולפי זה נשארו לנו ההנהגות של המחבר משנות תקכ"ד-תקמ"ד בסדר רצוף. ההנהגות משנות תקכ"ד-תקל"ג נשארו לנו בקונטרס נא אמון א'; משנות תקל"ד-תקל"ז ב„מעגל טוב" היוצאת ליוורנו 1879 דף כ"ז ב" כ"ה ב' ומשנות תקל"ח-תקמ"ד בקונטרס הנדון. מלבד זה ישנן בקונטרס ליוורנו ד' ההנהגות משנות תקס"ג-תקס"ה. קונטרס זה נשתמר יפה חוץ מן עשרת הדפים האחרונים שניזקו מהתולעים.

1) כך נמצא בדף רפ"ב א': „אור ה' וט אלול אושפיוא של גוים בעיר אוטאגיוו". אבל איני יודע לזהות את המקום הזה. אולי היא אוטיגליו?

הפרקים נמשכים עד פרק תרע"ז (אות תרע"ז) המסתיים על הדף קע"ה ב'. שם קוראים אנחנו: „סליק אות תרע"ז עיין לעיל תשלום האותיות תרע"ה וכו' בס"ד". ובאמת נמצא ההמשך בדף ט"ז ב' 1) ששם ישנם הפרקים תרע"ה-תרצ"ו. מסתים הקונט' הזה בו' איור תקל"ג בספינה מכינוזארת לליוורנו. החלקים האחרים הנמצאים בכרך הזה אינם שייכים ליומן הזה, וע"כ אינם נכללים ב„אותיותיו". קצתם נכנסו אל הכרך הזה עוד קודם שהמחבר קבע אותו ליומן וקצתם נכנסו אחרי שהיומן נחתם ונרשמו על הדפים שנשארו עוד חלקים. כך מכילים הדפים א'–ט"ז ב' דרוש לשבת תשובה שנת תקכ"ז, הדפים כ"ד–כ"ב — דרוש לפרשת בראשית, דף ל"ג — רשימות מן א' סיון תקל"ז בבריסליו סמוך לעיר מודינה; הדפים כ"ג–כ"ט מכילים קונטרס „זהב סגור" שעל תכנו אומר המחבר כדברים האלו: „מקצת הדושים ופשימים שנתחדשו לי אגב למודי בכתבי רבינו האר"י זצ"ל, זהב סגור אותו קראתי כי זהב גי' דוד והן הן הדברים מפלאות תמים דעים בחכמה רמה סוגרת ומסוגרת, ואם שגיתי ה' הטוב יכפר בעדי והוא רחום וכפר כ"ד". הדפים ר"ד–ר"א מכילים מפתחות. לפני הדף הראשון יש דף בלי נומריצה שעל עמודו הראשון יש קטע מכ"י המכיל פסיקתא בראשית ושמות, ועל עמודו השני: „מצאתי מה שכתבו חכמים להרמ"ח ז"ל".

VI

קונטרס נא אמן חדש.

הקונטרס הזה הנהו החוברת השניה בכרך הראשון, ארכו 15 ס"מ ורחבו 10 ס"מ. המחבר התחיל אותו בו' כסלו תקל"ג כשהתחיל לנסוע בעד שליוחותיו השניה ובא שנית למצרים ועשה שם חדשים אחדים. הוא קרא את הקונטרס הזה „תרש" כדי להבחין אותו מן האחרים הנקראים ג"כ קונט' נא אמן. הוא תופס ששים ואחד דפים ועל כל עמוד מ"ד עד 28 שורות. רק 47^א דפים נתנה נומריצה מהמחבר עצמו. יש בו קצ"א פרקים. הפרק הראשון מתחיל על הדף א' א' ופרק קצ"א מסים את הקונטרס על הדף ס"א. לפני הדף א' א' יש עוד דף בלי נומריצה המכיל מפתחות ורשימות קצרות אחרות. הדפים מ"ח–ג"ה מכילים את הקונטרס „לדוד אמת" שהוא רק כחלק העשירי מהקונטרס הנדפס בשם זה.

1) את הדבר הזה יש לבאר באופן כזה: כנראה לא נועד הכרך הזה מתחלה ליומן מהטעם הפשוט שהפורמט שלו גדול הוא יותר מדי שיוכל לשאת אותו בכיסו בנחות. אולם לאחר שקבע אותו ליומן כבר היו הדפים כתובים עד 32. וע"כ התחיל את רשימותיו בדף לו. כאשר הגיע ברשימותיו עד פרק תרע"ז ראה כי הדפים 17 — 25 אינם כתובים עוד וע"כ הוא ממשיך על הדפים האלו את הפרקים תרע"ה — תרצ"ו.

החדושים משנת תקכ"ח עד חדש תמוז. הפרק רפ"ו מתחיל על הדף א' א' והפרק שמי"ז מסים את הקונטרס על הדף פ"א ב'. אחרי זה בא דף בלי נומרציה המכיל מפתחות.

IV

קונטרס נא אמן ג'.

הקונטרס הזה כרוך ביחד עם קונטרס פאה ראש ורשום בקמלוג תחת מס' 2; ארכו 13 1/2 ס"מ ורחבו 9 1/2 ס"מ, תופס 123 דפים עם נומרציה בספרות ערביות. על כל עמוד מן 23 עד 25 שורות. הנהו ההמשך של הקונטרס הקודם נא אמן ב' ומכיל את הפרקים שמי"ח-תל"ו (אותיות שמי"ח-תל"ו) ואת החדושים מהחדשים תמוז עד אלול שנת תקכ"ח. בקונטרס חסרים הדפים מ"א מ"ב שהכילו את הפרקים שע"ר-שע"ט. בתור מבוא לקונטרס באים הדברים האלו: „הקונטרס הזה הוא אחרי שני הקונטרסים שכתבתי בהיותי פה נא אמן יע"א והיו לאותיות שמי"ז. הפרק שמי"ח מתחיל על הדף א א'. והפרק תל"ו מסים את הקונטרס על הדף צ"ו א' הדפים מן צ"ו ב' עד ק"ח ב' מכילים רשימות עם הכתבת הזאת: „זכרון קצת כללים על סדר א' ב' בקיצור, ה' יזכנו לסדרם כהוגן. הדפים האלו אינם כתובים עד סופם. הדף קר"ט מכיל מפתחות. הדפים ק"כ-קכ"ג מכילים רשימות עם הכתבת: „זכרונות. הקונטרס הזה, ביחוד חציו השני, ניזק קצת מתולעים.

V

קונטרס קפוטקיא⁽¹⁾.

הקונטרס הזה רשום בקמלוג הנ"ל ע"י המחבר תחת מס' 3; ארכו 17 ס"מ ורחבו 11 ס"מ, תופס 211 דפים ועל כל עמוד מ 26 עד 30 שורות. רק 180 דפים נתנה נומרציה מהמחבר עצמו. הקונטרס הזה הנהו ההמשך של הקונטרס הקודם נא אמן ג'. מתחיל בפרק תל"ז (אות תל"ז) על הדף ל"ו. שם אנחנו קוראים: „יום ג' סדר ויקרא אדר ב' תקכ"ט. זכר ליציאת מצרים בס"ד ויאור לנו בחברון 2) בה"י כ"ר. זה שייך לשלשה קונטרסים אשר כתבתי רובם בנא אמן אשתקד.

(1) המחבר קורא לקונטרס הזה בשם קונט' קפוטקיא כנראה מפני שהוא התקין אותו באותו הזמן שעזב את מצרים (קאירו) ונסע לקפוטקיא ששם שהה מי"ז אדר ב' עד ד' סיון תקכ"ט וכתב שם חלק חשוב מרשימותיו שבקונטרס הזה. לפי דעת ידידי הפרופ' ש. קליין קפוטקיא היא דמיטה.

(2) משרת נסיעתו היתה חברון, אבל הוא נשאר בקפוטקיא כשני חדשים בערך.

הזה הם משנות תקכ"ה-תקכ"ו. פרק תס"א מכיל רשימת השמות של חזוגות, איש ואשתו, שנתגרשו בבית דינו של המחבר בשנות תקכ"ה-תקכ"ו (שמות הנטין משנת תקכ"ה-תקכ"ו). בקונטרס הזה מובאים תכופות קטעים עם ההערה: הועתק.

II

קונטרס מצרים או נא אמן א'.

הקונטרס הזה הוא החוברת הראשונה בכרך הראשון, ארכו 15 ס"מ רחבו 10 ס"מ ותופס 135 דפים שיש להם נומריציה בספרות ערביות ועל כל עמוד ישנן מן 25 עד 28 שורות. אבל חסרים הדפים האלו: 6, 45-57 (אות קס"ד קע"ה), 72-75 (אות רי"ד-רי"ז), 78-85 (אות רמ"א-רמ"ט), 100-102, 105, 108, 114-115, 120, 122, 125, 127-129, 133. הקונטרס הזה נחלק למאתים שמונים וחמשה פרקים (רפ"ה אותיות). הפרק א' (אות א') מתחיל על הדף ג א' והפרק רפ"ה (אות רפ"ה) מסים את הקונטרס על הדף ק"ל. אחרי זה באים מפתחות ורשימות קצרות אחרות. על הדף א א' ישנה רשימת הספרים שנרפסו אחר יד אהרן א"ת. אחרי זה באות הרשימות של „הנהגות" (1) המחבר משנות תקכ"ד-תקכ"ג באופן כמו שנרשמו ב„מעגל טוב" הוצאת ליוורנו דף כ"ה א'—כ"ו ב' משנות תקכ"ד-תקכ"ה. החידושים בקונטרס זה הם משנת תקכ"ו ומהחדשים הראשונים של שנת תקכ"ה. גם בקונטרס הזה מובאים קטעים אחדים עם ההערה: הועתק (2).

III

קונטרס נא אמן ב'.

הקונטרס הזה כרוך ביחד עם קונטרס קפוקטיא ורשום בקמלוג תחת מספר 3; ארכו 15 1/2 ס"מ ורחבו 11 ס"מ, תופס שמונים ואחד דפים עם נומריציה בספרות ערביות. על כל עמוד ישנן מ 26 עד 27 שורות. הוא ההמשך של הקונטרס הקודם נא אמן א' ומכיל את הפרקים רפ"ז-שמ"ז (אותיות רפ"ז-שמ"ז) ואת

(1) בעברי על ההנהגות האלו שמתי לב לזה שבו בזמן שהמחבר זהיר מאד במנהגים: לצום בימות החול שבין ער"ה ויר"כ, למעט בשיחה בין ר"ה ויר"כ, שלא לישון מחוץ לסוכה ולא לשנות מים — הוא אינו משגיח כלל במנהג שלא לכתב בחוה"מ. הוא כותב את חידושי ביומנים בחוה"מ.

(2) לדוגמה דף ל"ז (אות קמ"ג). התוכן של הפרק הזה נמצא בצורה אחרת בקונס' נא אמן ב' דף ר"ג א' ובקונס' נא אמן ג' דף ו ב' בכל שלשת המקומות נוספה ההערה בדיו אחרת „הועתק חיים שאל סי' מ"ח".

האמטרונומי הזה הוא יחד עם זה עורך לוח לכל השנה. ישנן עם זה עוד רשימות ממין אחר לגמרי שחובאו אל היוםנים רק בתור קוריוזים. כך, למשל, בקונטרס מסעות דף רס"ד: „שמעתי דכל' נק' אינגליטריא דשם ירדו בני האלקים וטעו אחר בנות האדם ומשוה עד היום יש זנות גדולה בפרהסיא וחכמות הרבה וזהו שם אינגליטריא ארץ המלאכים. וברוך היודע". בקונטרס מסעות בדף רצ"ג פרק קפ"ב, סעיף ז': „שמעתי שאם בת נולדה יום ה'ו, הוא קרוב שלא יהיו לה בתולים וראיתי עדות הרב יוסף פיאמיטו בחתימת ידו שמעיד איך בת פלוני נולדה בשנת פלוני יום ה'ו וכו'. והוא חדוש גדול ולא ראיתו כתוב על ספר". כל הדף הזה וכן דפים אחרים מלאים קוריוזים ממין זה. אחרי ההקדמה הכללית הזאת יכולים אנחנו לעבר אל כל קונטרס וקונטרס בפני עצמו ולחקר אותם יותר בפרוטרוט. אני מביא אותם בסדר כרונולוגי (1):

I

קונטרס נא אמן ישן.

את הקונטרס הזה קורא המחבר „ישן" כדי להבחין אותו מהקונטרסים הבאים אחריו הנקראים ג"כ בשם קונט' נא אמן. הקונטרס הזה הוא החוברת השלישית בכרך הראשון, ארכו 141/2 ס"מ, רחבו 10 ס"מ ותופס ק"ג דפים שיש להם נומריציה באותיות עבריות ועל כל עמוד ישנן מ 22 עד 26 שורות. חסרים הדפים: א', ד', כ"כ"א, כ"ו, ג"ז, ע"ג"ע"ז, צ"ג, ק"ט"ק"י. מלבד זאת עמוד מ"ז ודף מ"ח בלתי כתובים הם. הקונטרס מתחלק לתע"ח פרקים (שהמחבר קורא להם אותיות) ויש להם נומריציה באותיות עבריות. לפי מה שהעירותי כבר למעלה שכל פרק ופרק עוסק בענין בפני עצמו אין הדפים החסרים פוגמים את התוכן של הדפים הנמצאים. הפרק הראשון (אות א') מתחיל על הדף ד א' והפרק תע"ח (אות תע"ח) מסיים את הקונטרס על הדף קי"א (2).

(1) המחבר עצמו גם בקטלוגיזציה וגם בכריכת הקונטרסים לא השגיח בסדר הכרונולוגי ונתן להם קטלוגיזציה וכך אותם כפי שנודמנו לידו. כך הוא קונט' נא אמן חדש בכרך אחד עם קונט' נא אמן ישן ועם קונט' נא אמן י, ובקטלוג הני"ח הם רשומים תחת מס' 1. אף על פי שמבחינה כרונולוגית היה צריך קונט' נא אמן חדש לעמד על המקום הששי. קונט' נא אמן III כרוך ביחד עם קונט' פאת ראש והם רשומים בקטלוג הני"ח תחת מס' 2. קונט' נא אמן II עם ק' קפוטקיא רשומים בקטלוג תחת מס' 3. קונט' מסעות מהוה כרך בפני עצמו ורשום בקטלוג הני"ח תחת מס' 31. קונט' ליוורנו II ג"כ כרך בפני עצמו ורשום בקטלוג הני"ח תחת מס' 13. קונט' ליוורנו III ו IV כל אחד בכרך מיוחד ולא נרשמו בקטלוג הני"ח מפני שהם נוצרו אחריו.

(2) מה שכתוב על שני הדפים האחרונים אינו שייך לקונטרס הזה, רק נרשמו בשנת תק"ל בתור הוספה על הדפים שנשארו חלקים. הדפים ב"ג מכילים מפתחות ועוד רשימות קטנות.

ד) תמצית דרשותיו שדרש בהזדמנויות שונות בזמן כהונתו במצרים (ובזמן שליחותו השנית) 2).

ה) הדרשות שדרשו אחרים 3) לטובת מפעל שליחותו שמצאו חן בעיניו באופן מיוחד.

ו) השאלות שנשאל, ביחוד בזמן נסיעתו, וגם התשובות שהשיב עד כמה שלא דרשו באור ארוך ומפורט.

רוכ הרשימות עוסק או בפרשנות, או בדרשות, או בהלכה. אבל לפעמים ישנן גם רשימות שאין בהן מכלל הנ"ל ויש להן רק אינטרס ספרותי בלבד. כך, למשל, הוא רושם בקונטרס מסעות דף קמ"ב אות ק"ט סעיף 16, "שמעתי שמצאו כתוב בכתב בנו של בעל העקדה שאומר על מהר"ע שלקה כתבו אבא וכתבם על שמו. ואינו מאמין ח"ו". במקום אחר באותו הקונטרס דף רצ"ד אות רע"ב בסופו הוא מספר, כי בנסעו באניה מהג' לרומטרם בחברת ר' משה לערן ור' יעקב גולדשמיד, מסרו לו בשם פיסיקאי מפורסם כלל אסטרונומי בשביל לקבוע את זמן קריאת שמע, שהוא רושם אותו בדף רס"ח, ב' בפרק ר"ג, ועל יסוד הכלל

1) כן, למשל, קונט' נא אמון ישן דף טו א' הספד על הגביר מנשה פרובינצא ; אולי קרוב של חר"י פרובינצא הנזכר במעגל טוב ע' 51, שורה 22. קונט' נא אמון I דף יח ב' הספד על הרד"ל פולאק נ"ע, כ"ה תשרי שנת תקכ"ח לפ"ק. אולי קרוב של חר"י פולאק הנזכר במעגל טוב ע' 66, שורה 17.

קונט' קפוטקיא דף לו א' אות תל"ט : קצת מה שדרשתי על הגביר השר חר"י הלוי סכנדרי נ"ע שנהרג בעוה"ד ערב שבת בשלהי י"ב סבת שנת תקכ"ט לפ"ק. השוה מעגל טוב ע' 51, שורה 20 וכו' ששם הוא כותב בדברים הנוגעים עד הלב על רציחתו של הנ"ל ועל יתר השערוריות שנעשו ע"י ער"בים.

2) במעגל טוב הוא מוסר לנו תמיד באיזה מקום דרש לטובת מפעל שליחותו. כל הדרשות האלו הובאו בקצור נמרץ תחת התאריך הנ"ל בקונט' מסעות. דרשות-תעמולה אחדות נשמרו לנו גם בזמן שליחותו הראשונה. כך, למשל, במעגל טוב ע' 41, שורה 9 נזכרת הדרשה לפרשת תשא שדרש בשנת תקי"ז בעיר קאסאל. זאת הדרשה גמצאת בקונט' קפוטקיא דף נ"ד ב' הדרשה הזאת ועוד שתיים אחרות נכתבו בתחלה על דפים לקוים שנכרכו ביחד עם ס' מעגלי קצירה. צוואת ר' יונה ור' משה וכו' מו"ל ר' יעקב מיאנוב, הומבורג, תקי"ז. נראה שאת הספר הקטן הזה נשא הרב חיד"א בכיסו בזמן שליחותו הראשונה ובו רשם מלבד הדרשות הנ"ל עוד רשימות אחרות.

3) כך, למשל, בקונט' מסעות דף קע"ד ב' : בהיותי במודיגה שמעתי מהרד"ך (ר"ת מה"ר דוד כהן) שדרש וזה תורף דרושו. השוה ג"כ מעגל טוב ע' 93 ששם הוא מזכיר את הדרוש הזה וקורא אותו דרוש יפה.

קונט' מסעות דף קי"ט ב' מהרב בלוגו. השוה ג"כ מעגל טוב ע' 76, שורה 23 ששם אומר : "עשו לי כבוד גדול ובמנחת דרש הרב לעוררם על השליחות ואמר חידושים יפים וקשרי מאמר סמוכים ופלא".

קונטרס סתם הוא מה שחנני ה' בס"ד". לקבוצה הזאת שייכות גם ההגהות (1) וההשגות (2) שכתב על חבורים של אחרים.
(ב) חדושים ששמע מאחרים (3) ושמצאו חן בעיניו, ביניהם גם מלתא דבדיחותא (4).
(ג) צמטים מחבורים של אחרים. בעלי חשיבות מיוחדת הם הצמטים המרובים מכתבי יד 5, אולם הוא מצטט תכופות ג"כ מחבורים מרפסים (6).

(1) השוה, למשל, מסעות דף א ב' הגהות על ס' יוחסים; קונט' ליוורנו II דף קל"ט הגהות על ס' חסידים וכו'.

(2) השוה, למשל, קונט' נא אמון III דף ג' ב' פרק ש"ץ חשג יד על ספר מלאכי; קונט' ליוורנו II דף ג"א פרק קל"ט סעי' ג' שהוא יוצא נגד מחבר "דבר שמואל" המחלים כי את הש"ע לא חבר ר' יוסף קארו, אלא תלמידיו חברו אותו. מחברנו אומר שם כדברים האלו: "אסור לפרסם זה ואין להאמין ח"ו שמרן הניח דבר (שנעשה) להורות לכל ישראל ביר תלמידיו, אף שהיו גדולים, שיבוא מכשול. ולא עוד אלא שכתב שהוא חיברו וכל ישראל יסמוך עליו והוא לא ידע אלא תלמידיו"; — קונט' ליוורנו II דף 91 הוא יוצא נגד ס' עפרא דארעא ונגד אחרים.

(3) השוה, למשל, קונט' נא אמון וישן דף ס"ג ב' פרק רצ"ז, מהחכם מיכל מגלוגה משם מוהר"ר הירש אבד"ק בהלברשטט; שם בפרק רצ"ח, מהר"ר ישראל מבינגא; קונט' מסעות דף ק"ל א' מר"י סאראואל במנסובה; שם דף קפ"ח ב': שמעתי מהחכם ר' שלמה חאסאן יצ"ו בניצה משם אביו; שם קצ"ג ב' שמעתי מאהובי הגביר החכם חשלם חסיד משה די רוקו מאריטנו יצ"ו ועוד אחרים.

(4) כך, למשל, בקונט' מסעות דף ר"ע א': "היש בה עץ אם אין". הרב דרוטרדם זקנו של הרב שהוא עתה, אמר דרך מוסר שבהולאנדיה דולקים מורבה (Toif) נעשית מעפר שתחת הנהר* שהיא גפץ [?] מלחה ומיבשים אותה ועושים אותה כמו לבנים ודולקת ונשארו הגחלים יותר מגחלי כוסם [?] ועצים וזה רמז לאנשים שמחזיקים במחלוקת ובווער בס האש וז"ש "היש בה עץ" להדליק, הם נוחים ואינם כעסנים כ"כ, אם אין שמדליקים עפר מורבה והאש מתקימת וגם כעסם מאריך, והוא צחוק.

(5) כך, למשל, קונט' נא אמון I דף ט ב': העתקתי מנימוקי הרב מהר"ח לבית הלוי בכתבות; קונט' קפוטקיא דף א א': מפסיקתא בראשית שמות כ"י; קונט' מסעות דף כ"ד: מסידור ר' עמרם כ"י ומתשובות ר' האי גאון כ"י; קונט' ליוורנו II דף ל"ה א' מכ"י נושן על קלף מתלמיד ר' יהודה החסיד ומעוד הרבה כ"י אחרים.

(6) כך למשל, קונט' מסעות דף ח ב': ספר עיר בנימין ב' חלקים, " דף מ"ו ב': ספר ברכת אברהם לר' אברהם ברודו מקושטא וכו'.

והקיפו את משך הזמן מן א' אלול תקנ"א עד מוצאי ר"ה תקס"ב. מלבד זאת קונטרס ליוורנו III הוא בן שני חלקים. החלק הראשון מסתים בפרק מ"ו ובתאריך י"ח אלול תקמ"ו לפ"ק וה"ב מתחיל בפרק תס"ו ובתאריך ג' טבת תק"נ. גם כאן אין שום ספק, כי קונטרס אחד או אחדים היו בתחלה אשר הכילו את הפרקים מ"ז-תס"ה, והקיפו את משך הזמן מן י"ח אלול תקמ"ו עד ג' טבת תק"נ. כך גם לא נמעה אם נחשב כי בין קונטרס ליוורנו II המסתיים בתאריך פורים תקמ"ד ובין קונטרס ליוורנו III המתחיל בתאריך ו' שבט תקמ"ו היה עוד קונטרס אחר אשר מלא את משך הזמן של שנתיים בקרוב.

ובכן איפוא, אם על השאלה, האם היו קימים מזמן שבתו של חיד"א בליוורנו עוד יומנים אחרים מלבד אלה הנמצאים עכשו אתנו, אנחנו עונים בכל הודאות בחיוב, — נשאת בכל זאת בלי פתרון השאלה האחרת, אם היו יומנים כאלו לפני שנת תקכ"ה. מה שאין זכר להם לא בקטלוג ולא במפתחות הנ"ל לא יוכל לשמש לנו בתור הוכחה שיומנים כאלו לא היו קימים, מפני שגם הקטלוג וגם המפתחות אינם שלמים לגמרי, כאשר עוד נראה להלן. מן הצד השני אין לי שום סמך חמוכית על קיומם.

כמו שראינו כבר למעלה מתחלקים היומנים לפרקים. המחבר קורא לפרקים האלו בשם אותיות ונותן להם נומרציה באותיות עבריות. הפרקים האלו שונים, הן לפי תכנם הן לפי הקפם. ישנם פרקים התופסים רק כשתי שורות ויש גם כאלו התופסים שלשה או ארבעה דפים. ובכל פרק ופרק הוא עוסק בענין בפני עצמו שאין לו שום שייכות עם הענין שעסק בו בפרק שלפניו. לפעמים מכנים המחבר בפרק אחד ג"כ ענינים שונים; בכל מקרה כזה הוא מחלק את הפרקים לסעיפים ונותן להם נומרציה בספרות ערביות. מובן שמספר הסעיפים בפרקים השונים שונה. ה"פרק" הכי גדול נמצא בקונטרס ליוורנו IV והיא האות 1000. ויש לו 183 סעיפים. והפרק היותר קטן נמצא בקונטרס מסעות האות מ"ו שיש לו שני סעיפים בשתי שורות.

אין אפשרות למסר את התכנן של היומנים האלו באופן מפורט. מקרה כזאת היתה שוה בחקפה אל היומנים עצמם, מפני שיש לנו כאן עסק עם אלפי חדשים ספרותיים שאינם עומדים ביניהם בקשר בשום אופן והיו מין אנציקלופדיה ערוכה בסדר כרונולוגי.

אני יכול, איפוא, למסר את התכנן רק בקיום כוללים.

בקונטרסים האלו מובאים:

א) חרושיו הוא שעלו לו מתוך קריאה בתנ"ך, ש"ס, פוסקים וחבורים אחרים מה שהוא עצמו מצין במקום אחר בדברים אלו: „כל הכתוב בכל

בהם פה, נלקחו מקטלוג שהמחבר עצמו ערך על הדף האחרון של קונט' י"ג ושרשם בו 46 כ"י ש"ו; על הקטלוג הזה אשוב עוד לדבר. אבל גם הוא אינו מספיק לקבוע את השמות של כל הקונטרסים מפני שברוב כתב-היד לא נשתמר הדף עם הסגנונה הנ"ל. אי אפשר ע"כ לזהות את כתבי היד עם שמותיהם הרשומים בקטלוג. מלבד זאת אין בקטלוג כלל שם לכתב-היד מס' י"ג, לפי שהקטלוג הובא בכ"י הזה ע"כ רושם המחבר אותו תחת מס' 13 בציון הפשוט „קונטרס זה“. שני מפתחות באים עתה לעזרה. האחד נמצא בסוף הכרך השני של קונט' „פאת רחל“, ששם ישנה רשימה ארוכה של פסוקים תנכיים עם מראה מקום מדויק, ונקראו בשמות הקונטרסים באיזה מקום ובאיזה פרק שבהם מבוארים הפסוקים התנכיים. המפתח השני, מפתח לקונטרסים: מסעות, אמשטרדם, ליוורנו, נמצא במחברת מיוחדת, שבה ג"כ רשימות ארוכות של פסוקים תנכיים וציטטים מן התלמוד, הש"ע והרמב"ם עם מראה מקום, ונקרא בשמות הקונטרסים העוסקים בהם.

ע"י הקטלוג הנ"ל והמפתחות הנ"ל אשר בידו, היתה לי, איפוא, אפשרות לקבוע את השמות של כל היומנים הנמצאים תחת ידו מלבד שנים האחרונים (1), וגם להחליט שחסרים לי קונטרסים: אמשטרדם וליוורנו I. כאמור למעלה יש לפנינו שבעה כרכים של יומנים ספרותיים. אולם שבעת הכרכים הללו מכילים 10 יומנים, מפני שהכרך הראשון מאחד בקרבו שלשה יומנים והכרך השלישי — שנים. אבל אנחנו יכולים להחליט בודאות גמורה כי עשרת היומנים האלו אינם עוד כל היומנים שהשאיר אחריו המחבר. אנחנו ראינו כבר למעלה כי הקונטרסים אמשטרדם וליוורנו I, הנרשמים בקטלוג ובמפתחות הנ"ל, אין בידנו. כמו כן יכולים אנחנו להחליט באותה הודאות, כי מלבד קונטרס ליוורנו I חסרים לנו עוד קונטרסים מתקופת ליוורנו (תקל"ט-תקס"ו) שהמחבר השאיר אחריו.

הקונטרס שאני קורא אותו להלן בשם קונטרס ליוורנו IV מתחיל בפרק תתקנ"ז (2) ובתאריך „מוצאי ר"ה תקס"ב" והקונטרס שלפניו שאני קורא אותו להלן בשם קונטרס ליוורנו III מסתים בפרק תקע"ג ובתאריך א' אלול תקנ"א. לכן אין שום ספק שהיו קונטרסים אחדים שהכילו את הפרקים תקע"ד-תתקמ"ט (3)

(1) שנים האחרונים לא הובאו לא בקטלוג ולא במפתחות מפני שנוצרו אחריהם. אבל יען כי אני מוכרח לצטט אותם לפעמים, ע"כ קראתי אותם: קונט' ליוורנו III וקונט' ליוורנו IV מפני שנכתבו בליוורנו.

(2) אחרי הפרק הזה ישנם אמנם עוד 22 דפים אבל מוצאים, כנראה, מקונטרס אחר.

(3) באמת מצוטט בקונט' עיניים שונים (השוה הלאה כ"י xxx) דף ל', שורה וי, הפרק תש"ג (אות תש"ג) מקונט' ליוורנו.

ואח"כ גם בשנות תקל"ג-תקל"ח, בזמן שליחותו השניה (1), כאשר לא היה לו פנאי והודמנות להתמכר לחבוריו הסיסמטיים. אולם גם בשנים האלו חקר בכל המקצועות של הספרות העברית ובכל מקום שנמצא, אם באניה ואם בדרך באיזו אכסניה יהודית או נוצרית, — תמיד היה לפניו ספר שחקר בו, וכל מה שנתחדש לו הכנים אל היומנים האלו בסדר כרונולוגי, כל חדוש על מקומו לפי זמן יצירתו.

אולם כאשר אך בא אל המנוחה ונתנה לו האפשרות להקדיש את עצמו לחבוריו השיטתיים, נעשות הרשימות פחות תכופות אף כי לא פסקו לגמרי. כך, למשל, במשך ארבע שנות שבתו בחברון הוא ממלא רק 67 דפים של יומנו „קונטרס קפוטקיא“ (הדפים 78—145), בו בזמן שבמשך חמש שנות שבתו במצרים הוא ממלא 500 דפים של יומניו; כמספר הזה הוא כותב ג"כ במשך חמש השנים של שליחותו השניה.

כנראה נכתבו בתקופת חברון החבורים: „ברכי יוסף“ שני חלקים, „שם הגדולים“ חלק א', ו„ראש דוד“; בכל אופן נכתב אז החלק הכי גדול של החבורים הללו, מפני שבזמן שליחותו השניה היו כבר הספרים הנ"ל אתו מוכנים לדפוס ונדפסו אז בלייורנו (2) ובמנטובה (3).

עם התחלת שליחותו השניה שוב באות יותר תכופות הרשימות אל היומנים. הן ממלאות את הדפים 145-209 ו-161-36 של הקונטרס קפוטקיא. בו כסלו תקל"ג יסד במצרים קונטרס „נא אמן חדש“, בי"א אב תקל"ד בלייורנו — קונטרס מסעות, בשנת תקל"ח — קונטרס אמשטרדם באמשטרדם (אשר לדאבוני אינו תחת ידו), בשנת תקל"ט, אחרי שובו משליחותו השניה — קונטרס ליורנו, שיש לי ממנו רק החלק השני המתחיל באות צ"א ובתאריך י"ב טבת תק"מ. מלבד אלו יש עוד שני יוסנים מתקופת ליורנו. האחד מכיל את הרשימות מן ו' שבט עד י"ח אלול תקמ"ו ומן ג' טבת תק"נ עד א' אלול תקנ"א; והשני — מן ג' תשרי תקס"ב עד ג' תשרי תקס"ה.

ליומנים אין שערים, רק על הדף הראשון של כל כרך, שבתחלתו. היה חלק, ישנה הסיגנטורה: קונט' א', קונט' ב' וכו'. שמות היומנים שאני משתמש

קונט' נא אמן ישן. קונט' נא אמן I—III וחלק קטן מקונט' קפוטקיא.

(1) בשנים האלו נוצרו הקונטרסים: ח"ב של קונט' קפוטקיא; קונט' נא אמן חדש בשנת תקל"ג; קונט' מסעות שנות תקל"ד—תקל"ח; קונט' אמשטרדם ש' תקל"ח.

(2) השוה מעגל טוב ע' 66, שורה 21.

(3) השוה שם ע' 95, שורה 6. (החלק הזה של מעגל טוב לא הופיע עוד כבתי מסחר הספרים, אבל זה כבר שנים אחדות שנדפס. הפרופ' סימונון מקופנהגן הואיל בשוכו להמציא לי את הגליון הזה).

היום והשנה וגם של המקום מתי ואיפה נרשמו¹; ברם, העקבות הזאת עוברת רק בקונטרסים „מסעות“ ו„ליוורנו“, אבל ביותר הקונטרסים יש לפעמים הפסקים גדולים בין תאריך אחד לשני.

היומנים הללו נוצרו ע"פ רוב באותן השנים שלמחבר לא היה פנאי והזמנות להקדיש את עצמו לחבוריו הסיסטמטיים.

אלו הן לראשונה השנים תקכ"ד² - תקכ"ט³ שאז שמש בתור רב במצרים, בזמן שנכנס בראשו ורובו לעבודות המעשיות הקשורות במשרתו⁴;

על הקסטרופה הנ"ל חבר הרב סאראואל קינה שנדפסה בספר קול עגב ר' אברהם ברוך פיפירנו, ליוורנו תר"ו לפ"ק דף כ"ט-ל"ג, וגם בספר מעגל טוב, שהוציא לאור פר' פריימן, עמוד ע"ז שורה כ"ז מזכיר אותה מחברנו וגם עתון גרמני מאותה שנה שנת 1776 Hildesheimer Relations Courier מביא את הבשורה הרעה הזאת. גם צונץ Sterbetag p. 14 גם שטיינשניידר Geschichtsliteratur der Juden I., p. 152 מזכירים אותה. כל המקורות הנ"ל שוים שמספר הנפטרים שנשארו תחת המפולת היה 65 (חוץ משטיינשניידר שמוסר 64 או 66). אמנם בנוגע למספר הפצועים אין המקורות הנ"ל משתוים. לפי רב חיד"א בכ"י שלנו ברשימתו הנ"ל, שרשם אותה ביום ו' אב באותה השנה, כשהיה אז במנטובה, עלה מספרם 455, לפי הרב סאראואל בקינתו הנ"ל היה מספרם 52, לפי מעגל טוב היה מספרם 30, לפי העתון הגרמני הנ"ל היה מספרם 17 או 16. ונראה לי שהעיקר הוא המספר שמוסר רב חיד"א בכ"י שלנו, מפני שרב סאראואל אינו מדבר על מספר הפצועים רק מדבר על מספר אלה שנצלו מתוך ההפיכה וכך הוא לשונו „ואף גם זאת בשעת כעסו זכר את הרחמים כי שולחו מתוך ההפיכה חמשים ושנים זכר ונקבה ברא האלהים ויהיו לבנם, וידו לה' חסדו“, ואפשר שבין החמשים ושנים שנצלו היו ג"כ ז' נפשות שלא נפצעו כלל. והנוגע לרשימה בספר מעגל טוב, הרב חיד"א רשם אותה ביום י"ד סיון כשהיה אז בעיר פוררה, ואפשר שברגע הראשון באו לפוררה ידיעות בלתי מדויקות, וזאת צריך לומר ג"כ בנוגע למספר שנרשם בעתון הגרמני הנ"ל.

(1) עיין לקמן ע' 156 הערה 2, ששם נתתי דוגמה מרשימות האלו.

(2) השנה מעגל-טוב, הוצאת פריימן ע' 47 ששם הוא מספר כי בא' שבט תקכ"ד עזב את ירושלים לרגלי המחלוקת שקמה שם; וכן ע' 58-59 ששם הוא מספר כי הוא ירד עם משפחתו למצרים.

(3) מקונטרס קפוטקיא דף ל"ז א, יוצא כי הוא עזב את מצרים (קאירו) בה' אדר ב' תקכ"ט ולמחרת הגיע לקפוטקיא ושם נשאר עד ד' סיון. בד' סיון נסע מקפוטקיא ובח' סיון הגיע ליפו ובכ"ד סיון לחברון ושם ישב עד ערב ר"ח חשון תקל"ג ואז יצא לשליחותו השנייה.

(4) השנה, למשל, מעגל-טוב, הוצאת פריימן ע' 59, שורה 12 ששם הוא מתאונן שלא יכל להמיר בעיון את הכ"י של ר' חיים ויטל אשר ראה שם, מחוסר פנאי: „ורשתי שם (במצרים) כמה שנים שרוד בעול צבור וכו'“ השנה ג"כ את חברו: אחורי תרע"א דף קע"ב א' שורה 6 מלמטה למעלה, שהוא מספר שם שקבל ספר מדוד פרדו והוא מוסיף: „הקונטרסים הנזכר הגיע לידי בהיותי בארץ מצרים זה לי עשרים שנה וסבור הייתי להתבסס מתורתו והתחלתי בו ואולם אדמקיפנא דרי נטל העול, על צבור וסדרין על האדמה הפסקתי באמצע הפרק וחליף שעתא חליף“. — בזמן שכתב במצרים נכתבו הקונטרסים האלו:

חבורי רב חיד"א וכתביו שלא ראו עדיין אור הדפוס

מאת ח. רוזנברג (אנקונה).

ר' חיים יוסף דוד אזולאי איננו מסוג אותם המחברים אשר חבוריהם נשארו כאבן שאין לה הופכים. דבר זה יש להגיד לא רק בנוגע לכתביו הביבליוגרפיים אשר בהוצאת בן יעקב הנוחה נעשו כבר לספרים, אלא גם על חבוריו וכתביו במקצוע הפרשנות, כללי התלמוד, וההלכה, האגדה והקבלה שהתפשטו בכל תפוצות ישראל, הן בין האשכנזים הן בין הספרדים, במדה כזו שלא זכה לה שום מחבר אחריו עד היום הזה. בכל זאת כתביו שלא נדפסו עדין, או נשארו בלתי ידועים לגמרי או הם ידועים רק ע"פ השם בלבד.

דבר זה מעורר אותי לעבר בסקירה קצרה על קבוצת של כתב-יחיד של מחברנו הנמצאים תחת ידי שלא ראו עדין אור הדפוס.

מארכעים כתב-יחיד המונחים לפני, אשר כלם הנם מעצם כתב ידו של המחבר, אני אוזח קודם כל שבעה כרכים שמהיום סוג ספרותי מיוחד במינו לגמרי. הם הנם יומנים ספרותיים בפורמט קטן, אשר מחברנו היה נושא אותם תמיד אמו ככיסו ואשר רשם בהם כמעט בכל יום ויום את כל הדברים הראויים להשמע שנתחדשו לו במשך היום.

את היומנים האלו יש, כמובן, להבדיל מספרי-המסעות, "מעגל טוב" שהם ג"כ יומנים ושע"פ רוב מוזכרים את היומנים שלנו. אפס כי ב"מעגל טוב" כותב המחבר את מאורעות-היום שלו, אבל ביומנים הללו הוא רושם את חדושו הספרותיים שעלו לו במשך היום¹). לרשימות הללו יש ע"פ רוב תאריך מדויק של

(1) ממאורעות הוא מזכיר רק את אלו שיש להן איוו שייכות עם השאלות הספרותיות שהוא עוסק בהן. לדוגמה: הוא מספר בקונטרס "מסעות" דף ק"ל ע"ב (אות קכ"ט סעיף ו') הקסטרופה שארעה בק"ק מנמובה ביום י"ג סיון שנת תקל"ו, בתוך פלפול אחד שהיה לו למחבר עם רבני מנמובה בענין זה. המעשה שהיה כך היה: ראשי הקהל במנמובה קבעו ליום ערב ראש חדש אלול יום צום ואבל לזכר הנפטרם בקסטרופה הנוראה הנ"ל. אולם מיד נתברר כי היום הקבוע היה יום יריד בכפר הסמוך שלשם נוסעים סוחרים מק"ק מנמובה. דעת רבני מנמובה, ר' יעקב סאראואל ור' שלמה רפאל ביבאנמי היתה ע"כ נושא לחשב את קבלת הצום לקבלה בטעות ורצו לדחות את התענית ליום אחר, אמנם רב חיד"א הוכיח שהקבלה הנ"ל לא היתה בטעות, משום שהתענית יכולים להתענות גם אלו שהולכים ליריד וכי. שאר רבני מנמובה, ר' ישראל גדליה קאדים ור' יקותיאל הכהן, הסכימו מיד לסברת רב חיד"א ולבסוף נתקבלה מכל הקהל הקדוש. כמובן הוכוח הנ"ל היה רק בנוגע יום התענית באותה השנה אבל לדורות נקבע יום י"ג סיון שהוא יום ההפיכה; עיין

לכן לדעתי, כל זמן שלא יודע לנו מקור יותר נאמן ויותר מכריע, עלינו לקבל שרכנו אברהם אבן עזרא ז"ל נפטר בלונדון (1).
עיר טימישוארא ה' הנוכה תרפ"ח.

הוספה

יען שידעתי כי ביד החוקר החכם מר יעקב משה טולידאנו נ"י, רב בעיר טנגיר שבמארוקקו (בעה"מ ספר „גר המערב" והוא קורות ישראל במארוקקו, (ירושלם תרע"א) וספר „ודי משה" (צפת תרע"ה)) יש כ"י של ספר „ראשית חכמה" ושל „ספר המולדות" לראב"ע, בקשתי אותו לעיון בכ"י זה, אם גם בו נמצא המאמר „באלקים נעשה חיל" כמו שמצאו שם רמשי"ש (ושר"ד כהנא קראו „מאמר משפטי הנולד") וכתבתי לו גם השערתי שאותו המאמר לא בא לדלתי ספר המולדות ע"י ראב"ע, כי אם חוזה אחר בלתי גודע כתבו שמה, אבל באמת אין לאותו מאמר שום המשך וקשר לספר המולדות לראב"ע, ככל אשר כתבתי במאמרי הנ"ל. ועתה קבלתי תשובת הרב י. מ. טולידאנו נ"י וזה לשונו (במכתבו מיום 4. Apr. 1928), „בדבר שאלתו על המאמר שהדפוס כהנא בח"ב מספרו „רבי אברהם בן עזרא" עמוד 119, בשם מאמר „משפטי הנולד", חפשתי בספר „ראשית חכמה" כ"י שאצלי שנכתב בערך ה"א ר"ן, והוא כולל עשרה שערים בשלימות, ואין בו זכר כלל להמאמר ההוא. גם ביחד עם ספר „ראשית חכמה" כ"י הנ"ל מצורפים איזה ספרים מראב"ע וביניהם „ספר המולדות" בשלימות, וגם בו אין שום דבר מהמאמר ההוא שהדפוס כהנא. וגם דעתי היא שהמאמר ההוא חסר מסתבר אחר עפ"י ספריו והוראותיו של ראב"ע במשפטי המולדות והנולדים, ולכן צורף אליו באותו כ"י של רמשי"ש, וחשבו שראב"ע חברו. ואין מקום איפוא לדברי כהנא בתולדות ראב"ע שלו שם בח"ב עמוד 46 שבנרבוזה הגיר ראב"ע עתידות לילד שנולד. והכל כדעת כבוד מעלתו". עכ"ל. והרי שנתאמתו דברי גם במציאות. והנני מביע תודתי להרב הח' טולידאנו בעד חפושו גם במקום הזה.

עיר טימישוארא פסח שני תרפ"ח.

(1) פרופ. א. כהנא מתל-אביב העיר אותי במכתבו מיום י"ט שבט תרפ"ח, כי הח' פרידלנדר כתב מאמר בשם Ibn Ezra in England במאסף האנגלי The Jewish Historical Society in England, Transactions, Vol. II. 1894—5 pp. 47—75. אבל לדאבוני לא עלה בידי להמציאו.

היתה קשורה בנפשו של ר' יוסף זה בעבותות אחבה, וזאת א"א שתתפתח בזמן קצר. גם נראה כי חבר לו ראב"ע גם ספרים אחרים וזאת ספר „יסוד מורא" וראב"ע למד אותו בספרים שחבר בעבורו וגם פרש אותם לו בעל פה, בתור פרוש לפרושו. זאת אנחנו יודעים מפי ר' יוסף זה בעצמו אשר העתיק פרושו של ראב"ע לתרי עשר ובסוף ההעתיקה כתב: „ואני יוסף בן יעקב ממודויל העתיקתי ממכתב יד המהבר, גם הוספתי קצת פירוש על לשונו כאשר הוא פירש לי בעת חבורו (ר"ל בעת אשר פרש לו בעל פה את פרושו שבכתב) רק בעבור שהוא לשון פירושו (ר"ל לשון פרושו שהוסיף לו בעל פה) סיכנתי הטורים הנוספים בשתי נקודות בראש הטור ובסופו, ובכל מקום שימצאו שתי הנקודות בין מלה למלה הוא תוספת פירוש מפרו" עכ"ל. 1) גם נראה שראב"ע למד עם ר' יוסף זה ז"ל פרושו לתורה, כי נשאר מר' יוסף קטע אחד מפרוש כזה לפרשת ויחי, וזה לשונו: „אמר יוסף ב"ר יעקב ממודויל שמעתי מפי זה החכם פירוש זאת הפרשה בלונדריש (לונדון) וכתבתינה בלשוני" עכ"ל. 2) ומתוך „אגרת השבת" שלו שכתבה ג"כ בלונדון נראה, שהיו לו שם גם תלמידים. 3) וכ"ז אי אפשר בלתי אם ראב"ע התגורר שם ימים רבים.

ומכל האמור אפשר לשער שראב"ע לעת שיבתו, כאשר היה שבע נדודים בא עיף ויגע מכל הצרות אשר עברו עליו לעיר לונדון ור' יוסף בן יעקב הנגיד החשוב רחם עליו ולא נתן עוד לחכם האומלל הזה לחיותו הולך לימי וקנתו נע ונד ממדינה למדינה ומעיר לעיר בלי משען ומשענה לבקש לו לחם צר ומים לחץ, אלא הכריזו אל תוך ביתו ונתן לו מטה, כסא, שולחן ומנורה וכלכל את שיבתו.

והיות שר' משה תקו ז"ל הוא בזמנו יותר קרוב לזמנו של ראב"ע מכל הסופרים אשר דברו על דבר פטירתו, והיות שר' משה תקו הוא היחיד המדבר ע"ד פטירתו של ראב"ע בפרוש ובלשון ודאית, והיות שר' משה זה נודע לנו בתור גדול דורו שדבריו נאמנים עלינו והוא אמר שראב"ע מת בלונדון, והיות כי העיר לונדון היא עד עכשו באמת העיר האחרונה שעליה נודע לנו שראב"ע התגורר בה, והיות שמשם ואילך נעלמו לנו עקבותיו—

1) מובא באוצר נחמד ח"ג תר"ך עמוד 152, ובספר צפנת פענח, הוצאת הרצג 184.

2) מובא בספרו האנגלי הנ"ל של פרידלנדר, נוספות עמוד 65.

3) עיין אגרת השבת בכרם חמד הנ"ל עמוד 160 בד"ה ויען ויאמר.

ספרו זה שהוא מחבר אותו בשנת תתק"ח, והמאמר „באלקים נעשה חיל" מדבר מענין שהיה בשנת תתקכ"א, והרי מרחק הזמן של י"ג שנה כבר מעיד שלא מתחת יד אחת יצאו הדברים, אלא שגם תוכן המאמר בעצמו מעיד שידיהם של זרים כתבוהו בראש ספר המולדות, כי מה למול של תינוק פלוני לספר מדעי המדבר על דבר הכתים, התקופות והעברונות? (1) והרי מכל זה נראה ברור שלא ראב"ע כתב את המאמר הזה, כי אם חוזה אחד כתב לאיזה נגיד את מול בנו על דלתי ספר המולדות של ראב"ע, מפני שמצא שם „נייר חלק", או מפני שבאותה שעה קרא החוזה הזה את ספר זה של ראב"ע, שהיה בין ספרי אותו הנגיד.

- ובאמת אין כל פלא שהחוקרים קבלו כל כך בנקל שראב"ע היה בשנת תתקכ"א בנרבונה, כי עכ"פ ברור שראב"ע התגורר בנרבונה. כי כן מגיד לנו המפרש הקדמון ר' יוסף טוב עלם הספרדי בפרושו לפרוש ראב"ע לבראשית ל"ג (ל"ב) באמרו שראב"ע חבר לוחות בחכמת התכונה בעיר נרבונה. אפס כי לדעתי לא בשנת תתקכ"א היה ראב"ע בנרבונה, כי אם הרבה שנים קודם לכן בעקרו מאיטליא לצרפת, ובאותה העת אשר התגורר בעיר בדרש (Béziers) ששם חבר את „ספר השם" שלו לשני חסידים אשר היו בבדרש (3). ונראה לי לומר כן, כי שתי הערים האלו נרבונה ובדרש סמוכות הן זו לזו מאוד, ואם היה ראב"ע בבדרש אז אין כל ספק שעבר גם לנרבונה אשר היתה בעת ההיא עיר ואם בישראל. וראיה לזה, כי הנה בן עירו וכן זמנו של ראב"ע, רבי בנימין הנוסע ממודיעה שנסע ממערב למזרח, נסע ג"כ מנרבונה לבדרש (4) וכתב שהמרחק בין שתי הערים האלו אינו אלא ד' פרסאות, וכתב על נרבונה שהיא עיר קדומה לתוריה וממנה תצא תורה לכל הארצות וכו' עיי"ש. והנה ראב"ע שנסע מסעו ממזרח למערב, אין ספק שהלך ג"כ מבדרש לנרבונה, ולא עבר על העיר הזאת שהיתה מלאה חכמים וסופרים, מבלי לבקר אותה.

אמנם אין אנו יודעים מתי היה ראב"ע בבדרש, ובכן אי אפשר לנו לדעת מתי היה בנרבונה. אבל עכ"פ ברור לי שהיה בשתי הערים האלו לפני שנת תתקמ"ז, אשר בשנה ההיא התגורר ברודוס (Rodez) שכצפת; כי נמצא ממנו רשימה כי בחודש מרחשון של שנה זאת השלים שם את פרושו

(1) עיין הקדמתו הנ"ל של קרינסקי עמוד 27 אות כ"ו.

(2) מובא ב„צפנת פענח" שלו, הוצאת הרצל, קראקו תרע"ב, עמוד 142.

(3) כן כתב ראב"ע עצמו בראש „ספר השם" שלו, הוצאת ליפמן, פיורדא תקצ"ד.

עמוד א'.

(4) עיין בראש ספר „מסעות בנימין" ממודיעה.

ארץ צרפת, גם אז היה צריך ללכת ביבשה דרך כל רוחב צרפת מחופה המערבי עד חופה המזרחי, ששם העיר גרבוניה, ואיך עשה בזמן קצר של חצי שנה, ואולי בזמן עוד יותר קצר (כי אין ראיה שמיד אחר כ"ו ניסן נסע ראב"ע מלונדון, וגם אין ראיה שקודם י"ג מרחשון לא היה בגרבוניה) דרך גדול כזה האיש הזקן הזה שהיה אז כבר כבן שבעים שנה?

ואמרתיו לבקר ענין התגוררותו של ראב"ע בגרבוניה בכלל.

הראשון אשר השמיע את השמועה בענין זה היה ר"ב שטיינשניידר. וזה דבר השמועה. הנה נודע כי ראב"ע חבר ספר בחכמת התכונה בשם הכולל „ראשית חכמה". וספר זה כולל חמשה ספרים קטנים: א) ספר משפטי המזלות, ב) ספר הטעמים, ג) ספר המולדות, ד) ספר השאלות, ה) ספר המבחרים; כמעט כולם עדיין בכתב יד 1). ור"ב שטיינשניידר מביא בספרו „שני המאורות" הנ"ל קטע קטן אחד אשר נמצא בכ"ו בראש ספר המולדות של ספר ראשית חכמה לראב"ע. וזה לשון הקטע: „באלקים נעשה חיל. נולד הילד המבורך בחלק הראשון מן השעה הראשונה מיום שבת י"ג לירח מרחשון שנת תתקכ"א לבריאת העולם וכו' וכו' והכל מתוקן לרגע הלידה ועל ארך מדינת גרבוניה וכו' וכו'" והולך ומגיד מצב הכוכבים והמזלות, למען דעת מהם משפט הילד הנולד בעת ההיא. אבל ר"ד כהנא 2) מביא גם את יתר הקטע הזה אשר בהם הגיד החזוה מה יהיה משפט הנער ומעשהו עד יום מותו, כי ר"ד כהנא מצא גם את יתר הקטע בסוף ספר משפטי הכוכבים לר' יהודה הכהן, שנדפס בורשו תרמ"ו. והמאמר הזה הוא המקור היחיד אשר ממנו קבלו כל החוקרים שראב"ע היה בשנת תתקכ"א בגרבוניה.

אבל פלא בעיני שאף אחד מן החוקרים לא שם אל לבו שר"ב שטיינשניידר בעצמו אמר שאין להחליט כלל שהמאמר באמת מתחת ידו ראב"ע יצא! וזה לשון שטיינשניידר: „במרומה ל', היו אלו השורות (ר"ל הקטע של „באלקים נעשה חיל") בדלתי ספר מולדות ישן, והלכתי העתיקם לפני ראש ספר המולדות, ואין להחליט שהם מהראב"ע עצמו. ובודאי אינם ראיה שספר המולדות עצמו חובר בשנת הנ"ל (ר"ל בשנת תתקכ"א) מפני שספר הטעמים (ר"ל שהוא ג"כ חלק של ספר ראשית חכמה, כמו ספר המולדות) כבר חובר בשנת תתק"ה, כנמצא בו בפירוש" עכ"ל 3).

ולדעתי היטיב ראה החכם שטיינשניידר, שרק ע"י סופרים זרים בא המאמר הזה לתוך ספרו של ראב"ע. לא לבד שראב"ע בעצמו מזכיר בתוך

1) עיין בהקדמתו של ר"ל קריינסקי ז"ל הנ"ל עמוד 31.

2) בספרו הנ"ל כך שני עמוד 119.

3) בספרו „שני המאורות" עמוד ה' סוף הערה 7.

גם עלינו לדעת כי ר' משה תקו זה אחד מגדולי דורו היה, ונזכרו בשמו בספרי גדולי דורו פרושים, תוספות, פרושים לירושלמי, תשובות והוראות למעשה וגדולי הדור היו נכנעים לפקודתו, גם היה גדול יותר מרבנו יצחק אור זרוע (1) ולכן ראוי הוא לתת אמון לדבריו. רק היה קשה בעיני כי ר"מ תקו כתב ספרו „כתב תמים“ בעיר רגנשבורג שבגרמניה (2) ואיך באו אליו שמועות מאנגליא? אמנם העיר אותי החכם ש. ח. קוק (3) כי בתקופת ר"מ תקו היתה רגנשבורג מרכז מסחרי גדול לכל אירופה (עיון א. ברלינר: Der Einheitsgesang, ברלין 1910, עמוד 7). לכן אפשר בנקל ששם נפגש ר"מ תקו עם סוחרים הבאים מאנגליא.

- ובכלל לא רחוק מן הדעת שראב"ע נפטר באנגליא, כי ברור כי בשנת . תתק"ח או תתק"ט כבר היה ראב"ע באנגליא, ולפי דבריו ר"י משקוני (4) היה ראב"ע שם גם ביום כ"ו ניסן של שנת תתקכ"א, וזה רק שש שנים לפני פטירתו, ונקל לומר שנשאר שם עד יום מותו. אבל זה קשה, כי ביום ר"ג מרחשון תתקכ"א נמצא בעיר נרבונה שבצרפת ששם כתב מאמר „באלקים נעשה חיל“ (5) וא"כ מוכרחים אנו לומר ששב מנרבונה ללונדון בהיותו כבן שבעים שנה! אבל גם אם נאמר שמת ברומא או בקלחורה או בא"י, גם אז אנחנו מוכרחים לומר שנסע אל אחת מן הערים האל למצוא לו קבר.
- אמנם באמת כל ימי היתה קשה עלי התגוררות זו של ראב"ע בשנת תתקכ"א בנרבונה. כי אם אמרנו שביום כ"ו ניסן תתקכ"א היה ראב"ע עדיין בלונדון, איך אפשר שבאותה שנה ביום י"ג מרחשון כבר היה בנרבונה? וחלא אנחנו יודעים כי ראב"ע נסע לאט לאט, מעיר לעיר למען פרנס את עצמו אצל נכבדי העם, וכן אנו רואים שנסע באיטליא מרומא ללוקא, ומלוקא למנטובה ומשם לורונה במשך שש שנים (6). וא"כ איך אפשר להאמין כי במשך חצי שנה נסע מסע גדול כל כך שמלונדון ועד נרבונה? אם בספינה נסע אזי היה צריך לסבוב את חצי ארץ צרפת ואת כל ספרד סביב סביב, וזה מרחק רב עד מאד שא"א להאמין שעשהו בבת אחת. ואם לא נסע בספינה רק על חוף המערבי של

(1) עיון מאמר „לתולדות ר' משה תקו“ מאת החכם ש. ח. קוק ב„חצופה לחכמת ישראל“ בודפסט, שנה א' עמוד 90.

(2) הנ"ל במאמרו הנ"ל.

(3) במכתבו אלי מדי סיון תרפ"ו.

(4) מובא במבוא לספר העבור של ראב"ע, ליק 1874, עמוד 15.

(5) כן מתחיל המאמר בספר „שני המאורות“ של שטיוונשניידר, ברלין תר"ז. עמוד ג' ובספרו הנ"ל של ר"ד כהנא (כרך שני עמוד 119) מובא אותו המאמר בשם „משפטי הנולד“.

(6) כי בשנת תת"ק היה ברומא ובשנת תתק"ו היה בוורונה. עיון לכל זה מבוא לספר

העבור הנ"ל עמוד 14—15.

שישנו בעולם, ושמעתי מבני איגלאנט¹ ששם מת ביניהם כי פעם אחת היה רוכב ביער וזבא בין רוב כלבים שהיו עומדים ומעוינים עליו וכולם שחורים, ודאי אלו הם השדים, כשיצא מביניהם אז נסתכן וחרה ומת מאותו חולי" עכ"ל.

כבר הביא את השמועה הזאת גם החכם שטיינשניידר בסוף כל הדעות המדברות ע"ד מקום פטירתו של ראב"ע אבל מבלי שים לב כתב כלאחר יד: Mose ben Chisdai aus Tachau will von Leuten aus England (s. Hebr. Bibliogr. III. 62) gehört haben, dass Abraham dort durch böse Geister in Gestalt von schwarzen Hunden erschreckt, in eine Krankheit verfiel, an der er starb.⁽²⁾ וכן גם ר"ד כהנא (שנקט לודאי שראב"ע נפטר ברומא) אינו מביא דברי ר"מ תקו רק דרך אנב באמרו: „גם קשה מאוד לקבל כי הראב"ע וכו' ומה גם לפי דברי ר' משה תקו מת ראב"ע באנגליא" עכ"ל⁽³⁾. ור' יהודה ליב קרינסקי ז"ל שקבל דעתו של גרץ שראב"ע נפטר בקלחורה, וחביא עכ"פ בהערה שי"א שנקבר בכבול⁽⁴⁾, כבר לא חש להזכיר בכלל את דעת ר"מ תקו שראב"ע נפטר באנגליא.

ואמנם דברי ר"מ תקו המספר לנו מעשה שספרו לו אחרים, שראב"ע שהיה אז כבר זקן מופלג בן ע"ה שנה רכב ביער⁽⁵⁾ וסבבוהו כלבים ודוקא שחורים וכו', נראין כפמפוטטי אנדה בעלמא, שקשה לתת בהם אמון, אבל מכל מקום אם נדויק בלשונו של ר"מ תקו, נראה, כי את עיקר השמועה שראב"ע מת באנגליא, זאת לא על פי הספור שספרו לו הוא מגיד, כי אם מפי עצמו. כי כן אנחנו צריכים להבין דבריו: „ושמעתי מבני איגלאנט — ששם מת ראב"ע ביניהם — כי פעם אחת" וכו'. ומשמע שר"מ תקו ידע ברור שראב"ע נפטר באנגליא, ורק כי פעם אחת רכב ביער וכו' זאת שמע מאנשי אנגליא.

ובאמת אין לתמוה שר"מ תקו ידע מקום פטירתו של ראב"ע, כי לפי דברי החכם שטיינשניידר⁽⁵⁾ כתב ר"מ תקו את ספרו „כתב תמים" רק כח משימים שנה אחרי פטירת ראב"ע, וראב"ע היה בעת פטירתו כבר איש מפורסם מאוד, ועל כן אין כל פלא שהחכמים שאחרי חמשים שנה לפטירתו ידעו את מקום קבורתו.

(1) שטיינשניידר וכל יתר החוקרים נקטו כאלו היה כתוב „אנגלאנט" וכנראה רק

בטעות נדפס ביו"ד במקום הנ"ל.

(2) בספרו הנ"ל עמוד 65 סוף הערה 13.

(3) בספרו הנ"ל נוספות עמוד 71.

(4) בספרו הנ"ל סוף תולדות ראב"ע, עמוד 24 הערה 30.

(5) בספרו הנ"ל עמוד 81.

(ר"ל Lucca) בלכתו קודם שיגיע לירושלים, ואז חבר הפירוש שם, וכ"ל זה לאות (ו) שלא ראה ירושלים בי אם אתר שחבר פירוש התורה, והוא בא לפרש בדרך סברה על כן שגג" עכ"פ. 1.5)

והנה אך למותר להדגיש כי באמת לא הביא ר' יוסף שום אות שראב"ע היה בירושלים אחרי שחבר פרושיו. וגם נקט ר' יוסף כאלו הלך ראב"ע מספרד ללוקא שבאיטליא למען לכת משם דרך הים התיכון לארץ ישראל, אבל לנו נודע היום שראב"ע מספרד לא ללוקא הלך, כ"א לרומא, ומשם ללוקא, וגם מלוקא לא לארץ ישראל הלך כ"א לערים אחרות שבאיטליא, ומחן לארץ צרפת ומשם לאנגליא, ככל אשר הבאתי לעיל בסימן I. אבל בכ"ז אין להקל כל כך בדבריו ר' יוסף, כי עלינו לדעת שחבר את פרושו לערך 1358 (2) והוא רק לערך 200 שנה אחרי פטירת ראב"ע, ועוד שרבי יוסף זה חי בירושלים שנים רבות ושם חבר פרושו, כאשר כתב הוא בעצמו בפרושו (לויקרא 3). והיות שנקט לודאי שראב"ע היה בירושלים אעפ"י שאין לו לזה שום ראיה, ואדרבא, יש ראיות שלא היה בא"י כלל, הרי מזה נראה כאלו ידע ר' יוסף בבירור, שראב"ע היה בא"י, אם מפני שהיה הדבר הזה ידוע ומפורסם אצל תושבי א"י או אולי מפני שכבר היתה אז ידועה השמועה שראב"ע נקבר בכבול. ולכן לדעתי עוד על החוקרים שבא"י, ובפרט לחוקר הנכבד מר בן-צבי לעיין בענין זה ולפרש את הדברים הנעלמים האלו (4).

IV. עוד נשאר לדבר ע"ד השמועה הרביעית שראב"ע נפטר באנגליא. שמועה זאת שמענו מפי ר' משה בן חסדאי הנקרא ר' משה תקו. חכם תלמודי וקנאי זה יצא ללחום בספרו „כתב תמים" (5) נגד רס"ג, נגד הרמב"ם, נגד ראב"ע ונגד חכמת החקירה בכלל ואמר: (6) „ואכן עזרא כתב בספרו: ודאי אין שד בעולם אבל כח הרוח שמשים בו האדם כפי הענין נקרא כך וכו' והנה אכן עזרא טעה בשרים שהיו מלזין אותו תמיד וכו' ואעפ"כ שדים הראו לו

(1) בספר „מרגליות טובה" הנ"ל, מקום הנ"ל.

(2) עיין גרץ: תולדות היהודים (גרמנית) VIII, 26.

(3) בספר „מרגליות טובה" הנ"ל במקום הנ"ל.

(4) על להעיר כי את קברו של ר"ש בן גבירול עכ"פ אין לבקש כלל בכבול, כי מתוך דברי ר' משה אכן עזרא בספרו: „אלמחצרה ואלמדאכרה" שיצא עתה לאור בתרגומו העברי של בן ציון הלפר בשם „שירת ישראל" (ליפסיה תרפ"ד עמוד ע"א) נודע לנו היום כי ר"ש בן גבירול נפטר בוֹלֶנְסִיָה (Valencia) שבספרד ושם קברו.

(5) יצא לאור רק ב„אוצר נחמד" מחברת ג' וינה תר"ך עמוד 54—99.

(6) שם עמוד 97.

ואמנם כתב גרץ¹ על יסוד דברי ראב"ע בפרושו לשמות (כ"ה ל"א) שראב"ע היה עכ"פ בארץ ישראל. אבל כבר כתב החכם מ. שטיינשניידר במאמרו "Ist Ibn Esra in Indien gewesen?"² כי אין משם ראיה רק שראב"ע ראה ספרים שבדקום חכמי טבריה אבל מזה אין כל ראיה שראב"ע בעצמו היה בטבריה.

ורבי יוסף טוב עלם הספרדי בפרושו לפרוש ראב"ע לתורה הנקרא "צפנת פענח"³ הקשה, איך אמר ראב"ע (בבראשית ב' י"א) שגיתון קרוב ל"א, והלא הוא בתוך גבול ירושלים! וכן הקשה עליו בויקרא בפסוק ע' ירך המזבח (ויקרא א' י"א)⁴ שראב"ע כתב כי הר ציון הוא מחוץ לירושלים, וכן כתב בפרושו לתהלים (מ"ח ג') שציון בצפון ירושלים הוא, והקשה ר' יוסף שזה אינו, כי הר ציון בדרום ירושלים הוא!⁵ וגם אני מצאתי ראיה שראב"ע לא היה בארץ ישראל, כי בפרושו לישעיה (מ"ה י') כתב ח"ל: "עמק עכור: הוא סביב ירושלים וכתוב את עמק עכור לפתח תקוה (הושע ב' י"ז)" עכ"ל. אבל באמת אין סביב ירושלים שום עמק, ור"ש לוינסון⁶ כתב כי עמק עכור הוא בין ירושלים ובין יריחו, וכן נראה מיהושע ט"ו ז'. ועוד יותר פלא כי בפרושו להושע (ב' י"ז) כתב ראב"ע בפסוק "את עמק עכור לפתח תקוה" שהיינו עמק יזרעאל!

אכן מכאן לא ישראיה רק שראב"ע לא היה בא"י מרם שכתב פרושו אלו, וא"כ גם יתר הדברים שראב"ע מביא בפרושו⁷ ע"ד ארץ ישראל מפי השמועה כתבם. אבל כמובן אין כל ראיה שבזמן מאוחר לא נסע ראב"ע לארץ ישראל. ובאמת נקט ר' יוסף טוב עלם ח"ל לודאי שראב"ע היה בארץ ישראל, וזה לשונו: "והנראה בעיני כי ר' אברהם לא בא לארץ ישראל רק באחרית ימיו, אחר שחיבר פירוש התורה"⁸ וכן כתב בפרושו לויקרא: "ורבי אברהם אבן עזרא לא בא לירושלים כי אם אחר שחיבר פירוש התורה גם פירוש ספר תהלות וכו' והוא יצא מספרד שהיא במערב כדי ללכת אל ארץ ישראל ונכנס בלזכה

(1) קורות יהודים (גרמנית) חלק VI, עמוד 453.

(2) Z.D.M.G. כרך xx עמוד 427.

(3) הוצאת ד. הרצג, קראקו תרע"ב עמוד 51.

(4) בספר "מרגליות טובה", אמסטרדם תפ"ב, דף צ' ע"ב סימן ט"ז.

(5) עיין ש. קליון: גאוגרפיה של ארץ ישראל, וינה, עמוד 25 שכתב שאין ספק כי הציון הוא ההר הדרומי-מזרחי של ירושלים ולא המערבי כאשר חשבו בימי הביניים. ע"כ. והנה ראב"ע שם אותו על פי הפסוק לצפון!

(6) בספרו "מחקרי ארץ", וינה 1819, דף פ"ח ע"א.

(7) בספר הצחות שלו (דף ג' ע"ב) כתב שאנשי טבריה יודעים לקרא הקמץ, וכן מה שכתב בשמות (כ"ג י"ט).

(8) בספר "צפנת פענח" ח"ל, מקום ח"ל.

ראב"ע ורבו יהודה הלוי ושל ר' שלמה הקטן נמצאים בא"י בכפר כבול. שמו של כפר זה כבר נזכר בספר יהושע (י"ט כ"ו) בתור עיר הגבול של נחלת אֶשֶׁר, וגם היום נמצא הכפר כבול הדומית מזרחית לעכו, ועכשו הוא כפר מושלמי קטן המכיל לערך שם"ה נפש. וכן נאמר בספר „גלילות ארץ ישראל" לר' גרשון בן אֶלְעִיָּזר מפראנ (אמסטרדם 1634-35) בשנוי קצת כי בכבול קבורים ראב"ע ור"ש בן גבירול. וכן כתוב גם בספר „שבחי ירושלים" לר' יעקב כ"ץ ב"ר משה חיים ברוך (לערך שנת תקנ"ט) שבכבול יש קברו של ראב"ע ושל ר"ש בן גבירול בעל האזהרות (1).

אבל לפי החכם מ. שטוינשניידר (2) אין להאמין באגדות כאלו שראב"ע נקבר בא"י, כמו שאין לתת אמון לשאר אגדות המספרות על דבר קברים קדושים בלי כל יסוד. וכן גם דעת גרץ (3).

אכן החכם י. בן-צבי מספר לנו שאמנם נמצאים בכבול שני קברים קדושים, והם תחת כפה הכנויה לפני המשים שנה בערך. על אחד מהם מנחת מצבה עם כותבת עברית על שם בחור אחד שנפטר לפני מאה שנה, ועל גבי המצבה הזאת מנחת עוד אבן אחרת פשוטה וגדולה, אך על הקבר השני אין כלום. ולדעת החכם בן-צבי הם הם הקברים אשר מסורת היהודית מיוחסת אותם לראב"ע ולר"ש בן גבירול (ואמר כי קברו שמה בחור אחד לפני מאה שנה כי דרכם היה לקבור מתייהם על יד קברים קדושים עתיקים). ולפי מסקנת בן-צבי אמנם קברים קדושים ועתיקים הם הקברים האלה, ולכן גם הערכים אשר בסביבה ההיא קוראים להם „ג'לי בנת יעקוב", וזה שם התואר החל בהרכה מקומות על קברים ובנינים קדמונים המתיחסים ליהודים, אבל מכל מקום לדעתו אין שום יסוד ליחס שני הקברים לראב"ע ולר"ש בן גבירול או לר"י הלוי ולר' שלמה הקטן. כי בנוגע לשלשת הראשונים אין שום ראיה שהם מתו או שנקברו בארץ ישראל, ור"ש פטיט חי אמנם בעכו, אך אין ראיה שנקבר בכבול. אבל משער החכם בן-צבי כי הקברים העתיקים האלו שייכים לתקופה שבה נושבה כבול ע"י משפחת כהונה (4) 'אך ברבות הימים נשתכח מקורם, וברצות היהודים המאוחרים למצא אסמכתא לעתיקות הקברים, מצאו שני אילנות גדולים לתלות בהם את התביעות המיוסדות בעצם על מסרת קדומה נשכחה.

(1) כל הדברים האלה הנוגעים לקבורת ראב"ע בכבול וע"ד כפר כבול ממאטרו החשוב של בן-צבי הנ"ל הם לקוחים.

(2) בספרו — „Abr. Ibn Esra" הנ"ל עמוד 64.

(3) בתולדות היהודים שלו חלק 8, VI.

(4) E. Klein: Neue Beiträge z. Geographie u. Geschichte Galiläas עייני (4) S. 32. Wien 1923. וכן מן המתברר הזה: מאמרים שונים לחקירת א"י, וינה תרפ"ד עמוד 19.

לעשות עוד פרושים עד שהתחנן שהשם יהיה בעורו לפרש עוד פשט כל הספרים? אבל בלעדי כל זה הבאתי בחבורי כמה ראיות חזקות וברורות שפרושו של ראב"ע לתורה לא בסוף ימיו נעשה (1) כ"א עכ"פ לפני שנת תתקמ"ז והיותר נראה שחברו בין שנת תת"ק לשנת תתק"ה, אך לא בשנת תתקמ"ז.

לכן אמרתי כי אמנם השיר „לדור דורים" שבכ"י וינה של ראב"ע הוא, אפס רק עד מלת „והשלמתיו" אבל משם ואילך דברי המעתיק הם אשר חי ברומי והעתיק שם פרושו של ראב"ע לתורה בשנת תתקכ"ז וגמרו בששי בשבת. ומעתיקים אחרים אשר שוב העתיקו ממנו העתקות לשרים ולנגידים חשבו שכ"ל השיר של ראב"ע הוא מראשו ועד סופו, לכן העתיקו כולו, רק למען לתנף קצת לנגיד ולשום לו זכר כתבו באמצע „וכתבתי לשר כל הספרים". ומעתיק אחד ראה השיר בסוף פרושו של ראב"ע לתורה ושמו גם לסוף ספרו „שפה ברורה". וידענו כי המעתיקים הרשו להם דברים כאלה ובפרט בסוף הספרים, שהרגלו להוסיף שמה שירים וביחוד שירים שחשבו שהם מן המהבר.

ונמצא כי לפי דעתי מן השיר „לדור דורים" אין ראיה כלל שראב"ע נפטר ברומא.

ועוד לי ראיה שראב"ע לא ברומא נפטר, כי חנה ר' בנימין הנוסע מזכיר שהיה ברומא בזמן האפיפיור אלכסנדר (השלישי) ור' מרדכי אדלר הוכיח (2) כי האפיפיור הזה היה ברומא רק בין שנות תתקכ"ז (1166-1167) כי היה גולה מרומא עד יום 23 נובמבר של שנת 1165 ובשנת 1167 היה שוב מוכרח לעזוב את רומא. ונודע שר' בנימין הנוסע נולד בעיר טודילה (Tudela) שבספרד, וכבר הוכיח ר"ד כהנא (3) שגם ראב"ע בטודילה נולד (ולא בטודירו) ועתה איננו היה ראב"ע בסוף ימיו ברומא, אז אין ספק שר' בנימין היה מזכיר את בן עירו המפורסם הזה בין יתר חכמי רומא שהוא מזכיר, אלא ודאי שראב"ע בעת ההיא, דהיינו סביב שנת תתקכ"ז (והיא שנת פטירתו) לא היה מתגורר כלל ברומא.

III. ר' אברהם זכות בעל ספר היוחסין (לערך שנת 1500) היה הראשון אשר הזכיר שראב"ע נפטר בארץ ישראל. וז"ל: „וי"א כי נפטר (ראב"ע) שנת תתקכ"ח והוא קבור בארץ ישראל" עכ"ל (4). אבל ב"אגרת יהוס האבות לאלמוני", שנעתקה ונתפרסמה עברית בשנת ה' שכ"ד (1564) ע"י אורי ב"ר שמעון מבילא בצפת ת"ו (5) כבר מובאה ידיעה זו בדיוק יותר, כי שם נאמר כי קברי

(1) עיון מבוא לחבורי הנ"ל מעמוד xxxv עד סוף המבוא.

(2) עיון אוצר ישראל לאינוונטירן ערך רבי בנימין. ועיון אוצר המסעות שלו עמוד 15.

(3) בספרו הנ"ל נוספות סימן א' עמוד 67.

(4) בראש מאמר ד'.

(5) החוקר י. בן-צבי כתב בספר השנה של ארץ ישראל תרפ"ד—פ"ה עמוד 94

הערה 2 כי לפי דעתו עיקר האגרת הוא ההעתק שלה משנת רצ"ז [1537].

דורים" היה שיר כזה, ולכן אנהנו מוצאים אותו בנוסחאות שונות, ובסוף פרושו לתורה וכן גם בסוף ספרו „שפה ברורה“, והשיר יחד עם כל שנויו של ראב"ע גופו הוא ולא של מעתיק זר, כי ראב"ע גופו העתיק ספריו לנגידים. ומדוי העתיקן אותם ככל אשר אלץ אותו ההכרח, הוסיף בהם לשון „וכבר פרשתי“ או „כאשר פרשתי“ וכדומה. ובה מתרץ החכם וילנסקי את הקשיים הגדולים אשר בשאלת הכרונולוגיה של ספרי ראב"ע אשר כל החוקרים נלאו למצוא הפתח.

ואמנם השערתו של וילנסקי, שראב"ע עשה מחבוריו העתקות חדשות לנדיבים והוסיף בהן ציונים מספר לספר, קרובה מאוד לאמת. ורק על ידה אפשר לנו לתרץ את הסתירות הגדולות אשר גרמו לנו ציוניו ורמזיו מספר לספר, בקביעות זמן חבוריו. אך אין דבריו נכנסים לי לאוזן באמרו שהשיר „לדור דורים“ עם כל שנויו מלאכת ראב"ע היא ושכתבם כפי צורך השעה. כי הן לא תקצר יד הראב"ע לכתב בכל עת מצוא שירה חדשה, אבל הוץ מזה הנה נראה שאף שיש באותו השיר כמה שנויים, בכל זאת בדבר אחד אין שנוי, והיינו בשנת הכתיבה וביום הכתיבה, שאין בהם רק נוסחא אחת, כי בכולם כתוב: „והשלמתיו בארבעת אלפים תשע מאות ושבע ועשרים“ וכן בכולם כתוב: „ביום ששי“. ועתה אילו כתבם ראב"ע לפי צורך הזמן, או היה צריך שיהיה בכל אחד ואחד שנה אחרת או לכל המעט יום אחר! כי איך אפשר לומר שכולם גמר בשנת תתקכ"ז דוקא, וכולם דוקא בששי בשבת?

וחנה גם פרידלנדר מודה (שם) כי היותר עיקרי שבין הנוסחאות של השיר „לדור דורים“ היא הנוסחא אשר בכ"י וינה. וכנראה הוצרך לומר כן, כי בשיר הזה נאמר:

„כמו עד כה עזרתני בטובך לפרש עוד פשט כל הספרים“
והרי מזה נראה ברור שהמפרש מדבר אלינו ולא המעתיק. אבל כבר כתבתי בחבורי (1) שגם זאת אי אפשר, כי איך אפשר להאמין שראב"ע בשנת מיתתו או גם שלשה חדשים לפני מיתתו (כי לפי גרץ „ביום טובה ושמחה“ היינו חנוכה) יעלה על לבו לחבר עוד פרושים חדשים לכל ספרי נ"ך? וכי חכם זקן כמוהו לא הרגיש כי קרבו ימיו למות? ועוד יותר קשה דהנה בשנת מותו כבר גמר פרושו לכל נ"ך ככל אשר הם בידינו היום (2) ושוב לאיזה ספרים רצה

(1) אכן עזרא לספר שמות עם פרוש „משנה לעזרא“ ועם הערות ע"פ כ"ה. הוצאת „מנורה“ וינה תרפ"ו. מבוא עמוד xxxvi סימן ב'.

(2) עיין במבוא „לספר העבור“ הנ"ל עמוד 8 שמבוא ראב"ע כתב פרוש גם לנביאים ראשונים וירמי' ויהזקאל ומשלי ועזרא ונחמיה רק שנאבדו. ועיין Monatsschrift 1916 חוברת I—xii.

אחד אשר בקמברידש¹). ושם השיר ג"כ בן עשר שורות אך יש בו שנויים קטנים, אמנם משורה שבע ואילך הוא כך:

7) „כשם י' שעזרתני בטובך	וכתבתי לשר כל הספרים
8) והשלמתיו בארבעת אלפים	תשע מאות וגם שבע ועשרים
9) שנת ששי למחזור ר"ם ברומי	שנת רצון שנת תפקוד אמורים
10) ביום ששי ביום טובה ושמחה	לאדר בו עשית גם לעברים".

ומן הלשון „וכתבתי לשר כל הספרים" — אמר פרידלנדר — נראה ברור כי לא ראב"ע בעצמו כתב את השיר הזה, כי אם מעתיק אחד אשר העתיק ספרי ראב"ע לאיזה שר ונגיד. ובלעדי כן — אמר פרידלנדר — ספק גדול הוא אם ראב"ע כתב את השיר הזה, יען כי אין בו שום זכר לשמו של ראב"ע (בעוד שראב"ע רגיל להזכיר שמו בסוף ספריו) ולא התוכן, גם לא הסגנון וגם לא מליצת הדפוס וכפל המגוון בלי צורך ויופי שבשיר הזה, אינם מתאימים לאומנותו הנפלאה של הראב"ע המפוארה בכל מקום²).

ועתה אם נאמר שהשיר „לדור דורים" מלאכת המעתיק היא, א"כ גם הפרט של השנה וגם המקום הנזכר (רומי) לא של חבור הספר הם, כ"א של העתקת הספר.

אמנם החוקר החכם מר מיכאל וילנסקי נ"י מוכיר³) בהקדמתו החשובה לספר „שפה ברורה" לראב"ע, כי בכ"י של ספר „שפה ברורה" לראב"ע אשר לדי רומי (קמברידג' שלז' עמוד 174) כתוב ג"כ השיר „לדור דורים" בסופו של ספר זה, ושם השיר ג"כ בן שבע שורות כעין השיר שבכ"י ואטיקן. וזה שם לשון השיר:

4) „תבורך אל עזרתני בטובך	וכתבתי לשר כל הספרים
5) והשלמתיו בארבעת אלפים	תשע מאות וגם שבע ועשרים
6) שנת ששית למחזור ר"ם ברומי	שנת רצון שנת תפקוד אמורים
7) ביום ששי ביום טובה ושמחה	לישראל קדושים וגם מהורים".

ודעת וילנסקי כי ראב"ע התפרנס ע"י שכתב ספרים לנגידים ושרים, שכן נראה מכמה שיריו, אבל לא בכל מקום ובכל עת היה בידו לכתוב ספר חדש, לכן היה לפעמים מוכרח להעתיק אחד מספריו הנכתבים מכבר ולתת אותו לנדיב בתור ספר חדש מבלי לגלות לו שאין זה רק העתקת ספר ישן. ואת החבורים האלה היה ראב"ע רגיל לשלוח לנדיב בלזית שיר. וכנראה היה אצלו שיר מיוחד לזה, אלא שהיה משנה ומוסיף וגורע בו, הכל לפי צורך השעה. וגם השיר „לדור

(1) Schiller-Sinessy ע' 119.

(2) עיין בספרו האנגלי הנ"ל עמוד 159.

(3) „דבור" ברלין תרפ"ד ספר שני ע' 277. ועיי"ש באריכות פרטי הדברים.

והנה פלא שבכ"י זה נרשם בדיוק היום והחודש והשנה שנפטר בו הראב"ע ורק שם המקום שנפטר בו לא נזכר, ומדוע? מזה למד ר"ד כהנא שנפטר ברומא, ולכן לא זכר המזכיר את עיר פטירתו, כי כבר הזכירה ראב"ע גופו בשירו באמרו: „למחזור ר"ם ברומי".

והיות שאנחנו יודעים כי בשנת תת"ק כבר היה ראב"ע ברומא ומשם הלך לעיר לוקא ומשם לעיר מנטובה ולנורונה שבאיטליא ומשם לבדרש ולרודום שבצרפת ומשם ללונדון ומשם בשנת תתקכ"א שוב לנרכונה שבצרפת (1) שוב לפי דברי ר"ד כהנא מוכרחים אנו לומר, כי בסוף ימיו שוב הלך ראב"ע שנית לרומא ושם גמר פרושו לתורה בשנת תתקכ"ז ושם נפטר באותה שנה. וכן גם דעת גייגר שכתב: „Wie es scheint, ist er über Nordafrika und Egypten nach den christlichen Ländern, zunächst nach Italien gegangen, wo wir ihn in Rom, Lucca, Mantua sehen, dann nach der Provence... dann nach Nordfrankreich... Von dort geht er nach England... Dann tritt er die Rückreise wohl in derselben Weise an, bis er in Rom im 75. Jahre die irdische Lebensbahn verlässt" (2) וכן קבל מהם גם החכם ר"ח ברורי בספר „מבחר השירה העברית" (שלוש) שראב"ע נפטר ברומא.

אמנם כל זה אמת אם אנחנו מקבלים את המקור של השיר „לדוד דורים" מתחלתו ועד סופו למקור נאמן, שכתבו ראב"ע בעצמו. אבל כבר הטיל בו ספק החכם פרידלנדר (4), באמרו כי נמצא שיר זה גם בכ"י אחד אשר בספריה של הַנְטִיקוֹן, אך שם הוא כולל רק שבע שורות בלבד במקום העשר, ובשורה ד' זה כתוב כך:

(5) „מבורך אל עזרתני במובך וכתבתי לשר כל הספרים

(6) והשלמתיו בארבעת אלפים תשע מאות וגם שבע ועשרים

וכו' כמו שהוא בכ"י שבונינה. עוד מביא פרידלנדר כי שיר זה נמצא גם בכ"י

נדפס בספר „שפת יתר" לראב"ע הוצאת ביסליכט, פרסבורג 1838, עמוד 4, וכן בהוצאת יוסמן פרנקפורט תר"ג עמוד 22. והשיר בלי הכותבת שאחריו נדפס בספרו הנ"ל של ר"ד כהנא חלק א' עמוד 35, וכן אצל פרידלנדר בספרו Essays on the writings of Abr. Ibn Ezra, London 1877 (?) Vol. IV. p. 159 Reime u. וזוין: Gedichte des Abr. Ibn Ezra, Breslau 1887. Heft II. p. 81.

(1) המקור לכל הפרטים האלה נמצא בספר העבור לראב"ע הוצאת האלברשטט ליק 1874, מבוא עמוד 14, ועיון גרץ VI. — Note 8. ובענין התגורות ראב"ע בנרכונה עיון מה שאכתוב לקמן סימן IV.

(2) בספרו — Judentum II. 1865. p. 131, וראיתי דבריו אלה בספרו הנ"ל של

שטיינשניידר עמוד 70 הערה 38.

(3) לופסא תרפ"ב עמוד קצ"ה.

(4) בספרו Essays הנ"ל עמוד 158 הערה 1.

ר"ד כהנא בתולדות הראב"ע שלו¹) כבר גם הוכיח כי טעות נפלה בדברי ר' יוסף בן צדיק על ידי מעתיק אחד אשר כתב ר' אברהם בן עזרא במקום שהיה לו להעתיק ר' משה בן עזרא. כי מעולם לא שמענו על ראב"ע שאבותיו היו מגדולי גראנדה, אבל רשום זאת באמת כמעט מלה במלה על ר' משה בן עזרא. כי על זה האחרון נאמר בקבלת הראב"ד, וז"ל: „ורכנא ר' יהודה הנשיא בן יוסף הנשיא בן עזרא, היו אבותיו מגדולי גראנדה וכו' ומסורת בידי הקהל גראנדה שהם מיושבי ירושלים עיר הקודש מכני יהודה ובנימין, ודודיו ד' שרים, ר' יצחק הגדול ומשנהו ר' משה (בן עזרא) והשלישי רבי יהודה והרביעי ר' יוסף כולם מדותם מעידות עליהם שהם מזרע המלוכה מן הפרתמים עכ"ל²). והמעיון שם בדברי ר"ד כהנא יראה כי אין כל ספק שהדין עמו שר' משה בן עזרא נפטר בקלהורה אבל לא ראב"ע.

II. דעת השניה שראב"ע נפטר ברו"מ. זאת דעת ר"ד כהנא (3) וזה יסוד דעתו. בכ"י אחד אשר בספריה הלאומית בעיר וינה כתוב בסוף פרושו של ראב"ע לתורה שיר זה:

1) „לדור דורים שנותין אלהים	והיינו מתי מספר ספורים
2) ואתה חי וקים לעדי עד	ומפר כל למשפחות ודורים
3) ושוכן עד וקדוש רם ונשגב	ועשה טוב ומיטיב לישרים
4) ומדריכם בדרך הישרה	ונקראים חסידים גם ברו"מ.
5) בחסדך אלקים למדני	לתורתך ואבין חסידים
6) ועזרני להתחכם בדתך	ואדעם יחו על פי סדורים
7) כמו עד כה עזרתני בטובך	לפרש עוד פשט כל הספרים
8) והשלמתיו בארבעת אלפים	חשע מאות ועוד שבע ועשרים
9) שנת ששית למחזור ר"ס ברו"מ	שנת רצון שנת תפקד אמורים
10) ביום ששי ביום טובה ושמחה	לישראל קדושים גם מהורים

וביום שני ברח אדר ראשון שנת ד' תתקכ"ז נפטר אבן עזרא וז"ל והוא בן ע"ה וכתב סימן לעצמו בשנת פטירתו כתיבת ידו: ואברהם בן חמש ושבעים שנה בצאתו מחרן אף י"י תנצב"ה. עכ"ל⁴).

(1) בספרו: רבי אברהם אבן עזרא. מקום הנ"ל.

(2) קרוב לסוף הספר.

(3) בספרו הנ"ל מקום הנ"ל עמוד 74.

(4) כ"י זה מובא ברשימתו של Kraft סימן 31 — xxxix. וברשימתו של A. Z. Schwarz סימן 25. וכ"י זה ראיתי בעיני. ור"ד כהנא בספרו הנ"ל כרך שני חלק שני עמוד 68 כתב שמצא כך גם בכ"י פאריס סימן קע"ז דף ק"ט, וכ"י היה נכתב בשנת ה"א ס"ח בשביל אג"הו בן יוסף, ק"ם שנים אחרי פטירת ראב"ע. — גם השיר גם הכותבת שאחריו

מאמרים וחקירות.

איפה מת רבנו אברהם אבן עזרא ז"ל?

מאת יהודה ל"ב פליישר (טימישוארא, רומניה).

כל מי שעומקים בקורות ראב"ע יודעים, כי בנוגע למקום פטירתו וקבורתו נזכרים ארבעה מקומות: א. העיר קלחורה (Calhorra) שבספרד, ב. רומא שבאיטליה, ג. כבול (Cabul) שבארץ ישראל, וד. ארץ אנגליה. ואנסה לברר האמת.

I. הראשון אשר הודיע שראב"ע נפטר בקלחורה היה ר' יוסף בן צדיק שכתב בספרו "זכר לצדיק" [שחברו בשנת ה"א רמ"ן] וזה לשונו: "נפטר הר' אברהם בן עזרא בקלחורה שנת ד"א תתקכ"ה, אבותיו היו מגדולי גראנדה, ומסורת היא בדינו קהל גראנדה, שהוא מיושבי ירושלים עיר הקודש מבני יהודה ובנימין" עכ"ל.⁽¹⁾ אחריו בא ר' אברהם זכות, שבספרו "יוחסין" הלך תמיד בעקבות ר' יוסף בן צדיק, וכתב ג"כ שראב"ע נפטר בקלחורה, אבל במקום תתקכ"ה כתב תתק"ח⁽²⁾, ואחרי שניהם מלא גרץ וכתב שנראה כי כאשר נסע ראב"ע מדרום צרפת לשוב למקום מולדתו ספרד, קפץ עליו המות ונפטר בקלחורה⁽³⁾, והיא בצפון ספרד על נהר אֶבְרוֹ (Ebro) וכן קבלו אחריו ברנ-פלד⁽⁴⁾, רי"ל קרינסקי ז"ל בקורות ראב"ע שלו⁽⁵⁾ וקלצקין⁽⁶⁾.

אמנם כבר העיר החכם הגדול ר"מ שטיינשניידר⁽⁷⁾ כי פלא בעיניו שגרץ קבל דעה זאת לאמת; אך בכ"ז לא העלה גדה כל ראיה לסתור. אבל הר'

(1) מובא בספרו של ר"ד כהנא: רבי אברהם בן עזרא, וארשו תרג"ד נוספות סימן ב'.

עמוד 70.

(2) יוחסין ראש מאמר רביעי.

(3) קורות ישראל (גרמנית) חלק VI. רשימה 8, סימן XV.

(4) "דעת אלהים" וארשו תרג"ש ע' 178.

(5) חומש בראשית, פירשקוב תרס"ז ע' 24 במבוא.

(6) אנתולוגיה של הפילוסופיה שלו ברלין תרפ"ו ע' 14.

(7) "Abr. Ibn Esra". Supl. z. hist.-lit. Abt. d. Ztschr. f. Math. u. Phys.

(?) 1880 עמוד 65 הערה 13.

המבוא הקצר הזה ללמוד ראשי התבות הרומיים של ימי הבינים בא מידו אחד המלמדים היותר מפורסמים במקצוע הפליוגרפיה. ערך הספר גדול הוא בתאור הקצורים השמתי וברחוסם ההיסטורי. המחבר נתן דוגמאות מעטות אבל כללים מדויקים וברורים. לראשי התבות המשפטיים והסטינוגרפיים נתן מקום רחב יותר ממה שנחזק בעינינו ויש סימנים שקשה להבינם מפני שהועתקו רק באותיות דפוס רגילות. בין הצלומים היה לפי דעתנו מקום לאחד מתוך איזה כתב-יד פילוסופי של המאה ה-XIII; הוא בכגון אלה נמצאות הדוגמאות המרבות והיותר מענינות. בביוגרפיה חסר לנו קודם כל ספרו הגדול של De Wailly.

ח. פלאום.

559. **Seay, Warren Mosby.** A tale of two peoples, gentiles and Jews. Atlanta, Home mission of board of the Southern Baptist convention, 1927. 207 פ' 12 : 19.

המחבר משתדל בריצנות למצא דרך להשיל שלום בין יהודים ונוצרים, ולהראות לנוצרים את ערך העם היהודי ואת צרותיו. המחשבות האלה סופן הצעות, איך אפשר לקרב את האמונה הנוצרית ליהודים, כלומר איך אפשר לנצר את היהודים.

560. **Uniunea comunitatilor evreesti din vechiul regat.** Comitetul executiv. Un abuz si o usurpare. Bucuresti, typ. Socec, 1927. 72 פ' 20 : 25.

561. **Всеукраинский совет профессиональных союзов. Народный комиссариат труда Украины. Статистический бюллетень.** (Харьков), „Украинский рабочий“, 1927. № 4-12. 12 : 17.

ירחון. החוברת הראשונה הופיעה בדצמבר 1926. במבואות שונות יש חומר על היהודים.

562. **Weisl, Wolfgang von.** Zwischen dem Teufel und dem Roten Meer; Fahrten und Abenteuer in Westarabien. • Mit 66 Abb. und 2 Karten. Leipzig, Brockhaus, 1928. 318 פ' 14 : 19..

רשומות ו. ע"א נסיעותיו בערב מכילות הרבה חומר שמפיץ אור חדש על המצב המדיני והתרבותי בארץ שכנינו. ע"י התנהגותו הפקחת והחזקה וע"י אמץ לבו מוצא לו המחבר את האפשרות להתקרב ממש למארעות הגדולים בקרב הארץ, לבקר את המלך חסין, אבן סעוד וגדולים אחרים רבים. את מריבות הנסיכים הערבים והשבטים, שהן גם בשבילנו מענינות דיומא, תאר לנו כמו שיועד לתארן רק עד ראייה שהוא מוכשר לדרש ולחקר ולהוציא מסקנות. מובן מאלינו כי המחבר בתור יהודי בארץ מסלמית קנאית היה צריך להתגבר על סכנות גדולות ועמל רב. מפורים בספר דברים מענינים ע"א היהודים התימנים. כידוע עולות ההודעות על מספרם מ 30.000 עד 500.000. ו. בא כמעט לאותו החשבון כמו האכסוסיבה הציונית : 35.000. השאלה אם ישנם שבטי דברים יהודים, לא נפתרה גם למחבר; אך לא נראה כן בעיניו.

554. Preisker, Herbert. Christentum und Ehe in den ersten drei Jahrhunderten; eine Studie zur Kulturgeschichte der alten Welt. Berlin, Trowitzsch, 1927. VIII, 260 פ' 16 : 24.

= Neue Studien zur Geschichte der Theologie und der Kirche, hrsg. von Reinhold Seeberg, Stück 23.

הספר הוא עבוד חדש של מאמר שפרגל נתקבל המהמר למרצה באוניברסיטת ברלין. הוא חוקר את השאלה: היצירה הנצרות מוסר חדש של האשות או האם קבלה את השקפת התקופה החדשה? המחבר מחליט על סמך חקירה מעמיקה להצד השני. על כן תופס בספרו מקום רחב תאור השקפת הנכרים ותיחודים. תאור הראשונה נראה לנו חד צדדי: הוא מיוסד כמעט כלו על תורות הפילוסופים והלא מובן מאילו כי בפרט בתקופה המאוחרת ההיא היה מרחק רב בין הלכה ומעשה. תאור ההשקפה היהודית (וכיוצא בו שאר חלקי הספר) נעשה על פי המקורות, ברור ורב ענין. ראוי לציון כי הספר נכתב ברוח פילוסופית.

555. Die Rassenfrage. München, Süddeutsche Monatshefte, 1927. פ' 243—318, 16 : 24.

= Süddeutsche Monatshefte, Jahrg. XXIV, Heft 10, Juli 1927.

556. Rauch, Franz. Die Uroffenbarung und andere religiöse Fragen im Lichte der Prähistorik und der neueren Völkerkunde. Graz, Moser, 1924. XI, 217 פ' 15 : 23.

הספר בא לפשר בין תוצאות המדע החדש (אתנולוגיה, גיאולוגיה וכו') ובין תורת המקרא כפי הקתוליות, והמחבר הבין את דברי המקרא במובנם המצומצם והגשמי ביותר. לספר יש מעלה אחת: לרוב בנה המחבר את דבריו על החקירות האתנולוגיות החשובות של אסכולת סט' גבריאל ע"י וינה, שמוקדש להן העתון היפה "אנתרופוס"; הביבליוגרפיות בראש כל פרק ופרק רומזות למחקרים אלה.

557. Religionsgeschichtliches Lesebuch, in Verbindung mit Fachgelehrten hrsg. von Alfred Bertholet. 2. erweiterte Aufl. Nr. I—VIII. Tübingen, Mohr, 1926/27. 15 : 23.

I. Geldner, Karl F. Die zoroastrische Religion. Das Avesta. IV, 54 פ'.

II. Preuss, Konrad Theodor. Die Eingeborenen Amerikas. III, 61 פ'.

III. Brückner, A. Die Slaven. VIII, 43 פ'.

IV. Nilsson, Martin P. Die Religion der Griechen. XI, [1], 96 פ'.

V. Latte, Kurt. Die Religion der Römer und der Synkretismus der Kaiserzeit. VI, 94 פ'.

VI. Schmitt, Erich. Die Chinesen. II, 110 פ'.

VII. Schubring, Walther. Die Jains. [2], 33 פ'.

VIII. Thurnwald, Richard. Die Eingeborenen Australiens und der Südseeinseln. [2], 48 פ'.

558. Schiaparelli, Luigi. Avviamento allo studio delle abbreviature latine nel Medioevo. Firenze, Olschki, (1926). 99 פ' facs. 13 : 20.

ביבליוגרפיה: ע' [93]—99.

בנזירות גמורה.—לעמית זאת נחנה בסוף הספר בריבוי גרפיה שמושית טובה. גם רשימת הענינים המפרטת מועילה מאד.

ש. ד. גורטין.

548. **Minerva.** Jahrbuch der gelehrten Welt. Hrsg. von Gerhard Lüdtke. Jahrgang 29, 1928. 3 vols. Berlin, De Gruyter, 1928. 3167, 664. 'P 14:20.

Bd. 1. A-L. Bd. 2. M-Z. Bd. 3. Nachtrag, Register, Index.

549. **Нейфах, И.** Комсомол в борьбе с националистическими организациями молодежи. [Харьков]. „Пролетарий“, 1925. 98, [2] 'P 12:17.

(Истомол; комиссия по изучению истории юношеского движения на Украине.)

550. **Oberschall, Albin.** Die Nationalitätenfrage in der Tschechoslowakei. (Mit Sprachenkarte). Reichenberg, Kraus, 1927. 42, [1] 'P 15:23.

28. Veröffentlichung des Verlaes des Deutsch-politischen Arbeitsamtes, Prag.

551. **Pape, Richard.** Handbuch der Fachpresse; für Zeitschriften-Verleger, Herausgeber, Verlags-u. Schriftleiter, Anzeigenvertreter und Angestellte der gesamten Fachpresse bearbeitet. Berlin, „Archiv für Gewerbepolitik und Volkswirtschaft“, 1926. xI, 445 'P 11:16.

הספר מכיל כל מה שרוצה לדעת אדם שעוסק בהדפסת עיתונים מקצועיים, בעריכתם או במכירתם. מקום גדול תופסות השאלות המשפטיות. נספחים להן פרקים על מודעות, פקידים, חתימות וכו'.

552. **Park, William.** The truth about Oscar Slater (with the prisoner's own story). With a statement by Sir Arthur Conan Doyle. (2nd ed). London, The Psychic press, (1927). 186 'P 12:18.

ספר סניגוריא בענין היהודי הגרמני סלטר. שנדון שלא בצדק בעון רציחה ואשר בינתיים יצא זכאי.

553. **Pomiankowski, Joseph.** Der Zusammenbruch des ottomanischen Reiches. Erinnerungen an die Türkei aus der Zeit des Weltkrieges. Mit 85 Bildern und 8 Beilagen, darunter 2 farbige Karten. Zürich, Amalthea-Verlag, (1928). 443, [1] 'P 17:25.

ע"ד א"ר עמודים 196-206, 227-229, 271-276, 290-296 ו 337-342.

545. Коммунистическая партия. Украина. Истпарт.
1905 год на Украине; хроника и материалы, под. ред.
М. И. Мебеля; предисл. Г. И. Петровского. Том. I.
(Харьков), „Пролетарий“, 1926. XIV, 502, [6] פ' 19:27.

I. Январь—сентябрь.

ליובל העשרים של הריבולוציה הרוסית הראשונה הוציאו ההיסטוריונים (מחלקה
היסטורית של המפלגה הקומוניסטית) המרכזיים והמקומיים קובצים ומאספים שונים. הספר
שלפנינו מכיל כרוניקה מפרשת מסדרת ע"פ הפלכים ותעודות ארכיוניות מענינות. על היהודים
ראה ע' 320 (הפגרום בז'יטומיר) 413, 442—443, 488 ו499 (אשמות על היהודים, שהם
משתתפים באופן אקטיבי בתנועת השחרור, או שהם בתור חוכרי אדמה בלתי-לגיטימיים
מנצלים את האכרים).

546. Künstlinger, Dawid. Wplyw samarytanski na Moham-
meda i na Islam. Lwow, Polskie T-wo. Oriental., 1927. 7, [1] פ'
15:23.

Z: Rocznika Orientalistycznego, III.

547. Lammens, H[enri]. L'islam, croyances et institutions.
Beyrouth, Imprimerie catholique, 1926. 288 פ' 14:22.

כאשר יעיד השעיר (דעות ותקנות) אין הספר היפה הזה בא לברר את
ההתפתחות ההיסטורית של האסלאם (כמו הקראות של גולדציהר); אבל נותן
הוא תמונה חיה ורחבה של תוצאות ההתפתחות הזאת לכל ענפיה. לפיכך נראה הפרק
הראשון הגדול על „ערש האסלאם“ (שם ציור נהדר של האפי הבדוי, והערכה של
השפעת יהודי ערב) קצת שלא במקומו; ובאמת אינו אלא העתקה מספר אחר של אותו
המחבר (La Syrie, 1921, ע' 30 ואילך). בציור חי מחמד מוניח למנס את מאמרו הארסי
הידוע Mahomet fut-il sincère? ומקיים את הבטחתו לכתב הפעם sine ira et studio.
בפרק על הקראן נמצאים בקצת ערבוביא גם עקרי הפרשנות ודברים אחרים על
הדוגמה (בקשר עם המצוה הראשונה, האמונה באֵלֶּה ונביאו) והערות שונות על חקים
קראניים בהתפתחות מאחרת. בעיון רב והצלחה יתרה מתארות התורה שבע"פ והלכה
המסלמות; הקורא העברי ימצא כאן בכל עמוד הקבלות לתופעות של היהדות הרבנית.
אמנם יש לציין כי המחבר מרחיב בציור הצד ההלכתי של האסלאם לא בלי כוונה; ובאותה
הכוונה הוא רואה ג"כ בצופיות נשע זר באדמת האסלאם, ואינו מבחין בין שאיפת הדבקות
שהיא בת אמת של הדת הנבואית וכן תאוריות ומעשים מיסטיים הנספחים מבחי. מענין
שם ציון החשפעה הנוצרית על גזאלי ותאור הגלגלים האחרונים של הצופיות. בפרק על
כתות האסלאם ראויים לתשומת לב מיוחדת הפרשיות הרחבות על כתות שכנות לנו
הדרוזים והנוצירים, והמתואלים (החסרות בהקראות גולדציהר). הרבה חמר חשוב
יש בחלק האחרון „דפורמיסטים ומודרניסטים“, אחרי שנתנה כבר בפרק על ההלכה (ע' 121/2)
תמצית הספר המהפכני של הקאדי המצרי עבד-אל-ראון על החליפות, הטוען, כי אין חק
האסלאם מתערב בעניני המדינה.

חוץ מן הקראן אין המחבר מציין את מקורותיו. למנס הנוהג בספריו — כדרך
המלומדים הקתוליים — להרבות מאד בציטטים, ידע היטב שאין לו פה מנס מהם אלא

537. **Frankenstein, Karl.** Molitors metaphysische Geschichtsphilosophie. Berlin, Reuther, 1928. 139 פ' 15 : 21.

538. **Greenbaum, Florence Kreisler.** Jewish cook book; 1600 recipes according to the Jewish dietary laws with the rules for kashering; the favorite recipes of America, Austria, Germany, Russia, Poland, Roumania, etc., etc. 6th ed. New York, Bloch pub. co., 1926. x, [2], 438 פ' 14 : 20.

539. **Handbuch der altarabischen Altertumskunde.** In Verbindung mit Fr. Hommel und Nik. Rhodokanakis hrsg. von Ditlef Nielsen, mit Beiträgen von Adolf Grohmann und Enno Littmann. Bd. I. Kopenhagen, Busck, 1927. VIII, 272 פ' 23 : 30.
Bd. I. Die altarabische Kultur. Mit 76 Abbildungen.

540. **Harris, Rendel.** Traces of Ancient Egypt in the Mediterranean. Cambridge, Heffer, 1927. 23 פ' 15 : 24.
= Woodbroke essays, no. 1.

541. **Holitscher, Arthur.** Das unruhige Asien; Reise durch Indien-China-Japan. (6.—8. Aufl. Mit 64 Abb.) Berlin, S. Fischer, (1927). 346, [2] פ' 15 : 22.

על א"י ראה ע' 37—78.

542. **Jahrbuch für Soziologie.** Eine internationale Sammlung. Bd. III. Hrsg. von Gottfried Salomon. Karlsruhe, Braun, 1927. VIII, 343 פ' 16 : 23.

ספר השנה מכיל 18 מאמרים סוציולוגיים למחברים גרמנים, יפונים, צרפתים, אמריקאים, אוסטרים, שווייצרים, איטלקים ויהודים, שמראים את ההתקדמות הגדולה של המדע הצעיר הזה. שאלות יהודיות מופסות מקום רחב במאמרו השני של יעקב רפפורט וינה, שאלת הלאמים בפולין, מקום יותר קטן הן מופסות במאמרו של רוברט מיכלס „נתוח של רעיון העם הנבחר“.

543. **Kiev (Округ). Виконавчий комітет. Комісія для Організації святкування 20-ліття революції 1905 року; та Іспартвідділ Київського окрпаркому КП(б)У.** 1905 рік у Києві та на Київщині; збірник статтів та спогадів; за ред. Д. Манілова та Г. Маревка. (Київ), Держ. від. України, 1926. XI, 402 פ' 16 : 23.

544. **Kleinasiatische Forschungen.** Hrsg. von Ferdinand Sommer und Hans Ehelolf. Bd. I, Heft I. Weimar, Böhlau, 1927. [2], 160 פ' 15 : 23.

חוברת א' הופיעה ביוני שנת 1927.

[Lidzbarski, Mark]. Auf rauhem Wege.

ראה ע' 120 מספר 531.

כג. שונות

531. Auf rauhem Wege. Jugenderinnerungen eines deutschen Professors. Giessen, Töpelmann, 1927. 215 ע' 15 : 22.

מחבר הזכרונות האלה הוא פרופסור לידצברסקי. הוא בן למשפחה יהודית בפלוצק (פולין), אבל אח"כ התרחק מן היהדות והתנצר. מקום זכרונותיו הראשונים הוא ה"חדר" של עיר מולדתו ; הוא מספר על למוד התלמוד, על התלמוד, על מנהגי היהודים והשקפותיהם, בלי כל חבה. כל העולם הוא אינו בעיניו אלא בערות חשוכה, והוא מתגאה שהשתחרר ממנה.

532. Bilabel, Friedrich. Geschichte Vorderasiens und Ägyptens vom 16.—11. Jahrhundert v. Chr. Mit 2 Karten. Heidelberg, Winter, 1927. XX, 475 ע' 16 : 23.

= Bibliothek der klassischen Altertumswissenschaften, hrsg. von J. Geffcken, Bd. III 1.

הספר נכתב לשם ברור הקשרים שבין תולדות יון והמזרח הקדום, ומחברו בסס אותו בעמל רב על שורת מופסים קשים. יש לצין בהערכה מיוחדת כי המחבר קבל עליו לצרף מופסים משפות שונות לגמרי (בבלית-אשורית, תתית, עלמית, מצרית, עברית וכו'). ספרו הוא בלי ספק התקדמות אמיתית של מדע ההיסטוריה. הספר מכיל אחרי הקדמה גיוגרפית א' דברי ימי מצרים וסוריה בתקופת בית המלכות ה 18 וה 20, ב' תולדות ממלכת החתים, ג' תולדות בבל ואשור בתקופה ההיא ד' חוספות על פרטים (30).

533. Briem, Efraim. Babyloniska myter och sagor, med kulturhistorisk inledning. Med 16 planscher. Stockholm, "Natur och Kultur", (1927). 225, [1] ע' 14 : 23.

= Myter och sagor, 7.

534. Budapest. Izraelita hitközség. Az izraelita hitközségnek alkamazottainak szolgálati jogviszonya. Jogi monografia. Irta: Munkacsı Ernő. Budapest, Hitközség, 1927. 99 [1] ע' 13 : 20.

535. Cole, G. R. The disruption of Israel; a mirror to the times. London, Stockwell, [1928?]. 80 ע' 12 : 18.

שירה המצירת את קלקול שנים עשר שבטי ישראל, בכונה לתת תמונה סמורית של החברה והמדינאות היהודית. אהבת בצע, חמדנות, קפדנות, פחדנות, התפארות וכו', אלה הם הקווים שבהם נראים י"ב השבטים וראשי העם בתקופת החשמונאים ; כל זאת עם רמזים אלגוריים לזמננו.

536. Duhm, Bernhard. Das Geheimnis in der Religion. Vortrag, gehalten am 11. Februar 1896. 2. durchges. Aufl. Tübingen, Mohr, 1927. 29 ע' 15 : 23.

= Sammlung gemeinverständlicher Vorträge und Schriften aus dem Gebiet der Theologie und Religionsgeschichte, I.

פרץ, י 5. מפי העם. ראה ע' 31.

528. ציטרינגל, י. פ. מתמונת-העירה. ציורים ורשימות מהחיים שלפני המלחמה העולמית בצירוף הקדמה, לבוב, דפוס אָבֶר, תרפ"ז. 133, [3] ע' 16 : 23.

529. ציפריין, ב. על עשור. לחג יובל השנה העשירית להוסדה של מ.ס.ר. הרקוב, (דפוס „חרקיב-דרוק“), 1927. 10 ע' 16 : 11. במאסף 4 שירים: 1) זר פרחי נצחון ענודה מופיעה אס-אס-אר בעולם... 2) פזמון עמלים (שיר עם). 3. שיר ריבולוציונה [נר?] זקן. 4) לאכר העברי במ.ס.ר.

קום, י. אגדות. ראה ע' 32.

קודלנקה, ו. בלי-לשון. ראה ע' 32.

קיצרלינג, א. ביאמה ומרילח. ראה ע' 32.

קמחי, ד. ספורים קטנים. ראה ע' 32.

קפת הספר. קי"א—קר"ד. ראה ע' 32.

ראובני א. ספורים. ראה ע' 33.

רבינוביץ, א. ז. הפטרה. ספר שני. ראה ע' 33.

530. ריבולוב, מנחם. ספר המסות. ניו-יורק, עגן ע"י ההסתדרות

העברית באמריקה, תרפ"ח. 240 ע' 13 : 20.

התוכן. דברים : ספרות במבוכה ; מפת-סיום ומרחביה. סופרים : מנדלי, מאמר ראשון ושני ; אחד העם ואמנות העריכה ; מ. ז. פיארברג ; בוקי בן יגלי ; מ. מ. דוליצקי ; כחו של ביאליק ; שאול משרניחובסקי ; ג. שופמאן ; דוד שמענוביץ, מאמר ראשון ושני ; אורי צבי גרינברג ; אביגדור המאירי ; יהואש ; מרדכי שמקין ; דוד פוגל ; ש. האלקין ; י. אופאטשוו, ביערות פולין ; ה. ליינוויק, הגולם. פרצופים : זנגוויל ; נחמן סירקין ; יעקב מוא"ה ; כהנשטאם ; נסים בכר ; צ. ה. מאסליאנסקי.

רימונט, ו. ס. אכרים. חלק א—ב. ראה ע' 33.

רמן, י. ארצי. ראה ע' 34.

שטינברג, י. רשימות. ראה ע' 34.

שמענוביץ, ד. אידיליות. ראה ע' 34.

יז. ספרות יפה יודית.

יח. ספרות יפה לרעזות על נושאים יהודיים.

יט. ספרות הנוער.

כ. חנוך והוראה.

כא. ספרי למד.

כב. ספרי מדע כלליות בעברית ויודית.

המחלקת האלה נשמטו משום חוסר מקום.

- ברש, א. פרקם מחיו יעקב רודורפר. ראה ע' 25.
 גפן, ב. ז. בעולם הסמירה והחומר. ראה ע' 25.
 גרינברג, א. צ. כלפי תשעים ותשעה. ראה ע' 25.
 הדין, ס. מסעי אל ארץ מבט. ראה ע' 25.
 ויסוצקי, א. לחבה ירוקה. ראה ע' 27.
 ולפובסקי, מ. ז. סופי שבילים. ראה ע' 27.
 מוין, מ. מארעות הקלברי פין. ראה ע' 27.
 מרפיר, ג. רעב. ראה ע' 27.
 יברכיהו, י. מתוך ההפכה. ראה ע' 27.
 לגרליק, ס. ירושלים. חלק שני. ראה ע' 27.
 לוטין, פ. הנכזבות. ראה ע' 28.
 525. לוצטו, א[לעזר]. כת בים. נויארק, (מרוז פרעסס), תרפ"ז. 14 : 20.
 ספר ב', מגזע אחד. 128 ע' — ספר ג'. מעמק עכור. 304 ע'.
 ספר א' הופיע בשנת תרע"ח.
 לוצטו, מ. ח. ס' המחזות. ראה ע' 28.
 לחובר, פ. תולדות הספרות העברית החדשה. ראה ע' 28.
 ליכטנבוים, י. בצל השעות. ראה ע' 28.
 ליסיצקי, א. א. שירים. ראה ע' 28.
 526. מורגנשטרן, יצחק זליג. מאמרים ומכתבים. חוברת
 א"ב. ווארשא, קיפומה, תרפ"ז. 28, 22 ע' 10 : 24.
 מטרלינק, מ. הצפר הכחלה. ראה ע' 28.
 מיוחס, י. ולדו ערב. ראה ע' 28.
 מרכס, מ. אשה. ראה ע' 29.
 סטיבנסון, ר. ל. דיר יקיר ומר חיד. ראה ע' 29.
 סמילנסקי, מ. בני ערב. ראה ע' 29.
 ספריה קמנה, כרלז. ראה ע' 30.
 פוגל, ד. בבית המרפא. ראה ע' 31.
 527. פרג', מראד. הקדשיות هو كتابي القدسيات ترجمته الى
 العربية. مصر, مطبعة اشير, 1928. 108 ص 15 : 27.
 פרג', מראד: הקדשיות; שירים מתורגמים לעברית ע"י המחבר. קהיר, 1928.

גם בארמית הבבלית התחיל סדור הדקדוק מתורת הצורות וכבר הופיעו בה ספרים אחדים (נתן להאמר: רחוקים משלמות ומקום רב הניחו להתגדר בו). המחבר בא להוסיף ולמלא פגימה רבה ונתן לנו בספרו תורת המשפט של דילקט זה, דבר שלא זכתה בו עדין הארמית של התרגומים ושל תלמוד ירושלמי. — ספרו הגדול של דלמן אינו עוסק אלא בתורת הצורות — ואף בארמית המקרא רק לפני זמן קצר יצא ספרם המפורט של בואר ולאנדר, שהקדישו בו גם לסנסכסים מקום רחב הרבה יותר מקודמיהם, שעסקו בזה רק מעט. ידוע כמה נשתבשו ספרי התלמוד במשך דורות. ידי מעתיקים וידי לומדים ממשמשות בו למיום חתימתו ומשנות, יש בשגה ומרשלות ויש בכונה טובה על מנת לתקן. ואף יד חזקה מן החוץ לא פעם נחתה עליו. כך היה לפני הדפסתו ובמדה לא גדושה כל כך גם לאחריה. נחבל התכן והצורה — המלה וסדורה — על אחת כמה וכמה. השקעות בדפוסים עתיקים, בכ"י ובראשונים ובדיקתם לשם ברור הטקסט ולבוננו אינה ליחיד. וסוף סוף בני ישראל ברבבותיהם לומדים תלמוד כמו שהוא בדפוסים האחרונים. אבל גם „תפוס לשון אחרון“ אינו ענין לכאן. והמחבר בחר לו שביד זהב: היסוד לחבורו הוא התלמוד דפוס וילנא ובמקום שיש צורך הובאו גרסאות ראשונים, כ"י מינכן, ששה מקובצת, דקדוקי סופרים וכו'. שומת עין על רשימת הציטטים שבסוף הספר תורגו, כמה עבודה ועמל השקעו בספר זה הגדול בכמותו והחשוב באיכותו. תועלתו תהא רבה ללומדים וחוקרים, וראוי הוא המחבר, שנחזיק לו טובה.

523. فرج، مراد. استاذ العربية مורה העברית. مصر، بمطبعة

اشير، ١٩٢٥. [٧]، ١٥٩ ص 23: 16.

פרג, מראד: מורה העברית; ספר למוד השפה. קהיר, 1925.

524. فرج، مراد. انتقاد كتاب الكنز في قواعد اللغة العربية. مصر،

١٩٢٧. ٣٢ ص 20: 14.

פרג, מראד: בקורת על ספר „המטמון“ למחמד בדר (ספר דקדוק עברי בלשון ערבית), ר' ק.ס. שנה ג' ע' 157.

מ"ר. ספרות יפה עברית של ימי הביניים.

עזרה, משה בן יעקב נ. ש י ר י ס. ראה ע' 30.

מ"ר. ספרות יפה עברית חדשה.

אבי שאול, מ. המחרוזת. ראה ע' 16.

אלחנן, ח. אל יבנה. ראה ע' 17.

אש, ש. כתבי שלום אש, ראה ע' 17.

בונזלס, ו. הדבורה זיוית. ראה ע' 17.

בן אליעזר, מ. עולם עובר. ראה ע' 19.

ברוך, י. ל. ספורים. ראה ע' 20.

יד. בלשנות.

מלחז, א. מלון רפואי עברי. ראה ע' 29.

519. 'עבין, זאב. שיחות ושמועות מני קדם. עם מאמר על מיני המליצה העברית, המקרא והאגדה. מהדורה שניה ומתוקנת. לונדון, 'הספר', תרפ"ז. [1], 228 ע' 14: 21. חוצאה א' הופיעה בורשו בשנת תרמ"ז.

520. Robinson, Theodore H[enry]. The genius of Hebrew grammar. A presidential address delivered to the Society for Old Testament study December 1927. London, Oxford university press, 1928. 24 ע' 15: 23.

לגלות את האופי של הגוץ בהופעות הדקדוק — זאת היא המטרה של ההרצאה הזאת. רובינסון מתעמק בפוניטיקה העברית, מבאר ביחוד את ההשפעה שהיתה להרגשת ההברה האחרונה על הקצב של השפה, ועובר אח"כ לחקירת השם והפועל וגומר בהערות אחדות על הסינכס העברי וביחוד על הקמצנות בשימוש התואר.

521. Sabatier, E. Chansons hébraïco-provençales des Juifs comtadins; réunies et transcrites. 2e éd. Paris, Lipschutz, 1927. 22 ע' II: 18.

הספר הופיע בפעם הראשונה ב Nîmes בשנת 1874, ועל המו"ל היה להזכיר כי אותן השורות הופיעו בינתיים! עוד פעם: בשנת 1891 ע"י Dom Pedro II d'Alcantara. ס. היה בזמנו ראוי לשבח כי הגדיל את המספר הקטן של טופסים יהודיים-פרובנצליים. הוא הוסיף להם ארבעה: חד גדיא אחד ושלושה פיוטים, שירים מן הסוג המכונה "מסולא" כלומר שירים שיש בהם שורה עברית ושורה לועזית בסרוגין. (על שירים אחדים בפרובנצליה ממין זה ראה בלונדהיים [1926] REJ XXXII ע' 388.) באחדים מן השירים האלה חוברו השורה העברית והפרובנצליה ע"י חרוז. צורה שאינה מצויה ביותר. מפני זה היה כדאי להדפיס את השורה העברית גם בלשונה המקורית, משום הקצב ומשום ההברה הפרובנצליה, בפרט מפני שרק מקסמים יהודים מעטים נמצאים בדיאלקט הקומטדיני. שנית היה רצוי שהמחבר ידפיס את טופסיו גם כמו שמצא אותם, כלומר באותיות עבריות. כי זה היה בודאי מועיל גם בקריאת מקסמים יהודיים-פרובנצליים אחרים, ששפתם לרב קשה במקצת. את קבוצת האותיות ג' היה לו להעתיק, לפי דעתנו, לפני oia ע"י j, לפני ije ע"י g, ולא כמו שעשה, ע"י gi כי הלא יש פה לאות i רק התפקיד להראות את המבטא הפלמני של ה g. לא צדק המחבר באמרו ע' 11: "התנועה המרכבת ou מקבילה או להקפ"קמץ או ל"איו". "איו" הלא באמת מובנו au ולא ou. ה. פלאום.

522. Schlesinger, Michel. Satzlehre der aramäischen Sprache des Babilonischen Talmuds. Leipzig, Verlag der Asia Major, 1928. XIX, 330 ע' 16: 24.

= Veröffentlichungen der Alexander Kohut-Stiftung, Band I.

514. **Сабанеев, Л[еоид].** Александр Абрамович Крейн. Alexander Krein. Москва, Музыкальный сектор—Государственное Издательство, 1928. 39 פ' 13:17.

Биографии современных русских композиторов.

Biographien moderner russischer Komponisten.

ברוסית וגרמנית עם תמונתו של קריין ורשימת יצירותיו. שם המחבר נזכר בראש השער גם בצורה הגרמנית L. Sabanejew.

515. **Saleski, Gdal.** Famous musicians of a wandering race. Biographical sketches of outstanding figures of Jewish origin in the musical world. New York, Bloch pub. co., 1927. xiv, (1), 463 פ' 16:24.

הספר מכיל את הביוגרפיות של מוזיקאים יהודים, קומפוזיטורים, מנצחים, וירטואוזים ומזמרים. בכל מחלקה סודרו השמות לפי סדר אלפביתי ולרוב הערכים הוספו המחבר את תמונת האיש. עבודה רבה הושקעה בספר אשר ישמש מקור חשוב לתולדות המוסיקה אצל היהודים. יש להצטער שחסרים פרטים ביבליוגרפיים לחבורים של הקומפוזיטורים. שמות אחדים של מוזיקאים חשובים, כגון הונגרי, מאירוביץ, גנדברג נעדרים.

516. **Unna, Isak.** Tierschutz im Judentum. Frankfurt a.M., Kauffmann, 1928. 24 פ' 14:22.

517. **Wolberg, Dina.** Zur differentiellen Psychologie der Juden. Experimentelle Untersuchungen an Schülern und Studenten. Langensalza, Beltz, 1927. 32 פ' 15:23.

[מן] "Jenaer Beiträge zur Jugend-u.Erziehungspsychologie", hrsg. von A. Argelander, W. Peters, O. Scheibner, 5.

המחברת ערכה נסיונות פסיכולוגיים ב־155 אנשים (תלמידי אוניברסיטאות, גימנסיות ובתי ספר עממיים, מחציתם יהודים ומחציתם לא). הנסיונות האלה בדיקו את כוח הזכרון בהכרת צורות הנדסיות ותמונות ואת היכולת לסדר אותן. כמעט בכל הנסיונות עלו הלא־יהודים בהצלחתם על היהודים; ההבדל הזה גדל כפי גיל האנשים שנבדקו. נמצא בהחלט כי היהודים פחות מוכשרים לראות; אם החסרון הזה שרשו בתכונה או בסביבה, קשה להחליט.

Вопросы Биологии и Патологии Евреев. Сборник I.

ראה ע' 56.

518. **Worrell, William H.** A study of races in the ancient Near East. Cambridge, Heffer, 1927. ix, xiv, 139 פ' 14:21.

התחלות השמיים והחמיים—על אודות השאלה הזאת דנים בספר הזה בעיקר. מטרת החקירה היא אתנולוגית, דרכה לרוב בלשנית. לפי דעת המחבר ישב בימי קדם עם חמי בכל אירופה עד קצה הצפון, והוא חושב כי גם שפת עמי הים התיכון אולי היתה חמית. מקום גדול בהוכחותיו תופסים השיפוסים השונים של היהודים בימינו אנו. — יש להצטער כי המחבר השתדל להכביש את ספרו צורה עממית, כי לכאורה השאיר לשם כך בחוץ הרבה חומר חשוב.

übungen, Düsseldorf, 1926... (Wien, Habrith-Verlagsgesellschaft, 1926). ע' [4], [319]-416 ill. 18:25.

Sonderheft der "Menorah", Doppelnummer 6/7, 1926.

508. **Ernest Bloch**, biography and comment. San Francisco, typ. Morgan, 1925. 42 ע' 16:24.

בספר חמש תמונות; בעמ' 38-42 רשימה שלמה של יצירותיו של בלך.

509. **Federation of young Judaea of Canada**. Jews folk songs. New York, Bloch, n.d. 32 ע' 14:19.

עם תווים.

510. **Feinstein, Moses**. שיר ליוסף ברונדס. Ode to Joseph Barondess, a tribute from the Herzliah Hebrew high school... for his forty years of service to the Jewish people. Poem by Moses Feinstein, music by Gershon Ephros. New York, Herzliah Hebrew academy, n.d. 5 ע' 23:30.

24 ע' תווינגינה, 1 ע' השיר העברי, השאר באנגלית.

511. **Galliner, Arthur**. Max Liebermann, der Künstler und der Führer. Frankfurt a. M., Kauffmann, 1927. 63, (1) ע' 32 plates. 15:20.

Jüdische Jugendbücherei, Reihe 1, hrsg. von Arthur Galliner, Bdch. 1-2.

512. **Günther, Hans F.K.** Rassenkunde des deutschen Volkes. Mit 27 Karten und 541 Abb. 9. verb. Aufl. München, Lehmann, 1926. [6], 504 ע' 15:22.

המהבר ספח לספרו החשוב פרק בשם Rassenkunde des jüdischen Volkes (תורת גזע העם היהודי). המכיל כ-70 עמוד ותמונות בערך באותו המספר. הפרק מתאר בדיקנות את התכונות הנפשיות והגופניות של היהודים ואת עמדתם בין עמי אירופה. תאור גופם של היהודים הוא מצוין, ובכלל סגנון הפרק לגמרי מדעי ומתון. רבתי מההערכות, שסמך על מבלאות, ציטטות וצלומים, מעשירות באמת את האנתרופולוגיה. אך עם כל זאת, כונת הפרק אנטישמית בהחלט, אע"פ שהמהבר מכחיש זאת, וכל מה שהוא מביע ע"א התכונות הנפשיות של היהודים ועל יחסם אל העמים האחרים דומה למה שרגילים לשמע מפי אנטישמי פקה. רעיון הגזע מעור את גיגור כמו רבים אחרים; אין דבר שאינו דן עליו מתוך תורת-הגזע שלו. הוא חושב למשל (בטעות!) כי דאנונציו יהודי, ומתוך כך בא לידו משפט מסלף לגמרי על אמנותו. — משפטי על טיפוס היהודים שהביא את צלומיהם, סובקשיבים מאד אבל מענינים.

513. **Roth, Cecil**. L'accademia musicale del ghetto veneziano. Firenze, (typ. "La Poligrafica"), 5688-1926. 11 ע' 17:24.
„Estratto da la Rassegna mensile di Israel”.

502. **Беляев, В[иктор].** Самуил Евгеньевич Фейнберг. Samuel Feinberg. Москва, Музыкальный сектор—Государственное издательство, 1927. 24 פ"ד 13:17.

Биографии современных русских композиторов.

Biographien moderner russischer Komponisten.

ברוסית וגרמנית עם תמונתו של פינברג ורשימת יצירותיו. שם המחבר נכתב בראש השער גם בצורה גרמנית Victor Belaiev.

503. **Харьков. Украинский психо-неврологический институт.** Материалы по антропологии Украины. Сборник II. Национальные и социальные различия в физических признаках населения Украины; под ред. Л. П. Николаева. Харьков, Гос. Издат. Украины, 1926. 223, [1] פ"ד 17:25.

(Труды Украинск. психо-неврол. института. Вып. II.)

תוכן הענינים ותמצית המאמרים בצרפתית. טבלאות וציורים.

504. **Cohn, Hermann.** Moeurs des Juifs et des Arabes de Tétuan (Maroc). Avec une lettre de S. Munk. 2e éd. Paris, Lipschutz, 1927. 24 פ"ד 14:22.

505. **Cross, Earle Bennett.** The Hebrew family; a study in historical sociology. Chicago, The University of Chicago press, (1927). XI, 217, [8] פ"ד 13:20.

המחבר חפץ להראות את הקיום המודרניים בעמדת המשפחה אצל היהודים הקדמונים. הוא מתאר כיצד עברה המשפחה בישראל משלטון האם לשלטון האב ושוב להרמת העמדה של האשה, עד שנוצר שוויון-משקל בין עמדת האב ועמדת האם במשפחה — המצב אשר אליו מתקרבת החברה של היום.

506. **Дроздов, Ан[атолий].** Михаил Фабианович Гнесин. Michail Fabianowitsch Gnessin. Москва, Музыкальный сектор — Государственное Издательство, 1927. 48 פ"ד 13:17.

Биографии современных русских композиторов

Biographien moderner russischer Komponisten.

ברוסית וגרמנית עם תמונתו של גנסין ורשימת יצירותיו. שם המחבר נכתב בראש השער גם בצורה גרמנית A. Drozdow.

507. **Eschelbacher, Max und Adolf Sindler, ed.** Zur Hygiene der Juden; hrsg. von Max Eschelbacher und Adolf Sindler; zur Errichtung des Pavillons "Hygiene der Juden" auf der grossen Ausstellung für Gesundheitspflege, soziale Fürsorge und Leibes-

495. **Wavell, A[rchibald] P[ercival]**. The Palestine campaigns. Maps. London, Constable, 1928. xvi, 252 ע' 14 : 23.

Campaigns and their lessons; ed. by Charles Callwell.

המחבר מתאר בעזרת מפות וטקסטים רבות את פרטי המלחמה בא"י ובחצי אי ערב. השתתפות הגדודים העבריים נזכרת שתי פעמים (ע' 198/220) דרך אנב.

496. **Wedgwood, Josiah C[lement]**. The seventh dominion. London, Labour pub. co., (1928). xii, 131 ע' 12 : 19.

497. **Weizmann, Chaim**. Reden, gehalten am 12. Dezember 1927 in Czernowitz. (Cernauti, typ. Ebner), [1928 ?]. 23 ע' port. 12:19.

498. **Wiener, Alfred**. Kritische Reise durch Palästina. Mit 13 Karten und Zeichnungen. 2. Aufl. Berlin, Philo-Verlag, 1927. 156 ע' 15 : 23.

גם המהדורה הראשונה הופיעה בשנת 1927. 1. Jüdische Siedlung und Wirtschaft,

499. **Zionist organization. Congress**. Resolutions of the 15th Zionist congress Basle, August 30th. to Sept. 11th, 1927. With a summary report of the proceedings. London, Zionist organization, 1928. 46 ע' 14 : 22.

יציא גם בגרמנית.

500. **Zionist organization. Executive**. Report of the executive of the Zionist Organisation submitted to the XVth Zionist congress, at Basle, August 30th. September 9th, 1927. London, Central office of the Zionist organization, 1927. 516 ע' 15 : 23.

את הדו"ח בעברית ראה ק. ס. שנה ד' ע' 247.

יג. אמנות, אתנוגרפיה, פולקלור.

אגדת אמנים עברית. התערוכה השנתית השביעית. ראה ע' 16.

הבימה". ראה ע' 13.

התיאטרון האמנותי דא"י. תכנית רשמית. ראה ע' 34.

תיאטרון לאומי, תל אביב. תכנית "יהודית". ראה ע' 35.

501. מוקדוני, א. פ. [אלעקסאנדער קאפעל] טעאטער. ניויארק, פינסקי

. מול פרעם, 1927. 288 ע' 15 : 22.

עם שתי תמונות של מוקדוני.

486. **Reifenberg, Adolf.** Die Bodenbildung im südlichen Palästina in ihrer Beziehung zu den klimatischen Faktoren des Landes. (Jena, Fischer, 1927). 27 ת map, tables. 16:23.

Sonderabdruck aus "Chemie der Erde", Bd. 3.

487. **Sakai, Shogun.** Judayajin no Sakai-Undo (Jewish world-movement). Tokyo, Nagai bookstore, 1924. 472, [4] ת 12:18.

ביפנית.

Sellin-Festschrift. Beiträge zur Religionsgeschichte und Archäologie Palästinas.

ראה ת 55.

488. **Shalem, Nathan.** La creta superiore nei dintorni di Gerusalemme. Roma, Industria tipografica romana, 1927. ת [171]-192, 1 table. 17:24.

Estratto dal Bollettino della Società geologica italiana, v. XLVI-1927, fasc. 2.

489. **Sionismul in opinia lumii crestine...** (Bucuresti, typ. Slowa, 1927). 17, [1] ת 15:23.

490 **Сіонистская Организация. Т.-Пазарджик. Д-р Мойсей Нахимзонъ. 1865-1922. Т.-Пазарджик, Культурната комисия при Ціонистическата Организация, 1927. 32 ת 16:24.**

עם תמונתו של נחמיון.

491. **Spiegel, Manka.** Das völkerrechtliche Mandat und seine Anwendung auf Palästina. Graz, Leuschner, 1928. 182 ת 16:23.

ת 155—182 8 תעודות דיפלומטיות, ביניהן המנדט על א"י, חוזה סיבר וחוזה לזן.

492. **Teicher, Elieser.** Herzl und England. Zum Dezenium der Balfour-Deklaration (1917-1927). Sanok, Selbstverlag, (1927). 23 ת 15:22.

493. **Towarzystwo przyjaciół Uniwersytetu hebrajskiego w Jerozolimie.** Prace Uniwersytetu hebrajskiego w Jerozolimie w roku 1927; Sprawozdanie z działalności Towarzystwa... w roku 1927. Warszawa, 1928. 8 ת 14:22.

494. **Turville-Petre, F.** Researches in prehistoric Galilee 1925—1926; with sections by Dorothea M. Bate and Charlotte Baynes and a Report on the Galilee skull, by Sir Arthur Keith. London, Council of the British school of archaeology in Jerusalem, 1927. XIV, 119 ת 22:28.

481. **League of nations. Permanent mandates commission.** Report on the work of the eleventh session of the commission (Geneva, June 20th to July 6th, 1927); submitted to the Council of the League of nations. (Geneva, typ. Kundig, 1927). 22, (2) ע' 20:38.

A 27, 1927 VI.

ע' 9 — 15 Reports on petitions בנוגע לא"י.

482. **Monin, Jose.** La Universodad hebrea de Jerusalem. (Conferencia pronunciada en la "Union sionista de la capital" el dia 9 de Abril. Buenos Aires, Union sionista de la capital, 1927. 22, [1] ע' ill. 12:17.

483. **Nordau, Max.** Erinnerungen, erzählt von ihm selbst und von der Gefährtin seines Lebens. (Autorisierte Übersetzung aus dem Französischen von S.O. Fangor.) Leipzig, Renaissance-Verlag, [1928]. 347 ע' 14:20.

הקדמה מאת פֿיר פֿרץ.—בספר הזה, אשר הוצא ע"י אשתו של המנוח מכס נורדאו מסופרים דבריו ימי חייו החל מימי נעוריו בבודפשט ועד שנותיו האחרונות ועד לוייתו בתל-אביב. ספר זכרונות של האיש אשר היה משנה-למנהיג בזמנו של הצלל, ואשר נאספו בקונגרסים מצאו להם הד בכל העולם הוא בודאי מקור היסטורי חשוב מאד להבנת תולדות הציונות הפוליטית. אבל רק שאופן ההוצאה מערבב את התחומים בין ספר זכרונות של חס שפחה ובין ספר זכרונות של האיש עצמו. לא תמיד ברור לקורא, מה כתב נורדאו עצמו ומה כתבה אשתו אודותיו וכו'. מבהינה היסטורית-סדעית היה עולה ערכו של הספר בהרבה, אלו היו המוצאים מבלגים אל רגשותיהם כלפי אבי-המשפחה הנערץ והיו מסרים חסר היסטוריה או ביקשתי כמו שנכתב ע"י נורדאו עצמו. אולם עם כל הלקויים האלה חשוב הוא הספר ע"י החסר העשיר והמפורט אשר נאסף בו.

484. **Palestine. Treaties.** Agreement between Palestine and Syria and the Lebanon to facilitate good neighbourly relations in connection with frontier questions, signed at Jerusalem, February 2, 1926. London, H. M. Stationery off., 1927. 11 ע' 15:24.

Treaty series no. 19.

485. **Propes, Aron.** Das Leben Josef Trumpeldors. Vorwort von Vladimir Jabotinsky. Riga, Brith hanoar haivri haolami al schem "Josef Trumpeldor", 1928. 24 ע' 15:23.

Hrsg. aus Anlass des 8. Todestages Josef Trumpeldors. Übertragung aus dem Jiddischen von Karl Baum.

477. **Hertzberg, Hans Wilhelm.** Fünfundsiebzig Jahre deutsche evangelische Gemeinde Jerusalem. Leipzig, Evangelischer Verein der Gustav Adolf-Stiftung, 1927. 79, [1] 'ל 16: 24.

Beihefte der Zeitschrift "Die evangelische Diaspora", Nr. 15.

Jerusalem. Deutsches Evangelisches Institut für Altertumswissenschaft des Heiligen Landes. Palästina-jahrbuch.

ראה ע' 55.

478. **Kahrstedt, Ulrich.** Syrische Territorien in hellenistischer Zeit. Mit 6 Karten auf 3 Tafeln. Berlin, Weidmann, 1926. [1], 156 'ט 16: 25.

Abhandlungen der Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen. Philologisch-historische Klasse, neue Folge, Bd. XIX 2.

על סמך חומר רב חקר ק'. בדיקנות את הצורה הפוליטית של סוריה, בפרט בזמן הסלקים. השאלות מסבכות מאד מפני שחלוקת הארץ הזאת נשתנתה פעמים רבות, ונוסף לזה התקיימו ערים חפשיות אחדות שיש ספק עד היכן הגיעה ממשלתן. מן המפות הנספחות תענין אותנו ביחוד הרביעית, שמראה בברור איך גדלה לאט לאט ממלכת החשמונאים. וכן יש ענין יהודי בפרט לשתי ההוספות ע"א הכרונולוגיה בספרי המכבים וע"א ההתפלגות חוניא, מכבים ב' פרק א—ב. את מכתב יהודה (א' ו—ב' ל"ב) חשב המחבר אמנם למוזיף, אך הראה כי מחברו היה עוד קרוב. מאד להמאורעות. בכלל עזרו למחבר חקירותיו העמוקות והעצמיות לתקן בנקודות רבות טעויות הקודמים.

479. **Kjaer, Hans.** The Danish excavation of Shiloh; preliminary report, London, Palestine exploration fund, 1927. 'ל 202-213 13: 21.

Reprinted from the Palestine exploration fund, quarterly statement, October, 1927.

480. **Kohn, Hans.** Geschichte der nationalen Bewegung im Orient, mit 16 Skizzen. Berlin-Grunewald, Vowinckel, 1928. XI, 377 'ל 18: 25.

המחבר מתאר את חדירת רעיונות אירופאיים, וביחוד רעיון הלאומות, אל המזרח בעזרת חמר רב אשר אסף מספרים ועתונים, מספר הוא, כיצד השפיעה המלחמה העולמית על תחית המזרח וכיצד מתרכזות השאיפות המדיניות של עמי המזרח מסביב לשאיפותיהם הלאומיות. מנקודת מבט זו מרצה כהן את תולדות תורכיה, מצרים, א"י, סוריה, ערב, ארם נהרים, פרס, הודו, סין, אפגניסטאן. פרקים מיוחדים מוקדשים לבריסטניה הגדולה ולרוסיה בתור מעצמות-מזרח. הערך המיוחד של הספר הוא בחמר ההיסטורי העצום אשר כהן לתולדות המזרח בשנים האחרונות. ההיסטוריה של השנים האלה עוד לא נכתבה ועל כן ישמש ספר זה בסיס לחקירה ההיסטורית של השנים 1914-1927.

בסוף הספר ביבליוגרפיה מקיפה מאד (ע' 343-358).

vignetten van Gunnar Lindvall. Zutphen, Thieme, 1927. VI, [2], 222 ע' 15 : 22.

זכרונות מנסיעה דרך יון מצרים וארץ ישראל, בתרגום הולנדי. הרב הראשי משווייץ לוח את כל נסיעתו בהערות מענינות, מלאות הרהורים. בכל מקום עניינותו כמובן היהודים בעיקר, והוא הקדיש למשל פרק חשוב ליהודי שְׁלוֹנוֹקִי. פרקים מיוחדים מדברים על הקבוצות, האוניברסיטה העברית, תל-אביב. בכל עמודי הספר החניב הזה חי רגש יהודי חזק. — להערצה מיוחדת ראויים גם הציונים הנספחים לספר.

471. **Fosdick, Harry Emerson.** A pilgrimage to Palestine. London, Student Christian movement, 1928. XIII, [1], 332 ע' 13 : 20.

המחבר, דרשן פרומסמנטני ידוע, שהה ארבעה חדשים בא"י ובקר את רוב המקומות הנזכרים בתנ"ך ובברית החדשה. ספרו מתאר את נסיעותיו בארץ בסדר כרונולוגי בהתאם לסדר הזמנים בתנ"ך ובברית החדשה. תאוריו חדורים אהבה רבה לארץ ולתולדותיה. בסוף הספר פרק על המצב הנוכחי של הנצרות בא"י ופרק על הציונות («ארץ ישראל של מחר»). פוסדיק מדבר בהערצה רבה על מפעל החלוצים. «מי יתן וימצאו פעם את החיים-טוריון הראוי להם». את הקשי העיקרי של הגשמת הציונות רואה פ. ביחס הערבים אל היהודים ושאיפותיהם.

472. **Friedemann, Adolf.** Na drie en twintig jaar. Reisbrieven uit Palestina. Amsterdam, Kleerekoper, 1928. 38 ע' 15 : 23.

473. **Golding, Louis.** Those ancient lands; being a journey to Palestine. London, Benn, (1928). 274, (4) ע' plates. 14 : 21.

474. **Haas, Jacob de.** Theodor Herzl. A biographical study With sixty illus., index, chronological table, appendices and bibliography. Chicago, The Leonard co., 1927. 2v. XXI, 371; XII, 376 ע' 16 : 24.

475. **Hadassah, the women's Zionist organization.** Report of the national board to the thirteenth annual convention of Hadassah, the women's Zionist organization. Atlantic City, N. J., June 23, 24, 25, 1927. (New York, Allied printing trades council), 1927. 31 ע' 19 : 27.

476. **Hertz, Joseph Herman.** Reconquering a holy land; sermon preached before the delegates of the International conference of Jewish associations for the protection of girls and women, by the Chief Rabbi (Dr. J. H. Hertz), St. John's Wood synagogue, London, June 24th, 1927. (London, Women's print. society, 1927). 8 ע' 14 : 21.

ושהיא התפשטה על החום ירחב מאשר כעת, אם לא נכנים בחשבון העובדה, שבשומרון המערבית יש למצוא לפעמים יער במקום שהיו מלפנים כרמים... (עמ' 5). לא רק יער נמצא במקום שדות וכרמים, כי אם גם טרשים חשופים, ולא רק בשומרון, כי אם גם ביהודה ובנגב ובעיקר שם. וכי לשם מה הוכנו היקבים והגתות ובתו הכר המרובים החריבים כעת בתוך אדמת בור בלתי ראויה לעבוד. הפלח הערבי לא הגיע עד היום לפסול האינטנסיבי במטעים שהיה ידוע לאכזר ולכורם היהודי. בימי התלמוד היו באים לדין בשל זבל של לילה אחת, והפלח לא עמד עד היום על ערכו של הזבל.

ספר כזה אינו יכול להיות שלם, והמחבר מודיע זאת מראש, לכן אין לתבוע ממנו שלמות בנוגע ליהודים בהנהגה, אבל יש להדגיש שאין בו פרופורציה בין פולקלור ערבי ויהודי. אין כאן מקום לכל ההוספות שרשמתי בשולי הגליון אגב קריאה, אבל על אילו מעויות נחזק לעמוד. דלמן מזכיר את מינן הפרות הנאכלים בליל ר"ה ומבאר את הרמזים שלהם. על רוביא נאמר באו"ח תקפ"ג: ואמר יה"ר שירבו זכויותינו, ודלמן מבאר (עמ' 26) כרי שירבו הרוחים (damit des Gewinnes viel werde). בזה הוא נותן מקום למעות.

בנוגע לאכילת זיתים הנהוגה אצל הספרדים בליל ר"ה, הכונה בלי ספק שהיא על השלחן משבעת המינים שנתברכה בהם א"י. את ראש הכבש מזכיר דלמן אבל רק את הרמז "לראש ולא לזנב" ולא את "אילו של יצחק".

במנהג אכילת פרות ב"ה לאילנות אין כידוע טעם אחר מאשר הכונה שהעצים יתברכו על ידי ברכות הניהנין, ואין לבקש הקבלות למנהגי ר"ה שונים. (עמ' 266).

לדעתו של דלמן אין משתמש בירושלים בסוכות ובחור' בערבי נהל, כי אם בצפצפה (Populus Euphratica) שעל הירדן (עמ' 149 למטה). ולפי הדין הצפצפה פסולה (סוכה פ"ג, משנה ג').

את משחק הקלפים הנהוג ברמשק בחג הסוכות משהו דלמן למנהג נוצרי לנסות את המול ב"ה. באמת אין בזה אלא הקבלה למשחק הקלפים של האשכנזים בחנוכה. משחק זה אסור לנו כידוע, ורק בימים מועטים בשנה הנהיגו העם בגלוי היתר לעצמם שלא ברצון חכמים. באדרינפול היו היהודים שטופים בקלפים בחג הבר' של התורכים, והרבנים צווחו על זה.

הספר מלא וגדוש חומר מתוך נסיון של שנים רבות בעיר ובכפר ובשדה, בערבה ובמדבר, ונוסף עליו חומר מתאים ומקביל מתוך הספרות העברית והערבית. בעלי מקצוע רבים ימצאו בו חפץ וכל חובב הארץ וקראחו בלי קושי, כי השפה קלה ושוממת וכל הציטטים הערבים מועתקים באותיות לטיניות ותרגומם על ידם. השמוש יקל כאשר יסוים החבור במפתח.

א. י. ב.

469. Ebner, Mayer. Chaim Weizman. Ein Porträt. (Zur Erinnerung an seinen Besuch in Czernowitz am 11. u. 12. Dezember 1927. N.p., (typ. "Orient"), 1927. 7. [I] ע' 15: 23. Separatabruck der „Ostjüdischen Zeitung“ vom 18. Dezember 1927.

470. Ehrenpreis, Marcus. De ziel van het Oosten. Opmerkingen en gedachten, uit het zweedsch door J. Henzel. Med

„עלית אמריה לא"י" הוא ספר שנכתב במאה הרביעית או הששית ע"א נסיעה לא"י, עשיר בחמר מענין להיסטוריה, לטופוגרפיה ולתולדות הדת של א"י. במאמר שלפנינו מספר ומפרש התכן בפרט. נוספו חקירות על אישיות המחברת ומולדתה ועל זמן חייה. ב. מנסה להוכיח, נגד דעות חוקרים חדשים, כי הספר נכתב כבר במאה הרביעית, לא בששית. הוכחותיו ראויות בכל אופן לתשומת לב. החקירה לא תוכל לעבר בשתיקה על הספר המעמיק הזה.

465. **Bodenheimer, Fritz S[imon]**. Arbeitsstellen und Arbeiten auf dem Gebiete der angewandten Entomologie in Palästina. Berlin, Parey, 1927. פ [199]-203. 16 : 24.

Sonderabdruck aus Zeitschrift für angewandte Entomologie, 1927.

466. **Bodenheimer, Fritz S[imon]**. Ein Befall von *Evetria buoliana* var. *thurificana* Led. in Pinienbeständen des Karmel (Palästina). Berlin, Parey, 1927. פ [473]-483. 16 : 24.

Sonderabdruck aus Zeitschrift für angewandte Entomologie, 1927.

467. **Churchill, E. L.** Impressions of Palestine. London, Drane, [ca. 1925]. 90 פ 12 : 19.

תאור של נסיעה בא"י עם תמונות רבות.

468. **Dalman, Gustaf**. Arbeit und Sitte in Palästina. Bd. Ii. Gütersloh, Bertelsmann, 1928. xiv, 279 פ 17 : 24.

= Schriften des Deutschen Palästina-Instituts, herausg. von G. Dalman, Bd. 3, Hälfte 1.

= Beiträge zur Förderung christlicher Theologie, herausg. von D. A. Schlatter und D. W. Lütgert, Reihe 2: Sammlung wissenschaftlicher Monographien, Bd. 14.

Bd. i. Jahreslauf und Tageslauf.

Hälfte i. Herbst und Winter. Mit 37 Abb.

דרכם של חוקרי קדמוניות לבקש סמוכות והקבלות לחיי העמים הקדמונים בא"י בתוך חיי הערבים בארץ בזמן הזה. למטרה זו משמש גם הספר שלפנינו אבל בשיטה חדשה, כי הוא נותן את תופעות ההוה בשלמותן, ואחרי כן הוא בודק אם יש בעבר מעין אותן התופעות. המחבר רוצה לתת לנו תאור נאמן מעבודת בני הארץ ומן הדעות והאמונות, הקשורות בעבודה ובמהלך השנה. הכרך הראשון, אשר מחציתו הא' לפנינו, מוקדש למהלך היום והשנה. באמת נותן לנו המחבר הנתיק הרבה יותר מאשר מובטח לקורא בשם הספר ובחקירתו. הוא גולל לפנינו את כל פרשת הסתיו והחורף בא"י לכל פרשה ודקדוקה, בשבע ובהרצלי האדם. התהום הקים בין בלשנים וארכיולוגים ובין חוקרי הטבע בכל לגבי דלמן. על יד באור מאורעות מיטורולוגיים ופינולוגיים של הצמחים הוא נותן לנו פולקלור ערבי שאוב מכ"י ראשון ובאור של ספורים ובפיוטים בכתבי הקדש, בספרות התלמוד ובברית החדשה. דלמן נוטה לדעה שלא כל הכול. רב בשבע הארץ בתקופות שעברו. מימות הספרות העתיקה על א"י. בנוגע לאקלים נסכים לדבריו ביחד עם רוב הגאוגרפים, אבל בנוגע לצורת הנוף הוא מועה באמרו: „אין הוכחות במוחות שעבודת האדמה היתה טובה הרבה מזו שבמינו

459. **ציוניסטישע פאלקס ביבליאטעק**, אונטער דער הויפטערדאקציע פון י. ב. ספיר. קעשענעוו, ציוניסטישע ארגאניזאציע, תרפ"ד. 13 : 18.

1. גארעליק, ש[מריחו]. אויף וואס דארף מען דאס? 13 ע'.
2. שווארץ, ש[לום]. די ציוניסטישע ארגאניזאציע. 13 ע'.
3. אייזנשטאדט, ש[מואל]. דער שקל. זיין געשיכטע. 15 ע'.
4. סקווירסקי, י[שראָל]. דער מאנדאט אויף ארץ ישראל. 17 ע'.
5. ספיר, י[וסף]. די געשיכטע פונם ציוניזם ביז חובת-ציון. 22 ע'.
6. שלום עליכם. אויף וואס באדארפן אידן א לאנד? עטליכע ערנסטע ווערמער פארן פאלק! 16 ע'.
7. קאמלער, ז. ראה: "ק.ס." שנה ד' ע' 13.
8. פינסקער, לעבאן. אויטאעמאנסיפאציע. 15 ע'.
9. ווייצמאן, חיים. ישראל און זיין לאנד. 31 ע'.
10. ספיר, י[וסף]. די געשיכטע פונם ציוניזם, חובת ציון. 22 ע'.
11. דער מעמאראנדום פון דער ציוניסטישער ארגאניזאציע צו דער פעלקער-ליגע. 32 ע'.
12. קרוזנער, י. ראה: "ק.ס." שנה ג' ע' 103.
13. בראדאווסקי, גר[ינבארן]. די געשיכטע פון ארץ ישראל. 52 ע'.
14. רופין, א. ראה: "ק.ס." שנה ד' ע' 101.

460. **Agronsky, Gershon**. Jewish reclamation of Palestine. Washington, Govt. print. off., 1927. 18 ע' 15 : 23.

נאום ב"Pan-Pacific conference on reclamation" שהתקיימה בהוואלוויל באפריל 1927.

461. **Almagià, Roberto**. Note sulla Palestina meridionale. N. p., 1928. 22 ע' ill. 17 : 24.

Estratto dal periodico „L'Universo", anno IX, n. 1. (gennaio 1928).

462. **Bachrach, D.** Het Zionisme en zijn voortschrijdende ontwikkeling; een beroep op de Joodsche ingezetenen van Soerabaja. Soerabaja, typ. Excelsior, 1927. 15 ע' 14 : 21.

463. **Balfour, Arthur, Earl of**. Speeches on Zionism. Ed. by Israel Cohen. With a foreword by Sir Herbert Samuel. London, Arrowsmith, (1928). 128 ע' 12 : 18.

464. **Bludau, August**. Die Pilgereise der Aetheria. Paderborn, Schöningh, 1927. VII, 294 ע' 16 : 24.

Studien zur Geschichte und Kultur des Altertums, im Auftrage der Goerres-Gesellschaft hrsg. von E. Drerup, H. Grimme u. J. P. Kirsch, Bd. 15, Heft 1 u. 2.

ג'יבסקי, פ. הארבה בארץ ישראל. ראה ע' 25.

ג'יבסקי, פ. זכרון לחוכמים הראשונים. חוברת ז—ו"א ראה ע' 25.

הסתדרות העובדים העברים הכללית בא"י. החלטות הועידה השלישית. ראה ע' 26.

ההסתדרות הציונית. ההנהלה בא"י. דין וחשבון כספי. ראה ע' 26.

וילנאי, ז. הרמז וסביבותיה. ראה ע' 32.

ליבונטין, ז. ד. לארץ אבותינו. ראה ע' 28.

מדינאי, ב. עשר שנים של הציונות המדינית. ראה ע' 28.

פוגלסון, צ. ארמית, מואת". ראה ע' 31.

קרן היסוד. ארץ ישראל. ראה ע' 33.

454. קרן קימת לישראל באמריקה. לוח "גואלי הארץ" תרפ"ו. ניו יורק, קרן קימת לישראל, תרפ"ו. 96 ע' 10: 15. עברית ואנגלית.

455. "השומר הצעיר". פולניה. דין וחשבון מהועידה הארצית השבועית ... תשרי תרפ"ח. ורשה, השומר הצעיר, תרפ"ח. 58, [8] ע' 15: 22.

תרכיה. חקים. מג'לה. ראה ע' 36.

456. זרבבל. בער באראכאוו, זיין לעבען און שאפען. ערשטער באנד. ווארשא, "ארבעטער-היים", 1926. 176 ע' 16: 23. עם תמונתו של בורוכוב. הספר הזה—מהדורה שניה. את הראשונה ראה ק.ס. שנה ג' ע' 124.

457. טשעמערסקי, א[לעקסאנדער]. אף שטאָלצן. (וועגן די "פויאליו ציאן") [פועל-ציון]. מאסקווא, "שול און בוך", 1928. 76, [1] ע' 13: 18. המחבר — אחד מראשי היבסקציה — מבקר קשה את מפלגת פועל-ציון שמאל (* שהיתה כל הזמן ליגלית ברוסיה ועכשו הוכרה למפלגה קונסטיטוציונית ונאסרה. הוא מאשים אותה בבגידה באינטרסים של הפרולטריון ובקריבה לציוניות).

458. פערלייניטער קאמיטעט צו פייערען דעם 10 יעהריגען ויבילעאום פון דער באלפור דעקלאראציע אין פוילן. 10 יאהר באלפור דעקלאראציע... ווארשא, (דפוס קאראנא), 1927. 47 ע' 13: 18.

(* שמה ברוסית Е.Р.К.П. ז.א. Еврейская рабочая комму-
нистическая партия (Поалей-Цион).

448. **Rosenberg, James N[aumburg]**. On the steppes. A Russian diary, with a brief foreword by Louis Marshall. New York, Knopf, 1927. xi, 215, [1] ע' 13 : 19.

449. **Singalowsky, A[aron]**. Aufbau und Umbau. Zum Problem des jüdischen Wirtschaftslebens in Osteuropa. (Darmstadt, typ. Roetherdruck G. m. b. H.), 1927. 32 ע' 17 : 24.

Sonderdruck aus "Der Morgen", Heft 4, 1927.

450. **Slouschz, Nahum**. Travels in North Africa. Philadelphia, The Jewish pub. society of America, 1927. x, 488 ע' 13 : 20.

ספר המסע הזה, שמכיל גם הרבה פרקים היסטוריים, הוא מלא ענינים מוזרים עד למאד שכמעט קשה להאמינם. בלוב ראה ס. קהלות יהודים הגרים אך ורק במערות שמתחת לאדמה; על האי ירבה מצא עדה שאינה מקבלת לווים אל קרבה (ס. משער שנפרדה מעם ישראל עוד לפני תקופת השפעתם של הפרושים); הוא מספר על מלכה יהודית שנלחמה שנים רבות בראש צבא של יהודים, נוצרים וברברים נגד הערבים, וכו'. ספרו הוא מקור ממדרגה ראשונה בשביל חוקר דברי הימים והפולקלור, והוא מושך אליו את הקורא למרות סגנונו היבש במקצת. נקוה כי בעוד מעט יוציא ס. לפעל את כונתו לערך לפנינו במונוגרפיות את התוצאות המדעיות של נסיעותיו.

451. **The South African Jewish board of deputies**. Report of the Executive committee for the period: August, 1925, to June 30th, 1927... (Johannesburg,) typ. Stationers' engraving co., (1927). 40 ע' 14 : 21.

452. **Szalman, Jòzef**. Zydzi w bolszewji. Warszawa, (typ. "Grafika"), 1928. 32 ע' 14 : 21.

453. **Zingarelli, Italo**. Der Gross-Balkan. Zürich, Amalthea-Verlag, (1927). 395 ע' 13 : 21.

בספר הזה מוקדש פרק אחד לג'וטרוס קלווס בהונגריה. מתוך רגש אמת, מוחה המחבר הנוצרי נגד המעשה הזה. הוא יודע לתאר היטב ובבקאות את מצבם הרוחני והחברתי של היהודים בכלל ושל יהודי הונגריה בפרט.

יב. ציורנות וידיעת א"י.

[אמלית] אלמאליקה א. ארץ ישראל וסוריה בימי מלחמת העולם.

ראה ע' 17.

בלקניה, י. ארץ ישראל. ראה ע' 19.

ברוק, א. י. ספר הארץ. ראה ע' 20.

המחבר הוא אחד המחוללים היותר קנאים של הדעה שהיהודים קשרו קשר נסתר האוסר ידי כל העולם. בספר אחר „גלה“ את שלטון היהודים באנגליה ואמריקה. בספר הזה הוא עוסק במצב הרוחני המדינאי, המשקי, האמנותי וכו' של העולם כלו ביחס אל „שלטון היהודים“. בין דברים רבים הוא מספר שהיהודים יסרו את חבר הלאומים!

443. [Magnus, Laurie.] *Apella; or, The future of the Jews*, by a Quarterly reviewer. London, Paul, [1927]. 95 'P 11:16.

444. **Мережин, А[брам] Н.** *Вопросы земельного устройства трудящихся евреев.* Москва, Комзет, 1927. 50 'P 12:17.

המחבר אחד מראשי ה„יבסקציה“ וחבר הועד המרכזי של הקומונט (קומוניסטיה המספלת בהתישבות היהודים ברוסיה). החוברת היא נאום שנשא באספה הכללית של האונט במוסקבה 1927. IV.2.ב.

445. **Peritz, (Waisenhausdirektor).** *Denkschrift über die Verhältnisse der jüdischen Gemeinden und Beamten Ostpreussens.* Für den Preussischen Landesverband jüdischer Gemeinden bearb. von Waisenhausdirektor Peritz. (Königsberg, typ. Hartung, 1926?). 11 'P 14:22.

446. **Robinson, Jakob.** *Die Juden Osteuropas als nationale Minderheit.* Wien, Braumüller, 1927. 8 'P 17:24.

Sonderabdruck aus „Nation und Staat“, 1. Jg. 1927, H. 2.

447. **Robinson, Jakob.** *Das Minoritätenproblem und seine Literatur; kritische Einführung in die Quellen und die Literatur der europäischen Nationalitätenfrage der Nachkriegszeit, unter besonderer Berücksichtigung des völkerrechtlichen Minderheitenschutzes.* Berlin, De Gruyter, 1928. 265 'P 16:24.

= Institut für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht. Beiträge zum ausländischen öffentlichen Recht und Völkerrecht, hrsg. von Victor Bruns, Heft 6.

הביבליוגרפיה הזאת היא הראשונה במינה. אין זאת רק ביבליוגרפיה, אלא הערכה קריטית של הספרים והמאמרים יחד עם מסירת התכן בקצור. המחבר הגביל את עבודתו למעושים הלאומיים באירופה ובאירופה המרכזית והמזרחית בפרט. חשובה ביחוד הביבליוגרפיה של הפובליקציות בקשר עם החזים הבין לאומיים בנוגע למעושים והשאלות המשפטיות הכרוכות בהם. הביבליוגרפיה יחד עם הבאורים של המחבר, היא בבחינת קצור היסטוריה של השאיפות האלה בשרה המשפט הבין-לאומי.

החלק אשר לפנינו הוא הכרך הראשון, הכללי. יבוא עוד כרך שני שיהיה מוקדש למצב המעושים בכל ארץ וארץ.

437. **Joerges, Ernst.** Die weltgeschichtliche Bedeutung des Judentums und seine Zukunft. Berlin, Curtius, [1927]. 80 ע' 14:22.

הספר, תפקיד היהדות בדברי ימי העולם ועתידה נראה מכוון יותר לתפקיד הגרמניות בדברי ימי העולם ועתידה. בדרך כלל הוא מנסה כלפי היהודים, אבל אין לו אמון בהם לא בתכונותיהם ולא בהשפעתם ובעתידם. המחבר, שהיה פקיד גרמני גבוה וקרום לאגדת היהודים הגרמנים הלאמיים, מורו את היהודים להטמע בעם הגרמנים עד כמה שאפשר. את דתם יוכלו לשמר, בתנאי שינקו אותה מכל שמץ לאמי (אמנם מקוה המחבר גם לדת עולמית חדשה, גרמנית פהורה). היהודי צריך, "להתגרמן", אם לא ירצה להביש לאסיה בכליון עינים עם (2) הציונים; הוא צריך, "כי (1) רק כך יעבר הפרוד שהביאה האנטישמיות לתוך העם הגרמני. Habeant sibi!

438. **Jung, Leo.** Living Judaism. 2nd ed. New York, The night & day press, 5687—1927. [10], 360 ע' 14:23.

זה מספר שנים, עשרתים בערך, מאז החלה היהדות החרדית באמריקה להשתמש במבטאו של שמשון המיושן, לאמר: "אצא כפעם בפעם ואנער"; אבל תמיד חסרו לה מכשירים—תקצירים על מהותה של החרדות (Orthodoxy) והתגדרותה, אשר יהיו ערוכים על ידי מלומדים (לא ידענים) מומחים, תקצירים אשר יראו ויורו מה היא "יהדות לרות התורה" (Torah-true Jewishness), ועד כמה גדול כחה של החרדות בבנאות ושכלול... עתה בא מחבר הספר "יהדות חיה", הרב ד"ר אליהו יונג, וימלא את החסר באופן נעלה ובאמנות נפלאה.

ח. ש. ניהויוזען.

439. **Налинин, М[ихаил] И[ванович].** Еврейский вопрос. (Харьков), „Пролетарий“, 1927. 44, [2] ע' 12:17.

המחבר יו"ר ה"צוק" ברוסיה. החוברת — נאום שנשא בוועידת האומם.

440. **Наменштейн, М.** Советская власть, еврейское землеустройство и „Озет“. Москва, Общество по земельному устройству трудящихся евреев в СССР. „Озет“, 1928. 56 ע' 15:22.

המחבר, אחד מראשי העסקנים של האומם, מוקד על פעולות הממשלה הסובייטית בענין התישבות היהודים.

441. **Kollenscher, Max.** Gedanken zur Erneuerung der Gemeindesatzung. (Berlin, Scherbel, 1928). 16 ע' 14:22.

Sonderdruck aus dem Jüdischen Jahrbuch für Gross-Berlin 1928.

442. **Lambelin, Roger.** Le péril juif ; les victoires d'Israel. Paris, Grasset, 1928. XI, 235, [4] ע' 12:19.

427. **Buchmil, Josué.** Renaissance juive. London, Keren Hayessod, 1926. 16 'פ 11:19.

428. **Бурменко-Ортенберг, Д.** Антисемітизм — зброя наших ворогів. Харків, „Український робітник“, 1927. 78, [2] 'פ 11:15

429. **Хвыля, А.** Национальный вопрос на Украине. (Харьков), Гос. Издат. Украины, 1926. 129 'פ 15:22.

במקומות שונים ישנם מספרים ספוטנטיים על-אודות יהודי אוקרינה.

430. **Fleischmann, Gustav.** Sidla zidu v Cechach. Podle scitani lidu z 15./II. 1921. [Praha, 1927?] 2 fasc. 7, 26 'פ 21:34.

הקטגוריה.

431. **Guttman, Michael.** Das Judentum und seine Umwelt. Eine Darstellung der religiösen und rechtlichen Beziehungen zwischen Juden und Nichtjuden mit besonderer Berücksichtigung der talmudisch-rabbinischen Quellen. Berlin, Philo-Verlag, 1927. XII, 400 'פ 15:22.

Bd. 1. Allgemeiner Teil.

432. **Hilfsverein für jüdische Lungenkranke in der Schweiz.** Zehn Jahre Hilfsverein und seine Heilstätte "Etania" in Davos 1917—1927; Jubiläumsschrift. (Zürich, typ. Gutzwiller, 1927?). 78 'פ ill. 17:24.

433. **Holly, Eugen.** Im Lande der Kabbalisten, der Religionskämpfe und des Hungers. Quer durch Karpathenrussland. Pressburg, "Grenzbote", (1927). 53 'פ 14:21.

434. **Israelitischer Frauenverein zu Lübeck.** Blätter der Erinnerung zum 50-jährigen Bestehen des Israelitischen Frauenvereins zu Lübeck 1877—1927; von D. A. Winter. Lübeck, typ. Werner, 1927. 15 'פ 16:24.

435. **The Jewish agricultural society.** Annual report for the year 1927. (New York, The evening post Job print. off., 1928). 38 'פ 15:23.

את הדו"ח הקודם ראה ק.ס. שנה ד' ע' 40.

436. **Jewish committee for personal service in state institutions.** (Sixth) annual report 1926—27. California, (Jewish committee for personal service in state institutions). 24 'פ 15:22.

את הקודם ראה ק.ס. שנה ד' ע' 146.

419. "יעאס"—יידישער צענטראלער עמיגראציע-געזעלשאפט אין פוילן.
באריכט פון בריסקער אפטיילונג ... פארן יאר 1926. בריסק, יעאס, [1927].
57 ע' 15 : 22.

420. קאמוניסטישע פארטיי. רוסלאנד. אידישע סעקציע. אלפאר-
באנדישע באראמונג; (דעקאבר 1926). מאסקווע, שול און בוך, 1927. 263 [1 ע'
15 : 23.

421. קאמוניסטישע פארטיי. ווייסרוסלאנד. אידישע סעקציע. באריכט
פון דער הויפט ביורא ... פאר דער צייט פון אקטאבר 1924 ביז אקטאבר
1925 יאר. מינסק, שול און בוך, 1925. 36 ע' 15 : 23.

422. The American Jewish committee. Annual report. New
York, n. p., 1928. 184 ע' 12 : 18.
21. annual report.

את הקודם ראה ק.ס. שנה ד' ע' 249.

423. American joint reconstruction foundation. Report of
activities May 15th, 1924—December 31st, 1926. Berlin, typ.
Scholem, [1927]. 191 ע' 19 : 25.

מבטאות רבות.

424. Antwerp. Administration centrale de bienfaisance juive.
Exercice 1927. Anvers, typ. Jacobowitz, [1928]. 207 ע' 13 : 21.

425. Belloc, Hilaire. Die Juden; Übersetzung [aus dem
Englischen] und Nachwort von Theodor Haecker. München, Kö-
sel, 1927. xv, 232 ע' 14 : 22.

בדבר אחר יוצא הספר הזה מגדר הרגיל—בשקרנותו. ועל כן בלי ספק יהיה לספר
מופתי בשנאת ישראל. על השער כתוב: "שלום לישראל", וכן העמוד המחר תמיד פני
אהבה ואחזה ליהודים, ומאחורי המסות הזה הטעין עליהם את רוב הדבה שהוציאו עליהם
עד עכשיו, ומצא בזה עוד מקום שהניחו לו אבותיו להתגדר בו: ג'נלמן, המסית להפרעות.
פתרון שאלת היהודים" אצלו בדיוק מה שהיה בעבר: הכתם הצהב והגשם. אפילו הציונות
לא יצאה זכאית מפניו. המתרגם הגרמני בעצמו בקר את הספר בקורת רצינית; למה
תרגמו?

426. Billikopf, Jacob. The Jewish situation in Eastern
Europe including Russia and the work of the Joint distribution
committee. Joint report by Jacob Billikopf and Maurice B. Hexter...
1926. (Chicago, 1926). 54 ע' 15 : 23.

сятих роковин наукової діяльності. (Т.І.) Київ, Академія наук, 1927. XI, 1187, [1] 'у 18:27.

(Українська академія наук. Київ. Исторично-філологічний відділ: Збірник № 51.)

קובץ לכבוד ההיסטוריון האוקראיני המפורסם פֿאג יובל. כמעט כל המאמרים על נושאים אוקראינים (ע"פ רוב ההיסטוריה, משפט ואתנוגרפיה). ישנם 3 מאמרים בעלי תוכן יהודי :
 (1) ר. ב. גֶ'נט — התכניות להתישבות היהודים, שדגה עליהם הממשלה בקיבוץ ב 1841, ע' 955—966. (2) פרופ. ו. פ. קֶרֶמֶנקו — התעשייה והמסחר בפודוליה בהתחלת המאה ה־19, עם טבלאות סטטיסטיות חשובות על כל הערים והעירות, ע' 1032—1057.
 (3) פרופ. ו. פ. רֶיבִּינסקי — מתולדות הגוש בקיבוץ, ע' 938—955. בכל המאמרים האלה עבר חומר ארכיוני רשמי בלתי ידוע עד עכשו.

415. ولفسون، اسرائيل. تاريخ اليهود في بلاد العرب في الجاهلية

وصدر الاسلام. مصر، مطبعة الاعتماد، 1927. 189. 1927. 16 : 24.

וולפסון, ישראל : תולדות היהודים בארצות ערב בתקופות הבערות והתחלת האסלאם. קהיר, 1927.

. יא. עם ישראל ביהודה.

פדרבוש, ש. שלמות היהדות. ראה ע' 31.

416. [צ'רנובין, חיים] רב צעיר. על הזרמים הדתיים של

היהדות באמריקה; הצעה על-דבר יסוד בית-דין הגדול. ניו-יורק, דפוס „אפֿיטודייט פרינטינג קומפאני“, תרפ"ז. 20 ע' 15 : 23.

רופין, א. ההתישבות החקלאית של היהודים ברוסיה. ראה ע' 33.

417. „תרבות“. פולניה. דין וחשבון של הוועד המרכזי מחשון

תרפ"ה עד כסלו תרפ"ה. ורשה, תרבות, תרפ"ה. 64 ע' 15 : 22.

ציורי הוועדה הארצית השלישית.

418. געזעלשאפט פאר יתומים פארזארגונג אויף וואלן. באריכט

פון דער טעטיגקייט פון הויפט־ראט פאר דעם פֿעריאר פון מערץ 1925 ביז יאנואר 1927. צוזאמענגעשטעלט דורך פ. שפילבערג. (ראוונא, דפוס פויגל), 1927.

58 ע' 15 טבלאות של חשבונות וסטטיסטיקה, 22 : 28.

יש גם שער בפולנית.

Л. Г. Зингера, под общей ред. З. Л. Миндлина. Москва, ОРТ, 1927. 43 [6] ״, диаграммы, 15:23.

הספר מטפל בתנועת האוכלוסין היהודים ברוסיה במשך 26 שנה, שעברו מהספירה הכללית האחרונה. במשך הזמן הזה מספר היהודים ברוסיה של עכשו התמעט על 50000 איש ז. א. כמעט 2 אחוזים, באותו זמן, שמספר התושבים לא יהודים התרבה על 28 אחוז. לפי המדינות: באוקראינה התמעט מספר היהודים על 15.7%, ברוסיה הלבנה התגדל על 3.4%; בכל רוסיה חוץ ממדינות אלה—(ז. א. בעיקר בפלכים שהיו מחוץ ל"תחום המושב"), מספר היהודים התרבה על 200 אלף בערך.

המספר הכללי של היהודים בכל מדינות רוסיה ב-1925 הוא 2,454,000 בערך.

408. **Rabin, Israel.** Die Juden in Zülz. (Zülz, Magistrat Zülz OS.), 1926. 44 ״ 16 tab. 14: 22.

Sonderdruck aus der Festgabe zur 700-Jahrfeier der Stadt Zülz OS.

409. **Revere, Amedeo.** Giuseppe Revere; scritti vari raccolti a cura di Amedeo Revere; con prefazione di Piero Sticotti. Roma, Casa editrice Selecta, (1928). 112, [1] ״ 13: 19.

בסוף הספר נמצא פרק על המשפחה היהודית—Revere.

410. **Rosenthal, Berthold.** Heimatgeschichte der badischen Juden seit ihrem geschichtlichen Auftreten bis zur Gegenwart. Mit einer Urkundennachbildung, 10 Lichtbildern und einer Geschichtskarte von Baden. Bühl/Baden, Konkordia, 1927. VIII, 532 ״ 16: 22.

כנראה הצליח המחבר למצא את כל המקורות הנותנים חומר לענינו, והוא ירד בהתעמקות מפליאה לפרושים הפרטים של תולדות היהודים בבן. המקרים ההיסטוריים ומצב היהודים התרבותי והמשפטי מבוררים היטב. הרי זאת עבודה שבלי ספק תהיה בת-סמך לזמן רב. על תקופת ימי הביניים יש רק מעט, אך כידוע, לא באשמת המחבר; נראה כאן עוד הפעם כמה בחוץ לנו שיגלו המקורות הקבורים.

411. **Schwarz, Adolf.** Trauerrede auf den verewigten Ober-rabbiner Professor Dr. H. P. Chajes, am 16. Dezember 1927 im Tempel Wien, Innere Stadt gehalten. [Wien], n. p., 1927. 8 ״ 15: 22.

412. **Simon, H. F.** Aus Walther Rathenaus Leben. Dresden, Reissner, 1927. 30 ״ 13: 21.

= Schriften der Walther Rathenau-Stiftung, Nr. 1.

413. **Stern, Heinrich.** Geschichte der Juden in Nordhausen. Nordhausen, Selbstverlag, 1927. 75 ״ ill. 17: 24.

414. **Українська академія наук. Київ.** Юбілейний збірник на пошану академіка Дмитра Йвановича Багалія з нагоди сімдесятої річниці життя та с'яде-

= Institut d'estudis catalans, seccio historico-arqueologica. Memories, vol. I, fasc. 3.

החכם הספרדי Millàs, פרופיסור לתנ"ך ולספרות העברית בימי הביניים באוניברסיטה במדריד, העומד היום כיוזר בדורו על משמרת חכמת ישראל בספרד, הוציא לאור ל"ג שטרות משנת ד"א ותתל"ג עד שנת ה"א ופ"ח העשויים ע"י סופרי ישראל כתקון חז"ל בכרצלונה, בגירונה ובבולוודון (Besalu) ובמונתשון (Monzen) בארץ קטלוניא, שהיו גנוזים עד עתה בארכיונים דברצלונה וגירונה ואשר לא היו נודעים לחכם Miret, אשר הוציא גם הוא שטרות עבריות מקטלוניא בסיוע החכם היהודי משה שוואב (ב"י R. E. J. כרך ס"ח וב"י Boletín d. l. R. Academia d. l. historia כרך ס"ח וס"ט). והנה היום בידנו אוצר מלא של שטרות קטלוניא מוקדמים מכל אשר היו נמצאים לפנינו בשאר ארצות אירופה. תכנם נוגע לרוב למכירת קרקעות, וגם יש בהם איזה שמרי מעשה ביד, ושטרי אפוסרופסות וגביית כתובה ועוד. כמובן חשובים מאד הם לחקר התפתחות השטרות בכלל. ביחוד הוברר על ידיהם, — מה שנעלמה מעיני החוקרים עד היום — שר' יהודה אלקברצלוני השתמש במ' השטרות שלו לא לבד בספרי הגאונים, כי אם גם בשטרות הנהגים בזמנו ובארצו. על זה ועל כיוצא בזה אדבר בפרט בהוספות להתעודות של יהודי ספרד שיצאו לאור על ידי בקרוב. וגם דברתי במקום אחר (M.G.W.J. 71, 393) על מנהג של עכוב תפלה, אשר הובא מצרפת לכרצלונה. בשטרות אלו נמצאים שמות ר' שמואל הסרדי והרשב"א ובני ששת ובני חסדאי ואנשים אחרים לא נודעים עד היום. יש להעיר על העדים פטר בר' אברהם זצ"ל (ס' ד') דוד בר' יוסף הר"ר בס' ה' מ' ו' י"ג (ע'י אהרון ב' אברהם ב' יצחק ההררי בשו"ת הרשב"א ח"ג ס' ד"ב. מה מעם של ר"ת אלו?), יצחק בן הפרוש ר' מנחם ושי"ע"ם (ס' ט"ז ו"ז כ"ה) על ר' יוסף ראש פלפ"ל (ס' כ"ה), ועל עזרא בר' ראובן צב"י בר' פטר זל"ה (ס' כ"ה). בס' כ"ה ול' המלה זוו נוחגת במקום משקל ולא במקום מסבע, כמו שחשב מיליאם. מה רוצה לומר המלה עירק בס' ו"ט? (ע'י) כמוהו בשטרות של אנגליא הוצאת Davis ע'י ו"ה ור"כ). המו"ל עשה את מלאכתו באמונה וכהלכה וראוי לתודות ותשבחות כל קהל דורשי חכמת ישראל. יהי רצון שיוצליח בדרכו! ותשואות הן גם לר' לוי כהן יליד ירושלם אשר עמד על ימינו!

יצחק בער.

406. **Morus, [Richard Lewinsohn].** Wie sie gross und reich wurden. Lebensbilder erfolgreicher Männer. Mit 24 Tafeln. Berlin, Ullstein, (c1927). 287, [I] ע' 19: 24.

הספר מכיל את תולדות חייהם של רוקפלר, בני משפחת רוטשילד, נובל, מורגן, קרופ, אדיסון, פורד, בליין, לורהולם, סמינס.

407. **Общество ремесленного и земледельческого труда среди евреев (ОРТ).** Об'единенная статистико-экономическая комиссия при Ц.К. Материалы и исследования. Вып. I. Еврейское население СССР. (движение за время с 1897 по 1923 г. и распределение по республикам и поселениям); обработка материала и текст

להסכים לקיטל, שתהלים, ע"ה, נכתב בימי גלות-בבל (עמ' 198—200): כל הסגנון וכל רחבות-ההרצאה מתאימים לזמן יותר מאוחר—לימי בית שני; וכך הדבר גם בנוגע למזמור ק"ו. לעומת זה חשוב ומוצלח הוא הסעיף על האוכלוסים: מספרם של הגולים והשבים (עמ' 53—62), השבון, שעולה בחריפותו ודיוקו על כל מה שקדם לו בנידון זה. על כל פנים, המחצה הראשונה של "תולדות עם-ישראל" לקיטל אינה נופלת בחשיבותה משני הכרכים הקודמים—ואנו מצפים למהציתן השניה ולחמשכה של ההיסטוריה של עם יהודה בימי בית שני בכלל.

יוסף קלוזנר.

401. Kon, Pinchas. Geheimberichte der russischen Gendarmerie wegen Moses Montefiores Besuch in Wilno. Aus dem Wilnoer Staatsarchiv. [Wien], 1927. 6 'P 15 : 23.

Sonderabdruck aus B'nai B'rith Mitteilungen für Oesterreich, Jahrg. 27, Heft 10, Dezember 1927.

402. Kracauer, I[sidor]. Geschichte der Juden in Frankfurt a. M. (1150—1824). Hrsg. vom Vorstand der Israelitischen Gemeinde Frankfurt a. M. Bd. 2. Frankfurt a. M., Kauffmann, 1927. VIII, 553, 4 'P 16 : 24.

בע' 524—533 רשימת המקורות שנדפסו.

את הכרך הראשון ראה ק.ס. שנה ב' ע' 180, הכרך השני מרצה את תולדות היהודים בפפ"מ החל ממלחמת שלשים השנה עד שנת 1824. הספר הוצא לאור ע"י אקמנת המחבר, ג' הדיג קרקאואר, אשר הוסיפה לעבודת בעלה מפתח השמות והענינים וביבליוגרפיה של המקורות הנדפסים. המפתחות האלה נדפסו — בעד שני הכרכים — בסוף כרך ב'.

403. Кулишер М[ихаил] И[гнатъевич]. Великая французская революция и еврейский вопрос. Ленинград, Сеятель, 119 [1] 'P 16:23.

(Общество распространения просвещения между евреями).

המחבר נותן סקירה כללית על תולדות היהודים הפורטוגזיים בדרום צרפת והיהודים הגרמנים באלזס-לוטרינגן. אח"כ הוא מרצה על השתלשלותה של שאלת היהודים בזמן המהפכה הצרפתית הגדולה: דרישות היהודים, הוכחות באספה המיוחדת, הכרות שהורו היהודים ב27 לספטמבר 1791.

404. Levinson, A[braham], ed. Dr. Spivak memorial issue [of] The Sanatorium. (Denver, Colo, Jewish consumptives' relief society), 1927. 23, I 'P 23:30.

=The Sanatorium, v. 22, no. 4, 1927.

עם תמונתו של ספיבק.

405. Millas i Vallicrosa, J. Documents hebraics de jueus catalans. Barcelona, Institut d'estudis catalans, 1927. 107 'P 33 facs. plates, 22 : 28.

הספר „תולדות עמי-ישראל“ של רודולף קיפל נחשב לאחת מן היותר טובות — אם לא היותר טובה — שבהיסטוריות הישראליות בכל הלשונות; ועוד בשנת 1923 יצאו שני הכרכים הראשונים מספר זה בהוצאה ששית. אבל שני הכרכים הללו כללו את תולדות ישראל מראשיתו ורק עד חורבן בית ראשון. על ההיסטוריה הישראלית מכאן ואילך לא פרסם קיפל כרך חדש עד היום. ואולם — כדבריו בהקדמתו — עוד לפני עשר שנים התחיל ממשיך את „תולדות עמי-ישראל“ שלו מגלות-בבל ואילך. המחצה הראשונה של כרך שלישי מספר זה יצאה לפני חדשים אחדים, והיא כוללת כמעט ב-300 עמודים רק קצת יותר מתולדותיה של גלות-בבל עצמה. היא מסתיימת, בהרצאת המאורעות העולמיים, בדריוש הראשון. אבל באמת אינה מגעת בספור מאורעותיהם של העולים אלא עד הכרזת-כורש. המחצה השניה של כרך ג', שצריכה להופיע בעוד חצי-שנה, תמפל, ודאי, במאורעות של שוכת-ציון כולה.

בכל המעלות, שבהן מצטיינים שני הכרכים הקודמים של קיפל, מצטיין גם כרך שלישי זה. זהירות מרובה בהחלטות, מדעיות מחמרת וקפדנית, השתלשלות גמורה על כל החומר ממקורות ראשונים ובקיאיות עצומה בספרות המדעית המקצועית בכל הלשונות (זולת עברית, לצערנו!) — כל אלו המדות המשובחות של קיפל בולטות וניכרות גם בכרך זה. אין הוא משה. אבל הוא זהיר וזהירות מדעית מרובה. יודע הוא את כל החדושים המפתיעים של המבקרים הקיצונים ומביא אותם בחשבון, אבל אינו להוט אחריהם ואינו מקבלם בלא שיקול-דעת ארוך, שעל-פי רוב הוא — שיקול-דעת זה — גורם לדחייתם. מעלות אלו מחבבות היסטוריה ישראלית זו על כל אנשי-מדע, משמרים ורדיקאליים, יהודים ונוצרים.

ומה שמצוין את החלק הנוכחי ביוחד הוא — הקישור הפנימי העמוק, שקיפל מקשר את המאורעות הישראליים, המדיניים והרוחניים, במאורעות העולמיים. על-ידי כך לא רק הוא מפיץ אור על המחפכה בחיי-ישראל, מהפכה יחידה במינה בהיסטוריה האנושית, שבאה בסוף ימיה של גלות-בבל, אלא עושה אותה כמעט מובנת מאליה. הכתאקסמריסקית של נבוכדראצר (עמ' 1—9), נבוכדנאד (עמ' 11—20), כורש (עמ' 268—285) ודריוש (עמ' 292—298), הן מזהירות; והן מבארות הרבה מן המאורעות מאליהם. בכשרון מפליא תאר קיפל את הזעזועים ואת התקוות, שקמו וצמחו בקרב „גולה“ היהודית בבבל בימי נצחונותיו הראשונים של כורש (עמ' 130—133, 205—207). בפרק הגדול על יחזקאל הפעים קיפל את התכונה הרצינית, הגראנדוזית, המגעת לידי אכזריות, של הנביא (עמ' 166—168). מעניין הוא הסעף על „פאראפסוֹסִי וגיה“, שבו מבואר הכשרון המיוחד של הנביא לראות למרחוק (Fernsehen), מה שקיפל מחזק על-ידי ראיות הרבה מספרו של E. Mattiesen, Der jenseitige Mensch, 1926 (עמ' 147 והערה 3, 151—158, 258—263). אין כמותו בכרך זה, שהכיר את הערך ההיסטורי-העולמי של התשובה מתוך הסתכלות-עצמית (Selbstbesinnung), שתפסה בסוף ימיה של גלות-בבל את „גולה“ היהודית (עמ' 186—190). הפרובלימה של שירי „עבדי-הוה“ — זו השאלה, שספרית שלמה נוצרה עליה, מתגוללת כאן לפנינו ברחבות מרובה; ואולם הפתרון אינו מספיק, לדעתי: כל פתרון, שיביא בחשבון רק אישיות פרטית — אפילו בצירוף הנביא עצמו (עמ' 222—257), ולא את עמי-ישראל (עיין: י. קלוזנר, הרעיון המשיחי בישראל, הוצאה ב', ירושלים תרפ"ז, עמ' 99—104), לא יבאר את כל הדברים העיקריים, שנכללו בשירי „עבדי-הוה“, כמו שלא באר אותם החוקר סלין, שהחליף את דעתו שלש פעמים: קודם לכן היה „עבדי-הוה“ זה זורובבל, אחר-כך — יהויכין, ולסוף — אפילו משה רבינו („עבד-ה'“) בכבודו ובעצמו. כמו-כן קשה

= Judaisme; études publiées sous la direction de P.-L. Couchoud, VIII. תולדות שחרור היהודים בגרמניה ובצרפת, מיוסדות על תעודות ומקורות מכל המינים. שאסף אותם המחבר בהריצות גדולה. הפרק הגרמני נמשך מן הרמב"ם עד הרומנטיקה. הפרק הצרפתי מכיל המהפכה הגדולה ותקופת נפוליון. המחבר נתן עבודה עצמית, רבת ערך. המבוא מכיל קצור תולדות היהודים בכלל.

396. Heppner, A. Aus Vergangenheit und Gegenwart der Juden und der jüdischen Gemeinden in den Posener Landen, von A. Heppner und J. Herzberg. Heft 24. Breslau, Selbstverlag, 1927. פ' 921—960. 15: 23.

. החבורות הקודמות הופיעו בשנות 1904—1921.

397. Höxter, Julius. Quellenbuch zur jüdischen Geschichte und Literatur. Teil II, IV. Frankfurt a. M., Kauffmann, 1928. 14: 21.

T. II: Spanien. VII, 132 ע'.

T. IV: Europäische Länder in der Neuzeit. VII, 169 ע'.

החלק השלישי ראה ק.ס. שנה ד' ע' 126.

החלק השני של הספר יקר הערך הזה כולל את התקופה הספרדית. הרביעי מתחיל בגרוש היהודים מספרד ומגיע עד סוף המאה ה-18. המופסים הנבחרים מראים על חיי היהודים בתרכיה, הולנד, איטליה, פולין, גרמניה. חלקים רבים תורגמו הפעם הראשונה בשביל הספר הזה מתוך מקורות שאינם פתוחים רק ליחידים. הספר, אשר יש לו ערך מדעי אמת, מכיל חלקים רבים בעלי חשיבות גדולה לתולדות היהודים ולתולדות תרבותם. מפתח המקורות בסוף.

398. Iонтоп, Н. „Работа“ Бѣлой арміи Юденича по „еврейскому вопросу“; готовившійся погром над евреями Петрограда. На основаніи личных переживаній очевидца, участника Сѣв.-зап. арміи, и документальных данных. Тарту, тип. Лаакман, 1928. 15 פ' 15: 23.

399. Josephus Flavius. Josephus; with an English translation by H. St. J. Thackeray. In eight vol. v. 1: The life.—Against Apion. London, Heinemann, 1926. xx, 425 פ' 11: 17.

The Loeb classical library.

ההוצאה החדשה הזאת תופיע בשמנה כרכים. הכרך הראשון מכיל את חיי יוסף ואת הספר נגד אפיון; את הנוסח היווני ואת התרגום האנגלי. הנוסח של החיים" מבוסס על ההוצאות של ניוה ושל נבר, אולם במקומות רבים סר המו"ל מן הנוסחאות האלה.

400. Kittel, Rudolf. Die Zeit der Wegführung nach Babel und die Aufrichtung der neuen Gemeinde. 1. u. 2. Aufl. Stuttgart, Kohlhammer, 1927. VIII, 298 פ' 16: 24.

= Geschichte des Volkes Israel, Bd. 3.

את הקודמים ראה: ק.ס. שנה ב' ע' 22.

מן הפרטוגלים. לא פעם קבלו היהודים משרות גבוהות בהממשלה ובצבא (הפעם הראשונה בשנת 1688). בראשית המאה ה-18 באו יהודים אשכנזים אל הארץ. אצל כי היהודים הפורטוגלים הבישו עליהם בבוז; רק בשנת 1852 התמוגו. במשך המאה ה-18 נלחמו היהודים מלחמות קשות מאד נגד עבדים כושים מורדים («כושי-השיח» Maroons). בערך 1770 שומעים על מעשים של אנטישמיות. בין הגזרות היתה אחת, שאסרה ליהודים לבקר את התיאטרון, והיהודים יסרו תיאטרון משלהם, שפרח עשרות רבות של שנים. גם אגודה ספרותית בשם «Docendo docemur» היתה להם. ב-1788 כתבה הקהלה ע"י חמשה באי"כ ספר «תולדות היהודים בסוריינם» בצרפתית, שתרגם אח"כ לתולדות. בסוף המאה ה-18 בקשו מספר יהודים «צבועים» להקבל בקהלה. — הקצורים האלה מראים בכמה דברים מעניינים עוסק הספר הקטן.

• Еврейская Летопись. Сборник 4-й.

ראה ע' 52.

Еврейская Старина. Т. XI и XII.

ראה ע' 52.

391. Elbogen, Ismar. History of the Jews after the fall of the Jewish state. Cincinnati, Dept. of synagog and school extension of the Union of American Hebrew congregations, (c1926). ix, 237 'פ facs., pl., ports. 13 : 19.

הספר הוא יותר מתרגום ספרו של אלבוגן הגרמני; המחבר הוסיף עוד פרקים חדשים אחרים. בפרט בנוגע לתולדות היהודים בזמננו. ביבליוגרפיה נבחרת, שחמספקה כפי כונת התרגום בחבורים באנגלית, נספחה לספר, וגם 16 תמונות.

392. Fattori, Onofrio. Luigi Luzzatti. San Marino, typ. Arti grafiche sammarinesi, 1927. 10 'פ 17 : 24.

Estratto da „Museum“, anno XI, n. 1.

עם תמונותו של לוצצטי.

393. Floriano, Antonio C. La aljama de judios de Teruel y el hallazgo de su necropolis. Teruel, typ. „La Voz de Teruel“, 1926. 36 'פ 5 pl. 15 : 23.

Memoria de excavaciones, num. 1.

394. Hachenburg, Max. Lebenserinnerungen eines Rechtsanwalts. Düsseldorf, Neue Brücke Verlag, (c1927). 352 'פ 16 : 24.

עם תמונת המחבר.

מחבר ספר-זכרונות זה הוא יהודי גרמני בן משפחת רבנים ומשפחת סוחרים. אשר עליה לגדולות, השפיע בהרבה על הפוליטיקה של החשכלה בארץ בארץ וא"כ גם בגרמניה כלה. המחבר הוא לפי המיפוס שלו ולפי השקופתו מתבולל-בהכרח. הספר מכיל גם פרק גדול על אנטישמיות.

395. Hagani, Baruch. L'émancipation des Juifs. Avec une préface de Charles Guiguebert. Paris, Rieder, 1928. 270 'פ 12 : 19.

דהיינו, בעבודת האדמה. מושג זה הביא גם ברכה מרובה וגם נזק רב אבל לא נעמוד על זה כאן. חשוב, שאסוציאציה נפשית זו פועלת גם מצד אחר. לא רק מי ששב לארץ ישראל צריך לשוב גם לעבודת אדמה, אלא יהודי, ששב לעבודת האדמה באיזה מקום שהוא צריך לשוב... ליהדות הקדמונית. מובן שהזיונות נפשיים אלה אינם נתפסים באמצעים ספטיסטיים, אבל אי אפשר לא לשים לב לעובדה שהמתיישבים הראשונים בפלך הרסון קראו לכפריהם בשמות עבריים: "שדה מנוחה", "נהר טוב", "יפה נהר"... אם לא נשכח, שזה קרה לפני יותר ממאה שנים ובאקלים הקר של המציאות הרוסית המפורסמת של אוחו הזמן—או נצטרך להודות שכאן פעלו איזה כחות חזקים.

לסוף יורשה לנו להביע את תקותנו, שהמחבר הנכבד יוסיף לעבוד בשטח זה ובמשך הזמן ירחיב ויעמיק את גבולותיו. ראוי הוא נושא זה, שיקדישו לו זמן וזכר.

דוד ויסמן.

387. **Cassuto, Alfonso.** Gedenkschrift anlässlich des 275 jährigen Bestehens der portugiesisch-jüdischen Gemeinde in Hamburg. Mit Aufzählung der portugiesisch-jüdischen Rabbiner in Hamburg und der in Hamburg, Altona und Glückstadt gedruckten Bücher portugiesisch-jüdischer Autoren. Amsterdam, Hertzberger, 1927. 31 'v' ill. 16: 24.

388. **Хейфец, И[лья] Я.** Мировая реакция и еврейские погромы. Т.1-2. Харьков, Государственное издательство, 1925. 15:23.

T. I. : Польша 1918-1922. 256, [1] 'v'.

" 2. : Венгрия 1918-1922. 248, [1] 'v'.

הספר נכתב בזמן המאורעות והכף אתריהם: בשנות 1919-1929. הכרך השלישי ממלא בפוגרומים שבאוקראינה—המחבר השתמש בחמר נדפס, בספריהם של עדי-ראיה וגם בחמר רשמי בלתי נדפס של הממשלה הסובייטית—המחבר נותן לפוגרומים באור כלכלי.

389. **Comité des délégations juives, Paris.** Les pogromes en Ukraine sous les gouvernements ukrainiens (1917—1920); aperçu historique et documents ... Paris, 1927. [5], 99, 144, [2] 'v' 14: 23.
עם 8 ע' צילומים.

390. **Dentz, Fred[erik] Oudschans.** De kolonisatie van de Portugeesch Joodsche Natie in Suriname en de geschiedenis van de Joden Savanne. Amsterdam, Hertzberger, (1927). 63 'v' 16: 24.
על סמך חקירות בארכיונים ומקורות עתיקים עוסק הספר בהתיישבות היהודים הפר-סוגלים-הולנדים בסורינים (צפונה מברזיל). נמצא כי שנת 1639 היא הראשונה שבה יש הוכחה על ישוב יהודי בארץ. היהודים התגאו לעזר להולנדים במלחמתם נגד הפורטוגלים מרכאיהם בעבר, אבל שמרו את השפה הפורטוגלית לזמן רב (עד 1837) בתור שפה רשמית, כמו גם בתולד. אליהיהודים מהולנד שישבו בסורינים, נספחו יהודים מאנגליה ויהודים שסבלו בברזיל

המחבר נותן לנו רק את ההיסטוריה החיצונית של ההתישבות הנדונה, כלומר הוא מספר רק על הפעולות של הביורוקרטיה הרוסית במקצוע זה. החיים הפנימיים של המתישבים מופיעים על הכמה רק במדה שזה נחוץ בשביל הבנת נפתולי הביורוקרטיה בעבודתה „הקולוניזציונית“. כל ההיסטוריה הפנימית, כלומר ההיסטוריה של החקלאות העברית החדשה הזאת, עליותיה וירידותיה וסבותיהן, כל זה אינו קיים בשביל המחבר, לכל הפחות הוא אינו מבאר אף במלה אחת, מדוע הוא עובר עליה בשתיקה. אמת היא שלכתוב היסטוריה איקונומית פנימית זו חרבה יותר קשה מלכתת רק את ההיסטוריה החיצונית. בשביל האחרונה קיימות העבודות של המנוח ניקיטין ועכשיו נתופסו עליהן גם הארכיונים של המוסדות ששפלו בהתישבות זו—בה בשעה שבשביל ההיסטוריה הפנימית אין הרבה עבודות קודמות ומה שיש דורש זהירות יתרה. בכל אופן אם מצד ההיסטוריה החיצונית אין בהיסטוריה של המושבות היקסטריונסליות שום חדוש, והמחבר היה אולי רשאי, לדלוג עליה, הרי מצד האיקונומי—לו המחבר טפל בו—אי אפשר היה לעשות ככה. להפך, עד כמה שידוע לנו, המושבות של פלך יקסטריונסל עולות במובן החקלאי על חברותיהן שבפלך חרסון. זה יוצא גם מהחומר, שמזכיר המחבר עצמו, למשל מדברי זימצוב ואוליניקוב, אבל על דברים של הללו אפשר היה להוסיף כהנה וכהנה.

ובכן, הספר שלפנינו מוקדש רק להיסטוריה החיצונית של ההתישבות העברית ברוסיה ורק להלק אחד שלה, למושבות של פלך חרסון. אבל בגבולות אלה הוציא המחבר דבר מתוקן, וספרו יקרא בעונג ובתועלת לא רק על ידי מי שמתעניין ביהוד בנושא זה אלא על ידי כל קורא סתם. מן הפרק הראשון אנו רואים שכל האלמנטים של פתרון חדש זה, ההתישבות החקלאית העברית ברוסיה, עברו אליה בירושה מפולניה, יחד עם היהודים עצמם. כבר כאן אנו מוצאים את כל הנמוקים והתקוות שבחוגים רשמיים תלו בדרך חדשה זו, על אדמת פולניה הופיע גם המשכיל הראשון, אברהם הירשוביץ, שהשיבה לחקלאות היתה לחלק מהפרוגרמה הלאומית שלו ושהעמיד אחרי כך כל כך הרבה תלמידים. אחר כך עובר המחבר להשתלשלות הענינים ברוסיה וזה על סמך חומר ספרותי עשיר וחומר ארכיוני גדול, שבעבודו השקיע כנראה המחבר הרבה זמן וכת. המחבר יודע לבחור ולעבד את החומר הדרוש וגם להרצות אותו באופן יפה. הוא אינו שוכח את הצד הפנימי של המאורעות, כלומר את הריאקציה שהפוליטיקה הממשלתית הרוסית הולידה בקרב היהדות הרוסית וראשית כל בין המשכילים שלה. ויחד עם זה אין הוא צף רק על פני ה„ספרות“ הקלים אלא מתעמק לפניו הינמיקה האיקונומית, זו שמכחול וזו שמבפנים, רושם נעים עושה ביחוד הדבר שהמחבר מתרחק מכל אפולוגיה, מלבד כמובן האפולוגיה, המסוגלת בעובדות עצמן.

על העובדות כשהן לעצמן אין אנו יכולים לעמוד כאן, אבל בדרך כלל צריך להגיד שהיסטוריה זו מולידה בראש הקורא אסוציאציות מרובות מהמאורעות של עשר השנים האחרונות. נזכיר למשל השפעת „סנהדרין“ של גפוליאן על עמדת ממשלת רוסיה בענין ההתישבות ועוד ועוד הרבה מומנטים מענינים אחרים. קנה המדה הוא אחר, החיצוניות היא אחרת, אבל בדרך כלל אין הרבה חדש תחת השמש. אולי רק על פרט אחד כדאי לעמוד קצת.

בספרות שלנו עמדו כבר מוזמן על הקשר החזק שבין השיבה לחקלאות ובין הציוניות. בלבו של סתם יהודי ה„שיבה לעבודת האדמה“ קשורה עם „אדמת אבות“. לפי מושגיו, יהודי שבא לארץ ישראל צריך לעסוק במה שעסקו אבותיו כשישבו בארץ,

идеология-хозяйство-быт; по архивным материалам.
Москва, Сабашниковы, 1928. 200 'у 16:24.

הספר מוקדש לאחד הנסיונות החברתיים המעניינים ביותר. אלפי אנשים הרחוקים מחקלאות, אנשים שנעקרו מהאיקונומיה המסורתית שלהם, במקצת מסבות איקונומיות—עורך ההצעה על הדרושה, במקצת מסבות פוליטיות—גזרות ורדיפות חדשות נגד היהודים ברוסיה בתחלת המאה שעברה—עוברים בלי רצון או אפילו נגד רצונם לחקלאות, לחקלאות הרוסית הפרימיטיבית שלפני מאה שנים, ובמקום, שהיה אז יותר פראי, משהיה לפני דור אחד „המערב הרחוק“ של ארצות הברית של אמריקה או ערבות הפמפסיס באגרנטינה. ברור, כמה נסיון זה מעון למוד. ראשית, כפרק חדש בהיסטוריה של היהדות הרוסית, ולא רק מצדה החקלאי: לא פחות מענין גם הצד האידאולוגי שבדבר. אבל חשיבות הדבר מונחת לא בעבר בלבד: ידיעתו חשובה מאוד גם בשביל העתיד. עד כמה ומשום מה הצליח או לא הצליח נסיון ראשון זה—וזהו שאלה שגם אנו בארץ יכולים ללמוד ממנה הרבה.

אולם נדמה שלנסיון חברותי זה יש גם ערך כללי-מדעי. מצדו הסוציולוגי נסיון זה דומה בהרבה למושבות הסוציאליסטיות, שנוסדו על ידי האוטופיסטים הגדולים ותלמידיהם באמריקה, בקירוב באותו הזמן, התישבות שגם היא היתה בעיקר חקלאית וגם כן ברובה מורכבת מחומר אנושי, הרחוק מחקלאות. ההבדל שבין שני הנסיונות האלה הוא חיצוני בעיקר. במושבות הסוציאליסטיות הנוכחות רצו אנשים בתוקף האידאולוגיה החדשה שהרגישו בקרבם, לשנות את האיקונומיה, שבה היו נתונים קודם לכן, ובמובן זה נסיונות אלה יכולים לתת חומר לתשובה על השאלה הגדולה, עד כמה גדול כחה של אידאולוגיה לשנות איקונומיה עתיקה בת אלפי שנים. במושבות החקלאיות העבריות אנשים בעלי אידאולוגיה עתיקה הופלו בחזקה לזרועותיה של איקונומיה חדשה להם, חקלאות, והשאלה היא, אם ומתי איקונומיה חדשה זו שינתה או חידשה את האידאולוגיה העתיקה שלהם.

מה נותן לנו ספר זה מבחינות אלה?

ראשית, צריך להגיד, ששם הספר הוא קצת יותר רחב מתכנו, וזה משני הצדדים. ראשית, מצד החיצוני. כידוע, התרכזה ההתישבות החקלאית העברית ברוסיה העתיקה בשתי נקודות, בפלך חרסון ובפלך יקטרינוסלב. והנה, כדי ששם הספר ותאים לתכנו, צריך היה לכתוב על השער שלו: א. המושבות בפלך חרסון. כי על המושבות העבריות שבפלך יקטרינוסלב לא מדובר כלל בספר שלפנינו. רק בסופו—ע' 194—עומד המחבר על העליה הרביעית, לפי שהוא קורא לה, כלומר על יסוד המושבות בפלך יקטרינוסלב ואומר ש„משעמם וקשה“ לכתוב עליה, מפני שעל עליה זו נשתמרו רק מעט תעודות, והללו אינן אלא חזרה על התעודות הקודמות.

אבל הנהה זו אינה מדויקת כשהיא לעצמה. מהמחבר הנכבד נעלם כנראה, שהמושבות בפלך יקטרינוסלב נמצאו במשך הדורות האחרונים תחת אדמיניסטרציה מיוחדת שהיתה בקרבנות, בעיר מיופול, פלך יקטרינוסלב*, ולאדמיניסטרציה זו היה ארכיון עשיר משלה. אבל הדבר אינו נכון עוד משעם אחר, ובוה אנו עוברים לצד הפנימי של העבודה הזאת.

* „Попечительство еврейских колоний“
Екатериносл. губ.“

380. ריינווייץ, אברהם. דער איד אין קאנאדע. (מאמעריאלען צו דער געשיכטע פון די קאנאדער אידען.) באנד 2. (טורנטו), „קאנאדע“, 1927. ע' 248—340. 15 : 23.

את הראשון ראה: ק. ס. שנה ג' ע' 55.

Abrahams, Israel. Jewish studies in memory of ...

ראה ע' 55 מספר 234.

381. Агурский, С[амуил]. Еврейский рабочий в коммунистическом движении 1917-1921; перевел с евр. Г. Майзель. Минск, Гос. Изд. Белоруссии. 1926. 244 ע' 15 : 23. עם תמונות. עמ' 238—244 רשימת העתונות הקומוניסטית בשנות 1918—1921. ספר ביודית ראה ק.ס. שנה ג' ע' 57.

382. Anklam, K. Die Judengemeinde in Aurich. Frankfurt a.M., Kauffmann, 1927. 15 ע' 15 : 23.

383. Bernstein, Herman. The history of a lie; "The Protocols of the wise men of Zion"; a study. New York, Ogilvie pub. co., issued by "Israel's messenger" Shanghai, China, 1928. [2], 74 ע' 14 : 22.

384. Blitz, Samuel. Nationalism a cause of anti-semitism. New York, Bloch pub. co., 1928. XIII, 157 ע' 13 : 19.

בעמ' 152—157 ביבליוגרפיה.

סיבת שנאת־היהודים היא, לפי דעתו של המחבר, ה„נציונליסמוס“, כלומר השאיפה של כל עם ועם בעל מבנה פוליטי מיוחד להטיל את „נפשו הקבוצית“ (group-mind) על כל קבוצה אחר אשר נפגש עמו. מכיון שהיהודים הם המעוט בכל מקום ומקום, סובלים הם בכל מקום. שאלת המעוטים תפתר רק אז, כשיתקומו במקום המדינות הקטנות השואפות לשוויון כל תושביהם במנהג, במחשבה ובמסרת — מדינות גדולות מורכבות מקבוצים רבים ושונים.

385. Boehl, F[rants] M. Th. Nieuwjaarsfeest en koningsdag in Babylon en in Israël. Rede uitgesproken bij de aanvaarding van het hoogleeraarsambt aan de Rijksuniversiteit te Leiden op 23 november 1927. Groningen, Wolters, 1927. 34 ע' 16 : 24.

386. Боровой, С[аул] Я[новлезич]. Еврейская земледельческая колонизация в старой России; политика

377. לעקאש, בערנארד [Bernard Lecache]. ווען דאס פאלק
ישראל שטארבט. פון פראנצויזיש ש. ז. ווארשע, גאלדפארד, 1927. 240 ע'
19 : 13.

חומר ע"ל הפוגרומים באוקראינה שאספ המחבר בזמן נסיעתו לרוסיה למטרה זו
בקשר עם משפט שורצבורד.

378. מארק, יעקב. גדולים פון אונזער צייט. מאנאגראפיעס
כאראקטער-שטריכען און זכרונות. ניו יארק, (אריאס פרעס), תרפ"ז. 384 ע'
23 : 14.

עם תמונת המחבר.

חספר מכיל מונוגרפיות של שלשים וארבעה גדולים—רבנים, עסקנים, סופרים וסתם
אנשי-שם. בתוכן מוזכרים אלה שהמחבר דן עליהם, והם: אברהם אליהו תרכבי, ר' איצעלע
פאנעוועזער (ר' יצחק יעקב רבינוביץ), אליעזר גורדון, אלעזר אשלם, בוקי בן יגלי (ד"ר י.
ל. קצנלסון), דוד גורדון, דוד גינצבורג (ברון), דוד פיינבערג, ר' הירשל קאוונער (ר' צבי
רבינוביץ), ר' הלל סאלאנטער (מליקובסקי), ר' חיים סלוביצקי, ד"ר יהודה ליב קאנטאר, ר'
יהושע העליר, ר' יעקב יוסף (רב הכולל בנחורק), ר' יצחק אלחנן (ספקטאר), ר' יצחק
בלאזער, ד"ר יצחק דילק, ר' ישראל סאלאנטער, ר' מאיר מיכל שאטער (רבינוביץ), מלבי"ם
(ר' מאיר ליבוש; קעמפענער), מינסקער גדול (ר' ירוחם ליב פרלמן), ר' מרדכי ערנסכרג,
ר' משה איצל פאנעוועזער (ר' משה יצחק הלוי), מתתיהו שפראשון, ד"ר עזריאל העדסהימר,
ר' עלינקע קראטינגער (ר' אליהו לינינסון), ר' פינחס רוזנבסקי, קלמן שולמן, קעלמער מגיד
(ר' משה יצחק), שאול פינחס רבינוביץ (שפר), ר' שלום בער שניאורסן (מהרש"ב), ר'
שמואל מוהליבר, שמואל יוסף פין, שמחה יוסף זיו.

אולם „אגב אורחא“ נזכרים גם המפורסמים האלה: אברהם מאפו, אד"ם הכהן,
אייזיק מאיר דיק, פרופ' בקשט, ר' בנימין דיסקין, ברפמן, הירש דיינאווי, ר' הירשעלע ברוידע,
פרופ' חולנסקי, ח"י גורלנד, יהודה ליב גורדון, ר' יוסף זינדל, יעקב ליפשיץ, יעקב ספיר,
דוידענבלום, דוידענבאהל, ליפמן ליפסקין (כנו של ר' ישראל סלנטר), ד"ר מאיר לעהמן, ר'
מענדל חייק, מרדכי אהרן גינצבורג, ניסן רוזנבל, נצ"ב, שלמה פיינבערג, שמואל פוליקוב,
ד"ר פינסקער, פירקוביץ, ד"ר שמשון רפאל הירש.

כשהחיים שוטפים כסדרם, אז איננו נזכר ונרשם כל-כך חלופו של דור; אבל בשעת
חירום, בהשתער האירונרמליות, אז אין הדור „חולף“ כי אם „הולך“ לו לעולמים וטובע
בנשיה ... מר מרק בזכרונות-ירמסות אלה הציג רבים מה„גדולים“ מהיות נמחים מוכרון
כל, ובשכר זה ראוי הוא לברכה וגם לכפרה על הבלטת האניות של עצמו והעניות ממעש
של אחרים מעסקני צבור, כביכול ...

ח. ש. ניי הוויזען.

379. קיפער, מ. 10 יאר אקטיאבר-רעוואלוציע; די אקטיאבר-רעווא-
לוציע און די אידישע ארבעטנדיקע פון אוקראינע. קיעוו, „קולטור-ליגע“, 1927.
142, [1] ע' 15 : 23.

עם טבלאות.

370. **Guttman, Jacob.** Fest-und Sabbathpredigten. Frankfurt a. M., Kauffmann, 1926. xi, 323 פ' 15 : 23.

371. **Harris, Rendel.** What was the afikoman? Cambridge, Heffer, 1927. 13 פ' 15 : 24.

= Woodbrooke essays, no. 2.

372. **Hertz, J[oseph] H[erman].** Opening and concluding addresses. London, Oxford university press, 1927. 27 פ' 14 : 21.

373. **Schulman, Samuel.** "God and modern Gods"; preached Sunday, December 11, 1927. "With Forum supplement". New York, Congregation Emanuel, 1927 (?). 19 פ' 14 : 20.

374. **Schulman, Samuel.** Science, ethics, religion and Dr. Freud; preached Sunday, January 8, 1928. "With Forum supplement". New York, Congregation Emanuel, 1928. 23 פ' 14 : 20.

375. **Tefillot.** A noite de Shabbath (segundo o rito português); arranjo e tradução por A. C. de Barros Basto (Ben-Rosh). Porto, Comunidade israelita, 1927. 34 פ' 12 : 18.

היסטוריה ומדעים הקרובים אליה.

בְּלִקְנֵדָה, י. החשמונאים או מלחמת החרות. ראה ע' 19.

376. בְּרִנְשְׁמַיִן, ש[מעון]. בחזון הדורות. מסות ורשומות. ניו יורק, בֶּלֶד, 1928. 223 ע' 15 : 23.

ה ת ו כ נ :

- א.—מן הדורות הראשונים. ר' אישתורי הפרחי. ר' שמש אלקבין. שבתי צבי. יהודה ליאון אברבנאל. אוריאל אקוסטה. דוגמת חיי אדם (לאוריאל אקוסטה). יוסף דילמידיגו.
- ב.—מן הדורות האחרונים. ד"ר אהרן גולדנבלום ותקופתו. חיים זליג פלוגינסקי ואלכסנדר הלוי צדרכובים. ראובן בריונין. אחד העם. דוד סימנסון. אברהם דיסין. מיכאל אוסיפוביץ גרשנון.
- ג.—דורות וספרים. גאון הארץ. חזון הגאולה בשירת ישראל. צער האומה. יגון הדורות. שירי הזעם. דור לוחם.

כשדא, צ. שבטי יעקב ונצורי ישראל. ראה ע' 27.

צ'ין. מאסף החברה הא"י להיסטוריה ואתנוגרפיה. ראה ע' 14.

שמחוני, י. נ. דברי ומי ישראל. ראה ע' 34.

Wesen des Doppelgängers. München, Allgemeine Verlagsanstalt, 1927. 282, [1] ע' 13:18.

עם תמונות.

366. **Levi, Eliphas.** Dogma und Ritual der hohen Magie [by] Eliphas Levi (Abbé Alphons Louis Constant). Barth, 1927. 2v. 273, [1]; 341, [1] ע' 14:22.

Bd. 1: Dogma. Bd. 2: Das Ritual.

ספרי אליפו לוי, בתור תעודות מסוג מיוחד, ראויים בלי ספק להתפרסם בתרגום חדש כי הנזיר והכהן המנוודה שכתבם הוא בתקופה החדשה המחולל המפורסם ביותר של התנועה הסורית שנקראת "קבלה נוצרית". חלק גדול מן השמה החשובה שקבע אליפו לוי יצא מדמיונו הקודח, אך ערב בה גם חומר סודי אמתי ישן, בפרט מן הקבלה היהודית. בתערובת הזאת הויקן קצת כתביו, שנקראו תמיד הרבה, בהביאם לידי דעות מוטעות ע"א הקבלה היהודית. צריך לקרא אותם בתור תעודות על החכמה הנסתרה של המאה ה-19; במובן הזה הם מרבי לקח.

ט. תפלה ועבודה, דרשות.

[אוסטרוב] אסטראוו, ת. ל. תנחומא בר יצחק. ראה ע' 16.

367. [אורליאנסקי] ארליאנסקי, צבי הירש. דרשות שנים ועשרים דרשות מהשלב מאות דרשות ... כרך שני. ניוירוק, דפוס אריאס, 1927. 174, [2] ע' 15:23.

הכרך הראשון יצא בשנת 1922.

אשקר, מ. הלל וזמרה. ראה ע' 17.

368. בנימין בן מאיר. אמרי בנימין על התורה ... נדפס פעם אחת בעיר טרנפל בשנת תקע"ד ... לודו, שמשעטשינסקי, תרפ"ו. 100 ע' 21:15.

מרגליות, י. א. ז. אשרי האיש. ראה ע' 29.

[שורצמן] שווארצמאן, ב. מ. בין ישראל לעמים. ראה ע' 34.

שפירא, א. י. נתיבות שלום. ראה ע' 34.

369. אש, נחום. א טריוסמיווארט פארץ יודישען פאלק (דברי נחמה) געהאלטן פון הרב ... אבד"ק משענסמחוב. משענסמאכאו, שמואל יוסף אש, תרפ"ד. 77 ע' 13:19.

היסוד לספר הם שבתי מהר"ן בעברית ויודית. בהקדמתו (ע' 1—40) מרגיש המחבר את המקום החשוב, שהפסח א"י בתורת החסידות, ומספר על עליית החסידים לא"י. המחבר סובר שתאור גסיעתו של מהר"ן אינו מכיל שום גוומאות והיות ויכול לשמש בתור תעודה היסטורית חשובה.—ההוצאה יפה.

360. זעזעה, ש[מואל] צ[בין]. רב ישראל בעל שם טוב. זיון לעבעק, לעהרע און ווירקען. (פינפטע אויפלאגע). I/II. [ניו יורק], פייערברג, [1927]. 247, 251 ע' 13: 19.

361. Bloch, Chajim. Le Golem. Légendes du ghetto de Prague. Traduit par François Ritter. Strasbourg, Heitz, 1928. [vi], 237, [1] ע' 13: 18.

אחרי התרגום האנגלי של „האגדות על הגולם“ בא עכשיו תרגום צרפתי בלשון נעימה. המחבר בעצמו כתב לו הקדמה חדשה, שבה הזכיר גם את העובדה המעניינת כי המשורר הגרמני אחים פון ארנים בנה את ספרו „איזבלה ממצרים“ על אגדת הגולם. אנחנו משערים שהוא אוהבו ברגמנו לקח את הדידיות האלה מתוך שודט, Jüdische Merkwürdigkeiten שלשונו נזכר גם אצל בלדן. האגדות שהביא בלדן אינן נוסח ישן כי אם זיוף חדש כמו שהראה שלום בק. ס. א' ע' 104—106.

362. Bloch, Chajim. Lebenserinnerungen des Kabbalisten Vital. Leipzig, „Asia Major“, 1927. 179 ע' 12: 18.

ס' התענוגות למהרש"א, שבלדן תרגמו, ראוי בודאי להתפרסם בקהל רב. אפשר להזכיר מתוכו במשל נכבד עד כמה מתאימים בנפש מיסתיקון גדול החזיון הסודי והחיים העצמיים. רב המאורעות, שרח"ו מספר, הם נסים ונפלאות, אבל חקל הפשוט והרציני של הספור מוכיח לקורא כי יש למאורעות האלה לכל הפחות אמת סוביקטיבית.—בלדן הוסיף לתרגומו הקדמה, הערות מועילות וביבליוגרפיה.

363. Buber, Martin. Die chassidischen Bücher. Hellerau, Hegner, 1928. XXXI, 717 ע' 11: 20.

בספר זה כנס בובר את ספריו על החסידות בכרך אחד. בכרך-נכללו הספרים „ספורי ר' נחמן מברסלב“, „אגדות הבעש"ט“, „הספר על הסגיד הגדול (ר' דב בר)“, „האור הגנוז“, ו„דרכי אל החסידות“. להוצאה החדשה הזאת כתב בובר מבוא המשווה את החסידות לתורת שפינוזה ולתנועת שבתי צבי. בסוף הספר שלשלת הצדיקים.

364. Buber, Martin. De legende van den Baalsjém; vertaling van R. Colaço Osorio-Swaab. Zutphen, Thieme, 1927. 225, [1] ע' 15: 22.

עם תמונת המחבר.

365. Held, Hans Ludwig. Das Gespenst des Golem. Eine Studie aus der hebräischen Mystik mit einem Exkurs über Das

ופזרנו אותם בתוך הפרשיות ועוד הזספנו הגדה מסבי דבי אתונא וארבע קדושות אשר נשמטו בדפוסים האחרים. לובלין, הערשענהארן, תרפ"ז. 208, 94 ע' 23:15.

355. [לינר] לינער, חיים שמחה. ס' דור ישרים הוא שלשלה היהוס וסדר הקבלה מחמשה צדיקים ... אא"ז ... מרדכי יוסף ... מאיזביאז ושני בנו ... יעקב ... ו ... שמואל דוב ... ושני בני זק' ר' יעקב ... גרשון חנוך העניך ... ו ... אברהם יהושע העשיל ... עבודתם ומנהגיהם ומפעליהם ... לובלין, דפוס שנידרמסר, 1925. 118, [1] ע' 21:15.

356. מדרש ריב"ש טוב. והוא ליקט [1] ... מכל תורותיו, ומאמרו ... [ש"י] ישראל בעל שם טוב ... מלוקט מכל הספרים הנמצאים ... כל ... הדרכות ומוסרים, סיפורים ומכתבים ... בשם רבינו הבעש"ט ... וגם ... פרושים ... רמזים ... דרושים ... יתר הפרטים יתבארו בהשערות קודם כל החלקים והקונטרסים. כל אלה לקטתים ... יהודה מכונה ליב ארכאהאם ... קעטשקעמעט, דפוס מרדכי אברהאם, תרפ"ז. 112, 112 ע' 20:14.

עם רקדמה מאת המלקט.
תכן: א. הלך ראשון ... יחלק לשני קונטרסים ... הראשון כולל כשלוש מאות מאמרים ... וכשבעים מכתבים ... בין ... הבעל שם טוב ותלמידיו ... והקונטרס הזה הוא כעין פתיחה כללית ... מדרש ריב"ש טוב ... וקונטרס השני ... לקוטי תורת ... הבעש"ט ... בעניני תורה ומצוות ועבודת הש"ת עפ"י אל"ף כ"ת ... והקונטרס הזה מאות א' עד ד' ועד בכלל ... [עם שער מיוחד].

358. ס' מעשה הגדולים החדש. כולל ספורים ... והנהגות טובות ... מאת ... וחיאל ... מאלכסנדר ומכנו ... ורחמיאל ישראל יצחק ... ועוד מתרבה צדיקים ... נמצא בו סיפורים מענין הכנסת אורחים ... הובא לבית הדפוס [עם הקדמה] ע"י מתתיהו צבי בן ישראל יעקב סלאוואוויק. ווארשא, (דפוס פיסקנט), תרפ"ז. 88 ע' 21:15.

357. מרדכי בן ישכר בר מנדבורנא. ס' מאמר מרדכי ... מאמרים ... ונלוח לזה סתרי תורה אמרות טהורות ... מאת ... אביו ... ישכר בער ... מנדבורנא ... גם בו יבוא מן המחבר ... מעשים נפלאים ... שיחות ... וחפלות ... ומכתבים ... הובא לבית הדפוס ע"י הוצאות נכד המחבר ... אהרן משה לייפער ... מאטמאר, דפוס מאיר ליב הירש, תרפ"ז. [5], 30, [4] דף. 21:15.

בסוף הספר אגרת מגאוני ירושלים.

שלום, ג. קונטרס אלה שמות ספרי מוהר"ן. ראה ע' 34.

359. זעזער, ש[מואל] צ[בין]. די נסיעה פון רבי נחמן בראס-לאווער קיין ארץ ישראל. לויט דעם שבחי הר"ן ... מיט אן איינלייטונג, דער-קלערונגען און באמערקונגען. ניו יורק, פייערבערג, תרפ"ח. 128 ע' 20:14.

Baalschem; Bann; Barkochba; Baruch-Schriften; Baukunst in Israel; Begräbnis in Palästina; Berge im A. T.; Beschneidung; Bibel, A. T. (י"י Sellin Bauer, Bertholet; 11 עמודות); Bibelübersetzungen, Targume; Bibelwissenschaft, A. T. (י"י Bertholet); Biblische Theologie, A. T.; Bilderverehrung im A. T.; Blut im A. T.; Brod, Max; Buber, Martin; Bund im A. T.; Chabiru; Chassidismus; Chronik; Chronologie, Ausserchristliche; Cohen, Hermann; Coster, Uriel da; Darmesteter; Dekalog; Deuteronomium; Diaspora, Jüdische; Dubnow; Ebioniten; Ehe im A. T.; Eherne Schlange; Ehermes Meer; Eid im A. T.; Eiferopfer; Einstein; El; Elbogen; Elephantine —Urkunden; Elkesaiten; Elohim; Elohist; Ephod; Epigraphik, Semitische; Erlassjahr; Erlösung im A. T.; Eschatologie, Jüdische; Essener; Eupolemos; Ewiges Leben im A. T.; Exil, Babylonisches; Exodus; Familie im A. T.; Fremde in Israel; Galiläa; Gamaliel; Gaza; Gebet im Judentum.

ח. פלאום.

350. Silver, Maxwell. Justice and Judaism in the light of to-day. New York, Bloch pub. co., 1928. [6], 73 ע' 14:21.

ז. עוסק במושג הצדק אצל היהודים ובהתפקיד שמלא המושג היה בהתפתחות המוסר אצל היהודים והעמים האחרים. הספר, שקבל בשנת 1917 את פרס קויפמאן—קולר, מבוסס על חקירה עצמית בספרות הרבנית.

ח. קבלה וחסידות.

351. אבלעפיה, מודרום בן יוסף. מ' אוצר הכבוד... [פירוש הגדות הש"ס מסדר זרעים ומועד על פי קבלה]... נדפס ראשונה בשנת תקס"ח ועתה הובא לביה"ד שניתן] על ידי השותפים טאור מאיער מטשערטען ויצחק הערשקאוויטש מטאטארטש. סאטמאר, דפוס טאור ליב הירש, תרפ"ו. [3], 62 דף. 26:21

זו היא הוצאה שלישית. השניה והשלמה יותר, ורשה תרכ"ח, לא נודעה למביא לביה"ד. הדפוס יפה.

352. [אנגל] ענגל, יוסף. אוצרות יוסף. מאמר לבנה, מאמר דוד ... וינה, דפוס, 'אוניון', תרפ"ח. 1, 105, VIII ע' 22:14.

[גרובר], גרובער, י. משיח הרוחני. ראה ע' 25.

353. דב בן אברהם ממזריטש. מגיד דבריו ליעקב והוא לקוטי אמרים אמרי נועם ... לובלין, דפוס נחמה הערשנהארן, תרפ"ז. 100 ע' 22:15.

הורודצקי, ש. א. החסידות והחסידים. ראה ע' 26.

354. לוי יצחק בן מאיר מברדיצ'ב. קדושת לוי על התורה ... אשר השאיר אחריו ברכה הרב ... לוי יצחק אבד"ק בארדיטשוב ... על חמשה חומשי תורה גם כמה לקוטים על פסוקים וגמרות ... הוספנו דברים חדשים ...

348. Rall, Harris Franklin. Christianity and Judaism; compare notes, by Harris Franklin Rall and Samuel S. Cohon. New York, Macmillan co., 1927. VIII, [1], 132 ע' 13: 19.

הספר הזה הוא פרי ההתאמצויות הנעשות באמריקה להביא לידי הבנה הדדית בין היהודים ונוצרים. ההיברו יוניון קולג' בסנינגטון ובתי מדרש התיאולוגיים של הפרוטסטנטים בצ'יקגו החליטו להחליף מורים ביניהם ולסדר הרצאות על היהדות לפני התלמידים הנוצרים ועל הנצרות לפני התלמידים היהודים. פרופ' שמואל ס. כהן נשלח לצ'יקגו והקולג' היהודי בסנינגטון הזמין את פרופסור רל' להרצות על הנצרות. הספר הזה מכיל שתי שורות ההרצאות.

349. Die Religion in Geschichte und Gegenwart; Handwörterbuch für Theologie und Religionswissenschaft. 2., völlig neubearb. Aufl. ... Hrsg. von Hermann Gunkel und Leopold Zscharnack. Tübingen, Mohr, 1927—1928. 20: 28.

5.—22. Lief. Bd. I. עמודות 385 — 2052. Antike und Christentum—Dyobouniotes.

23.—32. Lief. Bd. II. עמודות 1 — 928. Eadmund — Gegenreformation.

את הקודמים ראה ק.ס. שנה די ע' 49.

הספר המפורסם לא הרכב במהדורה החדשה; ההקף ישאר כמו שהיה. השנוי הל בעיקר על דרך העבודה וחלוקת החומר. במהדורה הראשונה השתדל המו"ל לעשות את הספר חטיבה אחת; עכשו עזב את גקודת הראות הזאת ונתן מקום לכל הדעות. לפיכך הגדול בהרבה את מספר המשתתפים בעבודה. כמה שנוגע לחלוקת החומר, הרי קבע מקום הרבה יותר רחב לתולדות הדת בכלל; לכל הדתות החשובות ולכל הרעיונות הדתיים הקדשו ערכים מיוחדים. מצדנו יש להצטער כי הספר מעמיק בעבר הרבה פחות מאשר בהווה. הערכים ע"א נושאים ואישים מימי הקדם ומימי הביניים קצרים הרבה מאלה ע"א נושאים מן ההווה. על ידי כך ירגיש הקורא לפעמים חסרונות ערכים. למשל ערכים על Albertanus Brixiensis ועל Chilasmas ועוד חסרים לגמרי; בערך Adso אין זכר כי הוא הסקור הראשון לאגדה על האנטיכריסט; תחת Agobard von Lyon לא כתוב מאומה על מכסוביו עם היהודים אע"פ שהיה מגדולי שונאי ישראל בימי הביניים, ובסקירה על הספרות לערך הזה חסר הפרק הגדול שבתוך Aronius, Regestae 84 והלאה. תחת Albert der Grosse חסר דבר ע"א שרפת התלמוד ועל גבירול, תחת Barlaam und Joasaph לא נזכר Johannes Damascenus. הערך Christusedichtung מצומצם על הספרות הגרמנית. מצד אחר נתקבלו ערכים מפורטים על נושאים אקמואליים שאין להם יחס ישר אל הדת, כמו: Alkoholfirage, Arbeitslosigkeit, Aufwertung, Bank, Berufsberatung, Betriebsräte, Biologie, Bodenreform, Boerse וכיו. אך בכל זאת הספר מורה דרך מצוין בכל עניני מדע הדת; השתדלו מאד למצא לכל ערך את המעבר היותר רצוי לפי בקיאותו בענין. עורך מחלקת היהדות הוא גונקל. ע"א נושאים יהודיים נמצאים הערכים האלה (חוץ משמות פרטיים מן התנ"ך): Ackerbau, Palästina; Ahasver; Akiba; Alliance Israélite; Altar, Israelitischer; Antisemitismus; Apokalyptik, Jüdische; Aramäisch; Archäologie, Biblische; Armenpflege, Jüdische; Askese im Judentum; Auferstehung im Judentum; Ausgrabungen in Palästina; Avicebron;

343. **Lamparter, Eduard.** Das Judentum in seiner kultur-und religionsgeschichtlichen Erscheinung. Gotha, Klotz, 1928. VIII, 340 ע' 14: 22.

המחבר הוא כומר נוצרי, בספר זה הפך הוא לתת השוואה על השאלה: איזה הם הערכים התרבותיים והדתיים אשר יצרה היהדות במשך שלשת אלפים שנה? ספרו הוא ספר הגנה על היהודים: "האמת היא האויב ביותר גדול של האנטישמיות. עם הפצת האמת על היהדות בין עמנו, תפקתנה עיניו לראות שהאנטישמיות מתנגדת לרוח הגרמנית והנוצרית." המחבר מוסר בקצור את תולדות ישראל, ביתור באירופה, ונוגע גם בפירובלימות של הומן, הכל שחסרה רשימת הענינים בסוף הספר.

344. **Marmorstein, A[braham].** The old rabbinic doctrine of God. London, Oxford university press, 1927. 217 ע' 14: 21.

Pt 1. The names and attributes of God.

= Jews' College publications, No. 10.

345. **Moses ben Maimon.** הלכות מלכים. Les lois concernant les rois et la guerre. Traduction française sur le texte hébreu par Elie Lambert. 2e éd. Paris, Lipschutz, 1927. [4], 20 ע' 11: 18.

346. **Moses ben Maimon.** Les huit chapitres de Maïmonide, ou introduction à la Mischna d'Aboth, maximes des pères de la Synagogue. Tr. de l'arabe par Jules Wolff. 2e éd. Paris, Lipschutz, 1927. 78, [1] ע' 14: 22.

התרגום הזה של "שמונה פרקים" תרגם בדיוקנות מן הסקור הערבי בתשמת לב לתרגום העברי. בהערות מוצאים הוראות על כמה שאלות התרגום ועל הסגלות המיוחדות שבשפת הרמב"ם. ההקדמה מכילה נתיב מפורט של התוכן והשוואה מעניינת ועצמית בין מוסר רס"ג למוסר הרמב"ם. ו. לא בסס בזה את דבריו אלא על שני המקורות לברם ("אמונות ודעות" פרק י' ו"שמונה פרקים"). יש גם להצטרף שלא הכנים לחקירת מקורות הרמב"ם פילוסופים אחרים. עבודות הכנה על הענין הזה לא היו חסרות גם בזמן שוולף חקר את ספרו.

347. **Presser, Jakob.** Das Buch "De tribus impostoribus" (von den drei Betrügnern). Proefschrift... Amsterdam. Amsterdam, Paris, 1926. [1], 169 ע' facs. 16: 24.

כידוע מוצאים מימי הבינים עד ימינו אנו ידיעות ע"א ספר שנקרא "ששת הרמאים (משה, ישו, מחמד)", אבל ספר כזה בעצמו יש רק בהוצאה שהופיעה (ע"פ השער) ב1598. פרי. הצלית עכשיו לגלות חגלית מעניינת מאד: ההוצאה הזאת ויזף היא; לא גרפסה אלא ב1753. אינה מיוסדת על חבור ישן כי אם על מאמר בשם "ע"א תרמיות הדתות" שחברו איזה Johann Joachim Müller בערך 1690, ואשר כתב ידו נשמר עוד בוינה. מכאן מוכח כי הספר המפורסם הזה אינו אלא רמאות, וכי כל ההרהורים על מחברו היו רק היות, הדיסטרציה מעניינת עוד ביתור בהוראותיה הרבות על הספרות האנטידתית בכלל.

339. **Gaskell, G. A.** Gnostic scriptures interpreted. London, Daniel, (1927). 336 ע' 12:18.

שם הספר מטעה. אין כאן טקסטים גנוסטיים דוקא, אלא טקסטים בעלי אופי מספר נבחרים מן הספרות של כל הדתות: טקסטים בבליים, יהודיים, נוצריים, גנוסטיים, מניכאיים קלטיים, וכו'. הומ"ל מבאר את הקטעים אשר בחר באופן כזה, שרוצה לו שימה אחת תיאוסופית.

340. **Gebhardt, Karl.** Spinoza, vier Reden. Heidelberg, Winter, 1927. 80 ע' 19:23.

הדרך הקטן הזה ראוי להערצתנו. במשך שני חדשים דבר המחבר במקומות שונים על שפינוזה וכל נאום ונאום מצין סינמזה חשובה ובעלת ערך רב. בהאג, באספת חברת שפינוזה, דבר על אישיותו הרוחנית של שפינוזה, בפרוזה תאר בחברה צרפתית לפילוסופיה את מבנה השיטה, בוינה דבר לפני חברת יהודית אקדמית על שפ. ותיאודות, בפרנקפורט במסיבת חברת מעריצי גטה דבר על שפ. וגטה. בכל הנאומים האלה מתבלט כיצד מתלכדת חקירה היסטורית עמוקה עם הבנה אינטואיטיבית של קשרי תולדות הרוח. הסינמזה הזאת היא פרי עבודת עשרים והמש שנים אשר הקדיש המחבר לחקירת שפ. אבל גם בין החוקרים הצליחו רק מעטים להבליט את מסקנות חקירותיהם באופן כל כך ברור וחי. ננאום על שפ. ותיאודות מסביר גבחדר את השקפתו על האנוסים אשר עליה כתב כבר בהזדמנויות קודמות. מענינת ביותר היא תורתו של המחבר על רוח תקופת הברוק המתבטאת בכל הנאומים האלה.

341. **Götzmann, Wilhelm.** Die Unsterblichkeitsbeweise in der Väterzeit und Scholastik bis zum Ende des 13. Jahrhunderts. Eine philosophie-und dogmengeschichtliche Studie. Karlsruhe, Gutsch, 1927. VIII, 247 ע' 15:23.

המחבר אסף את החמר הרב הנוגע לשאלת השארת הנפש המפוזר בכתבי אבות הכנסייה ופילוסופי האסכולסטיקה.

במקומות אחדים דן המחבר גם על השפעת הפילוסופים היהודים על התפתחות הפרובלמה: ע' 143 (בקשר עם ספריו של דומיניקוס גונדיסלינוס), ע' 165, 166 על שלמה גבירול.

Gunkel, H. Die Religion in Geschichte und Gegenwart.

ראה ע' 81 מספר 349.

342. **Hasluck, Frederick William.** Letters on religion and folklore. Annotated by Margaret M. Hasluck. London, Luzac, 1926. XI, 256 ע' ill. 14:22.

אלמנת המחבר אספה בספר זה קטעים מתוך מכתבים אשר כתב בימי חייו האחרונים לפרופסור Dawkins. המכתבים האלה מכילים לרב הערות על שולי הגליון לספרים רבים אשר קרא, לרב ספרים נוגעים לפולקלור. פעמים רבות נוגעות הערותיו של המחבר לענינים יהודיים, כגון מקורות האמונה בעלילת הדם (ע' 45, 61) רפוי עממי אצל היהודים (ע' 132), מולחן הקדושים אצל היהודים בימי הביניים (ע' 137), אליהו בתור מורה של הרמב"ם (ע' 145), היהודי הנודד (ע' 159, 202) האגדה שארון הקדש הוחבא בזמן הגלות הראשונה תחת מדע בית המקדש (ע' 187), אגדות אליהו הנביא (ע' 202) וכו'.

אינו אלא לשון נופלת על לשון, פועל עברי „נִכְבַּ" (בכ"ף!), ששמו השם „מִכְבִּי" (Hammerer), כמו שמהלך המחבר (עמ' 206), אינו במציאות. שאונקלוס ידע את המקורות השונים של „יהוה" ו„אלהים" ורצה לשמש את ההבדל (עמ' 213-214) היא השערה פורחת באויר. שהשבת מסורה לכם ואין אתם מסורים לשבת" הורה לא ישו (עמ' 214), אלא בעלי-התלמוד (עיי' קלוזנר, ישו הנצרי, הוצאה ב' עמ' 293, 491; התרגום האנגלי, עמ' 278). עמ' 234 בא השם Cairo בתור אנאכרוניסמוס.

ויש להעיר עוד הערה כללית: עם כל היחס החיובי וההומני-הערני של המחבר אל היהודים והיהדות, עושה עלינו, היהודים — ואף על היותר אוֹבִיקְטִיבִיִּים שבנו ביחס אל הנצרות — רושם לא-נעים מה שמסיד מומעת בספר המבוקר, שישו הוא הסמל וההתכלית והסוף של כל הדתות העליונה ושל כל המסורות הרמה של היהדות כולה; כאילו אין היהודים ותרבותם הדתית-המסורתית-הלאומית — היהדות, תכלית בפני עצמה וכאילו לא נבראו אלא לשמש את הנצרות בלבד... אף טובי החוקרים הנצריים, שהמחבר של הספר המבוקר הוא אחד מהם, אינם יכולים להשתחרר מהשקפה סובייקטיבית ובלתי-ימנעית זו. בכרך חדש מבטח המחבר לדבר על משלי, בן-סירא וחכמת-שלמה, על פרקי-אבות בפרט ועל המשנה והתלמוד בכלל, על תהלים ועל הספרים הגנוזים והחיצונים, וכן גם על תקופת החשמונאים ופועלם החיובית, זה יהא בוודאי ספר חשוב, כמו שחשוב גם הספר שלפנינו. ואנו מקווים, שהמחבר יוחר בספרו הבא מכל אותן הטעויות המדעיות, שיש בספר זה ושאין ממעטות את חשיבותו המדעית בכללותה.

יוסף קלוזנר.

334. Edwards, Chilperic. The Messianic idea. London, Watts, (1927). [3], 146 ע' 13: 18.

מבוא פופלרי להכנת המשיחיות בישראל.

335. Einstein, David G. The indestructible faith. New York, Bloch pub. co., 1927. VII, 207 ע' 13: 19.

מטרת הספר תבואר מתוך הקדמים האלה (ע' 88 וכו'): אין הלאומיות ודת ויחידה בלתי-נגזרת אצל עם ישראל. כל תולדות העם, החל מומן גלותו, מכחישות את ההשקפה הזאת... הזמן עבר, אשר בו היתה היהדות דת של עם אחד... לאמיתותם של היהודים כיום היא אמריקנית, אנגלית, וצרפתית וכו'. עתידה של היהדות בארצות הליברליות צריך להתבסס על התאמה חברתית יותר גדולה ולא על תחיה פוליטית. ההצלחה הפוליטית של התנועה הציונית תביא לירי פורד דתי בין יהודי המערב ובין יהודי המזרח.

336. Farbridge, Maurice H[arry]. Judaism and the modern mind. New York, Macmillan, 1927. XI, 300 ע' 13: 19.

נסיון לברר לאיש חדש את הערך המסורי ודתו של היהדות המסורתית. בפרט היה חשוב בעיני המחבר לגלות את יופי התניך ואת גדלתו נגד התקפות חדשות.

337. Fels, Mary. Toward the light. New York, Dobsevege, 1927. 281 ע' 13: 20.

338. Fleg, Edmond. Pourquoi je suis Juif. Paris, Editions de France, 1928. 102, [1] ע' 12: 19.

"Leurs raisons", collection dirigée par André Billy.

את זמנם ומשכש בזה מסוקים שונים. כך, למשל, מפליא יחסו החיובי לספר דברי-הימים ביחד עם ספר עזרא (עמ' 125, 154-173). אפילו את הגרעין ההיסטורי של "מגילת אסתר" אינו מבחיש (עמ' 130). בהבנה ובהקרה הוא מדבר גם על התרגומים (עמ' 208-230) ועל המטען (עמ' 118-120, 127). השקפתו על תרגום השבעים כתור תוצאה של הצורך הגדול, שהיה לקבוצת-היהודים המפוזרים בארצות בעלות דבור יווני או מסחר יווני, אף אם אינה תרשה ביותר בכללה, יש בה גון חדש מפני שהיא מתקשרת בספרו בצרכים הכלכליים של ישראל בתור עמ' המסחר במאות האחרונות קודם ספח' (עמ' 233-235). על היהודים והיהדות הוא מדבר בחום ובהתלהבות, שקשה למצוא כדוגמתם בין התיאולוגים הנוצריים. בהרבה מקומות, הוא מטעים לעתים תכופות (עיין, למשל, עמ' 117, 123-127, 145, 189, 246-247, 264). שההשקפה הרווחת בין הנוצרים, שהיהדות אינה אלא חוקיות בלבד (מצוות מעשיות), שאינה יודעת אהבה לזרים ושאינה רוצה להכניס זרים תחת כנפי-השינה, ועוד, אינה אלא משפט קרום, — ואחת מתכליותיו של ספרו הנוכחי היא — לבטל משפטים קדומים ממין זה. הוא מגיע בהערצת היהדות לידי כך, שהוא חושב להפירה על המדה את ההערכה היתרה של התרבות היוונית ואינו חושב לבלתי-אפשרי, שהיילים יהודים בחיל-פרס היו "הטבעת המסתובבת" בין "עבד-הי" הסובל והנענה על דרשו טוב וזין "פרומיתאוס הכבול" של איסכילוס (עמ' 41, 146-147, 216-217). ואולם, אם זהו דבר מוטל בספק, הרי אפשר לקבל את החלטתו, שה"לוגוס" באיונגליון של יוחנן בא לא מאפלטון, אלא מן ה"סימרא" שבתרגום-אונקלוס (עמ' 216).

ודאי, יש בספר זה גם הרבה דברים מסופקים גם בלתי-נכונים. למשל: "ורובכל" אינו "ורוב-בכל" — ה"רובב הכללי" (עמ' 41), אלא "ור-בכל" — ורע-בכל. אין זו ודאות גמורה כל-כך, שלא היתה שיבת-ציון כלל, כמו שהמחבר חושב (עמ' 54); וכן ש"עזרא" אינו שם של אדם, אלא עורתו של נחמיה! (עמ' 55); או שבפרשת-בראשית יש "חלק הגון" של "הרעיונות הקוסמולוגיים הקדומים של היוונים" (עמ' 69). נכון הדבר, ש"תורה" אינה Law, אלא Doctrine; אבל ספק הוא, אם "משנה" היא "החוק השני", (עיין גם עמ' 127), וההגמרא לא נתחברה בשנת 1000 לספח' (עמ' 117-118), וב"פרקי אבות" כתוב: "משה קבל תורה מסיני" ולא Inspiration (עמ' 119). ההחלטה, שהבוק האמין באלים הרבה, לעמים וארצות שונות (עמ' 150-151), מותרת מה שכתב המחבר עצמו בעמ' 151-152; כמו שלא נכון הדבר, שבאיה מן הכתבים היסודיים של התורה יש יסוד לדבר על "מוגויות-היחסים" במקום "מונותיאוסמוס" (עמ' 84); וכך אומר המחבר בזהם לדברי-הימים ועזרא, (עמ' 173) באופן שיטתי, לא בביטויים בודדים!

. כל תיאוריה זו, שספר דברי-הימים בא להתנגד לפי, (פרומיתאוס-תורת-כהנים), שהמחבר מהוה בה בכל ענין ובה הוא מכאר את העובדה, שדברי-הימים באו בכתבי-הקודש העבריים בסוף (עמ' 159). — היא מתוסרת בסים חזק, דברי-הימים באו בסוף מפני שהם כעין סכום קצר של כל תולדות-היהודים. — מתניהו השמונאי לא נתבין להקים את מלכות-דוד (עמ' 165); להפך, הכהנים-ההשמונאים נתבנו ל"ממלכת-כהנים", וזו היתה סבת מלחמותיהם המאחרות בפרושים וגרמה למפלגתם.

בן-סירא פעם נתחבר, לדברי המחבר, לערך בשנת 130 (עמ' 180), פעם — לערך בשנת 250 (עמ' 256) ופעם — בשנת 150 (עמ' 259). "קרתגו" היא לא "קרת-חדש" (עמ' 208), אלא — קרת-חדש (התינו לא נתבאה בדבור). "אפימאנס" הוא על-פי החקירות החדשות, לא "הנאור", אלא "האל המופיע", והחידוד של פול' ביוס: Bpiphanes—Epimanes.

אך האם מצא כל שכר עמלו? הלא מן הנמנע הוא לשנות רוח איזה ספר, וכן שוררת גם בספר הזה רוח פיזארי, אע"פ שכל הפרטים מתאימים להשקפתנו היום. והנה הספר נכתב בשביל קוראים הרחוקים מן הענין; הוא עממי בהחלט. ובכלל שואלים אנו: היתה צורך לספר כזה? מי שמקבל על עצמו לקרא מאתים עמוד על שפינוזה, הלא ודאי יוכל לעכל מאכל רוחני יותר כבד.

ח. פלאום.

331. **Cohen, Hermann.** Hermann Cohens Schriften zur Philosophie und Zeitgeschichte. Hrsg. von Albert Görland und Ernst Cassirer. Mit zwei Bildnissen Cohens nach Zeichnungen von Karl Doerbecker. Berlin, Akademie-Verlag, 1928. 2v. XVIII, 560; XIII, 503 פ' 16: 24.

Veröffentlichungen der Hermann Cohen-Stiftung bei der Akademie für die Wissenschaft des Judentums.

ב' XVI-IX נאום ההספר של קסירר.

בשני הכרכים הגדולים האלה הוציאו גרלנד וקסירר מאמרים קטנים שפרסם כהן במקומות שונים וגם את ספרו על יסוד המתודה האינפניטסימלית אשר אזל מן השוק מזמן רב. אין למאמרים האלה יחס ישר אל היהדות, אבל בהשקפת עולמו של כהן היתה ליהדות חשיבות כל כך מרובה עד שלא יוכל לעבור עליה גם כשדן על ענינים אחרים לגמרי. רבים מן המאמרים האלה מוסכים מסביב לשאלות פוליטיות, כשכהן משתדל לפתור אותן מתוך חקירה יסודית, פרינציפיונית. ומתוך השקפה חודרת כזאת מדבר כהן במאמרים אלה על עניני דיומא של היהדות ועל ההתקפות של האנטישמיות נגדה. (השווה ביחוד מקומות רבים בהקדמתו לחוצאה החדשה של תולדות החמירות של אלברט דגנה, את דבריו על הנומרוס קלאוזוס באוניברסיטאות, את הפולמיקה נגד ברגסון אשר בה מסתייע כ. בפילוסופים היהודים של ימי הבינים וכו')

מחבר נוסף **Cohon, S. S.**

ראה ע' 81 מספר 348.

332. **Diesendruck, Z[wi].** Maimonides' Lehre von der Prophetie. Wien, n.p., 1927. פ' [74]-134. 16: 24.

Reprinted from the Israel Abrahams memorial volume.

333. **Duff, Archibald.** A history of the religion of Judaism, 500 to 200 B. C.. London, Clarke, [1927]. 271, [1] פ' 13: 19.

המחבר המפורסם במקצוע חקירת כתבי־הקודש יוצא בכלל בעקבותיהם של ווילהלמן וסיעתו. ההשערה על שלשת (או ארבעת) המקורות של התורה ושל ספרי יהושע, שופטים, שמואל א' ובי, היא לו ודאות גמורה. ואולם, למרות מה שבכמה נקודות של בקורת־המקרא הוא מרחיק ללכת אף מווילהלמן, רות אחרת נושבת מתוך ספרו "תולדות אמונת היהדות, 500 עד 200 קודם ספרינו", יש לו יחס יותר חיובי אל כתבי־הקודש כולם ואין "הבקורת העליונה" המסופקת פוגמת בהבנתו העמוקה והוקרתו החמה של הספרים השונים שכתב, שהוא מאחר

324. **Schlesinger, Simon.** Beiträge zur talmudischen Methodologie. Berlin, Bund jüdischer Akademiker, 1927. 20 ע' 14:22.

= Schriftenreihe des Bundes jüdischer Akademiker, 5.

325. **Simonsen, David.** Transl. Jödiske Aeventyr og Legender. Köbenhavn, Gad, 1928. 159 ע' 17:23.

= Aeventyr fra mange Lande, udgivet ved Poul Tuxen, 5.

ז. מדע הדת, פילוסופיה יהודית.

בחיי בן יוסף ו' פקודה. חובות הלכות. ראה ע' 17.

326. [זרחיה הוינין]. מ' הישר על תוכחת ומוסר. חברו רבינו יעקב

תם... לובלין, דפוס הערשנהארן, תרפ"ז. 80 ע' 18:11.

327. יונה בן אברהם מגירונדי. שיערי תשובה... פותח שערים לדופקי

כתשובה לרפא הנפשות... ויורה חמאים בדרך... לשו"ב... ונלוח אליו ספר היראה מהמחבר... לובלין, דפוס הערשנהארן, תרפ"ז. 120 ע' 18:11.

328. שפירא מ[וביה פ]סח. פתגמים של חכמים. חכמי המחקר,

התורה והפילוסופיה, האמונה והדעות, המדות והמוסר. ספר שני יצא לאור ע' ירי ישראל שפירא. ניו יורק, (דפוס מונוטיפ העברי), תרפ"ז. 78 ע' 20:14.

השער גם באנגלית.

329. זעזער, שמואל צ[בין]. מדת הרחמים. פראגמענטן איבער

אידישער עמוק לויטן תלמוד, מדרש, רמב"ם און זוהר. ניו יורק, פיוערברג, תרפ"ח. 167 ע' 20:14.

המחבר, שהשתדל בספריו השונים להקנות להקהל היהודי הרחב ידיעות על עיקרי היהדות ועל פעולותיהם של גדולי ישראל, עוסק בספר זה בתורה המוסר היהודי ביחוד בהשקפותיה על ערכם של צדקה, גמילות חסדים, והלואות לנצרכים.

עיקרי הדברים נתפרסמו קודם ע"י המחבר בעתון הניו-יורקי "מארגען ושורנלי". כמו בשאר ספרי זו. השפה פשוטה וקלה וההוצאה יפה.

330. **Bolin, Wilhelm.** Spinoza. Zeit-Leben-Werk. 2. Aufl. neu bearb. von Carl Gebhardt. Wittenberg. Ziemsen, (c1927). VIII, 203 ע' 13:20.

= Geisteshelden, eine Sammlung von Biographien hersg. von Ernst Hofmann, Bd. 9.

הספר יצא הפעם הראשונה ב-1894 ועבד עתה ע"י גבהרס. ג. מרח מרח קשה, כי תקופה אחרת טבעה את חותמתה על הספר הזה: הוא נכתב כלו ברוח הפוסיטיוזם ומובן מאליו כי השקפת ג. שונה במנה הרבה. אף על פי כן דאג ג. להכניס בו את המסקנות היותר חדשות של החקירה הפילוסופית והביוגרפית, וגם הביבליוגרפיה וההערות באו מידו.

319. **Albeck, Chanoch.** Eine Erwiderung. Berlin, 1928. 28 ע'
14 : 22.

Sonderabdruck aus "Jeschurun" 1927 Heft 11/12, nebst Vorbemerkung
und Anhang.

על שאלת היהס בין 'ס' המשכל ו'ס' העתים". ראה מספר 322.

Beer, G., O. Holtzmann, I. Rabin Die Mischna.

ראה מספר 323.

320. **Berman, Léon.** Contes du Talmud. Choisis et transcrits
de l'hébreu. Paris, Rieder, 1927. 273 ע' 12 : 18.

= Judaïsme 7.

321. **Friedmann, Chaim Baruch.** Zur Geschichte der ältesten
Mischna-Überlieferung. Babylonische Mischna-Fragmente aus der
altkairoer Geniza veröffentlicht und kritisch untersucht. (Teil 1).
Frankfurt a. M., typ. Droller, 1927. [4], 26 ע' 15 : 23.

Diss. Bonn. Sonderabdruck aus Jahrbuch XVIII der Jüdisch-Litera-
rischen Gesellschaft zu Frankfurt a. M. 1927.

322. **Kaatz, Saul.** Die Streitschrift Ch. Albecks gegen E.
Hildesheimer. Hindenburg O.-S., (Breslau, typ. Cohn), 1928. 12 ע'
14 : 21.

ראה מספר 319.

323. **Mishna.** Die Mischna; Text, Übersetzung und aus-
führliche Erklärung; mit eingehenden geschichtlichen und sprachli-
chen Einleitungen und textkritischen Anhängen ... hrsg. von G.
Beer, O. Holtzmann, I. Rabin. Giessen, Töpelmann, 1924—1927.
16 : 24.

Seder II. Moed. Traktat 1. Schabbat (Sabbat) ... von Wilhelm Nowack.
1924. VII, 152 ע'.

II. " Traktat 2. 'Erubin (Vermischungen) ... von Wilhelm
Nowack. 1926. VIII, 108 ע'.

IV. Neziqin. Traktat 3. Baba batra ("Letzte Pforte" des Civilrechts)...
von Walter Windfuhr. 1925. VII, 112 ע'.

IV. " Traktat 9. 'Abot (Väter)... von Karl Marti, Georg
Beer. 1927. XXXII, 200 ע'.

יתר המסכתות שהופיעו יצאו בשנות 1912—1923.

ד. תלמוד ומדרש, ספרות רבנית.

אברמוביץ, י. ט. יד יוסף. ראה ע' 16.

312. [ארנטרוין] עהרענטרייא, חנוך. ס' מנחת פתים. פרנקפורט
ענ"ב, „חרמון“, תרפ"ח. 107 ע' 14 : 22.
חדושים על כמה סוגיות.

[בדהב] בדאהב, י. הפרדס. ראה ע' 17.

בבר, ב. ז. אגדת אמוראי ארץ ישראל. ראה ע' 19.

[וולק] וואלק, א. ל. עין אליעזר. ראה ע' 26.

313. [זונדהימר], זאנדהיימער, משה טוביה. אור פני משה ...
יכיל שו"ת ... פירושים וביאורים על התורה ... וסוגיות הש"ס ... פרנקפורט ע"נ
מיון, דפוס „חרמון“, תרפ"ח. XIV, 97, [2] ע' 15 : 23.

314. חיים בן בצלאל. ס' החיים ... נותן ... חיים נצחיים לעוסקים
ועושים ככל הכתוב בו ... לובלין, דפוס הערשנחארן, תרפ"ח. 107, [4] ע' 11 : 18.

יגדיל תורה. (סליצק). ראה ע' 40 מספר 176.

יגדיל תורה. (ורשה). ראה ע' 40 מספר 177.

315. ספר הישר. ורשה, טרקלין, תרפ"ח. [1], 273 ע' 12 : 16.

הכרם. ראה ע' 40.

סתרוך, ש. ד. דברי שאול. ראה ע' 30.

קלצקין, א. חיבת הקדש. ראה ע' 32.

[שורצמן] שווארצמאן, ב. מ. נחלת בנימין. ראה ע' 34.

316. [שיין] שיין, שלום הכהן. קונטרס נתיבות שלום ... בטעות
פז"ר ונתיבותיה ערוך ויר"ל מאתי שלום הכהן שיין. קליוזענבורג, וויזשניין,
תרפ"ח. 11 ע' 15 : 23.

317. שרים, רחמים בן דוד. שיערי רחמים ח"ב... שאלות ותשובות
על דרך האמת להבין מה שכתב... הרש"ש... בסידורו ובס'... נהר שלום ... באורים
ומאמרים מלוקטים... ירושלים, דפוס צוקרמן, תרפ"ח. 18, 96 דף. 17 : 24.

318. לאזערטאוו, [יהודה] ל. דער אידישער רעדנער. צווייטער מהדור
אונגף עי יעקב ... ניו יארק, בוכבינדער, 1927. 256 ע' 15 : 23.

הספר מכיל את הנוסח היווני של „אגרת יעקב“ ומחקר מקיף של האגרת הזאת. הן מצד מחברה והן מצד תכנה ההיסטורית. הספר „שמש מעבר בין יהדות ונצרות“ בו מתמוגגות הנאמנות למסורה עם האמונה בדת החדשה. המחבר מושה את עמדתו של יעקב בתולדות הנצרות לעמדתו של Hugh Latimer בתולדות הרפורמציה האנגלית.

305. **Riessler, Paul.** Altjüdisches Schrifttum ausserhalb der Bibel, übersetzt und erläutert. Augsburg, Filser, 1928. 1342 ע' 14 : 22.

הוצאת המבחר הזה של תרגומים מן הספרות הגנוזה מעידה על זה, שהמלומדים הנוצרים התחילו להתעניין בספרות ישראל המאוחרת, אחרי שהגזיתו אותה במשך זמן כל כך רב. המתרגם קורא את הספרים הגנוזים „הד הנביאים והקדמה לאינגליון“, „באורי התנ"ך היותר עתיקים“. המבחר מכיל 61 פרקים החל מתרגום „שמנה עשרה“. בסוף הספר באורים קצרים. התרגום הגרמני מוצלח, הדפוס של הספר יפה מאד.

306. **Robertson, J. M.** Jesus and Judas; a textual and historical investigation. London, Watts, (1927). XII, 241 ע' 13 : 20.

ר. בא לחדש את השומה כי דברי „הבשורות“ הם מיתוס. הוא מבאר כי הספור על בגידת יהודה איש־קריות הוא אגדה שהוכנסה אחר כך לתוך „הבשורות“, והוא חולק על אלה שרוצים להוכיח את מציאותו ההיסטורית של ישו (למשל ע' 136—140 נגד קלודג).

307. **Schmidt, Joh[ann].** Geschichte der Familienbibel. Glarus, Tschudy, 1927. 30 ע' 15 : 23.

308. **Tobit.** The book of the words of Tobit. With an introductory essay by Ernest H. Short and reproductions of paintings by the old masters. London, Allan, 1927. VII, 120 ע' 15 : 23.

ההוצאה החדשה הזאת של התרגום האנגלי של ספר טוביה נעשתה באהבה רבה. כותב המבוא הראה בהקדמתו את ההשפעה הרבה שהיתה לספר טוביה בתולדות התרבות (מנהגים רבים של הכנסייה הקתולית בקשר עם החתונה מסתמכים בו) ובתולדות האמנות. לנוסח נספחו תמונות של גדולי האמנות האיטלקית וההולנדית.

309. **Vajs, Josef.** Evangelium Sv. Marka a jeho pomer k recké předloze. Praha, Ceska akademie ved a umění, 1927. VI, 130, [2] ע' 18 : 27.

= Kritické studie staroslovanského textu biblického, I.

310. **Winsch, Wilhelm.** War Jesus ein Nasiräer? Eine Studie über die Lebensweise Christi. 5. verm. und verb. Aufl. Oldenburg, Schwartz, 1927. [I], 81 ע' 13 : 21.

311. **Zielinski, Tadeusz.** Hellenizm a judaizm. Warszawa, Mortkowicz, 1927. 2v. X, 302, 306 ע' 12 : 18.

• = Religie świata antycznego, Tom III—IV.

300. Jeremias, Alfred. Die ausserbiblische Erlösererwartung. Zeugnisse aller Jahrtausende in ihrer Einheitlichkeit dargestellt. Berlin, Hochweg, 1927. 419 'ע 13 : 19.

= Quellen; Lebensbücherei christlicher Zeugnisse aller Jahrhunderte; hrsg. von Eberhard Arnold, Vorband I.

כדי להבין את הצפיה למשיח שהיא רעיון יסודי בתורת היהדות, צריכים להשוותה עם עקבות הרעיון הזה אצל כל העמים האחרים. ההשוואה הזאת היא מטרת הספר שלפנינו. אע"פ שכוון המחבר את מכתו דוקא אל הנצרות, לא נמנע מעסק בהמקורות בלי משא פנים, גם בנוגע לבהירה מהם גם בנוגע לפרושם. בתור חוקר בקיא במדע הדת אסף חומר עצום והעמיק בבאורו. לפנינו מתבטא הרעיון המשיחי בסופר בבל ומצרים, באירן, בסין, ביפן ובטיבט, בגוויים, אצל היהודים, היוונים, הרומים, הקלטים, והגרמנים, מתוך מקורות שתרגמו בדיוק (מקצתם בחרוזים). כל פרק מכיל גם מאמר רחב על השאלות הדתיות והחיסטוריות. כך שני יעסק ביהדות ושלישי בנצרות. כך יתהווה ספר מלא ענין.

301. New Testament. Hebrews. Der Brief an die Hebräer, erläutert von Th(eodor von) Haering. Stuttgart, Calwer, 1925. 108 'ע 15:22.

תרגום עם באור לכל קטע וקטע. ע' 63—67 מבאר המתרגם את יחס התנ"ך והברית החדשה לפי „אגרת העברים". האגרת נכתבה לפי דעתו בשביל יהודים שהתנצרו ולא כמו שחשבו אחרים (בקשר עם התחלת הפרק הששי) בשביל הגויים.

302. Preuschen, Erwin. Griechisch-Deutsches Wörterbuch zu den Schriften des Neuen Testaments und der übrigen urchristlichen Literatur. 2. Aufl. vollständig neu bearb. von Walter Bauer. Lieferung 9. Giessen, Töpelmann, 1928. 'ע 1025-1216. 19 : 28.

בקורות מאת ד"ר שובה ראה ק.ס. שנה ב' ע' 89 ו1781. ראה גם שנה ד' ע' 225.

303. Purdie, Edna. The story of Judith in German and English literature. Paris, Champion, 1927. VI, 161, [3] 'ע 16 : 25.

= Bibliothèque de la Revue de littérature comparée, t. 39. •

המחשית עסקה בנושאה באופן מדויק מאד; היא מצאה וחקרה מספר גדול מאד של עבודי ספור יהודית בשתי הספרויות. מוזר הדבר כי מימי הבינים יכלה למצא רק שני עבודים אנגליים וחמשה גרמנים. מבחינה אחת הספר חסר: אין פעם מכריח לבחור דוקא בספרות הגרמנית והאנגלית. בשביל חקירה משהו היה עליה להכניס לחוג עבודתה גם את הספרות הצרפתית, האיטלקית, הספרדית והרומית, יען כי שש הספרויות האלה עמדו תמיד ביחס גומלין. זאת היתה אמנם עבודה מרבה; אבל למה לאחו דוקא בשתי הספרויות האלה? בנין הספר נעשה כך בלתי-אורגני, אך בפרטים ראוי הספר לשבח רב. נוספה לו רשימה כרונולוגית המכילה יותר ממאה עבודים של ספור יהודית.

304. Rendall, Gerald H. The epistle of St. James and Judaic Christianity. Cambridge, The university press, 1927. [8], 147 'ע 14 : 19.

ה. כתובים אחרונים וברית חדשה.

294. **Baron, David.** Jews and Jesus, being a study of Dr. Joseph Klausner's "Jesus of Nazareth—his time, his life, and his teaching". Northwood, Middlesex, Hebrew Christian testimony to Israel, "En Hakoré", [1927?]. 62 ע' 12:18.

295. **Bauernfeind, Otto.** Die Worte der Dämonen im Markus-evangelium. Stuttgart, Kohlhammer, 1927. VII, [1], 104 ע' 16:24.

= Beiträge zur Wissenschaft vom Alten und Neuen Testament; hrsg. von Rudolf Kittel, 3. Folge, Heft 8.

• 296. **Cadbury, Henry Joel.** The making of Luke-Acts. London, Macmillan, 1927. X, 385 ע' 13:19.

297. **Coles, A. A.** The Messiah. Bexhill-on-sea, Coles, 1927. 63 ע' 14:21.

298. **Foakes-Jackson, F[rederick] J[ohn].** The rise of gentile Christianity. London, Hodder & Stoughton, (c1927). 231 ע' 12:19.

הספר הזה נוצר מתוך הרצאות אשר הרצה המחבר במקומות שונים, ביניהם גם לפני תלמידיו המכון היהודי לדת בניו יורק. מטרת הספר: לבדק את שאלת סבת הפרוד בין היהדות והנצרות הקדומה. לפי דעתו של המחבר היתה סבת הפרוד היתה אף המצוות המעשיות. היהודים לא התנגדו להשקפות הדוגמטיות-עיוניות של הנוצרים הקדומים, אבל לא וכלו להסכים לבטול המצוות המעשיות.

299. **Gutberlet, Constantin.** Das zweite Buch der Machabäer; übersetzt und erklärt. Münster i. W., Aschendorff, 1927. [2], 219 ע' 16:24.

= Alttestamentliche Abhandlungen, hrsg. von A. Schulz, Bd. 10, Heft 3—4.

הנוסח היווני, תרגום גרמני ופרוש רחב. העבודה הזאת דבקה כלל בתורת הקתוליות, בנגוד למפרשים חדשים אחדים אשר, עם היותם כמרים קתוליים, משתמשים בצטנא המדעית בפרשם את ספרי הקדוש. ג. עובד בתמימות עם מושגיו של מומס דאקוויני. על המכתבים שבראש ספר המכתבים ב' דן באופן אחר מעל מה שבא אחריהם, כי המכתבים האלה, "לא נאמרו ברוח הקדש". הנסיים, עד כמה שמספר אותם הכותב מתוך נבואה, כלם לא היוגות הם אלא מעשים שהיו: מ מ ש רכבו פרשי זהב ארבעים יום מעל ירושלם באויר, וכו'. הוולגטה שונה מן היוגית רק לפעמים, "מצד הנוסח", אף פעם לא בענין (כי הלא הירונימוס כתב ברוח הקדש). ג. איפוא, "פפותי" מן הפפא אשר אמר כעת לעבר את נוסח הוולגטה—לא היה כדאי להזכיר את כל הדברים האלה, לו היתה זאת הוצאה לשם רוממות הנפש להמונים האדוקים. אבל לפנינו ספר בצורה מדעית, שדורש קוראים בעלי ידיעות מבוססות ביוגית ובהיסטוריה.—הנוסח היווני אינו אלא העתקה מן (1894).

Haering, Th. Der Brief an die Hebräer.

ראה ע' 71 מספר 301.

האדם וכו'. חשבונותיו נשענים לא על ספרי הקדש בלבד, אלא גם על האגדה ואפילו על ספר היובלים. אך לא השתמש במקורות האלה בלי בקרת. ברור היה לו כי חשבון הדורות בספרי הקדש במקצתו "מלאכותי" (כלומר: סמלי (?), והשתדל למצא את המקור ההיסטורי של המלאכותיות הזאת.

Thackeray, H. St. J. The Old Testament in Greek.

ראה ע' 62 מספר 260.

290. Vollmer, Hans. Materialien zur Bibelgeschichte und religiösen Volkskunde des Mittelalters. Bd. 1—2. Berlin, Weidmann, 1912—27. facs. 15: 24.

Bd. 1. Ober- und mitteldeutsche Historienbibeln. 1912. VII, 214 ע'.
" 12. Niederdeutsche Historienbibeln und andere Bibelbearbeitungen,

1916. XII, 181 ע'.

" II 1.—II 2.: Eine deutsche Schulbibel des 15. Jahrhunderts; Historia scholastica des Petrus Comestor in deutschem Auszug mit lateinischem Paralleltext, erstmalig hrsg. 1927. 2v. XI, XII, 864 ע'.

האסף הזה, שכבר הופיעו ממנו שלושה חלקים בחמשה כרכים, דומה בחשיבותו ותפקידו לספר שהוא שכתב שמואל בָּגֶר על תרגומו כתבי הקדש העתיקים לצרפתית. שונה הוא ממנו בזה שפולקס מדפיס גם מופסים. העבודה ראויה לשבח ותהלה; החמר שהוא מעלה לאור חשוב עד מאד. הכרך הראשון חוקר ומתאר עבודים גרמנים של כתבי הקדש, השני נותן עבוד רומי שקראו בו הרבה בימי הביניים ואשר השפיע השפעה גדולה. (הכרך השלישי ראה ק"ס שנה ד' ע' 223.) על שולי העמוד הרומי של פטר "האוכל" שנמצא בכרך השני, ישנו תרגום גרמני ישן. את הכינוי המוזר "האוכל" מפרש פ. בולע ספרים" או "פוצה פיו לרוחה". ואנחנו שואלים: אולי כונתו פשוט כי פטרוס היה אוכל הרבה? הלא גם לכינוי Notker Balbulus יש כונה גופנית פשוטה. צריכים לזכר כי כנויים כאלה היו נחוגים בחוגי מלומדים אשר חקו את הקלסיות.

291. Wiener, Harold M. The altars of the Old Testament.

Leipzig, Hinrichs, 1927. [1], 34 ע' 20: 27.

Beigabe zur Orientalischen Literatur-Zeitung.

292. Wilcox, Milton Charles. The surety of the Bible.

God's multiplied witness. Mountain View, Calif., Pacific press pub. association, (c1925). 192 ע' front., illus., 12: 19.

ספר להרמת הנפש, לנוצרים מאמינים.

293. Wittekindt, Wilhelm. Das Hohe Lied und seine Bezie-

hungen zum Istarkult. Hannover, Lafaire, (1925). [2], 220 ע' 15: 23.

המחבר, כמר פרוססמני, הולך בעקבי רבים לפניו לבאר את שיר השירים באופן מיתולוגי. פרושו הוא חדש. הוא מזהה שולמית עם אשתר שהיא לדעתו אליהת ירושלם, ודוד עם תמוז. אך לאשתר יש זוגים אחרים רבים הוץ מתמוז, היא קדשת השמים; על כן גם האהובה שבשיר השירים זונה, והמחבר מלקט בעמל רב כל הפסוקים משיר השירים שאפשר למצא בהם רמז לזונה וליתר השקפותיו על הספר. משפט הספר הזה כמשפט ספרים רבים דיקא בגבול המיתולוגיה: הרבה ידענות, אבל—הרים תלולים בשערה.

284. **Petersen, William Waldemar.** Das Tier im Alten Testament; ein Beitrag zur modernen Tierschutzfrage. Frankfurt a.M., Kauffmann, 1928. 83 'ע 14:23.

המחבר מתאר את יחס התנין לבעלי החיים. בדברו על כל הפסוקים, שנוכר בהם בעל חיים, מראה המחבר כי ספר התנין קרוב מאד לרעיון החדוש של "צער בעלי חיים". הקריאה בספרו נעימה, ואמנם לא יעשיר את ידיעותינו ההסימוריות ע"א עם ישראל העתיק, אבל יגלה לנו את ערכם המוסרי של ספרי התנין.

285. **Richter, Georg.** Textstudien zum Buche Hiob. Stuttgart, Kohlhammer, 1927. [4], 91, [1] 'ע 16:24.

. = Beiträge zur Wissenschaft vom Alten und Neuen Testament, hrsg. von Rudolf Kittel, 3. Folge, Heft 7.

המחבר עבד מספר גדול של פסוקים מספר איוב שנוסחתם או פרושם נראו לו קשים. נדמה לנו כי הוכחותיו לפעמים קצרות מדי. נעים הוא שהוזכר תמיד בקצור גם את הצעות כל המבקרים החשובים של זמננו והתוכה עמם. הצעותיו שונות על פי רוב בהרבה מאלה שהיו עד עכשו.

286. **Rosenzweig, Franz.** Das Formgeheimnis der biblischen Erzählungen. München, Callweg, 1928. 10, [1] 'ע 17:25.

Sonderabdruck aus dem "Kunstwart" XXXXI. Jahrgang, Heft 5, Februar 1928.

287. **Schlatter, Wilhelm.** Die biblische Lehre vom Menschen. Leib, Seele und Geist. St. Gallen, Buchhandlung der Evangelischen Gesellschaft, 1927. 45 'ע 15:22.

288. **Scott, Melville.** Textual discoveries in Proverbs, Psalms, and Isaiah. London, Society for promoting Christian knowledge, (1927). VII, 240 'ע 12:19.

הצעות לתקוני הנוסח. לא מעטים מהם מסתברים מאד, אחדים אינם משביעים רצון מצד המובן, ויש גם כאלה שיוצרים נוסח פשוט יותר מדי, למשל משלי 5' ז' הציע לקרא "ומה משכנו" במקום "ומה שם בנו". אגב אורחא יש להודות כי כל שנויו נוגעים רק באותיות מעטות. בנוגע לסדור החומר נראה לנו חסרון כי הוזכר תמיד את הפסוק הנדון רק בתרגומו האנגלי ולא בלשנו המקורית.

289. **Sinaisky, Vasili.** Von Adam bis zu Jesu Christo. Zur Chronologie und Historiographie der Bibel und zur Genealogie Jesu Christi. Riga, (typ. "Splendid"), 1927. 72 'ע 14:22.

Epistolae et logistorici, No. 2-5.

שאלת היחס של ישו, כמו שנרשמה אצל לוקס ומתתיה, היתה יסוד למחבר לבנות עליה גימטריאות מוזרות. מצא התאמות מפליאות ורמזים עמקים בכתבי הקדש, במקצת מפני שיהם את המספרים כרצונו למאות השנים, לדורות, לשנות הלבנה, לשנות החמה, לשנות חיר

הספר נוצר מתוך השאיפה להתאים את למודי התנ"ך למצב המדעי ולשמר בכל זאת על ערכם הדתי והמוסרי. המבוא המתודולוגי, אשר בו פותח המחבר, מעמיד את הקורא (או את מורה התנ"ך) על ערכו החנוכי של התנ"ך, על זקת הלמודים ההומניטריים בכלל וללמוד התנ"ך ועל המתודה אשר בה צריך המורה להשתמש למען נצל את אוצרות התנ"ך למטרותיו—כל זה מנקודת המבט של הדת הפרוטסטנטית. החלק השני מכיל שעורים לדוגמה. נספחו מפות רבות וביבליוגרפיה.

König, E. Das Buch Jesaja.

ראה ע' 63 מספר 261.

279. **Lewy, Julius.** Die Chronologie der Könige von Israel und Juda. Giessen, Töpelmann, 1927. 32 'ע 16: 24.

280. **Löhr, Max.** Das Räucheropfer im Alten Testament. Eine archäologische Untersuchung. Halle, Niemeyer, 1927. VIII, 37 'ע 17: 25.

= Schriften der Königsberger Gelehrten Gesellschaft. Geisteswissenschaftliche Klasse, 4. Jahr, Heft 4.

281. **McKibbin, Mrs. Alma E[stelle] [Baker].** A manual of lessons in Old Testament history for academic grades. Pub. for the Department of education of the General conference of Seventh-day Adventists. Rev. 1927. Mountain View, Calif., Pacific press pub. association, 1927. [2], V—XVI, 408 'ע 15: 20.

Text-book בשביל בתי ספר תיכוניים באמריקה, מנקדת המבט של כדת האדוויסטיסטים.

McLean, N. The Old Testament in Greek

ראה ע' 62 מספר 260.

282. **Marvin, Charles F. and Moses B. Cotsworth.** Moses, the greatest of calendar reformers. Washington, International fixed calendar league, 1927. 31, [1] 'ע 17: 27.

= Moses B. Cotsworth, Calendar reform: Pamphlet C.

Mee, A. The pocket Bible.

ראה ע' 62 מספר 259.

283. **Meinhold, Johannes.** Einführung in das Alte Testament; Geschichte, Literatur und Religion Israels. 2. Aufl. sorgfältig durchges. und verm. Giessen, Töpelmann, 1926. VIII, 350 'ע 15: 23.

= Sammlung Töpelmann. Die Theologie im Abriss: Bd. 1.

המבוא הוא תרשים כללי, המבאר בקצור ובדיוק את תולדות ישראל ואת ספרותם ודתם, בכונה עממית אבל ברמיזות מרבות אל החבורים הפרשנים המעוררים, להתעמקות בלמודיו. הספר נכתב בשביל סטודנטים וכמרים פרוטסטנטים.

ה. הקדוש חקירה מעמיקה לפשיטתא (התרגום הסורי הראשון של התנ"ך). מאמרו יוכל להקרא קומפנדיום של שאלות הפשיטתא. כי השתדל לאסוף את כל הנכתב ע"א השאלות האלה. עבודתו מסודרת בשלושה חלקים: (1) תאור אופי הנוסח, תולדותיו ושיטתו; (2) המקורות ליריעותינו על הנוסח (דפוסים, כתבי יד, ציטטים אצל אבות הכנסייה הסוריים); (3) האפשרות למצא את הנוסח המקורי. בנוגע לזה בא המחבר לרגלי חקירותיו לפקפק: הסרים כתבי היד העתיקים שעל פיהם לבד היתה היום אפשרית הקונסטרוקציה, כלומר הוצאה בקרית אמתית של הנוסח. רק בקורדיסטאן יש עוד לשער כתבי יד חשובים; שמה חשב המחבר לנסע והמלחמה עכבה נסיעתו. ה. הוסיף חלק חשוב בלשונות התנכיות.

274. Höpfl, Hildebrand. Introductionis in Sacros utriusque Testamenti libros compendium. V. 1-3. 2. ed. Roma, Spithoever, 1925-26. [2], 339, 445, [1], 330 פ' 15:22.

V. 1. Introductio generalis.

" 2. Introductio specialis in libros V. T.

" 3. Introductio specialis in libros N. T.

275. Jirku, Anton. Das weltliche Recht im Alten Testament. Stilgeschichtliche und rechtsvergleichende Studien zu den juristischen Gesetzen des Pentateuchs. Gütersloh, Bertelsmann, 1927. 160 פ' (4 tab.) 15:22.

1. חקר את הפרקים המשפטיים של התורה ואת שאר ספרי המשפט של המורה העתיק על פי שמה מיוחדת ובא לידי מסקנות מענינות. שטחו היא "בקות הסגנון": הוא מחלק את החקים על פי צורתם; חקים שמדברים בנסתר, בנוכח, בנוכחים, חקים המתחילים ב"כי", "איש כי" או "אם", חקים בצורת קללה, וכו'. בתורה הבדיל עשר צורות כאלה, שנמצאות פעמים רבות בפרק אחד אחת אצל השניה; אבל בספרי המשפט האחרים של המורה העתיק נמצאת רק הצורה "אם..." בעזרת חלוקתו הוא בונה מחקי התורה לפי צורתם ספרי משפט "מקוריים" שלפי דעתו נתערבבו אח"כ. אבל קודם כל חשוב כי אחרי השוואת התורה עם ספרי המשפט האחרים הוא בא אל המסקנה: כמעט תמיד שמרה התורה את המדרגה היותר עתיקה של השקפות משפטיות. למרות חדוש השטה הזאת ולמרות קושי הענין, הספר ברור עד מאד; בלי ספק יגרם לחקירות חדשות.

276. Johnston, Allen W. The Bible and the Jews. Introduction by David James Burrell. New York, Revel, (c1925). 181 פ' 13:19.

277. Kaatz, S[aul]. Weltschöpfungsära und Wissenschaft. Berlin, Poppelauer, 1928. 30 פ' 14:22.

Kennedy A. R. S. The Book of Ruth.

ראה ע' 63 ממסר 265.

278. Knapp, Charles. The Old Testament. Studies in teaching and syllabus with text taken from the revised version. v. I. London, Murby, 1926. XVI, [2], 463 פ' 16:23.

בתזכיר הזה הוא רואה את אמר הנביא היותר נעלה. זמן חבורו נמשך לפי דעתו משך שנתיים, מן הזמן שארם וישראל כרתו ברית והמלך אחז יזם לקרא אשור לעזרתו עד זמן גלות שבמי ישראל ע"י תגלית פלאסר. לכל הנבואות הוא נותן כונה ארצית, כונה של העולם הזה; הן מוסבות לעתיד הקרוב, לא לאחרית הימים. גם את הפסוקים 19—6 מוחס ב. אל המַטְרִיךְ לא אל ה'.—את ההשקפות האלה מבטא ב. בהקדמות להפרקים השונים ובביאור. את המסקם הוא כביא בתרגום גרמני. פנים הספר נכתב בסגנון עממי; משא ומתן מדעי נמצא בתחתית העמודים.

מחבר נוסף **Cotsworth, M. B.**

ראה ע' 67 מספר 282.

268. **Creelman, Harlan.** An introduction to the Old Testament, chronologically arranged, With a foreword by Frank Knight Sanders. New York, Macmillan, 1927. XXXIV, 383 ע' 13 : 20.

מבוא לתנ"ך זה הופיע בפעם הראשונה ב1917 ונדפס בלי שנויים במהדורה חדשה. הוא קובע לו את מקומו בין ספרי המבוא הרבים ע"י הסדור הכרונולוגי של החומר. הספר מחולק לפרקים בהתאם לתקופות ההיסטוריה החל מן הזמן הקדום וכלה בזמן ההלניסטי, ובכל פרק ופרק מכונס החומר התנ"כי המיועד להאיר כל תקופה ותקופה.

269. **Esterre, Neville d'.** Masters of war and other historical essays. London, Allen & Unwin, (1927). 277 ע' 13 : 20.

המחבר כנס בספר זה שלש מסות, ביניהן מסה על "ישראל במצרים" וגנסיון להתאים את הספור בספר בראשית ושמות לעובדות ההיסטוריות אשר ידועות לנו כיום.

270. **Gampert, Auguste.** Le Décalogue. Lausanne, La Concorde, 1926. 28 ע' 16 : 24.

Extrait de la Revue de théologie et de philosophie, no. 60, aout—nov. 1926.

271. **Gampert, Auguste.** Les prophètes d'Israël éducateurs de la conscience. Neuilly, "La Cause", (1924). 22 ע' 13 : 21.

Gaster, M. The Asatir.

ראה ע' 62 מספר 256.

272. **Gunkel, Hermann.** Einleitung in die Psalmen. Die Gattungen der religiösen Lyrik Israels. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1928. Hälfte 1, ע' 1-176. 17 : 25.

= Göttinger Handkommentar zum Alten Testament hrsg. von W. Nowack, Ergänzungsband.

תרגום התהלים ראה ק.ס. שנה ד' ע' 114.

273. **Haefeli, Leo.** Die Peschitta des Alten Testamentes. Mit Rücksicht auf ihre textkritische Bearbeitung und Herausgabe. Münster i. W., Aschendorff, 1927. XI, 121 ע' 16 : 24.

= Alttestamentliche Abhandlungen, Bd. 11. Heft 1.

266. Billen, A. V. The Old Latin texts of the Heptateuch. Cambridge, The University Press, 1927. VIII, 234 'ל 14 : 23.

לפני שנתקבלה הוולגטה במערב העולם העתיק, נפוצים היו תרגומים רומיים במאה הרביעית, ולפי דעת בילן, גם במאה השלישית, שחלקים מהם נשתמרו לנו בשלשה כתבי יד ראשיים פרגמנטריים, והם כ"י ליון, היותר שלם שביניהם, כ"י מינכן, והפלימפטסט מוירצבורג. שלשתם הם מן המאה החמישית או הששית. רק מאה פסוקים של „ההפטמיכוס" נשתמרו בכל שלשת כתבי היד כאחת. אותם חוקר המחבר המלומד בהשוואה עם טקסט הציטטים, שנמצאים בכתבי אבות הכנסיה, ביחוד בספריו של אבגוסטינוס. Quæstionum in Heptat. libri VII. Locutionum in Heptat. libri VII. בתרגומו הרומי של פילון (Quæstiones in Genes.), אשר נתפרסם ע"י Conybeare, Expositor IV, 4, נכנס לחוג חקירתו של בילן. המחבר הלך בדרך היחידה אשר מובילה למסקנות ברורות בנוגע ליחס כה"י זה לזה והתרגומים השונים אשר בהם ומקורם הראשון, ובנוגע ליחס המסרת בלתי הישרה: הוא סדר לעצמו רשימות שלמות של המלים שנמצאות בכה"י ובתוך הטקסט של אבות כנסיה אחדים. אמנם לא הדפיס אותן בספר זה, אך כל מסקנותיו מבוססות עליהן. רק רשימה אחת יקרת ערך הוא פרסם ע' 185 וכו', שבה הוא נותן מבחר מלים מתוך Vet. Lat. שהן ראיות לתשומת לב מיוחדת, ומראות על היחס שבין המסמכים השונים. אוצר המלים של כל כ"י לחוד נחקר בפרק הראשון. בפרק ב' הוא קובע את היחס בין התרגומים שבכה"י והמסרת בלתי הישרה, ובפרק ג' הוא דן על הטקסט היווני, אשר הונה יסוד לתרגום ה Vet. Lat. אולם המחבר אינו מסתפק בזה, אלא מנתח את התרגום של כל ספר וספר בתוך כ"י אחד לחוד ומוצא, שבכ"י ליון מהות התרגום אינה אחת היא בכל הספרים, כי אם יש הבדלים בין אופי הטקסט של ספרים בודדים וגם קבוצות ספרים, וההבדלים האלה גדולים הם כמו אותם שבין שנים איזה שהם מן הרפרסנטטים של Vet. Lat. (ע' 15 וכו'). בנוגע ליחס התרגומים הרומיים לטקסט היווני הוא בא לידי מסקנות חשובות (ע' 138). הטקסט הרומי לפעמים מתאים לטקסט, אשר נשתמר רק בכ"י הקורסיביים של ה-LXX, אולם באותם המקומות שבהם כה"י של התרגום הרומי אינם מתאימים זה לזה, הרי אותו הטקסט, שהולך אחרי נוסח כה"י הקורסיביים, הוא יותר רע. ובסוף הפרק הרביעי (סגנון כה"י ומקומם בתוך ה Vet. Lat.) בילן מסוים במסקנה, כי כל התרגומים, שנשתמרו לנו, גם בכ"י וגם בכתבי אבות הכנסיה, הם רצנסיות שונות של תרגום רומי אחד. האינדקס שבסוף הספר יתן חמר יקר ביחוד לחוקר הלשון הרומית במאות הראשונות אספה, וגם מי שעובד ב-LXX, ילמד הרבה מתוכו. העבודה נעשתה בדיוק יפה ובעקביות. כל מן שעובד בתרגומי התנ"ך, ישתמש בה לתועלת הענין.

Brooke, A. E. The Old Testament in Greek.

ראה ע' 62 מספר 260.

267. Budde, Karl. Jesajas Erleben; eine gemeinverständliche Auslegung der Denkschrift des Propheten (Kap. 6, 1—9, 6). Gotha, Klotz, 1928. VI, [1], 123 'ל 15 : 22.

Bücherei der christlichen Welt.

ב. עוסק בפרקים 6.9—1.6 בתור חבור מיוחד, בתור תזכיר הנביא לתלמידיו. הוא מבטל את הדעה, שהפסוקים האלה נחלקים למספר פתגמים או שחלקים זרים הוכנסו לבינם.

from other uncial manuscripts, with a critical apparatus... ed. by Alan England Brooke, Norman McLean, and Henry St John Thackeray. Vol. II, part I. Cambridge, University press, 1927. IX, 200 ע' 22 : 29.

Vol. II: The later historical books. Part 1: I and II Samuel.

התחיל להופיע בשנת 1909.

261. Bible. Isaiah. Das Buch Jesaja eingeleitet, übersetzt und erklärt von Eduard König. Gütersloh, Bertelsmann, 1926. VIII, 567 ע' 17 : 24.

· כידוע עומד המחבר על נקדת המסורה בנוגע לבקרת המקרא, וכן את פרושו להביא כל הראיות בעד המסורה ונגד הבקרת. בפרט נלחם נגד הדעה שצריכים להבדיל בין שני נביאים. הרבה להזכיר דברי החולקים עליו, ובכלל הרחיב קצת את דבוריו. במקורות מאותו הזמן השתמש הרבה בשביל באוריו. מענין הוא שהחזיק בפרוש „עלמה=בתולה“, אהבה לישראל, שבה חושדים אותו רבים, לא נראה בספרו; דבריו על האנשישמויות ע' 2. אינם לכבוד ישראל.

262. Bible. Psalms. Tr. English. The book of Psalms. Philadelphia, The Jewish pub. society of America, 5685—1925. 289 ע' 9 : 12.

= The Holy Scriptures. A new translation.

263. Bible. Psalms. Tr. English. The Psalms, chronologically arranged; an amended version with historical introductions and explanatory notes by four friends. London, Macmillan, 1927. XIX, 464 ע' 13 : 19.

בסוף הספר (עמ' 395—419) הוספה: „קטעים מהליריקה התנכית.“
· הספר הזה הוצא ראשונה ב1867, ומהדורות חדשות יצאו ב1870, 1876, 1891. „ארבעת החברים“, אשר הוציאו את ספר התהלים בסדר כרונולוגי זה היו F. E. C. T. Arnold, I. S. Phillips, Alex. Potts, Kitchener. שלשה הראשונים אינם עוד בין החיים, פירפוסם הוציא את המהדורה החדשה הזאת בלי שנויים.

264. Bible. Psalms. Tr. Polish. Chwala Boza (Psalterz Dawidowy), z hebrejskiego przelozył, wstepem i uwagami zaopatrzył Fryderyk T. Aszkenazy. v. I. Lwow, Nakladem autora, 1927. 83 ע' 14 : 19.

265. Bible. Ruth. The book of Ruth. The Hebrew text with grammatical notes and vocabulary, by A. R. S. Kennedy. London, Society for promoting Christian knowledge, 1928. 79 ע' 12 : 19.

= Texts for students, no. 42.

ד. מדע המקרא.

בעלס, א. מ. קרבן מנחה על התורה. ראה ע' 19.

254. גלס, יוסף [ינמיהו]. מיתודיקה לכתבי הקדש בשביל המשפחה ובית הספר מכילה את הפרובלימטיקה ואת המיתודולוגיה בלמוד כתבי הקדש. חלק ראשון הוצאה שניה ומוגהת. אנטורפן, דפוס פלעסנר, תרפ"ו. 143 [4] ע' 16 : 24.

הופמן, ד. ראיות מכרעות נגד וילהויזן. ראה ע' 26.

קום, ח. ש. השקפה על מגלת אסתר. ראה ע' 32.

255. [ריכר] רייכער, ישעיה. כתב בית ישראל. חלק א', ע"ד השמות הפרטיים שבתנ"ך, מהותם והתפתחותם, פשוטם ומדרשם כחלק מתורת הפה. סעאיני, הוצאת המחבר, תרפ"ו. 114 ע' 16 : 23.

תנ"ך. כתובים. תרגום התרגום לשיר השירים מארמית לעברית. ראה ע' 35.

256. *The Asatir*; the Samaritan book of the "Secrets of Moses"; together with the Pitron or Samaritan commentary and the Samaritan story of the death of Moses. Pub. for the first time with introduction, translation, and notes by Moses Gaster. London, Royal Asiatic society, 1927. [8], 352, 59, [1] ע' 14 : 22.

Aszkenazy, F. T. Chwala Boza.

ראה ע' 63 מספר 264.

257. *Ayò, Ugo*. "Moisè Legista" [by] un giovane ebreo (Avv. Ugo Ayo); lezione tenuta per l'Accademia Forense di Cultura... in Roma. Roma, "Hassadè", 1927. 18, [2] ע' 17 : 24.

= Biblioteca del Cenacolo No. 1.

258. *Badcock, Francis John*. Reviews and studies, Biblical and doctrinal. London, Longmans, Green and co. 1925. [8], 176 ע' 14 : 22.

אסף של מסות על שאלות שונות בתולדות הדת הנוצרית ובפרובלימות של היום. מסה אחת מוקדשת לחג הסוכות.

259. *Bible a. N. T. Selections*. The pocket Bible; arranged by Arthur Mee. London, Hodder and Stoughton, [1927]. 390 ע' 12 : 17.

260. *Bible. Tr. Greek*. The Old Testament in Greek according to the text of Codex Vaticanus, supplemented

Виленского-Сибирякова, Феликса Кона, А. А. Шилова (и др). Москва, Всесоюзное общество 1927/28. 17 : 26.

Т. I. От предшественников декабристов до конца „Народной воли“ составили А. А. Шилов и М. Г. Карнаухова. Часть I. До 50-х гг. XIX в. XXVIII, [3] стр., [4], 222 столбца. Часть II. Шестидесятые годы. XVI, [3] стр., 495 столбцов.

חברת אסירים וגולים פוליטיים ברוסיה מוציאה מלון ביו-ביבליוגרפי גדול, בעשרה כרכים, על עסקני תנועת השחרור ברוסיה. יצא הכרך הראשון (בשני חלקים), המקיף תקופה של יובל שנים בערך : מהדיקברסמים עד שנות השבעים. למלון נכנסו רק אלה שבאיזה אופן שהוא סבלו בעד השתתפותם.—בתקופה זו קמן הוא עד למאד מספר היהודים : 17—22 איש. בדיוק אי אפשר לדעת מספרם, כיון שהמסדרים לא מציגים את הלאומיות. ההוצאה יפה ; הביבליוגרפיה עשירה. מובא גם החומר העתונאי.—

252. *Who's who among North American authors.* Los Angeles, California, Golden syndicate pub. co., (c1927). v. III 1927—1928, ed. by A. Lawrence. IV, 1088 'P 16 : 21.

הספר מופיע כעת במהדורתו השלישית. המהדורה החדשה הזאת עולה בהרבה על המהדורה השנייה אשר הופיעה שנתיים לפנייה. החומר הרב מחולק באופן זה : פרק א' ביוגרפיות של מחברים בסדר אלף בית. פרק ב' ביוגרפיות של מו"לי עתונים ושל המחברים המשתתפים בעתונים. בהוספות מיוחדות ניתנת רשימה כפולה של פסוידונימים מסודרת פעם לפי האלף בית של הפסוידונימים ופעם לפי האלף בית של השמות הנכונים.

253. *Zeitungskatalog 1928, Rudolf Mosse—Annoncenexpedition.* Berlin, Mosse, 1928. XXVIII, 523, 553 'P, 30 maps, 20 : 29.

קטלוג העתונים, שמופיע בהוצאה המפורסמת, מצמין בעשר תכנו ובידיעות, ויוכל להועיל תועלת מרובה גם לספריות. סדרו : א' עתונים יומיים בכל הארצות, מסודרים לפי ארצותיהם. אצל עתונים גרמנים נזכר הכוון הפוליש. ב' מכתבי עתים של כל הארצות, מסודרים לפי מקצועות. בכל העתונים ומכתבי העתים נזכרים מקום ההופעה ואפנה. עתוני ארץ ישראל נרשמו כלם, מכתבי העתים חסרים, לדאבוננו, ישנו מפתח המקומות, חבל כי אין מפתח השמות.

ספר שמוש להדרכתם. גם באנציקלופדיה הזאת נכתבו ערכים רבים ע"י מומחים מיוחדים ונותנים דבר חדש. ראוי לשבח ג"כ שישנם הרבה ערכים שבדרך כלל אין מקוים למצוא אותם באנציקלופדיה כזאת, אבל שהם מן הענין. הנה שיכים למשל כל הבטויים ההמוניים, שמות כל הסדרות, מושגים כלליים כמו Berufung, Abstinenz וכו'. מורגש מאד שיש לספר בעיקר תכונה חדישה ועממית; אך ע"י זה יש לו גם תפקיד וענין מיוחד. והוא להיות ראי החיים היהודיים החדישים. דבר אחד מפריענו מאד: הספר שורץ כוכבי רמזים לאין מספר. כל מלה שיש לה ערך מיוחד קבלה כוכב בכל מקום שהיא נמצאת. התמונות מרובות ורבות מהן מענינות. הקבץ מעורר שמחה רבה.

247. **Kürschners deutscher Litteratur-Kalender** auf das Jahr 1928. Hrsg. von Gerhard Lüdtke. 44. Jg. Mit Bildnissen... Berlin, De Gruyter, 1928. VIII, 1490 ע' 14 : 20.

לוח ספרות זה נוסד ב-1879 ע"י האחים הרט ומשנת 1882 והלאה הופיע בעריכתו של יוסף קירשנר (הידוע בתור מוציא את 221 כרכים של "הספרות הלאומית הגרמנית"). המהדורה החדשה הזאת מכילה 8200 שמות של סופרים ומשוררים. (שמות מחברים מדעיים נכנסים למלוח המלומדים" המוצא ע"י ההוצאה, למען הקל על לוח ספרותי זה). בין שמנת אלפים סופרים גרמנים אשר שמותיהם וחבוריהם נאספו כאן, ישנה כמובן, מספר לא קטן של סופרים יהודים הכותבים בגרמנית.

248. **New York. Jewish institute of religion. Annual catalogue** 1927—28. New York, Jewish institute of religion, 1927. 37, [3] ע' 15 : 22.

Jewish institute of religion bulletin, vol. V, no. 1 October, 1927.

249. **Rye, Reginald Arthur.** The students' guide to the libraries of London, with an account of the most important archives and other aids to study. 3rd ed. rev. and enl. with 61 full-page illustrations. London, University of London press, 1927. XXV, 580 ע' 17 : 26.

250. **Vogelsang, F[riedrich].** Adressbuch der fremdsprachigen Zeitschriften und Zeitungen. Die wichtigsten Zeitschriften und politischen Zeitungen des Auslandes und Deutschlands in fremden Sprachen. 1. Ausgabe. Leipzig, "Börsenverein der Deutschen Buchhändler", 1927. XV, 544 ע' 15 : 22.

251. **Всесоюзное общество политических каторжан и ссыльно-поселенцев.**

Деятели революционного движения в России; био-библиографический словарь; от предшественников декабристов до падения царизма. Под редакцией Вл.

היהודים (הינו בשנות 822 — 826). הערך הקצר מכיל שלוש מעויות דפוס. בביבליוגרפיה לערך הזה היה להזכיר במקום Ebert הישן נושן Manitus, Handbuch d. klassischen Altertumswissenschaft כרך 9, חלק II, שער 1 (1911), ע' 380—390.

למאמר הטוב על Ahasver נוסיה רמזיה ביבליוגרפית: Chevalier, Répertoire des sources historiques du Moyen-Age, Topobibliographie. Montbéliard 1894, ערך „Juif errant”.

כל אלה כמובן רק פרטים קטנים, שהוספנו לטובת הקורא. הרושם הכללי הוא בכל זאת הערצה גמורה. נחג את הופעת האסף הזה בשמחה מרבה. — שאלה אחת: איה ההוצאה העברית? בהקדמה אין מלה עליה.

242. Friedman, Dénes. A Ferenc Jozsef Orszagos rabbiképző

intézeten felavatott rabbik élettrajzi adatai és irodalmi működése. Budapest, (typ. Neuwald), 1927. 32 ע' 15 : 23.

פרטים בורביבליוגרפיים על חניכי בית המדרש לרבנים.

243. Gesamtverzeichnis der ausländischen Zeitschriften (GAZ).

Hrsg. vom Auskunftsbureau der deutschen Bibliotheken. 1914—1924. Berlin, Preussische Staatsbibliothek, 1927. 22, 480 ע' 22 : 30.

הרשימה מכילה את שמות העתונים מחוץ לארץ גרמניה אשר נותיהם 1914—1924 נמצאות בספריות גרמניות, ומודיעה באיזו ספריות הן נמצאות ואיזו שנים. ההודעות האלה נוגעות בכל אותן הספריות ששייכות לערכת המודיעים של הספריות הגרמניות; ישנם בערך 1100 ב 1700 מקומות. העתונים מסודרים בסדר אלפא ביתי. הרשימה השלמה עתידה להכיל כ-13000 שמות ומפתח. — לסדר את הרשימה הזאת, שאין כדוגמתה, היה אפשר רק על ידי ההסתדרות הטובה של הספריות הגרמניות; אפילו באמריקה אין הסתדרות כזאת.

244. Hillesum, J. M. Bijdrage tot de bibliographie van Menasseh ben Israel's geschriften. 's-Gravenhage, Nijhoff, [1927].

353—363 ע' 16 : 25.

Overdruk uit "Het boek".

245. Jewish telegraphic agency. The J. T. A.; its function,

its importance and service to American Jewry... New York, (1927). 32 ע' ill. 20 : 25.

246. Jüdisches Lexikon. Ein enzyklopädisches Handbuch des

jüdischen Wissens in vier Bänden, mit über 2000 Illustrationen, Beilagen, Karten und Tabellen, hrsg. von Georg Herlitz und Bruno Kirschner... Bd. 1: A—C. Berlin, Jüdischer Verlag, (c1927). XXXVI, 1471 ע' 19 : 26.

חוברת א' ראה ק.ס. שנה ד' ע' 214.

הכרך הראשון מחזק את הרשם שקבלנו מהחוברת לדוגמה. המחפש הוראה נותן וקצרה על שאלות בפרט של תורה היהודי, ומצא אותה פה. לדיקנות מדעית לא הגיעו חסיד. אך אם יופיעו ארבעת הכרכים בזמן קצר, כמו שהבטיחה ההוצאה, ישמחו הכל לקבל

הקבץ ראוי לשבח בלתי מוגבל; הוא כולל כל היתרונות במדה היותר גדולה: שלמות, דוקנות, אקטואליות ויופי הצורה. יש בתוכו ערכים שראויים לשם „ספר“, למשל „Abgaben“, למחברים שונים (50 עמודות), „Aegypten“, למחברים שונים (75 עמודות), „Agada“, למרמורשטין, מ. גושמן והרר (80 עמודות), „Akademien, talmudische“, לש קליין וביאליבולצקי (45 עמודות). השגות יסודיות יש לנו רק מעטות מאד. ראשית בנוגע להעתקת המלים העבריות; הגה עממית לגמרי, כלומר אין לה אותיות בשביל א וע, ויש אותיות שוות בשביל כ וק, ט ות, כ וח וכו'. זה נעשה כמובן בהתייחסות אל ההדיוטות. אבל דוקא להדיוטות רע הדבר ביותר. נוסף לזה ההעתקה בלתי עקבית; היא מבדילה בין פ וב, אבל לא בין ב וב. מעמי הדגשה אין, ובמקום שוא נע יש e; למשל Machberet ha-Tene, Zebi וכו'!!— שנית: התמונות. הן הרבה פחות מדויגות לא יותר ממששים ושלוש בכרך הראשון. מהן שיכות תשע עשרה לערך „Aegypten“, ובין אלה יש שלוש עשרה שאין להן כל ענין ליהדות ואפשר למצא אותן כמעט בכל ספר ע"א מצרים. שתי התמונות של Ahasver הן מן המאה ה 18 וה 19. תמונת יצחק אברבנאל המכונה „מקובלת“ היא לפי דעתנו פתוח עין משנת 1900 בערך. שני ציורי האות ע הם בלי כל ענין אמנותי והיסטורי, והלא בכתבי יד אין מחסור בציורים יפים. צלום אשל אברהם מכוער מאד, כיוצא בו צלום יד אבשלום. אנהנו מדגישים את החסרונות האלה בנוגע לתמונות מפני שגם המדע מעונין מאד במספר הציורים ובחירתם. אם צריכים לקמץ, נוטב לקצור קצת בתוכן ולהוסיף לכל כך מאה תמונות (אבל בעלות ענין יהודי אמתי). בנוגע לבחירת התוכן אין לנו אלא להעיר כי לפי דעתנו ערך „Aegypten“, עבר ברבו את מסגרת אנציקלופדיה יהודית, בכל שאר הדברים ידעה המערכת לבחור היטב.

השגות אחדות לפרטים: ע' 178 קוראים כי המכתב המכונה „מכתב ר' שמואל מפאס לר' יצחק“ כתוב במאה ה 15, זאת טעות. המכתב נשמר בכתבי יד מרבים מן המאה ה 14. מהם אזכיר רק את כ"י הספריה S. Geneviève בפריס, מספר 1257, מפני שמחבר קטלוג הספריה ההיא לא הכיר את המכתב. כ"י זה הוא בלי ספק מן המאה ה 14. בתור תאריך התרגום נזכר בדה 23 שנת 1339. — ערך דוד אברבנאל נמצא בע' 371 תחת Abrabanel, ערכיהם של כל שאר בני המשפחה בע' 478 והלאה תחת Abravanel; אין רמיה מן הצורה הראשונה אל השניה. הקורא המוצא ערך תחת הצורה האחת לא ידע שיש עוד ערכים תחת האחרת. — כיוצא בו יש ע' 370 Josef, Abrabalia, וע' 578 Abravalla, Samuel ואין רמיה. המערכת לא הכירה כי זהו שם אחד ומשפחה אחת. — המתרגם העברי של „ויכוח על האהבה“ ליהודה אברבנאל לא היה ר"א די מודינא, כמו שכתוב בע' 601, אלא כפי הנראה יוסף ברוך די אורבינו; ראה Zimmels, Leo Hebraeus ע' 59—61. — פעמים טעתה המערכת לית לאותו האיש שני ערכים וכמוכן יש ביניהם הבדלים: ערכי Abraham ben Abraham I. (ע' 412) ו Abraham der Proselyt II (ע' 530) עוסקים באותו האיש, וכן ערכי Abraham ben Abraham II ו Abraham der Proselyt III נוגעים באיש אחד; ע' 531 שורה 1 צ"ל „מת 1264“, לא „1364“. — מלת adafina, מאכל השבת של הספרדים (השווה לזה M. L. Wanger, Zeitschr. f. roman. Phil. XL, 544) היתה ראויה לקבל ערך. — תחת Agnon צ"ל der Schatz meines Grossvaters במקום der Schatz; חוץ מזה לא שלום תרגם את הספר הזה אלא E. M. והתרגום לא הופיע בעתון Der Jude כי אם בהוצאת סונצינו. את רשימת ספריו המודפסים אפשר להשלים על ידי הערך הנמצא עליו ב Jüd. Lex. — תחת Agobard (ע' 1044) לא נאמר מתי חלו מלחמותיו עם

שביבית (תקציב), אופן רכישת הספרים, מצב הפקידים וכו'), שרות הקהל, שרות הידדים, ספריות לתלמידים, למהגרים, לעוירים, הרצאות בספרות, שיטות הקלסיפיקציה, הבטחה, הנהלת השבונות, בונינים, כריכה וכו'.

בפרק "שרות המהגרים" ימצא הקורא גם את המספרים הסטטיסטיים בנוגע לספרים עבריים ויודיים בספריות שונות ומספר הכרכים הנמצאים במחזור הקוראים.

238. **Amsterdam. Universiteitsbibliotheek.** Gids voor de tentoonstelling der Bibliotheca Rosenthaliana ter gelegenheid van het driehonderd-jarig bestaan der Hebreewusche typographie 1627—1927. 2e uitgave. Amsterdam, Universiteits-Bibliotheek, 1927. 24 'ע 14 : 24.

239. **Cohen, Israel.** Bibliography [of] Zionism. (Newcastle-upon-Tyne, Northumberland press, 1928). 3 'ע 18 : 24.

המהבר מעיר שהביבליוגרפיה איננה שלמה.

240. **The Cumulative book index.** Twenty-ninth annual cumulation... January, 1927—December, 1927. Ed. by Ida Lynn. New York, Wilson co., 1928. [4] 879 'ע 17 : 27.

= The United States catalog, 3rd ed., 6th supplement.

הוצאת וילסון מכינה לדפוס את המהדורה הרביעית של United States Catalog of Books אשר תכיל את השנים הקודמות עד 1927, והכרך הזה המכיל את הספרים אשר הופיעו ב-1927 בארצות הברית ובקנדה הוא האחרון אשר מופיע לשנה אחת לפני הופעת הקטלוג המקיף. הקטלוג מכיל את המחברים, את שמות הספרים ואת המקצועות בא"ב אחת. על הספרות היודאית הרבה אשר הופיעה בשנה שעברה מעידים הערכים הארוכים Bible, Jews, Hebrew language, Hebrew literature, Palestine, Zionism וכו'.

241. **Encyclopaedia judaica.** Das Judentum in Geschichte und Gegenwart. Bd. 1: Aach-Akademien. Berlin, Verlag Eschkol, (c1928). XXXI, 1216 'ע 21 : 30.

קונטרסים לדוגמא, עברי וגרמני, ראה ק.ס. שנה ג' ע' 22.

הופעת הקובץ הנחרד הזה היא בלי ספק מאורע היסטורי. לא לכד כי אוסף של חכמת ישראל ממדרגה כזאת יעשיר את ידיעותינו בפרטים רבים לאין מספר, הוא יגרים גם בעל כרחו להתקדמות המדע בעתיד. כי החוקר היהודי והלא-יהודי ימצא יסודות שעליהם יוכל לבנות; למשל יוכל לרכש לו מבט אחד וידיעות ביבליוגרפיות שלפניהם היו מצויות רק אצל יחידו סגולה מעין שטיגנשנדר, וזמנו וכו' פנויים לעבודות חדשות. עם ישראל יוכל להתגאות בצדק. כבר ביחס ל-Jewish Encyclopedia קראנו פעמים רבות אצל חוקרים נוצרים מפורסמים דברי הערצה וקנאה; Encyclopaedia Judaica תזכה לאותה התפארת. תרבויות גדולות אחרות חסרות אנציקלופדיה גדולה כזאת זה כמה שנים, אע"פ שהיתה מוצאת יותר חוקרים ויותר קנינים; למשל אין אנציקלופדיה קתולית גדולה. הלואי והעבודה הגדולה הזאת תגמר עד סופה במהרה בימינו. כנראה ישנן כל ההתנחות לכך; המפעל מצא לו תומכים נדיבי לב (בראשם יעקב גולדשמיט) ומערכת מצוינה (בראשה יעקב קלצקין). כל

236. Вопросы биологии и патологии евреев. Сборник I. Ленинград, „Практическая Медицина“, 1926. 207 ע' 17:26.

לשאלות הביולוגיה והפאטולוגיה של היהודים. מאסף I. חברי המערכת: בינשטוק

וו. י. ברמסון וו. מ. גרן מ. מ. דמבו ג. ו.

תוכן הענינים:

המטרות של המאספים המדעיים לשאלות הביולוגיה והפאטולוגיה של היהודים.

- (1) בינשטוק וו. י. — לשאלת הכשרון של היהודיים. (2) בינשטוק וו. י. ונובוֹסֶלְסְקִי — היהודים בלנינגרד (שנות 1900—1924). (3) ברוידה ח. ב. — חומר ע"ד תנועת האוכלוסין היהודים במוסקבה במשך 48 שנה (1870—1917). (4) פֶּמֶלְזֶ'אן מ. מ. — חומר לחקירת מצבם הסניטרי של האוכלוסין היהודים באודיסה. (5) בינשטוק וו. י. — היהודים בפֶּלֶךְ הוֹמֶל. בינשטוק וו. י. — היהודים באמסטרדם (7) גרן מ. מ. — התפקידים הראשונים של החקירה המדעית בקשר עם העברת היהודים לעבודת אדמה. (8) גרן מ. מ. ומֶסֶלְסְקִי ג. ס. — תאור מצבו הסניטרי של הכפר היהודי (מסח). (9) זֶ'בֶּלִיק ס. נ. ואֶקְסֶנְדֶּרֶוּב פ. י. — לשאלת התפשטות הטוברקולוזה בין הנוער העובד היהודי. (10) שֶמֶלְזֶ'אן פ. פ. — העורון בין יהודי אודיסה. (11) פֶּמֶלְזֶ'אן מ. — חומר ע"ד הטוברקולוזה בין האיגנלידים היהודים באודיסה. (12) פֶּמֶלְזֶ'אן מ. — המצב הפיזי של הנוער העובד באודיסה. (13) תוכן קצר של המאמרים הנרפסים (בשפה הגרמנית).

ג. ביבליוגרפיה ותולדות חכמת ישראל.

שלום, ג. קונטרס אלה שמות ספרי מוהר"ן. ראה ע' 34.

237. American library association. A survey of libraries in the United States. Chicago, American library association, 1926—27. 4v. 12:19.

v. 1: Administrative work of public libraries and of college and university libraries. 1926. 316 ע'.

v. 2: Service to readers in public libraries and in college and university libraries. 1926. 370 ע'.

v. 3: Public library service to children. Extension work and community service of public libraries.— School library organization and service. 1927. 326 ע'.

v. 4: Classification and cataloging.— Inventory, insurance and accounting.— Binding and repair.— Buildings and equipment. 1927. 267 ע'.

בשנת 1919 נוצרה ע"י חברת הספרנים האמריקניים A.L.A. ועדה של חמשה אנשים למען חקירת תנאי העבודה של הספרייות באמריקה. במשך שבע שנים עבדה הוועדה את החומר הרב אשר נאסף ע"י בתי הספרים השונים ובארבעת הכרכים האלה היא מוסרת את הדין וחשבון שלה. הדין על כל השאלות החשובות לעבודת הספרות: העבודה האדמיניסטרטיבית.

232. Jerusalem. Deutsches evangelisches Institut für Altertumswissenschaft des Heiligen Landes. Palästina-jahrbuch. Berlin, Mittler, 1927. 131, [1] ע' 15 : 23.

השנה העשרים ושלוש.

ספר השנה ארץ-הישראלית האחרונה מכילה מלבד דו"ח המוסד הארכיולוגי הגרמני שלשה מאמרים מדעיים: (א) המפלגה השפעות תרבות המערב על ארץ ישראל הקדומה; (ב) סטרטגיה, מלחמת ביתר; (ג) גרנקוויסט, מאוצר האגדות של פלחות ארץ-ישראליות. — הראשון מהם מענין ביותר. הוא סומך על החומר הארכיולוגי החדש כדי לברר את קשר התרבות ארץ-הישראלית עם התרבות האירופית, ולשם זה קבע בפרט את מוצא הפלשתים. ה. מייחס לתרבות הקרשית-מקינית (בפרט על סמך כלל החרס שנמצאו), ומשער כי מולדתם הבלקן. בזמן הקדום ביותר היתה ארץ ישראל שוכת לתרבות שמרכזה באיים האגאיים. בתקופת הברונזה חדרה תרבות שמית אל הארץ. אחרי שנכנסו בערך ב-1550 ששמי מדבר, לא היתה תרבות הפלשתים אלא כעין חד לתרבות המערבית. אמנם רבות מהשקפות ה. אינן בטוחות עדיין, אבל אין זה גורע מענינם. המאמר השני מכיל לא רק פרטים על מלחמת ביתר כי אם גם סקירה על מלחמת בר-כוכבא בכללה; השלישי מכיל חמשה ספרים ערבים קטנים, מתרגמים כלשונם ובסגנונם.

233. The Jewish year book. An annual record of Jewish matters. 1927, 5687—88. 1928, 5688—89. Ed. by S. Levy. London, "Jewish chronicle", 1927, 1928. XIV, 430; XIV, 494 ע' 12 : 18.

שנה 31 ו-32. את הקורם ראה ק.ס. שנה ד' ע' 109.

234. New York. Jewish institute of religion. Jewish studies in memory of Israel Abrahams by the faculty and visiting teachers of the Jewish institute of religion; pub. under auspices of the Alexander Kohut memorial foundation. New York, The Institute, 1927. LXVI, 458, [1] ע' 11 plates, 16 : 24.

ביבליוגרפיה נבחרה של כתבי ישראל אברהםס: ע' XLVII—[XIX]. מאמרים ש:

D. Askowith, S. Baron, A. W. Binder, Joshua Bloch, Z. Diesendruck, I. Elbogen, R. Gottheil, H. Gressmann, I. Guttmann, M. M. Harris, R. T. Herford, F. I. F. Jackson, G. A. Kohut, N. Krass, K. Lake, Reuben Levy, H. S. Lewis, D. G. Lyon, M. L. Margolis, S. B. Maximon, C. G. Montefiore, G. F. Moore, L. I. Newman, I. Obermann, F. Perles, Cecil Roth, Ch. Tschernowitz, H. Vogelstein, S. S. Wise, H. A. Wolfson, Dudley Wright, D. Yellin.

235. Sellin-Festschrift. Beiträge zur Religionsgeschichte und Archäologie Palästinas. Ernst Sellin zum 60. Geburtstage dargebracht von W. F. Albright, A. Alt, W. Caspari... A. Jirku (zugleich Herausgeber). Leipzig, Deichert, 1927. [4], 156 ע' 15 : 23. עם תמונתו של זליין.

משלים במדה ידועה את מחקרו על היהודים בתעשית הקטופה (העבר כרך א').— סוסים קורא למאמרו (כרך י"א 211—227) "השתקפות ההוי הסוציאלי הכלכלי היהודי בספרות המוסר בימי הביניים" ואינו דן רק על "ספר הסידים" ובצורה אחרת נאמרו כבר הדברים ע"י החוקרים, ביחוד ע"י גרדימן. — מ"י. צינברג מביא לנו במאמרו "אברהם הקירימי ומשה הקיבור" ידיעות מענינות על חכמי ישראל בקרים וברוסיה במאה ה"ו; ויש להצטרף, שמר צינברג אינו מביא אלא קטעים קטנים מכתבי היד שהשתמש בהם. בנידון זה — כל המרבה הרי זה משבח... גם מאמרו זה וגם מאמרו השני של צינברג, "שקלוב ומשכיליו בסוף המאה ה"ח", (י"ב, עמ' 17—44) אינם אלא פרקים מהלקים שונים מספרו הגדול "תולדות הספרות העברית באירופה", שאין ביכלת המחבר להוציאו...

בין המאמרים האחרים יש לציון את שני מאמריו של ההיסטוריון המנוח פסח מרק "המשבר בשלמותן העצמי של היהודים והחסידות", "המלחמה הפנימית ביהדות במאה ה"ח", (כרך י"ב עמ' 44—178). שני המאמרים הללו, הכתובים על יסוד חקירות, גם במקורות שלא נתפרסמו, פנקסים ועוד, ובהבנה כנה וישרה, ערכם רב לתפיסה נכונה של ראשית תנועת החסידות ובמדה ידועה יש בהם משום אשור לאותן המחשבות הנפלאות שהביע בשעתו אורשנסקו במאמרו המצוין "מחשבות על החסידות" (נכנס אח"כ לקבץ מאמריו "היהודים ברוסיה"). מהמאמרים באתנוגרפיה ראויים לעיון רב מאמרו של ל. שפרנברג: "הפרובלימה של הפסיכולוגיה היהודית הלאומית" (י"א, עמ' 5—44) וביחוד מאמרו הקצר "שאלת האתנוגרפיה היהודית" (י"ב 7—10) הכולל כמה וכמה רעיונות פוריים על סדור העבודה האתנוגרפית, רעיונות שחשיבותם בשביל א"י, בשביל ישוב מתיזה על יסודות עתיקים ומתלבש בצורות חדשות, היא אקטואלית.

מר סמיוֹלוביץ דן בשאלת הירושה של הזורים ובקשר עם זה בלשונם היהודית-השטית של הקראים. מר מ. גולדשטיין מספר על הנסיך מרשין רדוויל אדונה של נוסויה, שרצה לקבל את היהדות והושם משום כך תחת אפוסטרופסתו של אחד מקרוביו (אפוסטרופוס זו הוא אותו הרדוויל שעליו מספר שלמה מימון²). בכלל ראוייה היא אפיוודה זו לתשומת לב החוקרים מכמה טעמים. — שאול גינצבורג (י"ב 190—207) מספר ע"פ תעודות ארכיוניות על ר' דוד לוריא מברוב (הרד"ל) שישב בשליסלבבורג אסור כ"פושע מדיני" ונותן לנו ציור בחור מהעיריה היהודית בימי ניקולי הראשון. אם נוסיה לזה את המאמרים על "הדימוס היהודי במאות הראשונות של ספירת הנוצרים" (ב. שולמן), על "היהודים באסיה התיכונה" (לוינסקי), על "היהודים באבסינינה" (פן-בוגורו), על "נוסע יהודי במאה ה"י", אברהם קונק"י, (י. רברבי), "לתולדות התנועה הדתית (תחת השפעת הדתות הנוצריות), בין היהודים ברוסיה בשנות התשעים" (נ. בוכבינדר), מאמריו של י. קליינמן (לתולדות היהודים בפולין) ושל ורשבסקי על "האתנופולוגיה של יהודי רוסיה"—יהיה לנו מושג נכון משני המאמרים המענינים, מלאי התכן. יש רק לאחזר לחכמי ישראל העוסקים בעבודתם כתנאים קשים שההפסקות בין מאסף אחד לשני לא תהיינה כל כך נמשכות, ושקרב וזכו אותנו במאסף השלישי. ב. ד.

231. Gedenken an Walther Rathenau. [By] Gerhart Hauptmann, Wilhelm Marx, Arnold Brecht, Edwin Redslob. (Feier der Walther Rathenau-Stiftung zum sechzigsten Geburtstage Walther Rathenaus am 29. September 1927). Dresden, Reissner, 1928. 24 ע'

כי „עכשו וכולם להטיף על עצמנו לעתיד עבודה מדעית בכמה וכמה שאלות כלליות ופרטיות של עברנו במשך כל התקופות וכל הארצות שהיהודים ישנו בהן“ (מאת המערכת לכרך ה"א).

כמובן, גם עכשו גורמים תנאי המקום להדגשת מומנטים ידועים בשדה החקירה. למשל, שאלת השתתפותם הפעילה של היהודים בתנועות הצבוריות, המדיניות והסוציאליות, וביחוד החקירה בתנאי ההוי (גם היחסים הכלכליים וגם היחסים התרבותיים) „שהשתנה מימי המהפכה ביסודו“ וההשתדלות להאיר ולהסביר את השנויים הללו, שלפי דעתה של המערכת צריכה להיות אחת מתעודותיה הראשיות של המאספים (למעשה נפקד מקומן בשני המאספים...).

למרות „הרחבת החוקה“ ידעה מערכת המאספים לשמור גם על הרמה המדעית של המחקרים וגם על אותה רוח החיים שבהם הצטיין לטובה הרבעון „יבר. סטיוניה“. מהמאמרים השויכים לתקופת-המקרא שנתפרסמו בשני הכרכים יש לציון בראש וראשונה את מאמרו רבי-הענין של ו. סטרובה „לתולדות שהותם של בני ישראל במצרים“ (כרך י"א עמ' 45—64). המחבר בא לכמה מסקנות חדשות בשאלה זו. סטרובה מאחר את יציאת מצרים בהרבה. מלך השעבוד הוא רעמסס השלישי, ויציאת מצרים היתה בשנת מותו של רעמסס השלישי (1203 לפני הספירה הרגילה); ראוי לתשומת לב מרבה נתוחו של „מצבת מנפתח“ ופירושו של ו. סטרובה, שיש בהם הרבה מן החדושי. ג. ניקולסקי דן (כרך י"ב עמ' 208—238) באיכות על ספר החקים החתי והשפעתו על חקי התורה, ומברר את היחסים הסוציאליים בממלכת החתים (בהשוואה עם המצב בבבל ע"פ חוקי עמורבי); ומסקנותיו, כמו כל דרכי חקירתו, אם אין בהם משום תשובה כלל, אבל יש בהם לעורר הרבה והרבה שאלות חשובות. — מר ב. שולמן, במאמרו על „התפתחות היבום אצל העברים הקדמונים“ (כרך י"א, עמ' 165—177) מסביר, במקצת בצורה יותר מדויכלית, את המלחמה בין שתי הצורות שבמוסד משפטי-משפחתי זה, בין היבום והחליצה, ומר. שטרנברג (שם עמ' 177—189) מעיר הערות אחדות על המוטיב של „שמירת השם ביבום העברי“ ויחסו להשקפת העברים על השארת הנפש; מר ס. לוריא נותן לנו (כרך י"ב עמ' 379—380) סקירה קצרה ובהירה על „דרכי החדשות ותעודותיה של בקרת המקרא“ ורוצה לתת לנו גם סקירה על האפיגפיקה והפפירולוגיה בשנים האחרונות, סקירה המוכיחה שרוסייה בשנת 1924 לא היתה עוד לגמרי קשורה עם העולם המדעי. מר לוריא, גותן לנו עוד מחקר קצר על „משפחת לוריה במצרים הרומית“ (י"א עמ' 319—324) ומאמר על ספרו המפורסם של ז'וספר („היהודים בקסריות הרומית“). — גם מאמריו וגם חקירותיו של מר לוריא מצטיינות בכחירות התפיסה ומעירות את המחשבת. מן המאמרים העוסקים בימי הביניים יש לציון את מאמרה הגדול של מרת ש. הרשברג (כרך י"ב עמ' 234—300) על „מהלך הרוחות נגד היהודים בגרמניה בתקופת ה„מגפה השחורה“ (1349)“. המחברת דנה באיכות, בשקול דעת ובידיעת המקורות הגרמניים על מצבם הכלכלי של היהודים בגרמניה במאה ה"ד, ודבריה בנידון זה ראויים לתשומת לב מרובה. — אם כי מסקנותיה (המאמר הוא חלק מעבודה יותר גדולה) בשאלת עמדתם הכלכלית של היהודים בגרמניה בתקופה זו הן קרובות להשקפותיו של יוסף קוליר, אבל גם בפרטים וגם בנסוח יש, כאמור, דברים חדשים. — כשאלת „תפקידם הכלכלי של היהודים בימי הביניים“ דן גם ש. לווינסקי (י"א עמ' 65—92) וגם יוסף קוליר. במחקר „על היהודים בתעשיות המשי בפרוסיה במאה ה"ח“ (שם עמ' 129—160) שהוא

בערך עשורה: 27 ספרים, מהם 4 עבריים. כנראה היא לא כלה ממקור ראשון. למשל, ספר שהופיע רק בעברית (של י. קופמן), נכנס בתור ספר אנגלי (עם אותו מספר העמודים). — ראויים לשבח המו"לים על שבתנאים קשים הצליחו להוציא מאסף שהוא מלא ענין. מי יתן ויבואו כרכים חדשים.

229. **Еврейская летопись. Ленинград, „Радуга“, 1926. 196 [4] ע' 17: 26.**

Сборн. 4-ый. Ред. коллегия: Л. М. Айзенберг, И. А. Клейнман, Л. М. Клячко и С. Г. Лозинский.

המאסף הראשון הופיע בתרפ"ג בערך. את המאסף השני ראה ק.ס. שנת א' ע' 248. המאסף השלישי הופיע בשנת תרפ"ד (?)

תוכן הענינים:

צינברג ס. 5. — התיאטרון העברי באימפריה בתקופת ה"ריינסנס". לווינסקי ש. ג. — יוסף נשיא מנקסוס. הקסן י. י. — המלחמה הסוציאלית-הכלכלית בין יהודי רוסיה בשנות ה-30—50 למאה ה-19. ארנדט ב. — הגולה הפולשית הרב מאורשה שלמה פרנקל. איונברג 5. מ. — העירה קמינקת ותושביה. הורביץ ג. — בין הריבולוציונרים בציוריך. שפיר מ. פ. — זכרונותי. לבידוב 5. י. — בתי-ספר העבריים למתחילים. צ'מרינסקי ב. — מזכרונותיו של משחק יהודי. קלימצי'קו 5. מ. — מחוץ לתחום. קנטור ר. מ. מביא לדפוס — נאום של פ. 5. לבובוב באספת פועלים-יהודים שלא נדפס עדיין. בוכבינד 5. ג. א. — לתולדות התנועה האנרכיסטית בין היהודים באנגליה. סוסית י. ד. — ספר חדש על ישו הנוצרי. קושג'יר ש. — דוד שמעוניבין. הולר 5. א. — הגרפיקה היהודית של נתן אלטמן. רברבי י. י. — התנועה של ה"צדיק" ממקורב. גליקמן ד. — מאורעות מהעבר הקרוב. גוסמן מ. — היהודים בין הקווקזים. שרשטוי העבר. נקרולוגים: על י. י. מוא"ה — מאת מ. מ. מרגולין; על א. י. ברוידה — מאת י. א. קלינמן; על י. י. ישראלסון — מאת י. י. מרקין; על ש. ש. פון — מאת ג. א. בוכבינד.

230. **Еврейская Старина. Томы XI и XII. Ленинград, Еврейское историко-этнографическое общество, 1924, 1928. 398, XXXV, [3] 407; [1] ע' 16: 23.**

Редакционная коллегия: Л. Я. Штернберг (и др.)

הכרכים החדשים של ה"ז'בוירסק-ספרינה" שהגיעו עכשו אלינו הם מפרי פעולותיה של החברה ההיסטורית-האתנוגרפית בלנינגרד, שהוציאה בשעתה (1909—1918) את ה"יבר. ספר". בתור רבעון בעריכתו של שמעון דובנוב, ושבה לתחיה לפני 5 שנים (ביוני 1923). ההבדל היסודי בין המאספים האלה ובין רבעונו של דובנוב הוא בהרחבת היקף המחקר: הרבעון היה מקדש רבו ככלו לחקר תולדות היהודים במזרח אירופה, וגם כאן התרכזו (למעשה אמנם יותר מאשר להלכה) ביחוד בתקופות המאוחרות. הנה דעתם של עורכי המאספים (המנוח 5. שטרנברג, י. קלינמן, ש. לווינסקי, מ. מ. מרגולין וי. צינברג) היא

סתומה. המחבר, כנראה ירדו של המנות, מנסה לפתור ברמיזה את החידה הזאת. „מה יעשה האיש שהוא כלו בעד המהפכה וככל זאת סובר הוא, שלא כל מה שנוצר בעבר, אפילו אם הוא רומנטיות או אידיאליסמוס—, צריך להמחק, ודוקא מפני שהכיר לפונכה את המהפכה—היה לו יקר כל זיק של מחשבה אנושית חפשות וא. סובול היה מאלה, שהיו מתחבשים בפרובלמות“ (ע' 71).

על יהודי חו"ל יש מאמר אחד תמציתי „המצב הכלכלי של היהודים בפולניה“ מאת בלתי-תלוי (פסידונים). על יסוד נתוח של המשק הפולני, תפקידם של היהודים בו והתנגציות של השלטון, הוא בא לידי מסקנה, שמצבה של היהדות הפולנית הורע בהרבה אחרי המלחמה היות וגם השוק הרוסי וגם שערי אמריקה סגורים.

י. צינברג, שהכין לדפוס תולדות הספרות העברית של התקופה האירופית (כמדומני ב 8 ברכים), מפרסם מאמר על מקדמי ההשכלה ברוסיה: הגאון מוילנה והמגיד מדובנא, ששניהם בעצמם עמדו עוד בדור הישן. בקיום קצרים וכולמים הוא מתאר גם את התקופה של ערב ההשכלה. תאור ופה וקולע אל האמת של אופי „ההשכלה“ ברוסיה ניתן במאמרו של המנוח פ. מרק „לתולדות האינטליגנציה היהודית: האירופאיסמוס המזרחי“. הוא מספר על אופן חדירתה והשפעתה, על יחסה לשאלת השפות, מתאר את הגוון המקומי של ההשכלה ברוסיה וגם הבדליה מזו שבמערב בזמן ההוא: היא היתה יותר רגשנית ודילטנטית וגם מתונה יותר.

במאסף נתפרסמו תעודות חשובות. „פרקי זכרונות“ של י. ל. גורדון, שכבר תרגמו והוצאו לאור ע"י „דבר-לעם“ (י. ל. גורדון ס' ראשון ע' 101—114). 10 מכתבים של הסופר לבנדה לירדו חרוסי דיר-פילה (פדגוג ומבקר מפורסם בזמנו), השייכים לסוף שנות הששים והמספרים על הרוחות המגשבות בין בעלי-השלטון ועל השקפותיו של לבנדה. ל. שכעבור 11—14 שנה נמצא בין ראשי חובבי-ציון, שואף לעשות את היהודים לרוסים אירופיים. — את המכתבים מסביר ופה נ. א. בוכנינר. כמבוא והערותיו.

ר. ב. גלגל — מוכיר המהלקה היהודית של האקדמיה בקיוב — מפרסם תעודות מענינות מהארכיון הקיובי. תשובותיו של הגנרל-גוברנסור בקיוב ע"ד הגנת היהודים מפני הפרעות בשנות ה-80, מכתב השתדלות של ריב"ל לפני השלטונות לטובת המתישבים היהודים (שנת 1840) וידיעות הבולשת על אישיותו וחוג מכיריו של שלום עליכם משנת 1903. י. הסן מספר על משפט אכזרי נגד יהודים שב„שבמשתק-פורים“ הציגו בצורה קריקטורית גומר קתולי (לימא, 1828). העורך ש. גינצבורג במאמרו „על הפריצות היהודית“ מרצה על יסוד חומר ארכיוני בלתי נודע על עלייתו, שהעלילו מצביאים רוסיים על היהודים ושרק ע"פ מקרה לא הביאו לגזרות חדשות (כשנת 1897—1904). א. ג. גורנפלד מספר, שבעזבונו של קורלנקו נשאר ספור בלתי נשלם מחיי היהודים בשם „האחים מנדל“ ומוסר את תכנו.

המאמרים של פרופ. ניקולסקי „על התגליות הארכיולוגיות החדשות בא"י“ (כרוניקה מדעית) ושל מ. ש. גינצבורג „המוסדות המדעיים היהודיים בחו"ל“ — הם אינפורמציוניים. מהמאמר האחרון נראה שהרבה עמל המחבר לאסוף אחד לאחד את כל היריעות מארבע הכנפות של הגולה היהודית. חבל שלקויה האינפורמציה הא"י. נזכרו רק חברת המשפט העברי ו-Jewish Palestine Exploration Society. שאר החברות (למשל ההיסטורית-אתנוגרפית ומאספיה „ציון“ וחברות אחרות) לא צוינו. אפילו לאוניברסיטה העברית אין רמז. — הביבליוגרפיה

225. שול-בוך; ארויסגעגעבן פון דער צענטראלער פארוואלטונג פון די אידישע פאקשווע אין פילאדעלפיע. פילאדעלפיע, 1927. 43, [29] ע' 20 : 27.

המערכת: מ. קאטק, מ. מלמד.

226. Aus unbekannten Schriften. Festgabe für Martin Buber zum 50. Geburtstag. Berlin, Schneider, 1928. 245 'II : 19.

55 מאמרים למחברים שונים.

227. Central conference of American rabbis. Yearbook. Vol. XXXVII. Ed. by Rabbi Isaac E. Marcuson. Cape May, N. J., 1927. 481 'I5 : 22.

את הקודם ראה ק.ס. שנה ד' ע' 18.

228. Еврейский вестник; научно-литературный сборник под ред. С. М. Гинзбурга. I. Ленинград, Общество распространения Просвещения между евреями, 1928. 246 '15 : 23.

מערכת: ש. מ. גינסבורג, י.א. קלינמן, ס. (ישראל) צינגרג.

בהבדל משאר המאספים, שהופיעו בזמן האחרון בלנינגרד, נותן המאסף הזה מלבד דברי-מדע גם דברי-ספרות, מאמרים הנוגעים, אמנם בצורה כללית, בעניני החיים, וגם אינפורמציה עשירה על חכמת-ישראל בחו"ל (בפרט ברוסיה) ובא"י.

בחלק הספרותי נתנו 3 תרגומים — ספור של ש. אש, "חתונתה של אלקה" של ש. משרניובסקי(קטע), 4 שירים של יהואש — וספור מקורי אחד ("שתי מיתות") של דיאנושי קובסקי, סופר חדש רוסי בעל כשרון, הכותב על חיי היהודים. למחלקה זו שייך ע"פ צורתו מאמרו היפה של י. א. קלינמן "בין החקלאים היהודים בקרים (רשמים וזעזועות)", המלא התפעלות ואמונה בעתידו של המפעל. דרך אגב הוא מוסר פרטים בלתי ידועים לקהל הרחב. המושבות נמצאות בצפון קרים בין ערבות יבשות. הקרקע אדמת מרשים וסלעים שרק המרקטור יכול לחרוש אותם. המים בצמצום ועולים ביוקר; מושבות אחדות מצלמות 100 רובל לחדש בעד שאיבת מים מן הבארות העמוקים (100-200 מטר העומק). המתיישבים מוכרחים לגור בצפיפות מפני חוסר דירות, ולחיות במשך חדשים רבים חיים של רעב-למוצה. המחבר בשות, שהחומר האנושי המצוין שהוא תרבותי ומתמסר בהתלהבות לעבודתו, יתגבר על כל הקשיים.

במאמרו השני "על היהודים בספרות הרוסית החדשה" מתוכח מר קליימן עם דיבובינסקי, משרניובסקי וגורניפלד (מבקר רוסי מזרסם, יהודי) שכתבו, שהיהודים הכניסו מעט מאד לספרות הרוסית ושגם הספרות הרוסית-היהודית דלה באיכותה. הוא מציין שנוי עצום בשנים האחרונות, וסוען שהיהודים תופסים עכשו מקום חשוב בספרות הרוסית גם בתור מפוסים וגם בתור סופרים (ארינבורג, בבל, בואימנסקי, מנדלשטם, פסמורנק, אושקין סובל ואחרים). הוא סובר שהמהפכה הסירה מעל הפרק את הווכחים על "פנים לאומיים" בספרות וגם הסירה את הגבול הבלתי בין ספרות רוסית-יהודית וספרות רוסית. מאמר מיוחד מקדש לסובל: אלישע רודין, "זכרונותי על אנדרי סובל". מותו המרני — אבד א"ע לדעת — של הסופר הצעיר הזה, שהשתתף במהפכה באופן פעיל, עשה רושם גדול והיתה חידה

והחבור בשפות השמיות. ק. דושינסקי על תפלת יקום פורקן. בכלל עושה הקובץ רושם טוב מאד הן בתכנון הן בחיצוניותו.

מ. ס.

217. הרומא העברי; יוצא לאור על ידי ועד רופאים עבריים. בעריכת

מ. אינהורן וא. גולדנשטיין. ניו יורק, ועד רופאים עבריים, תרפ"ח. כרך א' חוברת א' 70 ע' 15 : 23.

מצויר. בסוף החוברת "מונחים חדשים ואי-שכיחים", ושער אנגלי.

218. אוקראינע. ליטעראריש-קונסטלערישער אלמאנאך. צונויפגעשטעלט:

אסאָציאַציע פון אידישע שרייבער אין אוקראינע. נומ. 1. קיעוו, "קולטור-ליגע", 1926. 229, [1] ע' 16 : 23.

מצויר. בסוף הספר שער ברוסית.

219. דער בעזעם. צייטשריפט פאר הומאר און סאטירע. (רעדאקטאר-

ארויסגעבער: הערש קרון). לאדזש, 1928. 23 : 32.

חדירומן. מצויר. הופיע בפברואר.

220. ווילנע. אידישער וויסנשאפטלעכער אינסטיטוט. פיר א-

נישע שריפטן. צווייטער באנד. ווילנע, קלעצקין, תרפ"ח. [12], 516, [4], XXXVIII עמודות, 24 : 32.

השער ותוכן הענינים גם באנגלית. כמו כן תמצית המאמרים באנגלית. כרך א'

הופיע בשם "לנדווידן"; ראה ק"ס שנה ג' ע' 111.

221. דאס לעבן. (רעדאקטאר ארויסגעבער: אברהם קירבעל). קראקא,

1928. 31 : 47.

חדירומן. הופיע 162 לינואר.

222. פון יאר צו יאר. אילוסטרירטער געזעלשאפטליכער לוח אונטער

דער רעדאקציע פון מ. שאליט. ווארשא, פארבאנד פון צענטראלעם פאר

יתומים-פארזארגונג אין פוילן, 1928. [2], 215, [3] ע' 12 : 17.

את הקודם ראה ק.ס. שנה ד' ע' 109.

223. די צייט. מאררים מייער'ס יובילעאום. ביילאגע צו די

צייט. מיט. דער געלעגנהייט פון איהר רעדאקטאר'ס 50-טען געבורטסטאג...

רעדאקטירט פון משה קליינמאן און אשר ביילין ... [לאנדאן], מאררים מייער'ס

יובילעאום קאמיטעט, 1928. 32 ע' 21 : 28.

שם החוברת גם באנגלית.

224. קאמוניסטישע פארטיי, וויסרוסלאנד. היסטפארט. 1905 אין

וויסרוסלאנד. זאמלבוך ... אונטער דער רעדאקציע און מיט א פארווארט

פון ש. (ס.) אגורסקי. מינסק, קאמוניסטישע פארטיי, 1925. 226 ע' 15 : 23.

קאמיסיע באם צ.א.ק. פון וו.ס.ס.ר. צו פיערן דעם 20-יאריקן יוביליי פון 1905

יאר און היסטפארט פון צ.ק.פ. (ב) וו. מצויר.—היסטפארט, המחלקה לחקירת תולדות

המפלגה הקומוניסטית, קבל מהממשלה כל הארכיונים, שיש בהם חומר לתנועת השחרור.

הוא מעבד אותם ככוון מפלגתי-קומוניסטי. במאסף ישנם מאמרים על המצב במינסק, בברוקלין,

דינסק וכו' ב1905 ונספח מאמר על הפרעות באורשה שנדפס אז בעתונות.

רב חושיא־לזה? לפי דעת מארכס זהו חושיא־ל אברו של רב חננאל, והוא מוציא מכאן מסקנא על זמן פטירתו של רב חושיא־ל. אבל לא יתכן בשום אופן להקדים כל כך את זמן פטירתו. אמנם במכתב התנחומים של רב שמואל הנגיד לבנו רב חננאל אין זמן, אך הן ידענו שר"ש הנגיד נולד בשנת תשנ"ב, ואת מכתבו כתב בודאי כשכבר הגיע לעמדה השוכה בחיי היהודים והמדינה. ואולי נוציא מכאן סיוע לדעתו של מאן שהיו אז בקירואן שני חכמים בשם חושיא־ל (J. Q. R. n. s.) כרך ט' ע' 160—167) ורב חושיא־ל מורו של רב נתן אינו אברו של רב חננאל?—חשוב מאד הוא מאמרו של א. ב. כ"ר על מנהגי הכנסת חתן וכלה לחופה בארץ ישראל במאה הראשונה והשניה לספח"ג. המחקר מבוסס על כל החומר הרב והעצום הנמצא בספרות התלמודית והמדרשית.—פרופ. קרויס נושא ונותן בפרטים שונים הנוגעים לתולדות הגאונים, ומבאר לנו דרך אגב כמה דברים סתומים באגרת רב שרירא. בראשית מאמרו הוא בא לפרש את דברי רש"ג (הוצ' ליון עמ' 90) בענין "תעניתא דלא הויין אלא לריש גלותא". מה סיבן של תעניות אלו? לפי דעתו אין לפרש שהכונה לתענית על עצירת גשמים או על כל צרה שלא תבוא, שהיו אמרו "אין תענית צבור בבבל", אלא הכונה כאן לתעניות בה"ב. אבל אין להסכים לכך. הן תעניות אלו קבועין בכל שנה ושנה ואין ראש הגולה ממלא בהם שום תפקיד. אין כל ספק שהכונה לתעניות שהיו גוזרין על "עצירת גשמים או יוקר השער או דבר או ארבה ומאי דרמי להני" (חמדה גנוזה סי' קס"א = האשכול II 6 = קבוצת חכמים. וין תרכ"א = לקויות רמב"ן ה' א'), ומה שאמרו אין תענית צבור בבבל זהו לענין ש.אין בנו כח לאסור מלאכה מפני שאין נשיא ... ואף על פי כן מנהג מעולם שקבועין בבבל שבע ברכות ארוכות על כל צרה שתבוא עליהן ומתריעין ואע"פ שאין שם נשיא" (תשובה"ג הוצ' הרכבי סי' רנ"ט) ורב האי מיעד על עצמו שקבע כמה פעמים תעניות כאלה, וכך עשה גם רב סעדיה (ע' זכרון לראשונים הוב' ה' עמ' 229) ומתנגדיו האשימוהו שהוא מרבה בתעניות צבור. והנה לפני זמנו של רב אשי היה רק ראש הגולה וכל גזור תעניות אלו, וזומן רב אשי ואילך עשו כך ראשי הישיבות. אף מה שקרוים אומר שאין זכר לתעניות בה"ב בספרות הגאונים אינו מדויק, כי "בחמדה גנוזה" סי' ד' נזכרו "תעניות של אחר שבת של רגל". הן תעניות בה"ב הקבועין בחדש חשוון, ושבת הרגל היתה בפ' לך לך. ועי' גם בשבלי הלקט סי' רס"ה. בטעם הדבר שאין תענית צבור בבבל מסתיע קרוים בדברי הרא"ש בשם ראב"ה: לפי שאין שם נשיא. ואולם רב האי בתשובתו הנו' הביא כבר את דברי הירושלמי: "אמ' ר' יוסה הדה אמרה אילין תעניתא דאין" (בני בב) קבועין לאו תעניתא אינון משום דלית בהון נשיאה". גירסת הגאון נבדלת מן הגירסא שלפנינו, וזו היתה גם גיר' הראב"ה. אך קרוים בספר "Synagoga Altertümer" עמ' 271 וב"השלח" כרך מ"ו עמ' 403 מביא את הירושלמי בגירסא שלנו: אילין תעניתא דאין עבדין... דלית עמן נשיא, ומוציא מזה מסקנא שאסור היה לו להנשא מעט ממשלת רומי להשתתף בפרוצסיה חגיגית זו, ואין הוא מעיר כלל על נוסחת הגאון. — באורו של קרויס על "תפוכאטא" שבאגרת רש"ג (הוצ' ליון עמ' 105) הוא נכון, אבל מה שהוא מסתיע מן הקטע שבג' 87 אין בזה סיוע, כי שם צ"ל: "וכן כל חפץ ושאלה", כמו שכבר תקן ליון בלקומים לאגרת רש"ג עמ' XXV וכן כתב גם רב נחמיה במכתבו שנדפס ע"י מן כרך ח' עמ' 347. J. Q. R. n. s.: "וכל איש אשר יהיה לו שאלה או חפץ". — ז. זליגמן הדפיס מכתב של ועד ארבע ארצות בפולין שנשלח לאמשרדס בשנת 1677. --ד. סימאנסן מפרסם ארבע תשובות חדשות מן הרמב"ם במקורן הערבי ובתרגום עברי. — חוץ מזה בא בקובץ מחקר מלא ענין. של גינצברג על "האגדה אצל אבות הכנסייה" על ס' שמות וכמו כן מחקרים מי. אוברמן על שירת דבורה. מ. שור על דרכי המיכות

יצא רס"ג ממצרים לא"י בשנת 915 בהיותו בן כ"ג. גם מצד תוכנו וצורתו של השאלות אין להסכים שהן לרס"ג. רכ"ג בא להשיב על שאלות חיוי הכלכלי והנה הוא עצמו שואל שאלות מעין אלו. לדברי בעל השאלות, המובאים גם ע"י מרמרשטיין: "ויפקדני בתוך עדרו, חבורת הצדיק ודורו, ולא עזר בן עזריה" — יש להעיר שאם בתשובת רב אהרן סרגאדו גאון פומבדיתא, (שנדפסה בתשובות הגאונים שהו"פ ש. אסף סי' נ"ח) נזכר דורו של ר"א בן עזריה כדור של צדיקים וחסידים, והדור נחלה בו ולא בחכם אחר מבני זמנו: "ומאן דמסיק אדעתיה דהאידינא בודאי איכשור דרי דמי למאן דאמר דהדין דארא כדארא דנביאים וחסידים ובעלי מעשה וכדורו של ר' אלעזר בן עזריה". מ. מגיה: "חבורת הצדיק דוסא", אבל החרוז מתנגד לתקון זה. אף יותר ראיותיו בענין זה אינן עומדות בפני הבקרת. — מאמרו של אפסוביזר "פוליטיקה חשמונאית ואנטיוכיסמונאית בהלכה ובאגדה" נקרא בענין רב. כתוב הוא בחריפות רבה ובבקורות מופלגת בספרות התלמודית והמדרשית ויש בו כמה דברים נכוחים, אלא שבקצת מקומות הפריז מעט על המדה. קשה למשל, להניח שאותו ויכוח אגדי ביבמות ע"ז ב' בין שאול, דואג האדומי ואבנר אינו אלא ויכוח בין החשמונאים, הצדוקים והפרושים ולחוציא מכאן מסקנא, שהחשמונאים והצדוקים רצו להביא את הסנהדרין לירי החלטה שדוד פסול משפחה הוא (ע"י עמ' קנ"ט — ק"ס). מאמר זה אינו אלא פרק מספר שלם, שיצא בינתיים בשם: *Schrifttum der Hasmonäerzeit im rabbinischen und pseudopigraphischen Schrifttum*. — א. פריימן הדפיס את פירושו של ר' הלל ב"ר אליקים מאריך יון על ה"ג מדות שהתורה נדרשת בהם. — ח. בראדי הוציא את קינת רמב"ע על הרב ר' ברוך אבן אלבליה. — יהושע סהון דן על "כתובות בישראל". מדבר הוא על הפרושים והצדוקים, הרבנים והקראים. יש בו כמה הנחות שאין להן כל יסוד. בעמ' ר"א הוא כותב: "אין אני מוצא בספריהם (של הקראים) אפילו את המושג, אולי גם רק את המלה גלות", וזנה השם "גלות" נמצא עשרות פעמים באותם קטעי הפירושים לתנ"ך מקראים קדמונים שנדפסו ע"י מאן ב. J. Q. R. ח. כרך ר"ב עמ' 273 ואילך ועמ' 483 ואילך, וזכרו "מלמדי גלות", "אנשי גלות", "סוחרי גלות", והמחבר קובל גם על זה ש"גלותנו ארוכה היא למאד" (עמ' 278). גם סהל בן מצליח כותב בסוף אגרת תוכחתו (ל"ק II 42) "אחינו בא העת להתעורר מתנומת גלותנו". — י. אלבוגן הוציא "דוגמאות מפירוש רש"י על יהזקאל כתב יד". — החלק הלוועזי פותח במאמרו של א. שוורץ בענין הפרישה של סדר עבודת הכהן הגדול ביום הכפורים. — י. אברהםס פרסם קטע מענין של ספר אפוקריפי הנקרא "דברי גד החוזה". — פ. קובצוב נושא ונותן בקביעת זמן חייו ופעולתו של ר' בחיי בעל חובות הלכות, שנתחבטו כזה חוקרים רבים. בידו עלה להוכיח, על יסוד מה שמצא שר' בחיי וספרו נזכר כבר על ידי ר' משה בן עזרא, שהצדק עם אלה המקדימים את זמנו, בנגוד לדעתו של א.ש. יהודה הקובע את זמנו לראשית המאה ה"ב. — א. אדלר מוסיף עוד פרטים אחדים נוגעים לדיואן של אלעזר הבבלי. — גדול בכמות וחשוב באיכות הוא מאמרו של מ. בלבן "מתקרים ומקורות לתולדות התנועה הפרנקית בפולין". — א. מארכס מפרסם מכת"י של "הגניזה" קטע ערבי ממעשה בוסתנאי שנכתב ע"י נתן הבבלי, ונכלל בתוך יתר ספרויו, שנכתבו במקורם בערבית כדעת פרודלנדר. הקטע מכיל שני דפים ומעבר לדף ב' ישנה כתבת ערבית שתכנה הוא: "גשלים חבורו של מרנא ורבנא נתן גאון ממה שספרו לו אבות הישיבות הקדושים ומאת מורו ורבו חושאל ריש בר רבנן זצ"ל נכתב במצר (קהירא) שנת אלף שי"ב לשמרות" (היא שנת ד"א תש"ס). מי הוא

הקובץ נפתח בסקיצה ביוגרפית על הד"ר פוזננסקי כתובה פולנית ע"י מ. בל בן, ואחריה באה רשימה ביבליוגרפית שלמה מספריו ומאמריו העולים למאות, ערוכה ע"י פרוס. סרכס ובן המנוח. רשימה זו מראה לנו את גודל האכדה שאבדה לחכמת ישראל בפטירת פוזננסקי במבחר שנותיו. במאמר מיוחד נותן מרכס הערכה על עבודתו המדעית של הנפטר. מאמר זה נדפס ראשונה ב-R. E. J. לאפריל 1922 ותורגם לעברית ע"י ד"ר י. ליפקין.

החלק העברי מתחיל במאמרו של ש. דובנוב "מסקנות אחרונות בשאלות הכוזרים". הוא מסכם את מה שהשיגה החקירה המדעית עד היום בשאלה זו. לפי דעתו רומז ר"י אלכרצלוני באמרו שמצא "נוסח כתב אחר שכתב יהודי בלשונו בקונסטנטינופול" אל האגרת שנדפסה ע"י שכטר J. Q. R. II. S. כרך ג' עמ' 181—211, ואולם עדיין אפשר לפקפק אם אותו מכתב נכתב בקונסטנטינופול ולא בארץ הכוזרים עצמה. — י. א. בלוי עוסק ב"שמות החבורים של תורה שבעל פה", והוא מכאן בבקורות רבה את השמות: הלכות, מדות (= מכילתא), תוספתא, הגדות, פסיקתא, מדרש ומשנה. העוסקים בשאלה זו ימצאו במאמרו ענין רב ומקורות מרובים. — מחקר חשוב נתן יעקב מאנן על "משרת ראש הגולה בבבל והסתעפותה בסוף תקופת הגאונים". התעודות השונות שנתפרסמו בשנים האחרונות מן "הגניזה" הקהירית, ברובן ע"י מאנן גופו, הפיצו אור רב על נושא זה, ואולם גם עתה יש עוד דברים רבים שלא נתבררו כהוגן, ויש לחכות להתגלות תעודות חדשות. כך מוצאים אנו שבתעודה חשובה משנת דת"ג, שנכתבה בירושלם ושנדפסה זה עתה בספרם של זורר ור. גוט הירל Fragments from the Cairo Geniza עמ' 200, חתום "יחזקיהו הנשיא בן שלמה הנשיא בן דוד הנשיא". יחזקיהו זה קדם אפוא בנשיאות בא"י לדניאל בן עזריה. — ח. י. כורנשטיין עוסק במאמר גדול בענין "התקופות והתפתחותן". — דודזון נותן לנו רשימה מעניינת מן הפיוטים בספר "החזונים כמנהג המערביים שנתגוררו בסיווליא". מספר החזונים הזה לא נמצא עד הזמן האחרון רק שריד בבית-הספרים אשר בברלין. והנה נמצא עתה אכזמפלר יחיד בעולם, שלם כמעט, ונקנה ע"י בית-הספרים של ביהמ"ד לרבנים בניוירק. הספר חשוב מאד לכל העוסקים בתולדות הפיוט והפיוטנים, כי יש בו כמאתים פיוטים שלא נודעו לנו עד היום וכן נמצא בו פיוטים שלא היו ידועים לנו, ומכאן גם הערך הרב שיש לרשימת דודזון. — י. ד. מרקון. הוציא ע"פ שני כת"י הנמצאים בלינגרד את פירושו של הקראי הקדמון שלמון בן ירוחם על מגלת רות. — גספר הדפס את "סדר קינות והשכבות" לנפטרים כמנהג קורפו. נפלו בהם קצת שבועים, כגון "קינה להרוג": "ועתה שמוך הורגך חורשי את חורשי האדמה", וצ"ל: חרש את חרשי האדמה (ישעיהו מה' ט'). — מ. ד. קסוטו מפרש את הפרק קטני בהושע. — א. מרמרישטיין פרסם מכת"י של המוזיאום הבריטי קטע המכיל חרוזים המדברים בשבח התנאים והאמוראים. לפי דעתו הם מרב סעדיה גאון. בעל החרוזים אומר על עצמו שרבי דוסא היה זקינו ושהוא עשירי לאלעזר בן עזריה, והנה הראב"ד בס' הקבלה מוסר לנו שרס"ג התיחס לר' חנינא בן דוסא (והרכיב בזכרון לראשונים ה' עמ' 165 סובר שבשביל זה קרא רס"ג את אחד מבניו: דוסא), אבל לא מצאנו בשום מקום שיהם את עצמו לר"א בן עזריה. א"י התייחסה משפחת רב אביתר. מגאון ארץ ישראל (שכטר, סעדיהנה עמ' 89 שורה 25). מה שמרמרישטיין רוצה ליחס לרס"ג את אותן השאלות במקרא (שנדפסו אח"ז ע"י ד. כהנא ב"הגורן" ספר ה' בשם "שאלות עתיקות") שפרסם שכטר ב-J. Q. R. כרך י"ג עמ' 345 ואילך — אינו מתקבל על הלב בשום אופן, ואפילו רק משעם זה שמחבר השאלות כותב על עצמו: "נער בן שמונה עשרה יצאתי ממגורי מארץ תובל מבית הוריי", וכידוע

את ההלאמה הגמורה של היהודים האנגלים הוא הושב לבלתי אפשרית. רק התגשמותו של הרעיון הציוני בא"י תוכל אולי להביא לידי מהפכה בחייהם, שתעשה אותם לחלק אורגני של העם העברי. — כמעט כל המאמרים הנ"ל הם מתרגמים.

מתלקה ב. מכילה ספורים של א. ביילין, ב. גלומן, ו. רוזנפלד וא. שטיינמן ושירים של פ. גינבורג, מ. גולדנברג, ד. פוגל, א. פייערשטיין (אב. המאירי), ש. פינסקי, י. קוטשר, י. צ. רמון, ושניאור (מוזיקה — אלמון) — מן האפוס הלירי "יערית".

מתלקות ג' וד' נבדלות יותר בגדל המאמרים טאשר בתבנם. שני מאמרים הם על נושאים כלליים: קאנט — לש. ברנפלד והחיים והתרבות במשנתו של זימל של מ. שוורץ; השאר על נושאים עבריים.

ס. קליינמן במאמרו המפורט "ביאליק ודורו" מנתח את שירי ביאליק לאורם של מאורעות הזמן ומוכיח שבמעט כל שיר ושיר — לרבות אלה שבסקירה ראשונה נראים לאינדיבידואליים — מהווים כמין אמנותי-גבוה לפרובלמות הזמן. המאמר נכתב בידיעת הענינים ובהערכה למשורר. הנתות יפה, אבל, במדומני, המחבר הפריז על המדה ולא לקח בחשבון את הגורמים האחרים, שהשפיעו על המשורר. — אחד מהעורכים, א. ביילין, מסציא חומר חשוב מאד ע"ד שלום עליכם וברנר. הוא היה מזכירו של ש"ע בקיבוץ בשנות 1902—1905, וזכרונותיו, שנכתבו בכשרון רב, מוסיפים קוים אחדים לתאור אישיותו של הסופר. ע"ד ברנר מפרסם ב. 24 מכתבים, שקבל ממנו בשנות 1908—1911 מגליציה ומא"י. המכתבים ברנריים מפורטים: קצרים, לבביים, פסימיסטיים, ונותנים תאור בולט ממצב נפשו של כותבם וגם ידיעות ביוגרפיות, ביילין מדגיש בנגוד להדעה המקובלת, ש"המעורר" נסגר לא מחוסר אמצעים (מצבו הוטב אז דוקא). לסגירתו גרמו החלטתו של בר. לעזוב את אנגליה וגם העובדה, ש"המעורר" חדל להיות האורגן הספרותי היחידי, מה שהפחית את ערכו בעיני בר. — ש. גולדנברג מספר על יסוד האחרונים של יעקב.

מכל החומר הרב נצין עוד את מאמרו המקיף של המנוח י. ג. שמחוני "זמירות היין לר' שמואל הנגיד"; את מאמרו היפה של יצחק גרינבוים "מדהמת הסיקולריות בישראל בתקופה האחרונה" — המחבר משתדל להשאר בתחומי ההרצאה האובייקטיבית, אבל פה ושם מתבלט "הלוחם הפוליטי" שבו — שני כ"י: 1) קינה של אהרן הלוי משנת הקפ"א (מחיי היהודים בוינה) מבוואר ע"י פרופ. ש. קרויס 2) מעשה רב וסר שאירע לאנשי המערב בשנת ה' ששיש (מחיי היהודים בצפון אפריקה) עם הקדשה של ד"ר מ. גמסר; קטעים מהמלון הפילוסופי של ד"ר י. קלצקין ומסה קצרה של קיניג "מאנמוקילסקי עד יעקב עפשטיין".

המספרים ראויים להכרת תודה, שלמרות כל המעצורים הצליחו להוציא מאסף חשוב.

ב. שוהטמן.

216. ירדניה. חדי-יומן מוקדש לעניני הבחירות לשלטונות המרכז של חברות עזרה הדדית לאקדמאים עברים בורשה. (העורכים: חיים פרגוטשטין, משה קליינבוים, ורשה, "ירדניה", תרפ"ח. [1], 15 ע' 23 : 32. עברית, יודית ופולנית.

פונזנסקי, ש. א. ספר זכרון ...

ראה ק.ס. שנה ד' ע' 210.

ספר הזכרון שיצא לכבוד החכם המנוח ד"ר ש. א. פונזנסקי ז"ל ע"י ידידיו וחבריו למדע ותפוס מקום חשוב בין יתר ספרי הזכרון והיוכלו, שיצאו בארבעים השנים האחרונות, הן מצד כמותו והיצוגיותו והן מצד תכנו ואיכותו. השתתפו בו כשלושים איש מחשובי המלומדים שלנו. ארבעה עשר מאמרים, התופסים את מחציתו של הקובץ, כתובים עברית ומסמלים את פעולתו המדעית של המנוח, שהלך גדול ממנה צרור בצורר החיים של הלשון העברית.

211. *Przegląd społeczny*: miesięcznik poświęcony zagadnieniom pracy społecznej i opieki nad dzieckiem; organ Centr. komitetu opieki nad żyd. sierotami we Lwowie. Redaktor nacz. i odpow.: Leon Weinstock. Lwow, typ. Jaeger, 1927. 15 : 22.

חוברת א' הופיעה בנובמבר.

212. *Die Stimme*. Jüdische Zeitung, erscheint jeden Donners-tag. Herausgeber: Das Zionistische Landeskomitee für Oesterreich: Leo Goldhammer, Adolf Böhm, David Rothblum. Wien, Zionistisches Landeskomitee für Oesterreich, 1928. 32 : 47.

גליון א' הופיע ב-5 בינואר.

213. *The Vanguard*, a magazine of progressive Jewish life, published monthly. Editor: Isaac Zaar. New York, typ. Up-to-date print. co., 1927—1928. 16 : 24.

חוברת א' הופיעה בנובמבר.

214. *Das Zelt*. Zeitschrift für die jüdische Jugend. München, Heller, 1928. 21 : 28.

ירחון. חוברת א' הופיעה בינואר.

ב. קבצים ומאספים.

215. א"ים. קובצים לעניני החיים, ספרות ומדע. ערוך ע"י א. ביידיץ, ש. גולדנברג, וזש. פינסק. קובץ א. לונדון, הספר, תרפ"ח. 112, 128, 152, 112 ע' 16 : 25.

עוד ב-1922 החליטו סופרים עבריים בלונדון להוציא קובץ שיהא מוקדש לתאור קלסתר פניה של בריטניה הגדולה, המעוררים לדבר נתקלו בהרבה מעצורים, רק ב-1924 התחילו להדפיס אותו ורק ב-1927 הקובץ יצא לאור. — "תולדות" הקובץ קבעו את פרצופו. הפובלי-ציסטיקה (מחלקה א' עניני החיים) מקדשת כלה — חוץ ממאמרו של ל. ראטה "המחשבה הישראלית בעולם המודרני" — לאנגליה וליהדות האנגלית. אחדים מהמאמרים האלה במקצתם כאלו נחישנו, (למשל דיוניאו גומר מאמרו היפה "אנגליה שלאחרי המלחמה" בהסקרת מאורעות של 1925), אותו הדבר בחלק המדעי. יש מאמר — של ד"ר ברנפלד — על קאנט, שיוכלו חל ב-1924 ואין דבר על שפינוזה (חוץ ממה שהוא נזכר במאמרו של ראטה), שיוכלו חגגו רק בשנה שעברה. —

זה אינו גורע מערכו של הקובץ העשיר והמגוון ע"פ תכנו. יש בו 4 מחלקות: א. עניני חיים. ב. ספרות ופה. ג. בקרת ומדע. ד. רשימות וזכרונות. מיה 33 מאמרים ורשימות, 9 שירים 41 ספורים.

במחלקה א. ע"ד אנגליה משתתפים סופרים מובהקים, שיד ושם להם במקצוע זה, כמו דיונאו (שקלובסקי), פרופסור א. מ. קולושר (על "התחקה האנגלית"), מ. י. לנדה ("משמר הפרלמנט האנגלי"), כדאי להעיר שמקצוע זה עזוב לגמרי בפרותנו. הספר היחיד שישנו — ש. אוסישקין "על המשפט הקונסטטיטוציוני האנגלי" — הופיע רק לפני שנה. המאמרים של ל. זנגביל — "היהודים בספרות האנגלית" —, של ל. שטיין "היהודים בחיים הצבוריים של אנגליה" ושל א. סימון (שנכנס למחלקה ד) "היהודים והיהדות באנגליה" סגלים את פרצופה של היהדות האנגלית. א. סימון נוגע גם בשאלת עתידה של היהדות האנגלית.

200. שטערן. ליטעראריש-קינסמלערישער און פאליטיש-וויסנשאפטלעך
בער זשורנאל. (רעדאקלעניע: אנדערסן ש., ארשאנסקי ב., אשעראוויטש א.
ואחרים). מינסק, „שול און בוך“, 1925. 23 : 26.
דוירחון.
201. דער שטערן. (דירעקטאר: ש. שווארץ). (יאסר), 1927. 32 : 48.
דו-שבועון. גליון א' הופיע בו דינאר.
202. The Bene-Israel review. Bombay, The Bene-Israel review,
1925. 14 : 21.
כל חוברת מכילה עמודים אחדים בכתב הודי. חוברת א' הופיעה בדצמבר.
203. Blätter der zionistisch-sozialistischen Jugend. Hrsg. vom
Verband der zionistisch-sozialistischen Jugend. Wien, Der Verband,
1928. 15 : 23.
חוברת א' הופיעה במרץ. אופן ההופעה לא נזכר.
204. [Bombay. Israelite school]. The Israelite school
bulletin. Bombay, Israelite school, 1927. 12 : 18.
לא ידוע אם מופיע לעתים קבועות.
205. Hechaluz. Deutscher Landesverband. Blätter des
Hechaluz. Berlin, 1927. 22 : 28.
בהקטגוריה, חוברת א' הופיעה 162 למאי. מופיע בכל חדר (?)
206. jüdisches Archiv. Zeitschrift für jüdisches Museal-und
Buchwesen, Geschichte, Volkskunde und Familienforschung.
Herausgeber L. Moses. Wien, 1927—28. 15 : 23.
ירחון. חוברת א' הופיעה באוקטובר 1927.
207. Jungvolk; Blatt der „Kameraden“ Deutsch-jüdischer
Wanderbund. (Berlin, Dobrin), [1927]. Ill. 14 : 22.
2 גליונות בלי תאריך.
208. Keren Hayesod. Firenze. Bollettino semestrale d'informa-
zioni. Roma, Federazione sionistica italiana, 1927. 15 : 21.
בולטין ב' הופיע במרץ.
209. Kongresszeitung; Organ des XV. Zionisten-Kongresses
in Basel. Red. Georg Herlitz. Zürich, „Das jüdische Heim“, 1927.
35 : 54.
יצאו י"ב גליונות. גליון א' הופיע ב-31 לאוגוסט. גם בעת הקונגרסים הקודמים
תופיעו הוצאות פריוויות כאלה.
210. המליץ. The Mediator; published bimonthly. Editor
Henry Einspruch. Westminster, Times printing co., 1928. 15 : 23.
הק באנגלית; דוירחון. אינו מופיע ביולי-אוגוסט. חוברת א' הופיעה בינואר.

191. וואלינער שטימע. אונפארטייאישע, דעמאקראטישע ליטערארישע, געזעלשאפטליכע און עקאנאמישע צייטשריפט. רעדאקטאר: ה. שענקער. ראזנע, דרוק שעסטאקאזוסקי, 1928. 30 : 47.
שבועון. 2-טער יארגאנג.
192. וועלט און קולטור. פאליטיש-וויסנשאפטלעכער זשורנאל. רעד-
דאקטאר: מ. סמאבניצקי. ווארשא, דרוק „גראפא“, 1927. 23 : 30.
ירחון (?). גליון א' הופיע 13 לאקטובר.
193. לאנד און לעבן. ארגאן פון דער אידישער געזעלשאפט פאר
לאנד-וויסנשאפט. רעדאקטאר י. לייפזנער. ווארשע, די געזעלשאפט, 1927.
27 : 19
ירחון. חוברת א' הופיעה בדצמבר.
194. לאנדאנער פאלקס-צייטונג. רעדאקטאר הרב יוסף שאפאטשניק.
לונדון, שאפאטשניק, 1927. 25 : 38.
שם אנגלי: The People's Paper. גליון א' הופיע 16 לספטמבר בחור שבועון.
מגליון ח' והלאה הופיע פעם בחודש.
195. די עפאכע. חודש שריפט פאר ליטעראטור, קונסט און געזעלשאפט-
לעכע פראגן. רעדאגירט דורך דוד איינהארן. פאריז (ווארשע), (רפוס גראפיקא),
1928. 16 : 24.
על חוברת א' לא ציון מתח הופיעה.
196. פנקס. פערטעליאריקער זשורנאל פאר ליטעראטור-געשיכטע,
שפראכפארשונג, פאלקלאר און ביבליאגראפיע. ניו יורק, יידישער וויסנשאפטלע-
כער אינסטיטוט, אמעריקאנער סעקציע, 1927. 18 : 27.
חוברת 1—2, יולי—דצמבר.
197. ציון. צענטראל-ארגאן פון די ציוני-רעוויזיאניסט. אין פוילען.
ארויסגעגעבן פון ועד הראשי אין ווארשא. רעדאקטאר: ר. פעלדשוו (בן-שם).
ווארשא, דרוק „רענאטא“, תרפ״ח. 23 : 32.
- חלק מן המקסם בעברית. הגליון הראשון הופיע בקיץ 1927 בקרקו. השני ב-11
דצמבר 1927 בורשה.
198. די צייט. (רעדאקטאר-ארויסגעבער: ח. ווייסבערג). טשענסטאכאוו,
[1927]. 30 : 47.
שבועון. גליון א' שנה ב' הופיע 6 לינואר 1928.
199. די קינדער וועלט. (רעדאקטאר: ח. שטיינבערג). ווארשע, (דרוק
„גראפא“), 1927. 16 : 24.
ירחון. גליון א' הופיע בנובמבר.

182. אונזער ווארט. צייטשריפט, ארויסגעגעבן דורך דעם פערבאנד פון אונפארטיריאשע יודען אין פוילען. רעדאקטאר: ב. פאגעלנעסט. ווארשא, דרוק זילבערשטין נאחרים, 1926. 19 : 28.
ירחון. גליון א' הופיע בנובמבר.
183. אונזער וועג. ביאליסטאקער ציוניסטישע וואכנבלאט. ארויסגעבער: ציוניסטישע ארגאניזאציע אין פוילן, ביאליסטאק. רעדאקטאר: ל. טרוויזש. בוא-ליסטאק, דרוק זבאר, 1927.
גליון ח' הופיע 30 דעצעמבר.
184. [אידישע] יידישע ארבעטער-יונגט. חודש בילעטין פון ארגא-מיזיר-ביורא פון אלזעלעכען יודישן סאצ. יונגט פארבאנד ביי פועלי ציון (פאר. מיט צ. ס.). רעדאקטאר-ארויסגעבער: ר. ח. פרייטאג. ווארשע, (דפוס „פאוועשכנע“), 1928. 22 : 28.
גליון א' הופיע בינואר.
185. אידישע פאלקס צייטונג. אומאבהענגיגע געזעלשאפטליך-ליטע-ראדישע און פאלטישע אידישע צייטונג. דערשיינט ועדען דינסטאג און פרייטאג. רעדאקציע: עד. האראוויץ. ריו די זשאנערא, 1927. 38 : 56.
גליון א' הופיע 20 דעצעמבר.
186. אידישער ארטיסטן-פאריון אין פוילן. טעאטער ידיעות. צוויי-וואכנשריפט. (ורשה, דער פאריון), 1927. 22 : 32.
חשור: גליונות 1—11 מ. וויכערס; 12—13 חסר שם עורך; מ-14 וחלוא יחיאל חילפרין. גליון א' הופיע 25 למרץ.
187. ארבעטער-פראגן. חודש-ארגאן פון דער פראפעסיאנעלער באווע-גונג. ארויסגעגעבן דורכן לאנדראט פון די פראפ. קלאסן פארייניגען אין פוילן. (רעדאקטאר: זו. אלטער). ווארשא, דרוק „די וועלט“, 1928. 23 : 32.
חברת א' הופיעה ב' לינואר.
188. זיי בין. צוויי-וואכנבלאט פאר אלץ וואס איז אינטערעסאנט. רעדאקטאר: א. צאפנאם. ווארשא, דרוק „רעקארד“, 1928. 25 : 35.
גליון א' הופיע ב' לינואר.
189. דער וואל גלאק; פאליטיש וואכענבלאט. (רעדאקטאר-ארויס-געבער: לאזאר קאהאן). (ווארשע, דפוס „די וועלט“), 1928. 31 : 48.
גליון א' הופיע 20 לינואר.
190. וואלינער געדאנק. אומאפהענגיקע דעמאקראטישע צייטשריפט רעדאקטאר: ב. פערטשוק. לוצק, דרוק זבאר, 1928. 30 : 46.
שבועון. גליון א' הופיע 6 לינואר.

הספרות העברית ומדע היהדות.

א. ספרות עתית.

174. ז'ו. הוצא ע"י הסתדרות הצופים העברים, "השומר הצעיר" בליימא. קובנה, השומר הצעיר, 1925. 23 : 31.
- בשנת תרפ"ז הופיעו 3 חוברות, מהן אחת באדר א' בשם "זיו השומר" ואחת באדר ב' בשם "זיו ליובל".
175. "החלוצ" בגרמניה. אגרות. ברלין, תרפ"ז. 22 : 28.
- בתקשורת. אגרת א' הופיעה בח' ניסן.
176. "גדיל תורה". מאסף תורני מוקדש לחדושי תורה ופילוסופים בהלכה למעשה. עורך ומסודר על ידי יחזקאל אברמסקי. סלוצק, דפוס "קומונטרסט" בבברויסק, תרפ"ח. 17 : 21.
- קביעות ההופעה איננה ברורה. חוברת א' הופיעה בתשרי; העורך יחזקאל אברמסקי בסלוצק. חוברת ב' הופיעה באדר; העורך שלמה יוסף זעווין בנובוזינקוב.
177. "גדיל תורה (בג'מטרי' זכר יהושע זל"ה)". קובץ-רב-ג'מטרי-פילופי לזכ"נ ... מהר"י מימון. (ירחון). ורשה-פרגה, דפוס פ'מנט, תרפ"ז. 15 : 22.
- חוברת א'—ב' הופיעה בתשרי—חשוון.
178. הכרם. עניני דרוש, ביאורים ופירושים, על פרשיות התורה ומועדים, ומדרשי ואגרות חז"ל... יו"ל בעריכת קלזנימוס קלימיש הוברבנר והרב שמעון יהודא טרפשמין. ורשה, דפוס סיקורה, תרפ"ז. 17 : 21.
- חוברת א' הופיעה באדר.
179. הנאמן. מופיע אחת לחדש. המטרה: לכנס את כל הנאמנים לח' בתורה ובחיים לתגבורת רוח יהדות חיה ופועלת. (העורך: י. שמואלוביץ, המו"ל: הסתדרות "צעירי ישראל", בליימא). מלז, "צעירי ישראל", תרפ"ח. 23 : 31.
- גליון א' הופיע בכסלו.
180. הצעיר. ירחון צעירי ה"גורדוניה". יו"ל ע"י מרכז ה"גורדוניה" בלכוב. (עורך: מ. שנירין) בלכוב, "גורדוניה", תרפ"ז. 15 : 22.
- חוברת א' הופיעה בספטמבר.
181. אויפקום. וואכנשריפט פאר ליטעראטור, פובליציסטיק, און וויר-סנשאפט. רעדאקטאר: ל. וואלקאוויטש. לאדזש, דרוק גרינברג, 1927. 15 : 23.
- גליון א' הופיע ב22 לדצמבר.

ד. שונות.

171. קרן היסוד. עמק. (6 תמונות ליטוגרפיות בצבעים מן המקור מאת גריתה וולף קנקאור; תמונות ממושבי קרן היסוד בעמק יזרעאל). ירושלים, קה"י, תרפ"ז. 8 ע' 34 : 41.

172. תל אביב. בית הספר התיכוני למסחר. כרטיס תלמיד.
תל-אביב, דפוס „אחדות", [1928]. [6] ע' 9 : 12.

173. **International missionary council.** Jerusalem meeting, 1928.
Press bulletin. (Series K) No. 1-13; March 25th—April 8th, 1928.
Jerusalem, 1928.

במכונת כתיבה.

163. **Powell, H. Clark.** The citrus industry in Palestine. [Jerusalem, 1927]. 35 ע' 14 : 21.

= Palestine. Dep. of agriculture and forests. Agricultural leaflets Series IV. Horticulture no. 9.

164. **Zionist organization. Palestine executive.** Financial report of the Palestine Zionist executive for the period October 1st, 1924—May 31st, 1927, submitted to the XVth Zionist congress. Jerusalem, Palestine Zionist executive, 1927. 104 ע' 17 : 24.
את הדוח העברי ראה ק.ס. חוברת זו מספר 75.

165. **الايانس المسيحية التبشيرية.** ترنيمات. القدس، مطبعة بيت المقدس، [1928]. 16 ص 14 : 11.

בלי שער. פזמונים דתיים נוצרים, בהוצאת האליאנס הנוצרי המסיונרי. ירושלים, [1928].

166. **حداد، اسکندر.** کتاب منهج الحق والوفاق في الزواج والهجر والطلاق. القدس، مطبعة بيت المقدس، 1926. 22 : 15 ص 244.
حداد, اسکندر : דיני נשואין וגרושין לפי חקי האסלאם. ירושלים, 1926.

167. **الخوري، اسکندر.** مشاهد الحياة نظم اسکندر الخوري البتجالي. الجزء الاول. القدس، مطبعة بيت المقدس، 1927. 22 : 15 ص 300.
אל-כ'ורי, اسکندر : ספר שירים, חלק ראשון. ירושלים, 1927.

168. **لجنة الدفاع الوطنية الاسلامية.** خذ حذرك ايها المسلم لئلا يفتنك المبشرون عن دينك فيضلوك. القدس، مطبعة دار الايتام الاسلامية، [1928]. 6 ص 15 : 12.

קול קורא מהועדה האסלאמית להגנה על המוסדות אל המוסלמים להזהר בפני המסיונרים. ירושלים, [1928].

169. **مقتل الجنرال كليبر.** قصة واقعة تحتوى على قضية من اهم قضايا التاريخ الكبرى التي شهدتها مصر في المدة التي احتلها فيها الفرنسيون اصدروا تحرير الحقوق. يافا، مطبعة الحقوق، [1926]. 31 ص 21 : 15.
רצח הגנרל כליובר. ספור הרצח והמשפט. יפו, [1926].

170. **نصار، نجيب.** الاميرة الحساء. حيفا، مطبعة الكرملي [1926]. 16 ص 22 : 14.

. נצאר, נגיב : הנסיכה היפה. ספור. חיפה, [1926].

153. הורו"ץ, א[הר"ן]. דער קאמפף מיט די אנטי רעליגיעזע אידעען. תל-אביב, דרוק סטוד, [תרפ"ח]. 35 ע' 15 : 22.
החוכות נדפסה באידיש עבוד ארצות הגולה".

154. ירושלים. בקור חולים האספיטלס. יערליכער רעפארט; תמוז תרפ"ז—תמוז תרפ"ז ... ירושלים, דפוס סלומון, [1927]. 16, 16 ע' 9 : 13.
ביודית ואנגלית.

155. פועלי ציון, ארץ ישראל. צום 10-טן יארצייט-טאג פון ב. באראכאוו (17.12.1917 — 17.12.1927). תל-אביב, „פועלי ציון“, דרוק „פועלי ציון“, 1927. 6 ע' 19 : 26.

156. קאמוניסטישע פארטיי. ארץ ישראל. ארבעטער-פרוי, גיי אין לענינגס וועגן ! (צום 4-טן יארצייט פון טויט פון גרויסן פירער וו. א. לענין. 21 יאנואר 1928). תל-אביב, דפוס „תל-אביב“, [1928]. 4 ע' 12 : 15.

157. קרן קימת לישראל. פלאנצט בוימער אין ארץ ישראל. (תל-אביב, דפוס „אמנות“, [תרפ"ח]. [8 ע' 12 : 17].
סצור. הופיע גס באנגלית, גרמנית וצרפתית.

158. Ettinger, Jacob. Emek Jezreel, a flourishing district, its decline and rise. Jerusalem, Keren Hayesod, 1926. 27 [2] ע' 18 : 25.

159. Kiriath Sefer. Jewish national agricultural school. Program. (Tel-Aviv, typ. "Hashachar", 1927). 6 ע' 15 : 23.

160. Palestine. Ordinances. Annual volume for 1927. Jerusalem, Government of Palestine, typ. Greek convent & Azriel presses, (1928). 415 ע' 18 : 24.

את הקודם ראה ק.ס. שנה ד' ע' 102.

161. Palestine. Proclamations, regulations, rules, *orders and notices. Annual volume for 1927. Jerusalem, Government of Palestine, typ. Greek convent & Azriel presses, (1928). XXI, 539 ע' 18 : 24.

את הקודם ראה ק.ס. שנה ד' ע' 205.

162. Palestine. Dept. of education. Annual report for the scholastic year 1926—1927. Jerusalem, (typ. Azriel press), 1928. [1], 30, [2] ע' XXIX tab. 20 : 32.

את הקודם ראה ק.ס. שנה ד' ע' 205.

152. תְּרַבִּיָּה, חֲקִים. מִן הָאֵל אוּ מִן הָאֱלֹהִים אֲחֵפָאם אֵל עֲלֵהָ (קבִּי-דִינִי-הַצֶּדֶק). 'מִתּוֹרֵגִם עַל יְדֵי גֵד פְּרוֹמְקִין ... בְּצִוּוֹן מִכּוּא וְאִילֵּו הָעֵרוֹת מֵאֵת הַמִּתְרַגֵּם. יְרוּשָׁלַם, (דָּפּוּס 'עֲזִירָאֵל, תְּרַפִּ"ח. 31, 308 ע' 17: 24.

בעמודים 268—278 נתן לוח המונחים.

המגילה, ספר החוקים האורחיים העותמני, המיוסד על המסורת המושלמית של דורות רבים והנוהג בעיקרו עוד כיום בארץ ישראל, למרות השנויים שנעשו והנעשים בו על ידי הרשות המחוקקת בארץ, ניתן לנו על ידי השופט גד פרומקין בתרגום עברי, תרגום שיש בו משום היקף זהירה וקפדנות מכלי אל כלי במטרה כפולה: למסור מצד אחד, את תכנון ואת צורתו של החוק כמות שהם, בלי שנוי, תוספת וגרעון, ומצד שני, להלבישו סגנון תלמודי משוכלל ומנוסח, שהוא הוד החלכה חופף עליו. הצורך השמושי של קהל אורחי ארץ ישראל, שהשפה העברית היא שפת דבורם, משאם ומתנם, מזיק תרגום מדויק ופשוט. אולם המתרגם שלא העלים את עיניו מהיחידה המעשה, נתכוון בעיקר לקהל קוראים בעל מגמה למודית מחקרית ושאל להבליט על ידי תרגומו המסוגל את נקודות המגע שבין משפט המגילה ומשפטנו אנו, בתור שני ענפים מן האילן הגדול של המשפט המזרחי. שניות זו של התעודה מטביעה בעל כרחא את חותמה על עבודתו השקדנית של המתרגם, המעדיה פעם מטרה זו ופעם את חברתה, כי שונות הן וזקוקות כל אחת לאמצעי-בטוי מיוחדים.

אין ספק בדבר, כי החוקר העיוני במקצוע המשפט המושלמי לא יוכל להסתפק במגילה שהיא טעין 'חשן משפט' של משפט-האישראל והוא זקוק לעבור בהדרגה היסטורית על המקורות הראשונים ולסגל לעצמו גם את שפת-המקור, שהיא לא רק קלפה, כי אם גם תוך, שאינו ניתן להתרגם כל צרכו לעולם; ומה גם שהשואת-המשפט המושלמי למשפט העברי כשהוא לעצמה באה לפרקים קרובים מתוך השואת מונחים ובטויים מקוריים מקבילים של שתי-השפות האחרות.

ברם, התרגום העברי של המגילה היא התחלה חשובה מכל הבחינות. מלבד מופסיר-החוקים הקצרים, הבודדים והמתורגמים בחפזון ובפשטות משרדית שהיו מופיעים עד עכשו בעתונה הרשמי של ממשלת ארץ-ישראל, לא זיכתה אותנו הספרות המשפטית העברית הצעירה עד עכשו בתרגום ספר חוקים שלם, הראוי לעיון ולמחקר מצד תכנון וצורתו, ומה גם שספר החוקים נהג בארץ ישראל בתקופה זו של התישבות וגאולת הארץ לתרגומו הוא כמעט אישנטי, שהרי התרגום הזה נתפרסם ברצונה ועל דעתה של ממשלת ארץ ישראל ובתמיכתה שתמכה בידו המתרגם, המשתתף בתור שופט בבית המשפט העליון של הממשלה. גם החוקר העיוני של המשפט העברי, מתוך שייבחין בזהירות בין המונחים, הבאים פעם בהוראתם ההיסטורית לפי התלמוד והפוסקים ולפעמים בהוראה חדשה ושונה הניתנת להם לשם התאמה לבנינו הפנימי של המשפט האישרמי, ופיק תועלת לעצמו מן הספר, שיש בו משום גריו להשואת משפטיים מרובות לא רק בכללי-המשפט, כמו שעשה זה באקראי המתרגם עצמו, כי אם גם בפרטי-הדינים והמוסדות המשפטיים, אשר מסכה עליהם הדת מרוחה ותעש אותם לבטוי שמושי של השקפת-עולם קבועה ולחומה בצורה בפני הדירת שיטת-המשפט הרומא-אירופי ויחסי-הרכוש והקנין שלו לארצות המזרח. —

ש. ארז ש. ד. מ.

147. תיאטרון לאומי, תל-אביב. תכנית ל"יהודית"; (מחזה בשש תמונות — מוצג בשני פרקים; מאת פרידריך הֶפֶל). (תל-אביב, דפוס "אחדות", תרפ"ח). 15, [1] ע' 17 : 24.

עם תמונת הֶפֶל וציורים. המנהל האמנותי: י. מ. דגורא.

148. תל-אביב. בית מושב זקנים, יפו-תל-אביב. דיון וחשבון לשנת תרפ"ז. תל-אביב, דפוס "אחדות", [תרפ"ח ?], 28, [2] ע' 17 : 24. את הקודם ראה ק.ס. שנה ג' ע' 248.

149. תל-אביב. תחנת הנסיון החקלאית של ההנהלה הציונית בא"י. הזנת עגלות מבחינה אקונומית. תוצאות נסיון ... תל-אביב, דפוס "הפועל הצעיר", תרפ"ח. 8 ע' 15 : 23. בסוף הספר שער באנגלית.

150. תל-אביב. תחנת הנסיון החקלאית של ההנהלה הציונית. מחלקת ההדרכה. חוברות. תל-אביב, דפוסים שונים. גודל שונה.

חוברת א. רוכט ולימואר. חסוא זרעי טבק. ראה ק.ס. שנה ב' ע' 84.
ב. בודנהימר, פ[ריץ] ש[מעון]. זבוב הפירות בארץ-ישראל. ראה ק.ס. שנה ב' ע' 82.

ג. אלעזרי, מ. וצמח, ש. פנקס לרשימות ולסתכלות חקלאיות. תרפ"ח. 46 ע' 14 : 23.

ד. פרינד, ש. ורוזן, א. העקרות של הפרות. תרפ"ח. 7, [2] ע' 16 : 24.
ה. מנציקובסקי, פ. הובל הערבי. ראה ק.ס. שנה ג' ע' 12.
ו. בודנהימר, פ[ריץ] ש[מעון]. זבוב הזית בארץ-ישראל. תרפ"ח. 16 ע' 15 : 23.

ז. איג ופקטורובסקי. לוחות להגדרת המשפחות של צמחי א"י. ראה ק.ס. שנה ב' ע' 234.

ח. צמח, ש. התלתן האלכסנדרוני בהשקאה. תרפ"ח. 30 ע' 15 : 23.
ט. רוכט, ישראל. החרבון בעצי תפוחי הזהב בארץ והשמירה מפניו. ראה ק.ס. שנה ג' ע' 16.

י. לוי, מ. אמון אפרוחים. ראה ק.ס. שנה ג' ע' 12.
יא. בודנהימר, פ[ריץ] ש[מעון]. מזיקי הטבק והמלחמה בהם. ראה ק.ס. שנה ג' ע' 93.

יב. מנציקובסקי, פ. הרכבת המזונות העקריים בא"י. תרפ"ז. 8 ע' 15 : 23.

יג. בודנהימר, פ[ריץ] ש[מעון] וקליין, ח. צ. פרפר הנמר. תאור חייו בארץ ישראל והמלחמה בו. תרפ"ז. 20 ע' 15 : 23. בסוף החוברות סכום ושער באנגלית.

151. תנ"ך. כתובים. תרגום התרגום לשיר השירים מארמית לעברית על ידי א. ז. רבינוביץ. תל-אביב, (דפוס "אחדות"), תרפ"ח. 34 ע' 12 : 18.

137. רמון, יעקב. ארצ'י. א. תרע"ט—תרפ"ח. תל-אביב, הוצאת דפוס, "התחיה", תרפ"ח. 32 ע' 12 : 17.
- שירים.
138. [שורצמן] שווארצמאן, בנימין מנחם. בין ישראל לעמים. השקפה ... בין שאיפת החיים של העם הישראלי ... לבין עמי העולם ... והחזרתו לארצו ... ע"י משיח צדקנו בלי עזרת הגוים ... ירושלים, דפוס, "ברסלב", תרפ"ח. 56 ע' 17 : 24.
139. [שורצמן] שווארצמאן, בנימין מנחם. נחלת בנימין ... חידושים וכיאותים בכמה סוגיות הש"ס וישוב דברי הרמב"ם ... וגם כיאורי דברי הפוסקים ... בהגיון ... ועומק הלכה ... ירושלים, דפוס, "ברסלב", תרפ"ז. 122 ע' 17 : 25.
140. [שטיינברג] שטיינברג, יעקב. רשימות. תל-אביב, "דביר", (דפוס, "השחר"), תרפ"ח. [IV], 236 ע' 14 : 22.
141. שלום, גרשם. קונטרס אלה שמות ספרי מוהר"ן ז"ל [נחמן בן שמחה מברסלב] וספרי תלמידיו ותלמידיו תלמידיו ... מתנה למרטין בוכר לחג יובלו מאנשי שלומו בירושלים. ירושלים, דפוס, "עזריאל", תרפ"ח. 38, 2 ע' 16 : 24.
142. שטחוני, [יעקב] [נפתלי]. דברי ימי ישראל; ספר-עזר למורים, למתלמידים ולתלמידים המחלקות העליונות של בתי-ספר-תיכוניים. חלק א'. ספר א. מהדורה שניה. תל-אביב, "דביר", דפוס, "השחר", תרפ"ח. VI, 136, XIV ע' 16 : 24.
- עם מפה. ההוצאה הראשונה הופיעה בשנת תרפ"ב.
143. שמעוניביץ, דוד. אידיליות. תל-אביב, "דביר", דפוס, "הפועל הצעיר", תרפ"ח. 179 [2] ע' 17 : 25.
- כתבים, כך שני. את הראשון ראה: ק.ס. שנה ב' ע' 84.
144. שפירא, אברהם יעקב. ס' נתיבות שלום. מאמרים על פרשיות השבוע, ספר בראשית. ירושלים, דפוס ווייס, תרפ"ח. [2], 47 ע' 16 : 24.
145. התיאטרון האמנותי האי. תכנית רשמית. (חוכרת, שבתי צביר). תל-אביב, דפוס, "אחדות", תרפ"ז. 16 ע' 16 : 24.
- ראה גם ק.ס. שנה ג' ע' 259.
146. התיאטרון ארץ הישראלי (חברה). תכנית הצרצר מאחורי התנור (מאת צ'רלז דיקנס, בשלש מערכות. עבד למחזה בשביל חבמה מאת ב.מ.ס. עברית ע"י יעקב סרווסקי). (תל-אביב), (דפוס, "אחדות"), תרפ"ח. 5 ע' 16 : 23.

130. קרן היסוד. א"י. ארץ ישראל. ירושלים, (דפוס עזריאל, 1928).

36 ע' 16 : 24.

עם תמונות. בעברית, יודית, אנגלית, צרפתית וגרמנית.

131. קרן קימת לישראל. עצי יער במוצרות. סדר ע"י יוסף

וויין. (ירושלים, דפוס עזריאל), [תרפ"ח]. 15 ע' 14 : 21.

132. קרן קימת לישראל. א"י. דין וחשבון של הועד הארצי

לקרן הקימת לישראל לא"י ולסוריה ... לשנת תרפ"ו. תל-אביב, הקרן הקימת,

(דפוס „הפועל-הצעיר"), תרפ"ח. 36 ע' 17 : 24.

133. ראובני, א[הרן]. ספורים. כרך א. ירושלים, „אחיעזר", תרפ"ח.

197 ע' 12 : 19.

134. רבינוביץ, א[לכסנדר] ז[יסקינד]. הפטרה. ספר שני. ציורים

אמרות, שרטוטים היסטוריים והרהורים. תל-אביב, דפוס „אחדות", תרפ"ח.

100 ע' 18 : 25.

הראשון הופיע בשנת תרפ"ח.

135. רופין, א[רתור]. ההתישבות החקלאית של היהודים

ברוסיה. תל-אביב, „הפועל הצעיר", תרפ"ח. 40 ע' 13 : 19.

המחבר בקר בסוף 1927 את המושבות החקלאיות החדשות והישגות באוקראינה ובקרים. — בספרו הוא נותן סקירה קצרה ע"ד המושבות הישנות ומשתדל לתת תאור מצומצם אבל מלא ע"ד ההתישבות החדשה (סבותיה), היקפה, האקונומיקה והסכניקה שלה, הבריאות והחנך במושבות, סכווי המפעל לעתיד).

מסקנותיו של המחבר : התישבות היהודים ברוסיה אינה מכוונת לא להצלת היהדות כולה (לזה חסר המעוף הרוחני) ואף לא להצלת היהדות הרוסית (לזה חסר ההיקף הרוש). צריך לעקור אותה רק בתור מפעל פילנתרופי. ובתור כזה יש להצדיקה. בהתישבות שברוסיה ובוו שבא"י ישנן שתי שיטות, הדומות מבחינה טכנית ומשקית, אבל שונות הן לגמלי מבחינה סוציאלית תרבותית ולאומית.

הראשונה היא מפעל עזרה בשביל עשרות אלפי משפחות ברוסיה. והשניה היא צעד ליצירת מרכז רוחני לאומי עברי בשביל כל היהדות. (ע' 40).

המחבר מדבר גם על התכנית להתישבות היהודים במזרח הרחוק ; הוא איננו מאמין בהצלחת המפעל. (ע' 34).

136. רימונט, ולדיסלב [סלניסלב] [Wladyslaw Stanislaw

Reymont]. אכרים. ספור מימי החוה. תרגום מופלגית ח. ש. בן אברהם. תל-

אביב, שטיבל, (דפוס „הפועל הצעיר"), תרפ"ח. 14 : 21.

חלק ראשון : האסיה. (ע' 264). חלק שני : חרף (ע' 284).

121. קהלת. חברת מניית להוצאת ספרים בעברית. ירושלים.
[תקנות]. ירושלים, "קהלת", דפוס "ארץ ישראל", תרפ"ח. 9, [1] ע' 14 : 21.
122. קום, חיים שלמה. השקפה על מגילת אסתר עפי' דרך חדשה לפי מצב העמים בימים הקדמונים ובימי הבונים, וכימינו אלה, עם איזה הערות ... בדבריו חז"ל. ירושלים, דפוס "מוריה", תרפ"ח. 32 ע' 14 : 21.
123. קום, יהודה. אגדות. תל-אביב, "שביבים", (דפוס "אחדות"), תרפ"ח. 46, [1] ע' 13 : 21.
124. קורולנקו, וו[לדימיר] [Wladimir Korolenko]. בלרי לשון. תרגם א. ז. רבינוביץ. (תל-אביב, דפוס "אחדות", תרפ"ח). [2], 185, [2] ע' 19 : 13.
עם הקדמה וסוף דבר מאת המתרגם.
125. קיורלינג, א[דוארד] [Eduard von Keyserling]. גיאטרה וטרייז; רומן. תרגום י. ליכטנבוים. ירושלים, "מצפה", (דפוס ווים), תרפ"ח. 146 ע' 13 : 18.
126. קלצקין, אליהו בן נפתלי הרץ. חיבת הקדש; חדושים ושונות ודבריו אנדה אשר כתבתי בעיר הקדש ... ירושלים, דפוס "העברי" וצוקרמן, תרפ"ז—תרפ"ח. 176, 40 ע' 16 : 23.
127. קמחי, דב. ספורים קטנים : נמושות. בימי הרג רב. שירים. ירושלים, מצפה, דפוס הפועלים, תרפ"ח. 178 ע' 12 : 17.
128. קפת מלוח וחסכון קאופרטיבית של העובדים בירושלים. מאזן לראשון לינואר 1928. (הקופה התחילה את פעולותיה ב11 לאוקטובר 1925). ירושלים, דפוס הפועלים, 1928. [4] ע' 23 : 30.
129. קפת הספר. תל-אביב, דפוסים שונים, תרפ"ח. 17 : 12.
ק"א—ק"ד. פישמן, ז. אגדות ארץ הקדושה. ראה ק.ס. שנה ד' ע' 198, מספר 379.
ק"ה—ק"ו. בורלא י. בלוי כוכב. ראה ק.ס. שנה ד' ע' 190, מספר 303.
ק"ז. בן אליעזר מ[שה]. העדים. 18 ע'.
ק"ח. שלום עליכם. מעות של חנוכה. 13 ע'.
ק"ט—ק"י. פישקין, אהרן. מצרים. פרקי מסעות. 41, 1 ע'.
ק"י—ק"יז. וילנא, זאב. הרשוב וסביבותיה. (ארץ שמשון הגבור) עם מפה וציורים. 39 ע'.
ק"יז. מיכאל, מרדכי. לורד בלפור. ספור חייו ופעולותיו לטובת עמנו. 15 ע'.
ק"יח. אולד, קרל. הארבה. תרגום ש. בס. 32 ע'.
את הקדמים ראה ק.ס. שנה ד' ע' 98.

- כה. בן ציון, ש[מחה]. נפלאות. חוברת א ... 15 ע'.
- כו. לוי-קופנים. הדפוס. 12 ע'.
- כז. לוי-קופנים. מעשה בתפוח שהלך לשוח. 12 ע'.
- כח. בן ציון, ש[מחה]. נפלאות. חוברת ג ... 16 ע'.
- כט. לוי-קופנים. הנמר שהלך להפך חברבורותיו. 10 ע'.
- ל. לוי-קופנים. זמזומה. 10 ע'.
- לא. לוי-קופנים. ארבעת בני-פקעת. 12 ע'.
- לב. בן ציון, ש[מחה]. נפלאות. חוברת ד ... 12 ע'.
- לג. בן ציון, ש[מחה]. נפלאות. חוברת ה ... 12 ע'.
- את הקדמות ראה ק.ס. שנה ב' ע' 238, שנה ג' ע' 13, שנה ד' ע' 10.
113. עפר, ספרי מקרא לילדים. תל-אביב, "דביר", [דפוסים שונים], תרפ"ח. 12 : 16.
44. הלל'ס, ש[למה]. נמצאה האבדה. (מחזה לילדים בשתי מערכות) 34 ע' 1 ציור.
45. מרכאלי, מרדכי. החידות. 11 ע' 2 ציורים.
46. מרכאלי, מרדכי. ספר התורה. 12 ע' 2 ציורים.
- את הקדמות ראה ק.ס. שנה ד' ע' 10, 97.
114. פֶּדְרֵבִּישׁ, ש[מעין]. שלמות היהדות. ירושלם, מרכז המזרחי העולמי, תרפ"ז. 40 ע' 14 : 21.
115. הפדרציה של התעשיות העבריות בא"י. תזכיר ... לקונגרס ח"י 15 של ההסתדרות הציונית העולמית בבזל. תל-אביב, דפוס אמנות, תרפ"ז.
- 6 ע' 24 : 34.
- בעברית וגרמנית.
116. פֶּוֹגֶל, דוד. בבית המרפא. ספור. ירושלם, מצפה, (דפוס ווייס), תרפ"ח. 105 ע' 13 : 18.
117. פֶּוֹגֶלסוֹן, צבי. אדמת "מואת". תל-אביב, "איתן", תרפ"ח.
- 10 ע' 17 : 24.
118. פֶּיִנְגֶּבֶאוֹם, אריה. העין. חליותיה, שמירת בריאותה והמפול בה ... עם 242 ציורים. ירושלם, הדסה, 1927, 19, 308 ע' 15 : 23.
- = שורת ספרי-למוד לאחיות. ספר ב.
- בסוף הספר רשימת הכלים והמכשירים הדרושים לנתוחים, ורשימת המנוחים בתרגום אנגלי וגרמני.
119. פישקין, א[הרץ]. הדב בעיר היהודים. (מחזה וילדים לפרקים בשלש תמונות). תל-אביב, "הציר", (דפוס "הארץ"), תרפ"ח. 16 ע' 12 : 18.
120. פרץ, י[צחק] ל[יבוש]. מפרי העם. מהדורה רביעית. תל-אביב, "דביר", דפוס "אמנות", תרפ"ח. II, 146, [1] ע' 16 : 25.
- כתבי י. ל. פרץ. כרך ראשון.
- מהדורה א' יצאה תרע"ח באודיסה, מהדורה ב' תרפ"ב בכרלין, מהדורה ג' תרפ"ו בתל-אביב.

108. ספריה לנער. ירושלם, בז"ק, דפוס „מוריה“, תרפ"ח. 14:11.
- מפ. 1. קום, אליהו. תרי חד בדרא. ספור מחיי המגיד מדובנא, וגררים אחרים ... מהראב"ע [אברהם ׳ עזרה]. 16, [2] ע׳.
2. מגילת אנשיכום (ומעוז צור). 10, [4] ע׳.
109. ספריה קמנה. תל-אביב, בהוצאת פ. גינזבורג, דפוס „הארץ“, תרפ"ח. 17:12.
- כו. וואשינגטון, אירווינג. ריפ וואן ווינקל; מעשה. תרגם א. טבק. 27 ע׳.
- כו. ייבין, [השיל]. ספורים. 31 ע׳.
- כת. גורקי, מקסים. תאזה זעוה; ספור. תרגם א. שלונסקי. 27 ע׳.
- כט. שטינברג, יעקב. כת הרב; ספור. 30 ע׳.
- ל. הרשכין, פרץ. אליהו הנביא; מעשה. 29 ע׳.
- לא. מיקו, מ. [סמילנסקי, מאיר]. קרבן; ספור. 29 ע׳.
- לב. דורושביץ, ו. שיחות מני קדם. תרגם מ. פאדובה. 32 ע׳.
- לג—לד. חורגין, יעקב. סוהיה; ספור. 46, [1] ע׳.
- לה. בונין, א[יון]. האדון מסן פרנציוסקו; ספור. תרגם מ. פוננסקי. 30 ע׳.
- לו. בונין, א[יון]. 1. חלומותיו של צ'אנג. 2. בים הליף. ספורים. 33—64 ע׳.
- לז. ברש, אשר. 1. מול שער השמים. 2. אכזריות. ספורים. 28 ע׳.
- את הקדמים ראה קס. שנה ד. ע׳ 96, 197.
110. סתהין, שאול דוד. שאלות ותשובות דבר שאול ... להשיב שואלי ... עפ"י עומק הדין ... בפלפל ומכרא ... נלוח עמם ... שאלות ותשובות ... להרב הגדול ר' משה [בן שלמה] ׳ חביב ... ירושלם, דפוס צוקרמן, תרפ"ח. 4, 56, 2, 64 דף 17:24.
111. עזרא, משה בן יעקב ׳. שירי משה בן יעקב אבן עזרא; מקובצים על-פי ספרים וכתב-יד, סדורים ומוגהים על ידי ה. נ. ביאליק ו׳. ה. רבניצקי בצרוף הערות ובאורים מאת המסדרים ועליהם הערות נוספות מאת ד. ילין. תל-אביב, „דביר“, (דפוס ווייס, ירושלים), תרפ"ח. 19:25.
- = אוצר שירת ישראל בספרד. כרך שביעי ושמיני.
- ספר ראשון: שירי חו"ל. XII, 124 ע׳.
- שני: הערות ובאורים לשירי משה אבן עזרא. [5], 143 ע׳.
- „ממספר השירים (שבעים ושבעה) המוכנסים בכרך זה ארבעים ושנים מהם, בצרוף הערות ובלעדיהם נתפרסמו כבר בדפוס ... כל יתר השירים מתפרסמים בזה, כמדומה זאת הפעם הראשונה“.
112. עפר. ספרי מקרא לילדים. תל-אביב, „דביר“, (דפוס „השחר“), תרפ"ח. 17:12.
- כד. כן-ציון, ש[מחה]. נפל אות. חוברת ב ... 23 ע׳.

99. מלח, אלכסנדר. מלון רפואי עברי; כולל מונחים בחכמת הרפואה ומדעי הטבע בצירוף הערות וציורים. ירושלים, [הוצאת המחבר], תרפ"ח. 196 ע' 12 : 17.

עם שער לטיני מיוחד.

100. מרגליות, ישעיה אשר זליג. מ' אשרו האיש; חיבור מיוחד להזכיר ... בעון התחברות לרשעים ועזריהם וסיוגיו ... ונלוו אליו בתחלה תשובה ערוכה מהאדמו"ר ... מוהרש"א [=שלמה אליעזר] אלפנדארי ... ירושלים, דפוס "ברסלב", תרפ"ז. 8, 78 דף 14 : 19.

101. מרכס, מדליין [Madeleine Marx]. אשה; רומן. תרגום רחל ניומן. מבוא מאת אנרי ברכים. ירושלים, מצפה, (דפוס ווייס), תרפ"ח. 205 ע' 18 : 13.

102. נורמן, יעקב. האהבה והמין. ירושלים, "תרבות", דפוס סטודר, [תרפ"ח]. 156, [1] ע' 13 : 18.

103. [נימן] ניימן, משה. ההיגיון של בית הספר. ירושלים, "תרבות", דפוס "ארץ ישראל", תרפ"ח. 99 ע' 12 : 16.

104. סניידלוב, רפאל. בממלכת המינרלים. תל-אביב, דפוס "הפועל הצעיר", [1927]. חוברות I—II. יסודות המינרלוגיה עם אטלס מן בהדגשה מיוחדת על מינרלי הארץ. [4], 47, [4], 66 ע' 14 : 22. בחוברת ב' עמ' 56—66 הוספה: "שמים עשרה אבני חושן (נסיון לפתרון מהותן)" עם מבוא.

105. סטיבנסון, רוברט לואיס. [Robert Lewis Stevenson]. דר. נקיר ומר תיר; ספור. תרגום י. צ'צוק. ירושלים, מצפה, (דפוס ווייס), תרפ"ח. 97 ע' 12 : 17.

בראש הספר מבוא: "ר. ל. סטיבנסון וספריו" מאת א[שר] ב[רש].

106. סמילנסקי, משה (תנוג'ה מיסה). בני-ערב. I/II. ירושלים, אחיעזר, דפוס "איתן", תרפ"ז. 298, 285 ע' 13 : 19. = כתבי משה סמילנסקי.

107. ספריה לילדים. ירושלים, הוצאת דפוס "התחיה", [תרפ"ח]. 11 : 17.

א. המחלף אמוץ הלב. 6 ע'.

ג. ד"ר בנימין זאב הרצל. 8 ע'.

ד. פרופ. הרמן צבי שפירא. 7 ע'.

ה. הקופסא הכחולה-הלבנה. 8 ע'.

ו. הבראת אדמת מולדתנו. 8 ע'.

ז. האלמנה בירושלים. 16 ע'.

ט. גן בת המלכה. 16 ע'.

89. לוטִי, פִּיר [Pierre Loti]. הנכזבות; רומן; תרגום א. א. קבק.

ספר א—ב. ירושלים, מצפה, (דפוס, "הספר", תרפ"ח). 227, 114 ע' 12 : 17.

90. לופֶה, שמואל. אדולף פֶּרֶמָה. ירושלים, "הוצי המורה",

(דפוס, "המדיפס"), תרפ"ח. 17, [1] ע' 14 : 21.

הוצאה במועדון "הוצי המורה" ב"א אדר תרפ"ח.

91. [לוצטון] לוצאטו, משה חיים. מ' המחזות. מכונסים זאת

הפעם הראשונה ומונחים על־פי מקורות וכתב־יד בצרוף מכוא והערות על־ידי

שמעון גינצבורג. תל־אביב, "דביר", דפוס, "השחר", תרפ"ז. XXIV, 270 ע'

13 : 21.

א. מעשה שמשון. ב. מגדל עז. ג. לישרים תהלה. המחזות האלה הופיעו גם כ"א

לחוד.

92. לֶחֶבֶר, פִּישֶׁל. תולדות הספרות העברית החדשה עם

דוגמאות של מבחר־הספרות לתלמידים ולמלמדים. ספר א. תל־אביב, "דביר",

דפוס, "הארץ", תרפ"ח. XII, 149, 1 ע' 17 : 25.

ספר ראשון: מימי צמיחת הספרות החדשה באימליה עד שקיעת ההשכלה במערב.

93. ליבֶנְטִין, זֶלְמָן דוד. לארץ אבותינו. ספר שלישי. לתולדות

עבודת ההסתדרות הציונית משנת 1915 עד 1927. תל־אביב, דפוס, "איתן", תרפ"ח.

[2], 164 ע' 17 : 24.

את הספרים הקודמים ראה ק.ס. שנה א' ע' 18 ושנה ב' ע' 84.

94. ליכטנבֶּלם, יוסף. בצל השעות, שירים. ירושלים, "מצפה",

(דפוס הפועלים), תרפ"ח. 118 ע' 15 : 21.

95. ליסצקי, אפרים א. שירים. (תל־אביב), "דביר"—"חברנים",

(דפוס, "אחדות"), תרפ"ח. 282 ע' 15 : 21.

96. מֶדוּזִינִי [מדוינסקי], מ[שה]. עשר שנים של מדיניות

ארצישראלית. תל־אביב, "הארץ", תרפ"ח. 269, [1] ע' 18 : 25.

97. מַטֶּרֶלִינֶק, מוריס [Maurice Maeterlinck]. הצפר הכחלֶה;

מחזה. תרגום של הלֶקין. תל־אביב, שטיבל, (דפוס, "הפועל הצעיר"). תרפ"ח.

171 ע' 14 : 21.

98. מיוחס, יוסף, גִּדְרֵי עֶרֶב; ספר האגדות. ספר שני: אגדות

הנביאים. תל־אביב, "דביר", תרפ"ח. 73, [1] ע' 14 : 20.

הספר הראשון: "אגדות התורה" ראה ק.ס. שנה ד' ע' 195.

77. ויסוצקי, אברהם. לחבה ורוקה. רומן ירושלים, "תרבות", (דפוס מטרור ת"א), (תרפ"ח). 202 ע' 12 :
78. גלפובסקי, מנחם [זלמן]. סופר-שבילים. אביב, "דבר", דפוס, "אחדות", תרפ"ח. [2], 58 ע' 14 : 20.
79. ועדה לאחוד הקבוצים בא"י. פגישת באי-כה ב-23—4—1927 פלוגת גדרות-חיפה. פרוטוקול. הקטגוריה.
80. טוין, מרק [Mark Twain]. קארעיות הקלפרי פיון. תרגם י. קרני. תל-אביב, "אמנות", (דפוס "השחר"), [תרפ"ח]. 398 ע' 13 : 20.
81. מלפיר, גבריאל. רעב. תל-אביב, "זרם", (דפוס "אחדות"), תרפ"ח. 31, [1] ע' 16 : 24.
82. יברכיהו, ישראל. מתוך ההפכה. רומן בשלשה חלקים מחיי יהודי אוקראינה בימי הריבולוציה הרוסית הגדולה בשנות 1917—1920. תל-אביב, "זרעאל", דפוס, "הפועל הצעיר", הש"ד [תרפ"ח]. ע' 65—128, 16 : 24.
- חלק שני. חוברות ה-ח. חוברות א-ד ראה ק.ס. שנה ד' ע' 194.
83. ירושלים. בית ספר לאחיות הדסה. בית ספר לאחיות הדסה. ירושלים, דפוס כהן, תרפ"ד. 21, [1] ע' 12 : 21.
- עם תמונות.
84. ירושלים. שכונת שערי חסד. דין וחשבון לשנת תרפ"ז. ירושלים, דפוס מלומון, תרפ"ח. 20, 5 ע' 17 : 25.
- את הקודם ראה ק.ס. שנה ד' ע' 94.
85. [כ"ץ] כהן-צדק, יצחק. ואת ארצו חלקו. חוברות א-ב. ירושלים, דפוס "ארץ ישראל", תרפ"ח. 31, 16 ע' 12 : 17.
86. כרוך, אריה. מלמודי המתימטיקה האלמנטרית. חוברת א תל-אביב, "השכלה", דפוס "הארץ", תרפ"ח. 30 ע' 12 : 16.
87. כשדאי, צבי. שבטי יעקב ונצורי ישראל. חומר לחקירה על אדות עשרת השבטים. חיפה, "ישרון", דפוס ורמפינג, תרפ"ח. 203, [1] ע' 16 : 24.
- תמונת המחבר. שער גם באנגלית.
88. לגרלרף, סלמה [Selma Lagerlöf]. ירושלים; תרגום יעקב רבינוביץ. חלק שני. תל-אביב, ועדת התרבות של הסתדרות העובדים, (דפוס "אחדות"), תרפ"ח. 602 ע' 13 : 18.
- חלק א' הופיע בשנת תרפ"א בחוצאת הספריה החקלאית.

59. ברית טרומפלדור בארץ-ישראל. מזכרת לבני-העת טרומפלדור.

מהדורה ראשונה. תל-אביב, ברית טרומפלדור, דפוס, "אחדות", תרפ"ח. ע' 4 : 12 : 16.

60. ברש, אשר. פרקים מחיי יעקב רוקח. תל-אביב.

הוצאת "הדים", תרפ"ח. 220 ע' 13 : 19.

61. גפן, ב. ז. בעולם הסמירה וההומור. תל-אביב, דפוס, "התחיה", תרפ"ח. 18 ע' 17 : 25.

62. גרד, רחל. יהודיות וחולדפונש; "איוון" החמט מערבות. תל-אביב, דפוס, "אמנות", 1927.

חש"ד [1927]. 24 ע' 11 : 16.

63. [גרנבר] גרנבר, יוסף. ... משנת הרוחני ... תפוז אחד במאה ושמונה תפוזים שנמקתי ... ירושלים, דפוס רוחני, תרפ"ח. 90 ע' 16 : 24.

64. [גרנברסקין] גרנברסקין, פנחס בן צבי. הארבעה בארץ-ישראל תקצ"ח—תרע"ו. [ירושלים], דפוס צוקרמן, [תרפ"ח]. 10 ע' 14 : 24.

65. [גרנברסקין] גרנברסקין, פנחס בן צבי. זכרון פנחס הראשונים וטובי עסקני הצבור בירושלים. לתקופת מאת חמשה לבסוס השוב האחרון של ערת האשכנזים בירושלים. חוברת ז—יא. ירושלים, דפוסים שונים, תרפ"ח.

חוברת ז. 54 ע' 15 : 22.

ח. 50 " " "

ט. 57 " " "

י. 30, [2] ע' 17 : 24. השטר כתוב, כוללת תקורות היסטוריות.

יא. [28] ע' 17 : 24.

חבורת אחדות מכילות גם תמונות וצלומים את הקדמת ראה קס. שנה ד' ע' 91, 192.

66. גרנבר, אורי צבי. כלפי שנים ותשעה. תל-אביב, "סדן", דפוס, "אחדות", תרפ"ח. 46 ע' 12 : 21.

67. הגדה אשר פסדו. העתקת שפת אנגלית. מנחת זכרון מאת ועד הכללי כנסת ישראל לזכר מאיר בעל הנס בע"ק ירושלים. ירושלים, דפוס סלומון, [תרפ"ח]. 128 [14] ע' 8 : 11.

68. דגין, סוין [Sven Hedin]. מסעי אל ארץ טבט. ספר א—ב, תרגם י. סדן. תל-אביב, "אמנות", (דפוס, "השחר"), [תרפ"ח]. ע' 1—200.

בפרק על תושבי הארץ מרגשת הנחיצות הרבה לאחו בשפת הגרפיקים. שתשמש כאילו־סטרציה של הלוחות המעיפים והמשעממים. ויפה עשה שחלק את תושבי הארץ לפי הגזע, השפה, המעמד והדת, אולם להגדרת הגזע היהודי עלי להעיר, שאין להכניס סימנים בלתי יציבים, ותכונות לא גזעיות אנטרופולוגיות לענין, כגון: מצב רוח, רחמנות, וראת שמרם וכדומה המשפיעים אמנם על קלסתר פניו של האדם, אבל אין לסמך עליהם ולהסיק מתוכם מסקנה גזעית, והאמת היא לצערנו, שהאנדרופולוגיה היהודית שדה בתולה היא עדין למדע.

כשהנך קורא את הפרק על תושבי הארץ לפי דתיהם, שפתם, גזעם, ומעמדם, עולה במחך מבלי משים זכרון הפרקים על התי והצומת בארץ: מינים על מינים בלי קצה וסוף. ערבוניה של גזעים או יותר נכון של דתות, בתחומים צרים כל כך.

ארץ של גגודים תראה ארצנו בהתבוננו מקרוב בכלכלתם של התושבים, אור וצל משמשים בערבוניה: בדוים פראים בני המדבר הנאמנים, החיים על המרעה או על הבזה והשד, עבודת אדמה פרימיטיבית כשרידי תקופת הברונזה, של הפלחים, וחקלאות מודרנית לפי המאה ה־XXX שלאחרי הספירה. חבל שהפרק על המחצבים חלש במקצת, ואם אמנם נכון הדבר שיסוד חיינו בארץ היא החקלאות, כי כך היה גם בעבר וכך הוא גם בהווה, אולם מקוים אנו כי לחיינו העתידים יכנס פקטור חדש, פקטור התעשייה הגדולה, וכבר אותותיה נראו בארץ; ובאין ספק יתפוש מקום חשוב נצול המנרלים שלנו, אשר על כן לדירי אין להסתפק בסקירה המצומצמת על מלחי ים המלח, או במלים המועטות אשר הקדיש לחמרי הבנין שבהרים וליתר המנרלים שבארץ, וגם לחשיבותה של תכנית רוסנברג בתור מקורות האנרגיה בעתיד.

בששה פרקים גדולים המכילים יותר מ־100 עמוד, מתאר המחבר את הישובים בארץ, והתאורים לא מסובכים הם, והסר גם אותו הפלפול הפיזיולוגי והארכיולוגי לקביעת הישובים העתיקים. פרקים אלו ובכלל כל הספר הם אמצעי טוב להחייאת התנ"ך בעינינו, כי אין לקרא את הספר מבלי שספר התנ"ך יהיה מונח לפני הקורא, והצטטים המובאים הם לא רק לשם הסופוגרפיה, אלא גם מבטאים הרבה את אפי הארץ ותולדותיה. וטוב עשה ב. לרענן את ה"קטלוג" הישובי בהזכרת תכונה מיוחדת או פרט הסטורי חשוב של האזור. בחבה מיוחדת התייחס להישובים העברים של העבר ושל ההווה, ואין דך נקודה מתארת שלא ימצא בה ישוב עברי באחד מן הזמנים.

האילו־סטרציה היא טובה אבל דלה קצת, ביחוד חסרות תמונות שתבענה את סוגי הישובים בארץ. הצויר 66 המציג את נעמה (נענה) אשר ממזרח לעקרון בתור טפוס של כפר ערבי, המצטין בהיקפו העגלגל, בצפיפותו הרבה ובחסר כוון ידוע ברחובותיה, יפה הוא אמנם עד להפליא, אולם בכל זאת מן הרצוי היה לספת לצויר זה עוד צויר מן ההרים, כי הרי מוים יש גון אחר ופרצוף אחר לכפרי הערבים בהרים.

בנגוד לתאורי הישובים היציבים אשר המחבר הקדיש להם את כל מרצו, דלים הם וקלושים למדי תאורי ישובי שבשי הבדוים; ולדירי מרטיב היה לעשות מר ב. אילו הוריד את ה"שליטים" הרבים, שבשי הבדוים, מראשי הפרקים הללו, כי דיסוננס גדול הם מהווים בהשוואה לקלישות תאורם, ומלבד ספירתם ושמות שבטיהם אין לנו מאומה, ומוטב היה אילו ב. לקט את כל השורות הפזויות העוסקות בתאור הבדוים, וצרף אותן ליחידה מוצקת אחת והוסיף להן תאור יסודי ומקיף, כי אז קבלנו מושג יותר ברור מהייהם של שוכני אהלי הקור, בני הגר וקטורה ויתר בני הפלגשים אשר לאברהם.

ד"ר נ. שלם.

הציור 17 „מעלה אדומים“, המציג כמו על כף יד את כל מדבריות יהודה, גבעותיה המפוסות ורכבי גיאיותיה.

אחד הפרקים היפים בתאורי נוף הארץ הוא בלי כל ספק הפרק המדבר על שקע הירדן והערבה. ראשית כל הוא מרובה בתמונות יפות, וסגנונו מגוון והרצאתו חיה, ואין תימה, הריחו האזור חיפה ותפראי ביותר שבארצנו; הריחו אותו האזור המתחיל בקרחוני חרמון הנשא, וכלה בחרבנו הערבה השפלה.

בדבריו על א"ר המזרחית, מתמהמה קצת בתאור „האבנים הבשניות וכף אבני הלכה הדומות בהרכבתן הכימית לאבני היסוד, התבדל העיקרי ביניהן הוא פיסר וגו', ולהלן מתוך דבריו יוצא שהרי הגעש שבחרון פעושים הם לעומת הרי הגעש הגדולים שבעולם. נראה כי נעלמה ממנו ב. הלכה שלמה מהגנזים הליתולוגית וחלוקתם של הסלעים הללו לבסיסים וחמוצים, והואיל ואבני הבזלת בסיסיות הן בהחלט, מובנת העובדה על התפרצותן של הלכות מתוך הרי געש נמוכים מאד, למרות היות אזור הבזלת בחורן, בבשן ובגולן, אחד האזורים הגדולים שבתבל.

בדף 118 מוסר המחבר לוח קטן של החם הממוצע בחדשים הקיצוניים ובשנה. ומתוך לוח זה מוציא משפט ש„החם השנתי בארצנו אינו הולך וגדל מצפון לדרום, כי אם להפך, החם שעל גבולנו בדרום, קטן במקצת מאשר בצפון, בירות חמה מאד עריש, וחיפה חמה מעזה, הסבה לא הוכררה עדין כל צרכה“. לירידי אין כאן כל תמיחה, ולמותר להכנס לסבוכים ותריום: הערים היושבות לרגלי הרים גבוהים מובטחות מפני הצנה העזה בהרף והרוחות הצוננות בקיץ. ואין כל פלא אם בחיפה חם יותר מאשר בעזה, ואילו נסו להעפיר לעלות לראש הכרמל, אשר ממעל לעיר חיפה, לא היה חמו עולה על חם עזה בודאי. ועוד זאת: לפי מספרי הלוח הנ"ל, יפו, עזה ואף עריש, שלש הערים הבלתי מוגנות בהרים, חמם בחורף הולך וגדול דוקא מן הצפון אל הדרום. היחס הנורמלי הזה מתאים גם לערי השקע וגם ליתר ערי הארץ היושבות על התרים, והבדלי החם הנכרים בהן, תלויים בגובה מעל פני הים.

סגנון הפרק העוסק בשאלת האקלים הוא פופולרי למדי. חסר בו לגמרי הטון הפיסרי המרעי והמדויק, ותרין לפנינו כאן אלא משחק הכחות הפיסיים שבתבל: התעבות האדים, ריותם וכיוצא באלו.

תמה אני על אי השכלול של הפרק על אודות הצומח, ביחוד מאחר שנפל לירי בוטנאים מומחים. חסרה בו כל המרמינולוגיה הבוטנית, ונפלו בו שגיאות לא מועטות, הן באי דיוק החמר הנמסר, התרשלות בסגנון וגם אכסורדים פישולוגיים. לעומת זאת מצוין הפרק על החי בסקירתו המדעית ובטרמינולוגיה היפה שלו. זהו פרק קצר, כתוב בשוב טעם, מעט המכיל את המרובה.

סקירה נאה מוצא הקורא בפרק על התפתחות הישוב בארץ. לפני עיניו עוברות כל הרפתקאות האומה, ונראה בעליל כי זוהי הפנה האמללה אשר סבלה בלי הרף מכבושי העמים השונים. כי על כן יושבת היא בתוך בין עמי תרבות אדירים. ויפה עשה על הראותו באצבע על הערבוביה הרבה השוררת בארץ, הן בגזעי האדם, והן בשפה והן בקנינים התרבותיים, ושוב עובדא יפה לפנינו להשפעת הגומלין שבין גורמים מקומיים-גאוגרפיים ובין זמניים-היסטוריים. הכל דק שהפסקות על תקופת האדם הקדמון הן חלשות, נחץ לשכללן יותר, ולהכניס בהן יותר חיים.

לבחר בתור משובת ומפוס יותר, מתוך עבודותיהם וכתבי היד של כמה וכמה חוקרים אשר קמו אחרי פראאס.

הנאור אשר נתן לפורמציית ה"נר" והציור אשר צרף אליו הם מפרכים מעיקרי ורחוקים מן המציאות. לעומת זאת, תאור יפה הוא מוסר מתקופות המבול; הההוות פני הארץ, גבעותיה, מערותיה ונהליה נראית בעליל. וחבל על שלא הדגיש מיר על ההבדל העצום השורר בין אשדות ההרים אשר משני עברי פרשת המים הראשית, היורדים ומה וקדמה. ואם נכון הדבר שמה שקרה לנהלים היורדים אל עמק הירדן, קרה גם אל היורדים אל השפלה, אעפ"כ נחזק היה להדגיש את ההבדל הרב שבמורפולוגיה של שני האשדות.

על תופעת הכחות החיצוניים הפועלים על השכבות, מדבר באפן כללי מדעי ונוגע רק בקצה עטו בא"י. הציור השביעי אשר בחר בו גם בתור Vignetta, מציג "בלוק דיאגרם של נוף ביהודה עם מחילות ומערות בתוך שכבות גיר". ציור זה חוץ מהנוף החצוני הוא דמיוני לגמרי, ואינו מתאים כלל למציאות, ואין ארץ בעולם ואפילו הקרסט המפורסם במערותיו שידמה לו. אין כל פרופורציה במדותיו. מי שסיר את המערות המפורסמות ביהודה, יודע כי בתוך האדמה פנימה נמצאות מחילות ארוכות וצרות מאד, המאוזרות בקצותיהם לחללים רחבי ידים, אבל לא מפרוים למדי, ואילו אירע כציורו של ב. הרי רבות מן התקרות אשר ממעל לחללים הללו, היו צריכות להתמוטט ולרפא, ו"דוליות" או "משפכים" כשם שמוצאים בארצות החלילות מתחת, אין פוגשים בהרי יהודה.

הקדמתו למבנה הארץ היא קטע שירה. כאן מרגשת אהבתו של המחבר לארץ אשר אותה הוא מתאר. תאורו על השפלה וההרים הוא נח וקל, הומוני ופשוט, סגנונו גאוגרפי מדעי, וידע ידע לשאב מספרותנו הרבה טרמינים גאוגרפים נשכחים ומערפלים ולהפיה בהם רוח חיים. אף כי באוריו המדעיים אינם תמיד נכונים, כך למשל באורו ליצירת החלילות מיושן הוא וכבר עבר עליו כלל. או מי שמצוי אצל הליתולוגיה יודע, שב"לומקלות" יש כמות שבלולים מאובנים, לא פחות מאשר באבני החוף.

בתאור ההרים מרגישים למדי חסרונם של חתכים לארך נחלים שונים ולרחבם. בתאורו אלה ב. נתון בין הגאוגרף והגאולוג. יש שאחרי תאור הנוף יודרו ויורה על הסבות אשר גרמו לאותו הנוף הידוע, ויש אשר לא יתמהמה הרבה ויסתפק בתאור בלבד.

החתך הגאולוגי לרחב א"י המוצג בציור 13 לקח מכל. והמחבר הכניס לתוכו גם את המרבצים והפורמציות החדשות אשר נגלו אחרי חקירותיו של זה האחרון. חבל מאד כי תקונים אלו נעשו מכלי התעמקות יתרה בהכרת המרבצים החדשים. כי חדירתם של קרקעות נוספות אלו לתוך החתך פגעה באפן קשה בפורמציית האחרות. ולדידי אין להביא שני יסודי שכזה מכלי דעת תחלה מה עביו של כל מרבץ ומרבץ, נשיתו וכדומה. והנה כי כן נכנס אולי שלא ברצונו בתחומי קרקעות זרים והביא אנדרלמוסאי שלמה בכל הפורמציית. לעומת זאת היטיב למסר בפרק זה את יחס הגומלין שבין גורמים מקומיים — גאוגרפיים ובין זמניים — היסטוריים. ההיסטוריה הישראלית שחקה על בנת א"י, הוצאתם לפעל של מערכותיה השונות היתה בהתאמה לצורת במה זו ולתנאיה. כך למשל ידיר רום מיוחד בא המחבר בתאור את המערות הרבות אשר הן בבחינה ידועה סמל הארץ. מתוך תאורו הוא נכנס לאקסמזה, שזכה את המערות בתור נושא פיסו ועושה לחלק בלתי נפרד של חיינו, וביחוד של המומנטים היפים ביותר בתולדות ימינו.

הציורים אשר בפרקים אלו מצטיינים מפאת חדושם. לפנינו נופים ענקיים ריאליים, צלומי אוירונים שהם בבחינת "מפות לפי מעוף הצפור". וכמה יפי והדר שפך למשל על

למען הק' מעל ה'ומרים את מעמסת הסמטוסיקוּת שאינן נתפשות בבת אחת, ולעשות את התאורים שבספר למוכנים יותר ולקלים יותר. אולם המחבר מתנצל לאמר: לצערנו אין לנו עוד אמנם עברי של ארץ מולדתנו, ואין לנו יכלת להוציא ספר לידועת הארץ משוכלל במפיות ושרטוטים כר צרכו. הרבה מן האמת אמנם יש בדבריו. אולם לדידו גם החמר הנמצא כעת בידנו (ראה בביוגרפיה שבסוף ספרו) מוב הוא ומספיק להכין מפיות אזוריות וכיוצא באלו. בנוגע לגרפיקים וכו', דעתי מחובתו של המחבר לעסק בכך, ולהכניס בידיו הוא, ואין לתאר פרקים העוסקים בגאוגרפיה פיסית או בסמטוסיקוּת בלי גרפיקים. בימינו הרי נעשו "הלוחות" תפל לגבי הדיאגרמות, ובמדה שהמדע הולך ומעמיק יותר, בה במדה הגרפיקים הולכים ורבים. ולפיכך לא היה צריך ב. להסכים לפרסם ספר כזה, הואיל ואף לפי עדותו הוא לא נתמלא אף חצי תאווה בנוגע למפיות ולחמר גרפי בכלל.

תמה אני מאד ואיני מבין משום מה החסיר המחבר ולא מסר בספר כולל כספרו פרק, ואפילו קצרי וכתוב באותיות וזעירות, על ההיסטוריה של חקירת א"י, ואם אמנם עדין עומדים אנו במצב של הווה, מכל מקום רצוי מאד שכל מתלמד העומד על מפתן ההוראה וכל משכיל המצוי אצל ספר עיון, ידע מה הן תולדותיה של חקירת מקצוע זה ואיזה חלק מהן נשלו החוקרים העכרים. בפרק הנוספות מלא המחבר במקצת מה שחסיר בספר, ובאין ספק יקר ערך הוא מפתח ביוגרפי זה, כי בעזרתו יוכל כל משכיל לעלות אל מקורותיו של המקצע ולהעמיק בהם כרצונו, וההערות הקלות, הבאורים הקצרים אשר נתן, מקלים בודאי על הקורא, ואילו עובד כראוי פרק זה, וההערות הללו אילו לוקשו ולעשו כפי הצרך, הרי היה יוצא למחבר פרק יקר וחשוב בתולדות חקירת א"י.

בפרקים העוסקים בשמות הארץ ובתחומיה מראה המחבר בקיאות רבה בכל ספרותנו, והרצאתו יפה היא, בעלת ניבו גבוה ונקראת בענג. ואין כאן אותו ריח התדגונויות והקופיות הנודף מרב ספרי הגאוגרפיה, אבל רק שטון זה נלקח במקצת בשאר הפרקים. הסקירה על שטח הארץ ומצבה הגאוגרפי חלשה קצת.

פחות בקיאות מראה המחבר בעסקו בשאלות הגאולוגיות של א"י. בפרק התחנות השכבות ותנוחתן נשלו שגיאות יסודיות בהגדרתם של כמה סלעים ופורמציות, ואף המפית הראשונה (ציור 1) למרות היות כתוב ממעל לה: "עפ"י בלנקנהורן עם תקונים ומלואים" היא העתקה גרועה. ראשית לא פרס המחבר לפי מי נעשו התקונים הללו, ושנית, המפית מצטיינת באי נקינה הגמור ומוטב היה אילו העתיק את מפת בל. בצלמה ובדמותה, כי הרי לו"ס המפה לא באה ללמד את כל הגאולוגיה של א"י בפרטיה, אלא לתת מושג כולל וסקירה כללית מהתחנות השכבות ותנוחתן היא באה, "והמלואים והתקונים" בצורה זו הפסדם בלי ספק גדול משגורם. אזכיר את הלקויים האפייניים ביותר: א. השתכשות הקרקעות במקומות רבים מפני חסר קוי גבול. ב. משמוש באחדים מסמני הפורמציות. ג. ערבוביה שלמה בקרקעות שבחופי ים המלח המזרחיים. ד. המלואים בקרקע הסנון אין תועלתם נכרת, ומוטב היה להסירם כמו שעשה בל. ה. אי-נקיון הקוים בכלל, ולמרות היות מפיתו של בל. קטנה יותר אין שם אותה הערבוביה כמו כאן.

גם המפית השניה (ציור 4) אינה עולה על הקודמת, ואין סימניה מצטיינים ביותר, ואיני יודע מה ראה ב. ששנה את סימניה של בל. ובמקום "המלואים" כעדותו של המחבר אין רואים אלא "חסורים". עוד זאת. רבוי הישובים במפית שכמונית זו אינו בא אלא להמעיט את דמותה ולקלקלה. הציור השלשי המציג דוגמת מאובנים ארץ ישראלים והלקוח מספרו של פראאס אינו מוצלח כלל, באשר אין המאובנים הללו האפייניים שבא"י, ובמקרה זה היה לא לידו של המחבר

56. ברוך, א[ברהם]. ספר למוד וקובץ שאלות של תורת החשבון. חוברות ג'—ד'. מהדורה שלישית בתקונים ומלואים. תל-אביב, "דביר", דפוס הפועל הצעיר, תרפ"ח. 121—200, 7 ע' 24 : 16.

החוצאה הראשונה הופיעה בשנת תרע"ה. השניה בשנת תרפ"ג.

57. ברוך, י[צחק] ל[יב]. ספורים. נסיונו של מתיא בן חרש; חתונת הורדוס; יהודית. תל-אביב, "אורה", דפוס "איתן", תרפ"ח. 64 ע' 12 : 17. "תמונות מני קדם".

58. ברור, א[ברהם] י[עקב]. הארץ. ספר לידועת ארץ ישראל. תל-אביב, "דביר", (דפוס "איתן"), תרפ"ח. 416 ע' 16 : 25.

אין דך מקצוע כה רחב והטרונגי כמקצוע הגאוגרפיה. זהו מין בית קבול הקולט אליו כל דבר, ומשום כך נחוצה ידיעה רחבה ושטה מסוימת במסירת החומר הלז לקהל, ועל אחת כמה וכמה לתינקות של בית רבן. בעשים של קושיים אלו, למעשה אין הדבר נוהג כן: כל מחבר מאריך בפרק החביב עליו ביותר ועושהו לעקר העקרים. ובשאר פרקים מקצר הוא או מחמת שאינו מומחה להם או משום שסבור הוא שלא כדאי למפל בהם ביותר. כמקרה הזה אירע אפילו למשוכחים בספרי הגאוגרפיה שלנו, והנה בא בראור ומסר לידנו ספר גאה וראוי לשמו. בכשרון ידע למזג את חתכן המגוון, להכניס מדה וקצב בפרקיו, להתיכס ולעשותם מקשה אחת.

ברם, למרות טובו של הספר רחוק הוא עדין משלמות. כלפי קודמיו אמנם צעד המחבר צעד אדיר לפנים, אולם לגבי רצונו של המדע, עוד רחוקה הדרך. ובודאי עוד יותר מיוכל שנים יעבר עד שנגיע לתכלית הרצויה.

המחבר נסה והצליל להכניס במדה הנאותה את כל התגליות והחקירות שנעשו בארצנו בשנים האחרונות, והספר מכחינה זו יכל לשמש כספר הגאוגרפי המדעי של א"י; אף כי אליבא דאמת החקירה עומדת עדין בחתוליה, ובחלקותיה הרבות עוד רבה העזובה. ובחינת שדה בתולה היא. ועוד יקומו המומחים וישפלו בה, ואין לפיכך ביכלת המחבר, ובאפשרותו למלא את החסרונות הללו.

הספר מכיל יותר מ-400 עמוד, ומהם מקדיש המחבר כ-150 עמוד לגאוגרפיה הפיסית, ואת הנותר—כ-250 עמוד, מקדיש לגאוגרפיה האנושית. ומכאן אנו למדים על חשיבותם הרבה של הישובים בארץ בעבר ובהנה.

מאפיו הכללי של הספר יש לציין: מעט המכיל את המרובה. מסירת תמציתה של חקירה גדולה ידועה, השמטתו של פלפל מעיף, והרחקתם של ציפטים מיותרים שאינם באים אלא לעיף את סחו של האדם האינטלגנטי שאינו מומחה לכמה וכמה דברים ושארין ברצונו להיות מומחה. הומוגניות ידועה בהרצאת הדברים ואף כי מרגשת סובקסטיבות לגבי שאלות לאומיות ידועות.

למי כוון הספר? — המחבר עונה: לתלמידים העומדים על מפתן ההוראה, או על סף ביים עליון, ולמשכילים המצויים אצל ספר עיון הדורש קצת התאמצות. אם כך הדבר, המחבר היה צריך להפנות את תשומת לבו בעקר אל הדיאגרמות ואל המפות האזוריות,

47. בירמן, ז[אב]. לקח המאורעות כפ"ת. תל-אביב, דפוס
„תל-אביב“, 1928. 16 ע' 12 : 16.

48. „בית-הכרם“. אגודה הדתית. ירושלם. דין וחשבון לשנת
תרפ"ו (1 לאוקטובר 1926 — 30 לספטמבר 1927). ירושלם, דפוס זרקר, תרפ"ח.
10 ע' 21 : 27.

את הקודם ראה ק.ס. שנה ד' ע' 7.

49. בכר, בנימין זאב [Wilhelm Bacher]. אגדת אמוראי
ארץ-ישראל. כרך שני — חלק שני ... מתרגם מגרמנית ע"י א.ז. רבינוביץ.
תל-אביב, „דביר“, (דפוס „אחדות“), תרפ"ח. 228 ע' 16 : 24.
את החלקים הקודמים ראה ק.ס. שנה ג' ע' 93, ושנה ד' ע' 7.

50. בלקינד, ישראל. ארץ ישראל ; ספר לטור גיורפיה של
ארצנו. תל-אביב, „המאיר“, תרפ"ו. 146, 2 ע' 13 : 21.

51. בלקינד, ישראל. החשמונאים או מלחמת החרות. תל-אביב,
„המאיר“, דפוס „שהם“ ביפו, תרפ"ח. 68 ע' 14 : 19.

52. בן אליעזר, מ[שה]. עולם עובר ; תמונות וציורים. תל-אביב,
„מאיר“, (דפוס „הארץ“), תרפ"ח. 168 ע' 13 : 18.

53. בנימיני, א[הרן]. ילדינו. תל-אביב, (דפוס „איתן“), תרפ"ח.
60, [5] ע' 17 : 24.

מחולק לשנים : א. התפתחותם הגופנית של ילדינו. ב. 3 שאלות על דבר החגיגה
של בתי הספר. הוספה : „מכלא של גדול והתפתחות ילדים ע"פ חומר הגרמנית הרצליה“.

54. חבנק המרכזי למוסדות שתופיים בא"י. ירושלם. [חוכרות
בעניני קואופרציה]. ירושלם, (דפוס „אחדות“, תל-אביב), [תרפ"ח]. 15 : 23.

חוברת א. הוראות ליסוד והנהלת חנויות על יסודות קואר
פרטיביום על פי שיטת רוטשדויף. 22 ע'.

ב. העיקרים היסודיים של הקואופרציה. 6, [1] ע'.

ג. חלב ; חוברת בשביל הצרכן הרגיל, מסבירה את
ערך החלב בתור מזון חיוני. 6, [1] ע'.

ד. קואופרציה. 6, [1] ע'.

ה. זונס, ג. וו. : האפשרויות של הממכר הקואופרטיבי
והגבלותיו. 7, [1] ע'. תרגום המצות מאמר מהירחון „הממכר
הקואופרטיבי“ היו"ל באמריקה.

55. בעלם, אברהם מרדכי. קרבן מנחה על התורה ...

בפשטי הפסוקים. ירושלם, דפוס „ארץ ישראל“, תרפ"ח. 64 ע' 14 : 22.

במבואו לספר זה נושא ונותן ד"ר צפרוני בתולדותיו של רבנו בחיי ובשמת הפירוסופיה הדתית של בעל חובות הלכות. בנוגע לקביעת זמנו של ר' בחיי הוא נגרר אחר פרופ. א. ש. יהודה ונוטה הוא לאתר את זמנו. וסוף דבר הוא קובע את זמנו בין שנת 1052 ובין 1156. "השנה שבה מזכירו אברהם אבן עזרא. ביתר דיוק אין לנו אפשרות להגביל את זמנו". ואולם חצי שנה לפני שיצא ס' חובות הלכות נדפס ספר הזכרון לרש"א פוננסקי, ובו יש מאמר לפרופ. קוק בצוב הנושא ונותן בשאלה זו והוא בא למסקנות אחרות. הוא מצא שר' משה אבן עזרא מזכיר כבר באחד מספריו את ר' בחיי וספרו לא כן זמנו כי אם כאחד מבני הדורות שקדמו לו. והנה עיקר פעולתו הספרותית של רמב"ע הלה בסוף המאה ה"א. אין איפוא שום אפשרות לקבוע זמנו של ר' בחיי במחציתה הראשונה של המאה ה"ב.

הגהת התרגום העברי של ר"י ׳ תיבון ע"פ המקור הערבי מביאה תועלת רבה ויש להודות על זה להד"ר צפרוני, ואולם בהערותיו לא יצא ידי חובת פירוש. נשאו בספר כמה מקומות שלא יבינם גם הקורא המשכיל, והד"ר צפרוני לא העיר עליהם כלום. בעמ' 9 נזכרו "ספר שרשי הדת וספר המקמץ" ולא נתפרש מיבם של ספרים אלו. בעמ' 8 הובא "ספר רב חפץ בן יצליח", והיה לו להעיר שחלק מספר זה עם מבוא גדול יצא ע"י החכם המנוח ד"ר הלפר בשנת 1915.

היצוניותו של הספר ופה ככל יתר הספרים שיצאו בהוצ' הד"ר יונוביץ.

42. ביאליק, ח[יים] נ[חמן]. - אלוף בצלות ואלוף שום; בדיחה עממית בחרוזים. תל-אביב, "דביר", (דפוס, "השחר"), תרפ"ח. 16, [2] ע' 17 : 24.

מצויר ע"י נ. גוטמן.

43. ביאליק, ח[יים] נ[חמן]. דוד המלך ביירותו; שלש אנדות. א. מגלת ערפה; ב. הנער דוד; ג. דוד הרועה. תל-אביב, "דביר", (דפוס, "השחר"), תרפ"ח. 14 ע' 17 : 24.

מצויר ע"י נ. גוטמן.

44. ביאליק, ח[יים] נ[חמן]. דוד דור וסופריו; אנתלוגיה ספרותית לתלמידים ולעם, (בצרוף מכואות). המסדרים: ח. נ. ביאליק, י. ח. רבניצקי בהשתתפות י. פייכמן. תל-אביב, "דביר", (דפוס, "הפועל הצעיר"), תרפ"ח. 44 ע' 19 : 25.

אברהם מאפו. מתוך: אהבת ציון, אשמת שומרון, עיט צבוע. המבוא כתוב בידו פ. לחובר.

45. ביאליק, ח[יים] נ[חמן]. ספר בראשית; (אגדה מדרשית). תל-אביב, "דביר", (דפוס, "השחר"), תרפ"ח. 14 ע' 17 : 24. מצויר ע"י נ. גוטמן.

46. ביאליק, ח[יים] נ[חמן]. שלמה מלך החיות והעופות; ארבע אנדות. תל-אביב, "דביר", דפוס, "השחר", תרפ"ח. 21 ע' 17 : 24.

34. אֶלְחָנָן, חַיִּים. אֶל יִבְנָה; חֲזוֹן בְּחִמְשָׁה מִשְׁאוֹת מִימֵי הַמְּצֻקָה הַגְּדוֹלָה. תִּלְ-אָבִיב, „שְׁנִיר“, (דפוס „גוטנברג“), תרפ"ח. 116, 4 ע' 12 : 17.

35. [אַתְּמִלִּית] אֶלְמַאֲלִית, אֲבֵרָהִם. אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּמִוִּרְיָה בִּימֵי מַלְחַמַת הָעוֹלָם וְקוֹרוֹת אֵיזֵי מִיּוֹם שְׁבִיתַת הַנֶּשֶׁק עַד סוֹף נִצְיֻבוֹתָיו שֶׁל סִיר הַרְבֵּרֵט * סִמּוּאֵל. בַּעֲשֶׂרָה כְּרֻכִּים. כִּדָּךְ א. יְרוּשָׁלַם, דפוס „הסולֵל“, תרפ"ח. [4], 328 ע' 16 : 25.

גם שער צרפתי.

36. אֶרֶץ-יִשְׂרָאֵל. חֲקִים. דִּינֵי בּוֹרְרוֹת וְדִינֵי בּוֹלִים. יִדְיָעוֹת שְׁמוֹשִׁיּוֹת. תִּלְ-אָבִיב, (דפוס קופשטיק), תרפ"ח. 32 ע' 12 : 17.
תרגום בלתי רשמי. הקדמה מאת פ. ד—ן [דיקשטין].

37. אֶשֶׁ, שְׁלֹם. כְּתָבִי שְׁלֹם א. ש. I. הַמְכַשְׁפָּה מְקַשְׁמִילִיָּה (רוֹמָן הִיסְטוֹרִי). II. הָאֲנוֹסִים (מַחְזֶה). III. שְׁבִיתִי צָבִי (מַחְזֶה). תִּלְ-אָבִיב, „דְּבִיר“, תרפ"ח. 156 ע' 16 : 24.
„דְּבִיר לָעֵס“.

38. אֶשְׁקָה, מִשָּׁה. הֶלֶל וְזִמְרָה ... זִמְרָה וּשְׁבַחֹת ... כְּבִי כְּנִשְׁתָּא ... וגם לְשִׁמַח הַלְּבָבוֹת וְחֻתְנִים וְכֻלּוֹת ... יְרוּשָׁלַם, דפוס צוקרמן, תרפ"ח. [14], 78, 72 ע' 11 : 15.

39. [בְּדַהֲב] בְּדֹאֲהֵב, יִצְחָק בֶּן מִיכָאֵל. הַפְּרָדִם ... יִקְרָא בִשֵּׁם זִכּוֹר לִיִּצְחָק ... דִּינֵי גִטִּין וגם מִזְכֶּרֶת שְׁמוֹת הַגִּטִּין וּשְׁמוֹת עֵיִירוֹת ... יְרוּשָׁלַם, דפוס ר. ת. הַכְּהֵן, תרפ"ח. 32, 16, 16 ע' 12 : 17.

הס' מרכב מהרבה שמות וענינים שונים: חלק אחד נקרא גן ירושלם — זמרת הארץ — כי ביצחק, שורים וזמירות וגם אגרות ... מתוך כתבי יד ... אח"כ זכור לִיִּצְחָק ח"ד „זכרונות“ ונקרא גם בשם כל הוהב ... אוזה כללים ... אח"כ גן ירושלם — שנות חיים — כי ביצחק ... עניני רבני ירושלם שנקראו „ראשון לציון“ וקורות זמן רבנותם ... ובסוף קובץ כבד אם ... יִצְחָקִים מִסְפָּרֵי ... יִצְחָק קֹבֵז.

40. [בּוֹנְזֶלְס] בּוֹנְסֶלְס, וְ[וֹלְדֶמָר] [Waldemar Bonsels]. הַדְּבֹרָה זִיּוֹת. תִּרְגָּם אֶלְמוּנִי. תִּלְ-אָבִיב, „אֲמֻנוֹת“, (דפוס „השחר“), [תרפ"ח]. 184 ע' 14 : 19.

מצויר.

41. בַּחֲיֵי בֶן יוֹסֵף וְ פְקוּדָה. סֵפֶר חוֹבֹת הַלְּבָבוֹת ... בְּתִרְגוּמוֹ שֶׁל ר' יְהוּדָה אֲבֵן תְּבוּן. מוֹנֶה וּמִתּוֹקֵן עַפְ"י הַמְּקוֹר הָעִרְכִּי עִם מִבּוֹא וְהַעֲרָוֹת מֵאֵת [אֲבֵרָהִם] צִפְרוֹנִי. יְרוּשָׁלַם, (דפוס „איתן“), תרפ"ח. 31, 306 [2] ע' 16 : 25.
סִפְרִיָּה פִּילִסוֹפִית יוֹלֵל עִזִּי יְהוּדָה יוֹנוֹבִיץ.

26. פועלי ציון, א"י. ארבעטער-פירער. זאמלעכעפט. יפו — תל-אביב, (דפוס "פועלי ציון"), 1928. 31 ע' 17 : 25.
- האחראי א[ליעזר] שרמן. החוברת הופיעה ב21 ליאנואר.
27. פועלי ציון, א"י. ארבעטער קעמפער. זאמלעכעפט ארויסגע-געבן פון דער ארץ ישראלדיקער ארבעטער-פארטיי (פועלי ציון). האחראי א[ליעזר] שרמן. (תל-אביב, פועלי-ציון), 1928. 24 ע' 17 : 25.
- הופיע בפברואר.
28. קאמוניסטישע פארטיי, א"י. אונדזער שטימע. זאמלעכעפט געווידמעט אקטועלע ארבעטער-פראגן. (האחראי: ז[נאב] בירמן). (תל-אביב, דפוס "תל-אביב"), 1928. 16 ע' 16 : 24.
- הופיע בפברואר.
29. קאמוניסטישע פארטיי, א"י. צייט-פראבלעמען. זאמלעכעפט געווידמעט אקטועלע ארבעטער-פראגן. פאראנטווארטלעכער ז[נאב] בירמאן. יפו, [קאמוניסטישע פארטיי אין ארץ ישראל], דפוס "אמנות" בתל-אביב. 1927. 16 ע' 24 : 32.
- החוברת הופיעה בדצמבר.

ג. ספרים וחברות.

30. אבי-שאל, מרדכי. המחרות. מחזה מחיי ירושלם בארבע מערכות. בין עיינים. מחזה מעולם החלוצים בשתי מערכות. תל-אביב, "אחיעזר", (דפוס "הפועל הצעיר"), תרפ"ח. 126 ע' 14 : 19.
31. אברמוביץ, יוסף טוביה. יד יוסף על דני שמיטות וזבדיקוח ות"ל אוצר ... לשוכרים ... וגם ציורי תמונת היראה ... מאתי. יוסף טובי [אבראמאוויע]. ירושלם, דפוס "ציון", תרפ"ח. 12, 64, 4 ע' 48 : 25.
32. אגדת אמנים עברית. התערוכה השנתית השביעית במגדל דוד. י"ג ניסן — ח' אייר תרפ"ח. ירושלם, דפוס "הספר", תרפ"ח. [16 ע'] 17 : 12.
- קפלוג. השער והמקסט בעברית ואנגלית.
33. [אוסטרוכ] אסטראו, תנחום ליב. ס' תנחומא בר יצחק כמה באורים בפסוקי תנ"ך ובמאמרי חז"ל ... שדרשתי ולמדתי לפני הקהל.. ירושלם, דפוס צוקרמן, תרפ"ח. 56, VIII, 67 ע' 16 : 24.
- הקדמה, פתיחה והסכמות בעברית ואנגלית, גוף הספר בעברית. עם תמונת המחבר.

קובע ק. את מקומה של משפחת סופרים, שהיתה בירושלם בסוף הכית השני ומוצאה מכית אגידה, הרשומה במפת מירבא על יד נחל גרר.

ההקבלות והבאורים של מרמרשטין למנהגים קדמונים בא"י כלם דחוקים ורחוקים. מתקבל על הלב רק "עבדך בן אמתך" בתהלים (פ"ו ט"ז, קט"ז ט"ז) עם הנוסח פ' בן פלונית במש"ב לחולה, המעשה נורא" על "שדים" ודבוקים משנת תרס"ד אינו האחרון, כפי שיחשוב מר מ.

פרופיסור קרויס מוסיף פרטים חשובים למהקרו על תקופת ביזנט בא"י מתוך זכוח בן יהודי ובין מומר, שנתפרסם בשנת 1910, מדוע הוא מבטל את הצורה המקובלת של "משומר" מן שמד וקובע עם טורצינר את הצורה לשמוש "משוממד" מן "שעמוד" (מבילה בסורית), קשה להבין: האם מומר לאיליות קלסית ולאשלים אינו "משוממד"?

המהקר הארוך ביותר הוא זה של דינבורג לתולדות היהודים בא"י בימי מסעי הצלב. כדרכו בחקירה, הוא מאסף מקורות, הפעם נוצריים, ומבקר אותם. הפרורים שלקט מפיצים אור על תקופה חשובה, ואנו רואים שהיהודים לא היו כל כך קטני ערך בכמות ובאיכות, כמו שהורגלנו לחשב, אבל אם ד"ב מכריז על חשיבותם של היהודים בתור גורם צבאי, ואת החסר במקורות הוא מבאר בהשעמה בכונה, קשה להסכים לו. כל אותם הסופרים והמעתיקים היו שונאי ישראל מובהקים ולא היו משמיטים דבר, שהיה עלול להשניא את עם חרמם על הקורא. שתוקה מתוך בוז אינה מתאימה לתקופה זו. הבוז התהווה רק אחרי דורות רבים של שפלות ועבדות, ביחוד בתקופה החדשה; בספרד לא היה בוז מעולם וגם לא באיטליה.

על ישוב יהודי במלטה במאה הטי"ז אני שומעים בראשונה ממאמרו של הרב אסף. בן-צבי נותן לנו ידיעות על היהודים בלבנון הדרומי במאה שעברה, לקטים מספרים ומשמועות בע"פ. אם בן-צבי אומר בפשטות, שענין עלילת הדם בדרך אל קמר לא ידוע לו, אין זה אלא מחוסר ספרים. ב"ציון" ג' יפרסם פרטים על עלילה זו מתוך ספר שהדאחי לו. — מר יהודא מירושלים מפרסם 139 משלים בספרדית-יהודית עם תרגום עברי יפה ועם באורים היסטוריים. מר שובה לקט ידיעות ממקורות נוצריים על הקשר שבין היהודים ובנין מסגר עומר על הר הכית. מספר שפרסמו וורל וגוסהיל מתוך הגניזה הקהירית מביא הרב אסף ידיעות על סחרם של יהודי מצרים, אשר הגיע לעדן, צילון וחודו. דרך אגב הוא מתקן שגיאות רבות ומעמיד מלים ומשפטים על שרשם הנכון. אבינעם ילין מודיע על רעש בשנת 301/2 ממקור סורי אשר לא נודע עד עתה. מעובדו של הרא"ל פרומקין פרסם אליעזר איבלין פרק חשוב לתולדות הפרושים בא"י בראשית המאה הי"ש. חשוב ביחוד הפרק, שהעתיק פרומקין מפנקס הכולל בצפת. את תקנות החלוקה של הפרושים משנת תקפ"ג מפרסם ריבלין ממקור אחר. מר סוקניק נותן הערות אחדות מתוך חקירותיו לתולדות הבכ"ז. החוברת מלאה וגדושה בחומר חשוב, המוסיף לנו פרטי ידיעות על עברנו בא"י. מורגש החוסר באיזה מאמר סינטיזי גדול, כי סוג סוג אין להצטמצם במקורות, כי אם נחון הקשר עם הירוע מכבר — הסינתזה ההיסטורית.

א. י. ב.

25. געלמאן, נמע. ארבעטער סאלידאריטעט. זאמלעפעט

ארויסגעגעבען דורך נמע געלמאן. תל-אביב, (דפוס "תל-אביב"), 1928. 15, [1]

ע' 16 : 24.

15. ים המלח. קונצסיה לפורים לנצול כל המלח הארץ-ישראלי על ידי חבר מהנדסים אזרחיים. תל-אביב, (דפוס „הארץ“), תרפ"ח. 16 ע' 33:23.
16. המפלגה הקומוניסטית בא"י. דגל הנוער. קבץ מקדש לעניני הנוער העובד. יפו, המפלגה הקומוניסטית, 1928. 8 ע' 24:17.
17. מרור. חד יומן לפסח. (תל-אביב, ביט"ס „תל-אביב“, דפוס „אחדות“), [תרפ"ח]. 8 ע' 35:25.
מצויר. עתון התולי.
18. עזרה אדומה בין-לאומית. א"י. שופטים משפטים ושפטים. ירושלים, העזרה האדומה, (דפוס „אמנות“, ת"א), 1927. 39 ע' 22:15.
קבץ לעזרה ולהגנה על קרבנות הדיפות האימפריאליסטיות בארץ.
19. פועלי ציון. א"י. דגל הפועל. לשנת הזכרון העשירית למוט ב. ברוכוב. קבץ מאמרים. תל-אביב, פועלי ציון, 1927. 30 ע' 24:17.
החבורת הופיעה בדצמבר.
20. פועלי ציון. א"י. דגלנו. קבץ מאמרים, הוצאת מפלגת פועלי ארץ ישראל (פועלי ציון). ירושלים, פועלי ציון, (דפוס כהנא), 1928. 38 ע' 25:17.
הופיע ב-8 למרץ.
21. פועלי ציון. א"י. דרכנו. קובץ מאמרים... האחראי א[ל]יעזר שרמן. יפו—תל-אביב, פועלי ציון, 1928. 32 עמודות 25:17.
22. פועלי ציון. א"י. מלחמתנו. קבץ מאמרים. הוצאת מפלגת פועלי ארץ ישראל (פועלי ציון). יפו—תל-אביב, דפוס „פועלי ציון“, 1928. 16 ע' 25:17.
23. פיתום ורעמסס ערי מסכנות לפסח, בנזיות על ידי חבר ארדיכאים אזרחיים. תל-אביב, (דפוס „גוטנברג“), תרפ"ח. 16 ע' 32:24.
הופיע לפסח.
24. ציון. מאסף החברה האזרחית להיסטוריה ואנתרופולוגיה. ספר, שני. יצא לאור ע"י ועד החברה בהשתתפות „דביר“. ירושלים, דפוס וייס, תרפ"ז. [2], 172, 4 ע' 23:16.

את הראשון ראה ק.ס. שנה ג' ע' 7.

החומר בקובץ מסודר ע"פ הזמנים. בראש בא מאמר מאת ש. קליין על פרקי היחש שבספר דה"י. המחבר מביא ראיות על קדמוניות הספר ומחזיק את הכתבת מספר 27 מחרשי שומרון לשמות הנוכחים בדה"י. אין ספק, שזכרונות המשפחה והשבט נשתמרו דורות רבים בע"פ ובכתב, אבל אם קליין מבקש שריר לשבט שמעון בבני שרחין היושבים בתוך שבט עזומא בנגב, נתיחס בזהירות רבה לדבריו. על דמיון שמות בלבד אין לסמוך. בנספח למאמר

7. הקלסיק. דו ירחון יו"ל ע"י תלמידי המחלקה הששית א. ג. ע. ה.
[= גמנסיה עברית, "הרצליה" בתל-אביב] ... תל-אביב, הגמנסיה העברית, דפוס
"אחדות", תרפ"ח. 27:19.

8. Academy of medicine of Jerusalem. The annual bulletin of
the Academy of medicine of Jerusalem 1926—1927. (Jerusalem,
typ. L.J.S. press), 1927. 15:22.

9. Haischa. Zeitschrift für die Interessen der palästinensi-
schen Frau. Hrsg. von der Histadrut Naschim Ibriot b'Erez
Israel und der zionistischen Frauenorganisation in Amerika "Ha-
dassah". Jerusalem, typ. Azriel, 1927. 17:25.

Jahrgang II, No. 2. August. "Deutsche Ausgabe anlässlich des 15ten
Kongresses".

את הז'ורנל בעברית ראה ק.ס. שנה ג' ע' 85.

The Palestine citrograph. Monthly journal devoted to the
citrus industry in Palestine:1 ראה מספר 1.

ב. קבצים ומאספים.

10. אזני המן. קונטרס לפורים (להומור ולסטירה). ערוך בידי מ. נ.
זמקורב בידי הזעזער. האחראי מנשה פולק. (חיפה, דפוס ורהפטיג), [תרפ"ח].
10 ע'. 23:31.
מצויר.

11. "הבימה". תל-אביב, דפוס "אמנות", תרפ"ח. 40 ע' 24:16.
מאמרים לתולדות התיאטרון "הבימה", תכניות למחזות וידיעות קצרות על המשחקים
עם צגורים ותמונות. הופיעה בניסן לבואה של "הבימה" לא"י.
12. הסתדרות העובדים העברים הכללית בא"י. הגוש השמאלי.
לשאלות השעה. קבץ מאמרים מו"ל ע"י הגוש השמאלי בהסתדרות העובדים
העברים. [האחראית מינה אליאס]. תל-אביב, (דפוס "תל-אביב"), 1928.
16 ע' 24:16.

13. הפקר. עתון חריומי לצביטה-כעיסה ולברירה-בריקה. (תל-אביב,
דפוס "אחדות"), [תרפ"ח]. 8 ע' 35:25.
הופיע לפורים.

14. חלקת. עתון ספרותי-התולכי לפסח. תל-אביב, (דפוס "תל-אביב"),
[תרפ"ח]. 8 ע' 35:25.
מצויר. האחראי א. גורדון (בן-רפאל).

ביבליוגרפיה¹.

- I. את הספרים המסמנים בכוכב (*) לא ראינו. הידיעות על אודותם
שאוּבוּת ממקורות אחרים.
II. המספרים בסוף כל ספר מסמנים את רחבו וארכו בסנטימטרים.

דפוסי ארץ-ישראל.

א. ספרות עתית.

1. ההדר. ירחון מקדש למקצע הצטרוסים בארץ-ישראל. העורכים: יצחק
רוקח, יוסף בן־רמן. יפו, (דפוס „שחם“), תרפ”ח. 24: 32.
בעברית ובאנגלית. חוברת א’ הופיעה בשבט.
2. הילד המעורר. ירחון של ברית הילדים הקומוניסטית. (יוצא לאור
ע”י ועדת הילדים המרכזית שע”י הועד המרכזי של הנוער הקומוניסטי הפלשתינאי.
(סקציה לאינטרנציונל הנוער הקומוניסטי). חמ”ד [תרפ”ח]. 17: 27.
בהקטוגרף. מצויר. חוברת א’ הופיעה, כנראה, בדצמבר.
3. הנגר. ירחון מקצועי מצויר לחרשת־העץ והמקצועות הקרובים לה ...
(העורך הכללי והמו”ל מ. כהן). ירושלים, דפוס עזריאל, תרפ”ח. 17: 24.
חוברת א’ הופיעה בשבט.
4. עלים. לשאלות ההשכלה והחנוך של צבוא העובדים העברים בארץ־
ישראל; יו”ל ע”י חבר עובדי ועדת התרבות בהסתדרות העובדים העברים הכללית.
תל־אביב, (דפוס „אחדות“), תרפ”ח. 16: 24.
ירחון. חוברת א’ הופיעה בניסן.
5. עתיד המזרח. שבועון למסחר, תעשיה, בנותן והקלאות. העורך
האחראי: א. צ. ברזין. ירושלים, דפוס הפועלים, 1928. 36: 49.
גליון א’ הופיע 17 לפברואר.
6. הציר. שבועון לילדים ולנערים בעריכת א. פישקין ובהשתתפותו
הקרובה של מ. בן אציעזר. תל־אביב, וינר, דפוס „הארץ“, תרפ”ח. 17: 25.
גליון א’ הופיע בי”ב לשבט.

(1) הביבליוגרפיה הזאת מציגה את ההופעות הספרותיות משנת תרפ”ד ואילך.

ע"י העבודה הזאת נתנה לא"י האפשרות להשתתף במפעל חשוב של קור-אופרציה מדעית בין-לאומית.

— המיניסטריון הפולני לעניני דת והשכלה צבורית פנה לבית הספרים ובקש להציע לו מיתודה של מרנסקריפציה של האלפאביתא העברית לפולנית. המרנסקריפציה הזאת הוצעה ונתקבלה ע"י המיניסטריון לשם קטלוגיזציה של דפוסים עברים בפולניה.

מחלקה לספורט.

ה'ד"ר יוליוס יר תע (ניירורק) שלח קבץ גדול של ספרים חדשים על ספורט ומשחקים בשפות שונות. אנחנו עומדים להוציא, בעזרתו, קטלוג נדפס של מחלקה הזאת החשובה כ"כ בשביל הנער בא"י.

סמטיסטיקה.

ז' דצמבר, ינואר, פברואר, מרץ, אפריל נרשמו 8983 ספרים
11 כרכים. מספר הספרים הרשומים עלה ביום ראשון למאי
ספרים ב" 184.967 כרכים.

—פרופ. פליקס פרנקפורטר את ספרו על ענין סקו וונצטי ואת ספרו — *Business of Supr. Court*, — ה' ג'ורג' אלכסנדר קוהוט הוצאה מיוחדת של ה"ערוך". — בחלופין עם הספריה הצבורית בקליוולנד קבלנו שורות של העתונים, *Atlantic Monthly, Library Journal, National Geographic Mag., Survey, System, Yale Review*. אנחנו המצאנו מצדנו לספריה זאת עתונים עברים המופיעים בא"י.

פרופ' ש. קליוון נדב כ"ו המכיל דפים אחדים של פנקס שליח אשר אסף כספים לצורך כתיבתה אשר בירושלים (ראה מאמרו ב"שרון תרפ"ב). — מכון קרנג'י בשינגטון שלח לנו ע"פ בקשתנו את כל ההוצאות אשר בחרנו מתוך רשימות הספרים אשר הוצאו ע"י המכון. — ה' י. קרנג'י (קמברידג', מאס.) שלח את ספר בראשית נדפס כשכיל עורים. — ד"ר ליאו ראטה שלח לנו א"ת ספריהם של Bosanquet, Bradley, Whitehead. — ה' י. רסקין (מיאנטסין) בקר את ביה"ס באכוב בדרכו לאירופה והביא אתו ספרים רבים על תולדות האמנות בסין וכדומה ומכין לע"ע משלח חדש בשבילנו מגרמניה. — ג' שרגורודסקי הביאה אתה את הכרך 1924 של "יברייסקאיה סמרינה" אשר לא יכולנו להשיג, כי יקר מציאות הוא. — מר דוד תדחר (לע"ע קהיר) שלח מספר גדול של ספרים ערביים, ביניהם תרגומים של סופרים אירופאיים לערבית וספרים. — ההוצאה Zsolnay בוינה שולחת לנו בקביעות את הוצאותיה. גם בחדשים האחרונים קבלנו בקביעות את הספרים אשר יצאו ע"י ההוצאות אמנות, דכיר, דבר, מצפה, קפת ספר, שטיבל.

עבודות ביבליוגרפיות בבית הספרים.

לפני חדשים מעטים פנתה הועדה הבין-לאומית למדע ההיסטוריה (סניף המכון הבין-לאומי לקואופרציה מדעית ע"י חבר הלאומים) לבית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי והציע לפניו להשתתף בהכנת ספר-שנה בין-לאומי לביבליוגרפיה היסטורית, אשר יצא לאור ע"י המכון הנ"ל של חבר הלאומים ויכיל בצורת דו"ח שנתי את היצירה ההיסטורית של כל העמים וכל הארצות. ב"ת הספרים הסכים להצעה זאת וקבל עליו שתי עבודות: א. לאסוף כל החומר ההיסטורי בספרים ובירחונים אשר הופיעו בא"י; ב. עריכת החלק של תולדות הדתות הקימות. החלק הראשון, כלומר ציון הספרים והמאמרים ההיסטוריים, אשר הופיעו בא"י ב-1927 נגמר. שני שלישים של שמות הספרים והמאמרים הם בעברית.

העריכה המוחלטת של החומר אשר נאסף בארצות השונות נמסרה ל-12 מדינות, וביניהן קבלה ארץ ישראל יחד עם גרמניה ואיטליה את עריכת המחלקה "תולדות הדת". עבודת העריכה הזאת תתחיל בשבועות הקרובים על סמך החומר, אשר ישלח לבית-הספרים ע"י הועדה הבין-לאומית למדע ההיסטוריה.

("Genoan Polyglott"). היא מכילה בתור באור למלים, בכל הארץ יצא קום את הביוגרפיה הראשונה של קולומבוס, כתובה ע"י יוסטיניאנו. מר ברל לוקר שלה ספר של ישראל ספכיום משנת 1598. — ה' נחמיה שמואל ליבאוויטש (ברוקליין) נתן לנו את הכסף הדרוש לשם קניית ספרים עבריים שהיו נדרשים ע"י קוראיו. — הנסיך ליכנובסקי שלה לנו ימים מעטים לפני מותו את יומנו החשוב לתולדות המלחמה. — הוצאת ה. מאיר (הלברשטדט) ממשיכה לשלח לנו את כל הוצאותיה, ממקצע הכלכלה המדינית. כמו כן שלחה לנו ההוצאה Meyer und Jessen (מינכן) אחדים מן הספרים היקרים אשר הוציאה. — המוזיאום הבריתי שלה את ה Subject Index 1921-1925. — ה' אלפרד מונד נתן את ספרו, "חרשת ופוליטיקה". — ה' ד"ר מ'טמן (תל אביב) נדב דפוס עברי על עליה אחד: את תפלת יהודי צרפת לתשועת מלכם ליום הששה עשר ואשתו מריה אנטואנטה. — האדריכל מירס נדב לנו תאורי מסע לא"י עתיקים של Sandys (1632), Bunting (1636), Fuller (1650). — המשרד לאתנולוגיה האמריקנית השלים ע"פ בקשתנו את שורת הבולטינים שלו אשר נמצאה כבר באספנו, וישלח לנו גם להבא בקביעות את הוצאותיו. — ה' פרסי י. מרכס (סידני) שלה לנו את כתביו לתולדות היהודים באוסטרליה וקטעים מן העתונות הנוגעים למקצע זה אשר אסף. — את שמו של יודינו ה' ת. ש. ניוהויזען (בלטימור) עדינו להזכיר בכל דין וחשבון. גם הפעם רכש בעדנו ספרים עבריים אשר נדפסו באמריקה והיו חסרים אצלנו ועזר לנו באסף החמר הביבליוגרפי לק"ס. — ע"י הא' דדקליף ס'טמן קבלנו חוברות רבות ממקצע החקלאות, אשר הוצאו ע"י תלנות הנסיון באמריקה. — ה' הרי סקר נדב לביה"ס מאות אחדות של כרכים, רבם ממקצע תולדות הפוליטיקה העולמית בזמן המלחמה ואחריה. — ה' ד. עמיקם, תל-אביב, המציא תעודה חשובה לתולדות המפלגה, "התאחדות" ברוסיה משנת 1923, — ד"ר הולצמן-לציוני (וולקסמיר), בהשתדלותו של מר י. ח. היילפרין, צלום של מכתב מענין מאד של ת. הרצל.

החוקר הקראי מורד ביי פרג' (קהיר) שלה לביה"ס את ספריו, ביניהם ספר למוד עברי בערבית, דיואן בשני חלקים (ערבית), את הרומן "היהודיה" (בערבית) שבא להגן על הקראים, את התרגום העברי של ספר השירים שלו, "הקדשיות" וכו'.

השופט ג. פרומקין המציא לנו את תרגומו העברי של המגילה (ספר המשפט המושלטי), — ה' ב. פרידברג (אנטורפן) את ספרו, "בית עקד ספרים",

מתנות שונות.

מתוך המתנות אשר קבלנו במשך החדשים האחרונים הננו מזכירים כאן אחדות מן החשובות ביותר: ה' איגנציו באואר (מדריד) ממשיך לשלח לנו ספרים ועיתונים יקרי מציאות הנוגעים לתולדות ספרד, ביניהם 4 כרכים של ה"ביבליומיקה היספניה" של ניקולאו אנטוניו שהופיעו במדריד ב1783-88, אחד המקורות החשובים ביותר לתולדות הספרות הספרנית והפורטוגזית.

ה' ד"ר בוכמיל נדב את הספר הגדול של ז'נין על הגנים באיטליה. — החברה: "Bund oesterreichischer Bodenreformer", שלחה את חוצאותיה המכילות הצעות חקים לבנין ערים ונגד מפקיעי השער של הקרקע. — ה' בן-ראש (A. C. de Barros Basto) בפורטו (פורטוגל) שלח את כל ספריו. — ה' אליעזר ברדוב קרמן שלח מאויגנאון (צרפת) שתי תעודות נדפסות אשר נשלחו בתקכ"ג מקושטא לבכיר מיליאב לאויגנאון בענין, "פדיון שבויים" בא"י, כמו כן העתקת הסכמת צכור" אויגנאון משנת תקכ"ז נגד, "הבוז והפזור" המתפשט בקהלה. — ה' י. ו. הרצל סמורלי המציא לנו את הכרך הששי של תולדות ועידת השלום (הנוגע לא"י) אשר חבר, — ד"ר הנטקה אסף של עתונים ציוניים גרמניים שחסרו אצלנו.

ה' עטנאל הרץ בניו-יורק, אשר נדב כבר לביה"ס אלפים רבים של ספרים חשובים, שלח אחת ההוצאות היותר יפות של ציצרו: הוצאת ונציה, אלדו, 1581-83, 10 כרכים. ההוצאה הזאת היא יקרת המציאות ואוחזי הספרים מחפשים אחרת. היא מכילה את הכאור המפורסם של אלדוס מנוטיוס ובניו לכתבי ציצרו. עשרת הכרכים נמצאים בכריכה אוריינלית מן המאה הט"ז. — קולונל נדג'ווד נתן את ספריו, מסים מקומיים באימפריה הבריטית ו"הדומינון השביעי". — הג' חיימסון (ירושלים) תורמת לעתונות הפודגונית בביה"ס. — הרב משה אביגדור חיוקין, תל אביב, נדב את כתב היד, "מסכת מכות" ואת, שלחן ערוך אורח חיים, עם הגהות בכתב של רבי צבי הירש לוי, מי שהיה רב בברלין. — הרב יעקב מ. מולידאנו שלח מטנגור 20 מכתבים וקסכמות שכלם מעניני א"י בשנות ת"ד-תרמ"ז ונוגעים ליסוד. הקהלה המעריכת. — ההסת' הציונית במלין (ריכל) שלחה את הכרוז אשר הוציאה ממשלת אסטוניה בעברית ליום מלאת 10 שנים להוסד המדינה. — ה' י. מרק (בן-שון) שלח לנו גם הפעם אסף ספרים ממקצע מדע המסחר. — ה' ש. כהן-מרגלית, ניו יורק, נתן את אוצר השמות של החכם המנוח א. ת. רונברג. — ה' אדולף ליוזון (ניו יורק) נדב לביה"ס את ההוצאה הפוליוגלוטית של ס' תהלים Psalterium Hebraeum, Graecum, Arabicum et Chaldaeum. Genuae, 1516. ההוצאה הזאת מפורסמת מאד בהיותה אחת ההוצאות הפוליוגלוטיות הראשונות.

של מה בכך" וגומר; גם מכתב משנת תרמ"ב מאת יעקב הקווי ליפשיץ, מיסד "הלשכה השחורה" נגד הציוניות בקובנה, ליחל"ץ, ע"א האסור לקנות אחוזות באה"ק, "אשר סופרינו כבשוה כבר בנוצתם, ולזה גרמו בעלי החזיה שלנו, כבוד נאדראן וחבריו, שהגידו בפומבי כונתם והתחברו לאוליפנט ותכליתם רק ליסד שמה ממשלת ישראל תחת דגל אינגלא (!) רואים עתה בהשגחה פרטית כי לא בזה בחר ה"ד" וכו'. — מר ש. דאום ממגדיאל: אוטוגרפים ותמונות של הפסל חנוך (הנריק) גליצנשטיין. ד"ר פלישמן, פרג: תמונת אדולף כרמיה עם הקדשתו לראש הקהלה בפרג ד"ר רוזנברך. — ד"ר הוגו שכלט, ברסלאו: מכתב חשוב בתכנון שנשלח לר' הירש קלישר בעניני ישוב א"י וחתום ע"י הרב הלונדונאי ר' נתן אדלר, "נתינה לגר" ומשה מונטיפיורי. — הגב' מרגטה מינסמברג: כ"י אביה הפסיכולוג, מיסד תורת הפסיכומטריקה, הפרופ' הוגו מינסמברג ותמונתו. — ד"ר אילטיס, ברין: מכתב הבוטנאי הפרופ' ויליוס ויזנר. — הגב' אוגוסטה מינקובסקי, ברלין: כ"י בעל'ה המתמטיקן הפרופ' הרמן מינקובסקי, יוצר תפיסה חדשה של מושגי הזמן והחלל. — הד"ר ל. צונץ, ברלין: מכתבים ותמונה של אביו הפיסיולוג הפרופ' נתן צונץ. — הגב' סופיה מלך (בהשתדלות הביבליוגרף ד"ר מיכאל הולצמן), וינה: כ"י אחיה הפיסיקאי הפרופ' גוטליב אדלר ותמונתו. — הגב' חנה ורבורג: אוטוגרף ותמונה של אביה ג. ג. כהן, אחד מראשוני הציונים בגרמניה. — הציר פיליפ קאופמן, וינה: מכתב ותמונה של אביו הציר דוד קאופמן. — הגב' הלנה מלכא, הנריקסהולם (דניה): כמה מכתבים מגדולי ישראל באנגליה ודניה. — ה' אלכסנדר לנדאו והאינו' א. לוריה, וינה: אוטוגרפים ופורטריטים שונים. — הד"ר תיאודור ולוציסטי, תל-אביב: כמה מכתבים של רופאים מפורסמים וכ"י הרב ד"ר יצחק ריף, מזקני חבת ציון. — הא' חיים אלבוחר, ירושלים: הקדשה של מרדכי אהרן גינצבורג על שער ספרו "תולדות בני האדם", וילנה, תקצ"ו. — ה' תנחום ברמן, ירושלים: כמה מכתבים של סופרים וחוקרים שבזמננו.

כמו כן, נתוספו לאסף זה אוטוגרפים של: ר' יחזקאל לנדאו ("גודע ביהודה") וחברו ר' ישעיה פיקרברלין ("הפלאה שבערכין"); — ר' חיים בר' שמחה הכהן רפפורט, שהתוכח בשנת 1759 (לפי המסרת בהשתתפותו של הבעש"ט) עם הפרנקיסטים; — ר' חיים סולוביצקי (הגאון מבריסק); — ר' שמואל בר' אביגדור האחרון לרבני וילנה, עם תמונתו; — המתמטיקן הפרופ' קרל וילהלם בורכרד; — המוסיקאי הצרפתי אדוארד י. קולון, מסדר הקונצרטים הסימפוניים הנקראים על שמו; — פטר ננסן, הסופר הדני (שמצד אביו היה ממוצא יהודי).

ח' ד"ר מכם קהן, מנהל המעבדות בבית חולים, "בית ישראל" בניירורק
שלח יחד עם הספרים שחבר אסף גדול של ספרים, עתונים ודפוסים מיוחדים.
מספריה ההמת' המדצינית, "הרמה" קבלנו שורות של עתונים להשלמת
הקריית אשר בספריהנו.

באנו במו"מ עם הרופאים בחיפה ובתל-אביב למען סדר שם ספריה
לרפואה ע"י הספרים הכפולים של מחלקתנו. לחיפה נשלחו כבר ארבע תבות של
ספרים. האגודה להשתלמות במדע לקחה עליה את סדור הספריה הזאת.

ועדתנו בשטוקהולם.

ע"י הרב ד"ר מ. אהרנפרייז נתקבלו כמאה ספרים, ביניהם 48 כרכים של
אקטא כירורגיקא, כמו כן הספרים והחבורות של האנטומולוג הידוע Sjöstedt,
מנהל המוזיאום האנטומולוגי בשטוקהולם, והכירורגיות של בעלי פרס נובל
בשנים 1901-1925.

ועדתנו ברומה.

הועדה למען ביה"ס ברומה המציאה לנו שורה של תמונות בנינים צבוריים ויהודיים
באיטליה ומקומות חשובים לתולדות ישראל בארץ זאת, ביניהן בתי ספר ובתי
כנסת במריאסט, תמונת בית כנסת עתיק בז'ורקה די טרפני, תמונה של אבן עם
כתובת עברית וערבית הנמצאת בבית הנכאת הלאמי בפלרמו, תמונות מן הגיטו
ברומה והקטקומבות היהודיות ברומה.

מחלקת האנטוגרפים והפורטריטים.

למחלקת האנטוגרפים והפורטריטים (אסף שבדרון) מסרו בזמן האחרון:
ד"ר מכם גינצברג, ברלין: אנטוגרף של התירהחוקר הרמן בורכהנד, שנברג.
בזמן הקירותיו בתימן; מכתב מגדול התעשיה הגרמנית, אמיל רמחאו; מכתבים
ותמונות משני בני מתקן-הדת לודיג פיליפסון: הפרופ' מרמין, ההיסטוריון, ופרופ'
אלפרד, הגיאוגרף. — מר א. מ. אוסישקין: תמונת הגאון ר' מרדכי ארישברג
מכוסק, אחד מראשוני "חובבי ציון". — מר א. דרואנוב: כמה מכתבים מזמן
ראשיתה של חבת ציון, בתוכם מכתב משנת תר"ן מאת "אגודת חובבי ציון
ליסוד מושבה מונטיפיורי" במוסקבה (חתום ע"י ק. ו. ויסוצקי בתור יור, אברהם
מענדל אוסישקין בתור מזכיר ויתר חברי הועד: מואה, צ'לנוב, בריינין וכו') אל
"כבוד הנבאי הנכבד מ' אברהם גרינברג", בתרעומת על שאינו קורא לאספה
כללית, למרות מכתבנו הקודם והדעפשא ולמרות, שלא תמול נולדנו בעולם.
תשוב וכולנו כאחד חרפנו נפשותינו על שדה המערכה ואל ידיחנו בדברים

חברתנו מקבלת כמעט כל העתונים היהודיים המופיעים בפולניה בכל
הלשונות שהן. מספר העתונים שמקבלים אנו מפולניה עולה בזמן האחרון ליותר
מ-120. אם נצרף לזה את העתונים מחוץ במספר של יותר מ-80 שהחברה התמנה
עליהם בשביל בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי, יעלה מספר העתונים שהחברה
ממציאה לבית הספרים ל-200.

החברה מכינה כעת משלח גדול אשר עליו נודיע בפרוטרוט בק"ם הבאה.
ע"י החברה סודרה ועדה מיוחדת (ה' ד"ר בלבן, פרופ' שור, ד"ר שיפר)
אשר תנהל באופן שטתי את עבודת קבוצת כתבייד והעתקת פנקסי קהלה וכו'.
על תוצאות העבודה נודיע.

יעדתנו בקופנהגן.

אחרי בקורה של באת-כח הועדה, הג' ה'לגה מלכור, בא"י ננשה הועדה
במרץ רב לעבודה. המשלח, אשר קבלנו בימים אלה, מכיל בין שאר הספרים את
המלזונים הביוגרפיים של Bricka (19 כר') ושל Dahl-Engelstoft (3 כר').
הפילוסוף הדני המפורסם הרלד ה'פרינג שלח אותם הספרים מבין ספריו
שחסרו עד עכשו באספנו. כמו כן הרשה לוועדת ביה"ם בקופנהגן לבחור מספריות
הפרטיות ספרים ולשלחם ירושלימה.

האגודה למען האוניברסיטה בברלין.

פרופיסור ציטרון, יושב ראש האגודה הנ"ל קבלנו גם בחדשים אלה
חבת ספרים, חלקם ממקצע מדע היהדות, חלקם ממקצע הרפואה, וספרים אחרים
ממקצע הפסיכולוגיה של הכשר-למקצע.
ד"ר יוליוס מיש שלח לנו אסף של ספרים ועתונים ממקצע רפואת השנים.

מתנת הקהלה בבודפשט.

* בית הספרים קבל בימים האחרונים משלח ספרים מאת הקהלה הנואולוגית
בבודפשט. המשלח הזה מכיל בעיקר ספרים וכתבי עת הנוגעים בדברי ימי היהודים
בהונגריה, אסף חבורים רבניים מדפוס הונגריה, ואסף ספרי שירים עברים שיצאו
לאור באותה המדינה בסוף המאה העברה. רב הספרים הם בשפה ההונגרית
ומעטים בעברית וגרמנית.

מחלקת הרפואה.

מחלקת הרפואה התעשרה ע"י אסף של 5000 ספרים ספרטים (דפוסים מיוחדים)
רפואיים מסודרים לפי האלפא-ביתא, אשר משלימים את החומר שיש בעתונות
הרפואית.

מתנת הממשלה הצרפתית.

ע"י השתדלותו של ה' ד"ר ליאו פוקרד הסכימה הממשלה הצרפתית — המיניסטרוני להשכלה צבורית והמיניסטרוני לעבודות צבוריות — להמציא לבית הספרים שורה של ספרים המכילים מחקרים גיאולוגיים חשובים. ביניהם „המשלחת לפרס" של מורגן ב 10 כר' והעבודות של פֶּרֶן ותומס הנוגעות לגיאודזוגיה של מונזיס. הספרים הגיעו ליירושלים.

חברת דורשי האוניברסיטה בורשה.

החברה מכבה את מותו של חברה הנאמן והמסור ה' ד"ר נח דודסון, בנו של המנוח ליב דודסון אשר השאיר בצואתו את ספריו לביה"ס. ד"ר נח דודסון היה מיום הוסד החברה יושב ראש של כל ישיבותיה הכלליות. החברה החליטה לכבד את זכרונו ע"י סטיפנדיה קל שמו.

החברה מודיעה:

„במשך השבועות האחרונים קבלה „חברת דורשי האוניברסיטה העברית בירושלים" שורה שלמה של הוצאות מדעיות בעלות ערך רב ממוסדות מדעיים פולניים אחרים.

בראש וראשון יש לציון האסף של כל הספרים שהוצאו לאור ע"י המשרד הראשי לסטטיסטיקה שנשלחו לנו ע"י המנהל של המשרד הזה פרופ' יוסף בוזקה. יחד עם כל הקומפליטים של כתבי העת שיצאו לאור ע"י המשרד הזה, כלומר: ספר השנה לסטטיסטיקה, הרבעון ועתון החדשי לסטטיסטיקה של המסחר עם חו"ל בפולניה, הסטטיסטיקה של עבודה והידיעות הסטטיסטיות, נמצא בהאסף הזה גם הספר היסודי „הסטטיסטיקה של פולניה" (כמעט שלשים כרך), המכיל בין יתר הדברים תוצאות של ספירת העם משנת 1921. המשרדים לסטטיסטיקה שעל יד העוריות בורשה ובלודז שלחו ג"כ קומפליטים של הוצאותיהם.

„חברת דורשי האוניברסיטה העברית" עומדת בקשר קבוע עם שורה שלמה של חברות מדעיות בפולניה לרגלי חלוקת תמידי של הוצאותיהן להוצאות של האוניברסיטה העברית. באופן כזה קבלה חבלתנו כל הספרים שיצאו לאור ע"י החברה הפולנית לתורת הצמחים והרבעון של המוסד „לחקירת ההגירה וההתישבות". נתקבלה ג"כ שורה שלמה של הוצאות חברת „חובבי היסטוריה".

הרבה מו"לים שולחים לנו בקביעות כל הוצאותיהם בשביל בית הספרים ובתור יוצא מן הכלל ראוויה לציון המתנה של המו"ל שמעון שטיינברג שנדב לנו כל ההוצאות שלו משנות 1918-1925, ביחוד ממקצע המשפט והכלכלה, במספר של 106 כרכים.

ידיעות בית הספרים.

(סבת—אייר תרפ"ח).

מתנת הא' פצ'דיימר.

הא' והג' מרקום פצ'דיימר, סינסינטי, אשר נדכו לפני שלש שנים לבית הספרים 6500 כרכים לזכרון בנם המנוח, נתן פצ'דיימר, שלחו עוד הפעם לבית הספרים בערך 4000 כרכים. ביניהם נמצאים אינקובלים ודפוסים יקרי מציאות במספר רב. מתוך הספרים יש להזכיר:

דפוס איטליה: משנה תורה להרמב"ם (אינקובל נרפס לפני שנת ר"מ). מקרי דרדקי (אינקובל). מסכתות שונות מן הדפוס הראשון של התלמוד. דפוס קושטא: ערוך הקצר, דרשות אבן שועיב, מסורת התלמוד, שער יהודה מר"י פוקי קראי.

דפוס קראקא: מזמור לתודה אריפול, שו"ת מהר"ם מינץ ועוד.

דפוס אדריאנופול: פי' ר' יוסף יעבץ על אבות.

במשלח נמצאים ג"כ ספרים ביבליוגרפיים חשובים, כגון ברטולוצי (ארבעה כרכים) ומחזורים יקרי המציאות, כגון: מחזור מנהג רומניא ומנהג קרפנטרץ ומנהג ארגון. בין הספרים הלועזיים הנמצאים במשלח יש לצין ההוצאה הראשונה של פפרקורן, "אויב היהודים", 1509 ושל רויכלין, "מראת העינים", 1511. הננו מזכירים עוד מתוך המשלח הזה: את התרגום הלטיני של המשנה של סקרנהוויז ואת הספרים האלה:

Aphorismi medici Ioan. Damasceni et Rasis [al-Razi]. Bologna, 1489.

Los CL Psalmos de David en lengua espanola... compuestos por David Abenatar Melo. 1625.

Staffelstainer, eine kurtze Unterrichtung, das man einteltig dem Herrn Jesu Christo nachwandern sol. 1536.

Josephus Hebraicus... opera Seb. Munsteri versus. 1541.

The conversion and persecutions of Eve Cohan. 1680.

Plinius Secundus, Historia mundi. Basileae, 1525.

A historical and law treatise against the Jews and Judaism. London, 1703.

הוצאות ראשונות של נאומי קסל.

התוכן

ע'

3 ידועות בית הספרים
ביבליוגרפיה:

12 דפוס ארץ-ישראל
א. ספרות עתית 12; ב. קבצים ומאמרים 13; ג. ספרים וחבורות 16;
ד. שונות 39.

40 הספרות העברית ומדע היהדות

א. ספרות עתית 40; ב. קבצים ומאמרים 44; ג. ביבליוגרפיה ותולדות
חכמת ישראל 56; ד. מדע המקרא 62; ה. כתובים אחרונים וברית
חדשה 70; ו. תלמוד ומדרש, ספרות רבנית 73; ז. מדע הדת, פילוסופיה
יהודית 75; ח. קבלה וחסידות 82; ט. תפילה ועבודה, דרשות 85;
י. היסטוריה והמדעים הקרובים אליה 86; יא. עם ישראל בהווה 98;
יב. ציונות וידיעת א"י 103; יג. אמנות, אתנוגרפיה, פולקלור 112;
יד. כלשנות 116; טו. ספרות יפה עברית של ימי הביניים 117; טז. ספרות
יפה עברית חדשה 117; יז. ספרות יפה יודית * 119; יח. ספרות יפה
לועזית על נושאים יהודים * 119; יט. ספרות הנוער * 119; כ. חנוך
והוראה * 119; כא. ספרי למוד * 119; כב. ספרי מדע כלליים בעברית
ויודית * 119; כג. שונות 120.

מאמרים וחקירות:

126 א. פלוישער: איפה מת רבנו אברהם אבן עזרא ז"ל
ח. רוזנברג: חבורי רב חיד"א וכתביו שלא ראו עדין אור הדפוס
י. רייבקינד: למאמרו של מר זנה (ק"ס III, ע' 173—176) 162.

מגנזי בית הספרים:

186 ב. שוחטמן: מארכיונו של אחד-העם

קצרות:

פרנקל את שוואגער: מכתב למערכת ק. ס. 176; מ. וילף לא קי:
הערה (למאמרו של מר זנה, ק.ס. III, 55—58) 176; א. י. בראוור: חבור
בלתי נודע על פחות ירושלם באמצע המאה ה־17; ח. ילון: הערה
לעמוד 136 שנה ד' 177; א. שברון: שאלות לקוראים 177; תקון
מעוות 178.

* נשמם בחוברת הזאת משום חוסר מקום.

קריית ספר

רבעון לביבליוגרפיה

כלי מבטאו

של

בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלם

שנה חמישית א-ב

ירושלם, סיון-אלול תרפ"ח

דמי החתימה 10 שילינג לשנה

הכתבת: ירושלם מאה שערים, תי. ד. 36

דפוס עזריאל